

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

ISSN: 2146-9229

Biophilic Design

Fair Sharing with Nature | Doğayla Adil Paylaşım

Biyofilik Tasarım

Cilt: 14 | Vol: 14
Sayı: 3 | Issue: 3
Güz | Fall

2021

www.kentakademisi.com

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

www.kentakademisi.com | info@kentakademisi.com | ISSN: 2146-9229

ICAM NETWORK | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION ART and MEDIA SERVICES

Executive Office

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Poets and Author Association Publishing

Adress: Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com

For article submit: editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 – **WhatsApp Teknik Destek:** +356 7706 6507

Cover Page Design /Kapak Tasarımı: Ameen M. YOUNS - EMU

Our journal undertakes to comply with the professional principles of the press. All legal rights of the articles belong to our journal. It cannot be quoted partly or completely without the permission of our writers and without giving reference in anywhere. Publication Language: Turkish and English

Creative Commons Publication Licence:

Publication Type:

Scientific, International Double Blind Peer Reviewed Indexed Journal

Publication Period:

Urban Academy is Published Quarterly (15 March, 15 June, 15 September and 15 December)

PUBLICATION MANAGEMENT

Owner: ICAM | Information, Communication, Art and Media Publication Group

Blacksea Poet and Author Association

ICAM Network General Publication Advisor

Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU

Legal Advisers

Lawyer Nuri POYRAZ

Lawyer Gamze AKDERİN

REPRESENTATIVE AGENCIES

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | KKTC Representative

Assoc.Prof.Dr. Pervana MAMEDLI | Azerbaijan Representative

Assoc.Prof.Dr. Simon GRİMA | Malta Representative

Assoc.Prof.Dr. Prachand Man PRADHAN | Nepal Representative

Assist.Prof.Dr. Baktybek ISAKOV | Kirghiz Representative

Assist.Prof.Dr. Masoumeh DAEI | Iranian Representative

Assoc.Prof.Dr. Armağan ÖZTÜRK | Ankara Regional Representative

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Regional Representative

Dr. Osman SİRKECİ | Aegean Regional Representative

Prof.Dr. Nurseren TOR | Akdeniz Regional Representative

YAYIN YÖNETİMİ

ICAM | Bilgi, Kültür, Sanat, İletişim ve Medya Hizmetleri Adına Sahibi

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği

ICAM Network Genel Yayın Danışmanı

Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU

Hukuk Danışmanları

Av. Nuri POYRAZ

Av. Gamze AKDERİN

TEMSİLCİLİKLER

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | KKTC Temsilcisi

Doç.Dr. Pervana MAMEDLI | Azerbaycan Temsilcisi

Doç.Dr. Simon GRİMA | Malta Temsilcisi

Doç.Dr. Prachand Man PRADHAN | Nepal Temsilcisi

Dr. Baktybek ISAKOV | Kirgizistan Temsilcisi

Dr. Masoumeh DAEI | İran Temsilcisi

Doç.Dr. Armağan ÖZTÜRK | Ankara Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Bölge Temsilciliği

Dr. Osman SİRKECİ | Ege Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Nurseren TOR | Akdeniz Bölge Temsilcisi

EDITORIAL BOARD

CHIEF EDITORS

Assist.Prof.Dr. Ahmet FİDAN
ahmet@ahmetfidan.com

EDITORS

Prof.Dr. Nilgün GÖRERTAMER | Gazi University
nilgungorertamer@gmail.com

Prof.Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ | Necmettin Erbakan University
cigdemcif@gmail.com

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | Eastern Mediterranean University
kagan.gunce@emu.edu.tr

Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul University
ebruerdonmez@yahoo.com

Prof.Dr. Kokan GRÇEV | Eastern Mediterranean University |
kokan.grchev@emu.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. Şen YÜKSEL | Beykent University
senyuksel@beykent.edu.tr

Res.Assist. Buse AÇIK ETİKE / Adana Alparslan Türkeş Science and
Technology University / buse@kentakademisi.com

BRANCH EDITORS

(Fall Issue - Volume, 14, Issue, 3 / Section Editors)
According to Article Publication List

Prof. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ / Urban and Regional Planning
cigdemciftci@erbakan.edu.tr

Assist.Prof.Dr. Pelin KARAÇAR / Architecture
pkaracar@medipol.edu.tr

Assist.Prof.Dr. Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞPARMAK / Public Administration
hazali.bahceci@bozok.edu.tr

Assist.Prof.Dr. Dalya HAZAR KALONYA / Urban and Regional Planning
dalyahazar@gmail.com

Assoc.Prof.Dr. Emel BAYLAN / Landscape Architecture
emelbaylan@trakya.edu.tr

Assist.Prof.Dr. Ayşe KALAYCI ÖNAÇ / Landscape Architecture
ayse.kalayci.onac@ikc.edu.tr

Assist.Prof.Dr. Feral GEÇER SARGIN / Urban and Regional Planning
feralgecer@gmail.com

Prof.Dr. Nilgün GÖRERTAMER / Urban and Regional Planning
nilgungorertamer@gmail.com

Dr. Eyüp Salih ELMAS / Landscape Architecture
eselmas@gmail.com

Assist.Prof.Dr. Gözde EKŞİOĞLU ÇETİNTAĞRA / Urban and Regional Planning
gozde.eksioglu@deu.edu.tr

Assist.Prof.Dr. Ahmet FİDAN / Urbanization and Local Management
ahmet@ahmetfidan.com

Dr. Osman SİRKEŞİ / Social, Human and Administrative Sciences
osmansirkeci@gmail.com

Assist.Prof.Dr. Ercan YÜKSEKYILDIZ / Marine Engineering
ercan.yuksekyildiz@samsun.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. Yasemin Mamur İŞİKÇİ / E-Gov Participation and Governance
mamurysm@gmail.com

LANGUAGE EDITORS

Prof.Dr. Kokan GRÇEV | Eastern Mediterranean University |
kokan.grchev@emu.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. Ayşe KALAYCI ÖNAÇ | Izmir Katip Celebi University |
ayse.kalayci.onac@ikc.edu.tr

Res.Assist. Buse AÇIK ETİKE / Adana Alparslan Türkeş Science and
Technology University / buse@kentakademisi.com

Sema CAVA ÇAMCI / java@yazarportal.com
COPY EDITORS

GENEL YAYIN EDITÖRÜ

Dr.Öğr.Üyesi Ahmet FİDAN
ahmet@ahmetfidan.com

EDİTÖRLER ve YAYIN KURULU

Prof.Dr. Nilgün GÖRERTAMER | Gazi Üniversitesi
nilgungorertamer@gmail.com

Prof.Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ | Necmettin Erbakan Üniversitesi
cigdemcif@gmail.com

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | Doğu Akdeniz Üniversitesi
kagan.gunce@emu.edu.tr

Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Üniversitesi
ebruerdonmez@yahoo.com

Prof.Dr. Kokan GRÇEV | Doğu Akdeniz Üniversitesi |
kokan.grchev@emu.edu.tr

Doç.Dr. Şen YÜKSEL | Beykent Üniversitesi
senyuksel@beykent.edu.tr

Res.Assist. Buse AÇIK ETİKE / Adana Alparslan Türkeş Science and
Technology University / buse@kentakademisi.com

BRANŞ EDİTÖRLERİ

(Cilt 14, Sayı 3 Güz Sayısı Alan Editörleri)
Makale Yayın Sırasına Göre

Prof. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ / Şehir ve Bölge Planlama
cigdemciftci@erbakan.edu.tr

Dr.Öğr. Üyesi Pelin KARAÇAR / Mimarlık
pkaracar@medipol.edu.tr

Dr.Öğr. Üyesi Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞPARMAK / Kamu Yönetimi
hazali.bahceci@bozok.edu.tr

Dr.Öğr. Üyesi Dalya HAZAR KALONYA / Şehir ve Bölge Planlama
dalyahazar@gmail.com

Doç.Dr. Emel BAYLAN / Peyzaj Mimarlığı
emelbaylan@trakya.edu.tr

Dr.Öğr. Üyesi Ayşe KALAYCI ÖNAÇ / Peyzaj Mimarlığı
ayse.kalayci.onac@ikc.edu.tr

Dr.Öğr. Üyesi. Feral GEÇER SARGIN / Şehir ve Bölge Planlama
feralgecer@gmail.com

Prof.Dr. Nilgün GÖRERTAMER / Şehir ve Bölge Planlama
nilgungorertamer@gmail.com

Dr. Eyüp Salih ELMAS / Peyzaj Mimarlığı
eselmas@gmail.com

Dr.Öğr. Üyesi Gözde EKŞİOĞLU ÇETİNTAĞRA / Şehir ve Bölge Planlama
gozde.eksioglu@deu.edu.tr

Dr.Öğr. Üyesi Ahmet FİDAN / Kentleşme ve Yerel Yönetimler
ahmet@ahmetfidan.com

Dr. Osman SİRKEŞİ / Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler
osmansirkeci@gmail.com

Dr.Öğr. Üyesi Ercan YÜKSEKYILDIZ / Gemi Mühendisliği
ercan.yuksekyildiz@samsun.edu.tr

Doç.Dr. Yasemin Mamur İŞİKÇİ / E-Devlet, Katılım ve Yönetişim
mamurysm@gmail.com

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ

Prof.Dr. Kokan GRÇEV | Eastern Mediterranean University |
kokan.grchev@emu.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. Ayşe KALAYCI ÖNAÇ | Izmir Katip Celebi University |
ayse.kalayci.onac@ikc.edu.tr

Res.Assist. Buse AÇIK ETİKE / Adana Alparslan Türkeş Science and
Technology University / buse@kentakademisi.com

Sema CAVA ÇAMCI / java@yazarportal.com

Ayşe YILMAZ / bilgi@bilgiagi.net Filiz KURTULMUŞ / zfrcevre@gmail.com	SON OKUYUCU Ayşe YILMAZ / bilgi@bilgiagi.net Filiz KURTULMUŞ / zfrcevre@gmail.com
INTERNATIONAL SCIENTIFIC ADVISORY BOARD ULUSLARARASI BİLİMSEL DANIŞMA KURULU	
HONORARY MEMBERS	
Prof.Dr. Ruşen KELEŞ Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU	Ankara University Toros University
Rankings Alphabet Order by Academic Title (With Affiliation Link)	ID Akademik Unvana Göre Alfabe Sıralı (İsimler bağlı olunan kuruma linklidir.)
Prof. Dr. Abdildacan AKMATALİEV	 Kyrgyz National Academy
Prof. Dr. Adem ESEN	 İstanbul University
Prof. Dr. Akmaral IBRAYEVA	 Northern Kazakhstan Manas Rozybayev State University
Prof. Dr. Azize Serap TUNCER	 Çankırı Karatekin University
Prof. Dr. Bahriye GÜLGÜN	 Ege University
Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN	 Giresun University
Prof. Dr. Cavit YAVUZ	 Ordu University
Prof. Dr. Cenk DEMİRKIRAN	 İzmir Katipçelesi University
Prof. Dr. Claus OTTE	 Bonner Institut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen
Prof. Dr. Claus Peter HAASE	 Berlin Freie Universität
Prof. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ	 Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Demet AYKAL	 Dicle University
Prof. Dr. Didem BAŞ	 İstanbul Arel University
Prof. Dr. Didem EVCİ KİRAZ	 Aydın Menderes University
Prof.Dr. Ghadir GOLKARIAN	 Near East University
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA	 Kocaeli University
Prof. Dr. Huriye TOKER	 Yaşar University
Prof. Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY	 Transylvania University
Prof. Dr. Kağan GÜNCE	 Eastern Mediterranean University
Prof. Dr. Kokan GRČEV	 Eastern Mediterranean University
Prof. Dr. Marcial BLONDED	 Pontifical Catholic University of Peru
Prof. Dr. Mesut DOĞAN	 İstanbul University
Prof. Dr. Mehmet TEKTAS	 Bandırma Onyedi Eylül University
Prof. Dr. Mehmet YILMAZ	 Ordu University
Prof.Dr. Mihail KOCHUBOVSKI	 Institute of Public Health of Republic of North Macedonia
Prof. Dr. Mustafa İLİCALI	 İstanbul Commerce University
Prof. Dr. Nilgün GÖRERTAMER	 Gazi University
Prof. Dr. Nuriye ALTINAY PERENDEÇİ	 Akdeniz University
Prof. Dr. Nurseren TOR	 Mersin University
Prof. Dr. Özgür EMİNAGAOĞLU	 Artvin Çoruh University
Prof. Dr. Prachand Man PRADHAN	 Kathmandu University
Prof. Dr. Ruhet GENÇT	 Türkisch-Deutsche Universität
Prof. Dr. Sayfuline FLERA	 Tataristan Kazan Federal University
Prof. Dr. Serap İNCAZ	 Kırklareli University
Prof. Dr. Süleyman TOY	 Atatürk University
Prof. Dr. Thomas A. BRYER	 University of Central Florida
Prof. Dr. Tuğba KİPER	 Namık Kemal University
Prof. Dipl. Ing. Ulrich EXNER	 Siegen University Germany
Prof. Dr. Yakup BULUT	 Gaziantep University
Prof. Dr. Zeynep EREN	 Ataturk University
Assoc.Prof.Dr. A. Teyfur ERDOĞDU	 Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Dr. Armağan ÖZTÜRK	 Artvin Çoruh University
Assoc. Prof. Dr. Aynur CAN ATMACA	 Marmara University
Assoc.Prof.Dr. Candan KUŞ SAHİN	 Süleyman Demirel University
Assoc. Prof. Dr. Cemil ATAĞARA	 Cyprus International University
Assoc. Prof. Dr. Cengiz Mesut TOSUN	 Mersin University
Assoc. Prof. Dr. Dinmuhammed KELESBAYEV	 Ahmet Yesevi University
Prof. Dr. Ebru ERDÖNMEZ	 İstanbul University
Assoc. Prof. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ	 Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. Emel BAYLAN	 Yüzüncü Yıl University
Assoc.Prof.Dr. Esmâ MIHLAYANLAR	 Trakya University
Assoc.Prof.Dr. Fatih Fuat TUNCER	 Beykent University
Assoc. Prof. Dr. Feran AŞUR	 Yuzuncu Yil University
Assoc. Prof. Dr. Fevziye EKER	 Ordu University
Assoc. Prof. Dr. Gizem ERDOĞAN	 İzmir Demokrasi University
Assoc. Prof. Dr. Güliz ÖZORHON	 Özyegin University
Assoc.Prof.Dr. Hazal İlgin BAHCECI	 Hacı Bayram Veli University
Assoc. Prof. Dr. Hilal TURGUT	Artvin Çoruh University
Assoc.Prof.Dr. Levent MEMİŞ	Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Dr. Masoumeh DAEI	İran Tebriz Payem University

<u>Assoc.Prof.Dr. Merve YILDIRIM</u>	ID	Giresun University
<u>Assoc.Prof.Dr. Merziyye NECEFOVA</u>	ID	Azerbaijan National Academy
<u>Assoc.Prof.Dr. Mine HASHAS DEGERTEKİN</u>	ID	Kennesaw State University
<u>Assoc. Prof. Dr. Mo. Kar HIM</u>	ID	The Chinese University of Hong Kong
<u>Assoc. Prof. Dr. Murat TOKSARI</u>	ID	Sivas Cumhuriyet University
<u>Assoc. Prof. Dr. Oylum GÖKKURT BAKI</u>	ID	Sinop University
<u>Assoc. Prof. Dr. Özge CORDAN</u>	ID	İstanbul Technical University
<u>Assoc. Prof. Dr. Pelin Pınar GIRİTLİOĞLU</u>	ID	İstanbul University
<u>Assoc. Prof. Dr. Pervana MAMEDLI</u>	ID	Azerbaijan National Sciences Academy
<u>Assoc. Prof. Dr. Selim ÖKEM</u>	ID	Yıldız Technical University Istanbul University
<u>Assoc. Prof. Dr. Sevim BUDAK</u>	ID	Istanbul University
<u>Assoc.Prof.Dr. Sevim INANC OZKAN</u>	ID	Arvin Coruh University
<u>Assoc. Prof. Dr. Silvia COVARINO</u>	ID	German University
<u>Assoc. Prof. Dr. Simon GRİMA</u>	ID	Malta University
<u>Assoc. Prof. Dr. Sefika ERGİN</u>	ID	Dicle University
<u>Assoc. Prof. Dr. Sen YÜKSEL</u>	ID	Beykent University
<u>Assoc.Prof.Dr. Tolga AKBULUT</u>	ID	Yıldız Technical University
<u>Assoc. Prof. Dr. Tuna BASKOY</u>	ID	Ryerson University
<u>Assoc. Prof.Dr. Ufuk ÇELİK</u>	ID	Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
<u>Assoc. Prof.Dr. Uğur ÇALIŞKAN</u>	ID	Mugla Sıtkı Koçman University
<u>Prof. Dr. Umut PEKİN TİMUR</u>	ID	Çankırı Karatekin University
<u>Assoc. Prof. Dr. Yasemin MAMUR İŞIKCI</u>	ID	Giresun University
<u>Assoc. Prof. Dr. Zhanna YUSHA</u>	ID	Rusya Scientific Academy
<u>Assoc.Prof.Dr. Zuhrem YAMAN</u>	ID	Selcuk University
<u>Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ</u>	ID	Van Yuzuncu Yil University
<u>Assist. Prof. Dr. Abbas KARAAGACLI</u>	ID	Giresun University
<u>Assoc. Prof. Dr. Ayşe KALAYCI ÖNAC</u>	ID	İzmir Katip Çelebi University
<u>Assist.Prof.Dr. Baktybek ISAKOV</u>	ID	Kırgız Türk Manas University
<u>Assist.Prof.Dr. Betsy S. HALFON</u>	ID	İstanbul Aydın University
<u>Assit.Prof.Dr. Burcu Burçin DOGMUSOZ</u>	ID	Izmir Katip Çelebi University
<u>Assit.Prof.Dr. Cem TUTAR</u>	ID	Uskudar University
<u>Assist.Prof.Dr. Dafne Muntanyola-SAURA</u>	ID	Universitat Autònoma de Barcelona
<u>Assist.Prof.Dr. Damla MISIRLISOY</u>	ID	European University of Lefke
<u>Assist.Prof.Dr. Emel KARAKAYA AYALP</u>	ID	İzmir Demokrasi University
<u>Assist.Prof.Dr. Ercan YÜKSEKYILDIZ</u>	ID	Samsun University
<u>Assist.Prof.Dr. Feral GEÇER SARGIN</u>	ID	Izmir Demokrasi University
<u>Assit.Prof.Dr. Figen TAŞKIN</u>	ID	Ordu University
<u>Assist.Prof.Dr. Gökçen BAYRAK</u>	ID	Trakya University
<u>Assist.Prof.Dr. Gözde EKŞİOĞLU</u>	ID	Dokuz Eylül University
<u>Assist.Prof.Dr. H. Meltem GÜNDOĞDU</u>	ID	Kırklareli University
<u>Assist.Prof.Dr. Pelin KARACAR</u>	ID	Istanbul Medipol University
<u>Dr. Eike GEBHARDT</u>	ID	Berlin Art University
<u>Dr. Mariana GOLUMBEANU</u>	ID	National Institute for Marine Research
<u>Dr. Musfata GÜNAYDIN</u>	ID	Ministry of National Education

FOR FALL ISSUE REVIEWER BOARD
Rankings Alphabet Order

GÜZ SAYISININ HAKEM KURULU
Sıralama, bu sayıdaki hakemlerin alfabetik sıralamasıdır.

Prof.Dr. Bülent GÜLÇUBUK	Ankara University
Prof.Dr. Cenk DEMİRKIRAN	İzmir Katip Çelebi University
Prof.Dr. Didem BAŞ	İstanbul Arel University
Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU	Toros University
Prof.Dr. Latif ÖZTÜRK	Kırıkkale University
Prof.Dr. Murat GÜMÜŞ	Batman University
Prof.Dr. Nazan KUTER	Çankırı Karatekin University
Prof.Dr. Osman YILMAZ	Mehmet Akif Ersoy University
Prof.Dr. Tayfur BAYAT	İnönü University
Prof.Dr. Umut PEKİN TİMUR	Çankırı Karatekin University
Assoc.Prof.Dr. Ali Ender ALTUNOĞLU	Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc.Prof.Dr. Alptekin ULUTAŞ	Sivas Cumhuriyet University
Assoc.Prof.Dr. Aydın ŞIHMANTEPE	Marmara University
Assoc.Prof.Dr. Aynur ATMACA CAN	Marmara University
Assoc.Prof.Dr. Ayşe Esra CENGİZ	Çanakkale 18 Mart University
Assoc.Prof.Dr. Aziz MUSLU	Ordu University
Assoc.Prof.Dr. Emine Saka AKIN	Yozgat Bozok University
Assoc.Prof.Dr. Filiz ÇELİK	Selçuk University
Assoc.Prof.Dr. Gizem ERDOĞAN	İzmir Demokrasi University
Assoc.Prof.Dr. Hatice Derya ARSLAN	Necmettin Erbakan University

Assoc.Prof.Dr. Hayriye ŞENGÜN Assoc.Prof.Dr. İçten Duygu ÖZBEK Assoc.Prof.Dr. İlknur AKINER Assoc.Prof.Dr. Kübra YAZICI Assoc.Prof.Dr. Mercan Efe GÜNEY Assoc.Prof.Dr. Mahnaz YİĞİT Assoc.Prof.Dr. Burak Miraç GÖNÜLTAŞ Assoc.Prof.Dr. Mustafa BAKIRCI Assoc.Prof.Dr. Ömer ÇOBAN Assoc.Prof.Dr. Rukiye Duygu ÇAY Assoc.Prof.Dr. Seçil Gül MEYDAN YILDIZ Assoc.Prof.Dr. Ufuk Fatih KÜÇÜKALİ Assist.Prof.Dr. Ahmet Hilmi BALCI Assist.Prof.Dr. Cihan ÖZGÜR Assist.Prof.Dr. Fulya SINACI ÖZFINDIK Assist.Prof.Dr. Zerrin İNAN Assist.Prof.Dr. Fernaz ÖNCEL Assist.Prof.Dr. Bengü KORGAVUŞ Assist.Prof.Dr. Ceyhan YÜCEL Assist.Prof.Dr. Ender CETİN Assist.Prof.Dr. Fatma AŞILIOĞLU Assist.Prof.Dr. Fernaz ÖNCEL Assist.Prof.Dr. Figen TAŞKIN Assist.Prof.Dr. Fulya SINACI ÖZFINDIK Assist.Prof.Dr. Gökçe Didar DEĞERMENCİ Assist.Prof.Dr. Hakki GÜLŞEN Assist.Prof.Dr. Hasan Bora USLUER Assist.Prof.Dr. Hale ÖNCEL Assist.Prof.Dr. İrem AYHAN SELÇUK Assist.Prof.Dr. Mustafa DEMİRBILEK Assist.Prof.Dr. Mücahit YILDIRIM Assist.Prof.Dr. Sinem ÖZDEDE Assist.Prof.Dr. Tamer ÖZLÜ Assist.Prof.Dr. Uzay YERGÜN Assist.Prof.Dr. Volkan MÜFTÜOĞLU Assist.Prof.Dr. Yılmaz DAŞLI Assist.Prof.Dr. Zerrin İNAN Assist.Prof.Dr. Züleyha SARA BELGE Dr. Aysun AYGÜN Dr. Deniz Gözde ERTİN TEZGÖR Dr. Duygu OKUMUŞ Dr. Müge AYDIN Dr. Osman ARSLAN	Bayburt University Aydın Adnan Menderes University Akdeniz University Yozgat Bozok University Dokuz Eylül University Sakarya University Sivas Cumhuriyet University Giresun University Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Trakya University Yozgat Bozok University İstanbul Aydın University Dokuz Eylül University Isparta University of Applied Sciences Erciyes University Yeditepe University Ticaret University Yeditepe University Erciyes University İstanbul University -Cerrahpaşa Ankara University Ticaret University Ordu University Erciyes University Kastamonu University Harran University Ordu University Konya Technical University Dokuz Eylül University Gaziantep İslam Science and Technology University Samsun Ondokuz Mayıs University Pamukkale University Ondokuz Mayıs University Yıldız Teknik University Bursa Technical University Sivas Cumhuriyet University Yeditepe University Mersin University Pamukkale University Trakya University Bursa Technical University Manisa Metropolitan Municipality Kocaeli University
ETHICS COMMITTEE	ETİK KURUL
Prof.Dr. Bahriye GÜLGÜN Prof.Dr. Cavit YAVUZ Prof.Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU Prof.Dr. Nilgün GÖRER TAMER Assoc.Prof.Dr. Armağan ÖZTÜRK Assoc.Prof.Dr. Fevziye EKER Assoc.Prof.Dr. Osman Devrim ELVAN Assit.Prof.Dr. Mustafa ÇAKIR	Ege University Ordu University Necmettin Erbakan University Toros University Gazi University Artvin Çoruh University Ordu University İstanbul University- Cerrahpaşa Kocaeli University

INDEXES	DİZİNLER
	(Ranking Alphabet Order) Cosmos Impact Factor 17/01/2018-.....) Cite Factor (03/06/2018-.....) Directory of Research Journals Indexing (2018-.....) Google Scholar (2021-.....) Ideal Online (23/05/2019-.....) Journal Factor (2018-.....) Kaynakca.info (2019-.....) Root Indexing (11/10/2017-.....) Scientific World Index (18/10/2017-.....) Scientific Indexing Services (2018-.....) SOBIAD Index (2019-.....) TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....) TR DİZİN FEN (2019-.....) Türk Eğitim İndeksi (2019-.....)
JOURNAL TAG DERGİ KÜNYESİ	
Journal Name Derginin Adı	Kent Akademisi Urban Academy
Sub Titl of Journal (Derginin Kısa Adı)	Urban Culture and Urban Management (Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi)
Abbreviated Name (Kısa Adı)	KA
ISSN No (Basılı)	-----
ISSN No (Elektronik)	2146-9229
Year of Foundation (Kuruluş Yılı)	2012
Web of Journal (Derginin Web Adresi)	https://www.kentakademisi.com/
Editorial Process Link (Derginin Süreç Yürütüm Adresi)	https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent
Language of Journal (Derginin Yayın Dili)	Turkish - English
Publication of Period (Derginin Yayın Periyodu)	March, June, September, December
Keywords (Dergi Anahtar Kelimeleri)	Urban Management, Urban and Environmental Problems, Architecture and Design, Local Management, Transportation Information & Communication Systems, Kent Yönetimi, Kent ve Çevre Sorunları, Mimarlık ve Tasarım, Yerel Yönetimler, Taşımacılık Bilgi ve Bilişim Sistemleri
Indexes (Derginin Kayıtlı Olduğu İndeksler) (According to Alphabet)	Cosmos Impact Factor 17/01/2018-.....) Cite Factor (03/06/2018-.....) Directory of Research Journals Indexing (2018-.....) Google Scholar (2021-.....) Ideal Online (23/05/2019-.....) Journal Factor (2018-.....) Kaynakca.info (2019-.....) Root Indexing (11/10/2017-.....) Scientific World Index (18/10/2017-.....) Scientific Indexing Services (2018-.....) SOBIAD Index (2019-.....) TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....) TR DİZİN FEN (2019-.....) Türk Eğitim İndeksi (2019-.....)
Chief Editor of Journal (Derginin Baş Editörü)	Dr. Ahmet FİDAN
Licences of Journal (Yayın Lisansı)	Creative Commons (CC BY NC)
Plagiarism and Citation Policies (Benzerlik Politikası)	Ithenticate (less than 20 percent)
Fee Policies of Journal (Ücret Politikası)	For reader and for author free. The journal does not charge any fee for the process of application and publication of articles. (Dergi, makalelerin başvuru ve yayınlanması sürecinde herhangi bir ücret talep etmez.)
Refereeing Type and Technique (Hakemlik Türü ve Yapısı)	Double Blind Peer Reviewing (3 Reviewing Per Article) Her makale için, üç Karşılıklı (Çift yönlü) Körleme Akran Hakemlik Sistemi
Acces Policies of Journal (Erişim Politikası)	Open Acces (Açık Erişim)
Editorial Proces System (Editöryal Sürec Sistemi)	Turkey, ULAKBİM Dergi Systems
Article Publication Categories (Makale Yayın Kategorileri)	Research Articles, Review Article. Other article categories are published on the portal page (www.kentakademisi.com) with two referees. It is not included in the number integrity.

DESCRIPTION OF JOURNAL	DERGİ KISA BİLGİSİ
<p>The main purpose of The Journal of Urban Culture and Management (JOURAC) is to provide scientific and academic studies for the benefit of the people of the world to ensure that Turkish and world cities become more prosperous, more liveable; by publishing the architecture, administrative, economic, environmental, and engineering studies in the context of the city; and the literature studies in the context of the language and culture of the city in a multidisciplinary and interdisciplinary mood while acting as the academia of the urban areas where the 80% of the world population live.</p> <p>The Journal of Urban Culture and Management aims to pave the way for the scientific productions in urban areas and to make faster contribution to development and institutionalization of the cities, and to make more voluminous added values to the world civilization by taking the decision to make its publishing period four times a year.</p> <p>Our peer-reviewed journal is published in four times a year, March, June, September and December and internationally acclaimed. The publication languages of our journal are Turkish and English. Our journal also includes introduction of works, letter to the editor and case report articles. Apart from technical examination of articles in Pre-admission process, the plagiarism report is also checked.</p> <p>The main purpose of The Journal of Urban Culture and Management (JOURAC) is to provide scientific and academic studies for the benefit of the people of the world to ensure that Turkish and world cities become more prosperous, more liveable; by publishing the architecture, administrative, economic, environmental, and engineering studies in the context of the city; and the literature studies in the context of the language and culture of the city in a multidisciplinary and interdisciplinary mood while acting as the academia of the urban areas where the 80% of the world population live.</p> <p>URBAN ACADEMY, PROFESSIONAL AND DOUBLE-BLIND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL JOURNAL UNDER THE CRITERIA FOR THE APPOINTMENT AND PROMOTION OF THE ASSOCIATE PROFESSORSHIP REQUIRED BY INTER-UNIVERSITY COUNCIL</p> <p>Our Journal Has Been Scanned By TR DİZİN Social Sciences and TR DİZİN Since 2019.</p> <p>Publication History:</p> <p>Our journal began to be published monthly in January 2008 and continued monthly from 2008 to 2010. From March 2010 to December 2011, the article was published in scientific format four times a year, without review of referee. Since March 2012, it has started to publish nationally refereed articles four times a year, as of 2017 it has been included in the Dergi Park System as an International, Double Blind Peer Reviewing Journal. In 2021, it was accepted into the TR DİZİN Social and TR DİZİN Science databases.</p> <p>As of the summer issue of 2020, at least three blind peer review systems have been implemented for each article.</p>	<p>Kent Akademisi dergisi (KA), nüfusun % 80 lerini oluşturan dünya kentlerinde, kentlin akademisi sıfatıyla, multidisipliner ve interdisipliner bir modda, kente dair, mimari, yönetsel, ekonomik, çevresel, mühendisliğe ilişkin, ve kentlerin dili kültürü bağlamında edebiyata ilişkin bütünlük konuları ve tek bilim alanına sığamayacak kadar geniş uzanımları olan çalışmaların yayınlanarak, Türk ve Dünya kentlerinin daha bayındır, daha yaşanılabilir hale gelmesini sağlamak için bilimsel, akademik yayınların dünya insanların faydasına sunmak istemektedir.</p> <p>Kent Akademisi, yayın periyodunu, yılda dört sayı yapma kararı alarak, kentsel alanlardaki bilimsel üretimlerin önünü açmayı ve kentlerimizin gelişmesi ve kurumsallaşmasına daha hızlı katkıda bulunmayı, dünya medeniyetine daha hacimli katma değerler sağlayabilmeyi amaçlamıştır.</p> <p>Kent Akademisi dergisi, multidisiplinerliği ve interdisiplinerliği önemsemekte ve teşvik etmeyi,</p> <ol style="list-style-type: none">2. Kentlerin kültürel etnografik kimliklerini dünya mirası olarak kabul etmekte ve bu bilincin oluşmasını sağlamayı,3. İnsanoğlunun kent kültürü bağlamında dünya mirası kavramına vereceği önemi sağlamlaştırmayı,3. Medeniyetler bileşimi olan Anadolu Coğrafyası özelinde dünya kentlerinin kültürel bileşimleriyle birlikte, tarih öncesi kalıntıların korunması ve tanıtılmasına öncülük etmeyi amaçlamaktadır. <p>Dergimiz, Mart, Haziran, Eylül, Aralık aylarında olmak üzere, yılda dört kez yayın yapan, uluslararası hakemli bir dergidir. Dergimizin yayın dili, Türkçe ve İngilizcedir. Makale ön kabul sürecinde teknik ayrıntı dışında, benzerlik raporuna bakılmaktadır. Makale yazarlarımızdan makale yüklemesi yaparken, Documentation Dokumanlar menüsünden makale şablonu indirilerek bu şablona göre yükleme yapmalarını, kaynakça oluştururken, kaynakçadaki her kaynağın arasına bir satır boşluk bırakmalarını önemle rica ediyoruz.</p> <p>DERGİMİZ ÜAK DOÇENTLİK ve YENİDEN ATAMA İLKELERİ KAPSAMINDA, DİĞER İNDEKSLERE SAHİP ULUSLARARASI DERGİ STATÜSÜNDEDİR.</p> <p>Dergimiz 2019 Yılından bu yana, TR DİZİN tarafından taranmaktadır.</p> <p>Yayın Tarihiçesi:</p> <p>Dergimiz, 2008 Ocak ta aylık olarak yayına başlamış olup 2008 den 2010'a kadar aylık olarak devam etmiştir. Mart 2010 dan, Aralık 2011'e kadar yılda dört kez olmak üzere, hakemsiz olarak bilimsel formatta makale yayınlamıştır. Mart 2012 tarihinden bu yana yılda dört kez olmak üzere ulusal hakemli makaleler yayınlamaya başlamıştır, 2017 yılı itibarıyla uluslararası çift kör akran hakemli dergi olarak Dergi Park Sistemine dahil olmuştur. 2019 Tarihinde TR DİZİN Sosyal ve TR DİZİN Fen Bilimleri veri tabanına alınmıştır.</p> <p>2020 yılı yaz sayısından itibaren, her makale için en az üç kör akran hakemlik sistemine geçmiştir.</p>
<p>NOTE TO AUTHOR and EVALUATION CRITERIA</p>	<p>YAZARLARA NOT ve DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ</p>
<p>PROCESS:</p> <p>Pursuant to mission of the our journal, it is adopted as a principle as fastest as possible by performing publication process contributing to science without deviated from ethics and quality. In this context, articles are to submit our journal from official date of publication until fifteen days. If article deemed appropriate publication does not catch up the closest published date, it is informed by contacting with author that this article will publish in a next issue.</p> <p>Article sent to our journal are immediately sent to referees. It is given time 15 day to articles been up to fifteen pages, 20 day (max) to articles surpassed fifteen pages to our referees. Consequently, publication decision of the an average article does not expire fifteen days upwards sending date to our journal.</p>	<p>SÜREÇLER:</p> <p>Dergimiz misyonu gereği, etik ilkeler ve kaliteden sapmaksızın mümkün olan en hızlı şekilde yayın sürecini yürüterek bilime katkı sağlamayı ilke edinmiştir. Bu bağlamda, bir sayıda makalenin yayınlanması için, resmi yayın tarihimizden bir ay öncesine kadar makale yüklenmelidir. Yayına uygun görülüp de yetişmeyen makale olduğunda, yazarıyla iletişim kurularak bir sonraki sayıya kaydırılmaktadır.</p> <p>Dergimize gönderilen makale, editoryada en fazla beş gün bekler, derhal hakemlere gönderilir. Hakemlerimize onbeş sayfaya kadar olan makalelerde on beş gün, 15 sayfayı aşan makalelerde 20 gün azami süre verilmektedir.</p>
<p>Example process for March Issue:</p> <p>March Issue Publication Date: 15 March</p> <p>Article Sending Date: 15 Şubat</p> <p>Article Pre-assessment Date: 16-17 March</p> <p>Article Sending date to referees: 17-19 March</p> <p>Article Publication Decision: 10 March dated Editorial Board Meeting</p> <p>Article Publication Preparation: (Editorial Process) The process of the preparation for publication of the article shall not technically exceed five days.</p> <p>Article Published: 15 March / 15 June / 15 September / 15 December</p> <p>Article Revised Suggestions: / 15-20 March / June / September / December</p>	<p>Example process for March Issue:</p> <p>March Issue Publication Date: 15 March</p> <p>Article Dead Line: 15 Şubat</p> <p>Article Pre-assessment Date: 15-16 March</p> <p>Article Sending date to referees: 17-19 March</p> <p>Article Publication Decision: 10 March dated Editorial Board Meeting</p> <p>Article Publication Preparation: (Editorial Process) The process of the preparation for publication of the article shall not technically exceed five days.</p> <p>Article Published: 15 March / 15 June / 15 September / 15 December</p> <p>Article Revised Suggestions: 15-20 March / June / September / December</p>
<p>Publication Fee</p> <p>No fee is charged for publishing articles in our magazine. In the following periods,</p>	<p>Yayın Ücretleri:</p> <p>Dergimizde makale yayını için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. İlerleyen</p>

when our magazine enters into the scope of the TR Index and / or SSCI indexes, the policy of remuneration is declared in the editorial writing of the previous issue, and the publication policy is updated in this menu.

Preliminary Assessment of Plagiarism:

Our itenticate publication standard has been implemented as 30% since March 2017, 25% as of March 2018, and 20% as of March 2019. Our editorial board reserves the right to further reduce this rate with unanimous consent in the future. However, a reduction to a lower plagiarism rate than this rate is not envisaged in a ten-year publication period.

In the article preliminary evaluation period, articles of 20% and below reported in the ITENTICATE similarity rate report, excluding the bibliography, will be published.

Referee System

The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)

Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.

OPEN ACCESS POLİCİES

This is an open-access journal, which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles in Urban Academy (KA) journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is by the **Budapest Open Access Initiative (BOAI)** definition of open access.

As mentioned in Copyright Transfer Form;

(to see the copyright transfer form,Authors guarantee that;

- Their paper is original,
- it is not given to any other journals to publish,
- if all or some parts of the article is published, all types of permission needed are taken and sent to Editor of Urban Academy Journal to be published in the journal mentioned above. Authors certify that they have no right to withdraw the article that is accepted to be published in the Urban Academy Journal "at any stage after the acceptance of the article."
- The Article's scientific, ethical, and legal responsibility belongs to the authors.

Transferring the copyright of the article to Kent Akademi Journal means the transfer of the first publication right. Once the author has given this right, he cannot take it back and the journal has this right as long as it publishes the article.

Other copyrights belong to the author.

CONFLİCT OF İNTEREST STATEMENT

Authors

In accordance with the publication policy of the Journal of Urban Academy (Kent Akademisi), the people who contributed in the real sense should be written in the articles sent to the journal as authors.The author (s) of the manuscript must declare that there are no conflicts of personal and financial interest within the scope of the study. This notification must be uploaded by the author / authors in pdf format with wet signature, by filling out the form in our documents menu before the article is published.

Reviewers

Referees should inform the journal editor about the evaluation process if they suspect any conflict of interest in the article they are evaluating, and refuse article evaluation if necessary. In order to prevent conflict of interest, people in the institutions where the article authors are working cannot referee the article.

dönemlerde dergimiz, A sınıfı indeksleri kapsamına girdiğinde ücret talebine ilişkin politikası bir önceki sayının editör yazısında deklare edilir, ayrıca yayın politikası olarak bu menüde gerekli güncelleme yapılır.

Ön Değerlendirmede Benzerlik Oranları:

İtenticate yayın standardımız, 2017 Mart tan itibaren % 30, 2018 Marttan itibaren % 25 olarak uygulanmış, 2019 Marttan itibaren % 20 olarak uygulanmaktadır. İlerleyen zaman diliminde yayın kurulumuzun oy birliği ile bu oranı daha da aşağı çekme hakkı saklıdır. Ancak, bu orandan daha aşağı bir intihal oranına indirilmesi, on yıllık bir yayın döneminde öngörülmemektedir.

Makale ön değerlendirme sürecinde ITENTICATE benzerlik oranı raporunda, kaynakça hariç, % 20 ve altındaki makaleler yayınlanır.

HAKEMLİK SİSTEMİ:

Kent Akademisi Dergisi'nde Çift Kör Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü)

Duble Blind Peer Reviewing / Çift Kör Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları görmediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metninin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yüklemeye son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.

AÇIK ERİŞİM POLİTİKAMIZ:

Dergi Açık Erişimli olup yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Kullanıcılara, Kent Akademisi (KA) dergisindeki makalelerin tam metinlerini yayıncı veya yazarın önceden izni olmadan okumak, indirmek, kopyalamak, dağıtmak, basmak, arama yapmak veya bağlantı kurmak için izin verilmiştir. Bu, **Budapeşte Açık Erişim İnişiyatifinin (BOAİ)** açık erişim tanımı ile uyumludur.

TELİF HAKKI DÜZENLEMESİ'nde belirtildiği üzere;

Yazarlar Şunları garanti eder;

- Makaleleri orijinaldir,
- Yayınlanmak üzere başka dergilere verilmez,
- Makalenin tamamı veya bir kısmı yayınlanmışsa, yukarıda belirtilen dergide yayımlanmak üzere gerekli her türlü izin alınarak Urban Academy Journal Editörüne gönderilir.

Yazarlar, Kent Akademisi Dergisi'nde yayımlanmak üzere kabul edilen makaleyi, "makalenin kabulünden sonra hiçbir aşamada" geri çekme haklarını bulunmadığını beyan ederler.

-Makalenin bilimsel, etik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Makalenin telif haklarının Kent Akademisi Dergisi'ne devredilmesi, **ilk yayın hakkının devredilmesi** anlamına gelir. Yazar bu hakkı bir kere verdikten sonra geri alamaz ve dergi makaleyi yayınladığı sürece bu hakka sahiptir.

Yazarın diğer te'lif hakları kendisine aittir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI:

Yazarlar

Kent Akademisi Dergisi,yayın politikası gereğince, yayınlanmak üzere dergiye gönderilen makalelerde gerçek anlamda katkı sağlayan kişiler yazar olarak yazılmalıdır. Makalenin yazar/yazarları, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması olmadığını bildirmek zorundadır. Bu bildirim, makalenin yayınlanması öncesinde yazar/yazarlar tarafından dokümanlar menümüzde bulunan form doldurularak ıslak imzalı olarak pdf formatında yüklenmelidir.

Hakemler

Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar çatışması olduğundan şüphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editörlüğüne bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini ret etmelidirler. Çıkar çatışmasını engellemek için makale yazarlarının görev yaptığı kurumlardaki kişiler, makale için hakemlik yapamazlar.

Information, Communication, Art and Media Publishing Group

	INDEX İÇİNDEKİLER	Pages
*	Volume 14, Issue 3, Editorial Board and Index Cilt 14 Sayı 3 Editör Kurulu	I- VIII
*	Index / İçindekiler	IX-IX
**	Correction / Düzeltme	X - X
**	Editorial Letter: Biophilic Design for Livable Cities / Yaşanabilir Kentler İçin Biyofilik Tasarım Editör	XI-XII
*	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALELERİ	*
1	Kentlerde Biyofilik Tasarım ve Mekansal Adalet İlişkisi: Mahalle Parkları Deneyimi Sevim Pelin ÖZTÜRK	533-544
2	Botanik Bahçelerinin Biyofilik Tasarım Kriterleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi: Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Örneği Banu KARASHAH	545-559
3	Darende/Balaban Geleneksel Yerleşim Dokusunda Biyofilik Tasarım İzlerinin İrdelenmesi Nihal Arda AKYILDIZ Tuba Nur OLĞUN	560-577
4	Çanakkale Sarıçay ve Yakın Çevresinde Ekolojik Tasarım Önerileri Alper SAĞLIK Fatoş KARTAL Dilan ŞENKUŞ Merve TEMİZ	578-592
5	Kentsel Yeşil Alan Sistem Kurgulanmasına Yönelik Bir Model Önerisi Pınar GÜLTÜRK DOĞRUYOL Elif Ebru ŞİŞMAN	593-615
6	Sürdürülebilir Peyzaj Tasarımı Değerlendirmesinde Bir Katsayı Yöntemi Fatma AŞLIOĞLU	616-633
7	Kentin İmgesel Değeri, Bir Yeşilçam Sokağı'nın Heterotopya Olarak Yakalanması ve Özdüşünsel Bir Mekan Deneyimi Canan Gülseren İNAN	634-643
8	Şanlıurfa AMATEM VE ÇEMATEM Kampüsünde Peyzaj Tasarımının Güvenlik Algısı ve Suç Korkusuna Etkisi Filiz ÇELİK Meryem SARIKAYA	644-658
9	İzmir'in Kapıları: Kent Mültecilerinin Göç Hikayeleri ve Yaşam Koşulları Emel KARAKAYA AYALP Esen YANGIN KİREMİT	659-686
10	Erzurum-Palandöken Katı Atık Toplama-Taşıma Sisteminin CBS Destekli Optimizasyonu Şahset İRDEMEZ Muhammet YILDIRIM Sinan KUL Fatma EKMEKYAPAR TORUN Züleyha BİNGÜL	687-704
11	Van Tarihi Peynirciler Çarşısının Turizm Sektörü ve Turizm Girişimciliği Açısından Değerlendirilmesi: Restorasyon ve Covid-19 Süreci Emine CİHANGİR Özlem DEMİRHAN	705-727
12	The Relationship Between R&D Expenditures And Economic Growth: Panel Data Analysis in Selected New Industrializing Countries Eda FENDOĞLU Mehmet Ali POLAT	728-747
13	Examination of Participatory Approach in Urban Renewal (Ur); Example in Isparta-Karaağaç District Büşra CESUR DURMAZ Atıla GÜL	748-764
14	Türk Sinemasında İç Göç: 1950-1960 Döneminin Coğrafi Olarak Okunması Hüseyin MERTOL Ülkünür KÖKSAL Mücahit YILDIRIM	765-776

15	Sürdürülebilir Yeşil Kampüs için Analitik Ağ Prosesi Yöntemi ile Yatırım Alternatiflerinin Değerlendirilmesi Selma YAPICI, Nursena ORAL, Rabia YUMUŞAK, Tamer EREN	777-788
16	Kentsel Mekânlarda Kadın Davranışlarının Güvenlik Kapsamında Değerlendirilmesi: Erzurum Kenti Muratpaşa Mahallesi Örneği Büşra KADIOĞLU, Süleyman TOY	789-810
17	Ev Kadınlarının Kentsel Mekânı Sahiplenmesine Yönelik Bir Uygulama Örneği Olarak: Şehir Benim Projesi Hasan TAŞCI, Sevilay ACAR	811-823
18	Duygusal Emeğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: İzmir Balçova ve Narlıdere Belediyeleri Örneği Özge KOCAKULA	824-841
19	Difficulties Preventing Turkish Officers from Working on Cruise Ships and Suggestions for Solution İlerişhan Çağrı KOLÇAK, Murat Selçuk SOLMAZ	842-852
	REVIEW ARTICLE	PAGES
20	Yeşil Altyapı Uygulamaları Kapsamında Biyotutma Sistemlerinin Yağmur Suyu Kirlenici Giderim Verimlerinin Değerlendirilmesi Gökçen BAYRAK, Cansu KÜP	853-866
21	Uluslararası Göç ve Sonrası: Teoriden Pratiğe Çokkültürlülük Mehmet KOCA	867-878
***	Volume: 14, Issue: 3, Fall 2021 Ful Page	533-878
ICAM ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION AND MEDIA PUBLISHING GROUP		

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

Chief Editor
On behalf of editorial board
Dr. Ahmet FİDAN

Fair Sharing With Nature; Biophilic Design

Doğayla Adil Paylaşım; Biyofilik Tasarım

The Motto: Fair Sharing

The motto of fair sharing should be the most basic approach not only between people, but also between people and nature. Sustainable solutions are the most sensitive touches of human beings on nature in the name of civilization.

However, the unlimited ambition of human beings to win and possess makes it more and more impossible to prevent the destruction of the natural balance.

On the other hand, the break with nature in the last century has made both horizontal and biophilic design searches evident in urban environments that have started to grow vertically as there is no space left to expand horizontally.

As we announced in our previous issue, studies on biophilic design have started to emerge in this issue and the following issues. In this context, scientific works on the subject can be seen in our future issues as well as in this issue.

Dear Readers and Authors;

In our 46th issue, we are with you with a total of 21 articles including 19 research articles and 2 review articles. We are happy to become much more corporate and more leveled with each passing year and each new issue.

As ICAM NETWORK, it has already set its target of **publishing Web 3.0 metaverse in the metaverse life**, which has made a name for itself especially during the pandemic period. In this regard, both the urban designs in the meta-average environment and the initiatives for publishing are the processes that stand before us both in the context of scientific work and in the context of our job

Adil Paylaşım Mottosu:

Adil Paylaşım Mottosu, sadece insanlar arasında değil aynı zamanda insanla doğa arasındaki en temel yaklaşımı olmalıdır. Sürdürülebilir çözümler, uygarlık adına insanoğlunun doğa üzerindeki en hassas dokunuşlarıdır. Ancak nevar ki, insanoğlunun sınır tanımaz kazanma ve sahip olma hırsı, doğal denge üzerindeki tahribatın önlenmesini gittikçe daha imkansız hale getirmektedir.

Öte yandan, son yüzyıldaki doğadan kopuş, yatay olarak genişleyecek yer kalmadıkça dikey büyümeye başlayan kentsel ortamlarda insanlarda hem yatay arayışları hem de biyofilik tasarım arayışlarını belirgin hale getirmiştir.

Daha önceki sayımızda duyurduğumuz gibi, bu sayımızda ve devam eden sayılarımızda biyofilik tasarıma ilişkin çalışmalar ortaya çıkmaya başladı. Bu bağlamda, konuya ilişkin bilimsel eserler bu sayımızda olduğu gibi gelecek sayılarımızda da görülebilecektir.

Değerli Okurlarımız ve Yazarlarımız;

46. sayımızda 19 Araştırma makalesi, 2 derleme makalesi olarak toplam 21 makale ile sizlerle birlikteyiz. Her geçen yıl, her yeni sayıda çok daha kurumsal ve çok daha düzeyli hale gelmenin mutluluğunu yaşıyoruz.

ICAM NETWORK olarak, özellikle salgın dönemi içinde adından sözettiren metavörs yaşam içinde **Web 3.0 metavörs yayıncılık hedefini şimdiden koymuştur.** Buna ilişkin gerek metavörs ortamdaki kentsel tasarımlar gerekse yayıncılığa yönelik girişimler hem bilimsel eser bağlamında hem de bizzat iş tanımlarımız bağlamında

descriptions. Considering that we would like to draw the attention of our researchers to this specific subject.

Our journal will have made its Web of Science application in the first month of 2022, and in this context, the names of our international scientific committee members will be linked to the CVs of the institutions they are affiliated with.

Dicle II. International Architecture Symposium

We, as the Journal of the City Academy, are the publishing partner of Dicle University II. International Architecture Symposium. We will issue a Special Issue for the Architecture Symposium with the articles to be selected by the scientific committee from the papers submitted to the symposium. In this context, we invite especially researchers working on urban design to participate in the symposium with their studies. We are planning to publish the special issue of the symposium as of 2021, in case the refereeing processes are completed.

Dear Authors;

As of the second half of 2021, our journal has decided to make some changes and innovations, as in every issue and every year.

We can list them as follows:

- Our authors who refer to Q 1 and Q 2 indexed journals will be given a **Urban Academy Science Incentive certificate**. The authors who have received this certificate will be announced on our social media accounts.
- In accordance with our Editorial Board decision, changes have been made in article similarity rates since the beginning of 2022. Accordingly, the similarity report, which was only **20% before, should be at most 1% for each reference as of 2022**. This requirement aims to make our publications more original.
- Editorial Process Directive, Refereeing Process Directive, Language Editor Process Directive of our journal will be published in our relevant menus in the first month of the new year.
 - As of this issue, our Ethics Committee members and Honorary Committee members, which were formed after our issue, which was included in the journal's credits, will be added. On the other hand, our journal has started the work of creating a **Dictionary of Publishing Terms Abbreviations**.
- Since our last issue, the other social media accounts of our journal other than facebook will be opened by the end of 2021.

önümüzde duran süreçlerdir. Bu vesile ile, araştırmacılarımızın bu konuya dikkatlerini çekmek istiyoruz.

Dergimiz, 2022 yılının ilk ayında Web of Science müracaatını yapmış olacak, bu bağlamda, uluslararası bilim kurulu üyelerimizin isimleri, bağlı bulunduğu kuruluş özgeçmişlerine bağlanacaktır.

Dicle II. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu

Dicle Üniversitesi II. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu'nun Kent Akademisi Dergisi olarak yayın Paydaşımız. Sempozyuma gelen bildirilerden bilim kurulu tarafından seçilecek makaleler ile Mimarlık Sempozyumu için Özel Sayı çıkaracağız. Bu bağlamda özellikle kentsel tasarım çalışan araştırmacıları, eserleriyle sempozyuma katılmaya davet ediyoruz. Sempozyum özel sayısını hakemlik süreçlerinin yetişmesi durumunda 2021 itibarıyla yayınlamayı planlıyoruz.

Değerli Yazarlarımız;

Dergimiz 2021 yılı ikinci yarısı itibarıyla her sayıda ve her yılda olduğu gibi, bazı değişiklik ve yeniliklere gitme kararı almıştır. Bunları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz.

- Dergimize Q 1 ve Q 2 sınıfı indeksli dergilerden atıf yapan yazarlarımıza **kent akademisi bilim teşvik sertifikası** verilecektir. Bu sertifikayı alan eser sahiplerimiz sosyal medya hesaplarımızdan duyurulacaktır.
- Yayın Kurulu kararımız gereğince, 2022 yılı başından itibaren makale benzerlik oranlarında değişikliğe gidilmiştir. Buna göre, daha önce sadece % 20 olan benzerlik raporu, **2022 itibarıyla her bir referans için en fazla % 1 olmalıdır**. Bu şartımız, yayınlarımızın daha özgün olmasını amaçlamaktadır.
- Dergimize ait, Editöryal Süreç Yönergesi, Hakemlik Süreç Yönergesi Dil Editörlüğü Süreç Yönergesi yeni yılın ilk ayında ilgili menülerimizde yayınlanacaktır.
- Yine bu sayıdan itibaren dergi jeneriğine geçen sayımızdan sonra oluşturulan Etik Kurulu üyelerimiz ve Onur Kurulu üyelerimiz eklenecektir. Öte yandan dergimiz **Yayıncılık Terimleri Kısaltmalar Sözlüğü** oluşturma çalışmasını başlatmıştır.
- Geçen sayımızdan bu yana, dergimize ait facebook haricindeki diğer sosyal medya hesaplarımız, 2021 yılı bitmeden açılacaktır.

Corrections

Gökhan Gelişen

Recommendations For Sustainable Cities With Urban Regeneration: The Case Of Selamsız

In the article titled "**Recommendations For Sustainable Cities With Urban Regeneration: The Case Of Selamsız**" published in our 2019/3 issue, the ORCID number of one of the authors and "How to cite" were not written.

Author Gökhan Gelişen's ORCID number has been added as 0000-0002-2711-6658.

In addition the citation has been updated as follows:

How to cite: Bircan, D. ve Gelişen, G. (2019). **Recommendations For Sustainable Cities With Urban Regeneration: The Case Of Selamsız / Kentsel Dönüşüm ile Sürdürülebilir Kent Önerileri ve Selamsız Örneği**, Kent Akademisi, 12(39), Issue 3, pages 501-519.

Düzeltilmeler

Gökhan Gelişen

Kentsel Dönüşüm ile Sürdürülebilir Kent Önerileri ve Selamsız Örneği

2019/3 sayımızda yayınlanan "**Kentsel Dönüşüm ile Sürdürülebilir Kent Önerileri**" başlıklı makalede yazarlardan birinin ORCID numarası ve "How to cite" yazılmamıştır.

Yazar Gökhan Gelişen'in ORCID numarası 0000-0002-2711-6658 olarak eklenmiştir.

Ayrıca;

How to cite: Bircan, D. ve Gelişen, G. (2019). **Recommendations For Sustainable Cities With Urban Regeneration: The Case Of Selamsız / Kentsel Dönüşüm ile Sürdürülebilir Kent Önerileri ve Selamsız Örneği**, Kent Akademisi, 12(39), Issue 3, pages 501-519.

Olarak güncellenmiştir.

Article Info		RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ
Title of Article	The Relationship between Biophilic Design and Spatial Justice in Cities: The Experience of Neighborhood Parks		
Corresponding Author	Sevim Pelin ÖZTÜRK İzmir Demokrasi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, sevimpelin.ozkan@idu.edu.tr		
Received Date	03.07.2021		
Accepted Date	14.09.2021		
DOI Number	https://doi.org/0.35674/kent.961865		
Author / Authors	Sevim Pelin ÖZTÜRK	ORCID: 0000-0002-1698-0344	
How to Cite	Öztürk, S.P. (2021). Kentlerde Biyofilik Tasarım ve Mekansal Adalet İlişkisi: Mahalle Parkları Deneyimi, Kent Akademisi, Volume, 14 Issue 3, Pages, 533-544.		

Kentlerde Biyofilik Tasarım ve Mekansal Adalet İlişkisi: Mahalle Parkları Deneyimi

Sevim Pelin ÖZTÜRK¹

ABSTRACT:

Biophilic design as a planning approach emphasizes nature and the natural environment in urban planning and is called as 'naturalization of urbanization'. Biophilic approaches to urban planning aim to increase the percentage of natural or artificial open-green spaces in the urban fabric, and to maximize the accessibility of and beneficial experience in these areas. The main argument of the study is to focus on micro-scale spatial interventions and solutions starting from the local scale instead of macro and upper scale transformation and interventions in cities. It is acknowledge that the interventions at local spatial levels may increase the integration and connection with upper levels in cities. The study focuses on neighborhood scale, measuring the accessibility of neighborhood parks and searching for park linking networks using a point-based accessibility approach. The operationalization of the analytical spatial approach has been designed in the model of data-based design. A GIS database is created using spatial data of existing urban environment, using ArMap 10.5 and network analysis as a GIS software. The accessibility of existing parks in the study area is calculated using network (actual distance) based service area analysis. Access lines via streets within a maximum of 500m walking distance to parks are calculated that is revealing what is the walking distance between residences and closest parks. As a result of the analysis, it is seen that the existing parks are accessible within 300m on average. However, it is observed that some residential units could not access any park area within 500m walking distance. New parks are proposed in existing urban voids to increase accessibility to parks. Therefore, 9 new park areas are proposed to increase accessibility and pedestrian-oriented routes are proposed to revive the Meles river as a connecting natural element. By means of new routes and parks, the green space integration and the sense of spatial justice will be both strengthened.

KEYWORDS: Biophilic Urbanism, Neighborhood Parks, Accessibility.

¹ İzmir Democracy University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, sevimpelin.ozkan@idu.edu.tr

ÖZ:

Günümüzde kentsel planlamada doğa ve doğal çevreyi öne çıkaran ve kentleşmenin doğallaştırılması olarak gündeme gelen yaklaşım biyofilik tasarım ve planlama yaklaşımıdır. Biyofilik yaklaşımlar, doğal veya yapay açık-yeşil alan, doku ve parçaların kentsel doku içerisindeki yüzdesinin artırılması ve ayrıca bireylerin bu alanlara erişiminin ve alan deneyimlerinin en yüksek seviyeye çıkartılmasını amaçlamaktadır. Bu çalışmanın ana argümanı, kent bütünde makro ve üst ölçek planlama ve dönüşüm müdahaleleri yerine mikro-müdahaleler ile yerel ölçekten başlayan çözümlerin keşfedilerek ön plana çıkartılmasıdır. Yerelde yapılan müdahaleler ile kent bütününde entegrasyonun artacağı ve ulaşım bağlantılarının kuvvetleneceği öngörülmektedir. Yerel ölçek olarak mahalle ve konut çevresi ölçeğine odaklanan çalışma, mahalle parklarının erişilebilirliği ve olası park bağlayıcı ağların keşfini nokta tabanlı erişilebilirlik yaklaşımı ile ele almıştır. Bu analitik mekansal yaklaşımın operasyonel hale gelmesi veri temelli model tasarımı şeklinde kurgulanmıştır. Mevcut mekansal veriler kullanılarak CBS veritabanı oluşturulmuş, CBS yazılımı olarak ArcMap 10.5 ve network ağ analizleri kullanılmıştır. Çalışma alanında bulunan mevcut park alanlarının erişilebilirliği, network (gerçek mesafe) tabanlı çalışan servis analizi kullanılarak hesaplanmıştır. Park alanlarının maksimum 500m içindeki erişim hatları hesaplanmıştır ve böylece alandaki konut birimlerinin (en kısa) hangi mesafede bir park alanına eriştiği ortaya konulmuştur. Yapılan analizler sonucunda, mevcut parkların ortalama 300m içerisinde erişim sağlandığı görülmüştür. Fakat bazı konut birimlerinin 500m içerisinde bir park alanına erişemediği tespit edilmiş, bu nedenle park alanlarına erişimi arttırmak için mevcut yapılaşmamış alanlarda yeni park alanları ile birlikte Meles deresini bağdaştırıcı bir unsur olarak canlandırmak için yaya odaklı akslar önerilmiştir. Bunlar, park alanlarını ve su ögesini kapsayan yaya öncelikli akslar olarak nitelendirilebilir. Bu sayede hem yeşil alan entegrasyonu iyileştirilmiş hem de mekansal adalet duygusu kuvvetlendirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Biyofilik Kentleşme, Mahalle Parkları, Erişilebilirlik .

GİRİŞ:

Kentlerin sunduğu yaşam kalitesinin artırılması için tarih boyunca doğayı ve doğal unsurları mekezine alan birçok planlama yaklaşımı geliştirilmiştir. 19. yy sanayi kentlerindeki olumsuz yaşam koşullarına bir eleştiri olarak ortaya atılan ‘bahçe kent’ yaklaşımı, günümüzde biyofilik tasarım anlayışıyla ‘bahçe içinde kent’ yaklaşımıyla tekrar hayat bulmuştur. Biyofilik yaklaşım ile mekan tasarımının bir araya gelmesi ve mimari uygulamalar ile kentsel tasarım ve planlamada yer bulması son 10 yılda oldukça hız kazanmıştır. Birçok kent, mekansal politikalarında ve stratejilerinde biyofilik program, politika ve inisiyatif geliştirmeye ve uygulamaya başlamıştır. Bu programların amacı kentsel alanlarda ve mimari ölçeklerde biyofilik prensipleri uygulamaktır. Singapur en çok bilinen biyofilik şehirlerin başında gelmektedir (Matan ve Newman, 2015). Biyofilik kent politikası ile, bölge planlamadan kentsel tasarıma ve yapı ölçeğinde mimari tasarıma kadar birçok farklı mekansal ölçekte biyofilik tasarım örnekleri sunan mekan kurguları oluşturmuşlardır.

Biyofilik tasarım, farklı mekansal ölçeklerde doğa esaslı uygulamaya yönelik çözümler önermektedir. Doğa esaslı çözümler, kentsel yoğun dokuların ‘doğallaştırılması’, bozulmuş alanların doğal öğelerle iyileştirilmesi, yeşil altyapılar, su yönetimi ve teknik olmayan uygulamaları da içerir. Yeşil koridorlar, sulak alanlar, kent ormanları, akarsu ve dereler, hobi bahçeleri ve kentsel tarım alanları, mahalle parkları ve mini parklar, suyun akıllı kullanımı sağlayan ve sel/taşkın etkilerini azaltan drenaj sistemleri, yeşil duvarlar, dikey bahçeler, yeşil çatılar ve avlular, iç mekan bitkilendirmesi uygulama örneklerinden bazılarıdır. Ayrıca farklı ölçeklerdeki bu uygulamalarda, ahşap-beton gibi doğal mimari elemanlar ve kentsel alanlarda geçirgenliği yüksek malzemeler kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra teknik olmayan müdahaleler de biyofilik yaklaşımın bir parçasıdır. Bu müdahaleler; iklim duyarlılık eğitim programları ve pratik uygulama alanları ve halkın eğitim faaliyetlerine katılımının sağlanması, halkın birlikte-tasarım faaliyetlerine katılımının desteklenmesidir. Doğa esaslı çözümlerden beklenen etkiler; mikro ölçekte kentsel sıcaklığı düşürmesi, ısı adası etkisini azaltması, sel-taşkın riskini önlemesi, yoğun kentsel trafik kaynaklı hava kirliliğini azaltması ve suyun verimli kullanılması, makro ölçekte ise karbon salınımını azaltması ve toprak verimini yükseltmesidir (Özden, 2019).

Kentsel planlamada biyofilik yaklaşımlar, doğal veya yapay açık-yeşil alan, doku ve parçaların kentsel doku içerisindeki yüzdesinin artırılması ve beraberinde bireylerin bu alanlara erişiminin ve alan deneyimlerinin en yüksek seviyeye çıkartılmasını amaçlamaktadır. Wilson (1984) tarafından önerilen ‘biyofili’ kavramı, sürdürülebilirlik anlayışı ile

kentsel planlamaya yeni bir bakış açısı getirmiştir (Özden, 2019). Sürdürülebilirlik ve iklim değişikliğine dirençli kentleşme yaklaşımlarından da beslenen Biyofilik yaklaşım, farklı mekânsal ölçeklerde doğa esaslı çözümler sunmayı hedefler. Biyofilik tasarım; kent, bölge, mahalle, sokak ve bina ölçeğinde iyi tasarımın doğayı ve doğal unsurları içermesi gerektiğini belirtir (Beatley ve Newman, 2013). Biyofilik yaklaşım, kentsel bölgeden bina/yapı ölçeğine kadar uygulamaya yönelik çeşitlilik sunarak farklı mekânsal ölçeklere değinmektedir. Bu çözümleri sunarken de, bireysel mekân deneyiminin sağlanmasını temel kaygı ve amaç olarak ortaya koyar. Biyofilik mekân tasarımı ile öne çıkan kentlerde ölçek çeşitliliği, milli/ulusal parklardan, mini parklara ve yeşil yapı çözümlerine kadar farklı düzeylerde görülmektedir.

Farklı ölçeklerdeki farklı biyofilik uygulamalar; nitelik, biçim ve ölçek çeşitliliklerinin yanı sıra, doğası gereği hem mülkiyet biçimi hem de erişilebilirlikleri bakımından da çeşitlilik göstermektedir. Kentsel planlama yaklaşımları sadece fiziksel çevreyi değil, kamusal kaynakları dağıtması özelliği ile de mekânsal adaleti şekillendirmektedir. Kentsel planlamada biyofilik yaklaşımın, önerdiği mekânsal çözümlerin mülkiyet desen dağılımı kentsel alandaki kamusal ve özel açık-yeşil alanların oranını etkilemesi ile mekânsal adaleti şekillendiren bir boyutu da bulunmaktadır. Mekânsal adalet kavramı birçok mekânsal ve mekânsal olmayan dinamiği kapsamaktadır. Kentsel mekânsal adaleti, kamusal kaynakların kent sakinleri arasında dağıtımıyla ve farklı bireysel özelliklerdeki kent sakinlerinin bu kaynaklara erişilebilirlik ile ilişkilendiren birçok bilimsel çalışma bulunmaktadır (Talen ve Anselin, 1998; Tan ve Samsudin, 2017) Bu bağlamda mekânsal adalet, kent sakinlerinin yaşam kalitelerinin ve kamusal hizmetlere erişimlerinin yakın oranlarda olması ile sağlanabilir. Kentsel kamusal kaynaklardan olan açık yeşil alanların biyofilik yaklaşımın odak konusu olduğu söylenebilir. Kamusal niteliği bulunan açık yeşil alanların bu yönüyle mekânsal adalet çerçevesi içinde de büyük bir yeri vardır (Talen ve Anselin, 1998). Biyofilik yaklaşımın sunduğu doğa esaslı yaklaşım; yapı ölçeğinde özel mülkiyete tabi çözümler üretirken, bir yanda da erişimi ve deneyimlenebilirliği yüksek kamusal alanlardan oluşan çözümler üretmesi, kentlerdeki mekânsal adaleti de güçlendirir. Kent ve mahalle ölçeğinde kullanıcılara ulaşılabilir açık yeşil alan alternatifleri sunulması hem sosyal değer katması hem de kullanıcıların yaşam standartlarının artırması açısından önemli getirileri olmaktadır.

Kent ve bölge ölçeğinde ilişkisel bir yeşil sistemler bütünü olması önerilen biyofilik tasarımın, kamusal niteliği en yüksek parçaları mahalle ölçeğindeki açık ve yeşil alanlardır. Yürüyerek erişilebilir ve farklı bireyler tarafından deneyimlenebilir açık ve yeşil alanların mahalle ölçeğinde planlanması gerekmektedir. Mahalle ölçeğinde planlanan mahalle parkları ve mini parklar, konut alanlarına 5-10 dakika yürüme mesafesinde olmalıdır. Bu parklar, önemli bir kamu hizmeti alanı olan kamusal yeşil alanlardır. Kentsel yeşil alanlar, bireylerin refahı, kentsel çevre kalitesi, hava kalitesi, sosyal bütünleşme ve mekânsal adalet için de önemlidir (Ekkel ve de Vries, 2017; Kara vd., 2011; Swyngedouw ve Heynen, 2003; Williams, 2002). Ancak günlük hayatta bireylerin mahalle parklarına erişimi, mahalleler arasında ve konut alanları arasında farklılık gösterebilmektedir. Mahalle parklarının konumu, bireylerin yürüyerek erişimini şekillendiren en önemli faktörlerdendir. Bireylerin yürüme kapasitelerindeki farklılıklardan dolayı (Stafford ve Baldwin, 2018), parklar için konum seçimleri, birçok fiziksel ve coğrafi özellik (mesafe, eğim, akarsu yolları, sokak ağı, trafik yoğunluğu ve arazi kullanımı gibi) dikkate alınarak belirlenmelidir. Bu çalışma kapsamında, gerçek bir konut alanında, mevcut doğal ve yapısal çevre etmenleri dikkate alınarak, erişimi yüksek mini park alanları yer seçim önerisi ve yeşil alanlar arasında bağlayıcı rol üstlenecek yaya odaklı koridor önerileri gerçekleştirilecektir.

1. Parklar, Erişilebilirlik ve Biyofilik Kent

Biyofilik tasarım anlayışı, kent bütünündeki mevcut doğal öğelerin görünürlüğünü artırarak ve yapay doğal öğelerle buluşturarak yeşil bir altyapı sistemi kurmayı hedefler. Kent bütününde üretilen yeşil sistemin birçok alt parçası vardır. Bu sistem açık-yarı açık ve kapalı alanlardan ve bağlayıcı koridorlardan oluşmaktadır. Alanlar, tematik park ve bahçelerden, tarım alanlarından, mini parklardan ve doğal malzeme ve öğelerle (yeşil çatı, kış bahçesi, dikey bahçe vb.) donatılmış yarı açık ve kapalı alanlardan oluşmaktadır. 'Park Bağlayıcı Ağ (Park Connector Network)' olarak adlandırılan koridorlar, bu yeşil alanları birbirine bağlayan yaya ve bisiklet odaklı ulaşım hatlarıdır (Matan ve Newman, 2015; Newman, 2014). Park Bağlayıcı Ağlar, kent bütünündeki başlıca yeşil alanları ve belirli varış noktalarını (özellikle yerleşim yerlerini) birbirine bağlayan, doğrusal bir park ağı olarak tasarlanırlar. Bu bağlayıcı ağlar ile entegre bir yeşil ekosistem kurulması ve bu yeşil sistemin sürdürülebilir olması esas alınır.

Biyofilik kent yaklaşımının uygulanacağı planlama müdahalesinde amaç, kentsel gelişmenin engellediği yerlerde doğal alanları yeniden canlandırmak, biyoçeşitlilik araştırmaları yoluyla yerli flora ve fauna hakkında bilgi sağlamak, yeni

parklar ve park bağlayıcı ağlar oluşturarak doğayı korumaktır. Parklar ve park bağlayıcı ağlar ile yeşil ekosistem oluşturmanın ana hedefi, biyoçeşitliliği iyileştirmek, kentsel ısı adası etkisini azaltmak, dış mekânın termal konforunu arttırmak, yağmur suyu sistemleri ile su yönetimini sağlamak ve yapılarda enerji tüketimini azaltmaya yardımcı olmaktır. Kentsel planlamada biyofilik müdahaleler üç temel kategoride geliştirilmiştir: Mekândaki doğa (nature in the space), doğa analogileri (nature analogues) ve mekânın doğası (nature of the space). Mekândaki Doğa, doğanın farklı form ve biçimleri (bitkiler, su, hayvanlar) olduğu kadar esintiler, sesler ve kokular gibi doğayı deneyimlemenin doğrudan ve dolaylı yollarını dikkate alır. Mekânda doğa deneyimleri, “özellikle çeşitlilik, hareket ve çok-duyusal etkileşimler yoluyla bu doğal unsurlarla anlamlı, doğrudan bağlantılar” kurma yoluyla geliştirilir. Doğa analogileri, doğada görülen desenlerin, renklerin, şekillerin, dokuların ve malzemelerin çoğaltılmasını ifade eder; duvarlarda yaprak veya kabuk motifleri, mobilyalarda ahşap ve granit kullanımı ve doğada yaygın olarak görülen geometrik desenlerin kullanımını içerebilir. Mekânın doğası, yakın çevrenin ötesindeki bulunan doğal alanlara ve deneyimlere erişim (beklenti) ve çevresel koşulların kullanıcılara hissettirdiği duygular üzerinde durur. Kullanıcılarda merak, güven, huzur gibi duyguları harekete geçirmeyi hedefler (Reeve vd., 2015).

Bu üç temel biyofilik mekansal müdahale, şehirlerde zaten var olan doğanın tekrar tanınmasını, korunmasını, geliştirilmesini ve aynı zamanda yeni doğa biçimlerinin (mekanlarının) tasarımını ve entegrasyonunu önceller. Biyofilik kentleşme için temel kaygı, doğayı stratejik olarak yapıyı çevreye sokarak, olumlu psikolojik ve fizyolojik tepkileri teşvik edebilecek kentsel ve mimari alanlar oluşturmak, bu alanların kullanıcılarına da doğa deneyimleri sağlamaktır. Biyofilik kentler literatüründe Singapur modeli önemli yer tutmaktadır ve birçok kente örnek model ve yaklaşım sunmaktadır. Singapur'un bunu oldukça hızlı bir şekilde başarması, kent planlama alanında yenilikçiliğe olan bağlılıklarını da göstermektedir. Singapur biyofilik şehircilik örneği, planlama mevzuatındaki düzenlemeleri ve yenilikçi planlama politikaları, katılımcı ve şeffaf tasarım süreçleri ile ana akım kentleşme literatüründe yer bulacağını göstermiştir. Biyofilik şehirciliğin gelişimindeki bir sonraki aşama, çok farklı iklim koşullarına sahip kentlerin benzer ilkeleri uygulaması ve gelişmiş şehirlerin biyoçeşitlilik, estetik nitelikler, enerji, su, sağlık, toplumsal kabul ve ekonomik açılardan edinilen kazanımları değerlendirerek ve sayısallaştırarak süreci ana akım haline getirmesi olacaktır. (Newman, 2014).

Bu çalışma, kentlerdeki biyofilik tasarım yaklaşımıyla da perçinlenen yeşil altyapı sistemlerinin en temel ögesi olan, mahalle ölçeğindeki yeşil sisteme ve bu sistemin parçalarından mahalle parklarının mekânsal dağılımına odaklanacaktır. Parkların mahalle ölçeğinde mekansal dağılımını incelerken, mevcut doğal ve yapay etmenleri göz önüne alarak, erişilebilirliği yüksek ve mekansal adalet hissi güçlü bir dağılım önerisi sunmayı hedeflemektedir. Mahalleler genellikle konut alanlarının yanı sıra, gündelik hayatı destekleyen diğer arazi kullanımlarını da barındırması beklenen yerleşim alanlarıdır (Moser vd., 2002). Buna göre mahalle, kişinin konutundan 5-10 dakikalık yürüme mesafesinde (en çok 800m içinde), kamusal hizmet alanlarına ve diğer hizmet alanlarına erişebildiği yerleşim alanı olmalıdır (Kearns ve Parkinson, 2001; Moser vd., 2002). Bu kamusal alanlardan en önemlileri, kentsel çevrenin ve bireylerin sağlıklarına önemli katkılar sunan mahalle parklarıdır. Mahalle parkları, kişinin psikolojik-sosyal refahını ve sosyalleşme, rahatlama, güvenlik ve aidiyet duygusunu geliştirdikleri için günlük rutinlerini desteklemesi beklenir (Day, 2008). Bunun yanı sıra, kentsel ekosistemin ve yeşil altyapının temel alt parçalarından birisidir.

Mahalle parklarının konum tahsisi ve erişilebilirliklerinin tespiti ve değerlendirilmesi için farklı operasyonel yaklaşımlar geliştirilmiştir (Apparicio vd., 2008; Talen ve Anselin, 1998). Bunlar, yer (alan) tabanlı ve nokta tabanlı yaklaşımlar olmak üzere iki ana gruptadır (Kwan, 1999; Neutens vd., 2010). Yer temelli yaklaşım, erişilebilirliği belirli bir mekansal birime düşen kamu hizmet alan büyüklüğüne ve kişi başına düşen alan büyüklüğüne göre değerlendirmektedir (Rigolon, 2016; Tan ve Samsudin, 2017). Yeşil alanlar söz konusu olduğunda, bu yaklaşım, kişi başına yeterli büyüklükte yeşil alana sahip bir mahallenin sakinlerinin bu yeşil alanlara erişimi olduğunu ve dolayısıyla bu alanlardan yarar sağlayabildiğini varsayar. Ülkemizde mekansal plan yapım süreçlerinde genellikle bu yaklaşım kullanılır ve 3194 Sayılı İmar Kanununun belirlediği kişi başına düşen yeşil alan standardı, her mahalle sınırı içindeki yeşil alanların toplam büyüklüğü ile mahallenin toplam nüfus sayısı arasındaki oranla kıyaslanarak erişilebilirlik hesaplanır. Fakat bu yaklaşım, birçok mekansal dışsallıkları ve coğrafi konum özelliklerini göz ardı eder. Bu yanı sıra yer tabanlı erişim modelleri, kentsel yeşil altyapı sistemlerinin inşasında ve sistemin değerlendirilmesinde kullanmak için birçok kısıt taşımaktadır.

Öte yandan, nokta tabanlı yaklaşım, erişilebilirliğinin ölçülmesi için daha fazla sayıda ve karmaşık değişkeni içerebilen mekansal modeller yapabilmektedir (Kwan, 2010; Neutens vd., 2010; Tsou vd., 2005). Bu yaklaşım, yarıçap

analizi, en kısa mesafe analizi, kütle-çekim modeli ve (birey odaklı erişim ölçümlerinde) 3 boyutlu zaman-mekân prizma modeli gibi yöntem ve teknikleri içermektedir. Alan tabanlı yaklaşımdan temel farkı, erişimi ölçülen alanın bir coğrafi nokta olarak ele alınması ve bu alanın ne kadar mesafeye veya alana hizmet verebildiğinin ölçülmesidir. En önemli avantajı ise, gerçek mesafe ile ölçüm yapılabilmesidir. Cadde ağı ile coğrafi mesafeyi yansıtanın yanı sıra, bu yaklaşıma sahip modeller, hizmet alanlarının miktarını ve ölçüğünü, hizmet verilecek insan sayısını ve farklı gruplar tarafından yürünebilirliğin fiziksel ve doğal eşiklerini veya engellerini de modellemektedir (Barton ve Grant, 2010; Tan ve Samsudin, 2017).

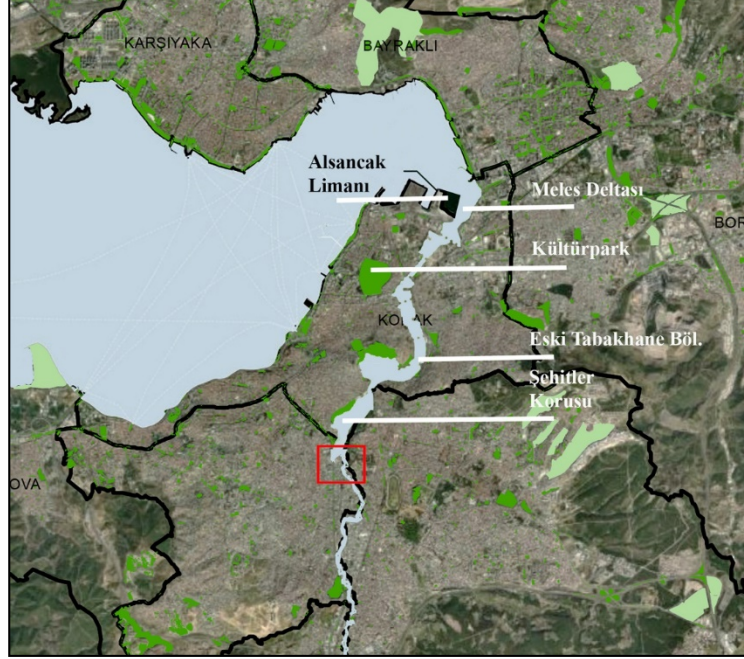
Nokta tabanlı yaklaşımın en gelişmiş hali birey odaklı erişim yapmaya olanak sunan 3 boyutlu zaman-mekân modelleme teknikleri. Birey odaklı mekân-zaman ölçüm yöntemi; bireysel aktivite alanı ve süresinin ve yine bireylerin aktivite alanında karşılaştığı caydırıcı ve fırsat faktörlerinin modellenmesi ile bireysel erişimi ölçmektedir (Kwan, 1999; Neutens vd., 2010). Mekân-zaman ölçüm tekniklerinden, biri 3 boyutlu mekân-zaman prizması (diğer adıyla olası rota mekânı) ve erişimi ölçülen alanın sunduğu fiziksel özellikleri hesaba katarak, farklı bireyler için mekânın farklılaşan çekiciliğini ölçen yöntemlerdir (Kwan, 2010). Mekân-zaman ölçüm yöntemleri, olası 3 boyutlu rota mekânını, bu mekânın sunduğu fırsat, faydalar ve caydırıcı faktörler ile birlikte ele alır.

Birey odaklı ölçüm yöntemleri, ağ-mesafe tabanlı çalıştığı gibi bireysel farklılık gösteren aktivite programına da tabii kalarak hesaplamalar yapar. Bireysel yolculuk tutumları ve bunların mekân-zamanı, farklı cinsiyet, ırk ve yaş gruplarında farklılık göstermektedir (Neutens vd., 2010). Üç temel mekân-zaman ölçüm yöntemi belirtilmiştir. Bunlar, olası rota mekânı üzerindeki fırsatların sayısı, olası rota mekânı üzerindeki fırsatların ağırlıklı toplamı ve olası rota mekânının ağ-mesafe uzunluğu ölçümlerine dayanmaktadır. Bu yöntemleri uygulayabilmek için detaylı günlük yolculuk program bilgisi, yolculuk zamanı ve maliyeti bilgisi, yol ağı verisi ve kentsel aktivite veya hizmet alanlarının sabit konum verisine ihtiyaç vardır. Birey odaklı ölçüm yöntemleri kapsamında, birçok çalışmada coğrafi bilgi sistemleri (CBS) araçlarından yararlanılmıştır (Kwan, 1999, 2002, 2010). Bu çalışmalar özellikle cinsiyet ve yaş grubu odaklı araştırmalardır. CBS tabanlı mekân-zaman prizma yöntemi, özellikle kadınların gündelik yaşamlarını ve belirli kamusal hizmetlere olan erişimlerini betimleyici model oluşturarak hesaplayan çalışmalarda kullanılmıştır.

Bu çalışmada, biyofilik yaklaşımın çözüm önerilerinde olan kentsel yeşil bir altyapının planlanmasında ve mekansal adaleti sağlamada önemli rolleri olan mahalle parklarının erişilebilirliğinin ve park bağlayıcı ağların, coğrafi bilgi sistemleri kullanarak modellenmesi gerçekleştirilecektir. İzmir kentinde, bir ekolojik omurgaya dönüştürme politika ve çabaları olan Meles Deresinin sahip olduğu potansiyel göz önüne alınarak, Meles Deresi üzerinde Şehitlik Korusunun kuzeyindeki yoğun bir konut alanı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Bu konut alanında mevcut ve öneri parklar ve parklar arası erişilebilirliği modellemek için nokta tabanlı mekansal yaklaşım uygulanacaktır. Mahalle gibi alt ölçeklerde gerçek mesafe dikkate alınarak yapılacak analiz, aynı mahallede yaşayanlar için dahi farklı erişim fırsatlarının olduğunu göstererek, mekansal eşitsizlikleri gün yüzüne çıkarmayı hedeflemektedir (Tan ve Samsudin, 2017; Tsou vd., 2005). Yine bu çalışma kapsamında, bir örnek alan çalışması sunularak, biyofilik kent planlama çalışmalarına, erişilebilirliği yüksek ve mekansal adaleti güçlü bir kent modeli önerisi yapılarak katkı sunulması hedeflenmektedir.

1. Çalışma Alanı

Çalışma alanı, İzmir kenti kuzey aksında uzanan ve Alsancak Limanında delta alanı oluşturan Meles Deresi üzerindeki Şehitlik Korusunun güneyinde bulunan konut bölgesidir. İzmir kentinde çok az sayıda olan Kültürpark, Şehitler Korusu gibi büyük yeşil alanlar, çevredeki büyük yeşil alanlar ve sahil bandına doğru bağlantı sağlayarak sürekliliği tamamlayan önemli bileşenlerdir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2021). Çalışma alanının bir kısmı Buca ilçesinde bulunurken, diğer kısmı Karabağlar ilçesinde konumlanmaktadır çalışma alanı yaklaşık 140 hektar olup 5 farklı mahalle sınırına da girmektedir. Bu mahallelerden Osman Aksüner, Aşıkveysel, Cennetoğlu, Akıncılar Karabağlar ilçesinde, Seyhan ve İnkılap Buca ilçesinde yer almaktadır. Çalışma alanı sınırı ise, Meles Deresinden 500m yürüme mesafesi içerisinde bulunan parkları kapsayacak biçimde bir alan olarak belirlenmiştir. Bu bölge, konut kullanımının görece fazla olması ve yürüyerek erişimi kısıtlayacak öğelerin (tren hattı, geniş karayolu, riskli alan) yine görece az olması sebebiyle seçilmiştir (Şekil 1). Mevcut ulaşım altyapısı ve yapılaşma biçimi, kullanıcı-yeşil sistem-su ilişkisini kesintiye uğratmaktadır. Mevcut doku ve Meles Deresi arasındaki mekansal ilişki erişim açısından sorunlu olsa da, Meles Deresi bir su ögesi olarak ve de kent içindeki izlediği rota ile İzmir kentinin ekolojik omurgası olma potansiyeline sahiptir. Biyofilik tasarım ve planlama bağlamında, böyle bir potansiyelin kullanılması önemli ve önceliklidir. Bu yaklaşım bağlamında, suyun izlediği rotaya saygı duyulmalı ve mekân suyun doğal akışıyla şekillenmelidir.

Şekil 1: Meles Deresi ve Çalışma Alanı (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2021)

2021 yılında yaklaşık 4,5 milyon kişi nüfus büyüklüğüne ulaşan İzmir, Türkiye'nin en kalabalık şehirlerinden biridir. Toplam 30 ilçesinden 9'u merkez ilçelerdir ve göreceli olarak yüksek nüfus yoğunluğuna sahiptir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020). İzmir kenti, merkez ilçelerinin görece yüksek nüfusu, giderek artan kentsel alanı ve kentsel saçaklanmanın getirdiği sorunlarla başa çıkmak için biyofilik tasarım ve yeniden-doğallaştırma stratejilerini uygulama odaklı çalışmalar yapmaktadır. Bu bağlamda İzmir kenti Avrupa Birliği projesi 'Urban Greenup'ın bir parçasıdır. 2017 yılında başlayan projede beşi Avrupa'da olmak üzere sekiz farklı şehir partneri vardır. İzmir kenti, doğa esaslı çözümlerin uygulanacağı ve diğer kentlere yol gösterici olacak üç öncü kent arasında bulunmaktadır. Bu projenin, birçok yönüyle kent ölçeğinde biyofilik tasarımın uygulamaya dönük yöntemlerini araştırdığı görülmektedir. İzmir'in yaşadığı kentsel sorunları doğa odaklı çözümler sunarak aşmayı hedeflemektedir. Uygulanacak çözümler genel olarak yeşil koridor oluşturma ve kentteki ısı adası etkisinin azaltılması üzerine odaklanacaktır. Daha özelden ise uygulanacak çözümler dört ana kategoride gruplandırılmıştır (European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme, 2021):

a. Kentleşmenin yeniden doğallaştırılması

Yeşil koridor üzerinde yaya ve bisiklet yolları

Ağaçlık bölgeler ve parklar oluşturulması ve ağaçlandırma yapılması

Kentsel koruluklar yoluyla karbon yutak alanları oluşturulması

b. Su çözümleri

Suyun depolanması ve filtrelenmesi için saklama havuzları ve doğal yağmur hendekleri yapılması

Dere kenarı restorasyonu ve yeşil yüzey kaplamaları oluşturulması

c. Tekil yeşil altyapı elemanları

- Biyokömür üretimi ve kullanımı
- Çeşitli tozlaştırıcı ünitelerin uygulanması
- Yeşil çitlerin uygulanması
- Yeşil örtücü gölgelikler ve soğuk kaldırım uygulamaları
- Eğitim amaçlı, iklim duyarlı sera alanları yapılması

d. Teknik olmayan müdahaleler

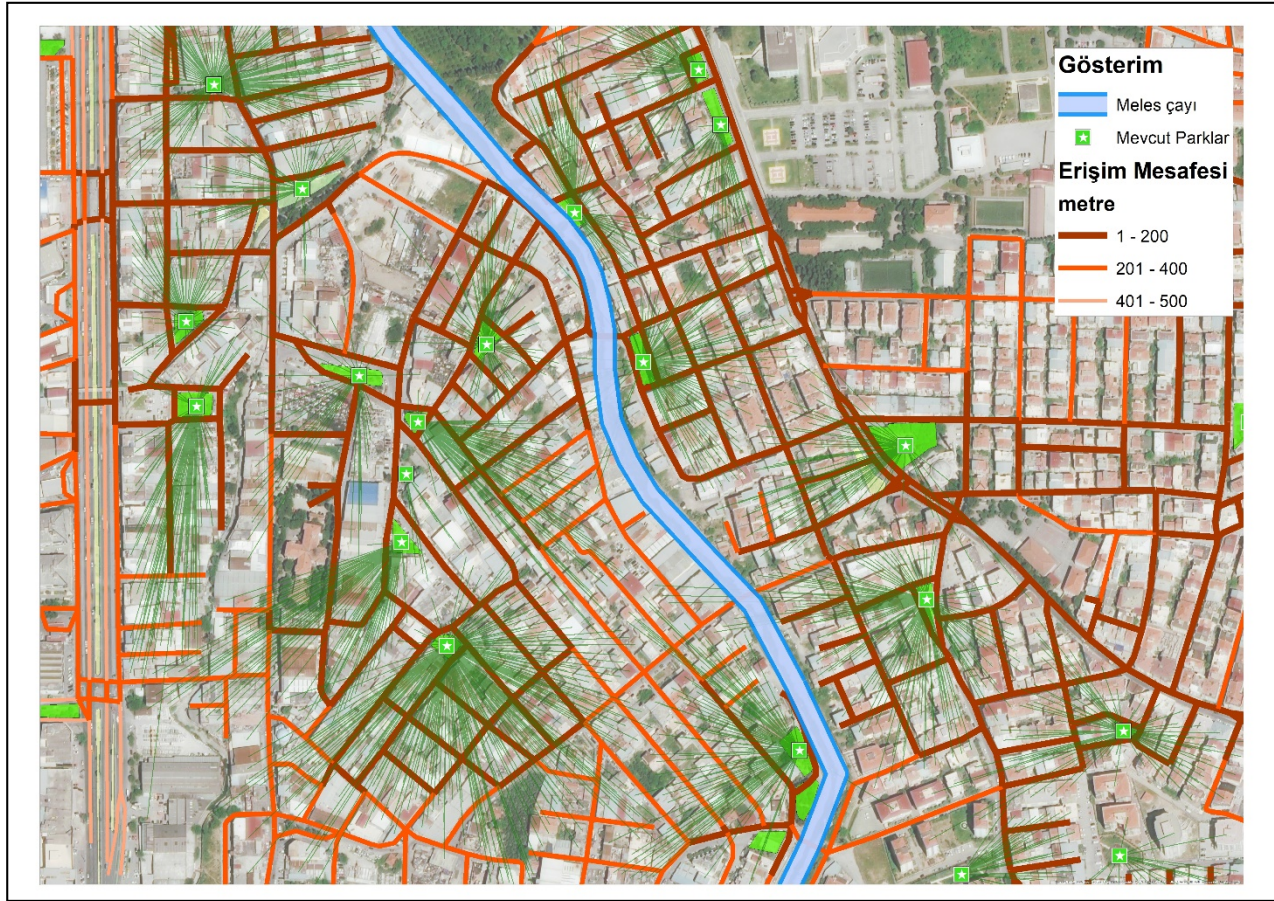
- Halkın düzenlenecek çeşitli eğitim faaliyetlerine katılımı
- Halkın birlikte-tasarım faaliyetlerine katılımının desteklenmesi

Bu çözümlerin yardımıyla kent bütününde rekreatif amaçlı yeşil alan miktarı, türü ve biyoçeşitlilik artacaktır. Yürüyüş ve bisiklet hatları yapılacaktır. Kentin hava kalitesinde artış, karbon salınımında ve ısı adası etkilerinde azalma yaşanacaktır. Sürdürülebilir su altyapıları ile su tasarrufu sağlanacaktır. Altyapı uygulamaları ile su taşkınları ve sel felaketlerinde azalma beklenirken, iklim değişikliği konusunda halkın daha fazla bilinçlendirilmesi sağlanacaktır. Bunların yanı sıra, yerel tarımsal üretimin desteklenmesi ve istihdam olanaklarının artması hedeflenmektedir. Proje kapsamında günümüze kadar gerçekleştirilen uygulamalar Çiğli ilçesinde Sasalı doğal yaşam parkında birçok uygulama ve yine Çiğli'de Biyo-Bulvar tasarımı ve kentsel tarım alanları ile biyoyakıt üretim birimi, Karşıyaka ilçesinde Girne Bulvarı üzerindeki parkletler ve Mavişehir semti Peynircioğlu deresi sürdürülebilir kıyı düzenlemeleri gibi farklı çeşitliliktedir.

2. Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmanın ana argümanı, biyofilik kent tasarımı esaslarından kabul edilen, kent bütünde makro ve üst ölçek planlama ve dönüşüm müdahaleleri yerine mikro-müdahaleler ile yerel ölçekten başlayan çözümlerin keşfedilerek ön plana çıkartılmasıdır. Yerelde yapılan müdahaleler ile kent bütününde entegrasyonun artacağı ve ulaşım bağlantılarının kuvvetleneceği öngörülmektedir. Yerel ölçek olarak mahalle ve konut çevresi ölçeğine odaklanan çalışma, mahalle parklarının erişilebilirliği ve olası park bağlayıcı ağların keşfini nokta tabanlı erişilebilirlik yaklaşımı ile ele almıştır. Bu analitik mekansal yaklaşımın operasyonel hale gelmesi veri temelli tasarım şeklinde kurgulanmıştır. Mevcut mekansal veriler kullanılarak CBS veritabanı oluşturulmuş, CBS yazılımı olarak ArcMap 10.5 ve network ağ analizleri kullanılmıştır. Çalışma alanında bulunan mevcut park alanlarının erişilebilirliği, network (gerçek mesafe) tabanlı çalışan servis analizi kullanılarak hesaplanmıştır. Park alanlarının maksimum 500m içindeki erişim hatları hesaplanmıştır ve böylece alandaki konut birimlerinin (en kısa) hangi mesafede bir park alanına eriştiği ortaya konulmuştur. Devamında, alandaki mevcut yapılaşmamış alanların park alanı olması durumunda park alanı erişim mesafesi azalan konut birimleri belirlenip, yeni mekansal düzende tüm park alanları arası olası yürüme aksları tespit edilmiştir. İkinci kısımda ise yine network tabanlı çalışan konum-tahsis analizi kullanılmıştır.

Servis alanı analizi, herhangi bir hizmet alanının, belirli bir eşik mesafe değeri içerisinde, mevcut ulaşım ağı üzerinden servis verdiği alanları tanımlayarak, o alandan ulaşılabilen tüm sokakları gösterir (Oh ve Jeong, 2007). Çalışma alanındaki mevcut park alanları, hizmet alanı olarak ele alınmıştır ve 500m mesafe içerisinde mevcut ulaşım ağı üzerinden, bu park alanlarının servis verdiği alan ve servis verdiği ulaşım hatları hesaplanmıştır (Şekil 2). Analiz sonuç haritasında görüldüğü üzere, 18 adet park alanının tamamı, 200m (koyu kırmızı yol hatları) içerisindeki konutlara hizmet vermektedir. Bazı konut alanları ise 400m (turuncu yol hatları) içerisinde bir park alanına ulaşabilmektedir. Özetle, park alanlarının yoğunlaştığı alanlarda (alanın kuzeyi) konut alanlarının ortalama 300m içerisinde bir park alanına eriştiği görülmektedir. Fakat, konut birimleri ve ulaşım ağının su ögesi olan Meles Deresi ile ilişki kurmadığı ve Meles Deresi üzerinden ulaşımın tek bir hat üzerinden yapılabildiği gözükmektedir. Meles Deresi boyunca, mevzuatın da izin vermediği mesafede yerleşmiş konut ve sanayi birimleri, bu dere aksının bir kamusal bağlantı ögesi olarak kullanılmasını engellemiştir.

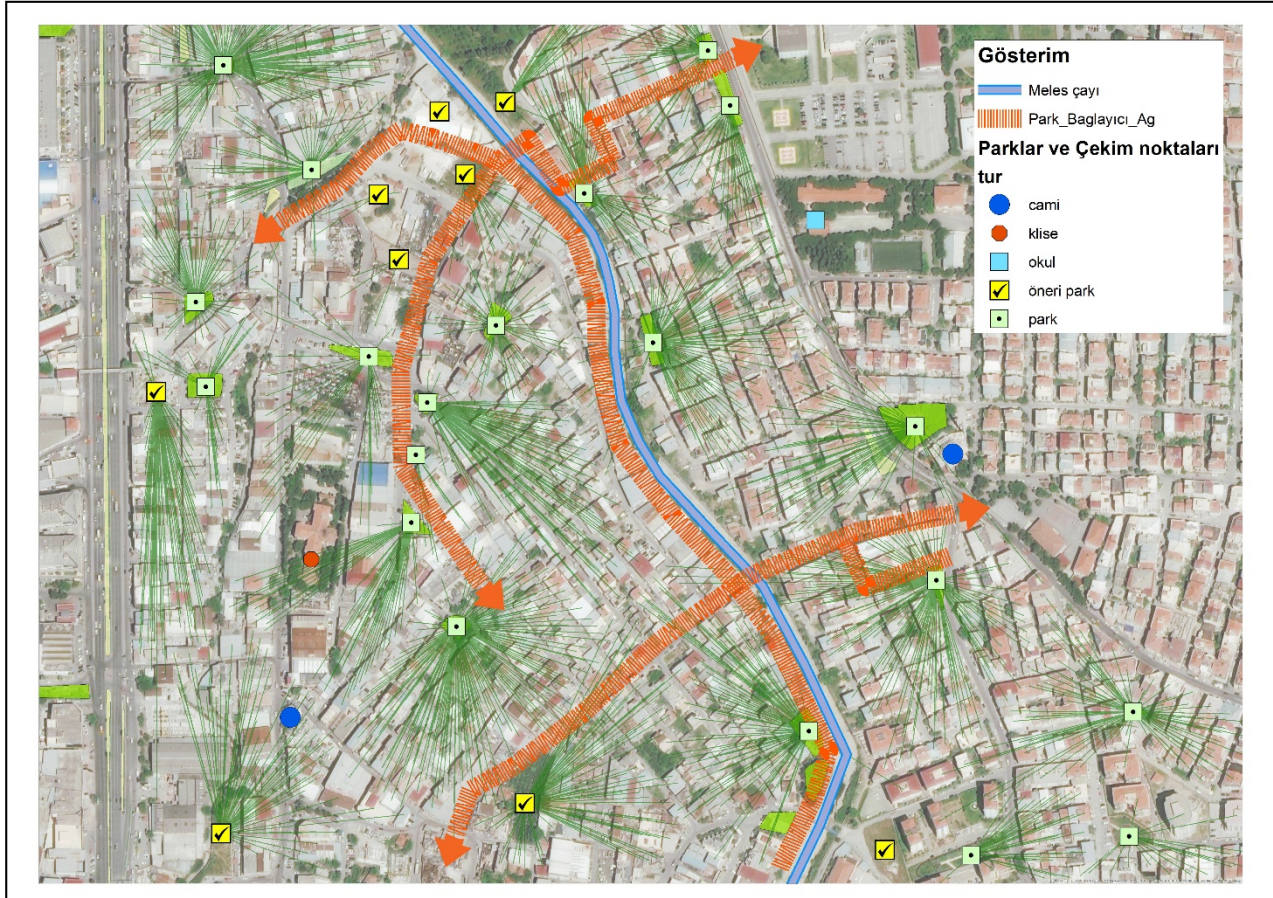
Şekil 2: Mevcut Parkların Servis Verdiği Ulaşım Hatları

Çalışmanın devamında, servis alanı analizi yardımıyla mevcut park erişim durumunu değerlendirdikten sonra, alandaki yapılaşmamış alanların park alanı olarak değerlendirilmesi durumunda, yeni erişim mesafeleri hesaplanmış ve bu yeni park alanları hesaba katıldığında, olası park bağlayıcı aks olarak çalışabilecek ana yaya ulaşım hatları tespit edilmiştir. Çalışmanın bu kısmında, konum-tahsis analizi kullanılmıştır. Bu analiz yardımı ile öneri park alanlarından 500m içerisinde erişimi görece yüksek olanların seçimi yapılmıştır ve hangi konut biriminin hangi park alanından servis alabileceği görsel olarak betimlenmiştir. Konum-tahsis analizi, bir mekânsal noktalar kümesi içerisinde, istenen kriterleri sağlayan tüm noktaları seçmektedir. Bu seçimi yaparken belirli bir formülasyonu takip eder. Seçilen her bir noktanın konumunu ifade eden formül aşağıdaki gibidir, bu formülde ‘a’ eşik mesafe değeri içinde olup olmama durumuna göre ikili bir değeri (0,1), ‘w’ mekansal ağırlık kriterini (alan büyüklüğü, kişi kapasitesi vb.) ve ‘d’ mesafe kriterini temsil etmektedir (Rushton, 2001; Yeh ve Chow, 1996):

$$z = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m a_{ij} w_i d_{ij}$$

Bu çalışmada, konum-tahsis analizini gerçekleştirmek için temel kriter yürüme mesafesinin belirlenmesidir. Öneri park alanları arasından seçim yapılırken temel kriter, park alanlarının hem konutlara hem de birbirlerine olan yürüme mesafesinin en az olması öncellenerek, en çok 500m olması temel kriter olarak belirlenmiştir. Alanda tespit edilen mevcut yapılaşmamış alanlardan dokuz adedi (öneri park) 500m içerisinde ulaşılabilir olarak hesaplanmıştır (Şekil 3) Bu öneri alanların parka dönüştürülmesi durumunda (öneri ve mevcut) alandaki tüm parklara olan yürüme mesafesi azalmıştır. Park bağlayıcı ağların tespiti içinse, alandaki mevcut olası nüfus çekim alanlarının (okul, cami vb.) konumu dikkate alınmıştır. Meles deresinin kuzey-güney hattında yeşil omurga gibi çalışmasına katkıda bulunacak ve doğu-batı

hattında çalışacak park bağlayıcı ağlar önerilmiştir. Park alanları ile alandaki cami, okul, kilise gibi diğer çekim noktalarını birbirine bağlayan yaya odaklı akslar önerilmiştir.

Şekil 3: Öneri parklar ve park bağlayıcı ağlar

Bu öneri, sokakların sadece hareket alanları olarak değil, yaşanan mekanlar olarak yeniden ele alınması ve kullanıcıların parklarda geçirdikleri zamanı sokağa da yayma amacına da hizmet etmektedir. Öneri yaya aksları, yaya yoğunluğunun görece fazla olacağı varsayılan, kamusal çekim noktalarının yoğunlukta olduğu sokaklar öncellenerek seçilmiştir. Kuzeydeki aks, öneri park alanları ile park yoğunluğu artan iki sokaktan başlayıp, derenin karşısındaki okul alanına doğru uzanmaktadır. Güneydeki aks ise öneri park alanında başlayıp, diğer parkların erişim mesafesinde devam ederek derenin karşısındaki cami ve parkın birlikte bulunduğu alana uzanmaktadır (Şekil 3).

SONUÇ:

Doğanın ve doğal sistemlerin yapıyı çevre ile başarılı entegrasyonu, kentleri insan ve tüm canlılar için sağlıklı bir yaşam alanı haline getirebilir. Biyofilik bir şehir, doğa ve doğal sistemler tarafından sağlanan birçok araçsal ve ekonomik değerini yanı sıra, doğayla günlük temas ortamları sunar. Biyofilik kentsel planlamada ana tema, insanların "evrenin sahibi" değil, ekolojik sistemlerde diğer canlılar ile aynı yaşam alanını paylaştığı görüşüdür (Tabb, 2021). İdeal olarak, biyofilik kentleşme yaklaşımında birden fazla coğrafi ölçekte eylem planlamak gerekmektedir. Doğaya erişim, birçok farklı yolla ve çeşitli doğal özelliklere erişim yoluyla gerçekleştirilebilir. Bu özelliklerin türü ve kapsamı, yapı ölçeğinden kent ölçeğine çoklu ölçeklendirme yaklaşımıyla mekansal ölçeğe bağlı olarak değişecektir. Bu da geniş bir biyofilik tasarım paletine sahip olan kentsel alanlar ile sonuçlanır (Beatley, 2009).

Gelişmekte olan bir yaklaşım olarak biyofilik kentleşme, doğayla doğuştan gelen ilişkinin teorik önermelerinden yararlanarak, kentsel alanların bütünsel sağlık ve refah faydalarını geliştirmek için tasarım öğeleri ve planlama yaklaşımları önerir. Bunlar, plancılara ve tasarımcılara, mekansal/kentsel sorunları çözmeye ve karar üretme mekanizmalarında yardımcı olabilecektir. Biyofilik kentleşmenin gündeme girmesiyle; kentsel alanların çeşitli ölçeklerinde doğanın özelliklerinin kullanımının teşviki, çoklu fayda sağlayan doğal tekniklerin kullanılması, tasarım ve politika geliştirmede entegre, çok disiplinli ve çok partnerli süreçlerin kullanılması ve sağladığı çoklu değerlerin tanınması sayesinde kentsel yeşillendirme için finansman sağlanabilmesi gibi gelişmeler meydana gelmiştir (Reeve vd., 2015).

Biyofilik kentleşmenin ayrılmaz bir parçası, alt ölçeklerde doğa odaklı mekansal karar ve müdahalelerdir. Alt ölçek olarak mahallelerde ve çevresinde yeterli park ve doğal alan tasarlanması esastır. Bu amaçla, kentlerde parkların belirli mesafe ölçüleri içinde veya kişi başına hektar/dönüm olarak ifade edilen hedefler veya kriterler belirlenmiştir. Her mahalle, doğayı yeniden kentsel alan ile buluşturmak ve kentlerin doğallaştırılması için elverişli kentsel mekânlardır. Bu, yapı ve konut birimleri dışındaki alanları, doğal yaşam alanları olarak yeniden tasavvur ederek ve elverişli alanlarda yaya odaklı ulaşım aksları tasarlayarak başarılabilir. Bu ‘yeşil mahalleler’, otomobillerin varlığını en aza indirerek, yürüyüş ve diğer açık hava etkinlikleri için güvenli alanların oluşmasını teşvik etmeyi amaçlar. Bu amaçla, yeşil mahallelerde, kaldırımlarla bağlantılı sokaklar, araçsız veya araba sınırlı alanlar ve mahalleyi daha büyük yeşil alan ve doğa ağlarına bağlayan yeşil yollar tasarlanabilir. Fakat öte yandan, mevcut yoğun kentsel dokularda, yeni parklar için yer tahsis etmek ve biyofilik hedeflerle uyumlu olmasını sağlamak temel bir planlama sorunudur. Bu bağlamda, kentsel alanlardaki mevcut doğal ve yapay öğelerin sahip olduğu potansiyelin kullanılması esastır.

Bu çalışma, biyofilik kentleşme düşüncesinin nasıl pratiğe dönüştürülebileceğini mahalle ölçeğinde park alanları üzerinden ele almaktadır. Mahalle alt ölçeğinde, mahalle parkları ve yaya odaklı akslara kadar biyofilik tasarımın, tüm mahalle sakinlerinin sosyal, duygusal ve fiziksel refahına nasıl katkıda bulunabileceğini ele almaktadır. Çalışma, mahalle ölçeğinde yeni park alanları ile erişimi artırmayı ve parklar arası mekansal ilişkiyi iyileştirmeyi hedeflemektedir. Mahalle ölçeğindeki ufak parkların entegrasyonu ile kent ölçeğinde entegre bir yeşil altyapı oluşturulabileceğini varsaymaktadır. Entegre ve erişilebilir yeşil altyapı ile mekansal adaletin de artması hedeflenmektedir. Çalışma alanı olarak, İzmir kenti, kuzey alt bölgesinde uzanan Meles Deresinin ekolojik omurga olma potansiyeli esas alınarak, dere hattı üzerindeki yoğun bir konut dokusu seçilmiştir. Bu konut alanında mevcut parkların erişilebilirliği hesaplanmış ve yürüyerek erişimin artırılması amacı ile yapılaşmamış alanlardan erişilebilirliği en yüksek alanlar yeni park alanı olarak önerilmiştir. Alanda 18 adet park bulunmaktadır ve alanın ortasından Meles deresi geçmektedir. Mevcut durumda Meles deresi boyunca yeşil alanların ve park bağlayıcı ağların eksikliği dikkat çekmektedir. Yeşil alan erişimini artırmak için dokuz adet yeni park alanı ve Meles deresini bağdaştırıcı bir unsur olarak canlandırmak için yaya odaklı akslar önerilmiştir. Bunlar, park alanları ve su ögesini de kapsayan yaya öncelikli akslar olarak önerilmiştir.

Bu örnek alan uygulaması, Biyofilik kentleşme için mahalle ölçeğinin ve erişilebilirliğin önemini tekrar vurgu yapmıştır. Uygulama, mahalle ölçeğindeki erişilebilir ve entegre parkların kent ölçeğindeki bir yeşil altyapının yapıtaşları olacağını göstermeyi hedeflemiştir. Uygulamanın odak noktasında bulunan Meles Deresi; park alanları ve diğer kamusal çekim noktaları arasındaki bağlantıyı yaya odaklı akslar ile sağlayan bir yeşil altyapının omurgası olarak konumlandırılmıştır. Öte yandan uygulama için seçilen yeşil alanların kamusal parklar olması, yapılan müdahalenin daha çok bireye asgari maliyet ile ulaşılabilir olmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle de uygulama, hem yürüyerek erişilebilirlik açısından mekansal adalete hem de mahalle sakinlerinin sosyal, duygusal ve fiziksel refahı açısından kentsel yaşam kalitesine olumlu katkı sağlayacaktır. Bilindiği üzere Meles deresi ve kentteki diğer dereler, mekansal birleştirici bir öge olarak, kendisine bağlanan tüm yeşil alanlar ile kentsel ölçekte bir yeşil altyapı olma potansiyeline sahiptir. İzmir Büyükşehir Belediyesinin, ‘GreenUp’ kapsamında kentin kuzeyinde yaptığı uygulamalar ve Meles Deresi için açtığı ulusal fikir yarışması da bu potansiyeli hayata geçirme çabalarıdır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

KAYNAKÇA:

- Apparicio, P., Abdelmajid, M., Riva, M., & Shearmur, R. (2008). Comparing alternative approaches to measuring the geographical accessibility of urban health services: Distance types and aggregation-error issues. *International Journal of Health Geographics*, 7(1), 7. <https://doi.org/10.1186/1476-072X-7-7>
- Barton, H., & Grant, M. (2010). *Shaping neighbourhoods: For local health and global sustainability*. London ; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Beatley, T. (2009). Biophilic Urbanism: Inviting Nature Back to Our Communities and Into Our Lives. *William & Mary Environmental Law and Policy Review*, 34(1), 209–238.
- Beatley, T., & Newman, P. (2013). Biophilic Cities Are Sustainable, Resilient Cities. *Sustainability (Switzerland)*, 5(8), 3328–3345.
- Day, R. (2008). Local environments and older people's health: Dimensions from a comparative qualitative study in Scotland. *Health and Place*, 14(2), 299–312.
- Ekkel, E. D., & de Vries, S. (2017). Nearby green space and human health: Evaluating accessibility metrics. *Landscape and Urban Planning*, 157, 214–220, <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.06.008>
- European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme. (2021). <https://www.urbangreenup.eu/>.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2021). Kentsel ve Ekolojik Omurga Olarak Meles Çayı Ulusal Kentsel Tasarım Fikir Projesi Yarışması. *Ege Mimarlık*, 110(2), 6–12.
- Kara, B., Tuncay, H. E., & Deniz, B. (2011). Investigating recreational qualities of the parks in Aydın. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 19, 158–164.
- Kearns, A., & Parkinson, M. (2001). The Significance of Neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2103–2110.
- Kwan, M. P. (2010). Space-Time and Integral Measures of Individual Accessibility: A Comparative Analysis Using a Point-based Framework. *Geographical Analysis*, 30(3), 191–216. <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1998.tb00396.x>
- Kwan, M. P. (1999). Gender and individual access to urban opportunities: A study using space–time measures. *Professional Geographer*, 51(2), 210–227, <https://doi.org/10.1111/0033-0124.00158>
- Kwan, M. P. (2002). Feminist visualization: Re-envisioning GIS as a method in feminist geographic research. *Annals of the Association of American Geographers*, 92(4), 645–661, <https://doi.org/10.1111/1467-8306.00309>
- Matan, A., & Newman, P. (2015). Green Urbanism in the Indian Ocean Region. *Journal of the Indian Ocean Region*, 11(1), 60–73.
- Moser, G., Ratiu, E., & Fleury-Bahi, G. (2002). Appropriation and Interpersonal Relationships: From Dwelling to City Through the Neighborhood. *Environment and Behavior*, 34(1), 122–136.
- Neutens, T., Schwanen, T., Witlox, F., & De Maeyer, P. (2010). Equity of Urban Service Delivery: A Comparison of Different Accessibility Measures. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 42(7), 1613–1635. <https://doi.org/10.1068/a4230>
- Newman, P. (2014). Biophilic urbanism: a case study on Singapore. *Australian Planner*, 51(1), 47–65.
- Oh, K., & Jeong, S. (2007). Assessing the spatial distribution of urban parks using GIS. *Landscape and Urban Planning*, 82(1–2), 25–32. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.01.014>

- Özden, M. A. (2019). Yaşanabilir Kentler İçin Yeni Bir Yaklaşım Olarak 'Biyofilik Tasarım' Teoriden Uygulamaya Bir Değerlendirme. *Şehir ve Şehir Yönetimi*, 597–621.
- Reeve, A., Desha, C., Hargreaves, D., & Hargroves, K. C. (2015). Biophilic urbanism: contributions to holistic urban greening for urban renewal. *Smart and Sustainable Built Environment*, 4(2), 215–233.
- Rigolon, A. (2016). A complex landscape of inequity in access to urban parks: A literature review. *Landscape and Urban Planning*, 153, 160-169, <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.05.017>
- Rushton, G. (2001). Spatial decision support systems. In Smelser, E.-i.-C. N. J. and Baltes, P. B., editors, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, pages 14785–14788. Pergamon, Oxford.
- Stafford, L., & Baldwin, C. (2018). Planning Walkable Neighborhoods: Are We Overlooking Diversity in Abilities and Ages? *Journal of Planning Literature*. 33(1):17-30, <https://doi.org/10.1177/0885412217704649>
- Swyngedouw, E., & Heynen, N. C. (2003). Urban political ecology, justice and the politics of scale. *Antipode*. 35(5), 898 - 918, <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2003.00364.x>
- Tabb, P. J. (2021). *Biophilic Urbanism Designing Resilient Communities for the Future*. Routledge, Taylor & Francis Group.
- Talen, & Anselin, L. (1998). Assessing spatial equity: An evaluation of measures of accessibility to public playgrounds. *Environment and Planning A*. 30(4), 595-613, <https://doi.org/10.1068/a300595>
- Tan, P. Y., & Samsudin, R. (2017). Effects of spatial scale on assessment of spatial equity of urban park provision. *Landscape and Urban Planning*. 158, 139-154, <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.11.001>
- Tsou, K. W., Hung, Y. T., & Chang, Y. L. (2005). An accessibility-based integrated measure of relative spatial equity in urban public facilities. *Cities*, 22(6), 424–435. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2005.07.004>
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2020, <https://www.tuik.gov.tr/>
- Williams, A. (2002). The Optimal Provision of Public Goods in a System of Local Government. *Journal of Political Economy*. 74(1), 18-33, <https://doi.org/10.1086/259106>
- Yeh, A. G. O., & Chow, M. H. (1996). An integrated GIS and location-allocation approach to public facilities planning: An example of open space planning. *Computers, Environment and Urban Systems*, 20(4), 339–350. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0198-9715\(97\)00010-0](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0198-9715(97)00010-0)

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Evaluation of Botanical Gardens toward to the Biophilic Design Criteria: Case of Nezahat Gökyiğit Botanic Garden		
Corresponding Author	Banu KARAŞAH Artvin Çoruh Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, banukarash@artvin.edu.tr		
Received Date	12.08.2021		
Accepted Date	14.09.2021		
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.981889		
Author / Authors	Banu KARAŞAH	ORCID: 0000-0001-5079-5313	
How to Cite	KARAŞAH, B. (2021). Botanik Bahçelerinin Biyofilik Tasarım Kriterleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi: Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Örneği , Kent Akademisi, Volume 14, Issue 3, Pages, 545-559		

Botanik Bahçelerinin Biyofilik Tasarım Kriterleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi: Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Örneği

Banu KARAŞAH¹

ABSTRACT:

Biophilic designs are one of the effective design approaches to sustain the human-nature relationship. Interaction with nature has a significant impact on the physical and mental health of individuals. Botanical gardens are also special gardens that help individuals to have a positive attitude towards nature by presenting the beauties of nature to their users, make them feel a part of nature, and especially allow children to satisfy their curiosity towards nature. In this study, it is aimed to scrutinize the biophilic design criteria in the case of Nezahat Gökyiğit Botanic Garden. For this purpose, the 14 criteria of biophilic design (visual connection with nature, non-visual connection with nature, non-rhythmic sensory stimuli, thermal and airflow variability, presence of water, dynamic and diffuse light, connection with natural systems, biomorphic forms and patterns, material connection with nature, complexity and order, prospect, refuge, mystery, and risk/peril) were evaluated using on-site observations and photographic techniques. It has been determined that the botanical garden has only deficiency in terms of material connection with nature among these criteria, and suggestions have been made at this point. Based on the idea that people will be happier and healthier through biophilic designs, suggestions were proposed that biophilic design criteria should be generalized.

KEYWORDS: Biophilic design, Botanic gardens, Nezahat Gökyiğit Botanic Garden, İstanbul.

¹ Artvin Çoruh University, Faculty of Art and Design, Department of Landscape Architecture, banukarash@artvin.edu.tr

ÖZ:

Biyofilik tasarımlar insan-doğa ilişkisinin sürdürülebilmesi için etkili tasarım yaklaşımlarından biridir. Doğayla etkileşimin bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde önemli etkisi vardır. Botanik bahçeleri de kullanıcılarına doğanın güzelliklerini sunarak bireylerin doğaya karşı pozitif tutum sergilemesine yardımcı olan, kendilerini doğanın bir parçası hissetmelerini sağlayan, özellikle çocukların doğaya karşı meraklarını gidermeye imkan tanıyan özel bahçelerdir. Bu çalışmada Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi örneğinde biyofilik tasarım kriterlerinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda biyofilik tasarımın 14 kriterinin (doğayla görsel bağlantı, doğayla görsel olmayan bağlantı, ritmik olmayan görsel uyari, termal ve hava akışı değişkenliği, suyun varlığı, dinamik ve dağınık ışık, doğal sistemlerle bağlantı, biyomorfik biçimler ve dokular, doğayla malzeme bağlantısı ve karmaşa ve düzen, olasılık/manzara, sığınak, gizem ve risk/tehlike) yerinde gözlemler ve fotoğraflama tekniği kullanılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Botanik bahçesinin bu kriterlerden sadece doğayla malzeme bağlantısı noktasında eksilikleri olduğu belirlenmiş ve bu noktada önerilerde bulunulmuştur. Biyofilik tasarımlar sayesinde insanların daha mutlu ve sağlıklı olacağı düşüncesinden hareketle biyofilik tasarım kriterlerinin yaygınlaştırılması gerektiği yönünde önerilerde de bulunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Biyofilik tasarım, Botanik bahçeleri, Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi, İstanbul.

GİRİŞ:

İnsanoğlu doğduğu ilk günden itibaren doğayla etkileşim halindedir. Doğru planlanan kentleşmenin ve teknolojik gelişmelerin getirileri olduğu kadar maalesef yanlış kentleşme oranı arttıkça doğadan kopma söz konusu olmaktadır. Bu kopma, özellikle kentlerde yaşayan bireyler üzerinde fiziksel ve mental sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çalışkan ve Çelik Çanga (2018) doğaya erişimin stres, depresyon, ağrı, yorgunluk, saldırganlık, dürtüsellik ve dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu gibi sağlık sorunlarının tedavisine katkı sağlamasının yanı sıra bağışıklık sisteminde iyileşme, kemik gücü, yara iyileşmesi, bilinç kazanma, konsantrasyon sağlama, duygusal esneklik kazanma, empati kurma, canlılık kazanma ve rahatlama gibi birçok faydası olduğunu ifade etmişlerdir.

Biyofilik tasarımda bu bağı tekrar kurmak amaçlanmaktadır. Kellert ve Calabrese (2015) özü itibarıyla Yunanca bir kelime olan "biophilia" teriminin kelime kökenini incelediğinde "bio" (hayat) ve "philia" (aşk) kelimelerinden geldiğini tespit etmiştir. Tasarım yaklaşımına adını veren terminolojiyi oluşturan kelimelerin anlamlarından yola çıkılarak "yaşam sevgisi veya canlı sistemler" tanımının türetildiği söylenebilir (Dalay, 2020). Kahn (1997) biyofiliyi, yaşam ile bağlantı kurmak ve sürdürmek amacıyla ortaya çıkan genetik temelli insan ihtiyacı ve eğilimi olarak tanımlamaktadır (Yılmaz ve Olgan, 2017). Biyofili; bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlık, yaşamsal memnuniyet ve tatmin için kalıtsal olarak doğaya ihtiyaç duymaları ve bu nedenle doğaya dönme, doğayla bütünleşme çabası olarak tanımlanmaktadır (Kellert, 2014; Wilson, 2016; Demirbaş ve Demirbaş, 2019). Biyofilik tasarım temel olarak, insanın yaşadığı yapıyı çevreye doğal unsurların getirilmesi ve insan-doğa ilişkisinin sürdürülmesi olarak tanımlanmaktadır (Aykal ve Özil, 2021). Biyofilik tasarımın temeli doğaya has malzeme, materyal ve unsurların yaşam alanlarına taşınması ve bu materyallerle insan ilişkilerinin kuvvetlendirilmesi düşüncesine dayanmaktadır (Yurtgün, 2020).

Doğal çevre ile bağı güçlü olan yerlerin kullanıcı psikolojisi üzerinde olumlu etkileri vardır. Biyofilik tasarım desenleri stres azaltmayı, bilişsel performansı, duygu-ruh halini iyileştirmeyi ve insan vücudunu desteklemektedir (Grinde ve Grindal-Patil, 2009; Sevinç Kayıhan ve ark., 2018). Doğal elementlerle daha fazla temas ise, üretkenlikte artış, öğrenme oranlarında iyileşme, daha hızlı iyileşme süresi ve ağrı kesicilerin kullanımının azalması gibi katkılar sağlamaktadır (Bayraktaroğlu, 2014; Brown ve ark., 2013; Ikei ve ark., 2014; Nieuwenhuis ve ark., 2014; Genç vd., 2018).

İnsanların doğadan şifa bulma arzularını, doğaya dönme isteklerini ve doğa ile iç-içe olma gereksinimlerini karşılamaya peyzajın minimal bir ögesi olan bahçelerden başlanmıştır (Çalışkan ve Çelik Çanga, 2018). Botanik bahçeleri kullanıcılarına doğanın güzelliklerini sunarak bireylerin doğaya karşı pozitif tutum sergilemesine yardımcı olan, insanları diğer insanlarla, bitkilerle ve hayvanlarla bir araya getiren, eğitsel işlevleriyle 7'den 70'e farklı yaş gruplarına farklı hizmetler sunan, barındırdıkları kompozisyonlarla bireylere esin kaynağı olan bilimsel, eğitsel ve rekreasyonel işlevlere sahip özel bir bahçe kategorisidir.

Biyofilik tasarım anlayışını en çok benimsemiş olan tasarım disiplini Peyzaj Mimarlığı olmasına karşın bu disiplinde biyofilik yaklaşımlar ile ilgili yapılan çalışma sayısı azdır. Bu çalışmada kentin içerisine doğayı getiren Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi örneğinde biyofilik tasarım kriterlerinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma alanında gözlemler yapılmış ve literatürde yer alan biyofilik tasarım ilkelerini sağlayıp sağlamadığı tartışılmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM:

İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi yaklaşık 46 ha alan üzerinde kurulmuştur. Merkez Ada, Mesire Adası, Trakya Adası, Meşe Adası, Ertuğrul Adası, İstanbul Adası, Arboretum Adası ve Anadolu Adası olmak üzere 8 adadan oluşmaktadır. Adalar arasında bağlantılar üst geçitlerden ve menfezlerden sağlanmaktadır (Şekil 1). Altınay vd. (2011) dünyada otoyol kavşağında kurulmuş olan, ilk ve tek botanik bahçesi olduğunu ifade etmişlerdir.

Şekil 1. Çalışma alanı

Oldukça yoğun bir kentleşmenin olduğu İstanbul kentinde adeta çölde bir vaha gibi olan botanik bahçesi kente ve kentlilere bilimsel, eğitsel ve rekreasyonel açıdan ekosistem servisleri sağlamaktadır.

Kellert (2005) biyofilik tasarım için çevresel özellikler, doğal şekiller ve formlar, doğal desenler ve süreçler, ışık ve mekân, yer-temelli ilişkiler ve gelişmiş insan-doğa ilişkileri olmak üzere 6 adet kriter belirtmiştir (Sevinç Kayıhan ve ark., 2018). Browning vd. (2014) ise biyofilik tasarım dokusunu 3 ana başlık altında 14 kriterin yer aldığı bir biyofilik tasarım modeli kategorize etmiştir.

Bu çalışmada Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi örneğinde Browning ve ark. (2014)'ün belirlediği biyofilik tasarımın 14 kriterinin (Tablo 1) yerinde gözlemler ve fotoğraflama tekniği kullanılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Daha önce yapılan çalışmalarda daha çok mimari alanda olsa da (Genç ve ark., 2018; Kaya ve Arslan Selçuk, 2018; Yurtgün, 2020) peyzaj mimarlığı alanında da (Demirbaş ve Demirbaş, 2019; Gökten ve Kelkit, 2021) bu kriterlerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 1. Çalışmada kullanılan biyofilik tasarım parametreleri

Mekândaki Doğa	Doğayla Görsel Bağlantı Doğayla Görsel Olmayan Bağlantı Ritmik Olmayan Görsel Uyarı Termal ve Hava Akışı Değişkenliği Suyun Varlığı Dinamik ve Dağınık Işık Doğal Sistemlerle Bağlantı
Doğal Analogiler	Biyomorfik Biçimler ve Dokular Doğayla Malzeme Bağlantısı Karmaşa ve Düzen
Mekânın Doğallığı	Olasılık/Manzara Sığınak Gizem Risk/Tehlike

BULGULAR:

1. Biyofilik Tasarım Parametreleri Doğrultusunda Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, çalışma alanı biyofilik tasarım kriterleri doğrultusunda irdelenmiştir. Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi doğayla iletişimi kopan kent insanının doğayla tekrar bağ kurması noktasında önemli bir paya sahiptir.

Mekândaki doğa parametresi bağlamında çalışma alanı doğayla görsel bağlantı, doğayla görsel olmayan bağlantı, ritmik olmayan görsel uyarı, termal ve hava akışı değişkenliği, suyun varlığı, dinamik ve dağınık ışık, doğal sistemlerle bağlantı olmak üzere 7 kriter kapsamında değerlendirilmiştir.

Çalışma alanı içerisinde kullanıcıların doğayla görsel bağlantı kurmasını sağlayan çok sayıda öge mevcuttur. Mevsimler boyunca farklı manzaralar sunan bitkilerin varlığı, alan içerisinde farklı adalar içerisinde kurgulanan su öğeleri ve hayvanların varlığı alan kullanıcılarının doğayla görsel bağlantı kurmasını sağlayan unsurlardır (Şekil 2).

Şekil 2. Çalışma alanında kullanıcıların doğayla görsel bağlantı kurmasını sağlayan unsurlar

Doğayla görsel olmayan bağlantı bağlamında, çalışma alanı içerisinde kullanılan hareketli suların sesleri, İstanbul Adası'ndaki kameryelerdeki hoparlörlerden gelen kuş sesleri ve Merkez Ada ve Mesire Adası'nda yer alan ördeklerin sesleri ve yine bahçede kullanılan bitkilerden gelen kokular kullanıcıların doğayla görsel olmayan bağlantı kurmasını sağlayan unsurlardır (Şekil 3).

Şekil 3. Çalışma alanında kullanıcıların doğayla görsel olmayan bağlantı kurmasını sağlayan hareketli sular ve ördekler

Çalışma alanı içerisinde bulunan ağaçlar, çalılar, çiçekler ve çimlerin hafif bir esintiyle hareket etmesi ve su yüzeylerinin dalgalanması ritmik olmayan duyuşsal uyarıların varlığını göstermektedir. Çevresinde yoğun bir yapılaşma ve yüksek katlı binalar olsa da çalışma alanının toğografik yapısı ve yoğun yeşil dokusu temiz hava akımını sağlamaktadır. Ayrıca çalışma alanı içerisinde bulunan su yüzeylerinin çevresi ve bitkilerle oluşturulan gölgeli oturma alanları termal açıdan mikroklimatik ortamlardır (Şekil 4).

Şekil 4. Çalışma alanında bulunan su kenarı ve ağaç altı oturma alanları

Çalışma alanı içerisinde, Meşe Adası'nda yağmur sularının toplandığı, Anadolu Adası'nda nilüfer havuzlarının yer aldığı, İstanbul Adası'nda İstanbul Boğazı'nın simgelendiği, Merkez Ada'da ve Arboretum Adası'nda göletlerin yer

aldığı çok sayıda su ögesi mevcuttur. Kullanıcılar suyun hem dokunsal hem işitsel hem de görsel özelliğinden faydalanabilmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Çalışma alanı içerisinde bulunan su ögeleri

Çalışma alanı içerisinde yer alan geniş çim alanlar üzerinde kullanıcılar ışığı doğrudan, ağaçların altında gölge alanlarda ise dinamik ve dağınık ışığı deneyimleyebilmektedir. Çalışma alanında ışık gölge oyunları ile doğada meydana gelen aydınlatma koşulları da taklit edilmiştir. Doğal sistemlerle bağlantı bağlamında kullanıcılar çalışma alanı içerisinde mevsimler değişimleri gözlemleme imkânı bulabilmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Çalışma alanından ilkbahar ve sonbahar mevsimine ilişkin birer görüntü

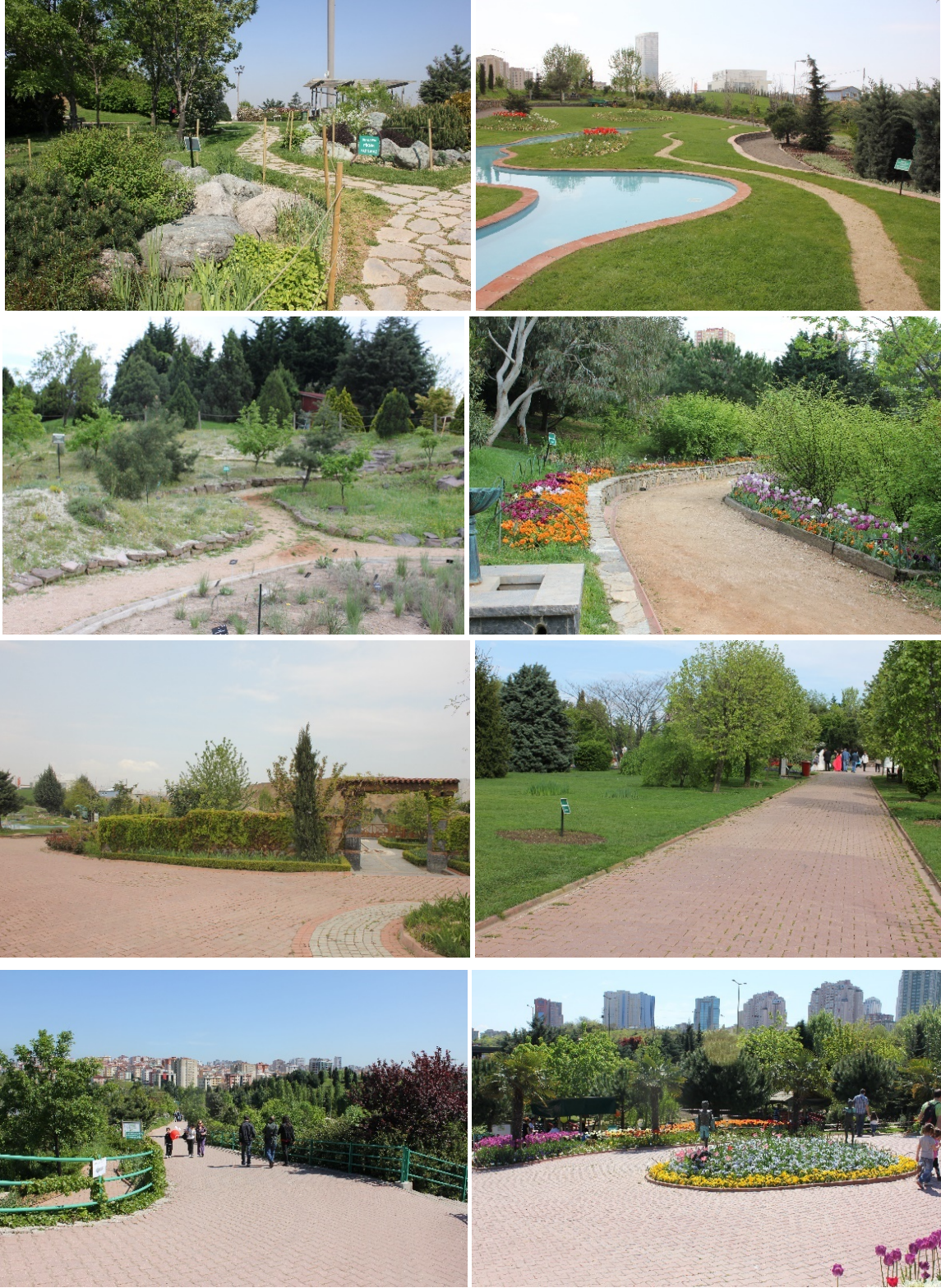
Çalışma alanı doğal analogiler bağlamında biyomorfik biçimler ve dokular, doğayla malzeme bağlantısı ve karmaşa ve düzen olmak üzere 3 kriter kapsamında değerlendirilmiştir.

Çalışma alanı içerisinde doğadan öykünerek tasarlanmış biyomorfik biçimlere ve dokulara rastlamak mümkündür. Örneğin alan içerisinde oluşturulan yaya akslarında doğal formların kullanılmasının yanı sıra Merkez Ada'da yer alan kaya bahçesi ve kaya çatlağı bahçesinde de bu formları görmek olasıdır (Şekil 7).

Şekil 7. Çalışma alanı içerisinde yer alan kaya bahçesi ve kaya çatlağı bahçesi örnekleri

Çalışma alanı içerisinde doğayla malzeme bağlantısı yer yer sağlanmış olsa da bu görsel bağlantının koptuğu noktalar mevcuttur (Şekil 8). Ayrıca çalışma alanı içerisinde çocukların doğayı deneyimleyebileceği, mental ve fiziksel gelişimini destekleyecek doğal malzemelerle tasarlanmış çocuk oyun alanı, farklı yaş gruplarının doğaya ilgilerini arttırmak amacıyla kurgulanmış oyunlar (teşhis yolu oyunu) ve yine her yaş grubu için kurgulanmış 'Meşemi Buluyorum' oyunlarının olduğu tespit edilmiştir. Bahçede 'Bahçıvan Çocuklar', 'Faydalı Bitkiler', 'Doğa Bilginleri' gibi çeşitli projeler de yürütülmektedir (Şekil 9).

Şekil 8. Çalışma alanında kullanılan doğal malzemeler ve doğal olmayan malzemeler (İlk 4 görselde doğal malzemeler, diğer görsellerde doğal olmayan malzemeler kullanılmıştır)

Şekil 9. Çalışma alanında yer alan çocuk oyun alanı, teşhis yolu oyunu ve bahçıvan çocuklar projesinin gerçekleştirildiği alan

Karmaşa ve düzen ilkesi bağlamında çalışma alanı içerisinde tüm mekanlar hiyerarşik bir düzen içerisinde kurgulanmıştır.

Mekanın doğallığı bağlamında ise çalışma alanı olasılık/manzara, sığınak, gizem ve risk/tehlike olmak üzere 4 kriter kapsamında değerlendirilmiştir.

Çalışma alanının tümü manzara değeri yüksek bir potansiyele sahiptir. Ancak bu manzara güzelliğini daha iyi algılayabilmek gözlemleyebilmek için çalışma alanı içerisinde seyir noktaları oluşturulmuştur (Şekil 10).

Şekil 10. Çalışma alanı içerisinde kurgulanan seyir noktaları

Sığınma ilkesi bağlamında çalışma alanı içerisinde kullanıcıların isterse tek başına kalabileceği isterse diğer bireylerle birlikte zaman geçirebileceği yarı kapalı oturma alanları yer almaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. Çalışma alanı içerisinde yer alan oturma dinlenme alanları

Çalışma alanı içerisinde kurgulanan bitkisel kompozisyonlarla görsel engeller oluşturularak, kullanıcıların bu engellerin arkasındakilerini merak etmeleri sağlanarak gizem ilkesinin kurgulandığı tespit edilmiştir (Şekil 12).

Şekil 12. Çalışma alanı içerisinde kompoze edilen bitkilendirme tasarımı örnekleri

Risk/tehlike ilkesi bağlamında tehlike oluşturabilecek alanlarda (su kenarları, yüksek alanlar) güvenlik önlemleri alınmış ve uyarı levhaları ile tehlikelerin kullanıcılara hatırlatıldığı tespit edilmiştir (Şekil 13).

Şekil 13. Çalışma alanı içerisinde riskleri önlemek amacıyla alınan önlem örnekleri

TARTIŞMA ve SONUÇ:

Kent yaşamı insanların mental ve fiziksel sağlığı üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Bu olumsuz etkiler de bireylerin hem günlük yaşamına hem de iş yaşamına yansımakta ve her geçen gün mutsuz, huzursuz ve iş ortamında verimsiz bireylerin sayısı artmaktadır. Yapılan birçok çalışmada yeşili görmenin bile bireyler üzerinde olumlu

sonuçlar oluşturduğu ifade edilmiştir. Önemli bir kentsel yeşil alan botanik bahçeleri de insanlara doğanın güzelliklerini sunan, nesli tükenme tehlikesi altındaki bitkilerin korunduğu ve farklı yaş gruplarına eğitsel faaliyetler sunan özel bahçelerdir.

Birçok araştırmacıya (Engleson ve Yockers, 1994; Chawla 1999; Wells ve Lekies, 2006; Chawla, 2007; Samways, 2007) göre, bireylerin doğa ile bağının azalması ya da tamamen kopması, onların yaşamları boyunca doğayı korumak ve doğaya saygılı davranmak konularında özensiz olabileceklerine işaret etmektedir (Yılmaz ve Olgan, 2017). Biyofilik tasarımda da doğadan kopan bireylerin yeniden ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesi hedeflenmektedir. Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi doğayla iletişimi kopan kent insanının doğayla tekrar bağ kurması noktasında önemli bir paya sahiptir.

Çalışma alanı biyofilik tasarımın 14 kriteri bağlamında değerlendirildiğinde, çalışma alanının bu kriterlerden sadece 1 tanesini (doğayla malzeme bağlantısı) sağlamada belirli bir oranda eksik kaldığı söylenebilir (Tablo 2). Çalışma alanı mevcut faunası, florası ve aurasıyla, rekreasyonel ve eğitsel açıdan sunduğu aktiviteleriyle kullanıcılarına kentsel yaşamın baskılarından uzak bir ortam sunmakta, sosyalleşme imkânı sağlamakta ve ruhsal açıdan bireylerin yenilenmesine ve iyileşmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca 15 milyondan fazla insanın yaşadığı İstanbul kentinde insanları doğayla buluşturan böyle bir değer olması büyük bir önem arz etmektedir.

Tablo 2. Çalışma alanının sağladığı biyofilik tasarım kriterleri (**: Sağlamakta, *: Kısmen sağlamakta)

BİYOİLİK TASARIM KRİTERLERİ	Çalışma Alanının Sağladığı Kriterler
Mekândaki Doğa	
Doğayla Görsel Bağlantı	**
Doğayla Görsel Olmayan Bağlantı	**
Ritmik Olmayan Görsel Uyarı	**
Termal ve Hava Akışı Değişkenliği	**
Suyun Varlığı	**
Dinamik ve Dağınık Işık	**
Doğal Sistemlerle Bağlantı	**
Doğal Analojiler	
Biyomorfik Biçimler ve Dokular	**
Doğayla Malzeme Bağlantısı	*
Karmaşa ve Düzen	**
Mekânın Doğallığı	
Olasılık/Manzara	**
Sığınmak	**
Gizem	**
Risk/Tehlike	**

Chawla, (2006) çocuklara doğa sevgisi aşımak, onların doğayla etkileşimlerini ve doğaya yakınlıklarını artırmak ya da çocukları doğa ile ilişkili herhangi bir uyarana karşı verilebilecekleri olumsuz tepkilerden ve korkulardan korumak için, onlara doğada keşif yapma ve farklı deneyimler kazanma fırsatlarının sunulması önem arz ettiğini ifade etmiştir (Sobel, 2008; Yılmaz ve Olgan, 2017). Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi özellikle çocuklar için doğal malzemelerin kullanıldığı keşif bahçesi, bambulu çit ve çocukların doğayı tanımaları ve keşfetme isteklerinin giderilmesine yardımcı olan ‘Teşhis Oyunu Yolu’ ve ‘Meşemi Buluyorum’ oyunuyla ve okul gruplarına yönelik eğitim programları ile çocukların doğayla etkileşimlerine önemli katkılar sağlayan bir bahçedir. Bahçe içerisinde kullanıcılar kümes hayvanlarını da görme imkanına sahiptir. Ancak bahçe içerisinde çocukların hayvanlarla temas haline geçebilecekleri tavşan, sincap gibi türlere de yer verilerek çocukların hem hayvan sevgisini kazanmasına hem de korkularını yenmesine katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Bahçede doğal malzemelerle bağlantı noktasında bazı mekanlarda kullanılan parke taşları yerine toprak tonlarında doğal malzemelerin kullanılması bu noktadaki eskiliği gidermede etkili olacaktır.

Aslında çok eski zamanlardan beri Peyzaj Mimarlığı disiplininde benimsenen ancak kavramsal olarak yeni bir yaklaşım olan biyofilik tasarımlar sayesinde insanların daha mutlu ve sağlıklı olacağı düşünülmektedir. Bu noktada birer sağlık bahçeleri olan botanik bahçeleri de sunduğu etkinliklerle, mevcut mekan kurguları ve bitkilendirme tasarımlarıyla etkili alanlardır. Zengin biyoçeşitliliğe sahip ülkemizde nesli tükenme tehlikesi altındaki türlerin korunup gelecek nesillere aktarılacağı, doğa sevgisinin ve kendinin de doğanın bir parçası olduğu bilincinin aşılacağı, doğal hayatın deneyimlenebileceği botanik bahçeleri sayısının artırılması gerekmektedir. Ayrıca kentlerimizde kurgulanan en küçük cep parklardan üst ölçekteki yeşil alan kullanımlarına kadar biyofilik tasarım kriterlerinin yaygınlaştırılarak benimsenmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Makaleler

Aykal, F.D., & Erbaş Özil, M. (2021). Biyofilik Tasarımın Diyarbakır Geleneksel Konutlarında Araştırılması. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 6(1), 45-58.

Brown, D.K., Barton, J.L., & Gladwell, V.F. (2013). Viewing Nature Scenes Positively Affects Recovery of Autonomic Function Following Acute Mental Stress. *Environmental Science and Technology*, 47(11), 5562–5569.

Chawla, L. (1999). Life Paths into Effective Environmental Action. *The Journal of Environmental Education*, 31(1), 15-26.

Chawla, L. (2006). Learning to Love the Natural World enough to Protect it. *Barn*, 2, 57-78.

Chawla, L. (2007). Childhood Experiences Associated with Care for the Natural World: A Theoretical Framework for Empirical Results. *Children Youth and Environments*, 17(4), 144-170.

Çalışkan, H., & Çelik Çanga, A. (2018). Şifa Bahçeleri ve Turizmdeki Yeri. *Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi*, 2(2), 541-548.

Dalay, D. (2020). The Impact of Biophilic Design Elements on the Atmospheric Perception of The Interior Space. *International Journal of Landscape Architecture Research*, 4(2), 4-20.

Demirbaş, G.U., & Demirbaş Ö.O. (2019). Biyofilik Tasarım Kapsamında Peyzaj Mimarlığı ve İç Mimarlık Arakesiti: Eğitim Programlarının Karşılıklı Değerlendirilmesi. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 50-60.

Genç, G., Selçuk, S.A., & Beyhan, F. (2018). Biyofilik Kavramının Tarihi Binalar Bağlamında Değerlendirilmesi: Tokat Mustafa Ağa Hamamı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 363-372.

Grinde, B. & Grindal-Patil, G.G. (2009). Biophilia: Does Visual Contact with Nature Impact on Health and Well-Being? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 6(9), 2332–2343.

Gökten, İ. & Kelkit, A. (2021). Ankara İmrakor Vadisi ve İncesu Deresinin biyofilik tasarım yaklaşımı içinde değerlendirilmesi. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 71–78.

Ikei, H., Komatsu, M., & Song, C.R. (2014). The Physiological and Psychological Relaxing Effects of Viewing Rose Flowers in Office Workers. *Journal of Physiological Anthropology*, 33, 1-5.

Kahn, P.H. (1997). Developmental Psychology and the Biophilia Hypothesis: Children's Affiliation with Nature. *Developmental Review*, 17(1), 1-61.

Kaya, H., & Arslan Selçuk, S. (2018). Biyofilik tasarım ve iyileştiren mimarlık: sağlık yapıları üzerine bir değerlendirme. *EJONS International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences*, 3(1), 35-47.

Kellert, S. R. (2014). Biophilia and Biomimicry: Evolutionary Adaptation of Human versus Nonhuman Nature. *Intelligent Buildings International*, 8(2), 51-56.

Nieuwenhuis, M., Knight, C., Postmes, T. (2014). The Relative Benefits of Green versus Lean Office Space: Three Field Experiments. *Journal of Experimental Psychology Applied*, 20(3), 199-214.

Sevinç Kayıhan, K., Özçelik Güney, S., & Ünal, F.C. (2018). Biophilia as the Main Design Question in Architectural Design Studio Teaching. *MEGARON*, 13(1), 1-12.

Wilson, K. (2016). The Use of Biophilic Strategies in the Workplace. *People and Strategy*, 39(2), 14.

Yılmaz, S., & Olgan, R. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Doğaya Yakınlık (Biyofili) Seviyelerinin Araştırılması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1106-1129.

Yurtgün, Ö. (2020). Biyofilik Tasarım Kriterlerinin Açık Ofisler Üzerinden Değerlendirilmesi. *IDA: International Design and Art Journal*, 2(2), 281-296.

İnternet Kaynakları

Kellert, S., & Calabrese, E. (2015): The Practice of Biophilic Design. www.biophilic-design.com. Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2021.

Kitaplar

Altınay, B., Anşin, R., Bakırcı, A., Bayındır, D., Bilgin, M., Çingay, B., Denizyaran, A., Disperati, E.E., Gül, S., Gülenç, F., Güner, A., Kanoğlu, S.S., Kılıç, C.S., Kuşoğlu, B., Öcal, Ş., Öztekin, M. & Yüzbaşıoğlu, S., 2011. *Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Gezi Rehberi*. İstanbul: Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Yayınları.

Browning, W.D., Ryan, C., & Clancy, J. (2014). *14 Patterns of Biophilic Design, Improving Health & Well-Being in the Built Environment*. New York: Terrapin Bright Green.

Engleson, D.C., & Yockers, D. H. (1994). *A Guide to Curriculum Planning in Environmental Education*. Madison: ERIC Wisconsin Department of Public Instruction.

Kellert, S.R. (2005). *Building For Life: Designing and Understanding The Human-Nature Connection*. Washington: Island Press.

Sobel, D. (2008). *Children and Nature: Design Principles for Educators*. Portland ME: Stenhouse Publishers.

Tezler

Bayraktaroğlu, Ö.E. (2014). *Mimarlıkta Ekosistem Düşüncesiyle Tasarlamak*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Investigation of Biophilic Design Traces in Darende - Balaban Traditional Settlement Texture		
Corresponding Author	Tuba Nur OLGUN Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, tnbaz@firat.edu.tr		
Received Date	15.08.2021		
Accepted Date	14.09.2021		
Doi Number	https://doi.org/10.35674/kent.983117		
Author / Authors	Nihal Arda AKYILDIZ Tuba Nur OLGUN	ORCID: 0000-0003-1948-188X ORCID: 0000-0001-5654-0020	
How to Cite	Akyıldız, A. N., & Olgun, T. N., (2021). Darende - Balaban Geleneksel Yerleşim Dokusunda Biyofilik Tasarım İzlerinin İrdelenmesi, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages, 560-577.		

Darende - Balaban Geleneksel Yerleşim Dokusunda Biyofilik Tasarım İzlerinin İrdelenmesi

Nihal Arda AKYILDIZ¹
Tuba Nur OLGUN²

ABSTRACT:

Biophilic design is a new, versatile and rich approach that has been taken up by many disciplines. One of these disciplines is architecture and it deals with the shaping of spatial demands of the closeness created by the innate instinctive/emotional bond that people feel towards nature and the living things in nature. Biophilic design, which is also a reference to studies on ecology and sustainability, has a design approach that allows the continuation of the beneficial effects of nature in the field of architecture by making use of the human-nature interaction in the built environments. The concept of biophilic design, which has become more important in the process of building design and implementation, not only covers modern architectural structures of cities; it also has the capacity to shape traditional structures and the settlement patterns they create. The creation of traditional textures with reference to climate, topography and environmental values actually provides some advantages in creating and maintaining a biophilic design approach in these regions. However, it is observed that in some traditional settlements, the traces of this approach can be conserved, while in others it is largely ignored and disappeared. In this context, the aim of the study is to emphasize the value and importance of detecting, examining and conserving the traces of biophilic design in traditional settlements in order to draw attention to the problems experienced in maintaining the nature-human interaction and protecting the natural elements for human health and well-being. Within the scope of the study, the traditional settlement of Balaban, which is connected to the Darende district of Malatya province, which has survived to the present day with its many architectural qualities and where the use of mudbrick materials stands out, has been examined. In this sense, the literature on biophilic design and Balaban was examined as a method. Then, in the light

¹ Balıkesir University, Architecture Faculty, Architecture Department, nihalardaa@hotmail.com

² Fırat University, Architecture Faculty, Architecture Department, tnbaz@firat.edu.tr

of field studies, traces of biophilic designs that can be detected in the settlement pattern and traditional buildings were revealed and the subject was evaluated in the context of conservation. With the data obtained, the elements that can be a source of inspiration for today's biophilic design approaches have been emphasized and the necessity of conserving traditional settlements has been revealed in this context.

KEYWORDS: Biophilic design, traditional settlements, Darende, Balaban, conservation.

ÖZ:

Biyofilik tasarım, pek çok disiplin tarafından ele alınan yeni, çok yönlü ve zengin bir yaklaşımdır. Bu disiplinlerden biri de mimarlık olup, insanın doğaya ve doğada bulunan canlılara karşı hissettiği doğuştan gelen içgüdüsel/duygusal bağın yarattığı yakınlığın mekânsal talepleri biçimlendirmesiyle ilgilenmektedir. Ekoloji ve sürdürülebilirlik konularıyla ilgili çalışmalara da referans olan biyofilik tasarım, yapı çevrelerde insan-doğa etkileşiminden istifade ederek mimarlık alanında doğanın yararlı etkilerinin sürdürülmesine imkân sağlayan bir tasarım anlayışına sahiptir. Yapı tasarımı ve uygulamaları sürecinde giderek daha önemli hâle gelen biyofilik tasarım anlayışı, yalnızca kentlerin modern mimari yapılarını değil; geleneksel yapılar ve bunların oluşturduğu yerleşim dokularını da şekillendirme kapasitesine sahiptir. Geleneksel dokuların iklim, topografya ve çevresel değerlerin referans alınarak oluşturulması, aslında bu bölgelerde biyofilik tasarım anlayışının yaratılmasında ve sürdürülmesinde bazı avantajlar sağlamaktadır. Ancak bazı geleneksel yerleşim alanlarında bu yaklaşımın izlerinin korunarak günümüze ulaştırılabildiği, bazılarında ise büyük oranda göz ardı edildiği ve yok olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı, doğa-insan etkileşiminin sürdürülmesi, insan sağlığı ve iyiliği için doğal unsurların korunmasına yönelik yaşanan sorunlara dikkati çekmek üzere, geleneksel yerleşim alanlarındaki biyofilik tasarım izlerinin tespitinin, irdelenmesinin ve korunmasının değerini ve önemini vurgulamaktır. Çalışma kapsamında, günümüze birçok mimari niteliğiyle korunarak ulaşabilen ve özellikle kerpiç malzeme kullanımının öne çıktığı, Malatya ilinin Darende ilçesine bağlı olan Balaban geleneksel yerleşimi irdelenmiştir. Bu anlamda yöntem olarak öncelikle biyofilik tasarıma ve Balaban'a dair literatür irdelenmiştir. Ardından alan çalışmalarının da ışığında, yerleşim dokusunda ve geleneksel yapılar özelinde tespit edilebilen biyofilik tasarım izleri ortaya koyulmuş ve konu, koruma bağlamında değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerle, günümüzün biyofilik tasarım yaklaşımları için ilham kaynağı olabilecek unsurlarına vurgu yapılmış ve bu bağlamda geleneksel yerleşimlerin korunmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER: Biyofilik tasarım, geleneksel yerleşimler, Darende, Balaban, koruma.

GİRİŞ:

İnsanoğlu, doğanın ayrılmaz bir parçası olduğu gibi, var olan şartlara göre evrilip ona adapte olan bir üründür. İnsanın yaşamını sağlıklı bir şekilde yürütmesi, yaşadığı ortamın doğal şartlarıyla da direkt ilişkili olan bir konudur. Bu anlamda doğayla kurulan bağın şekli, sürekli gelişen ve değişen koşullara insanın uyum sağlama yeteneğiyle doğru orantılı olmuştur. İnsan ve doğa ilişkisinde psikolojik, sembolik ve fiziksel bağ olarak üç tür bağdan bahsetmek mümkündür. Bu bağlardan psikolojik olanı, insanın kendini diğer canlılarla aynı oranda doğanın bir parçası olarak görüyor olmasıdır (Schultz, 1979; Şenozan, 2018:6). Bu da insan ve doğa ilişkisinin aynı topluluğun üyeleri olarak ele alındığı ve daha büyük bir ekosistemsel topluluğun elemanları oldukları anlamını taşımaktadır (Bayraktaroğlu, 2014). Bu bağlamda tarihsel süreç içinde insanın doğadaki yeri, onunla olan etkileşimi ve doğadan kopmasıyla birlikte kesintiye uğrayan doğa-yaşam ilişkisi, insanlığın doğal yaşam çevrelerine verdiği zararları daha görünür kılmıştır.

İnsanın doğaya verdiği en büyük zararlardan biri, kontrolsüz olarak oluşturulan yapay yaşama alanlarıdır. Bu durumun düzeltilmesi amacıyla, günümüzde doğa temelli tasarım yaklaşımıyla yeni mimari anlayışlar şekillenmiştir. Bunlar, önceleri doğanın ve kullanılan yapı malzemelerinin sürdürülebilirliğine odaklanmıştır, ancak; süreç içinde bunun yeterli bir çaba olmadığı kanıtlanmıştır. Küresel bazda yaşanan ekolojik doğal çevre sorunları için çözüm arayışlarına ihtiyaç duyulmuş; bu nedenle insanlar tekrar doğaya yönelmiş ve daha sürdürülebilir olan, doğal bir yaşamın inşası için pek çok alanda yeni çalışmalar başlatılmıştır. Buradan hareketle farklı disiplinlerin araştırma konusu haline gelen biyofilik tasarım, Erich Fromm'un ortaya attığı 'biyofili' teriminden (Fromm, 1964:65) ve biyolog Edward Wilson'ın 'biyofili hipotezi'nden ilham alınarak (Kellert and Wilson, 1993:31), Stephen Kellert tarafından geliştirilmiş ve mimarlık literatürüne kazandırılmıştır. Kellert, inşa edilmiş yaşam çevresinde insanın doğayla olan

etkileşiminin sürdürülmesindeki yolları araştırarak, insan sağlığı ve iyiliği için doğal unsurların mimari yaşam çevrelerine/alanlarına getirilmesinin önemine vurgu yapmıştır.

Çalışma, biyofilik tasarımın mimarlık ile yakından ilişkili olduğuna dikkati çekmeyi ve bu anlamda günümüzde bu tasarım anlayışıyla üretilmesi planlanan yapılar için de faydalı olmayı amaçlamaktadır. Bunun sağlanabilmesi için, doğal malzemelerle ve içinde yer aldıkları coğrafi koşullarla uyumlu olarak tasarlanan geleneksel yapıların, sahip oldukları biyofilik tasarım izlerinin ortaya çıkarılabilmesi hedeflenmektedir. Çalışma kapsamında öncelikle biyofilik tasarım yaklaşımına dair pek çok disiplin içinde yapılan çalışmalar incelenmiştir. Ardından özellikle Anadolu’da, korunarak günümüze ulaşabilmiş olan farklı geleneksel yerleşim dokuları üzerinden biyofilik tasarım izleri aranarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Anadolu coğrafyasında stratejik konumu ve köklü geçmişiyle öne çıkan Malatya’ya bağlı Darende ilçesinde bulunan Balaban geleneksel yerleşimine odaklanılarak; bu yerleşimdeki biyofilik tasarım izleri detaylı olarak irdelenmiştir. Elde edilen veriler, geleneksel yerleşimlerin biyofilik tasarım açısından sahip oldukları özgün değerleri gözler önüne sererek, korunmalarının gerekliliğine dikkati çekmeyi sağlamıştır. Böylece geleneksel yerleşim dokularının, günümüz biyofilik tasarım anlayışına ve buna yönelik olarak yapılan uygulamalara katkı sağlayabileceği de vurgulanmıştır. Tüm bu çalışmalar için literatür araştırmaları ve yerinde gözlemler, yöntem olarak kullanılmıştır. Bu anlamda başta Darende/Balaban olmak üzere geleneksel yerleşimlerin korunmasına farklı bir bakış açısı ile katkı sağlandığı düşünülmektedir.

1. Geleneksel Yerleşimlerde Biyofilik Tasarım İzlerinin Değerlendirilmesi

Anadolu’da mimarinin kullanımı Neolitik Döneme (yaklaşık olarak MÖ. 11500-6000) uzanan ilk köy yerleşimlerinden bilinmekte olup; inşa tekniğindeki ana malzemenin de kerpiç olduğu belirtilmektedir (Özdoğan, 1996:28). İnsanın yerleşik hayata geçtiği ilk dönemlerden itibaren doğanın sunduğu kerpiç ve ahşap gibi malzemelerin, farklı iklim koşulları, topografik yapı ve yapım teknikleriyle, doğayla uyumlu bir biçimde kullanıldığı da bilinmektedir (Şimşek Tolacı ve Hürmüzlü, 2020:2). Aynı anlayışla, geleneksel yerleşimlerde de doğadan kolay elde edilen/erişilen malzemelerle mimari yapıların inşasının/onarımının yapılmış olması, bu bölgelerin özgün niteliklerini koruyarak günümüze taşınmasında önemli bir rol oynamıştır. Geleneksel dokuların özgün değerlerinin korunmasına dair pek çok yasal çalışmanın da yürütüldüğü bu yerleşimler, gerek doku ölçeğinde; gerekse yapısal açıdan görülen tasarımlarıyla, günümüzün biyofilik tasarım anlayışıyla büyük oranda örtüşmektedir. Bu bağlamda gerekli irdelenmenin yapılabilmesi için, biyofilik tasarım anlayışının yanında geleneksel yerleşimlerin korunarak günümüze taşınmasına dair çalışmaların, ilgili literatürün ve alan çalışmalarının ışığında, genel olarak yapılan incelemelerin de faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.1. Biyofilik Tasarımın Tanımı ve Gelişim Süreci

Biyofili kavramı, insanın doğada var olan canlılara karşı doğuştan gelen duygusal yakınlığını ifade etmektedir. Terim; canlı ve yaşam anlamındaki ‘bio’ ile insanın doğal ortama çekim gücünü ifade eden ‘philia’ kelimelerinin anlamlı bütünlüğünden doğmuştur (Kayıhan vd. 2017:11; Beyhan vd., 2018:363; Meydanoğlu vd., 2020:271). Biyofili terimi ilk defa psikolog Erich Fromm tarafından yaşama ve canlılara karşı duyulan güçlü sevgi olarak adlandırılmış (Bayraktaroğlu, 2014:10) ve daha çok, insanlar arası etkileşimin değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Kavram, biyolog Edward Wilson tarafından ‘In Search of Nature (Doğanın Gizli Bahçesi)’ adlı çalışmada farklı bir bakış açısıyla ele alınarak “insanoğlunun diğer canlı organizmalara karşı doğuştan gelen ‘duygusal yakınlığı ve eğilimi’” olarak kabul edilmiştir (Kellert, 1997; Wilson, 1996:165). Bu anlamda kavramı ortaya atan Fromm’dan farklı olarak Wilson’ın biyofili fikri, yaşama ve doğaya karşı duyulan fiziksel, duygusal ve zihinsel yakınlığa yoğunlaşmak olarak ele alınmış ve kavrama yeni bir boyut kazandırılmıştır. Buradan hareketle biyofili, insanın bilinç altındaki bilgiyle hayatını devam ettirmesi ve yaşamsal bağlantılar kurma çabası olarak ele alınmıştır (Çorakçı, 2016:10). Yaşamsal işleyişlere duyulan yakınlık, sağlıklı insan gelişimi için biyolojik kodlar aracılığıyla verilmiş ve bu da insanın zihinsel, psikolojik ve fiziksel sağlığı için önemli bir araç olarak kabul edilmiştir (Kellert ve Wilson, 1993:112).

Biyofilik tasarımın fikir öncülerinin birleştiği temel nokta, evrimsel süreç içerisinde insanın hayatta kalma başarısı - ortak bir duygu olarak- yaşama kurduğu bağ veya yakınlık hissiyle ilişkili olduğudur (Genç vd., 2018:364). Modern insanın sağlıklı ve canlı bir varoluşu sürdürebilme yeteneği, doğayla olan bağlantısındaki hayati öneme dayalıdır (Browning vd., 2014:6; Kaya ve Arslan Selçuk, 2018:38). Bu anlamda doğal çevrede güneş ışığından direkt istifade ederek, açık ortamlarda mümkün olduğunca canlılarla (bitki ve hayvanlar) temasın sağlanmasının insan sağlığı üzerindeki pozitif etkisinden referans alarak biçimlenen biyofilik tasarım anlayışı, her geçen gün şekillenmeye devam

etmektedir. Doğal yaşamla daha fazla temasın; öğrenmeye ve üretkenliğe olan faydaları yanında stresin azalmasında, daha hızlı iyileşmede ve ağrı kesiciler gibi ilaç kullanımının azalmasında da önemli katkıları olduğu, pek çok çalışmada önemli nicel verilerle birlikte ortaya konmuştur (Brown vd., 2013:5566; Ikei vd., 2014:3; Nieuwenhuis vd., 2014:211; Bayraktaroğlu, 2014:35; Genç vd. 2018:364). Bu kapsamda biyofilik tasarım anlayışının pek çok disiplinle aynı anda yakından ilişki kurduğu belirtilebilir.

Ekolojik ve sürdürülebilir tasarımın bir dalı olarak kabul edilen biyofilik tasarım, inşa edilmiş yapısal çevrenin tasarımında biyofili fikrinden referansla; doğal unsurların yapısal çevreye kazandırılması ve doğa-insan ilişkisinin sağlıklı sürdürülmesini esas almaktadır. İnsanın doğaya olan ihtiyacı, ona duyduğu içten yakınlık ve doğaya temas etme isteği, Wilson tarafından pek çok bilimsel çalışmaya konu edilmiştir. Daha sonra birlikte çalıştığı Kellert tarafından tasarım dünyasına ve mimarlık alanına taşınan 'biyofilik tasarım', insan sağlığı ve iyiliği için yaşam çevrelerine doğal unsurların taşınması fikriyle pekiştirilmiş; Kellert ve Wilson'ın 2005'te yayınladığı 'Building for Life' isimli çalışmasıyla da ortaya konmuştur. Bu çalışmanın ardından düşünürler, 2008 yılında daha detaylı bilimsel çalışmalar eşliğinde 'Biophilic Design' kitabını da derlemişlerdir. İlerleyen süreçte bu alana katkı sunan Judith Heerwagen ve Gordon Orians, biyofilik tasarımın doğal çevrelerdeki fiziksel elemanlarını ve mekânsal düzenlemelerini, 'düzen, karmaşa, sığınma, tehlike, gözetleme ve gizem' özellikleriyle sınıflandırdıkları bir çalışma yapmışlardır (Çorakçı, 2016:36; Heerwagen and Orians, 1993:168). Ryan ve Browning tarafından 2014 yılında yapılan çalışmada, bu özellikler artırılarak biyofilik tasarımın on dört temel özelliği, aşağıda belirtilen başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- Doğa manzarasına görsel bağlantı 'visual connection with nature',
- Doğaya görsel olmayan bağlantı 'nonvisual connection with nature',
- Ritmik olmayan duyuşsal uyaranlar 'non-rhythmic sensory stimuli',
- Isı ve hava akımı değişkenliği 'thermal and airflow variability',
- Suyun varlığı 'presence of water',
- Dinamik ve dağınık ışık 'dynamic and diffuse light',
- Doğal sistemlerle bağlantı 'connection with natural systems',
- Biyomorfik form ve örüntüler 'biomorphic forms and patterns',
- Doğa ile malzeme bağlantısı 'material connection with nature',
- Karmaşa ve düzen 'complexity and order',
- Gözetleme 'prospect',
- Sığınma 'refuge',
- Gizem 'mystery',
- Risk ve tehlike 'risk and peril' (Ryan vd., 2014:62-76; Browning vd., 2014:7-11; Genç vd., 2018:366).

Yukarıda ifade edilen özellikler, biyofilik tasarımları genel olarak tanımlayan maddeler olarak değerlendirilebilir. Ancak her yerleşimin ve her yapının; aynı zamanda yapıları oluşturan her elemanın kendine özgü biyofilik niteliklere sahip olabileceğini ifade etmek mümkündür. Bu durumun en önemli örneklerini geleneksel yerleşim dokuları ve bunların içinde bulunan yapılarıdaki detaylar oluşturmaktadır. Bu anlamda geleneksel yerleşimlerin biyofilik tasarım anlayışı açısından ele alınması, özgün pek çok değer ortaya koyulması ve korunabilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

1.2. Geleneksel Yerleşimlerin Nitelikleri ve Biyofilik Tasarım Bağlamında Değerlendirilmesi

Geleneksel yerleşimler, dünyada ve Türkiye’de pek çok örneği bulunan, özgün nitelikleriyle öne çıkan yaşam alanlarıdır. Her coğrafyada farklı şekillerde biçimlenen bu yerleşimlerin örneklerine Anadolu’da da sıkça rastlanmaktadır. Bazıları korunarak günümüze ulaşabilen; bazıları ise kısmen ya da tamamen yitirilmiş olan bu alanların genel özelliklerine bakıldığında;

- Topoğrafik koşullarla uyumlu olarak planlanması,
- Doğal etmenlere (su, toprak, yeşillik vs.) mümkün olduğunca çok yer verilmesi,
- Yapıların konumlarının, birbirlerine ve doku geneline etkileri göz önünde bulundurularak belirlenmesi,
- Dokunun genel biçimlenişinin ve bununla birlikte ulaşım akslarının, toplanma alanlarının ve anıt yapıların, yöreye özgü sosyo-kültürel koşulların etkisinde düzenlenmesi,
- Yapıların doğayla uyumlu, ekonomik ve kolay ulaşılabilir malzemeler kullanılarak inşa edilmesi,
- Çoğunlukla aynı ustanın elinden çıkan yapıların kullanılması ve yapım sistemi bilgisinin usta-çırak ilişkisiyle aktarılması,
- Yapılarda sosyal ve kültürel etmenlerin ortaya çıkardığı detayların görülebilmesi,
- Geçim kaynaklarının doku genelini ve mimari biçimlenişini yoğun olarak etkilemesi gibi nitelikler dikkati çekmektedir (Aklanoğlu, 2009:17; Koca, 2015:32; Gezer, 2013:14).

Yukarıda ifade edilen özellikler, geleneksel yerleşim dokularını eşsiz ve korumaya değer hâle getirmesinin yanı sıra; günümüzdeki modern yerleşimlerin mimari anlayışına ilham vermesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda genel olarak incelendiğinde, bu alanların kentsel alanlardan çok kırsal alanlarda olması, çevreyle olan ilişkilerini koruması açısından önemli katkı sağlamıştır. Kırsal alanlardaki geleneksel mimarinin karakteristiğini, coğrafi konum, doğal çevre, iklim, gelenek-görenekler ve üretim-tüketim biçimleri gibi önemli özellikleri belirlemektedir. Özellikle sanayi öncesi Anadolu geleneksel mimarisini belirleyen ‘yaşama ve doğaya uygunluk, iklime uygunluk, yapı malzemelerinin en yakından seçilmesi, gerçekçilik, tutumluluk ve kolaylık’ gibi 10 temel özellik; aslında dünyanın her yerinde geçerli olan geleneksel mimarinin belirleyici nitelikleridir (Bektaş 2001:23; Muşkara, 2017:439). Ayrıca bu dokuları oluşturan mimari yapılar, enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmayı ve iklim değişikliklerinden en az etkilenmeyi sağlayacak şekilde planlanmakta; yerel teknikler ile malzeme kullanımıyla da hem yenilenebilir enerjinin yaygınlaşmasını sağlayan, hem de çevreyi korumayı hedefleyen doğa dostu mimari olarak kabul edilmektedir (Tawayna, 2019:2). Söz konusu yerleşim alanlarına ilişkin tasarım kriterlerinin doğal çevreyi referans alarak oluşturulması da bu anlamda tesadüf değildir. Bu dokuların:

- Topoğrafya ve iklim gibi çevresel etmenleri,
- Çevre ile mekân-konut kullanımını temel alan yaşama biçimi gibi kültürel etkenleri,
- Sosyo-ekonomik yapı ve ailenin büyüklüğü gibi sosyal etkenleri ve
- Bireysel yaşam ve benlik algısı gibi bireysel etkenlerinin (Batur ve Öymen Gür, 2005:165; Muşkara, 2017:439) referans alınarak planlanmış olması, potansiyel olarak biyofilik tasarıma daha elverişli mekânsal düzlemler olarak kabul edilmelerini mümkün kılmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de geleneksel yerleşim dokularının korunmasına yönelik olarak yapılan yasal çalışmalar, bu alanların tüm nitelikleriyle, bütüncül olarak gelecek nesillere aktarılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda 1964 tarihli Venedik Tüzüğü’nün 6. maddesinde; “Anıtların korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almaktadır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır” ifadelerine yer verilmiştir (URL 1). Paris’te 1972 yılında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin 1. maddesinde bulunan tanımlarda ise korunması gereken değerlerden biri olarak; “Yapı toplulukları: Mimari, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları” ifadeleri kullanılmıştır (URL 2). Bunlarla birlikte pek çok yasal çalışma, nitelikli dokular olarak geleneksel yerleşim alanlarının korunmasının gerekliliğiyle ilişkilendirilebilecek maddelere sahiptir. Bu anlamda söz konusu dokuları istisnai kılan özelliklerden biri de kendilerine özgü biyofilik tasarım anlayışına sahip olmalarıdır.

Anadolu'da bulunan ve özgün nitelikleriyle yasal açıdan da korumaya değer olan pek çok yerleşimde, biyofilik tasarım anlayışının izlerine rastlanmaktadır. Bunların başında Safranbolu geleneksel yerleşim dokusunun geldiği belirtilebilir. Biyofilik tasarımın temel özelliklerinden olan doğa manzarasına görsel bağlantı, doğa ile malzeme bağlantısı, karmaşa ve düzen ile gözetleme, sığınma gibi pek çok niteliği sağlayan Safranbolu, bu anlamda örnek olabilecek yerleşimlerden biridir (Şekil 1). Bununla birlikte Konya/Sille geleneksel dokusu da benzer özellikleri sağlamanın yanı sıra suyun varlığıyla da biyofilik tasarım açısından öne çıkmaktadır (Şekil 2). Şanlıurfa/Harran yerleşiminde ise söz konusu tasarım özelliklerinden biyomorfik form ve doğal malzeme ile bağlantı göze çarpmaktadır (Şekil 3). Ayrıca tüm bu yerleşimlerde, temel niteliklere ek olarak doğal üretim kaynaklarının bulunması, toprakla, suyla ya da yeşillikle ve hayvanlarla doğrudan ilişki kurulabilmesi, biyofilik tasarım açısından önemli verilerdir. Bu bağlamda Anadolu'nun hemen her noktasında yer alan geleneksel yerleşim dokularında biyofilik tasarımın temel özelliklerinden en az birine rastlanabildiğini belirtmek mümkündür.

Şekil 1. Safranbolu yerleşiminin genel görünümü (URL 3)

Şekil 2. Konya/Sille geleneksel yerleşiminde su ögesi (2017)

Şekil 3. Harran evlerinin genel görünümü (a) ve doğal etmenlerle ilişkisinin şematik gösterimi (b) (URL 4, URL 5)

2. Darende-Balaban'da Biyofilik Tasarım İzleri

Malatya'ya bağlı 13 ilçeden biri olan Darende, yerleşimin batı çeperinde konumlanmakta ve bu özelliğiyle Malatya'nın batıya açılan kapısı olarak bilinmektedir (Olğun, 2021). Kent merkezine yaklaşık olarak 120 km mesafede bulunan Darende'de toplam 67 mahalle yer almaktadır (URL 6). Bunların pek çoğunda geleneksel niteliklere sahip olan kerpiç yapılara rastlanmaktadır. Bazı mahallelerin ise neredeyse tamamı geleneksel yapılardan oluşmaktadır. Bu durum, Darende'yi koruma anlamında dikkate değer bir yerleşim hâline getirmektedir.

Köklü geçmişi ve zengin coğrafyasıyla öne çıkan Darende, birçok geleneksel yerleşim dokusuna ev sahipliği yapmaktadır. Malatya yöresinin sosyal ve kültürel niteliklerini yansıtmalarının yanı sıra doku ve yapı ölçeğinde de pek çok özgün nitelikleriyle öne çıkan bu yerleşimlerin başında Balaban'ın geldiğini belirtmek mümkündür. Darende ilçe merkezine yaklaşık 15 km mesafede bulunan ve Kayseri-Malatya yolu üzerinde yer alan Balaban'ın, çeşitli kaynaklara göre 14. yüzyılda kurulduğu bilinmektedir (Sözen, 2017: 17; Akyıldız ve Olğun, 2020: 40) (Şekil 4). Ancak yerleşimin tarihi hakkında daha detaylı bir bilgiye ulaşılamamaktadır.

Şekil 4. Malatya ve Darende'nin haritadaki konumları ile Balaban'ın uydu görüntüsü (URL 7, URL 8)

Yerleşim alanları, sahip oldukları silüetin okunaklılığı veya görünürlüğüyle; onu diğer yerleşim alanlarından ayıran ve sıradanlıktan kurtaran imgesi ve kendine özgü kimliğine uygun yapılarıyla, varlığını ortaya koymaktadır (Lynch,

2014: 2-7). Bu açıdan Balaban'da yer alan geleneksel yerleşim dokusunun da özgün nitelikleriyle; çoğunlukla dar sokakları ve bunların etrafında sıralanan bir veya iki katlı kerpiç evleriyle, zengin ve çok yönlü geleneksel yerleşim alanlarıyla da öne çıktığı ifade edilebilir (Akyıldız ve Olgun, 2020: 41). Balaban geleneksel yerleşim dokusunun genel özelliklerine bakıldığında;

- Sıcak iklimin olumsuz etkilerini en aza indirmeyi sağlamak adına tasarlanan dar sokaklar ve bunların üzerinde gölge sağlayan geçişlerin olduğu (Şekil 5),
- Sokakların üzerinde yeşillik/ağaçlandırmanın sıklıkla görüldüğü (Şekil 6),
- Sokakların bitkisel ve hayvansal üretime katkı sağlayacak şekilde aktif olarak kullanılmasına imkan sağladığı görülmekte ve bu nitelikler, yerleşim alanını özgün kılmaktadır (Şekil 7).

(a) (b)
Şekil 5. Balaban'da dar bir sokak (a) ve gölgelik alan sağlayan bir geçiş (b) (2017).

Şekil 6. Balaban sokaklarında yeşillik/bitkilendirme örnekleri (2017)

(a)

(b)

Şekil 7. Kayısı kurutma işlemi yapılan bir sokak (a) ve bir konut yapısının zemin katında hayvanların barındığı oda (b) (2017)

Balaban yerleşimini özgün hâle getiren niteliklerin yalnızca doku ölçeğinde değil, yapı ölçeğinde de dikkat çektiği belirtilebilir. Bu niteliklerin başında;

- Kerpiç malzemenin yapı malzemesi olarak seçilmesi ve yöreye özgü yapım teknikleriyle imalatının usta-çırak ilişkisiyle birlikte ortaya konarak gelecek nesillere aktarılması (Şekil 8),
- Ana malzemesi kerpiç olan yapılarda, çoğunlukla yerleşime yakın olan alanlardan getirilen ahşap ve taş gibi malzemelerin kullanımının da görülmesi (Şekil 9),
- Gerek strüktürel açıdan, gerekse iklim koşulları nedeniyle pencere boşluklarının küçük boyutlarda ebatlandırılması,
- Yapı malzemesiyle uyumlu olarak toprak esaslı sıva kullanımının yaygın olması,
- Çatıların genellikle düz ve toprak malzemeli olması; böylece kayısı kurutma işlemi için de kullanılmaya elverişli olması,
- Bazı yapılarda sokakla bağlantılı bir su ögesi olarak çeşmenin de bulunması (Şekil 10),
- Yapıların iç mekânlarında, kapı ve pencere doğramalarının imalatı için doğal bir malzeme olan ahşabın tercih edilmesi ve yöreye özgü kullanım teknikleriyle tasarımlarının hayat bulması gibi öne çıkan özellikler gelmektedir.

Şekil 8. Balaban'da bulunan kerpiç malzemeli yapı örnekleri (2017)

Şekil 9. Balaban'da bir konut yapısının iç mekânında ahşap malzeme kullanımı (2017)

Şekil 10. Balaban'da çeşmeli bir yapı (2017)

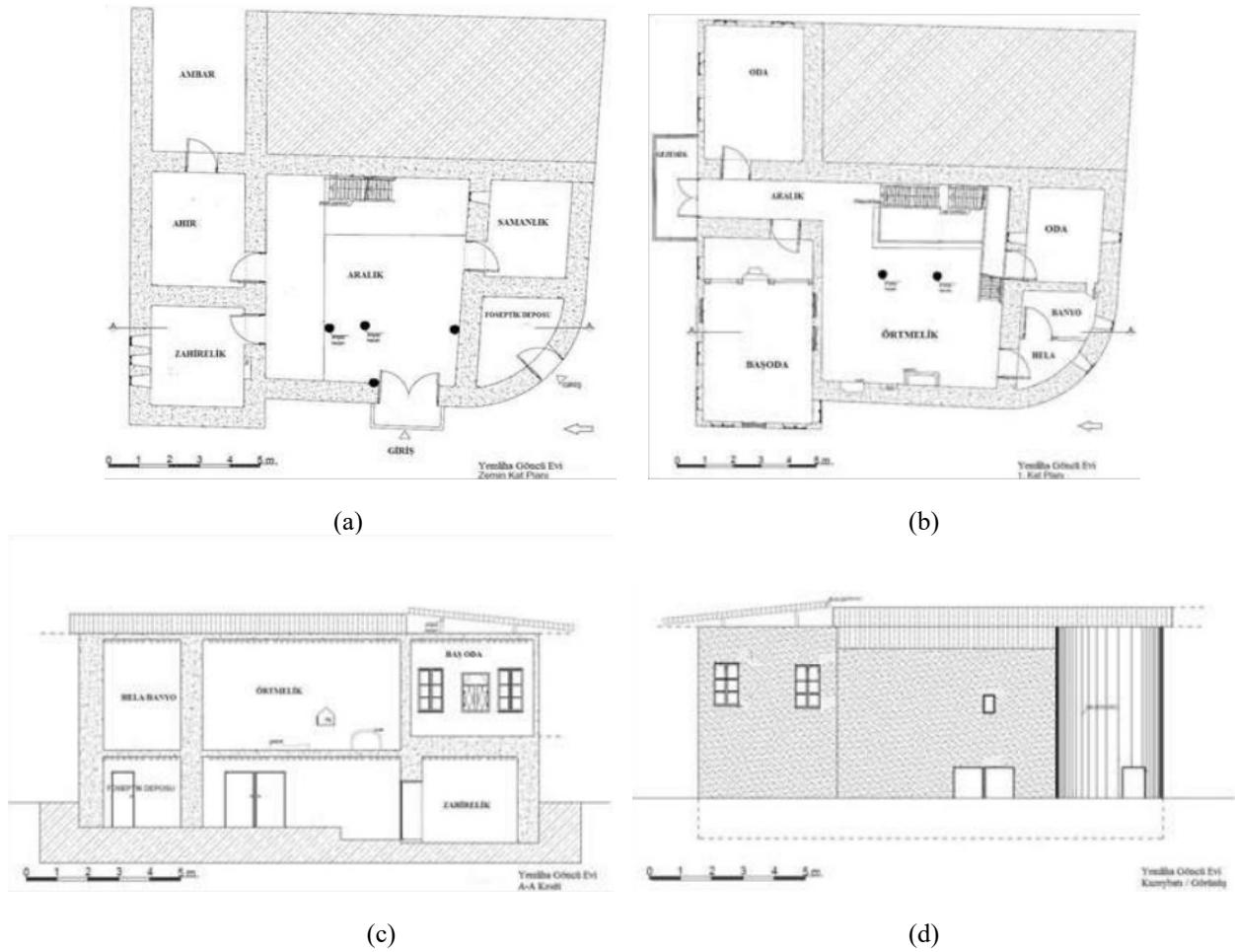
Balaban'da yoğun olarak görülen kerpiç ve ahşap malzeme kullanımı, yöredeki toprak ve ağaç yapısının bina inşa etmek için uygun niteliklere sahip olmasıyla ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte yerleşimin çok büyük bir kısmı kerpiç malzemeli yapılardan oluşsa da az sayıda yeni inşa edilen ve betonarme sistemin kullanıldığı yapıların varlığından da söz etmek mümkündür (Şekil 11). Bu yapılar, bakımsız olan ve terk edilen kerpiç yapıların yerine inşa edilebildiği gibi; herhangi bir yapının bulunmadığı, boş alanlarda da konumlanabilmektedir. Hâlen kullanılmakta olan kerpiç yapılarda ise genel olarak modern malzemelerle yapılan ekler/müdahaleler görülmemektedir.

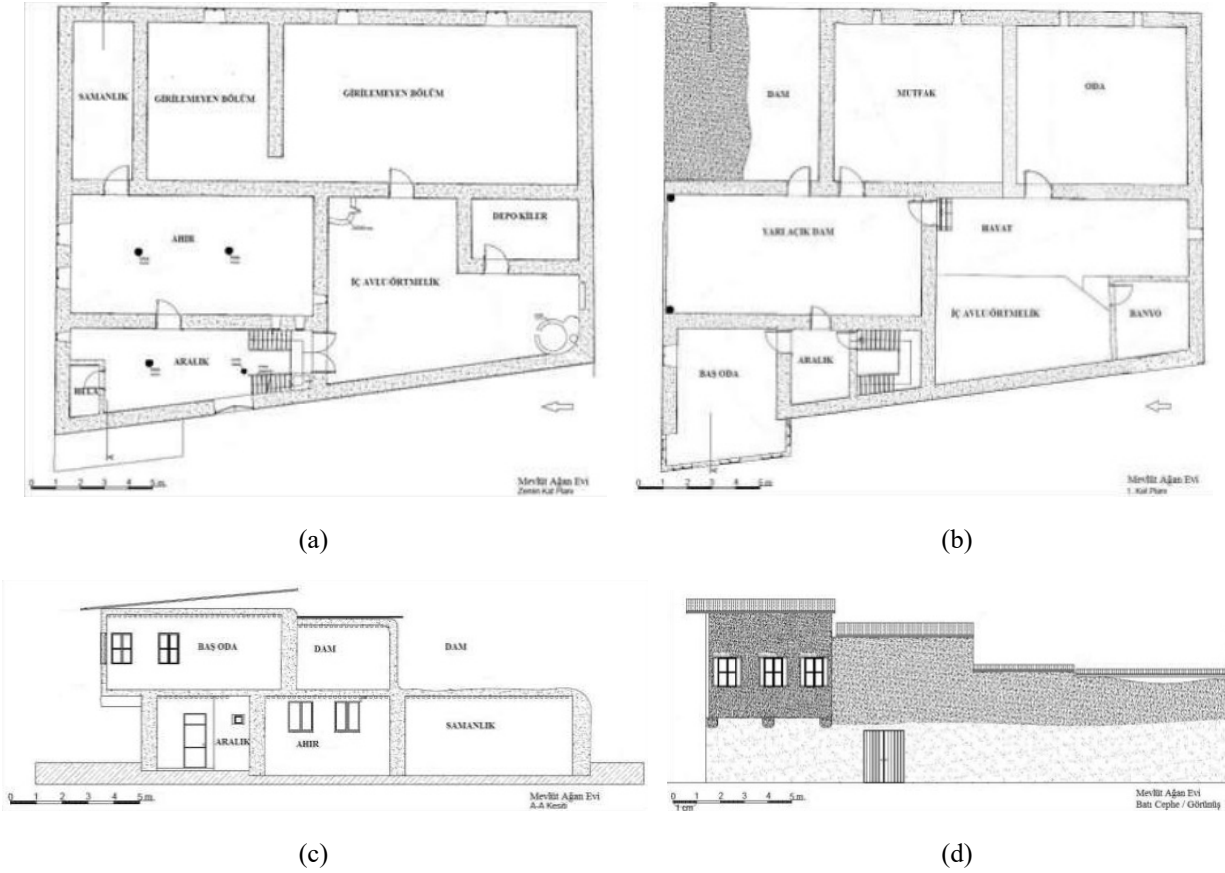
Şekil 11. Balaban'ın genel görünümü içinde dikkati çeken betonarme yapılar (2017)

Balaban'ı şekillendiren geleneksel yapıların başında konutlar gelmektedir. Çok sayıda konut işlevli yapıdan oluşan yerleşimde, bu yapıların mekân düzeninin ve planlanma biçimlerinin de özgün değerleriyle öne çıktığı ifade edilebilir. Bu anlamda alandaki konut yapılarının plan şemaları incelendiğinde;

- Yapılara girişin öncelikle ‘aralık’ adı verilen mekânla sağlandığı,
- Hayvancılık yapılan hanelerde, aralıktan geçildikten sonra ahıra ya da yaşama alanlarına ulaşılabilmesi,
- Aralık mekânından, ‘zahirelik’ adı verilen ve kış aylarında tüketmek üzere hazırlanan yiyeceklerin depolandığı birime ulaşılabilmesi,
- Odalara, birbirilerinin içinden geçilerek ulaşılabilmesi,
- ‘Helâ’ olarak adlandırılan tuvalet birimlerinin genellikle yapının dışında ya da odalara en uzak noktalarda bulunması,
- Bazı odalarda hem yemek pişirmek; hem de ısınmak için kullanılan ocakların ve depolama amaçlı/dolap olarak kullanılan duvar nişlerinin yer alması gibi yörenin sosyo-kültürel özelliklerini ve yapısal karakteristiğini yansıtan özellikler dikkat çekmektedir (Şekil 12, Şekil 13).

Şekil 12. Balaban Yemliha Göncü Evi zemin kat planı (a), 1. kat planı (b), A-A kesiti (c) ve kuzeybatı cephesi (d) (Aytaç ve Bahçeci, 2018: 94-96)

Şekil 13. Balaban Mevlit Ağan Evi zemin kat planı (a), 1. kat planı (b), A-A kesiti (c) ve kuzeybatı cephesi (d) (Aytaç ve Bahçeci, 2018: 96-97)

Balaban geleneksel yerleşim dokusunun ve bu dokuyu oluşturan yapıların genel nitelikleri incelendiğinde, tespit edilen pek çok özelliğin biyofilik tasarım yaklaşımıyla uyumlu olduğu belirtilebilir. Bu kapsamda yerleşimdeki biyofilik tasarım izleri;

- İklîmîden kaynaklanan nedenlerle yerleşim alanındaki sokak dokularının dar olarak planlandığı ve sokakları süsleyen yapıların birbirini rahatsız etmeyen gölgeleme özelliği ile konumlanması (Şekil 6),
- Yapıların dış yüzeylerini güneş ve dış şartlardan korunmak için seçilen toprak esaslı malzeme olan kerpicin uygulanması; hem imalatı elverişli ve kolay kılıp onarım maliyetlerini düşürdüğü; hem de doğayla olan uyumu nedeniyle sokak silüetlerine de destek olması (Şekil 6 ve Şekil 8),
- Yapıların üst katlarında mekân kullanım alanını arttırmaya imkân sağlayan ve sokağa hâkim olarak güneşten istifadeyi arttıran yapı çıkmaları/cumbalarının, kerpiçle birlikte ahşap malzeme (cumba konturları, payandalar ve üst örtüyü taşıyan kirişler) ile desteklenerek imalat organizasyonunun sağlanması (Şekil 8),
- İç mekân tasarımında ahşabın kapı, pencere doğrama detayları/parapetlerindeki kullanımı yanında yapının kat döşemelerinde, üst örtünün altlarındaki taşıyıcı kirişlerinde, ahşabın temiz detaylarla kullanılıyor olması ve herhangi bir kaplama malzemesiyle örtülmeye ihtiyaç duyulmayan kullanım tercihinin ahşabı doğallığıyla birlikte yaşamın bir parçası haline getirmesi (Şekil 9),
- Bazı yapıların sokakla direkt ilişkili olan cephesinin bir bölümünde yaşamı destekleyen su ögesinin yer almasının sokak silüetini estetik açıdan desteklerken; sokağın sosyal yaşam içinde komşuluk ilişkilerini sıcaklaştırarak dayanışma/kaynaşmaya da katkı sunduğunun görülmesi (Şekil 10),

- Konut planlarında aralık mekânının hem sokakla yapı arasında bir geçiş alanı sağlaması; hem de dış mekândaki havanın iç mekânı doğrudan etkilemesinin engellenmesi (Şekil 11 ve Şekil 12),
- Aralıktan ahıra geçişin sağlanması sayesinde yaşama alanında hayvanlarla direkt ilişki kurabilmenin mümkün olması,
- Odalarda bulunan ocaklar sayesinde, yapay ısıtma elemanlarına gerek olmadan doğal düzenlemelerle hem yiyecek pişirilebilmesi hem de oda ısısının artırılabilmesiyle okunabilir.

Biyofilik tasarımın temel özellikleri ile Balaban'da görülmesi mümkün olan biyofilik tasarım izleri bir arada ele alındığında;

- Güneşin yararlı ve zararlı etkenleri göz önünde bulundurularak malzeme seçimi yapılması ve tasarımın buna göre oluşturulması, aynı zamanda sokak düzeninin de ısı ve hava akımı ile ilintili olarak ortaya çıkması, odalarda ocak bulunması gibi nitelikler, *ısı ve hava akımı değişkenliği 'thermal and airflow variability'* ile ilişkilendirilebildiği,
- Bazı yapıların sokakla doğrudan ilişkili olan cephelerinde yer alan çeşmelerle elde edilen *suyun varlığı 'presence of water'* özelliği arasında ilişki kurulabildiği,
- Sokakların ve konutların hayvancılığa uygun olarak düzenlenmesi ile zahirelik gibi kışlık gıda depolama mekânlarının bulunması, *doğal sistemlerle bağlantı 'connection with natural systems'* özelliği bağlamında değerlendirilebildiği,
- Balaban'da kerpiç malzeme kullanımının yaygın olduğu bununla birlikte ahşabın da tercih edilen bir malzeme oluşu *doğa ile malzeme bağlantısı 'material connection with nature'* özelliği bakımından biyofilik tasarım açısından önemli bir veri olarak kabul edilebildiği,
- Hem sokak düzeninin hem de konut plan şemalarının genel bir karmaşa ile birlikte; kullanıcının ihtiyaçlarına ve coğrafi verilere göre ortaya çıkan bir düzene sahip olması, *karmaşa ve düzen 'complexity and order'* özelliği ile ilişkilendirilebildiği,
- Konutlarda bulunan cumbalarda yer alan pencerelerle sokağın her açıdan görülebilmesinin, *gözetleme 'prospect'* özelliğiyle ilişkili olduğu ifade edilebilmektedir.

Anadolu'da bulunan pek çok geleneksel yerleşimde olduğu gibi Balaban'da da biyofilik tasarımın izlerini hem genel nitelikler üzerinden; hem de detaylar irdelenerek okumak mümkündür. Bu bağlamda Balaban'ın yalnızca, çeşitli yasal çalışmalarla da ifade edilen özgün değerlerinden dolayı değil; bu değerlerin, günümüzde giderek daha fazla önem kazanan biyofilik tasarım anlayışına da ilham kaynağı olması nedeniyle korunmasının gerektiği belirtilebilmektedir.

SONUÇ:

İnsanın yaşamını sağlıklı bir şekilde geçirmesinde önemli bir faktör olan doğayla iç içe yaşam, ne yazık ki kentlerin her bölgesinde sağlanamayan bir konfor düzeyidir. Nüfusun kırsal alandan kent merkezlerine doğru kayması, insanın doğayla olan ilişkisini kesintiye uğratmıştır. Gerek bitkisel öğeler, gerekse hayvanlar ve diğer doğal unsurlar, çoğunlukla yaşama alanlarının dışında kalmıştır. Bu durum, yaşama mekânı tasarımında söz konusu öğeleri içeri alma çabasını gündeme getirmiştir. Bu anlamda tasarlanan hemen her mekânda, etrafındaki doğal dünyayla kurgusal bağlantı ve kullanım değeriyle kurduğu ilişkinin günümüz modern insanının aradığı nitelikler olarak öne çıkması, mimari alanda yeni arayışları başlatmıştır.

Modern mimari, insanın sakin ve huzur duyduğu ortamlara erişmesi için pek çok tasarım ekolü üzerinde çalışma gelmiştir. Bunlardan biri olarak önemli bir değere sahip olan biyofilik tasarım, günümüz mimarisinde ekolojik mimarlık ve sürdürülebilir mimarlık gibi pek çok bilinen konuya da önemli katkılar sağlamaktadır. Doğa ve insan ilişkisini önceleyen tasarım kriterleri ile gelecek kuşaklara da önemli destek sağlayacak olan biyofilik tasarım, taşıdığı nitelikler ve doğa misyonuyla daha da görünür olmuştur.

Son yıllarda yapılan pek çok çalışma doğanın, insan üzerindeki sakinleştirici, yapıcı ve huzur verici gücünü göstermektedir. Bu anlamda kent dokuları içinde eksikliği hissedilen bu unsurların kırsal alanlar ve geleneksel yerleşim alanlarında kendiliğinden var oluşu, günümüzde bu bölgelerin cazibesini arttırmaktadır. Yerleşim dokularının sahip olduğu yaşam alanında bitki, hayvan, su ögesi gibi pek çok doğal öğeyle yaşamın destelenmesi, geleneksel yerleşim alanlarını ön plana çıkarmaktadır. Biyofilik tasarım için önemli nitelikler taşıyan geleneksel yerleşim alanlarına örnek olması anlamında seçilen Balaban'ın göze çarpan doku ve yapı ölçeğindeki nitelikleri de biyofilik tasarım anlayışına ilham vermesi bağlamında incelemeye değerdir. Bu nitelikler;

- Geleneksel yerleşim alanlarının topografya, iklim ve doğaya olan uyumla birlikte var olduğunu,
- Çevre ve mekân kullanımının yaşama biçimi ve kültürel etmenlerle bağlantılı olduğunu,
- Konut mekânlarının düzenlenmesinde hem toplumsal yaşamın; hem de benlik algısı gibi bireysel etkenlerin göz önünde bulundurulmasını (Batur ve Öymen Gür, 2005:165; Muşkara, 2017:439),
- Bölgede hayvan ve bitkilerle olan yakın temasın doğayı destekler nitelikte olduğunu,
- Yerleşim alanlarındaki sokakların yeşil bitki/ağaç ve su öğeleriyle desteklendiğini,
- Bölgede yer alan yapıların imalatı için seçilen toprak, taş ve ahşap gibi doğanın parçası olan malzemelerin kullanımının elverişli nitelikleriyle ön plana çıktığını,
- Yapıların iç mekânlarındaki tasarım detayları ve tercihleriyle de doğal olanı yaşatma kaygısı taşıdığını,
- Yöreyle ait özel üretim teknikleriyle yapılan kayısı kurutma işlemlerine elverişli sokakların ve yapı alanlarının varlığını,
- Bitki ve hayvanla yakın temas elverişli olan yerleşimin; çocuklar için sağlanan yaşam alanı alternatiflerinin/fırsatlarının, kentsel alanla karşılaştırılamayacak çeşitlilikte olup, sürdürülebilir yaşam için önemli potansiyeller taşıdığını düşündürmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Yukarıda ifade edilen niteliklerle birlikte, doku ölçeğinde iklimle ve diğer coğrafi koşullarla; aynı zamanda bitki ve hayvanlarla uyumlu bir düzenin görülmesi, biyofilik tasarımla ilgili literatüre göre dikkat çeken bir nokta olarak değerlendirilebilir. Yapı ölçeğinde ise başta malzemeye dair veriler olmak üzere bireye özgü ihtiyaçların göz önünde bulundurulmasıyla oluşturulan mütevazı ve işlevsel mekânların görülmesi, doğa-insan ilişkisinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, doğaya temas etme isteğinin büyük oranda karşılanabiliyor olması gibi özellikler, Balaban'daki biyofilik tasarım izlerini güçlendiren etmenler olarak değerlendirilebilmektedir (Kellert ve Wilson, 1993:168).

Geleneksel bir yerleşim dokusu olan Balaban'da biyofilik tasarım anlayışının izlerini aramak üzere yapılan bu çalışma; söz konusu alanların herhangi bir müdahale gerektirmeden bu yaklaşımla büyük oranda örtüştüğünü ifade edebilmek açısından önemli olarak değerlendirilebilir. Bu durum, özellikle Anadolu'da özgün niteliklerini koruyarak günümüze ulaşabilen ancak koruma altına alınmamaları nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan pek çok geleneksel yerleşimin, korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için göz önünde bulundurulabilecek bir nedeni ortaya koymaktadır. Balaban yerleşiminde de günümüzde korunmuşluk durumu açısından büyük bir tehdit bulunmasa da ilerleyen süreçte bu açıdan sorunlarla karşılaşılması adına biyofilik tasarım niteliklerinin göz önünde bulundurulması olumlu katkılar sağlayabilir. Bu bağlamda geleneksel yerleşim dokularının yalnızca doku ve yapı ölçeğindeki özgün değerleri için değil; biyofilik tasarım anlayışına olan katkılarından dolayı da korunmasının gerekli olduğu ifade edilebilir.

Balaban'da tespit edilen biyofilik tasarım özellikleri her ne kadar geleneksel yapıların büyük bir kısmında görülse de yeni inşa edilen betonarme yapılarda benzer izlerin çok daha az olduğu belirtilebilir. Bu anlamda modern yapıların, yerleşimin özgün nitelikleri ve biyofilik tasarım açısından sahip olduğu değerler konusunda bir tehdit olduğunu ifade etmek mümkündür. Özellikle doğal malzeme kullanımının olmaması, doğal sistemlerle bağlantının zayıf olması gibi nedenler, yeni yapıları bu bağlamda olumsuz birer unsur hâline getirmektedir.

Doğal malzeme ve sistem kullanımının korunmasına engel olan pek çok sorun, biyofilik tasarım açısından da olumsuzluk yaratmaktadır. Bu sorunların başında, sosyal yaşamda ve buna bağlı olarak yapı kullanıcılarının ihtiyaçlarında meydana gelen değişiklikler sıralanabilir. Bununla birlikte yeni teknolojinin malzeme ve yapı sistemlerinde de etkili olması; daha hızlı kullanım imkânı sağlayan malzemelerin ve hızlı inşa yöntemlerinin geliştirilmesi de doğal unsurların korunamamasında önemli role sahiptir. Geleneksel yapıların hem kentsel hem de kırsal alanda hızla terk edilmesi, koruma bilinci eksikliğine bağlı olarak bu yapıların eski ve kullanışsız olarak nitelendirilmesi ya da doğala uygun olmayan malzeme ve yöntemlerle onarılması da söz konusu sorunlardan bazıları olarak ifade edilebilir. Benzer durumların Anadolu'da bulunan pek çok yerleşimde de görüldüğünü belirtmek mümkündür.

Balaban, Anadolu'da bulunan ve geleneksel bir yerleşim alanının biyofilik tasarım özelliklerini yansıtan önemli bir örnektir. Bu anlamda Balaban'ın ve benzer geleneksel yerleşim alanlarının, sahip oldukları bu özelliklerle birlikte korunabilmesi için;

- Yeni yapı inşasında kullanılan malzemelerin, yörede bulunan ve yakın çevreden elde edilebilen doğal malzemeler arasından seçilmesi için yasal düzenlemeler getirilebilir.
- Yerleşim halkının, yapı inşasında doğal malzemeleri kullanması teşvik edilebilir ve bu açıdan sayısı giderek azalan geleneksel yapı ustalarının da daha fazla yetiştirilmesi sağlanabilir.
- Bakımsız kalan/terk edilen geleneksel yapıların yıkılarak yerine doğal olmayan malzemelerle ve biyofilik tasarım anlayışından uzak olan yapıların inşa edilmesi kısıtlanabilir.
- Tarım ve hayvancılık desteklenerek bitki ve hayvanlarla kurulan yakın ilişkinin azalması/kaybolması önlenmelidir.
- Su kaynaklarının korunması için kullanıcıları bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılarak, biyofilik tasarımın suyun varlığı 'presence of water' özelliğinin geleneksel yerleşimlerde sürdürülebilir olması sağlanabilir.
- Başta Balaban olmak üzere Anadolu'da bulunan geleneksel yerleşimlerin kendine özgü biyofilik tasarım özellikleri tespit edilebilir ve koruma yaklaşımları, her yerleşim özelinde detaylı olarak, disiplinlerarası çalışmalarla ve titizlikle geliştirilebilir.

Biyofilik tasarım izleri taşıyan; başta Balaban olmak üzere tüm geleneksel yerleşimlerde, bu özelliklerle birlikte bütüncül korumanın sağlanması için aşağıda sıralanan durumlara dikkat edilmesi de önem taşımaktadır:

- Geleneksel yerleşim alanları için uygulanan yasal düzenlemeler, yeni yerleşim alanları için geçerli olanlarla aynı olmamalıdır. Doğal unsurların öne çıktığı yerleşim alanları için, oraya özgü yasal çalışmalar yapılmalı ve uygulanmalıdır.
- Geleneksel yerleşimlerin pek çoğu biyofilik tasarım izleri taşısa da her birinin kendine özgü nitelikleri bulunmaktadır. Bu anlamda her yerleşimin biyofilik tasarım izleri kendi içinde aranmalı; bunların korunmasına dair, detaylı değerlendirmelerden uzak olan genel kararlar verilmemelidir.
- Yeni yapı inşası için hem yasal düzeyde; hem de uygulama bağlamında pek çok güncelleme yapılırken, geleneksel yapılar bu çalışmaların dışında bırakılmamalıdır. Doğal unsurların kullanımının güncellenmesi adına, modern malzeme ve yöntemlerde olduğu gibi ar-ge çalışmaları artırılmalı ve desteklenmelidir.

Balaban yerleşim dokusunun ekolojik zorunluluklara uyum sağlayan ve saygı duyan yaklaşımının korunmasının, biyofilik tasarım anlayışının temel nitelikleri bağlamında da önem arz ettiği belirtilebilir. Doğayla iç içe geçmiş olan yaşam alanlarına ev sahipliği yapan geleneksel yerleşim dokularının, çalışma içerisinde sıralanan unsurlarla biyofilik tasarıma örnek olma niteliği taşıyan yaşam alanları olduğunu ifade etmek mümkündür. Modern kent yaşamında bireylerin özlemine duyduğu doğal yaşamın bu yerleşim dokularında yaşatılıyor olması, geleneksel alanların kendine özgü tasarım kriterlerinin örnek alınmasını teşvik eden nitelikler taşımaktadır. Bölgenin doğal çevresine zarar vermeden oluşturulması için gereken fiziki çevre düzenlemelerinde ve bina tasarımlarında, baskın olmayan ve doğayı önceleyen bir anlayışla korunmasındaki referans nitelikler, geleneksel yerleşimlerdeki biyofilik mimari tasarımın öncü

değerini gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak yapılan çalışmanın, başta Balaban olmak üzere Anadolu’da ve dünyanın çeşitli noktalarında bulunan geleneksel yerleşim dokularının korunmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

KAYNAKÇA:

Aklanoğlu, F. (2009). Geleneksel Yerleşmelerin Sürdürülebilirliği ve Ekolojik Tasarım: Konya-Sille Örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akyıldız, N. A. ve Olgun, T. N. (2020). Geleneksel Yapılarda Yaşlı ve Engelli Erişilebilirliğinin İrdelenmesi: Malatya-Balaban Geleneksel Evleri Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Özel Sayı (1), 31-48.

Aytaç, İ. ve Bahçeci, F. (2018). Geleneksel Balaban Evlerinin Mimari ve Yapısal Özellikleri. Social Sciences, 13(2), 85-118.

Batur, A. ve Öymen Gür, Ş. (2005). Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari. Milli Reasürans, İstanbul.

Bayraktaroğlu, Ö. E. (2014). Mimarlıkta Ekosistem Düşüncesiyle Tasarlamak. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bektaş, Cengiz (2001). Halk Yapı Sanatı. Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Beyhan, F., Selçuk Arslan, S. ve Genç, G. (2018). Biyofilik Kavramının Tarihi Binalar Bağlamında Değerlendirilmesi: Tokat Mustafa Ağa Hamamı. The Journal of International Social Research, 11(58), 363-372.

Brown, D.K., Barton, J.L. and Gladwell, V.F. (2013). Viewing Nature Scenes Positively Affects Recovery of Autonomic Function Following Acute Mental Stress. Environmental Science & Technology, 47(11), 5562–5569.

Browning, W.D., Ryan, C.O. and Clancy, J.O. (2014). 14 Patterns of Biophilic Design. Terrapin Bright Green, LLC, New York.

Çorakçı, R. E. (2016). İç Mimarlıkta Biyofilik Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Fromm, E. O. (1964). The Heart of Man. Harper & Row Paper Back Edition Publisher, New York.

Genç, G., Selçuk, S.A. ve Beyhan, F. (2018). Biyofilik Kavramının Tarihi Binalar Bağlamında Değerlendirilmesi: Tokat Mustafa Ağa Hamamı. The Journal of International Social Research, 11(58), 363-372.

Gezer, H. (2013). Geleneksel Safranbolu Evlerinin Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 12(23), 13-31.

Heerwagen, J. ve Orians, G. (1993). Biophilia Hypothesis. Island Press, Washington DC.

Ikei, H., Komatsu, M., Song, C., Himoro, E. ve Miyazaki, Y. (2014). The physiological and psychological relaxing effects of viewing rose flowers in office workers. Journal Physiological Anthropology, 33, 1-5.

Kaya, H. ve Arslan Selçuk, S. (2018). Biyofilik Tasarım ve İyileştiren Mimarlık: Sağlık Yapıları Üzerine Bir Değerlendirme. EJONS International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences, 2(3), 35-47.

Kayıhan, K.S., Güney, S.Ö. ve Ünal, F.C. (2017). Biophilia as the Main Design Question in Architectural Design Studio Teaching. *Megaron*, 13(1), 1-12.

Kellert, S.R. (1997). *Kinship to Mastery: Biophilia in human evolution and development*. Washington: Island Press.

Kellert, S.R. (2005). *Building for Life: Designing and Understanding the Human-Nature Connection*. Island Press, Washington DC.

Kellert, S.R. ve Wilson, E. (1993). *The Biophilia Hypothesis*. Island Press, Washington DC.

Koca, F. (2015). Türkiye’de Geleneksel Yerleşim Örüntülerinin Özgün Karakter ve Kültürel Mirasını Koruma Anlayışına Ontolojik Bir Yaklaşım. *Planlama*, 25(1), 32-43.

Lynch, K. (2014). *Kent İmgesi*. (İ. Başaran, Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Meydanoğlu, K., Gülten, A. ve Akyıldız, N.A. (2020). Doğayla Gelen İyilik: Biyofilik Tasarım. III. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 1, 271-277.

Muşkara, Ü. (2017). Kırsal Ölçekte Geleneksel Konut Mimarisinin Korunması: Özgünlük. *SEFAD*, 37, 437-448.

Nieuwenhuis, M., Knight, C., Postmes, T. ve Haslam, S.A. (2014). The relative benefits of green versus lean office space: three field experiments. *Journal of Experimental Psychology Applied*, 20(3), 199-214.

Olgun, T. N. (2021). Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimari Mirasın Nitelikleri, Koruma Sorunları ve Öneriler. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Özdoğan, M. (1996), *Kulübeden Konuta: Mimaride İlkler*. (Y. Sey, Ed.), Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 19-30.

Ryan, C.O., Browning, W.D., Clancy, J.O., Andrews, S.L. ve Kallianpurkar, N.B. (2014). Biophilic Design Patterns: Emerging Nature-Based Parameters for Health and Well-Being in the Built Environment. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, 8(2), 62-76.

Schultz, C. N. (1979). *Genius Loci. Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli, New York.

Sözen, M. (2017). Doğu Anadolu’da İlginç Bir Yerleşme Balaban ve Anıtları. Malatya/Darende Balaban ve Aşağıulupınar, (K. K. Eyüpgiller, Ed.), Babil Basım, İstanbul.

Şenozan, M.I. (2018). İnsan - Mekan - Doğa Etkileşiminin Sürdürülebilir Bir Öğretisi Olarak Biyofilik Tasarım. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şimşek Tolacı, S. ve Hürmüzlü, B. (2020). Isparta’nın Somut Olmayan Kültürel Mirası; Isparta’da Kerpiç ve Yaşam. (M. Genç ve B. Hürmüzlü, Ed.), Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, No:110. Isparta.

Tawayha, FA., Braganca, L. ve Mateus, R. (2019). Contribution of the Vernacular Architecture to the Sustainability: A Comparative Study Between the Contemporary Areas and the Old Quarter of a Mediterranean City. *Sustainability*, 11(3), 895-896.

Ulrich, R. S. (1984). View Through a Window May Influence Recovery From Surgery. *Science*, 224 (4647), 420-421.

URL 1 14.08.2021 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf adresinden erişildi

URL 2 14.08.2021 tarihinde <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/472.pdf> adresinden erişildi

URL 3 14.08.2021 tarihinde <https://www.safranboluevleri.net/safranbolu-evlerinin-mimari-ozellikleri-nelerdir/> adresinden erişildi

URL 4 14.08.2021 tarihinde <https://www.turktoyu.com/kubbeli-harran-evleri> adresinden erişildi

URL 5 14.08.2021 tarihinde <https://avciarchitects.com/tr/mimarligin-gelecegi-organik-mimarlik/harran-evleri-mimdap/> adresinden erişildi

URL 6 14.08.2021 tarihinde <https://malatya.ktb.gov.tr/TR-58273/darende.html> adresinden erişildi

URL 7 14.08.2021 tarihinde <https://earth.google.com/web/> adresinden erişildi

URL 8 14.08.2021 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/egitim/haritalar/malatya-haritasi-malatya-ilceleri-nelerdir-malatya-ilinin-nufusu-kactir-kac-ilcesi-vardir-6311205> adresinden erişildi

Wilson, E.O. (1996). In Search of Nature. Harvard University Press, Washington DC.

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Ecological Design Suggestions in Çanakkale Sarıçay Creek and its Environs		
Corresponding Author	Alper SAĞLIK Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, alpersaglik@gmail.com		
Received Date	14.05.2021		
Accepted Date	05.07.2021		
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.937164		
Author / Authors	Alper SAĞLIK Fatoş KARTAL Dilan ŞENKUŞ Merve TEMİZ	ORCID: 0000-0003-1156-1201 ORCID: 0000-0003-3897-7493 ORCID: 0000-0002-4577-7580 ORCID: 0000-0002-6662-4399	
How to Cite	SAĞLIK, A., KARTAL, F., ŞENKUŞ, D. and TEMİZ, M. (2021). Çanakkale Sarıçay ve Yakın Çevresinde Ekolojik Tasarım Önerileri, Kent Akademisi, Volume, 13 (43), Issue 3, Pages, 578-592		

Çanakkale Sarıçay ve Yakın Çevresinde Ekolojik Tasarım Önerileri

Alper SAĞLIK¹
Fatoş KARTAL²
Dilan ŞENKUŞ³
Merve TEMİZ⁴

ABSTRACT:

Ecological landscape design is taken as a model as production, its close design is a hardware. Designing a sustainable living space is the main goal of ecological design. Therefore, ecological design should be applied in order to ensure that the design created by human influence can become a whole with the natural area. This study covers the Sarıçay River and its immediate surroundings, which is an important ecological resource for Çanakkale city. With this study, it is aimed to reveal the ecological potential of Sarıçay River and its vicinity, which is an important natural resource for Çanakkale city, and to make it valuable. In this context, Sarıçay River and its immediate surroundings; In terms of ecological principles, it has been examined under the titles of wetlands, hard grounds, vegetative elements, waste bins and land uses. When the study area was examined in line with the ecological landscape design criteria, it was found that it did not meet these criteria. In the area, problems such as the wetlands are neglected and dirty, the hard floors create heat islands by dominating the area, the vegetative designs are quite insufficient and disconnected, the building materials used in the garbage bins are not integrated into the area, and the area uses are concentrated in a single point. The

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Architecture&Design, Department of Landscape Architecture, alpersaglik@gmail.com

² Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Architecture&Design, Department of Landscape Architecture, f.kartal2@hotmail.com

³ Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Architecture&Design, Department of Landscape Architecture, dilansenkus@hotmail.com

⁴ Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Architecture&Design, Department of Landscape Architecture, mervetemiz@comu.edu.tr

ecological potential of the Seine River, which is similar to the study area, was compared and solutions were proposed for the problems.

KEYWORDS: Ecological landscape design, Sarıçay, Coastal areas, Sustainability.

ÖZ:

Ekolojik peyzaj tasarımı, doğanın model olarak alındığı, doğala yakın tasarımı hedefleyen bir yaklaşımdır. Sürdürülebilir bir yaşam alanı oluşturmak ekolojik peyzaj tasarımının temel amacıdır. Dolayısıyla insan etkisiyle ortaya çıkarılan tasarımın, doğal alanla bir bütün haline gelebilmesini sağlamak amacıyla ekolojik tasarım uygulanmalıdır. Bu çalışma, Çanakkale kenti açısından önemli bir ekolojik kaynak olan Sarıçay Nehri ve yakın çevresini kapsamaktadır. Bu çalışma ile Çanakkale kenti için önemi bir doğal kaynak olan Sarıçay Nehri ve yakın çevresinin ekolojik açıdan potansiyelinin ortaya koyulması ve değerli bir duruma getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Sarıçay Nehri ve yakın çevresi; ekolojik ilkeler açısından sulak alanlar, sert zeminler, bitkisel öğeler, çöp kutuları ve alan kullanımları başlıkları altında incelenmiştir. Çalışma alanı, ekolojik peyzaj tasarımı kriterleri doğrultusunda incelendiğinde bu kriterleri karşılamadığı tespit edilmiştir. Alanda, sulak alanların bakımsız ve kirli olduğu, sert zeminlerin alana oldukça hâkim olarak ısı adaları yarattığı, bitkisel tasarımların oldukça yetersiz ve kopuk olduğu, çöp kutularında kullanılan yapı malzemelerinin alana entegre edilmemiş olduğu, alan kullanımlarının tek bir noktada toplanmış olması gibi sorunlar saptanmıştır. Çalışma alanı ile benzerlik gösteren Seine Nehri ekolojik potansiyel olarak karşılaştırılmış ve sorunlara yönelik çözüm önerileri getirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Ekolojik peyzaj tasarımı, Kıyı alanları, Sarıçay, Sürdürülebilirlik.

GİRİŞ:

Kıyı alanları, suyun tasarımıyla bir araya geldiği, görsel etkileşim içerisinde olduğu, oldukça önemli bölgelerdir. Su ve kara parçası arasındaki hat olarak bilinen kıyı; her çeşit su yığınına kuşatan toprak hattıdır. Bu kelime anlamı doğrultusunda kıyı alanları bir toprak şerididir. Bu kara parçasına kıyı özelliği veren temel unsur; su kitlesi ile yan yana bulunmasıdır (Sağlık, 2010).

Kıyı alanları kentlerde bulunan özel toprak parçalarıdır. Mekânsal tasarım imkânları yönünden eşsiz özellikler barındırırlar. Buldukları konumun yanı sıra meydana getirdikleri; kültürel, sosyal ve ekonomik potansiyelleri de diğer toprak parçalarından farklılaşmasını sağlamaktadır. Bu sebeptendir ki kıyılar; eski çağlarda medeniyetlerin yerleşme bölgesi olarak ilk sırada tercih ettikleri alanlardır (Moore ve Lidz, 1994).

Teknolojinin gelişimi ile endüstriyel kullanımlar, ulaşım ve depolama gibi sebeplerden ötürü kıyı alanlarında yer almışlardır. Ancak sanayileşme ve kentleşmenin hızla yükselişi, kıyıların dinleme amaçlı meydana gelen kullanımına da sebep olmuştur (Sağlık ve ark., 2012). Kentleşmenin artmasıyla beraber çevre kirliliği, kent içi düzensizlik ve doğal hayattan uzaklaşma da aynı oranda artış göstermiştir. Bu olumsuz etkenler yerleşimlerin kıyı boyunca bir şerit şeklinde ilerlemesi, doğal bağlantılarda noksanlığa, siluet değerlerinin azalmasına, kamu hizmetlerinden yeterli olarak yararlanılamamasına neden olmaktadır. Ayrıca denizlere bırakılan evsel ve endüstriyel atıklar ise su kalitesine oldukça zarar vermektedir (Sağlık ve ark., 2012).

Dereler, nehirlere, göletler, göller, drenaj hatlarının su toplama rezervuarları gibi türlü boyut ve şekillerde olabilen su kütleleri, peyzaj alanında hem rekreasyonel hem de işlevsel olarak önemli fonksiyonlara sahiptir. Suyun kullanıldığı tasarım ve planlamalar bu yönü ile endüstriyel atıkların dökülmesi, ulaşım, balıkçılık, tarım maksatlı kullanım, temiz suyun elde edilmesi, enerji sağlama ve rekreasyonel etkinlikler gibi toplumun farklı ihtiyaçlarını ve ekolojik ilkeleri entegre edebilecek kalitede olmalıdır (Tülek, 2010).

Ekolojik yaklaşım çerçevesinde kent, bir bölgede hayatlarını devam ettiren ve birbirleriyle devamlı iletişim halinde bulunan canlıların, içerisinde buldukları cansız çevre ile meydana getirdikleri kültürel ekosistemlerdir. Bu sebeple kentler etraflarında yer alan göl, kıyı ve orman ekosistemlerine uyum sağlayabilmeli ve onlara zarar vermemelidir (Atıl ve ark., 2005).

Ekolojik tasarım, işlevsel tasarım sınırlarını belirleyen, insan eli değmiş çevreyi, şehirleri, binaları, peyzajı; ekosistemin bir ürünü olarak gören modern ötesinin bir örneğidir. Ekolojik tasarım toplumsal ve ruhsal etmenleri bünyesinde bulunduran, kültürel tercihleri esas alan, yöreselliği aynı zamanda sembolikliği öne getiren, doğal verilerin işleyişlerini algılayıp onlarla ahenk içinde ilerleyen bir süreçtir (Girginer, 2006).

Ken Yeang (2008)'a göre dünyada yer alan tüm ekosistemlerin içerisindeki öğeler birleşerek bir zincir meydana getirmektedir. Bu zincir bağlamında gerçekleştiren tüm değişiklikler, yerel ve kültürel anlamda ekosistemi etkilemektedir. Ekolojik tasarım, bu etkinin farkına vararak gerçekleştirilen tasarımı daha ileriye taşıyan peyzaj yöntemidir. İnsan etkisiyle ortaya çıkarılan tasarımın, doğal alanla bir bütün haline gelebilmesini sağlamak amacıyla ekolojik tasarım uygulanmalıdır (Aklanoğlu, 2009).

Ekolojik peyzaj tasarımı, doğaya duyarlı ve hassas bir anlayışı destekleyen bütünsel bir peyzaj tasarım yöntemidir. Ekolojik peyzaj tasarımına rehberlik eden üç temel amaç; peyzaj bütünüünün muhafaza edilmesi, sürdürülebilirliğin sağlanması ve bölgenin doğal ve kültürel özelliklerinin kuvvetlendirilmesidir (Deng ve ark., 2008).

Teknolojinin hızla gelişmesi ve kullanımının artması, insanların ekosistemler üzerinde baskısını da aynı oranda artırmıştır (Aklanoğlu, 2009). Özellikle kentleşmenin artmasıyla birlikte oluşan bu baskıların sonucunda doğal alanlarda meydana gelen tahribatlar, habitatlar üzerinde bölünmeye yol açmış ve ekosistemin devamlılığını tehlikeye atmıştır. Dolayısıyla sürdürülebilirliğin sağlanması ve doğal yaşamın korunması adına, ekolojik tasarım yaklaşımının kentler üzerinde uygulanması giderek önemini artırmaktadır.

Günümüzde yeni oluşan ve varlığını devam ettiren kentlerde, kentin doğa ile uyumu ekolojik yaklaşımla sağlanmaya başlamıştır. Doğayı ve doğal kaynakları muhafaza etmek ve devamlılığını sağlamak endişesiyle oluşan bu yaklaşım, şehirlerin yaşam kalitesinin artırılması gerektiğini gündeme getirmiştir. Dolayısıyla son yıllarda, amacı hayat konforu sağlamak, kullanıcı ihtiyaçlarına önem vermek, mekân kalitesini artırmak ve kimlik oluşumuna katkı sağlamak olan yeni bir planlama ve tasarımda anlayışı hakim olmuştur. Sorunları ekolojik yaklaşımla çözümlenmiş olan şehirlerde, kent kullanıcılarının daha iyi şartlarda, fazla tüketimden kaçınarak yaşamına devam etmesi, toplu taşımaya yönelerek özel araç kullanımının en aza indirilmesi, ayrıca daha fazla kamusal alan ve açık-yeşil alanın oluşturulması ve benzeri yaklaşımlar uygulamaya konulmuştur (Aklanoğlu ve Erdoğan, 2011).

Emery, (1986) ve Eugenio, (2003)'a göre ise peyzaj tasarlama ve yönetmede ekolojik tasarım; alanın tasarımı yapılırken içinde bulunduğu bölgenin doğal yapısını koruyarak ve doğayı taklit ederek, kendi ekolojik ve yapısal özellikleriyle uyum sağlayacak öneriler getirilmelidir. Buradaki temel amaç, şehir ekosistemine uyum sağlayan ve kendi kendini devam ettirebilen, sürdürülebilir bir düzen oluşturulmasıdır (Onur, 2012). Sürdürülebilir bir düzen geliştirilmesindeki hedef doğanın devamlılığının sağlanarak minimum zarar ile gelecek kuşaklara aktarılması ve biyolojik çeşitliliğin korunumuna katkı sağlamaktır.

Peyzaj tasarlama ve yönetmede, ekolojik tasarım doğrultusunda verilen yedi farklı temel kriter; alana olan uyumluluk, estetik, sürdürülebilirlik, bitkisel kompozisyon, fauna yaşamı, yönetim ve onarım, alan misyonu şeklindedir. Belirtilen temel kriterin, altında da dikkat edilmesi gereken hususlar verilmiştir. Bu hususlar aşağıda özetlenmiştir (Onur, 2012; Korkut ve ark., 2017).

- Alanı farklı kılan peyzaj elemanlarının muhafaza edilmesi, doğaya yapılan müdahaleler için limit olması, doğal görüntünün muhafaza edilmesi,
- Alanda yer alan habitatların korunumu ve iyileştirilmesi,
- Ekolojik koşullar (su, iklim, ışık, iklim farklılıkları vb.) ve alanın barındırdığı hem tarihi hem de kültürel özelliklerine uyumlu tasarım,
- Ekolojik önemi bulunan peyzaj estetiğine dikkat çekilmesi,
- Kullanıcıları kentten uzaklaştırarak, doğa ile iç içe olmasına yardımcı olacak aynı zamanda alanın doğayla uyumunu sağlayarak, kullanıcıların sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilecek etkinlikler oluşturulması,

- Bulunduğu bölgeye has olan ve geri kazanımlı, maliyeti az olan malzemeler ile yine bulunduğu bölgeye has bitki türlerinin kullanımı,
- Tükenmeyen enerji kaynaklarının tercih edilmesi,
- Enerji kullanımını en aza indirecek düzenlemeler yapılması,
- Biyolojik çeşitliliğin devamı için ortam sağlamak ve türü tehlikede olan canlılar için yaşam alanı oluşturulması,
- Bölge yönetimi ve onarımında geri kazanım sağlayacak uygulamaların tercih edilmesi,
- Sürdürülebilir, ekolojik yönetim yönteminin uygulanması,
- Şehir ekosistemlerinin ve fauna yaşamının muhafazasının sağlanması,
- Ekolojik estetik sağlanarak, kent kullanıcılarında çevre bilincinin oluşturulmasıdır (Onur, 2012; Korkut ve ark., 2017).

Kent içerisindeki fiziksel kalitenin (hava, su, iklim, vb.) artırılması ekolojik tasarımın temel amaçlarından biridir. Ayrıca alanın doğal özelliklerinin korunması ve tasarım yapılırken alan kullanımına yeterli miktarda yer verilmesi ile doğa tahribatının minimum düzeyde tutulması, kullanıcılar için değişik aktif ve pasif rekreasyonel aktivite imkânı sağlarken, kent ortamından uzaklaşma ve doğaya yakınlaşma fırsatı tanımaktadır. Bu sayede hem bedensel hem de ruhsal açıdan sağlıklı kitlelerin oluşumuna katkı sağlarken, doğal alanların muhafaza edilmesiyle beraber şimdiye kadar oluşmuş estetik anlayışın farklılaşmasına ortam sağlayacağı düşünülmektedir (Onur, 2012).

İçerisinde yer aldığı durumlarda daima gelecek kuşakları düşünerek yenilenebilir enerji kaynaklarını tercih eden, kullanıcı konforunu dikkate alan tasarımlar oluşturan, kaynakları ve içinde olduğu bölgeyi etkin kullanan faaliyetlerin hepsi sürdürülebilir mimarlığı ortaya koyar. Sürdürülebilir mimarlık, kullanıcıların mekân ihtiyaçlarını, doğaya zarar vermeden ve sürdürülebilirliğini sağlayarak karşılamayı amaçlayan tasarım ve uygulamalardır (Sev,2009; Gökşen ve ark., 2017).

Bu çalışmada, Çanakkale kentinde bulunan Sarıçay Nehri ve yakın çevresi, ekolojik ilkeler açısından sulak alanlar, sert zeminler, bitkisel öğeler, çöp kutuları ve alan kullanımları başlıkları altında incelenmiştir. Çanakkale kenti için önemli olan, ekolojik olarak kent için olumlu sonuçlar meydana getirebilecek ve ekolojik tasarım için potansiyel barındıran bu alanın, ekolojik peyzaj tasarımı kapsamında geliştirilmesine yönelik tasarım önerilerinin getirilmesi hedeflenmiştir.

1. Materyal ve Yöntem

1.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini Çanakkale kent merkezine 1 km uzaklıkta bulunan Sarıçay Nehri yakın çevresi oluşturmaktadır. Sarıçay 40.1440 enlem ve 26.3992 boylamda yer almaktadır (URL-1). Çalışma alanı olarak Sarıçay Nehri'nin Troya Köprüsü ile Atatürk Köprüsü arasında kalan yaklaşık 1,07 km'lik kısmı belirlenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma Alanı (Google Earth 2021'den değiştirilerek)

Su ve yeşil alanların bir arada bulunduğu Sarıçay Nehri ve yakın çevresi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Bu çalışma alanının seçilmesinin amacı, doğru bir ekolojik tasarımla kent kimliği olgusunun oluşmasına katkı sağlamak ve kentin marka değerini yükseltmektir. Ayrıca, alanın kullanıcılar tarafından daha yoğun kullanılması sağlanarak, cazibe merkezi haline getirileceği ve tasarlanacak olan alternatif yeşil alanlarla yeşil kuşaklar oluşturularak sürdürülebilirliğin sağlanacağı düşünülmektedir.

Çalışma alanı içerisinde su etrafına konumlandırılmış bir adet çocuk parkı, spor aletleri alanı, iki adet basketbol sahası, çeşitli donatı elemanları, otopark, pazar yeri ve yer yer küçük peyzaj kombinasyonları da bulunmaktadır.

1.2. Yöntem

Araştırmada, etüt, veri toplama, analiz ve senteze dayalı peyzaj araştırma yöntemi kullanılacaktır (Sağlık ve ark., 2014). Çalışma 4 aşamada gerçekleştirilecektir;

1-Literatür Tarama: Ekolojik tasarım yaklaşım, ilke ve uygulamaları ile sürdürülebilirlik hakkında detaylı veri taraması gerçekleştirilmiştir.

2-Alan Analizi: Çalışma alanı olan Sarıçay Nehri ve yakın çevresinde gözlemler ve fotoğraf çekimleri yapılacaktır. Mevcut kullanımlar ve peyzaj tasarımları tespit edilmiştir.

3-Değerlendirme ve Öneriler: Yapılan analiz ve gözlemler sonucu Sarıçay Nehri ve yakın çevresinde tespit edilen peyzaj kompozisyonları, alan kullanımları ve kullanılan donatı elemanları (sulak alan, yer-zemin döşemeleri, bitki ögesi, çöp kovaları) ekolojik tasarım kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler sonucunda Sarıçay ve yakın çevresinin, Fransa'da bulunan Seine Nehri ile karşılaştırılarak, ekolojik peyzaj tasarım yaklaşımına göre uygunluğu ortaya konulmuştur.

4-Sonuç: Sarıçay Nehri ve yakın çevresinin iyileşmesi, doğayla uyumlu yeni yaşam çevrelerinin oluşması, ekolojik tasarım ilke ve uygulamaları doğrultusunda kent içinde daha faydalanılabilir ve yararlı bir mekân haline gelebilmesi adına tasarım önerilerinde bulunulmuştur.

2. Araştırma Bulguları

2.1. Çalışma Alanı Hakkında Genel Bilgiler

Osmanlı devrinde Çimenlik Kalesinin etrafında ve Sarıçay Nehrinin kuzeyinde kentsel gelişim hareketi başlatılmıştır. Zamanla artan insan sayısı ile birlikte kent gelişimini engelleyen elemanlar, gelişim planını etkileyerek olumsuz tesirler oluşturmuştur. Bunun neticesinde, 1978’de alanda başlayan planlama çalışması kentin iç bölgelerine doğru devam etmiştir. Sarıçay bölgenin beşinci büyük akarsuyu olmakla birlikte ve kaynağının da Kazdağları olduğu bilinmektedir (Sağlık ve ark., 2012).

Farklı literatürlerde Koca Çay olarak da geçen Sarıçay Nehri, Çanakkale'nin güneyinden Çimenlik Kalesi/Çanakkale'nin güneyinden Çanakkale Boğazı'na dökülür. Sarıçay Nehri yaklaşık olarak 40 km uzunluğundadır. Özellikle günümüzde nüfus artışıyla doğru orantılı olarak artan sanayileşme nedeniyle, Sarıçay Nehri ve yakın çevresi devamlı olarak kirliliğe maruz kalmaktadır. Çanakkale Çan Yolu üzerinde bulunan birtakım madencilik kuruluşlarının atıkları Sarıçay'a ulaşmaktadır. Ayrıca sanayi atıkları ile Sarıçay Nehri'ne doğrudan veya gizli olarak yönlendirilen evsel atıkların olumsuz sonuçları, canlıların yaşam ortamlarına doğrudan tesir etmektedir (Tunçer, 2021).

Bu bölgede nehrin iki tarafında da konut kullanımları oldukça artmıştır. Özellikle Fevzipaşa Mahallesi çarpık kentleşme düzeni ile bölgede ciddi bir görüntü ve çevre kirliliğinin oluşmasına neden olmuştur. Bu çevre konutların evsel atıkları Sarıçay Nehrine dökülmekte, buradan da denize karışmaktadır (Sağlık ve ark., 2012).

2.2. Çalışma Alanının Analizi

Çanakkale kent merkezinde seyri devam eden ve kenti neredeyse ikiye bölen Sarıçay Nehri; kentin dinlenme, rekreasyon, eğlence gibi aktivitelerle desteklenerek değerlendirilmesi gereken en önemli alanlarından biridir. Özellikle su ögesini de bünyesinde bulundurması şehrin doğal hayata dönük yüzünü bizlere sunmaktadır. Fakat böylesine değerli olan Sarıçay Nehri ve yakın çevresi etkili bir şekilde kullanılmamakta, yeterli alan kullanımları ve peyzaj kompozisyonları yer almamaktadır.

2.2.1. Sulak Alanlar

Sulak alanlar peyzaj tasarımında kullanılan en dikkat çekici öğelerden biridir. Aynı zamanda rekreasyon alanlarında en sık tercih edilen kullanımlardandır. Su; doğa bilimlerini ilgilendirdiği kadar sosyal bilimlerinde kapsadığı bir alandır. Geçmişten günümüze, suyun ekolojik işlevlerinin toplumlarla etkileşim halinde olması kültürel süreçleri de etkilemiştir. Sulak alanlar, kullanıldıkları alanlarda mekânın peyzaj değerini oldukça yükseltmekte, kullanıcılar için her zaman dikkat çekici nitelik taşımaktadırlar (Aşur, 2017). Sarıçay Nehri ve yakın çevresi içerisinde yer yer sazlık ve yabancı otlara rastlanılmaktadır. İnsan kaynaklı olan ve nehirde biriken poşet, pet şişe, kâğıt, ambalaj vb. katı atıklar suyun yüzeyin görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Evsel ve endüstriyel atıkların nehre akıtılması sonucu; su doğal rengini yitirmiş, koyu ve bulanık bir renk almıştır. Aynı zamanda nehrin içerisinde bulunan çeşitli balık türleri, mevcut kirlilikten etkilenerek yaşamına devam edememektedir. Bu hayvan kalıntıları alanda görüntü kirliliği ile birlikte ağır bir koku kirliliğine de neden olmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Sarıçay Nehri Görüntüsü (Orijinal, 2021).

2.2.2. Sert Zeminler

Sarıçay Nehri ve yakın çevresini saran sert zeminler alanda ağırlıklı olarak bulunmaktadır. Zeminlerde beton, blok taş, asfalt gibi sert zemin döşemeleri kullanılmıştır. Genellikle açık renk döşeme malzemelerinin kullanılması, alanın olduğundan daha geniş ve ferah görünmesini sağlamıştır. Yoğun olarak bulunan sert zeminler kentsel ısı adası etkisine neden olarak alanın fazla ısınmasına yol açmaktadır (Şekil 3). Zeminde beton ya da asfalt kullanılırsa yer örtücü çimin kullanılması sıcaklığın yaklaşık 60 C düşürülebilmesini sağlamaktadır. Bu fark biyoklimatik konforu yükselterek kullanıcıların ortamdaki sıcaklıktan rahatsız olmamalarını sağlar. Bu da ortamın ısıtılması ya da soğutulması için çok az enerjiye ihtiyaç duyulması demektir. Bu sayede kent içerisinde bitki kullanımı ile enerji etkinliği gerçekleşir. (Alpay ve ark., 2013).

Şekil 3. Mevcut Sert Zeminler (Orijinal, 2021).

2.2.3. Bitkisel öğeler

Beckett ve ark. (1998), Yılmaz ve Irmak, (2004), Altay, (2012), Akça ve Gülgün Aslan, (2019)'a göre şehirlerde bulunan bitkilerin kullanıcılar üzerinde ruhsal ve bedensel etkileri öncelikli olmakla birlikte açık havada dolaşım imkânı tanıyarak kullanıcılara sağlıklı ve yararlı ortam oluşturma, flora ve faunaya yaşam ortamı sunma, ışık yansımalarına engel olma, sıcaklık farkının ortadan kaldırılması, gürültü önleme, rüzgar, toz ve sera etkilerini en aza indirme, nem sağlama, hava kirliliğini azaltma gibi şehirlerin ekosistemine oldukça fazla yarar sağladığı saptanmıştır (Yazıcı ve Ünsal, 2019). Alanda sert zeminlere bağlı olarak geniş çim alanlar, yer yer küçük peyzaj parterleri, sıralı ağaç ve ağaççık grupları ve çalılar bulunmaktadır. Sarıçay ve yakın çevresi üzerinde yer alan bitkiler alanda fazlasıyla kullanılan sert zeminlerin yarattığı ısı adası oluşumunun azalmasında rol oynamaktadır. Geniş yapraklı ağaçların yeterince kullanılmaması, alanda gölge mekânlar açısından yetersiz kalmaktadır. Ayrıca alana doğallık katan bitkiler, kentliler için kentten uzaklaşarak rekreasyonel faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri bir mekân yaratmakta ve kentin hava kalitesine katkı sağlamaktadır. Alanda geneli itibarıyla kent iklimine uygun bitki türleri bulunmaktadır. Bitkiler alana görsel açıdan estetik değer katmaktadır. Alanda yer alan başlıca bitkiler; *Cercis siliquastrum* L. (Erguvan), *Prunus cerasifera* (Süs Eriği), *Nerium oleander* (Zakkum), *Juniperus horizontalis* (Yayılcı Ardıç), *Robinia pseudoacacia* (Yalancı Akasya), *Washingtonia filifera* (Palmiye), *Platanus orientalis* (Çınar), *Buxus sempervirens* (Şimşir), *Ligustrum lucidum* (Kurtbağrı), *Morus alba 'Pendula'* (Sarkık dut), *Elaeagnus angustifolia* (Kuş iğdesi), *Acer platanoides* (Çınar yapraklı akçaağaç), *Yucca filamentosa* (Avize çiçeği), *Paulownia tomentosa* (Pavlonya)'dır (Şekil 4).

Şekil 4. Bitkisel Öğeler (Orijinal, 2021).

2.2.4. Çöp Kutuları

Çöp kutuları açık alanlarda kirlenmenin önüne geçerek çevrenin daha temiz kalmasını sağlayan, farklı yapı malzemeleriyle farklı modellerde meydana getirilen kent mobilyalarıdır. Alanda kullanılan diğer kent aksesuarları da göz önünde bulundurularak çöp kutularının konumlandırılması gerekmektedir (Şişman ve Yetim, 2004). Alan genelinde katı atıkların toplanması amacıyla renkli metal malzeme olarak bahçe çöp kutuları kullanılmıştır. Yer yer soyulma ve paslanmalar görülen çöp kutuları alanda görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Alanda ayrıca çöp kutularına nazaran daha az sayıda bulunan çöp konteynerleri de yer almaktadır. Ayrıca Sarıçay Nehri ve yakın çevresinde kullanılan çöp kutuları, yayaların geçişini engellemeyecek şekilde alan içerisinde konumlandırılmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Katı Atık Çöp Kutuları (Orijinal, 2021).

2.2.5. Alan Kullanımları

Çalışma alanında kullanıcılara yönelik bisiklet ve yürüyüş yolu, oturma-dinlenme elemanları, çocuk oyun parkları, spor aletleri, alan içinde geçiş köprüleri, Çanakkale Pazarı ve basket sahası bulunmaktadır. Bu alan kullanımları, kullanıcıların hafta içi ve hafta sonları rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Şekil 6). Peyzaj Mimarlığı tasarım ilkeleri doğrultusunda incelendiğinde ise; alanda denge, uyum ve birlik söz konusu değildir. Alan kullanımları Sarıçay boyunca zemine yayılmamış, sadece belli bir alanda toplanmıştır. Çim alanların farklı şekil ve formlarda tekrar etmesi, alanda devamlılık sağlamıştır. Alanda, vurgulayıcı herhangi bir görsel unsur kullanılmamıştır. Bu da alanın tekdüze

görüntü vermesine neden olmuştur. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda alanın sahip olduğu en büyük odak noktası olan su ögesi bile alanı dikkat çekici kılmaya yeterli olamamıştır.

Şekil 6. Alan Kullanımları (Orijinal, 2021).

3. Değerlendirme ve Öneriler

Sarıçay Nehri ve yakın çevresi ekolojik peyzaj tasarımı yönünden yeterli olmadığı, alandan maksimum verim alınamadığı, Sarıçay Nehri ve yakın çevresinin detaylı bakım ve onarıma ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir. Peyzaj tasarım ve yönetimi ekolojik yaklaşımları doğrultusunda; çalışma alanında sürdürülebilirliğini sağlayarak yeşil kuşaklar oluşturmak adına gerekli olan ekolojik yaklaşım önerileri aşağıda verilmiştir. Çalışma için Sarıçay Nehri ve yakın çevresi ile benzerlik gösteren Fransa'nın Paris şehrinde bulunan Seine Nehri örnek olarak alınmış, karşılaştırmalı olarak tasarım önerileri getirilmiştir.

Alanda bulunan yaklaşık 1.07 km'lik Sarıçay Nehri ve yakın çevresi bakımsız ve kirli görüntüsüyle dikkat çekmektedir. Kirli suyun yarattığı hava, görüntü ve koku kirliliğinin ortadan kaldırılması, suyun arındırılması ayrıca endüstriyel ve evsel atıkların Sarıçay Nehrine yönlendirilmesinin önüne geçilmesi sağlanmalıdır. Paris'te şehri ikiye bölen Seine Nehri'nin sahip olduğu su ögesi ise oldukça temiz ve bakımlıdır. Görüntü olarak bu temizlik baz alınarak Sarıçay Nehrinin yenilenmesi gerçekleştirilmelidir (Şekil 7).

Şekil 7. Sulak Alanlar (Orijinal, 2021 ve URL-2'den değiştirilerek)

Alanda sert zeminler oldukça işlevsiz ve sadece ısı adası yaratacak şekilde yoğun olarak kullanılmıştır. Kullanım alanlarının ve yeşil alanların azlığı Sarıçay Nehri ve yakın çevresinin çıplak görünmesine neden olmuştur. Bu boş görüntüyü ortadan kaldırmak ve alanın daha etkin kullanılmasını sağlamak amacıyla çeşitli kullanım ve aktivite alanları oluşturulmalı, kullanıcılar için konfor unsuru geliştirilmelidir. Seine Nehrine bağlı sert zeminler ise çeşitli kullanımlarla zenginleştirilerek yeşil dokuyla bütünleştirilmiş kullanıcıların zaman geçirmekten zevk aldığı memnuniyet ve kullanım oranı yüksek mekânlar ortaya çıkmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Sert Zeminler (Orijinal, 2021 ve URL-3'ten değiştirilerek)

Alanda yeşil alanlar sürekli olarak sert zeminlerle kesintiye uğramış, sağlıklı bir yeşil sirkülasyon sağlanamamıştır. Yeşil zeminlere oranla alan genelinde sert zeminler yoğunluktadır. Aynı zamanda az ağaç kullanımının neden olduğu çıplak görünüm hâkimdir. Alanda yeşil alanların sürekliliğinin sağlanması amacıyla, sert zeminlerin azaltılması ya da mevcut sert zeminlerin yeşil dokuyla kaplanması gerekmektedir. Olası boş görüntü ise boylu, yapraklı ağaç ve ağaççıkların kullanımı ile ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca alanda her mevsim farklı renk etkisi oluşturacak bitkiler tercih edilerek, alanın görsel çekiciliği artırılmalıdır. Sarıçay Nehri ve yakın çevresinde, ekolojik bakımdan sürdürülebilirliğin devam edebilmesi ve habitat bölünmesinin önüne geçilerek biyolojik çeşitliliğin sağlanması adına alan üzerinde yeşil kuşak oluşturulmalıdır. Seine Nehri yakın çevresinde ise doğrusal olarak oluşturulan sıralı ağaç grupları alanda yeşil kuşakların oluşturulmasını sağlamıştır. Bu oluşum alanın görüntü kalitesini artırarak, şehir merkezinde doğa ile iç içe bir mekân oluşturmuştur. Bu mekân oluşturulurken çeşitli renklerde bitkilerden yararlanmak yerine tekdüzelik ve sadelik ön plana çıkarılmıştır, alanı renklendirmek amacıyla sonbahar renkleri tercih edilmiştir (Şekil 9).

Şekil 9. Bitkisel Öğeler (Orijinal, 2021 ve URL-4'den değiştirilerek)

Alanda kullanılan, yer yer soyulma ve paslanma görülen çöp kutularının bakım ve onarımının düzenli olarak yapılması sağlanmalıdır. Alanla uyumlu olması açısından büyük çöp konteynerleri yerine ahşap, taş ya da alanın renk kombinasyonuna uygun çöp kutuları tercih edilmelidir. Seine Nehri yakın çevresinde ise ağırlıklı olarak plastik poşetli çember çöp kutuları kullanılmıştır. Bu kullanım donatı elemanında oluşacak çeşitli bakım ve onarım sorunlarının önüne geçmektedir; fakat aynı zamanda çöp içeriğini göz önüne sererek görüntü kirliliği oluşturmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. Çöp Kutusu (Orijinal, 2021 ve URL-5'den değiştirilerek)

Sarıçay Nehri ve yakın çevresinde mevcut olarak bulunan alan kullanımları, kullanıcılar için mekânın daha aktif kullanılmasına olanak sağlaması açısından yeterli değildir. Özellikle oturma elamanları, alanın yalnızca belli bir noktada kullanılmış alan genelinde yayılmamıştır; bu da kullanımlara erişim sıkıntısına neden olmaktadır. Dolayısıyla alan kullanımları Sarıçay Nehri ve yakın çevresine yayılmalı ve bölgesel kullanımdan uzaklaştırılmalıdır. Alanda, alanı daha dikkat çekici bir mekân haline getirmek amacıyla; pasif oyun alanları (langırt, masa tenis vb.), yoga alanı, müzikli eğlence alanları gibi farklı kullanımlar seçilmelidir. Seine Nehri yakın çevresinde kullanıcıların daha çok dinlenmesi ve oturması amacına yönelik alan kullanımları tercih edilmiştir. Nehir boyunca uzanan ahşap oturma alanları, güneşlenme ve yapay plaj alanı, hizmet veren kafeler yer almaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. Alan Kullanımı (Orijinal, 2021 ve URL-6'dan değiştirilerek)

SONUÇ:

Sonuç olarak; çalışma alanı, ekolojik peyzaj tasarımı kriterleri doğrultusunda incelendiğinde bu kriterleri karşılamadığı tespit edilmiştir. Bu durumun başlıca sebepleri şu şekilde sıralanmıştır;

- Sulak alanların bakımsız ve kirli olması ve buna bağlı olarak görüntü kirliliği oluşturması,
- Sert zeminlerin alana oldukça hâkim olarak ısı adaları yaratması, alanı doğallıktan uzaklaştırması,
- Alanda bitkisel tasarımların oldukça yetersiz ve kopuk olması,
- Çöp kutularının düzenli bakımının gerçekleştirilmemesi ve buna bağlı ortaya çıkan koku kirliliği, Kullanılan yapı malzemelerinin alanla entegre edilmemesi
- Alan kullanımlarının Sarıçay Nehri ve yakın çevresi boyunca genele yayılması yerine tek bir noktada toplanması buna bağlı olarak alanda oluşan boş görüntü,
- Alanda çeşitli aktivitelerin bulunmamasına bağlı olarak yeterince kullanıcıya hitap etmemesi ve bu nedenle alanda oluşan tehlikeli ve güvensiz algı şeklindedir.

Tüm bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda, alanda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi ve alanın halka ve şehre kazandırılabilmesi amacıyla ekolojik tasarım önerileri doğrultusunda alanda değişiklikler yapılması gerekmektedir. Alana yönelik geliştirilen tasarım önerileri başlıca şu şekildedir;

- Nehir yüzey ve dibinde bulunan, katı atıkların ve çürümüş bitkilerin sudan temizlenmesi sağlanmalıdır. Özellikle evsel ve endüstriyel atıkların nehre dökülmesinin engellenmesi, suyun da devir daim özelliğiyle zamanla kendi kendini yenilemesini sağlayacaktır.
- Sert zeminler alanda güneş ışığını soğurmadan ışığın emilimine neden olarak ortamın sıcaklığını oldukça arttırmaktadır. Bu zeminlerin yoğun olarak kullanılması sonucu meydana gelen ısı adası etkisi sorununun önüne geçmek amacıyla sert zeminler azaltılarak bitkisel dokunun artırılması gerekmektedir.
- Alan üzerinde biyolojik çeşitliliğin ve doğanın devamlılığının sağlanması adına nehir boyunca yeşil kuşak oluşturmalıdır. Bu sayede kentlilerin kent ortamından uzaklaşarak doğaya yaklaşması ve alanın sürdürülebilirliğinin sağlanması gerçekleşecektir. Alanın açık bir mekân olması sebebiyle güneşlenme alma oranı oldukça fazladır. Bu nedenle alanda gölge sağlamak amacıyla boylu ve geniş yapraklı ağaçlar tercih edilmelidir. Kış kullanımıyla birlikte alanda oluşturulacak kaligrafik görüntü için yaprak dökken ağaçların

kullanılması gerekmektedir. Alanda mevsimsel renk etkisi sağlayacak ağaç ve çalılırların kullanılması ise görsel çekiciliği arttıracaktır.

- Alan üzerinde bulunan çöp kutularının düzenli bakım işleri gerçekleştirilmeli, olası koku kirliliğinin önüne geçilmelidir. Alanı doğala yakınlaştırmak amacıyla kullanılan yapı malzemesinin ahşap olması, görüntü kalitesini artırarak doğa ile uyumunu sağlayacaktır.
- Alan kullanımları Sarıçay Nehri ve yakın çevresi boyunca yayılmalı alanın genelinde aktif bir şekilde kullanıcılar tarafından kullanılması sağlanmalıdır. Aktivite çeşitliliğinin artırılması (çeşitli spor kortları, pasif oyun alanları, güneşlenme alanları vs.) ve alanın her köşesinin doğru bir şekilde aydınlatılarak gece kullanımının da sağlanması gerçekleştirilerek alanın güvensiz ve tehlikeli algısı kırılmalıdır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür:

KAYNAKÇA:

Akça, Ş. B. ve Aslan, B. G. (2019). Kampüs Yaşamında Estetik ve Fonksiyonel Açından Süs Bitkilerinin Yeri ve Önemi; Çaycuma Kampüsü Örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(2), 267-279.

Aklanoğlu, F. (2009). Geleneksel Yerleşmelerin Sürdürülebilirliği ve Ekolojik Tasarım: Konya-Sille Örneği. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü (Doktora Tezi). Ankara.

Aklanoğlu, F. ve Erdoğan, E. (2011). Sille (Konya) Yerleşiminin Sürdürülebilirliği için Ekolojik Tasarım Önerileri. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 119-131.

Alpay, C. O., Kalaycı, A. ve Birişçi, T. (2013). Ekolojik Tasarım Kriterlerine Göre Kent Parkı İyileştirme Modeli: İzmir Kültürpark Örneği. *TMMOB İzmir*, 2, 328-343.

Altay, V. (2012). The Ornamental Plants of Tayfur Ata Sökmen Campus of Mustafa Kemal University. *The Black Sea Journal of Science*, 2(6), 11-26.

Aşur, F. (2017). Van Kenti Yakın Çevresi Kıyı Alanı Örneğinde Sulak Alanlar ve Görsel Peyzaj Kalite Değerlendirmesi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 4(4), 506-515.

Atıl, A., Gülgün, B. ve Yörük, İ. (2005). Sürdürülebilir Kentler ve Peyzaj Mimarlığı. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 42(2), 215-226.

Beckett, K. P., Freer-Smith, P. H. & Taylor, G. (1998). Urban woodlands: their role in reducing the effects of particulate pollution. *Environmental pollution*, 99(3), 347-360.

Çelikyay, S. ve Karayılmazlar, A. S. (2016). Bartın Kent Merkezindeki Kamusal Alanların Kentsel Ergonomi ve Kent Kimliği Açısından İncelenmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 18(2), 224-238.

Deng W., Browell M. & Wareham, Z. (2008). Applying Ecological Landscape Design Principles to University Planning. *Journal of Green Building*, 3(4), 95-107.

- Emery, M. (1986). *Promoting Nature in Cities and Towns : A Practical Guide*. Croom Helm. London.
- Erdoğan, E. ve Aklanoğlu, F. (2011). Sille (Konya) Yerleşiminin Sürdürülebilirliği için Ekolojik Tasarım Önerileri. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 119-131.
- Eugenio A. ve Ortiz L. (2003). Questioning Ecological Design: A Deep Ecology Perspective. *Ecotecture-The Online Journal of Ecological design*.
- Girginer, D. (2006). Kentsel Tasarım ile Ekolojik Sürdürülebilirliğin İlişkilendirilmesi ve Toplu Konut Gelişme Bölgelerinde Örneklenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). İzmir.
- Gökşen, F., Güner, C. ve Koçhan, A. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ekolojik Yapı Tasarım Kriterleri. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 92-107.
- Korkut, A., Kiper, T. ve Topal, T. Ü. (2017). Kentsel Peyzaj Tasarımda Ekolojik Yaklaşımlar. *Artium*, 5(1), 14-26.
- Moore C.W. & Lidz J, (1994). *Water and Architecture*, Thames and Hudson, Hardcover CT, U.S.A. 224.
- Onur, B. E. (2012). Peyzaj Tasarım ve Yönetiminde Ekolojik Yaklaşım ve Sürdürülebilir Kent Hedefine Katkıları. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(5).
- Sağlık, A. (2010). Çanakkale Kent Kıyısının Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından İncelenmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale.
- Sağlık, A., Erduran, F. ve Çelik, A. (2012). Kent İçi Akarsuların Rekreatif Yönden Kullanımı: Çanakkale Sarıçay Örneği. *Research Journal of Biology Sciences*, 5(1), 43-48.
- Sağlık, A., Kelkit, A. ve Sağlık, E. (2012). Kentsel Kıyı Alanlarında Yerleşim Baskısı Sonucu Oluşan Çevresel Sorunlar: Çanakkale Kenti Örneği. *Research Journal of Biology Sciences*, 5(2), 145-149
- Sağlık, A., Sağlık, E. ve Kelkit, A. (2014). Kentsel Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi: Çanakkale Kent Merkezi Örneği. 1. Uluslararası Kentsel Planlama-Mimarlık-Tasarım Kongresi, Kocaeli, Türkiye, 8-11.
- Sev, A. (2009). *Sürdürülebilir Mimarlık*, 1. Baskı, Yem Yayınları, İstanbul, 223s.
- Tunçer, S. (2021). Çanakkale Sarıçay'da Su Samurunun Yaşama Ortamları. Erişim adresi: http://www.akyaka.org/otter/bilgi_tr/beymelek_2002/habitat%20of%20otter%20in%20canakkale%20saricay%20stream.pdf
- Tülek, B. (2010). Bayındır Barajı Örneğinde Kentsel Alanlar ve Yakın Çevresinde Yer Alan Su Kıyılarının Ekolojik Planlama ve Tasarım İlkeleri. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Yazıcı, K. ve Ünsal, T. (2019). Kentsel Yaşam Kalitesi Açısından Süs Bitkilerinin Önemi; Tokat/Merkez-Yeşilirmak Örneği. *Ziraat Mühendisliği*, (367), 66-76.
- Yeang, K. (2008). Ken Yeang'ın Ekolojik Tasarım Yaklaşımı. *Yapı Dergisi*, Sayı: 318 (Mayıs), S. 112-118, İstanbul.
- Yılmaz, H. ve Irmak, M. A. (2004). Erzurum Kenti Açık-Yeşil Alanlarında Kullanılan Bitki Materyalinin Değerlendirilmesi. *Ekoloji*, 13(52), 9-16.
- URL-1
<https://www.haritatr.com/harita/saricay/107098#:~:text=Sar%C4%B1%C3%A7ay%20Marmara%20b%C3%B6lgesinde%20yer%20almakta,26.3992%20boylam%20olarak%20haritada%20g%C3%B6sterilmektedir>, (Erişim Tarihi: 08.05.2021)
- URL-2 <https://www.interbustur.com/sen-nehri/>, (Erişim Tarihi: 08.05.2021)

URL-3 <https://www.nytimes.com/2018/09/06/travel/what-to-do-in-paris-on-the-seine.html>, (Erişim Tarihi: 08.05.2021)

URL-4 <https://pxhere.com/en/photo/1090149>, (Erişim Tarihi: 08.05.2021)

URL-5 <https://www.peterforsbergphotography.com/p/24242hnx/4247918650/bin-can-garbage-litter-rubbish-container>, (Erişim Tarihi: 08.05.2021)

URL-6 <https://www.smithsonianmag.com/travel/paris-river-has-become-beach-180952270/>, (Erişim Tarihi: 08.05.2021)

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	A Model Proposal for the Formation of Urban Green Area System		
Corresponding Author	Pınar GÜLTÜRK DOĞRUYOL Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, pgulturk@nku.edu.tr		
Received Date	17.05.2021		
Accepted Date	12.07.2021		
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.938321		
Author / Authors	Pınar GÜLTÜRK DOĞRUYOL Elif Ebru ŞİŞMAN	ORCID: 0000-0002-6850-2803 ORCID: 0000-0002-5114-7980	
How to Cite	GÜLTÜRK DOĞRUYOL, P. and ŞİŞMAN, E. E. (2021). Kentsel Yeşil Alan Sistem Kurgulanmasına Yönelik Bir Model Önerisi, Kent Akademisi, Volume 14, Issue 3, Pages, 593-615.		

Kentsel Yeşil Alan Sistem Kurgulanmasına Yönelik Bir Model Önerisi

Pınar GÜLTÜRK DOĞRUYOL¹
Elif Ebru ŞİŞMAN²

ABSTRACT:

Urban areas are living spaces that change according to today's conditions and time. Changes that occur in urban environments are primarily reflected in the natural and cultural resources of cities, and this situation directs the physical, psychological and social life style of the urban people. Creating liveable urban environments and ensuring their sustainability is possible by planning the physical and natural components which are common of all cities. Green areas which are a binding balance element among the physical components of buildings and roads have been the subject of various studies and developed strategies to protect and develop them. In this study, by conducting a comprehensive literature research, national and international studies on green areas have been researched; definitions, classifications, functions, planning policies, legal regulations for their implementation synthesized and a green space system model that can be adapted to all city types has been developed.

KEYWORDS: Green area, Green area system, Urban space

ÖZ:

Kentsel alanlar günümüz koşullarına ve zamana göre değişen, yaşayan mekanlardır. Kentsel ortamlarda meydana gelen değişiklikler, öncelikle kentlerin sahip oldukları doğal, kültürel kaynaklarına yansımakta, bu durum da kent halkının fiziksel, psikolojik, sosyal yaşam şeklini yönlendirmektedir. Yaşanabilir kentsel ortamların oluşturulması ve

¹ Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Department of Landscape Architecture, pgulturk@nku.edu.tr

² Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Department of Landscape Architecture, esisman@nku.edu.tr

sürdürülebilirliğinin sağlanması, tüm kentlerin ortak bileşenleri olan fiziksel ve doğal bileşenlerinin planlı bir şekilde tasarlanması ile mümkündür. Fiziksel bileşen olan yapılar ve yollar arasında, bağlayıcı bir denge elemanı olan yeşil alanlar, çeşitli araştırmalara konu olmuş; korunmaları, geliştirilmeleri yönünde stratejiler üretilmiştir. Bu çalışmada kapsamlı bir literatür araştırması yapılarak, ulusal ve uluslararası düzeyde yeşil alanlar üzerine yapılan çalışmalar araştırılmış; tanımları, sınıflandırılmaları, işlevleri, planlama politikaları, uygulanmalarına yönelik yasal mevzuatları sentezlenmiş ve tüm kent tiplerine uyarlanabilecek nitelikte yeşil alan sistem modeli geliştirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Yeşil alan, Yeşil alan sistemi, Kentsel alan

GİRİŞ:

Kentler, sahip olduğu doğal, sosyal ve yapısal çevre arasındaki ilişki ve etkileşim ile anlam kazanır. Doğal çevre kentteki doğal elemanlar ile ilişkilendirilirken, sosyal çevre bulunduğu bölgenin kültürel yapısı ile ilişkilendirilir. Yapılı çevre ise form, konum, kullanım şekli ve anlamı ile kentle bütünleşir (Suher, Ocakçı, Karabay Ayataç ve Ertekin, 2004). Kentlerin doğal ve kültürel özelliklere göre oluşumu ve gelişim şekli her ne kadar birbirinden farklı olsa da bir kenti oluşturan bileşenler temelde aynıdır. İnsan odaklı gelişen kentler, barınma ihtiyaçlarına hizmet eden yapılar ve ulaşım ihtiyacına yönelik yollar gibi fiziksel bileşenlerden oluşurlar. Kent planları da genellikle yapı odaklı parseller ve parselleri birbirine bağlayan yollar üzerine kurulur. Fiziksel mekanizma doğrultusunda kurulan kentlerin daha yaşanabilir olması için bu fiziksel elemanları birbirine bağlayan, aralarında geçiş sağlayabilecek elemanlar olan açık ve yeşil alanlara ihtiyaç vardır.

Yeşil alanları, sistem dahilinde planlayan ülkelerden olan *Almanya Berlin'de*; konut bölgelerinde en fazla 500 m mesafede en az 0,5 ha'lık yeşil alana, gelişme bölgelerinde ise 1000 m içerisinde 10 ha'lık mahalle parkına ve 1500 m içerisinde 50 ha'lık semt parkına ulaşım sağlanmaktadır (Senatsverwaltung für Stadtentwicklung und Umwelt, 2013). *Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da*; açık alanlara, parklara ve bölgesel ölçekte gelişmemiş doğal alanlara ulaşımın rahatça sağlanması ve kentsel gelişimin kontrol edilmesi amacıyla beş parmak planı (five finger plan) uygulanmıştır (Cahasan ve Clark, 2004). *Hollanda'da* yeşil kalp sistemi uygulanmıştır. Hükümet yeşil kalbi, açık ve yeşil alan olarak korumaya çalışmaktadır. Bunun için, yeni konut ve sanayi bölgelerinin oluşumunu sınırlandıran, yüksek yoğunluklu yaşam alanlarının genişletilmesine izin vermeyen ve yeni yerleşim alanları için de, mevcut kent merkezlerinin yakınına yoğunlaştığı bir politika izlemektedir (Anonim, 2001). *İngiltere*; yapılaşma alanlarının sınırsızca yayılmasını kontrol etmek, komşu şehirlerin birbirine karışmasını önlemek, kırsal alanların zararlardan korunmasına yardımcı olmak, özel tarihi kent yerleşimlerini ve karakterini korumak, terk edilmiş ve diğer kentsel alanların geri dönüşümünü teşvik etmek amacıyla 19. yüzyılın sonlarında yeşil kuşak politikasını kabul etmiş ve uygulamıştır (Anonim, 2002). *İspanya'da* yeşil alanlar, master planlar ve kısmi planlara göre planlanmaktadır. Bu planlardan Belediye Master Planları'na göre kişi başına en az 5 m² yeşil alan tahsis edilmelidir. Kısmi planlara göre ise 500 konuttan az alanlarda konut başına 18 m², 500 ya da daha fazla konut bulunan alanlarda konut başına 21 m² yeşil alan ayrılmalıdır (Chapa, 2001). *İtalya'da* ise tüm belediyeler; büyüklükleri ne olursa olsun, yeşil alanların kentsel planlama standartlarının tanımlandığı bir master plan hazırlamak zorundadır (Meriggi, 2001). Yurt dışında kişi başına düşen yeşil alan miktarlarının ise Anonim (2012a), Anonim (2013a), Anonim (2019a), Anonim (2019b), Byrne ve Sipe (2010), Ferri, Siragusa, Pafi ve Halkia (2016), Luca vd. (2015), Pafi, Siragusa, Ferri ve Halkia (2016), Szymanska, Lewandowska ve Rogatka (2015) ve Wüstemann, Kalisch ve Kolbe (2017) tarafından yapılan çalışmalara göre 1,9 m² ile 290 m² arasında değiştiği görülmüştür.

Ülkemizde ise yeşil alan planlamaları 1933 yılından itibaren çeşitli mevzuatlara göre yapılmaktadır.

- 1933 tarihli ve 2290 sayılı Yapı Yollar Kanunu'na göre 1933-1956 yılları arasında yapılan imar planlarında kişi başına 65 m² şehir alanı; kuru, çayır, göl ve oyun yerleri için de 4 m² yeşil alan standardı önerilmiştir (Aksoy, 2001).
- 1956 tarihli ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nda kişi başına düşen yeşil alanlar 7 m² olarak öngörülmüştür (Anonim, 1956).
- 03/05/1985 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren 3194 Sayılı İmar Kanunu ile yeşil alanların planlanmasında uyulması gereken zorunluluklar getirilmiştir. Kanununun 18. maddesinde "belediyeler veya valiliklerce düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların en fazla %40 alanına yol, su yolu, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha, ibadet yeri ve karakol gibi umumî hizmetler yapılabilir" denilmektedir (Anonim, 1985). Ancak bu şekilde oluşturulan uygulamalarda; birbiri ile ilişkisi olmayan, mekânsal

sürekliliği sağlamayan, bakımı zor, küçük ve etki alanı dikkate alınmayan yeşil alanlar ortaya çıkabilmektedir.

- 02/09/1999 tarihinde 23804 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik’te park, çocuk bahçeleri gibi yeşil alanlar “sosyal altyapı” olarak tanımlanmıştır. Bu alanlar için ayrılan sahalara ise “aktif yeşil alan” denilmiştir. 1956 tarihli İmar Kanunu ile belirlenen kişi başına düşen 7 m² aktif yeşil alan miktarı, bu yönetmelik ile kent nüfusu ne olursa olsun kişi başına belediye ve mücavir alan sınırları içinde 10 m², dışında 14 m² alan olarak değiştirilmiştir (Anonim, 1999).
- 14/06/2014 tarihinde 29030 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde de açık ve kapalı spor tesisleri ile park, çocuk bahçesi, oyun alanı, meydan, rekreasyon alanı gibi alanlar yine “sosyal altyapı alanları” olarak tanımlanmıştır. Aynı yönetmeliğin 12. maddesinde imar planlarında yürüme mesafelerinin; eğitim, sağlık ile yeşil alanların hizmet etki alanındaki nüfusun erişme mesafesi topoğrafya, yapılaşma, yoğunluk, mevcut doku, doğal ve yapay eşikler dikkate alınarak planlanması gerektiği, 23. maddesinde ise park, çocuk bahçesi, oyun alanı gibi alanların mahalle ve semt ölçeğinde merkezlerle birlikte tasarlanması ve diğer sosyal-teknik altyapı alanları ile bir bütün olarak planlanması gerektiği belirtilmiştir. Yönetmelikte sosyal altyapı alanlarına erişim mesafesinin 500 m olarak planlanması öngörülmüştür (Anonim, 2014a). Yönetmeliğe göre sosyal altyapı alanları olarak tanımlanan alanlar yönetmeliği ek 2 standartlar tablosunda “açık ve yeşil alan” olarak belirtilmiş ve bu alanların planlanmasında daha önce İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte belirlenen kişi başı 10 m² yeşil alan standardı ilçe sınırları içinde korunurken, il sınırları bütününde 5 m²’ ye düşürülmüştür.
- 03/07/2017 tarihinde 30113 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği’nde ise kent, bölge veya semt ölçeğinde ayrılan açık ve kapalı tesis alanları spor ve oyun alanları; oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreatif alanların toplamı (metropol ölçekteki fuar, botanik ve hayvan bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır) “yeşil alan” olarak tanımlanmıştır. Yönetmelikte imar planında ayrılan yeşil alanların büyüklüklerine göre ne kadar alanda yapılaşmaya izin verildiği (toplam alanın %3’ü) ve alan içi kullanımların neler olabileceği belirtilmiştir (Anonim, 2017a).

Ülkemizdeki mekânsal planlama mevzuatlarında yeşil alan tanımları farklılık göstermekle beraber insanların faydalanabileceği yeşil alanlar için “aktif yeşil alan” tanımı kullanılmaktadır. Bu alanların hangi oranlarda ve kısıtlamalarla uygulanması gerektiğine yönelik bilgiler sunulurken, çoğunlukla kişi başına düşen yeşil alan miktarları için kurallar getirilmiştir. Ancak bu mevzuatlarda imar planlarındaki yeşil alanların nasıl belirlendiği net olarak açıklanmamaktadır. Pratik yaşamda yerel otoriteler (belediyeler) ve planlama ofisleri tarafından alan planlamalarının komşuluk birimi ölçeğinde yapıldığı ve yeşil alanların, konut alanlarının merkezinde konumlandırıldığı bilinmektedir. Ayrılan bu yeşil alanlar, planlanan alanın nüfusuna oranla yeterli bulunmazsa yol ağacı bitkilendirmeleri, refüjler, enerji nakil hatları gibi pasif nitelikte olan ve insanların aktif olarak kullanmasına olanak tanımayan yeşil alanlar da bu kapsama alınıp kişi başına düşen yeşil alan standart değerlerine ulaşılmaktadır.

Bazı büyük kentlerin faaliyet raporlarında belirtilen kişi başına düşen yeşil alan miktarları karşılaştırıldığında, bir kısmının Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde belirtilen standartlara uymadıkları ve aralarında da büyük farklılıklar olduğu görülmüştür (Tablo 1). Bu farklılıkların fazla olması, yeşil alan planlamada daha belirgin politikaların geliştirilmesi gerektiği düşüncesini perçinlemektedir.

Tablo 1. Ülkemizde bazı kentlerde kişi başına düşen yeşil alan miktarları (Anonim 2013b, 2014b, 2018a, 2019c, 2019d, 2019e)

Kentler	Kişi başına düşen yeşil alan miktarı (m2)	Yılı
Ankara	19,93	2019
İstanbul	5,62	2014
İzmir	8,6	2019
Eskişehir	2,78	2013
Konya	40	2019
Samsun	9,02	2018

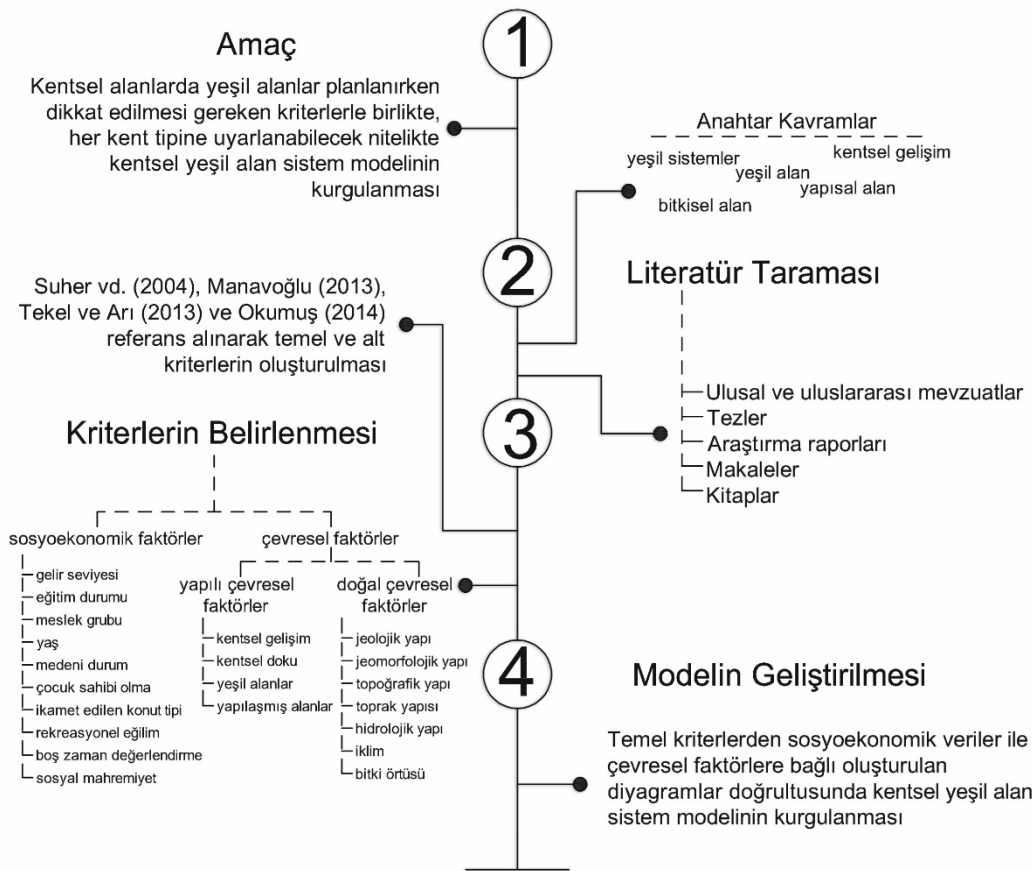
Yapılan ulusal-uluslararası literatür taramasında ve mevzuatlarda yeşil alanların planlanmasında kullanılan standartların çeşitlilik gösterdiği ve zaman zaman yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu durumdan yola çıkarak çalışmanın detaylandırılması için üç temel soru ön plana çıkmıştır: “1) Yeşil alan planlamada değerlendirilmesi gereken temel kriterler neler olmalıdır?”, “2) Bu kriterler nasıl irdelenmelidir?”, “3) Bu kriterler ile farklı kent tiplerine uyarlanabilecek nitelikte bir model ortaya koyulabilir mi?”.

Benzer konuda yapılan çalışmalarda; getirilen çözümlerin genellikle çalışma alanı özelinde olması, başka bir yere uygulama imkanını vermemesi, çalışmanın ortaya çıkmasında yol gösteren diğer etken olmuştur.

1. Materyal ve Yöntem

Bu çalışma detaylı bir literatür araştırması üzerine kurgulanmıştır. Ulusal-uluslararası mevzuatlar ve yeşil alan planlama üzerine yapılmış çalışmaların sentezlenmesi ile beraber tezler, araştırma raporları, makaleler ve kitaplar modelde kullanılabilir kriterlerin saptanmasında önemli materyaller olmuştur.

Araştırmanın yöntemi; amacın belirlenmesi, literatür taraması, yeşil alan sistem kriterlerinin belirlenmesi ve modelin geliştirilmesi olmak üzere dört aşamada gerçekleştirilmiştir. Yöntemin akış şeması ve içeriği Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Yöntem akış şeması

Çalışmanın amacının belirlenmesi ve bu doğrultuda yapılan literatür araştırmaları sonucunda yeşil alan sistem kriterleri belirlenmiştir. Bu aşamada, yapılan araştırmalar değerlendirilmiş ve kentsel gelişmeyi etkileyen unsurların; Suher vd. (2004), Manavoğlu (2013), Tekel ve Arı (2013) ve Okumuş (2014)’un belirttiği gibi “çevresel (yapılı ve doğal çevre), sosyal ve ekonomik faktörler” ve “bunların birbirleri arasındaki ilişkileri” olduğu saptanmıştır. Yeşil alanlar kentsel gelişmenin önemli bir parçası olduğu için çalışmada ortaya koyulan yeşil alan sistem modeli kriterleri

de sosyoekonomik ve çevresel olmak üzere iki temel, çevresel faktörler; yapılı ve doğal çevre olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. Sosyoekonomik faktörlerin ortaya koyulmasında genellikle anket çalışması, istatistiki veriler, gözlem ve fotoğraf çekim yöntemlerinin uygulandığı; çevresel faktör verilerinin ortaya koyulmasında yurtdışı planlama politikalarının, imar planlarının, yasal mevzuatlar ve uygulama prensiplerinin incelenip, ortofoto görüntüleri ve farklı uydur görüntüleri ile uzaktan algılama yöntemlerinin uygulandığı görülmüştür.

Modelin geliştirilmesi aşamasında temel kriterlerden sosyoekonomik faktörler sonucu elde edilen kavramsal veriler ile çevresel faktörler sonucu oluşturulan diyagramlar doğrultusunda kentsel yeşil alan sistem modeli bir araya getirilmiş ve birbirleri arasındaki ilişkileri gösterilmiştir.

2. Bulgular

a. Kentsel Yeşil Alan Sistem Kriterlerinin Belirlenmesi ve Modelin Oluşumu

Yeşil alanların oluşumu ve gelişimine yönelik yapılan literatür araştırmalarına dayalı oluşturulan model, yöntem kısmında belirtildiği üzere; sosyoekonomik faktörler ve çevresel faktörler olarak iki temel, çevresel faktörler de yapılı ve doğal çevre olarak iki alt başlık halinde irdelenmiştir.

i. Sosyoekonomik Faktörler

Kent halkı, bir kentin en etkin sosyal çevre bileşeni olduğundan (Suher vd., 2014); kent halkının gereksinimlerini önceden kestirip, açık mekanlardan oluşan çevreyi ihtiyaçlarına göre şekillendirmek gerekir (Aksoy ve Akpınar, 2011). Aksoy ve Ergun (2009) gelir seviyesi yüksek grupların genellikle yaşam kalitelerini arttırmaya yönelik açık alan aktivitelerine yöneldiğini belirtirken, gelir seviyesi düşük grupların öncelikle temel ihtiyaçlardaki (ulaşım, altyapı gibi) eksiklikleri karşılama gereksiniminde olduğunu tespit etmiştir. Talay, Kaya ve Belkayalı (2010) ise gelir seviyesi ile tercih edilen açık alan aktivitesinin değiştiğini, gelir seviyesi çok yüksek ile çok düşük grupların aktivite çeşitliliğinde azalma olduğunu ortaya koymuştur. Gelir seviyesi düşük kesim yeşil alanları daha çok tercih ederken, seviye arttıkça kapalı alan kullanımlarında artış olmuştur. Mutlu ve Varol (2016) da sosyoekonomik özelliklerden mekansal farklılaşmayı etkileyen en önemli özelliğin gelir düzeyi olduğunu ortaya koymuşlar ve bu farklılaşmanın yönetsel boyutta önüne geçilmesi için her kesimdeki yaşam alanının, eşit koşullarda planlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Byrne ve Sipe (2010) yeşil alan planlamada demografik özelliklerin önemine dikkat çekmişlerdir. 14 yaş altı ve 55 yaş üstü bireylerin, gelir seviyesi düşük olanların, eğitim durumu lise ve daha altında olanların, hizmet sektöründe çalışanların, yalnız yaşayanların, çocuk sahibi olanların ve apartman dairesinde yaşayanların yeşil alanlara daha çok gereksinim duyduğunu ortaya koymuşlardır.

Bireylerin açık ve yeşil alandaki rekreasyonel eğilimi ve boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıkları, sosyoekonomik yapıya göre değişkenlik göstermektedir. Bu alanların tercih edilme durumları incelendiğinde, niteliğinin ve bakımının açık ve yeşil alanlara gösterilen talebi etkileyen önemli faktör olduğu görülmektedir (Ayaşlıgil, 1998). Sang, Knez, Gunnarsson ve Hedblom, (2016) ve Akpınar (2019) yeşil alanların büyüklüğünün ve ulaşılabilir mesafede olmasının alan kullanımını teşvik ederek yaşam kalitesine olumlu katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Öztürk (2004) de açık ve yeşil alan sistemlerinin toplumsal açıdan erişilebilir ve yeterli miktarda olmasının önemli bir gereklilik olduğunu vurgulamıştır.

Davranışsal verilere dayanılarak bireylerin sosyalleşme esnasında başka kullanıcılar ile arasında mesafe olmasını (sosyal mahremiyet sınırı) istemesi, yeşil alanların büyüklüklerinin belirlenmesinde önem taşımaktadır. Yine bu alanların tercih edilmesinde değerlendirilmesi gereken bir diğer bireysel etmen ise çalışma saatleri dışında etkinliklere ayrılacak vaktin olup olmamasıdır (Gedikli, 2002).

Yeşil alan planlamayı etkileyen sosyoekonomik faktörlerin belirlenmesinde Ayaşlıgil, (1998), Gedikli (2002), Aksoy ve Ergun (2009), Mutlu ve Varol (2016) ile Talay vd. (2010) anket çalışması yöntemini uygulamışlardır.

Belirlenen bu parametreler bireylerin yaşam şekilleri ve mekan tercihleri gibi kavramsal bilgiler sunarken, fiziksel plan yapımında çevresel faktörleri destekleyici veri niteliği de taşımaktadır.

ii. Çevresel Faktörler

2.1.2.1. Yapılı Çevre

Ulaşım, sosyal ve ekonomik imkanlar, doğal oluşumlar gibi etkenler, kentsel yerleşim alanlarının düzensiz bir şekilde gelişim göstermesine sebep olabilmektedir (Yılmaz, Marangoz, Şekertekin, Oruç ve Kutoğlu, 2015). Düzensiz gelişen kentlerin arazi kullanımları uygun sistemler ile kontrol altına alınmadığında çevrelere emisyon ve gürültü, verimli toprakların kaybı, yeşil alanların ve biyoçeşitliliğin tahribi gibi birçok yönden olumsuz etkileri mevcuttur (Lautso vd., 2004). Bu bakımdan yapılı çevre kriteri olarak kentsel gelişim alanının izlenmesi ve o bölgedeki arazi örtüsünün bu gelişimden nasıl etkilendiğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bir diğer yapılı çevre kriteri kentsel doku analizidir. Kent dokuları ile ilgili birçok çalışmanın ve sınıflandırmanın yapıldığı (ızgara, altıgen, ışınsal ve örümcek ağı dokulu [Abercrombi 1933 aktaran Kürkcüoğlu ve Ocakçı, 2015]; yoğun, yıldız, dairesel, doğrusal, yaygın ve yoğun yaygın biçimli [Lynch (1961) aktaran Sinmaz ve Özdemir, 2016]; konsantrik, ışınsal, semer, lineer, yay ve özel tip kentler [Arü, 1998]); ancak Moughtin ve Shirley (2005)'nin kentleri lineer, ızgara ve merkezi olmak üzere üç ana formda topladığı ve bu formların kent planlarında sık kullanıldığı görülmüştür. Bu dokulardaki kent planlarının yeşil alanları da aynı forma uygun olarak planlanmıştır (Howard, 1902; Küçük ve Gül, 2005; Kırkık Aydemir, 2018). Planlanan yeşil alanların üst ölçekteki bağlantılılıklarının saptanması; rekreasyonel kullanımlara imkan verme (Değirmencioğlu, 1998), kentsel gelişim yönünün şekillenmesine ve kontrol altına alınmasına yardımcı olma, temiz hava sağlama (Anonim, 2017b) ve parçacıl yeşil alanlar arasında bütünlük kurulması (Ayaşlıgil, 1988) bakımından önemli bir sistem girdisi olarak tespit edilmiştir. Bunun için sahip olunan mevcut yeşil alanlar ile bu alanların nicel değerleri saptanmalıdır. Trancik (1986), Moudon (1997) ve Erdoğan (2006) yapılı çevrenin diğer ve önemli bileşeni olan yapıları, kentlerin fiziksel bileşenleri olarak değerlendirmiştir. Bu kapsamda yapıların; koruma alanları (tarihi, kültürel yapılar), ticari yapılar, sanayi yapıları ve konut alanları alt başlıklarına ayrılarak yeşil alanlar ile bağlantıları incelenmelidir.

Bu veriler doğrultusunda yapılı çevrelerde yeşil alan planlamada; kentlerin gelişim süreçleri, doku analizi, yeşil alan ve yapılaşmış alan durumları belirlenmelidir.

a) Kentsel gelişim alanın zamansal dönüşümünün belirlenmesinde Gülçin (2019), Kurt ve Duman (2016), Manavoğlu (2013), Olgun (2018), Özyavuz (2011) Landsat; Özşahin (2015) Google Earth ve IKONOS; Yılmaz, Marangoz, Şekertekin, Oruç ve Kutoğlu (2015) ise IKONOS, QuickBird, Worldview, GeoEye-1 uydu görüntüleriyle uzaktan algılama yöntemini kullanmışlardır. Çelik ve Aydurmuş (2017) kentsel dönüşüm alanlarının gelişim sürecini hava fotoğrafları, ortofoto görüntüleri ve imar planları ile tespit edip sınıflandırırken, Çabuk (2019) ise yeşil alanların zamansal değişimini, kişi başına düşen miktar bazında imar planları üzerinden belirlemiştir.

Uydu görüntüleri, hava fotoğrafları ve imar planları ile tespit edilen kentsel alanlar, yasal mevzuat olan imar planları ve yönetmeliklere göre şekillenmektedir. Bu bakımdan yönetmelikler ile beraber çalışma alanının imar plan notları incelenerek, sayısal ortamda yeşil alan miktarlarındaki artış veya azalma tespit edilmelidir.

b) Kent dokularını oluşturan en önemli bileşenlerden birisi biçimsel unsurlardır. Yeşil alanların kent dokusu ile ilişkisinin belirlenmesinde, ana formlar olan lineer, grid ve merkezi kentler incelenmiştir.

- *Lineer kentlerde*, ulaşım güzergahında tampon yeşil bantlar planlanmaktadır. Yeşil bantların genişliğini Kırkık Aydemir (2018) en az 1,5 metre olarak belirtirken; Küçük ve Gül (2005) en az 2,5-3,5 m genişliğinde olması ve 3 metreden dar yaya yollarının ortalarına yol ağaçlandırması yapılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 2016 yılında yayımladığı kentsel tasarım rehberinde ve New York Ulusal Şehir Ulaşım Görevlileri Derneği (NACTO) tarafından 2012 yılında yayımlanan kentsel sokak tasarım rehberinde (Urban Street Design Guide) ise yaya yollarının yaklaşık 1/3'ünün yeşil bant olarak ayrıldığı görülmüştür (Anonim, 2016).
- *Grid kentlerde*; konut alanları arasında, genellikle birbirlerine eşit mesafelerde ve büyüklüklerde yeşil alanlar planlanmaktadır (Moughtin ve Shirley, 2005).
- *Merkezi kentlerde*; kent merkezinde, kullanım bölgeleri arasında ve kentin büyümesini engelleme amaçlı kent olarak çerperinde yeşil alanlar planlanmaktadır (Howard, 1902).

Fiziksel (mekânsal) boyutta kent dokusunun analizi ağ (ulaşım) sistemlerinin sınıflandırılması ve yorumlanması (Kürkçüoğlu ve Ocakçı, 2015) ile mümkündür. Ulaşım planlaması yasal mevzuatlar paralelinde yapılır. İmar plan notları ve yönetmelikler ile çalışma alanının doku analizi yapılır ve yukarıda açıklanan ilkeler doğrultusunda yeşil alanlar planlanabilir. Güner (2016), Kubat ve Topçu (2009) ve Kulözü (2016), doku analizi için üst ölçekte parseller ve yapay koridorları (yolları) incelemiştirler. Bu şekilde belirlenecek yapay koridorların formuna uygun şekilde yeşil alanlar planlamak mümkündür.

c) **Yeşil alanlar**; yeşil alan sistem varlığının, mevcut yeşil alan durumunun ve erişilebilirliklerinin belirlenmesi aşamalarını içermektedir.

- **Yeşil alan sistemlerinin** analizi için leke-koridor-matris bileşenleriyle (Manavoğlu, 2013; Olgun, 2018) ve peyzaj kümeleriyle (15kmx15km büyüklüğündeki kareler) (Gülçin, 2018) fiziksel ve mekânsal bağlantılılığın yani yeşil alan sistem varlığının tespit edildiği çalışmalar yapılmıştır. Peyzaj unsurlarından lekeler, doğrusal olmayıp kendi içlerinde homojen yapıya sahiptirler. Çeşitli formlarda olabilirler. Koridorlar çizgisel olup homojendirler. Peyzajları hem böler hem de bağlantı kurarlar. Matris ise üzerinde koridorları ve lekeleri bulduran baskın ekosistemdir (Forman 1995'dan aktaran Demir ve Demirel, 2018). Önemli bir kentsel peyzaj unsuru olan koridorlar; doğal ve yapay olarak sınıflandırılabilir. Doğal koridorlar akarsular, vadiler iken yapay koridorlar genellikle ulaşım işlevini gerçekleştiren kara yolları, demir yolları gibi sert zeminli alanlardır. Nyhuus (1991)'a göre bir yeşil alan sistemi için yapay koridor genişliğinin en az 30 m olması ve orta refüjlerinin ya da her iki yanlarının ağaçlandırılmış olması gerekir (aktaran Manavoğlu, 2013). Yeşil alan sistemlerinden yeşil kuşak; kenti dıştan tümüyle saran (Çalışkan, 1990), doğal peyzaj ile bağlantının kurulduğu, rekreasyonel kullanımları ve yaya yollarını içeren, halkın kullanımına açık bir sistem şeklinde (Anonim, 2013c), yeşil kama; yeşil şeritler veya yeşil koridorlarla çevreden kente doğru daralarak kent merkezine sokulan ve bu şekilde yeşil alanları birbirlerine bağlayacak şekilde (Çalışkan, 1990), yeşil örgü; kent içinde dağınık ve birbiri ile bağlantısız yeşil alanların kenti bir ağ gibi saran "iz" sistemi oluşturacak şekilde (Öztan, 1991) ve yeşil kalp; bölgesel ölçekte kentleri birbirine bağlayacak (Öztürk, 2004) şekilde uygulanmıştır.
- **Mevcut yeşil alanlar** yasal mevzuatlara göre imar planlarında belirlenir. Çalışma alanında varlığının tespit edilmesinde Manavoğlu (2013) ve Olgun (2018) imar planları ile Google Earth görüntülerini birleştirmişlerdir. Bilgili (2013) imar planları üzerinden tespit ettiği kamusal yeşil alanların ulaşılabilirliklerini ve büyüklüklerini ArcMap 10 programı ile belirlemiştir. Ender (2015) SPOT-5 uydu görüntülerini AutoCAD programına aktarmış, yeşil alanların arazideki yersel belirlemelerini ise Google Earth programından faydalanarak yapmıştır. Bu yöntemler ile çalışma alanında bulunan yeşil alanların konumları, büyüklükleri ve etki alanları tespit edilip, korunarak yeşil alan sistemine dahil edilmesi mümkündür.
- **Erişilebilir mesafeler** ve kişi başına düşen yeşil alan miktarları üzerine yapılan çalışmalar (Chapa, 2001; Emür ve Onsekiz, 2007; Kabisch, Strohbach, Haase ve Kronenberg, 2016; Phillips ve Spiers, 2010; Roo, 2011; Senatsverwaltung für Stadtentwicklung und Umwelt, 2013) doğrultusunda saptanan nicel değerler Tablo 2'de ve Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 2. Erişilebilir mesafeler ve sahip olunması gereken yeşil alan miktarları

Yürüme Süresi	Yarıçap Etki Alanı	Sahip Olunması Gereken Yeşil Alan Miktarı
1 dk	100 m	-
4 dk	200 m	-
5 dk	400 m	-
6 dk	400 m	-
12 dk	800 m	-
15 dk	1000 m	10 ha
20 dk	1600 m	-
30 dk	3200 m	-
-	500 m	0,5 ha
-	1500-2000 m	50 ha
-	5000 m	100 ha

Tablo 3. Kişi başına düşen yeşil alan miktarları ve etki alanları

Yarıçap Etki Alanı / Konut Sayısı	Kişi Başına Düşen Yeşil Alan Miktarı
500 m	6 m ² /24 m ²
1000-1500 m	7 m ²
3000 m	30 m ²
500 konuttan az yerleşim bölgeleri	18 m ²
500 konuttan fazla yerleşim bölgeleri	21 m ²

Bu nicel değerlerden erişim süreleri ve mesafelerinin, dünya literatüründe genel anlamda kabul görmesi, bu çalışmada da erişilebilirliğin önerilmesine etken olmuştur. Kişi başına düşen yeşil alan miktarları, farklı ülke ve kentlerde büyük değişiklikler gösterdiğinden genel bir standart olarak kabul etmek oldukça güçtür. Bu nedenle, çalışmada kriter olarak değerlendirilmemiştir.

Planlama yapılacak çalışma alanının niteliğine göre Tablo 2’de belirtilen yeşil alan miktarları referans niteliğindedir.

d) Yapılaşmış alan durumunun tespiti için kentin fiziksel bileşenleri olan yapılardan kamusal kullanıma açık olan; koruma alanları (tarihi, kültürel yapılar) ile mekânsal sürekliliğin önemli kullanımları olan ticaret ve sanayi alanlarını yapıların incelenmesi alt başlığında, yarı kamusal-özel alanlar olan konut alanlarını ise yoğunluk analizi alt başlığında ayrıca incelemek mümkündür.

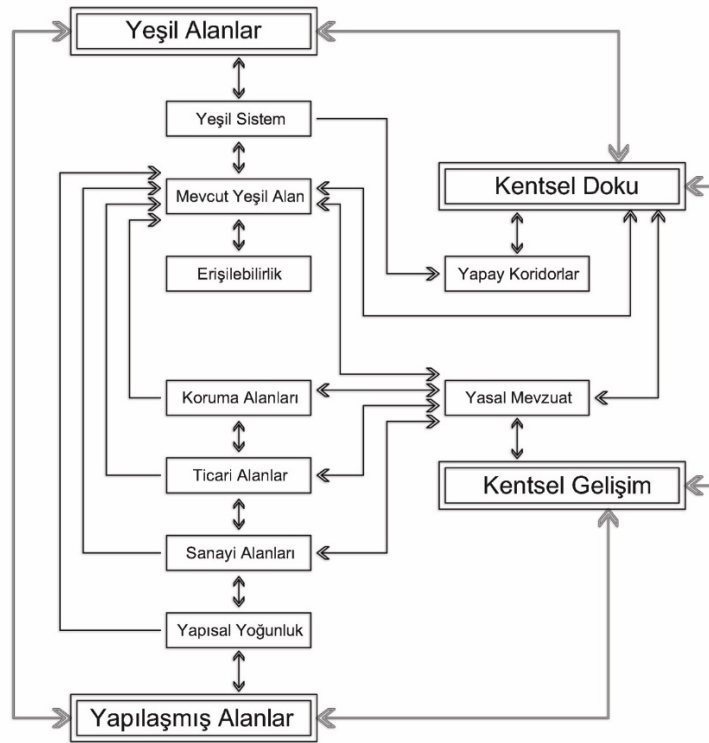
- Yapıların incelenmesinde koruma alanları ile ticaret ve sanayi alanları incelenmiştir.
 - Yeşil alanlar ile ilgili yapılan çalışmalarda bazı araştırmacılar; tarihi ve kültürel yapıların çevrelerini yeşil alan (Hamada ve Ohta, 2010) olarak değerlendirmişlerdir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 14. ve 15. maddelerinde bu alanların kullanımının kamu yararına olması gerektiği belirtilmektedir (Anonim, 1983). Özcan (2008) koruma alanlarının yeşil alan sistemine dahil edilmesine yönelik; kentsel koruma alanlarının kültürel odaklar ve düğüm noktaları şeklinde planlanması, koruma alanları ve etkileme geçiş alanlarında yer alan yeşil alanlar ile tarihi, kültürel yapıların bahçelerinin arasında bağlacı unsur olan yaya yolları tasarlanarak kamusal kullanımlara açılması şeklinde öneriler sunmuştur. Cengiz (2007) ise arkeolojik sitlerin arkeolojik park olmasını, kentsel sitlerin konut restorasyonu ve bahçelerinin düzenlenmesi ile kentsel yeşil sisteme dahil edilmesini önermiştir.
 - İngiltere yerel planlama standartlarında ticari yapıların çevresi yeşil alana ayrılıp mekanlar arasında süreklilik sağlanmıştır (Anonim, 2002). Planlanacak yeşil alan miktarı İngiltere ve İtalya modelinde yerel yönetimler tarafından belirlenmektedir.
 - Geçmişte Avrupa’da sağlıklı alanlar oluşturmak için özellikle sanayi bölgelerinde yeşil alanlar oluşturulması yaygınlaşmıştır (Tekeli, 1980). Günümüzde İtalya planlama politikalarında yeni sanayi alanlarının en az %10’u, içinde yeşil alanların olduğu kamusal alan kullanımına ayrılırken (Meriggi, 2001), Hollanda planlama politikalarında yeşil alanlar ile sanayi bölgelerinin sınırlandırılması amaçlanmıştır (Anonim, 2001). Çelikyay (2005) sanayi tesislerinin yakın çevresi ve kente olumsuz etkilerinin minimize edilmesi için bu bölgelerde yeşil kuşaklar ve emisyon ormanlarının oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.
- Yapısal yoğunluk analizi kapsamında yarı kamusal-özel alan niteliğindeki konut alanları ile beraber kamusal yapılar da çalışma alanının ölçeğine göre beraber incelenebilir. Keleş (1998) kent bilim terimleri sözlüğünde yoğunluğu ‘belli büyüklükte bir alana düşen kişi, aile ya da konut birimi sayısı’ olarak tanımlamıştır. Çalışkan (2004) planlamada yoğunluğu iki aşamada incelerken, Aysu (2002) ve Anonim (2012b) dört aşamada incelemiştir. Bu aşamalar:
 - Yerleşmelerin yayıldığı tüm alanları (açık alanlar, su yüzeyleri, tarım yapılan alanlar vb. de dâhil) 1/50 000 ve daha üst (1/100 000, 1/250 000 vb.) ölçeklerde içine alan planlamalarda global yoğunluğun hesaplanması (Global Yoğunluk = Planlama Bölgesi Toplam Nüfusu/Planlama Bölgesi Toplam Alanı = Kişi/km²),
 - Nazım plan ve çevre düzen planlarında yerleşme-kent ölçeğindeki çalışmalarda kente ait konut, çalışma (hizmet, sanayi, kent içi tarım vb.), dinlenme-eğlenme, eğitim-kültür, ulaşım vb. alanların tümü ile kent nüfusunun oranlanması şeklinde ve genellikle 1/100.000, 1/50.000, 1/25.000 ölçekli çalışmalarda gross yoğunluğun hesaplanması,

- Yerleşme, kent ya da kent parçası ölçeğindeki planlama çalışmalarında (nazım planlarında), konut alanları ile beraber park, spor, eğitim, sağlık ve ulaşım alanlarını, ilkokul, anaokulu, kreş, çocuk oyun alanları ve yaya yollarını da içeren brüt yoğunluğun hesaplanması (Brüt Yoğunluk = Nüfus/Alan = Kişi/ha) ve
- 1/1000 ve 1/500 ölçekli uygulama imar planlarında kent bütününden konut grubuna kadar hizmet edecek olan tüm donatıların (çocuk bahçesi, yaya yolu, otopark vb.) yoğunluk hesabından çıkarıldığı net yoğunluğun hesaplanmasından (Net Yoğunluk = Nüfus/Net Konut Alanı = Kişi/ha) oluşur.

Buna göre çalışma alanının ölçeğine bağlı olarak, belirtilen yoğunluk analizlerinden uygun olan tercih edilmeli ve o alana düşen kişi sayısı hesaplanmalıdır. Üst ölçekli çalışmalarda konut alanlarında olduğu gibi koruma alanları, ticaret ve sanayi alanları da yoğunluk analizine dahil edilerek değerlendirilebilir. Alt ölçekte ise ayrı ayrı değerlendirilmesi, yeşil alan sistemi için önemli girdi oluşturacağından çalışmanın detayına katkı sağlayacaktır.

Byrne ve Sipe (2010)'e göre bir kentte yoğunluk arttığı zaman yeşil alan miktarı da arttırılmalıdır. Yapısal yoğunluğun az veya çok olması, planlama yapılacak alanın büyüklüğüne göre değişeceği için planlanacak yeşil alan miktarı da bu bölgede ikamet eden kişi sayısı, bölgenin yeşil alan ihtiyacı ile diğer yapı çevresel faktörler (kentsel gelişim, kent dokusu ve yeşil alan durumu) ve sosyoekonomik faktörler doğrultusunda arttırılmalıdır. Gold (1980), Simonds (1983) ve Williams (2003), tüm yeşil alanların alansal payının, buldukları ekolojik koşullara göre değiştiğini belirtmekle birlikte, kentsel alanlarda %40-60 arasında tutulması gerektiğini vurgulamışlardır (aktaran Ender, 2015). Çalışma alanında da yapısal-yeşil alan dengesinde bu orana dikkat edilmelidir.

Kentsel yeşil alan sistem modeli için yapı çevre kapsamında irdelenen ana parametreler ve alt kriterler arasındaki ilişkiyi gösteren diyagram oluşturulmuş ve Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Yapılı çevresel faktörlerin birbirleri ile ilişkilerini gösteren diyagram

Şekil 2'ye göre kentsel gelişimin, kent dokusunun, yeşil alanların ve yapılaşmış alanların belirlenmesinde bütün ana parametreler birbirleri ile ilişki içindedir. Çalışma alanının kentsel gelişiminin belirlenmesinde yol gösterici belirgin alt kriter yasal mevzuattır. Bu kapsamda bölge ve il çevre düzen raporları, imar plan ve notları incelenerek kentin büyüme yönü ve büyümenin sayısal değeri ortaya koyulabilir. Kent dokusu için ulaşım güzergahları olan yapay koridorlar incelenebilir, ilk imar planından güncel imar planına, dokudaki farklılaşma belirlenebilir. Yeşil alan sistemlerinin belirlenmesinde yapay koridorlar ve mevcut yeşil alan durumu yol gösterici kriterlerdir. Mevcut yeşil alanların varlığı yasal mevzuat ışığında arazi çalışması ile belirlenebilir. Yapılaşma alanları yasal mevzuatlar ile belirlenir. Yeşil sisteme dahil edilebilmesi için mevcut yeşil alanların belirlenmesi önem kazanmaktadır.

2.1.2.2. Doğal Çevre

Yeşil alanların planlanmasında doğal çevresel faktörlerden; jeolojik yapı, jeomorfolojik yapı, topoğrafik yapı, toprak yapısı, hidrolojik yapı, iklim ve bitki örtüsünün etkili olduğu görülmüştür.

a) Jeolojik Yapı: Jeolojik açıdan taşıma gücü düşük, yer altı su seviyesi zengin ve taşkın tehlikesi yüksek alanların yeşil alan olarak planlanması gerekmektedir (Tüdeş, 2011). Ayten, Dede ve Yazar (2005) jeolojik yapının uygun olduğu yerleşimler içinde de geniş yeşil alanların planlanması gerektiğini vurgulamıştır. Jeolojik eşikler bakımından yerleşime uygun alanlar belirlenirken; uygun olmayan alanların yeşil alan olarak ayrılması gerektiği, yeşil alan planlamadaki en belirleyici jeolojik özelliktir (Tablo 4).

Tablo 4. Jeolojik açıdan yeşil alan planlama uygunluğu

Jeolojik Açıdan	Yeşil Alan Planlama
Yerleşim için uygun alanlar	Çok uygun
Yerleşim için riskli alanlar	Mutlak yeşil alan

b) Jeomorfolojik Yapı: Jeomorfolojik çevre sorunlarının başında taşkınlar, kütle hareketleri (heyelan, toprak kayması vb.), depremler, kumul hareketleri, erozyon ve kıyı çizgisi değişimi gelir (Turoğlu, 2000). Bu bakımdan yerleşim için risk yaratan jeomorfolojik yerler mutlaka yeşil alan olarak ayrılmalıdır. Yerleşime uygun alanlarda yeşil alan planlanırken ise diğer doğal faktörler değerlendirilmelidir (Tablo 5).

Tablo 5. Jeomorfolojik açıdan yeşil alan planlama uygunluğu

Jeomorfolojik Açıdan	Yeşil Alan Planlama
Yerleşim için uygun alanlar	Çok uygun
Yerleşim için riskli alanlar	Mutlak yeşil alan

c) Topoğrafik Yapı: Alan kullanım planlaması yapılan çalışmaların (Akbulak, 2010; Akten, 2008; Ayten vd., 2005; Demiroğlu, 2010; Güzelmansur, 2012; Konaklı, 2011; Müftüoğlu, 2016; Taş ve Yakar, 2010; Tekeş ve Cürebal, 2019; Tüdeş, 2011; Yalçınlar 1967 aktaran Esen ve Avcı, 2017; Yaman ve Doygün, 2014; Zengin, 2007; Zengin ve Oğuz, 2011) topoğrafik yapıya bağlı yükseklik, eğim ve bakı alt kriterlerinin değerlendirilmesi sonucunda oluşturulan yeşil alan planlama uygunluğu Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Topoğrafik bakımdan yeşil alan planlama uygunluğu

Alt Kriterler	Açıklama	Yeşil Alan Planlama
Yükselti	0 – 800 m	Çok Uygun
	800 – 2000 m	Uygun
	2000 m üstü	Uygun değil
Eğim	%0-6 (Düz/Düze yakın eğimli)	Çok uygun
	%6-12 (Az eğimli/Eğimli)	Uygun
	%12-20 (Çok eğimli)	Az uygun
	%20 < (Dik/Çok dik/Yamaç)	Mutlak yeşil alan

Baki	Güney, Güneydoğu, Güneybatı	Çok uygun
	Batı	Uygun
	Doğu	Az uygun
	Kuzey, Kuzeybatı, Kuzeydoğu	Uygun değil

d) Toprak Yapısı: Bu kapsamda arazi kullanım kabiliyeti (AKK), erozyon, drenaj ve büyük toprak grupları (BTG) incelenmiştir. Alan kullanım planlaması yapılan çalışmalar (Akten, 2008; Alkan, 2006; Anonim, 2018b; Çoban, 2019; Erdoğan, 2017; Güzelmansur, 2012; Konaklı, 2011; Yeşil, 2010; Zengin, 2007)dikkate alınarak oluşturulan, toprak yapısına göre belirlenen yeşil alan planlama uygunluğu Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Toprak yapısı bakımından yeşil alan planlama uygunluğu

	Alt Kriterler	Yeşil Alan Planlama Uygunluğu
Arazi Kullanım Kabiliyeti	VI, VII	Çok uygun
	IV, V	Uygun
	I, II, III, VIII	Uygun değil
Erozyon	Hiç veya hafif şiddetli erozyon	Çok uygun
	Orta şiddetli erozyon	Uygun
	Şiddetli/Çok şiddetli erozyon	Mutlak yeşil alan
Drenaj	İyi drenaj	Çok uygun
	Orta düzeyde drenaj problemlili alan	Uygun
	Drenaj problemlili alan	Mutlak yeşil alan
Büyük Toprak Grupları	Kahverengi Topraklar	Bitki besinlerince zengindirler
	Kırmızımsı Kahverengi Topraklar	Doğal bitki örtüsü ot ve çalılardır. Doğal drenajları iyidir
	Kestanerengi Topraklar	Doğal drenajları iyidir
	Kırmızımsı Kestanerengi Topraklar	Doğal verimliliği orta derecededir
	Çernozyemler ve Degrade	Kültür bitkileri için üretkenlik ortadan
	Çernozyemler	yükseğe doğru değişir
	Kireçsiz Kahverengi Topraklar	Doğal bitki örtüsü çalı ve otlar ile karışık orman veya fundalıktır
	Kırmızı-Sarı Podzolik Topraklar	Doğal bitki örtüsü ormandır
	Kahverengi Orman Toprakları	Drenajları iyidir
	Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları	Doğal verimlilikleri orta derecededir
Rendzinalar	Doğal bitki örtüsü genellikle ormandır, fakat çalı veya orman ve ot karışımı da olabilir	
Alüviyal Topraklar	Bu topraklar iklimin elverdiği bütün kültür bitkilerini yetiştirmeye elverişlidir. Verim çok yüksekten çok düşüğe kadar değişebilir	

e) Hidrolojik Yapı: Hidrolojik bakımdan ulusal-uluslararası çalışmalarda (Ahern, 2002; Anonim, 1993; Anonim, 2014c; Cengiz, 2007; Hawes ve Smith, 2005; Karakuyu, 2002; Kılıçaslan ve Özkan, 2005; Meriggi, 2001; Palone ve Todd, 1998), su kıyılarında çeşitli mesafelerde yeşil alan bırakılması gerektiği belirtilmiştir. Bu verilere göre çalışma alanının niteliğine bağlı olarak, Tablo 8’de verilen uygun yeşil alan mesafesi bırakılmalıdır.

Tablo 8. Su kıyası kullanımlarına göre ayrılması gereken yeşil alan mesafeleri

Hidrolojik Durum	Ayrılması Gereken En Az Yeşil Alan Mesafesi
Erozyon kontrolü için	10-30 m
Su kalitesi için	10-100 m
Sucul yaşam için	10-70 m
Yerleşim alanları içinde	45-100 m
Kent içinde	100 m
Tüm akış güzergahı boyunca	60 m
Mevsimsel akarsularda	8-16 m
Devamlı akan ancak sucul yaşam olanağı sunmayan akarsularda	23-45 m
Devamlı akan ve sucul yaşam olanağı sunan akarsularda	91 m
Su kalitesi ve habitatın korunması için	23-30 m
Su kaynaklarının korunabilmesi için	10 m
Irmak, dere, akarsuların kıyısında	150 m
Deniz ve göl çevresinde	300 m
Taşkın sahası	Tümü

f) İklim: Endüstrileşme sonrası yapılaşmanın artması ile göz ardı edilen iklim, alan planlamada ve yeşil alanların öneminin anlaşılmasında etkin parametrelerden bir tanesidir. Landsberg (1981)'e göre kentsel alan planlama, tasarım ve uygulama aşamasında, iklim yapısında değişimler olabilmektedir. Bu değişimler ile kentsel ısı adası yoğunluğu artmakta, yüzeylerin yağmur suyu tutma özelliği düşmekte, taşkın olaylarının kontrolü zorlaşmakta, su yönetimi problemi açığa çıkmakta, ani ve çabuk değişen rüzgar alanları oluşmakta, yağmur deseninde farklılıklar meydana gelmekte ve yüzey sıcaklıkları yükselmektedir (aktaran Balık ve Duman Yüksel, 2014).

İklim parametresinde sıcaklık, rüzgar ve yağıştaki değişime göre alan kullanımlarının uygunluğunun belirlenmesi gerekir (Özşahin ve Eroğlu, 2018). Kentsel yeşil alanlar ısı adası etkisini en aza indirgeyerek, insanların termal ortamını ve konfor düzeyini doğrudan etkileyen mikro iklimi düzenleyebilirler (Garcia, 2017; Tsilini, Papantoniou, Kolokotsa ve Maria, 2015; Wang, Ni, Peng ve Xia, 2018). Bu konuda Duman Yüksel (2005) tamamen yapısal, kısmen yapısal-kısmen bitki örtüsüne sahip ve tamamen bitki örtüsünden oluşan üç ayrı deneme istasyonundan aldığı sıcaklık ve nem parametrelerindeki büyük farklılıkların; yeşil alanların bireylerin yaşam konforu ve termal konfor koşullarına önemli oranda etki ettiğini göstermiştir. Benzer şekilde Hamada ve Ohta (2010) Japonya'nın Nagoya şehrinde gerçekleştirdikleri uzun vadeli zemin ölçümleri ile yeşil alan üzerinde oluşan serin havanın, çevre yerleşim alanlarının yatayda 200-500 m kadar iç kısımlarına ilerlediğini ve ısı adası etkisini azalttığını ortaya koymuşlardır.

Planlama yapılacak alan için oluşturulacak iklim haritaları ile bireysel konforun sağlandığı veya sağlanmadığı alanlar tespit edilebilir. Konforun sağlanmadığı (ideal sıcaklık [16,7°C - 24,7°C], bağıl nem [%30-65] ve rüzgar hızı [5 m/sn] [Sungur 1980 aktaran Güçlü, 2008; Çınar 1999 aktaran Topay ve Yılmaz, 2004] olmadığı) alanlarda yeşil alan miktarını artırmak gerekir. Bu konuda yapılmış çalışmalardan Topay ve Yılmaz (2004), Güngör ve Cengiz (2006) ile Çetin, Topay, Kaya ve Yılmaz (2010) iklim haritalarının oluşumunda Arcview yazılımını kullanılarak, D.G. Krige ve G. Matheron tarafından geliştirilmiş "Kriging Interpolation" yönteminden "Universal Linear", "Save variogram grid", "Sarface" işlemleriyle Geostatistics analizlerini yapmışlardır. Özyavuz (2017) Ters Mesafe Ağırlıklı Enterpolasyon Tekniği (IDW) ile CBS ortamında oluşturulan yıllık ortalama sıcaklık, nem ve rüzgâr haritalarını sınıflandırarak karşılaştırmış ve iklim haritalarını oluşturmuştur.

İklimin kullanıcılar üzerindeki etkisi yeşil alan miktarı ile orantılı olduğu için diğer doğal faktörler ve yapı çevresel faktörler göz önünde bulundurularak, özellikle konfor düzeyinin düşük olduğu alanlarda yeşil alan miktarının artırılması gerekmektedir.

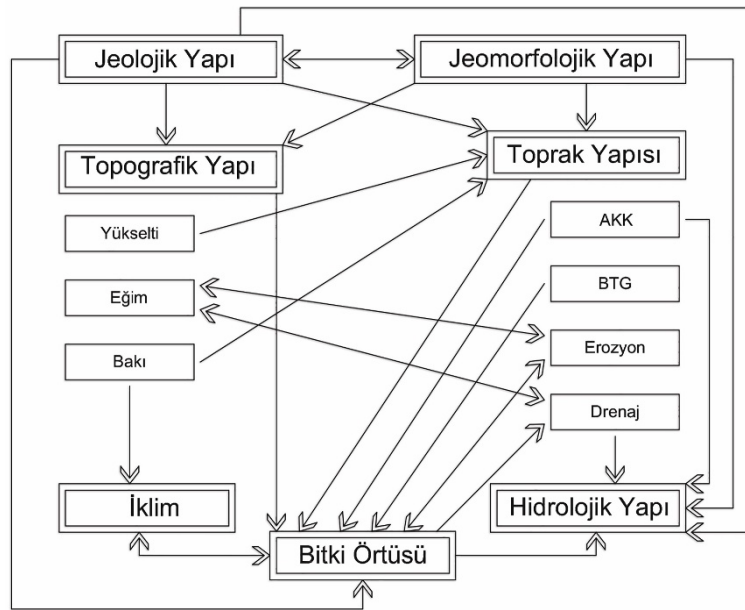
g) Bitki Örtüsü: Bitki örtüsünün kent içindeki dağılımı, kapladığı alan ile karakteri kent ekosisteminin düzenlenmesinde fayda sağlar ve kent planlamada arazi kullanım kararlarının yönlendirilmesinde önemli rol üstlenir

(Barış, 2005; Yılmaz Bayram, 2014). Bu bağlamda önemli bir doğal veri olan bitki örtüsü, kentin gelişimi ve yayılımını da yönlendirir. Günümüzde yeşil kentler (başkentler) olarak bilinen ve sürdürülebilirliğin sağlanması bakımından örnek olan yerleşimlerde de doğal bitki örtüsüne zarar verilmemesi, doğanın kent içine girmesi gibi konular ön plana çıkmıştır (Yalçın Erçoşkun, 2018). Kentlerdeki açık ve yeşil alanlar, doğal alanlarda oluşturulur (Gedikli, 2002). Dolayısıyla tahrip edilen doğal bitki örtüsü kolaylıkla kendisini yenileyemez (Köseoğlu, 1975). Bu durumda yapılması gereken temel hedeflerin başında doğal ve yeşil alanların korunarak yoğunluğunun artırılması gelmektedir (Konyalıoğlu, 2011).

Bitki örtüsü ve yeşil alan planlama üzerine yapılmış çalışmalardan Mansuroğlu, Karagüzel ve Ortaçesme (2005) Antalya kenti imar planlarının hazırlanmasında biyotop haritalarının etkin olarak kullanılmasının mutlak gerekli olduğunu ortaya koymuşlar, ekolojik yapıyı temel almayan bir kent planlama yaklaşımının hatalı sonuçlar doğuracağını belirtmişlerdir. Zülkadiroğlu ve Doygun (2016) da kent içi akarsuları üzerine yaptıkları araştırmada akarsu ve çevresi bitki örtüsünün, doğal bitki örtüsü gelişimine olanak tanıyarak kent planlamasında en önemli kriter olduğunu vurgulamışlardır. Bitki örtüsüne sahip alanların geçirimsiz zeminlere göre drenaj sorunu oluşturmadığı (Korkut, Gültürk ve Üstün Topal, 2016), erozyon riskini azaltması (Anonim, 2018b) gibi etkileri de göz önünde bulundurulduğunda, yeşil alan planlamada mevcut bitki örtüsünün korunması ve artırılması gerekmektedir.

Mevcut bitki örtüsü yüksek çözünürlüklü uydu görüntüleri, hava fotoğrafları, alan sürveyi ve imar planları ile tespit edilerek coğrafi bilgi sistemi ortamında sayısallaştırılabilir. Bu yöntemlerle oluşturulan biyotop haritalarından faydalanılarak yeşil alan planlamasında bitki örtüsü korunmalıdır.

Doğal faktörlere bağlı yeşil alan oluşturulması aşamasında, tüm faktörlerin birbiri ile etkileşim halinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu etkileşimi gösteren diyagram Şekil 3'te verilmiştir. Diyagrama göre yeşil alan planlaması yapılırken örneğin; jeolojik yapı ele alındığında jeomorfolojik yapıyı, topoğrafik yapıyı, toprak yapısını, hidrolojik yapıyı ve bitki örtüsünü de ele almak gerekir. Benzer şekilde topoğrafik yapı; toprak yapısını, bitki örtüsünü ve iklimi etkileyen faktör olarak değerlendirilmelidir.

Şekil 3. Doğal çevresel faktörlerin birbirleri ile ilişkilerini gösteren diyagram

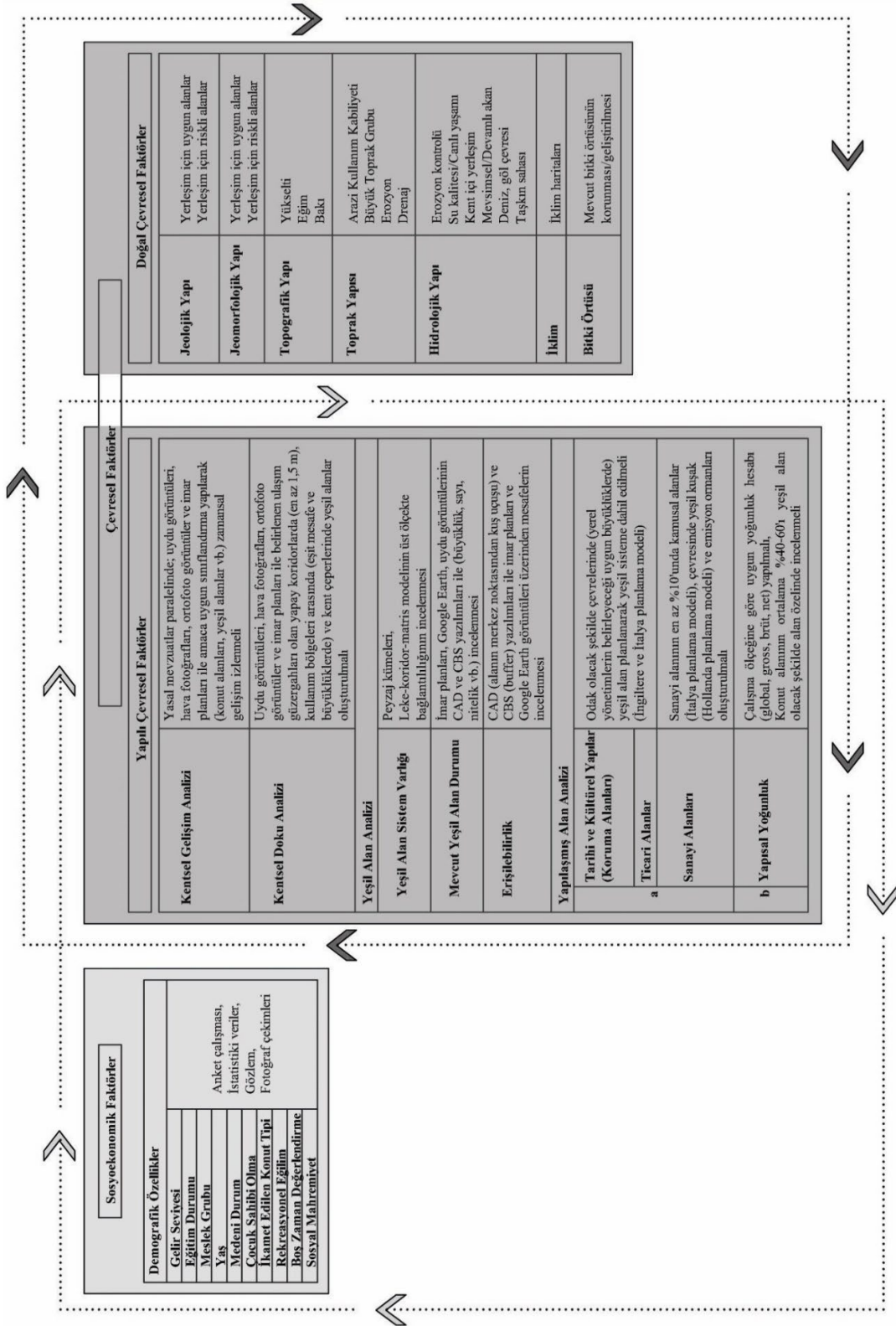
Literatür araştırması sonucunda kurgulanan yeşil alan sistem modeli Şekil 4'te verilmiştir. Modele göre incelenmesi gereken temel parametreler; sosyoekonomik faktörler ile çevresel faktörlerdir.

Sosyoekonomik faktörler kapsamında bireylerin gelir seviyesi, eğitim durumları, meslek grupları, yaşları, medeni durumları, çocuk sahibi olma/olmama durumları, ikamet edilen konut tipleri, rekreasyonel eğilimleri, boş zamanlarını

değerlendirme şekilleri ve sosyal mahremiyet taleplerinin belirlenmesi gerekir. Bu özelliklerin belirlenmesinde genellikle anket yöntemine başvurulmuştur. Bunun yanı sıra istatistik kurumundan alınacak veriler, yerinde gözlem ve görseller ile veri elde etmek mümkündür. Bu veriler daha çok kişisel olup, ekonomik yapı ile ilişkilendirilmektedir. Fiziksel plan yapımında yeşil alan taleplerinin daha fazla olduğu yaşam alanlarında, sosyoekonomik faktörlere göre yeşil alan miktarının artırılması uygun olur.

Sosyoekonomik faktörler, çevresel faktörler kapsamında belirlenen temel parametreler ile daima ilişki içerisindedir. Yapılı çevre ve sosyoekonomik yapının temelinde insan olması, bu iki faktörün yeşil alan planlanırken de bir arada düşünülmesi gerektiğini göstermektedir.

Çevresel faktörler başlığı altında yer alan yapılı ve doğal çevre elemanlarının da kendi içinde birlikte ele alınması gerekmektedir. Örneğin kentsel gelişim analizi sonucunda kentin büyüme yönü ve arazi örtüsündeki değişiklik ortaya koyulurken, doğal çevrenin bu gelişimden olumlu veya olumsuz etkilenmesi söz konusudur. Doğal çevreye verilecek tahribat ile doğa kendini kolaylıkla yenileyemeyecektir. Bu durumda geri dönüşü çok zor veya imkansız kayıplar yaşanabileceği muhtemeldir.

Şekil 4. Kentsel yeşil alan sistem modeli

3. Sonuç

İnsan yaşamının sürdürüldüğü kentler, geçmişten günümüze çeşitli medeniyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve buna bağlı kültürel etkilerle gelişim göstermiştir. Zamanla kentler; ekonomik, siyasal, teknik ve sosyal yönden fayda sağlama, rekreasyonel ihtiyaçların karşılanması gibi insan faaliyetleri ile beraber sahip olduğu kaynakların değişime uğradığı, tüketildiği teknolojik yaşam alanları haline gelmiştir.

Sosyokültürel odaklı gelişen kentlerin fiziksel yapısını oluşturan çevresel bileşenler yerleşim alanlarının belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Bu bileşenler, kent tiplerinin farklılaşmasına ve kendine özgü fiziksel kimlik kazanmasına yol açmaktadırlar. Ancak fiziksel formların farklılaşmasının yanı sıra temel kullanımlar olan konut, ulaşım ağları, açık ve yeşil alan ihtiyacı tüm kentlerin ortak bileşenidir. Bu bileşenler kentin sahip olduğu kaynaklar ve bireylerin ihtiyacına göre şekillenmektedir.

Kentlerin ortak bileşenlerinden açık ve yeşil alanlar ulusal ve uluslararası birçok çalışmada ele alınmış; planlanması, korunması ve yönetilmesi konularında çeşitli stratejiler geliştirilmiştir (Senatsverwaltung für Stadtentwicklung und Umwelt, 2013; Cahasan ve Clark, 2004; Anonim, 2001; Anonim, 2002; Chapa, 2001; Meriggi, 2001). Ülkemizde de yasal mevzuatlara göre düzenlenen yeşil alanlar için çevre düzeni planları, koruma amaçlı imar planları, mekânsal planlar vb. hazırlanmaktadır. Ancak bu planlar genel olmakla birlikte uygulama aşamasında nasıl bir yol izleneceğine dair yeterince açıklayıcı değildir.

Yeşil alan siteleri; kontrolsüz gelişmenin yayılmasını önleyen (Breiling ve Ruland, 2008; Munkhnaran vd., 2013), kentin gelişimini yönlendirerek kente temiz hava akımını sağlayan (Anonim, 2017b), yerleşimler içindeki dağınık ve bağlantısız yeşil alanları birbirine bağlayan (Öztaş, 1991) ve kent ile banliyöleri birbirinden ayıran tampon görevindeki kullanımlar olup; kentsel sürdürülebilirliğin sağlanması için her kent tipine uyarlanabilecek niteliğe sahip olmalıdır. Özellikle doğal ve yapılı çevre öğelerinin bir bütün içinde planlanması, bütün kentler için gerçekleştirilebilmelidir. Çalışmada, bu düşünce ile ön plana çıkan araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

Yapılan çalışmada ülkemizin ve yurt dışı yeşil alan planlama ilkelerinin farklı olduğu görülmektedir. Ülkemizde yasal mevzuatlara göre planlanan yeşil alanların, standart olarak kabul edilen sayısal değerlere bazı kentlerde ulaştığı bazı kentlerde ise ulaşmadığı, bu durumda yeşil alan ihtiyacının yeterince karşılanmadığı görülmüştür.

İnsanların bireysel talep ve ekonomik durumlarının farklı olması yeşil alan kullanımlarında da farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumun oluşmasında en belirgin sebep ise gelir seviyesindeki farklılıklardır. Ancak yapılan çalışmalar göstermiştir ki (Mutlu ve Varol, 2016) gelir seviyesine bağlı mekânsal kullanım farklılıklarının yönetsel boyutta önüne geçilmesi ancak eşit koşullarda planlama yapılması ile mümkündür. Gelir seviyesi dışında eğitim seviyesi, yaş gibi demografik özellikler ile rekreasyonel eğilimler, boş zaman değerlendirme alışkanlıkları arasında yeşil alan kullanımına yönelimin olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda sosyoekonomik özelliklere göre bireylerin tercihleri de dikkate alınarak yeşil alan miktarlarının fazla tutulması önem taşır.

Planlama yaparken dikkate edilecek önemli çevresel faktörler arasında kentin gelişiminin takip edilmesi gelmektedir. Sosyoekonomik ve bireysel talepler dikkate alınarak yapılan planlama alanının arazi örtüsünde, zaman içinde yaşanacak değişimler ile kente olumlu veya olumsuz etkilerinin yansımaları muhtemeldir. Ayrıca bu gelişim her kent tipinde aynı değildir. Bir kentin planı yapılırken arazi yapısına, konumuna uygun formlar tercih edilir. Bu formlar kentin dokusunu oluşturur. Kent dokuları ile ilgili yapılan çalışmalarda lineer, ızgara ve merkezi formların ortak olduğu ve kent planlamada kullanılan temel formlar olduğu görülmüştür. Bu durumda kent dokularının analiz edilerek, kente uygun formda yeşil alanlarının planlanması gerektiği de üzerinde durulması gereken diğer önemli etkidir. Planlanan yeşil alanların üst ölçekteki bağlantılılıklarının saptanması; önemli bir yeşil alan sistem girdisidir. Bunun için planlama yapılacak alanda mevcut yeşil alanların saptanması ve bu alanların nicel değerlerinin belirlenmesi gerekir. Literatürde en çok kabul gören standartlar arasında erişilebilir mesafede ve bu mesafe içerisinde belirli büyükte yeşil alan planlanması gelmektedir (Chapa, 2001; Emür ve Onsekiz, 2007; Kabisch, Strohbach, Haase ve Kronenberg, 2016; Phillips ve Spiers, 2010; Roo, 2011; Senatsverwaltung für Stadtentwicklung und Umwelt, 2013). Böylece belirli bir düzen ile sistem oluşturmanın daha efektif olduğu görülmektedir. Yeşil alan sisteminin sürekliliğini sağlamak açısından önemli fonksiyonu olan yapılar, kentlerin fiziksel bileşenlerinin başında gelmektedir. Kamusal kullanıma açık yapılar, çevrelerinde oluşturulacak yeşil alanlar ile beraber mekânsal sürekliliğin sağlanmasına yardımcı olurlar. Konut alanları yarı kamusal veya özel alanlar olduğu için bu yapıların yoğunlukları ile

alan başına düşen kişi sayısının bilinmesi, yeşil alan miktarının artırılması hakkında bilgi verir. Çünkü literatürde yeşil alan – kentsel alan dengesinin en az %40-%60 olması önerilmektedir (Gold, 1980; Simonds, 1983; Williams, 2003; aktaran Ender, 2015).

Yapılaşmayı ve yeşil alan planlanmasını etkileyen doğal çevre faktörleri incelendiğinde; jeolojik ve jeomorfolojik açıdan yerleşime uygun olmayan alanların, çok dik eğime sahip alanların, erozyon riski yüksek alanların ve drenaj bakımından problemlili alanların mutlak yeşil alan olarak planlanması gerektiği ön plana çıkmaktadır. Literatürde bitkisel verimin elverişli olduğu topraklarda özellikle kitlesel yeşil alanların (ormanlar) planlanabileceği, su yapılarının çevresinin belirli mesafelerde yeşil alanlara ayrılması gerektiği belirtilmiştir.

Doğal koşullar göz önüne alınmadan yapılacak yerleşim planlaması hatalı kullanımlara neden olmaktadır. Hatalı planlama, kentte oluşacak olumsuz iklim koşullarına da zemin hazırlar. Örneğin yoğun yapılaşmış alanlarda yaşanan mikro iklim etkisi ile bireylerin yaşam kaliteleri düşebilmektedir. Yapılan çalışmalar, özellikle yeşil alan miktarının fazla olduğu yerlerde bireylerin termal konforlarının daha iyi olduğunu ortaya koymuştur. Mevcut yeşil alan miktarının korunup geliştirilmesi bu bakımdan da önem arz etmektedir.

Bu veriler ışığında “*yeşil alan planlamada değerlendirilmesi gereken temel kriterler*” in insan odaklı olan; sosyoekonomik yapıya bağlı talepler, kent yapısındaki gelişim, kentin dokusu, sahip olunan mevcut yeşil alanlar ve mesafeleri ile yapılaşmış alanlar olduğu; doğal unsurların ise jeolojik ve jeomorfolojik yapı, topoğrafik yapı, toprak yapısı, hidrolojik yapı, iklim ve bitki örtüsü olduğunu söylemek mümkündür.

Bu kriterlerden sosyoekonomik yapıya bağlı yeşil alan kullanım talebinin belirlenmesinin; anketler, istatistik veriler ve yerinde yapılan gözlemlerle, çevresel faktörlerden yapısal çevrenin; kentin gelişiminin yeşil alanlar üzerindeki etkisinin anlaşılması için, dokusunun tespit edilerek planlanacak yeşil alanların formunun belirlenmesi için, sahip olduğu yeşil alanların korunup geliştirilmesi için uydu görüntüleri, hava fotoğrafları ve imar planları üzerinden sayısallaştırılarak irdelenmesi mümkündür. Doğal çevresel faktörlerin ise yapılaşmaya müsaade edip etmemesi, yeşil alan planlama için uygun olan yükseklik gruplarının, eğim değerlerinin, bakı durumlarının, toprak yapılarının, hidrolojik yapıya olan mesafelerinin, mikro iklim koşullarının bireylere sağladığı konfor düzeyinin tespit edilerek bitki örtüsünü koruyup geliştirilmesi şeklinde irdelenmesi mümkündür.

Yeşil alan planlama kriterlerinin bu şekilde değerlendirilerek planlama yapılacak alanın sosyoekonomik yapısı, yapılı ve doğal çevre özelliklerindeki farklılıkları tespit edilip, yeşil alan sistemi kurgulanabilir. Bu kriterler temel ve alt kriterler olarak ayrılmaktadır. Her kentin sahip olduğu sosyoekonomik yapı ile çevresel özelliklerinin farklı olduğu, bu bakımdan önerilen modelden alana uygulanabilecek kriterlerin seçilip yeşil sistem kurgusunun yapılabileceğini söylemek mümkündür.

Kurgulanan bu model ile araştırmaya yön veren “*kriterlerin nasıl irdeleneceği*” ve “*farklı kentlere uygulanabilecek model oluşturulabileceği*” soruları da yanıt bulmuştur.

Çalışma sonucunda kurgulanan model, kapsamlı bir literatür araştırmasına dayanmaktadır. Bu bakımdan yeşil alan planlaması üzerine yapılan araştırmaların bir araya getirilmiş olması çalışmanın önemini artırmaktadır. Aynı şekilde ulusal ve uluslararası planlama politikalarının sentezlenmesi ile yeşil alan planlamada özellikle kent plancıları için yol gösterecek bir rehber niteliği taşımaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Bu çalışma, ikinci yazarın danışmanlığında tamamlanan, birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir. Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

KAYNAKÇA:

Bildiriler:

- Ayten, A.M., Dede, O.M. ve Yazar, K.H. (2005, Mart 23-25). *Kentsel yerleşimlerde yeni gelişen konut alanlarının yer seçiminde eşik analizinin uygulanması ve sonuçları*. Deprem Sempozyumunda sunulan bildiri, Kocaeli.
- Çelik, K. ve Aydurmuş, B. (2017, Mayıs 3-6). *Kentsel Dönüşüm Alanlarında Uygunluk Analizi*. 16. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayında sunulan bildiri, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Ankara.
- Gülçin, D. (2019, Nisan 22-24). *Kentsel gelişim sürecinin mekânsal planlama kapsamında peyzaj analizi yöntemleri ile değerlendirilmesi*. 2nd International Congress on Engineering and Architecture’da sunulan bildiri, Marmaris, Muğla.
- Mansuroğlu, S., Karagüzel, O. ve Ortaçesme, V. (2005, Eylül 22-24). *Antalya örneğinde kent planlama çalışmalarında biyotop haritalarının önemi*. Antalya Yöresinin İnşaat Mühendisliği Sorunları Kongresinde sunulan bildiri, Antalya.
- Yaman, G. ve Doygun, H. (2014, Ekim 22-24). *Yeşil alanların kent ekosistemine katkılarının Kahramanmaraş kenti örneğinde incelenmesi*. II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumunda sunulan bildiri, Isparta.
- Yılmaz, S., Marangoz, A.M., Şekertekin, A., Oruç, M. ve Kutoğlu, Ş.H. (2015, Mayıs 21-23). *Uzaktan algılama teknikleri ile Zonguldak ili kentsel gelişiminin izlenmesi ve alternatif yerleşim alanlarının belirlenmesi*. TUFUAB VIII. Teknik Sempozyumunda sunulan bildiri, Konya.
- Zengin, M. ve Oğuz, H. (2011, Ekim 26-28). *Afşin-Elbistan ilçeleri potansiyel orman alanlarının belirlenmesi*. I. Ulusal Akdeniz Çevre ve Orman Sempozyumunda sunulan bildiri, Kahramanmaraş.

Kitaplar:

- Ahern, J.F. (2002). *Greenways as strategic landscape planning: Theory and application*. Wageningen University, 156p, The Netherlands.
- Anonim, (2016). *Kentsel tasarım rehberleri cilt II*. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayını, ISBN: 978-605-5294-56-4.
- Arü, K.A. (1998). *Türk kenti*. Yem Yayın, İstanbul.
- Aysu, E. (2002). *Şehir Planlamasında Yoğunluk*. T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi – Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 127s., İstanbul.
- Breiling, M. ve Ruland, G. (2008). *The Vienna green belt: From localised protectio to a regional concept. urban green belts in the twenty-first century*, Edited By Marco Amati, Chapter 9: 167-183.
- Byrne, J. ve Sipe, N. (2010). *Green and open space planning for urban consolidation – A review of the literature and best practice*. Urban Research Program Griffith University. ISBN 978-1-921291-96-8.
- Howard, E. (1902). *Garden cities of to-morrow*. Swan Sonnenschein&Co., Ltd. Paternoster Square, London.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Moughtin, C. ve Shirley, P. (2005). *Urban design: green dimensions*. Elsevier Linacre House, Jordan Hill, Oxford OX2 8DP, Second Edition, ISBN 0 7506 62077.
- Okumuş, G. (2014). *Planlamada analiz teknikleri ve coğrafi bilgi sistemleri. Şehir planlamada analiz ve değerlendirme teknikleri* (1. Baskı) içinde (17-31). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Özşahin, E. ve Eroğlu, İ. (2018). *Ekolojik koşullara göre Tekirdağ ilinin arazi kabiliyet sınıflandırması*. Kriter Yayınevi, 225s, İstanbul.
- Palone, R.S. ve Todd, A.H. (1998). *Chesapeake bay riparian handbook: a guide for establishing and maintaining riparian forest buffers*. United States Department of Agriculture, 481p, Morgantown.
- Roo, M.D. (2011). *The green city guidelines techniques for a healthy liveable city*. ISBN: 978-94-91127-00-7 NUR 100.
- Tekeli, İ. (1980). *Türkiye’de kent planlamasının tarihsel kökleri*. Türkiye’de İmar Planlaması, ODTU Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayınları, Derleyen: Tamer Gök, Ankara.
- Trancik, R. (1986). *Finding lost space theories of urban design*. Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- Yalçiner Erçoşkun, Ö. (2018). *Sürdürülebilir kentsel planlama ve tasarım: Dünya örnekleri*. Gazi Kitabevi, 313s, Ankara.

Makaleler:

- Akbulak, C. (2010). *Analitik hiyerarşi süreci ve coğrafi bilgi sistemleri ile Yukarı Kara Menderes Havzası’nın arazi kullanımı uygunluk analizi*. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 557-576.

- Akpınar, A. (2019). Kentsel yeşil alanların kalitesinin insan sağlığı ve fiziksel aktivitesi üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 20(1), 36-46.
- Aksoy, A. ve Akpınar, A. (2011). Yeşil alan kullanımı ve yeşil alan gereksinimi üzerine bir araştırma İstanbul ili Fatih ilçesi örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 10(20), 81-96.
- Aksoy, Y. ve Ergun, N. (2009). Kentleşme ve yeşil alan sorunu üzerine bir araştırma İstanbul kenti Bakırköy ilçesi örneği. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 2(4): 426-438.
- Ayaşlıgil, Y. (1988). Cephe yeşillendirmeleri. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 39(4): 104-107.
- Balık, H. ve Duman Yüksel, Ü. (2014). Planlama sürecine iklim verilerinin entegrasyonu. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 7(2): 1-6.
- Barış, M.E. (2005). Kent planlaması, kent ekosistemi ve ağaçlar. *Planlama*, 4: 156-163.
- Bilgili, B.C. (2013). Çankırı kenti kamusal yeşil alanlarının yeterliliğinin ulaşılabilirlik yönünden değerlendirilmesi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 21-25.
- Çabuk, S. (2019). Modern Türk şehir planlamasında aktif yeşil alan standardı: Kayseri şehir planlarında zamansal bir inceleme. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(2), 280-291.
- Çalışkan, O. (2004). Sürdürülebilir kent formu: derişik kent. *Planlama*, 3, 33-54.
- Çetin, M., Topay, M., Kaya, L.G. ve Yılmaz, B. (2010). Biyoiklimsel konforun peyzaj planlama sürecindeki etkinliği: Kütahya örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A(1), 83-95.
- Demir, S. ve Demirel, Ö. (2018). Peyzaj planlamada peyzaj ekolojisi yaklaşımı. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-8.
- Emür, S.H. ve Onsekiz, D. (2007). Kentsel yaşam kalitesi bileşenleri arasında açık ve yeşil alanların önemi – Kayseri/Kocasinan ilçesi park alanları analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1): 367-396.
- Erdoğan, E. (2006). Çevre ve kent estetiği. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 8, 68-77.
- Esen, F. ve Avcı, V. (2017). Tunceli ilinde topoğrafik faktörlere göre (yükselti, eğim, bakı) yerleşmelerin ve nüfusun dağılışı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 376-389.
- Garcia, D.A. (2017). Green areas management and bioengineering techniques for improving urban ecological sustainability. *Sustainable Cities and Society*, 30, 108 – 117. <http://dx.doi.org/10.1016/j.scs.2017.01.008>
- Gedikli, R. (2002). Kentlerde, Kişi Başına Düşmesi Gereken Açık Yeşil Alan Büyüklüğünün Değerlendirilmesinde Kullanılabilecek Matematiksel Model Önerisi. *Planlama*, 4, 62-76.
- Güçlü, Y. (2008). Alanya-Samandağ kıyı kuşağında konforlu olma süresi ve deniz turizmi mevsiminin iklim koşullarına göre belirlenmesi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 50, 1-20.
- Güngör, S. ve Cengiz, T. (2006). Artvin ilinin iklim konforuna sahip rekreasyon ve turizm alanları. *Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi*, 7(1), 69-80.
- Gürer, T.K. (2016). Tipomorfoloji: Kentsel mekanın yapısını anlamak. *İdeal Kent Araştırmaları Dergisi*, 18(7), 8-21.
- Hamada, S. ve Ohta, T. (2010). Seasonal variations in the cooling effect of urban green areas on surrounding urban areas. *Urban Forestry & Urban Greening*, 9:15 – 24. doi:10.1016/j.ufug.2009.10.002.
- Kabisch, N., Strohbach, M., Haase, D. ve Kronenberg, J. (2016). Urban green space availability in European cities. *Ecological Indicators*, 70:586 – 596. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolind.2016.02.029>.
- Karakuyu, M. (2002). Şehirleşmenin küresel iklim sapmaları ve taşkınlar üzerindeki etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 6: 97-108.
- Kılıçaslan, Ç. ve Özkan, M.B. (2005). Akarsuların Kentsel gelişme - dönüşüm süreci içinde çeşitli kullanımlar yönünden etkileşimlerinin İzmir kenti örneğinde ortaya konulması. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg.*, 42(2): 179-190.
- Korkut, A., Gültürk, P. ve Üstün Topal, T. (2016). Kentsel peyzaj yapılarında zemin geçirirliiği üzerine bir araştırma: Tekirdağ örneği. *Kastamonu Uni., Orman Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 412-422.
- Köseoğlu, M. (1975). Kırsal peyzaj planlama çalışmaları ve bunun ülkemiz yönünden önemi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, XXV(I), 127-146.
- Kubat, A.S. ve Topçu, M. (2009). Antakya ve Konya tarihi kent dokularının morfolojik açıdan karşılaştırılması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 334-347.
- Kulözü, N. (2016). Bir mekânsal modernleşme öyküsü: Erzurum kenti ve kentsel mekânında ikili dokunun oluşumu. *İdeal Kent Araştırmaları Dergisi*, 18(7), 22-47.
- Kurt, S. ve Duman, E. (2016). Sakarya ili'nde kentsel gelişim sürecinin arazi kullanımı ve jeomorfolojik birimler üzerindeki etkisinin zamansal değişimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 34, 268-282.
- Küçük, V. ve Gül, A. (2005). Isparta kentiçi yol ağaçlandırmaları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(3), 1-9.

- Kürkçüoğlu, E. ve Ocakçı, M. (2015). kentsel dokuda mekânsal yönelme üzerine bir algı-davranış çalışması: Kadıköy çarşı bölgesi. *Megaron*, 10(3):365-388.
- Luca, O., Petrescu, F., Iacoboaia, C., Gaman, F., Aldea, M. ve Sercaianu, M. (2015). Green structure in Romania: the true story. *Sustainable Development and Planning VII*, 489 – 500. ISSN 1743-3541 (on-line).
- Moudon, A.V. (1997). Urban morphology as an emerging interdisciplinary field. *Urban Morphology*, 1, 3-10.
- Munkhnaran, S., Bazarkhand, T.S., Chinbat, B. ve Gantulga, G. (2013). Green belt zoning for Ulaanbaatar city. *International Journal of Science and Research*, 4(5): 2320 – 2324.
- Mutlu, E. ve Varol, Ç. (2016). Sosyo-ekonomik farklılaşma ve mekânsal ayrışma: Bursa metropoliten alanı analizi. *Megaron*, 12(1), 87-105.
- Özcan, K. (2008). Sürdürülebilir kentsel koruma için açık-yeşil alan etkin bir planlama modeli: Konya kentsel koruma alanı, Türkiye örneği. *Ekoloji*, 17(68), 43-53.
- Özşahin, E. (2015). Tekirdağ'da kentsel gelişim ve jeomorfolojik birimler arasındaki ilişkinin zamansal değişimi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(1): 579-602.
- Öztaş, Y. (1991). Ankara Kenti'nin 2000'li yıllar için açık ve yeşil alan sistemi olanakları. *Peyzaj Mimarlığı Dergisi*, 91(2), 32-36.
- Özyavuz, M. (2011). Tekirdağ kent merkezinin zamansal değişiminin uzaktan algılama ile incelenmesi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 65-74.
- Sang, A.O., Knez, I., Gunnarsson, B. ve Hedblom, M. (2016). The effects of naturalness, gender, and age on how urban green spaces perceived and used. *Urban Forestry & Urban Greening* 18, 268–276.
- Sınmaz, S. ve Özdemir, H.A. (2016). Türkiye şehir planlama pratiğinin kentsel morfoloji ve tipoloji üzerindeki etkileri, Siverek kenti için bir değerlendirme. *İdealkent*, 18(7), 80-115.
- Suher, H., Ocakçı, M., Karabay Ayataç, H. ve Ertekin, Ö. (2004). An indicator of sustainable development: Urban identity. *ITU A|Z*, 1, 26-42.
- Szymanska, D., Lewandowska, A. ve Rogatka, K. (2015). Temporal trend of green areas in Poland between 2004 and 2012. *Urban Forestry & Urban Greening*, 14, 1009–1016. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ufug.2015.09.008>
- Talay, İ., Kaya, F. ve Belkayalı, N. (2010). Sosyo-ekonomik yapının rekreasyonel eğilim ve talepler üzerine etkisi: Bartın kenti örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8(2), 147-156.
- Taş, B. ve Yakar, M. (2010). Afyonkarahisar ilinde yükselti basamaklarına göre arazi kullanımı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8(1), 57-76.
- Tekel, A. ve Arı, A. (2013). Kentsel yapı çevrenin oluşumunda aktörler ve aktörler arası ilişkiler üzerine bir değerlendirme: Mardin Artuklu Üniversitesi örneği. *Yerel Politikalar*, 153-167.
- Tekeş, A. ve Cürebal, İ. (2019). Arazi kullanımı ile yükselti ve eğim özellikleri arasındaki ilişkinin analizi: Şehzadeler (Manisa) ilçesi. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(4), 1-19.
- Tsilini, V., Papantoniou, S., Kolokotsa, D.D. ve Maria, E.A. (2015). Urban gardens as a solution to energy poverty and urban heat island. *Sustainable Cities and Society* 14, 323–333.
- Turoğlu, H. (2000). Doğal ortam analizi ve düzenleme-planlama çalışmaları. *Coğrafya Dergisi*, 8, 201-212.
- Tüdeş, Ş. (2011). Planlamada jeolojik eşiklerin değerlendirilmesine ilişkin analitik bir model önerisi-Portsmouth (İngiltere) örneği. *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der.*, 26(2), 273-288.
- Wang, Y., Ni, Z., Peng, Y. ve Xia, B. (2018). Local variation of outdoor thermal comfort in different urban green spaces in Guangzhou, a subtropical city in South China. *Urban Forestry & Urban Greening*, 32, 99–112. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2018.04.005>
- Wüstemann, H., Kalisch, D. ve Kolbe, J. (2017). Access to urban green space and environmental inequalities in Germany. *Landscape and Urban Planning*, 164, 124–131. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.04.002>.
- Zülkadıroğlu, D. ve Doygun, H. (2016). Kentsel akarsuların korunmasına yönelik peyzaj planlama ve tasarım ilkeleri geliştirilmesi: Kahramanmaraş kenti örneği. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(13), 11-24.

Raporlar:

- Anonim, (1956). 6785 Sayılı İmar Kanunu. 9359 Sayılı Resmi Gazete.
- Anonim, (1983). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. 18113 Sayılı Resmi Gazete.
- Anonim, (1985). 3194 Sayılı İmar Kanunu. 18749 Sayılı Resmi Gazete.
- Anonim, (1993). *Forest ecosystem management: An ecological, economic, and social assessment*. Report of the Forest Ecosystem Management Assessment Team, 1039p.
- Anonim, (1999). *İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik*. 23804 Sayılı Resmi Gazete.

- Anonim, (2013a). *Green urban areas*. European Green Capital Award Nantes 2012 2013.
- Anonim, (2013b). *Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*. Erişim adresi http://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2013.pdf
- Anonim, (2013c). *Canada's capital greenbelt master plan*. National Capital Commission, ISBN: 978-1-100-23179-2.
- Anonim, (2014a). *Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği*, 29030 sayılı Resmi Gazete.
- Anonim, (2014b). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*. Erişim adresi https://www.ibb.istanbul/Uploads/2016/12/ibb_faaliyetraporu2014.pdf
- Anonim, (2017a). *Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği*. Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=23722&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5>
- Anonim, (2019c). *Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*. Erişim adresi https://www.ankara.bel.tr/files/4115/9594/2372/2019_Faaliyet_Raporu.pdf
- Anonim, (2019d). *İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*. Erişim adresi https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/2019FaaliyetRaporu_web.pdf
- Anonim, (2019e). *Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*. Erişim adresi <https://www.konya.bel.tr/dosyalar/2019FaaliyetRaporu.pdf>
- Chapa, J.M. (2001). *Green areas in Spanish urban legislation. european cooperation in the field of scientific and technical research - COST Action C11*. Erişim adresi <http://www.greenstructureplanning.eu/COSTC11/spain.htm>.
- Ferri, S., Siragusa, A., Pafi, M. ve Halkia, M. (2016). *How green are the European cities? Exploring the green European settlement map*. A systematic comparison between the Green ESM vs. the UA urban green areas in 300 European cities; EUR 28110 EN; doi:10.2788/52902.
- Hawes, E. ve Smith, M. (2005). *Riparian buffer zones: functions and recommended widths*. Yale School of Forestry and Environmental Studies. Eightmile River Wild and Scenic Study Committee.
- Lautso, K., Spiekermann, K., Wegener, M., Sheppard, I., Steadman, P., Martino, A., Domingo, R. ve Gayda, S. (2004). *Planning and research of policies for land use and transport for increasing urban sustainability*. Final Report (2nd ed.), Energy, Environment and Sustainable Development Thematic Programme of the Fifth RTD Framework Programme, Finland.
- Meriggi, M. (2001). *"Green structures" in Italian planning - laws, policies. Challenges. European Cooperation in the field of Scientific and Technical Research - COST Action C11*. Erişim adresi <http://www.greenstructureplanning.eu/COSTC11/italy.htm>.
- Özyavuz, M. (2017). *Tekirdağ İli'nin biyoiklimsel konforunun coğrafi bilgi sistemleri ile analizi*. Namık Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi NKUBAP.08.GA.16.015.
- Pafi, M., Siragusa, A., Ferri, S. ve Halkia, M. (2016). *Measuring the accessibility of urban green areas*. A comparison of the Green ESM with other datasets in four European cities; EUR 28068 EN; doi:10.2788/279663.
- Phillips, H. ve Spiers, S. (2010). *Green belts: a greener future*. A report by Natural England and the Campaign to Protect Rural England.
- Topay, M. ve Yılmaz, B. (2004). *Biyoklimatik konfora sahip alanların belirlenmesinde CBS'den yararlanma olanakları: Muğla ili örneği*. Erişim adresi https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/98386/mod_resource/content/1/%2B%2B%C4%B0KL%C4%B0M%20TASARIM%206_BIYOKLIMATIK%20KONFOR.pdf

Tezler:

- Aksoy, Y. (2001). *İstanbul kenti yeşil alan durumunun irdelenmesi* (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akten, M. (2008). *Isparta ovasının optimal alan kullanım planlaması üzerine bir araştırma* (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Alkan, Y. (2006). *Erdemli kenti mücavir alanı içinde ekolojik kapsamlı alan kullanımı üzerine bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Cengiz, B. (2007). *Bartın Çayı peyzaj özelliklerinin saptanması ve değerlendirilmesi üzerinde bir araştırma* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çalışkan, A. M. (1990). *3194 Sayılı İmar Yasası açısından kentlerimizde açık-yeşil alan sisteminin geleceği ve Ankara-Çankaya ilçesi örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelikyay, S. (2005). *Arazi kullanımlarının ekolojik eşik analizi ile belirlenmesi Bartın örneğinde bir deneme* (Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Çoban, A. (2019). *Kentsel gelişmenin ekolojik planlama açısından değerlendirilmesi: Suriyeli sığınmacıların etkisindeki Kilis kenti örneği* (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Değirmencioğlu, A. (1998). *1923'den günümüze Ankara İmar planlarının açık ve yeşil alanlar açısından irdelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demiroğlu, D. (2010). *Sivas kent planlarının kentin peyzaj özelliklerine uygunluğunun araştırılması* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duman Yüksel, Ü. (2005). *Ankara kentinde kentsel ısı adası etkisinin yaz aylarında uzaktan algılama ve meteorolojik gözlemlere dayalı olarak saptanması ve değerlendirilmesi üzerinde bir araştırma* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ender, E. (2015). *Açık alan ve yeşil alan planlaması açısından Bursa kenti için bir model önerisi* (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Erdoğan, Ö. (2017). *Ekolojik alan kullanım kararlarının imar planlarına uygunluğunun Kütahya kenti örneğinde irdelenmesi* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gülçin, D. (2018). *Yeşil altyapı bağlamında açık/yeşil alan sistemlerinin uygulama olanaklarının araştırılması: Aşağı Büyük Menderes Havzası örneği* (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Güzelmansur, A. (2012). *Amik Ovası ve yakın çevresinin sürdürülebilir alan kullanım planlaması* (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Kırkık Aydemir, K.P. (2018). *Yavaş kent hareketi üzerinden yaşanabilir aramekân/arayüz geliştirmede bir model önerisi: İstanbul/Beşiktaş-Sinanpaşa Mahallesi örneği* (Doktora Tezi), Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Konaklı, N. (2011). *Konya Altınapa Baraj Gölü havzası örneğinde optimal alan kullanım planının belirlenmesi* (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Manavoğlu, E. (2013). *Antalya kenti yeşil alanlarının çok ölçütlü analizi ve planlama stratejilerinin geliştirilmesi* (Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Müftüoğlu, V. (2016). *Kentsel tasarım rehberlerinin peyzaj mimarlığı açısından ekolojik çerçevede irdelenmesi üzerine bir yöntem araştırması* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Olgun, R. (2018). *Niğde kenti açık ve yeşil alanlarına yönelik stratejik hedeflerin belirlenmesi ve planlama stratejilerinin geliştirilmesi* (Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Öztürk, B. (2004). *Kentsel açık ve yeşil alan sistemi oluşturulması: Kayseri kent bütünü örneği* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yeşil, M. (2010). *Tozanlı Havzası Tokat-Altunışık ilçesi ekolojik temelli kırsal peyzaj planlaması* (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Zengin, M. (2007). *Ardahan Kura Nehri ve yakın çevresi alan kullanımlarının belirlenmesi ve optimal alan kullanım önerileri* (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Web Siteleri:

- Anonim, (2001). *The green heart region up to 2050 three scenarios for the green heart region*. Erişim adresi <https://www.rivm.nl/bibliotheek/digitaaldepot/greenheartregion.pdf>
- Anonim, (2002). *Planning policy guidance 17: Planning for open space, sport and recreation*. Erişim adresi <http://www.communities.gov.uk/documents/planningandbuilding/pdf/ppg17.pdf>
- Anonim, (2012a). *The green city index. A summary of the Green City Index research series*. Siemens AG Corporate Communications and Government Affairs. Erişim adresi <https://assets.new.siemens.com/siemens/assets/api/uuid:cf26889b-3254-4dcb-bc50-fef7e99cb3c7/gci-report-summary.pdf>
- Anonim, (2012b). *Planlamada yoğunluk*. Erişim adresi <https://slideplayer.biz.tr/slide/14720181/#:~:text=1%20PLANLAMADA%20YOGUNLUK%20Kent%20bilimleri,konut%20birimi%20say%C4%B1s%C4%B1%E2%80%9D%20olarak%20tan%C4%B1mlanmaktadır%C4%B1r>
- Anonim, (2014c). *Scientific foundation for shaping riparian buffer protection regulations*. Pennsylvania Land Trust Association, Brandywine Conservancy Erişim adresi <https://conservationtools.org/guides/132-a-scientific-foundation-for-shaping-riparian-buffer-protection-regulations>
- Anonim, (2017b). *Green wedge review*. Leicester City Council. Erişim adresi <https://www.leicester.gov.uk/media/183612/green-wedge-review.pdf>
- Anonim, (2018a). <https://samsun.bel.tr/turizm/rekreasyon-alanlari>

- Anonim, (2018b). *Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatı*. Erişim adresi https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Mevzuat/Talimatlar/ToprakAraziSiniflamasiStandartlariTeknikTalimativellgiliMevzuat_yeni.pdf
- Anonim, (2019a). <http://www.worldcitiescultureforum.com/data/of-public-green-space-parks-and-gardens>
- Anonim, (2019b). <https://www.wien.info/en/sightseeing/green-vienna/green-spaces-and-recreation-areas>
- Cahasan, P. ve Clark, A.F. (2004). *Copenhagen, Denmark. 5 finger plan*. Erişim adresi http://depts.washington.edu/open2100/Resources/1_OpenSpaceSystems/Open_Space_Systems/copenhagen.pdf
- Konyalıoğlu, H. (2011). *Kent planlama ve ekoloji ilişkisi*. Erişim adresi <http://www.gncsrap.com/kent-planlama-ve-ekoloji-iliskisi/>
- Senatsverwaltung für Stadtentwicklung und Umwelt (2013). Availability of public, near residential green space. Erişim adresi http://www.stadtentwicklung.berlin.de/umwelt/umweltatlas/eda605_01.htm

Article Info		RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ
Title of Article	An Index Method in Sustainable Landscape Design Evaluation		
Corresponding Author	Fatma AŞILIOĞLU Ankara Üniversitesi, Kalecik Meslek Yüksekokulu, Peyzaj ve Süs Bitkileri Programı, fatma.asilioglu@ankara.edu.tr		
Received Date	14.08.2021		
Accepted Date	20.08.2021		
Author / Authors	Fatma AŞILIOĞLU	ORCID: 0000-0001-9869-9638	
How to Cite	Aşılıoğlu, F. (2021). An Index Method in Sustainable Landscape Design Evaluation / Sürdürülebilir Peyzaj Tasarımı Değerlendirmesinde Bir Katsayı Yöntemi, Kent Akademisi, Volume, 14 , Issue 3, Pages,		

Sürdürülebilir Peyzaj Tasarımı Değerlendirmesinde Bir Katsayı Yöntemi

Dr. Fatma AŞILIOĞLU¹

ABSTRACT:

Parks are important components of the built environment in the settlements and should be designed and improved to protect the functions in the long term. The aim of this study is to develop a method that quantitates the sustainability levels of park designs. The study was carried out in three parks, namely Şehitler Park, Osman Arslan Park and Atatürk Park, in Kalecik district of Ankara. First of all, the criteria determined by the SITES rating system for the land design were examined and regulated by considering regional conditions. In this context, four main criteria, including soil and vegetation, material selection, water, human health and well-being, and 30 sub-criteria were evaluated. The Simos procedure was used to assign weight to criteria and the 5-likert scale was used to establish the suitability scores. Sustainable Landscape Design Index (SLDI) was calculated for each park and each sub-criteria with various equations. SLDI values expressing sustainability levels of parks were given and interpreted in tables and diagrams. Accordingly, one of the parks has the highest SLDI average in terms of the main criterion of the water and the other two of the soil and vegetation. SLDI values for human health and well-being are at the lowest level in all parks. When the sub-criteria were examined, it was seen that the three parks reached the highest SLDI value in three different sub-criteria, including the suitable plant use, reducing the use of wood material produced from threatened species and an efficient irrigation system, and the lowest SLDI value in the sub-criteria of providing smokeless airspace. The study revealed a comprehensive, comparable and reproducible index method that quantitates the sustainability levels of existing parks. The method is expected to be used as a measurement tool in the creation of new parks suitable for sustainable design and the renovation of existing parks.

KEYWORDS: Sustainable Landscape Design Index, SLDI, SITES Rating System, Simos procedure

¹ Ankara Üniversitesi, Kalecik Meslek Yüksekokulu, Peyzaj ve Süs Bitkileri Programı, fatma.asilioglu@ankara.edu.tr

ÖZ:

Sürdürülebilirlik insan sağlığı, çevre ve doğal kaynaklar üzerinde etkilere sahip birçok alanda olduğu gibi peyzaj tasarımında da önemli ve güncel kavramlardan biridir. Dünyada sürdürülebilir tasarımları değerlendirmek üzere oluşturulmuş çok sayıda derecelendirme sistemi vardır. Bu sistemlerin çoğu, yapı ve açık alan tasarımlarının sürdürülebilirlik düzeylerini ölçen nicel analizlere dayanmaktadır. Parklar, yerleşim merkezlerindeki yapı çevrenin önemli bileşenlerindedir ve işlevlerini uzun vadede korumak üzere tasarlanmalı ve geliştirilmelidir. Bu çalışmanın amacı park tasarımlarının sürdürülebilirlik düzeylerini nicel olarak ifade eden bir yöntem geliştirmektir. Çalışma Ankara ili Kalecik ilçesinde Şehitler Parkı, Osman Arslan Parkı ve Atatürk Parkı olmak üzere üç parkta yürütülmüştür. Öncelikle SITES Derecelendirme Sisteminin alan tasarımı için belirlediği kriterler incelenmiş ve bölgesel koşullar dikkate alınarak düzenlenmiştir. Bu kapsamda toprak ve vejetasyon, materyal seçimi, su, insan sağlığı ve refahı olmak üzere dört ana kriter ve bunların kapsadığı 30 alt kriter değerlendirmeye alınmıştır. Kriterlere ağırlık tayin etmede Simos prosedürü, uygunluk puanlarının verilmesinde ise 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır. Çeşitli eşitliklerle her bir park ve her bir alt kriter için Sürdürülebilir Peyzaj Tasarımı Katsayısı (Sustainable Landscape Design Index, SLDI) hesaplanmıştır. Parkların sürdürülebilirlik düzeylerini ifade eden SLDI değerleri tablo ve diyagramlar halinde verilmiş ve yorumlanmıştır. Buna göre parklardan biri su, diğer ikisi ise toprak ve vejetasyon ana kriteri bakımından en yüksek SLDI ortalamasına sahiptir. Tüm parklarda insan sağlığı ve refahına ilişkin SLDI değerleri en düşük düzeydedir. Alt kriterler incelendiğinde ise üç parkın uygun bitki kullanımı, tehdit altındaki türlerden üretilen ahşap materyal kullanımını azaltma ve randımanlı sulama sistemi olmak üzere üç farklı alt kriterde en yüksek, dumansız hava sahası sunma alt kriterinde ise en düşük SLDI değerine ulaştığı görülmüştür. Çalışma, mevcut parkların sürdürülebilirlik düzeylerini nicel olarak ifade eden, anlaşılır, karşılaştırılabilir ve tekrarlanabilir bir katsayı yöntemi ortaya koymuştur. Yöntemin, sürdürülebilir tasarıma uygun yeni parkların oluşturulması ve mevcutların yenilenmesinde bir ölçüm aracı olarak kullanılması beklenmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Sürdürülebilir Peyzaj Tasarımı Katsayısı, SLDI, SITES Derecelendirme Sistemi, Simos prosedürü

GİRİŞ:

Sürdürülebilir planlama ve tasarım anlayışı, konutların yapım ve kullanım süresi boyunca insan sağlığına duyarlı ve çevresel etkileri minimum olan, uzun ömürlü ekonomik yapıların inşası için ortaya çıkmıştır (Ünal, 2014). Peyzaj tasarımı insanın varoluşu ile görülmeye başlayan küçük ölçekli bahçelerden, sosyal yerleşimlerin artması ile ortaya çıkan geniş ölçekli alanlara kadar uzanmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı, çevre kirliliğinin artması, hammadde kaynaklarının tükenmesi ve doğanın kendini yenileyememesi gibi faktörler nedeniyle peyzaj mimarlığı disiplininin önemli konularından biri haline gelmiştir (Yaşar ve Düzgüneş, 2013). İnsan ve doğanın bütünleşmesini ve aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerin sürdürülebilir gelişimini sağlamayı amaçlayan sürdürülebilir peyzaj tasarımı, sosyal uygunluk, çevreye uyumluluk ve ekonomik fizibilite olmak üzere üç temel unsura sahiptir (Aşılıoğlu, 2016; Dong-dong vd., 2009). Peyzaj mimarlığı pratiğindeki temel eğilim, başarılı bir sürdürülebilir tasarım için estetik ve fonksiyon dengesini kurmak yönündedir (Bean ve Yang, 2016). Kaliteli bir sürdürülebilir tasarım, belirli bir konum veya bölgeye uygun, estetik, işlevsel, sürdürülebilir ve maliyet tasarrufu sağlayan peyzajlar oluşturmayı amaçlar. Ancak bu yaklaşımla kısa ve uzun vadede maksimum düzeyde sürdürülebilir peyzajlar elde edilebilir (Aşılıoğlu, 2016; Cook ve VanDerZanden, 2011).

Dünyada sürdürülebilir tasarımları sertifikalandırmak üzere oluşturulmuş çok sayıda derecelendirme sistemi vardır (Gürbüz ve Arıdağ, 2013; Özyılmaz Küçükyağcı, 2020; Reed vd., 2009; Şenol, 2019). Bu sistemler yapı ve alan tasarımlarının neden olduğu çevre sorunlarını belirleme, bunlara dikkat çekme ve çevre üzerindeki yıkıcı etkileri azaltma yolunda önemli araçlardır (Kats, 2003; Özyılmaz Küçükyağcı, 2020; Turner vd., 2008). Sürdürülebilir peyzajları desteklemek için 2005 yılında Amerikan Peyzaj Mimarları Topluluğunun (American Society of Landscape Architects, ASLA) önderliğinde Sürdürülebilir Alanlar Girişimi (The Sustainable Sites Initiative) oluşturulmuştur (Gürbüz ve Arıdağ, 2013). Austin Texas Üniversitesi Lady Bird Johnson Merkezi ve Amerika Birleşik Devletleri Botanik Bahçesinin de içinde olduğu girişim, ortak ve disiplinler arası bir çabayla SITES Derecelendirme Sistemini (SITES Rating System) geliştirmiştir (SITES, 2014). "SITES, sürdürülebilir ve uyarlanabilir alan geliştirme projeleri oluşturmak için en kapsamlı sistemdir" ve "Peyzaj mimarları, tasarımcılar, mühendisler, planlamacılar, ekologlar, mimarlar, geliştiriciler, politika yapıcılar ve diğerleri tarafından alan geliştirme ve yönetimini yenilikçi sürdürülebilir tasarım ile uyumlu hale getirmek için kullanılmaktadır" (The Sustainable SITES Initiative, 2021).

Bu çalışmada parkların sürdürülebilir peyzaj tasarımına uygunluk düzeylerini belirleyen nicel bir yöntemin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Çalışma Ankara ili Kalecik ilçesinde Şehitler Parkı, Osman Arslan Parkı ve Atatürk Parkı olmak üzere üç parkta yürütülmüş, parklar SITES (2014) rehberinde alan tasarımı başlığı altında bulunan toprak ve vejetasyon; materyal seçimi; su; insan sağlığı ve refahı üzere dört ana kriter ve bunların kapsadığı 30 alt kriter bakımından değerlendirilmiştir. Kriterlere ağırlık tayin etmede Simos prosedürü, uygunluk puanlarının verilmesinde ise 5'li Likert ölçeği kullanılmak suretiyle Sürdürülebilir Peyzaj Tasarımı Katsayısı (Sustainable Landscape Design Index, SLDI) değerleri hesaplanmıştır. Her park için SLDI kapsamında değerlendirme yapılmış, sonuçları ifade eden diyagramlar oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

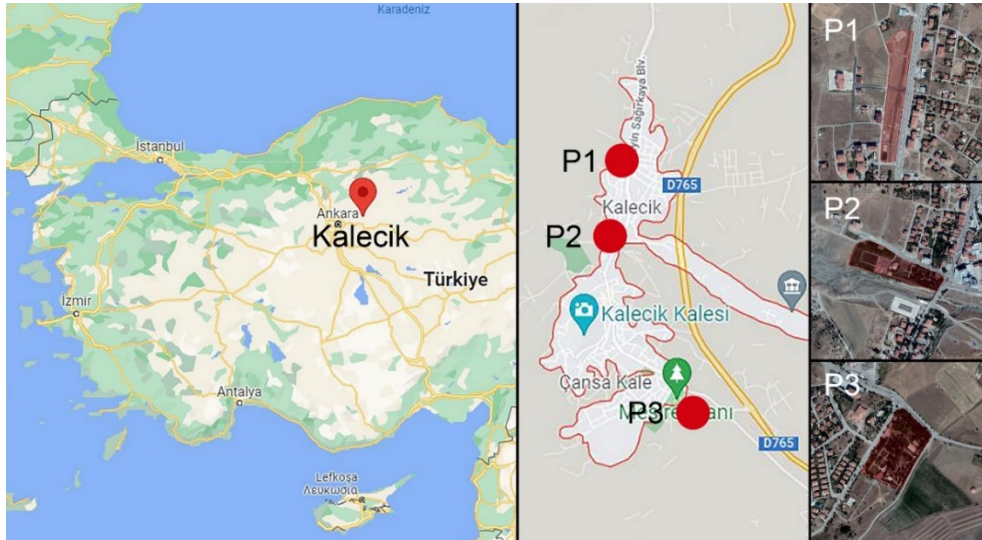
Çalışmanın yöntemi, bulguları ve elde edilen SLDI değerleri mevcut parkların sürdürülebilir peyzaj tasarımı ilkelerini ne derecede karşıladığını ortaya koymak açısından önemlidir. Yöntemin uygulanması sonucunda parkların ve diğer alanların sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda tasarlanması ve mevcutların yine bu doğrultuda revize edilmesi veya dönüştürülmesi için ölçülebilir çıktılar elde edilmiştir. Çünkü SITES'a (2014) göre açık alanlar, yapılı çevrenin önemli bileşenleridir ve fonksiyonel peyzajların sağladığı faydaları korumak ve geliştirmek için planlanabilir, tasarlanabilir, geliştirilebilir ve sürdürülebilir. Bu sayede çevreye olduğu kadar mülk sahiplerine, halka ve ekonomilere de fayda sağlanmış olacaktır.

MATERYAL

Çalışma Türkiye'nin başkenti Ankara'nın ilçelerinden biri olan Kalecik'in ilçe merkezinde yürütülmüştür. Kalecik Ankara'nın kuzeydoğusunda ve Ankara'ya 70 km uzaklıkta yer alan, 57 mahalleye, yaklaşık 1318 km² yüzölçümüne ve TÜİK (2020) verilerine göre 12.941 nüfusa sahip bir ilçedir. Ekonomisi tarım ve hayvancılık üzerine kuruludur.

Ankara'nın en eski yerleşim bölgelerinden olan Kalecik ilçe merkezinde eski ve yeni olmak üzere iki tip yerleşim alanı bulunmaktadır. İlçenin kuzeyi gelişmekte olan yeni yerleşim alanında planlı ve çok katlı yapılaşma görülmektedir. Eski kent dokusu ise Kalecik Kalesi'nin çevresinde, Ahikemal-Şenyurt Mahallesi ve Halılağa-Tabakhane Mahallesi'nde varlığını korumaktadır. Bu mahalleler konut yerleşimlerinin düzenli olmadığı, genellikle tek ya da iki katlı yapıların bulunduğu alanlardır (Çınar, 2020).

Çalışmada ilçe merkezini bir aks gibi ikiye bölen Hüseyin Sağırkaya Bulvarı ve İstasyon Caddesine komşu üç park incelenmiştir. Bu parklar kuzeyden güneye doğru Şehitler Parkı (P1), Osman Arslan Parkı (P2) ve Atatürk Parkı (P3) olup konumları Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Çalışmanın yürütüldüğü Kalecik ilçesi ve parkların konumu (Google Earth, 2021 ve Google Maps, 2021 verilerinden uyarlanmıştır.)

YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi ana ve alt kriterlerin belirlenmesi, Simos prosedürü ile ağırlıkların tayin edilmesi, uygunluk puanlarının verilerek her bir alt kriter için SLDI değerlerinin hesaplanması olmak üzere üç temel aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar alt bölümler halinde verilmiştir.

1. Kriter Seçimi

Birinci aşama değerlendirme kriterlerinin belirlenmesidir. SITES Derecelendirme Sisteminin alan tasarımı başlığı altındaki toprak ve vejetasyon (7), materyal seçimi (7), su (5), insan sağlığı ve refahı (11) olmak üzere dört ana kritere (Main criteria, MC) ait alt kriterler çalışmanın amacına ve çalışma alanına uyarlanarak toplam 30 alt kriter (Sub-criteria, SC) değerlendirmeye alınmıştır (Tablo 1).

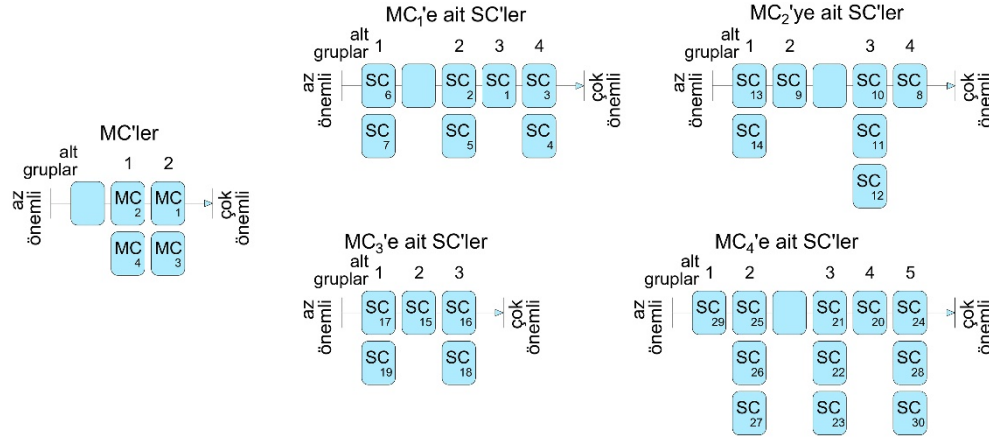
Tablo 1. Ana ve alt kriterler

Ana kriterler	Alt kriterler	Ana kriterler	Alt kriterler
MC ₁ Toprak ve vejetasyon	SC ₁ : Toprak yönetimi SC ₂ : Sağlıklı toprakları ve bitkileri koruma SC ₃ : İstilacı bitkilerin kontrolü SC ₄ : Uygun bitki kullanımı SC ₅ : Yerel türleri koruma ve kullanma SC ₆ : Biyokütleinin optimizasyonu SC ₇ : Isı adası etkisini azaltma	MC ₂ Materyal seçimi	SC ₈ : Tehdit altındaki türlerden üretilen ahşap materyal kullanımını azaltma SC ₉ : Mevcut yapı ve kaplamaları değerlendirme SC ₁₀ : Uyarlanabilir ve demonte konstrüksiyon SC ₁₁ : Geri dönüştürülmüş materyal kullanımı SC ₁₂ : Yerel malzeme kullanımı SC ₁₃ : Az veya güvenli kimyasal madde kullanımı SC ₁₄ : Sürdürülebilir materyal kullanımı
MC ₃ Su	SC ₁₅ : Yağışın yerinde yönetimi SC ₁₆ : Sulama suyu ihtiyacını azaltma SC ₁₇ : Yağmur suyundan faydalanma SC ₁₈ : Randımanlı bir sulama sistemi SC ₁₉ : Etkin bir drenaj sistemi	MC ₄ İnsan sağlığı ve refahı	SC ₂₀ : Kültürel ve tarihi özellikleri koruma ve içirme SC ₂₁ : Erişilebilirlik SC ₂₂ : Güvenlik SC ₂₃ : Kolay anlaşılır sirkülasyon SC ₂₄ : Yerel halka sosyal fayda sağlama SC ₂₅ : Zihinsel yenilenmeye katkı sağlama SC ₂₆ : Fiziksel aktivite olanakları sunma SC ₂₇ : Toplumsal iletişimi destekleme SC ₂₈ : Işık kirliliğini azaltma SC ₂₉ : Dumansız hava sahası sunma SC ₃₀ : Yerel ekonomiyi destekleme

2. Simos Prosedürü

İkinci aşama MC ve SC'lerin kendi aralarında sürdürülebilir tasarım bakımından eşit etkiye sahip olmamasından hareketle, ağırlık vermede kullanılacak Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) tekniğinin seçilmesidir. ÇKKV teknikleri karar vericiler için güvenilir araçlardır ve bu çalışmada Jean Simos tarafından 1990 yılında geliştirilen teknik kullanılmıştır. Simos prosedürü olarak bilinen teknik, bir kriter grubunun farklı üyelerini sayısal değerler tayin ederek hiyerarşik olarak sıralamayı sağlar. Teknik birçok alanda araştırmacılar tarafından kendi tercihlerini ortaya koymak veya konuyla ilgili uzmanların fikirlerini derlemek amacıyla kullanılmıştır (Aşılıoğlu, 2021; Aşılıoğlu ve Memlük, 2017; de Sousa Pereira ve Morais, 2020; Górecka, 2016; Govindan vd., 2017; Marzouk vd., 2014; Merad vd., 2013; Ribas ve da Silva Rocha, 2015; Wilkens ve Schmuck, 2012). Daha sonra önemli bir bilginin eksik olması ve yanlışlıkla kriterlere eşit ağırlık tayin edilmesi gibi sebeplerle Figueira ve Roy (2002) tarafından revize edilmiştir. Simos prosedürü bir kart oyunu yöntemidir. Ana kriterlere ve alt kriterlere ağırlık tayin etmek için karar vericilere üzerinde kriterlerin yazılı olduğu bir dizi kart ve beyaz kartlar verilmiştir. Onlardan bu kartları sürdürülebilir peyzaj tasarımı bakımından en az önemliden en çok önemliye doğru sıralamaları, ardışık iki kriter arasındaki önem farkını artırmak için beyaz kartları kullanmaları ve eşit öneme sahip olduklarını düşündükleri kartları alt gruplar halinde birleştirmeleri istenmiştir.

Bu süreç önce ana kriterler için sonra her bir ana kriterin alt kriterleri için olmak üzere beş kez uygulanmıştır (Şekil 2). Tablo 2’de ana kriter ağırlıkları, Tablo 3’de ise alt kriter ağırlıkları hesaplanmış ve formülleriyle birlikte verilmiştir.

Şekil 2. Simos'un kart oyunu yöntemi (Aşılıoğlu, 2021; Shanian vd., 2008)

Tablo 2. MC ağırlıklarının hesaplanması Simos prosedürü ile hesaplanması

MC alt grupları	Kart sayısı, n	Kart sırası, p	Ağırlıklar, $W_f=p/n$	Normalleştirilmiş ağırlıklar, $W_m=W_f/p_t$
Beyaz	1	(1)	-	-
MC ₂ , MC ₄	2	2, 3	(2+3)/2=2,50	0,1786 (x2)
MC ₁ , MC ₃	2	4, 5	(4+5)/2=4,50	0,3214 (x2)
Toplam		$p_t=14$		1,0000

Tablo 3. SC ağırlıklarının hesaplanması Simos prosedürü ile hesaplanması

MC	SC alt grupları	Kart sayısı, n	Kart sırası, p	Ağırlıklar, $W_f=p/n$	Normalleştirilmiş ağırlıklar, $W_s=W_f/p_t$
MC ₁	SC ₆ , SC ₇	2	1, 2	(1+2)/2=1,5	0,0455 (x2)
	Beyaz	1	(3)	-	-
	SC ₂ , SC ₅	2	4, 5	(4+5)/2=4,5	0,1364 (x2)
	SC ₁	1	6	6,00	0,1818
	SC ₃ , SC ₄	2	7, 8	(7+8)/2=7,5	0,2273 (x2)
Toplam			$p_t=33$		1,0002
MC ₂	SC ₁₃ , SC ₁₄	2	1, 2	(1+2)/2=1,5	0,0469 (x2)
	SC ₉	1	3	3,0	0,0938
	Beyaz	1	(4)	-	-
	SC ₁₀ , SC ₁₁ , SC ₁₂	3	5, 6, 7	(5+6+7)/3=6,0	0,1875 (x3)
	SC ₈	1	8	8,0	0,2500
Toplam			$p_t=32$		1,0001
MC ₃	SC ₁₇ , SC ₁₉	2	1, 2	(1+2)/2=1,5	0,1000 (x2)
	SC ₁₅	1	3	3,0	0,2000
	SC ₁₆ , SC ₁₈	2	4, 5	(4+5)/2=4,5	0,3000 (x2)
	Toplam			$p_t=15$	
MC ₄	SC ₂₉	1	1	1,0	0,0137
	SC ₂₅ , SC ₂₆ , SC ₂₇	2	2, 3, 4	(2+3+4)/3=3,0	0,0411 (x3)
	Beyaz	1	(5)	-	-
	SC ₂₁ , SC ₂₂ , SC ₂₃	3	6, 7, 8	(6+7+8)/3=7,0	0,0959 (x3)
	SC ₂₀	1	9	9,0	0,1232
	SC ₂₄ , SC ₂₈ , SC ₃₀	3	10, 11, 12	(10+11+12)/3=11,0	0,1507 (x3)
Toplam			$p_t=73$		1,0000

Tablo 2 incelendiğinde 0,3214 ile MC₁ Toprak ve vejetasyon ve MC₃ Su ana kriterlerinin en yüksek ağırlığı aldıkları görülmektedir. MC₂ Materyal seçimi ve MC₄ İnsan sağlığı ve refahı ana kriterlerinin ağırlıkları ise 0,1786 olarak hesaplanmıştır. Tablo 3'te MC₁'in alt kriterlerinin ağırlıkları 0,2273 ile SC₃ İstilacı bitkilerin kontrolü ve SC₄ Uygun bitki kullanımı başta olmak üzere sırasıyla, 0,1818 SC₁ Toprak yönetimi, 0,1364 SC₂ Sağlıklı toprakları ve bitkileri koruma ve SC₅ Yerel türleri koruma ve kullanma, 0,0455 SC₆ Biyokütlenin optimizasyonu ve SC₇ Isı adası etkisini azaltma olarak belirlenmiştir. MC₂'nin alt kriterlerine bakıldığında 0,2500 ile SC₈ Tehdit altındaki türlerden üretilen ahşap materyal kullanmanın en etkili alt kriter olduğu görülmektedir. Bunu 0,1875 ile SC₁₀ Uyarlanabilir ve demonte konstrüksiyon, SC₁₁ Geri dönüştürülmüş materyal kullanımı ve SC₁₂ Yerel malzeme kullanımı, 0,0938 ile SC₉ Mevcut yapı ve kaplamaları değerlendirme, 0,0469 ile SC₁₃ Az veya güvenli kimyasal madde kullanımı ve SC₁₄ Sürdürülebilir materyal kullanımı izlemektedir. MC₃'ün ağırlık sıralaması ise 0,3000 SC₁₆ Sulama suyu ihtiyacını azaltma ve SC₁₈ Randımanlı sulama sistemi, 0,2000 SC₁₅ Yağışın yerinde yönetimi, 0,1000 SC₁₇ Yağmur suyundan faydalanma ve SC₁₉ Etkin drenaj sistemi şeklindedir. MC₄'ün alt kriterlerinde 0,1507 ile SC₂₄ Yerel halka sosyal fayda sağlama, SC₂₈ Işık kirliliğini azaltma ve SC₃₀ Yerel ekonomiyi destekleme alt kriterleri başta gelmektedir. Bunu 0,1232 ile SC₂₀ Kültürel ve tarihi özellikleri koruma ve içerme, 0,0959 ile SC₂₁ Erişilebilirlik, SC₂₂ Güvenlik ve SC₂₃ Kolay anlaşılır sirkülasyon, 0,0411 ile SC₂₅ Zihinsel yenilenmeye katkı sağlama, SC₂₆ Fiziksel aktivite olanakları sunma ve SC₂₇ Toplumsal iletişimi destekleme, 0,0137 ile SC₂₉ Dumansız hava sahası sunma takip etmektedir.

3. Sürdürülebilir Peyzaj Tasarımı Katsayısı (SLDI)

Yöntemin üçüncü aşaması, niteliklerden yola çıkarak parkların sürdürülebilir peyzaj tasarımına uygunluk düzeylerini belirleyen nicel değerlendirmenin sonucu olan SLDI'nın hesaplanmasıdır. SITES (2014) rehberinde alan tasarımı başlığı altında bulunan toprak ve vejetasyon, materyal seçimi, su ve insan sağlığı ve refahı olmak üzere dört ana kriter ve bunların kapsadığı 30 alt kriter sürdürülebilir tasarımın ölçülebilir boyutlarını oluşturmuştur. Simos prosedürü ile ağırlıklar belirlendikten sonra, 5'li Likert ölçeği kullanılarak uygunluk puanları verilmiş ve bu iki değer ile SLDI hesaplanmıştır. Tablo 4'te tüm alt kriterler, ağırlıklar, uygunluk puanları ve P1 Şehitler Parkı, P2 Osman Arslan Parkı, P3 Atatürk Parkı olmak üzere tüm parklar için hesaplanan SLDI değerleri formülleriyle birlikte verilmiştir. Katsayı değerlerinin tablolar, sayılar ve puanlarla ifade edilmesi kolay anlaşılma ve karşılaştırma açısından yetersiz ve karmaşıktır (Mehta, 2014). Bu nedenle bulgular diyagramlar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Tablo 4. SLDI değerlerinin hesaplanması

MC	W_m	SC	W_s	Toplam ağırlıklar $W=W_m \times W_s$	Uygunluk puanları (1-5)			SLDI $W_x V$			SLDI _{ort}		
					P1	P2	P3	P1	P2	P3	P1	P2	P3
MC ₁	0,3214	SC ₁	0,1818	0,0584	3	3	1	0,1753	0,1753	0,0584	0,1106	0,1252	0,1294
		SC ₂	0,1364	0,0438	2	5	5	0,0877	0,2192	0,2192			
		SC ₃	0,2273	0,0731	1	1	1	0,0731	0,0731	0,0731			
		SC ₄	0,2273	0,0731	2	2	4	0,1461	0,1461	0,2922			
		SC ₅	0,1364	0,0438	5	4	4	0,2192	0,1754	0,1754			
		SC ₆	0,0455	0,0146	1	1	1	0,0146	0,0146	0,0146			
		SC ₇	0,0455	0,0146	4	5	5	0,0585	0,0731	0,0731			
MC ₂	0,1786	SC ₈	0,2500	0,0447	4	5	5	0,1786	0,2233	0,2233	0,0734	0,0726	0,0750
		SC ₉	0,0938	0,0168	3	2	1	0,0503	0,0335	0,0168			
		SC ₁₀	0,1875	0,0335	2	1	1	0,0670	0,0335	0,0335			
		SC ₁₁	0,1875	0,0335	1	1	2	0,0335	0,0335	0,0670			
		SC ₁₂	0,1875	0,0335	4	4	4	0,1340	0,1340	0,1340			
		SC ₁₃	0,0469	0,0084	3	3	3	0,0251	0,0251	0,0251			
		SC ₁₄	0,0469	0,0084	3	3	3	0,0251	0,0251	0,0251			
MC ₃	0,3214	SC ₁₅	0,2000	0,0643	3	1	2	0,1928	0,0643	0,1286	0,1607	0,0900	0,0771
		SC ₁₆	0,3000	0,0964	2	1	1	0,1928	0,0964	0,0964			
		SC ₁₇	0,1000	0,0321	1	1	1	0,0321	0,0321	0,0321			
		SC ₁₈	0,3000	0,0964	3	2	1	0,2893	0,1928	0,0964			
MC ₄	0,1786	SC ₁₉	0,1000	0,0321	3	2	1	0,0964	0,0643	0,0321	0,0423	0,0583	0,0672
		SC ₂₀	0,1232	0,0220	1	2	3	0,0220	0,0440	0,0660			
		SC ₂₁	0,0959	0,0171	3	5	3	0,0514	0,0856	0,0514			
		SC ₂₂	0,0959	0,0171	4	1	5	0,0685	0,0171	0,0856			
		SC ₂₃	0,0959	0,0171	5	2	4	0,0856	0,0343	0,0685			
		SC ₂₄	0,1507	0,0269	2	5	5	0,0538	0,1346	0,1346			
		SC ₂₅	0,0411	0,0073	2	4	4	0,0147	0,0294	0,0294			
		SC ₂₆	0,0411	0,0073	5	5	4	0,0367	0,0367	0,0294			
		SC ₂₇	0,0411	0,0073	3	5	4	0,0220	0,0367	0,0294			
		SC ₂₈	0,1507	0,0269	2	4	5	0,0538	0,1077	0,1346			
SC ₂₉	0,0137	0,0024	1	3	1	0,0024	0,0073	0,0024					
SC ₃₀	0,1507	0,0269	2	4	4	0,0538	0,1077	0,1077					
Topl.	1,0000			1,0000									

BULGULAR ve TARTIŞMA:

1. P1 Şehitler Parkı

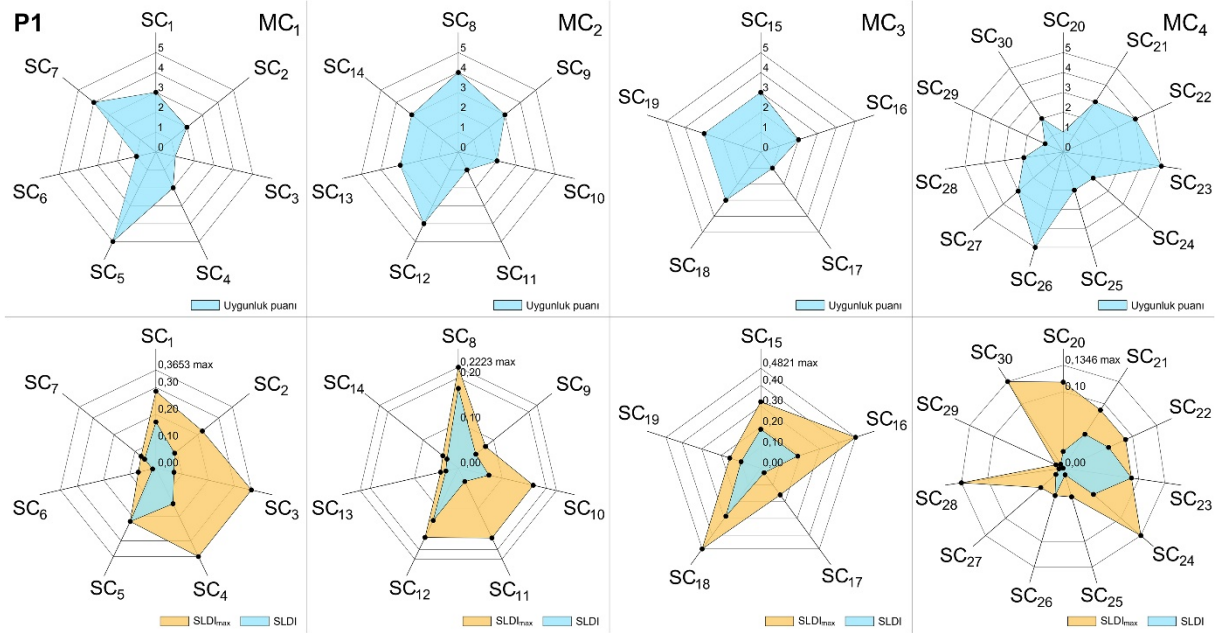
Şehitler Parkı Kalecik ilçe merkezinin kuzey girişinde yer alan, yaklaşık 24.209 m² büyüklüğünde bir parktır. Yapımı 2017 yılında tamamlanmış olup, ilçenin en yeni parkıdır. Parkta diğerlerinden farklı olarak bir amfi ve civardan gelen yüzey akışını toplayan doğal dere bulunmaktadır. Diğer peyzaj öğeleri yaya yolları, oturma birimleri, donatı elemanları, plastik öğeler, köprüler, hizmet binaları, spor sahaları, WC, çevre duvarı, güvenlik kameraları, çocuk oyun alanları, fitness alanları, koşu parkuru, sulama sistemi, drenaj elemanları ve bitkisel alanlardır (Şekil 3).

Şekil 3. P1 Şehitler Parkı peyzaj öğeleri listesi ve alandan görünüm

Şehitler Parkı için hesaplanan SLDI değerlerine ilişkin diyagramlar Şekil 4'te görülmektedir. Kolay anlaşılması ve karşılaştırılması bakımından SLDI ve SLDI_{max} çokgenleri aynı diyagram üzerinde verilmiştir. SLDI_{max}, alt kriterlerin normalleştirilmiş ağırlıkları ile, Likert ölçeğindeki maksimum uygunluk puanı olan 5'in çarpımını, yani tüm alt kriterlerin tam puan aldığı varsayıldığı düzeyi ifade etmektedir. Diyagramdan MC₁ Toprak ve vejetasyon incelendiğinde en yüksek SLDI'nın SC₅ Yerel türleri koruma ve kullanma alt kriterine ait olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla SC₁ Toprak yönetimi, SC₄ Uygun bitki kullanımı, SC₂ Sağlıklı toprakları ve bitkileri koruma, SC₃ İstilacı bitkilerin kontrolü, SC₇ Isı adası etkisini azaltma izlemektedir. SC₆ Biyokütlenin optimizasyonu ise en düşük SLDI değerine sahip alt kriterdir. MC₂ Materyal seçiminde ise SC₈ Tehdit altındaki türlerden üretilen ahşap materyal kullanımını azaltma alt kriteri en yüksek, SC₁₃ Az veya güvenli kimyasal madde kullanımı ile SC₁₄ Sürdürülebilir materyal kullanımı alt kriterleri en düşük SLDI değerini almıştır. Diğer alt kriterler yüksekten düşüğe doğru, SC₁₂ Yerel malzeme kullanımı, SC₁₀ Uyarlanabilir ve demonte konstrüksiyon, SC₉ Mevcut yapı ve kaplamaları değerlendirme, SC₁₁ Geri dönüştürülmüş materyal kullanımı şeklinde sıralanmıştır. MC₃ Su diyagramında en yüksek SLDI değerini almış olan alt kriter SC₁₈ Randımanlı sulama sistemidir ve aynı zamanda tüm alt kriterler içinde de en yüksek değeri

almıştır. Bunu sırasıyla eşit değerlerle SC₁₅ Yağışın yerinde yönetimi ve SC₁₆ Sulama suyu ihtiyacını azaltma, SC₁₉ Etkin drenaj sistemi izlemektedir. En düşük SLDI'ya sahip alt kriter SC₁₇ Yağmur suyundan faydalanmadır. MC₄ İnsan sağlığı ve refahı diyagramı incelendiğinde SC₂₃ Kolay anlaşılır sirkülasyon alt kriterinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Diğerleri ise yüksekte düşüğe doğru SC₂₂ Güvenlik, SC₂₄ Yerel halka sosyal fayda sağlama, SC₂₈ Işık kirliliğini azaltma, SC₃₀ Yerel ekonomiyi destekleme, SC₂₁ Erişilebilirlik, SC₂₆ Fiziksel aktivite olanakları sunma, SC₂₀ Kültürel ve tarihi özellikleri koruma ve içirme, SC₂₇ Toplumsal iletişimi destekleme, SC₂₅ Zihinsel yenilenmeye katkı sağlama şeklinde sıralanmıştır. En düşük SLDI değerine sahip alt kriter olan SC₂₉ Dumansız hava sahası sunma aynı zamanda tüm alt kriterler arasında da en düşüktür.

Şekil 4. P1 Şehitler Parkı SLDI diyagramları

2. P2 Osman Arslan Parkı

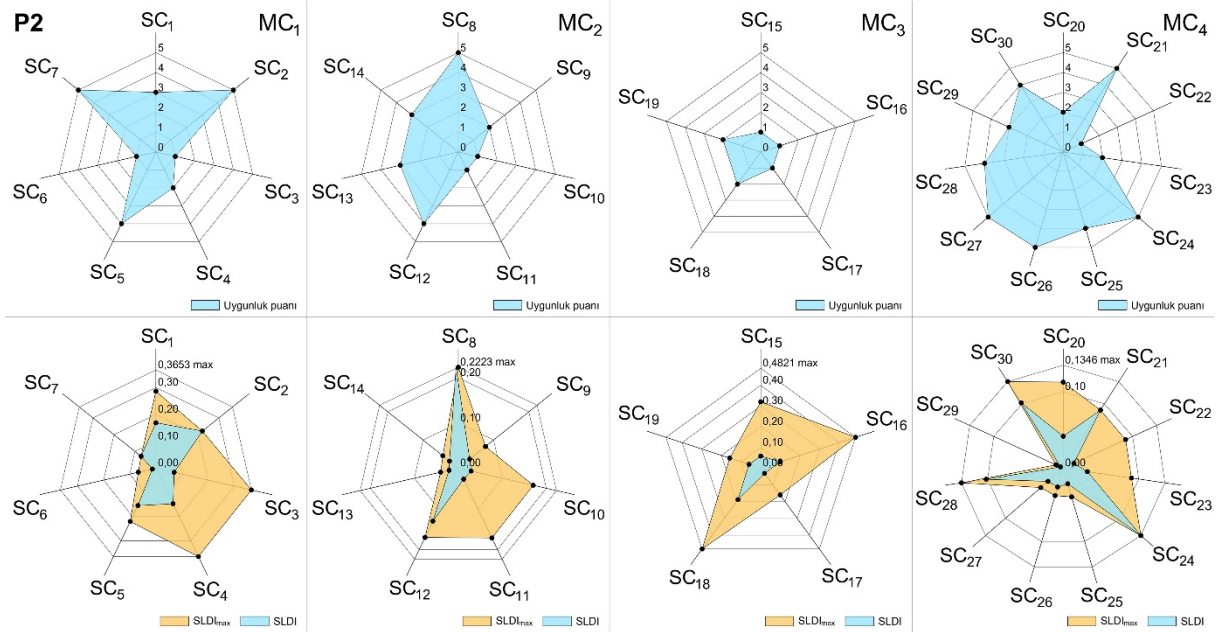
Diğerlerine göre daha merkezi bir konuma sahip olan Osman Arslan Parkı 23.195 m²'lik bir alana sahiptir ve 2006 yılında yapılmıştır. 2015 yılında ilave edilen sosyal tesis ve spor sahaları ile kullanıcılara daha fazla olanak sunar hale gelmiştir. Parktaki peyzaj öğeleri yaya yolları, oturma birimleri, donatı elemanları, köprüler, sosyal tesis ve hizmet binaları, spor sahaları, otopark, WC, çocuk oyun alanları, fitness alanları, sulama sistemi ve bitkisel alanlardır (Şekil 5).

Osman Arslan Parkı için hesaplanan SLDI değerlerine ilişkin diyagramlar Şekil 6'da görülmektedir. Şekilde MC₁ Toprak ve vejetasyon diyagramı incelendiğinde en yüksek SLDI'nın SC₂ Sağlıklı toprakları ve bitkileri koruma alt kriterine ait olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla SC₅ Yerel türleri koruma ve kullanma, SC₁ toprak yönetimi, SC₄ Uygun bitki kullanımı, SC₃ İstilacı bitkilerin kontrolü ve SC₇ Isı adası etkisini azaltma izlemektedir. SC₆ Biyokütleinin optimizasyonu ise en düşük SLDI değerine sahip alt kriterdir. MC₂ Materyal seçiminde ise SC₈ Tehdit altındaki türlerden üretilen ahşap materyal kullanımını azaltma alt kriteri gerek grup içerisinde gerekse tüm alt kriterler içerisinde en yüksek, SC₁₃ Az veya güvenli kimyasal madde kullanımı ile SC₁₄ Sürdürülebilir materyal kullanımı ise en düşük SLDI değerlerini almıştır. SC₁₂ Yerel malzeme kullanımı ikinci sırada, SC₉ Mevcut yapı ve kaplamaları değerlendirme, SC₁₀ Uyarlanabilir ve demonte konstrüksiyon ve SC₁₁ Geri dönüştürülmüş materyal kullanımı ise eşit SLDI değerleriyle üçüncü sırada yer almıştır. MC₃ Su diyagramında en yüksek SLDI değerini almış olan alt kriter SC₁₈ Randımanlı sulama sistemidir. Bunu sırasıyla SC₁₆ Sulama suyu ihtiyacını azaltma, eşit değerlerle SC₁₅ Yağışın yerinde yönetimi ve SC₁₉ Etkin drenaj sistemi izlemektedir. En düşük SLDI'ya sahip alt kriter SC₁₇ Yağmur suyundan faydalanmadır. MC₄ İnsan sağlığı ve refahı diyagramı incelendiğinde SC₂₄ Yerel halka sosyal fayda sağlama alt kriterinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Diğerleri ise yüksekte düşüğe doğru eşit değerlerle SC₂₈ Işık kirliliğini azaltma ve SC₃₀ Yerel ekonomiyi destekleme, SC₂₁ Erişilebilirlik, SC₂₀ Kültürel ve tarihi özellikleri koruma ve içirme, eşit değerlerle SC₂₆

Fiziksel aktivite olanakları sunma ve SC₂₇ Toplumsal iletişimi destekleme, SC₂₃ Kolay anlaşılır sirkülasyon, SC₂₅ Zihinsel yenilenmeye katkı sağlama, SC₂₂ Güvenlik şeklinde sıralanmıştır. En düşük SLDI değerine sahip alt kriter olan SC₂₉ Dumansız hava sahası sunma aynı zamanda tüm alt kriterler arasında da en düşüktür.

Şekil 5. P2 Osman Arslan Parkı peyzaj öğeleri listesi ve alandan görüntüler

Şekil 6. P2 Osman Arslan Parkı SLDI diyagramları

3. P3 Atatürk Parkı

Atatürk Parkı ilçe merkezinin güney girişinde yer almaktadır ve alanı yaklaşık 25.353 m²'dir. İlk olarak 1990 yılında hizmete açılmış ve ilerleyen yıllarda çeşitli yenileme çalışmaları yapılmış olup, ilçenin en eski parkıdır. Parktaki peyzaj öğeleri yaya yolları, oturma birimleri, donatı elemanları, süs havuzu, sosyal tesis ve hizmet binaları, spor sahaları, WC, çevre duvarı, çocuk oyun alanları, fitness alanları, koşu parkuru, sulama sistemi, geri dönüşüm noktası ve bitkisel alanlardır (Şekil 7).

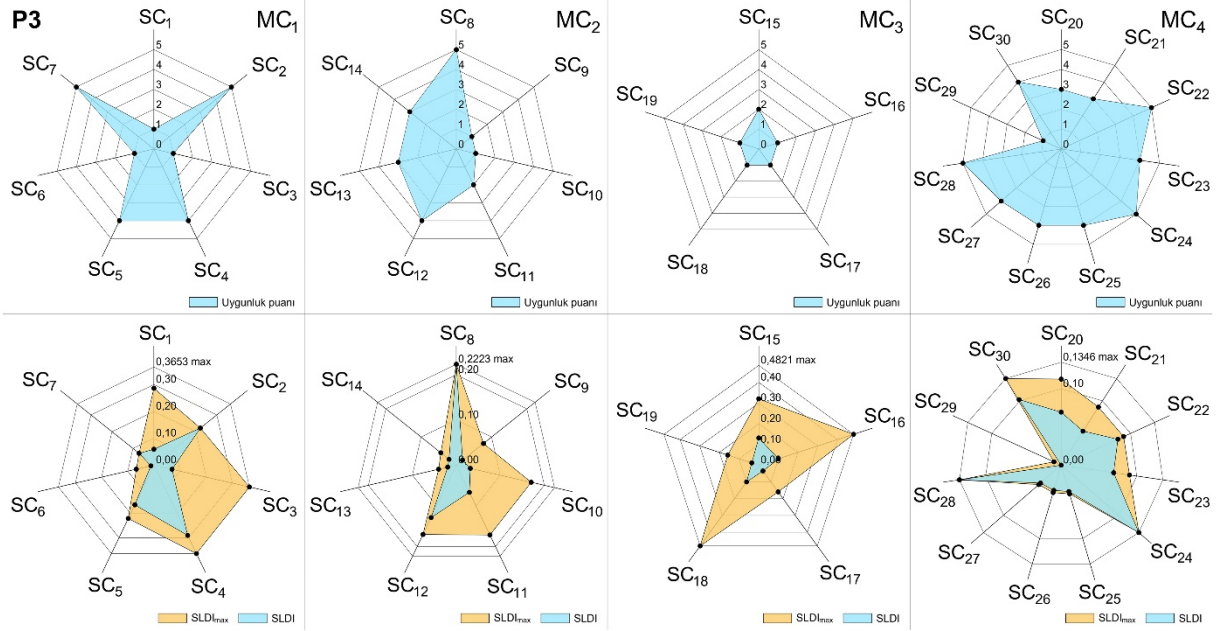
Atatürk Parkı için hesaplanan SLDI değerlerine ilişkin diyagramlar Şekil 8'de görülmektedir. Diyagramdan MC₁ Toprak ve vejetasyon incelendiğinde en yüksek SLDI'nın SC₄ Uygun bitki kullanımı alt kriterine ait olduğu görülmektedir. Aynı zamanda tüm kriterler arasındaki en yüksek SLDI da bu kriteredir. Bunu sırasıyla SC₂ Sağlıklı toprakları ve bitkileri koruma, SC₅ Yerel türleri koruma ve kullanma, eşit değerlerle SC₃ İstilacı bitkilerin kontrolü ve SC₇ Isı adası etkisini azaltma, SC₁ Toprak yönetimi izlemektedir. SC₆ Biyokütlenin optimizasyonu ise en düşük SLDI değerine sahip alt kriterdir. MC₂ Materyal seçiminde ise SC₈ Tehdit altındaki türlerden üretilen ahşap materyal kullanımını azaltma alt kriteri en yüksek, SC₉ Mevcut yapı ve kaplamaları değerlendirme alt kriteri ise en düşük SLDI değerini almıştır. Diğer alt kriterler yüksekten düşüğe doğru, SC₁₂ Yerel malzeme kullanımı, SC₁₁ Geri dönüştürülmüş materyal kullanımı, SC₁₀ Uyarlanabilir ve demonte konstrüksiyon, eşit değerlerle SC₁₃ Az veya güvenli kimyasal madde kullanımı ile SC₁₄ Sürdürülebilir materyal kullanımı şeklinde sıralanmıştır. MC₃ Su diyagramında en yüksek SLDI değerini almış olan alt kriter SC₁₅ Yağışın yerinde yönetimidir. Bunu sırasıyla eşit değerlerle SC₁₆ Sulama suyu ihtiyacını azaltma ile SC₁₈ Randımanlı sulama sistemi, yine eşit değerlerle SC₁₇ Yağmur suyundan faydalanma ile SC₁₉ Etkin drenaj sistemi izlemektedir. MC₄ İnsan sağlığı ve refahı diyagramı incelendiğinde SC₂₄ Yerel halka sosyal fayda sağlama ve SC₂₈ Işık kirliliğini azaltma alt kriterlerinin ilk sırayı paylaştığı görülmektedir. Diğerleri ise yüksekten düşüğe doğru SC₃₀ Yerel ekonomiyi destekleme, SC₂₂ Güvenlik, SC₂₃ Kolay anlaşılır sirkülasyon, SC₂₀ Kültürel ve tarihi özellikleri koruma ve içermeye, SC₂₁ Erişilebilirlik, eşit değerlerle SC₂₅ Zihinsel yenilenmeye katkı sağlama, SC₂₆ Fiziksel aktivite olanakları sunma ve SC₂₇ Toplumsal iletişimi destekleme şeklinde sıralanmıştır. En düşük SLDI değerine sahip alt kriter olan SC₂₉ Dumansız hava sahası sunma aynı zamanda tüm alt kriterler arasında da en düşüktür.

P3 Atatürk Parkı

- Yaya yolu
- Oturma birimi
- Donatı elemanı
- Su yapısı
- Sosyal tesis
- Spor sahası
- WC
- Çevre duvarı
- Güvenlik kamerası
- Çocuk oyun alanı
- Fitness alanı
- Koşu parkuru
- Sulama sistemi
- Geri dönüşüm noktası
- Bitkisel alan

Şekil 7. P3 Atatürk Parkı peyzaj öğeleri listesi ve alandan görünüm

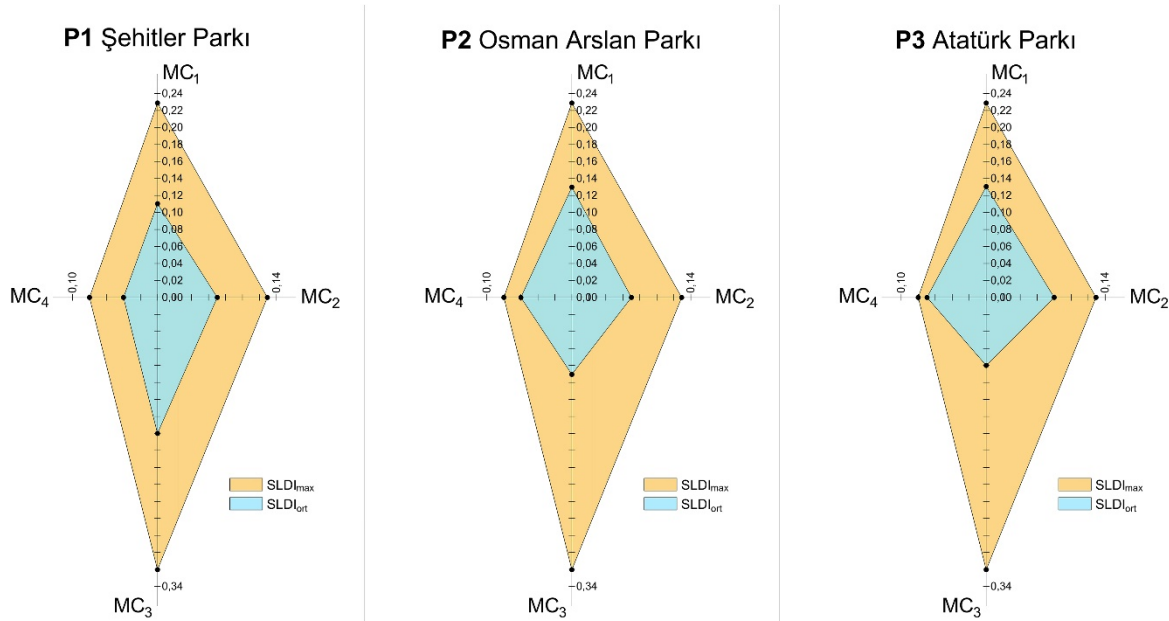

Şekil 8. P3 Atatürk Parkı SLDI diyagramları

4. SITES ve SLDI_{ort} kapsamında değerlendirme

SITES, sürdürülebilir tasarımın toprak ve vejetasyona ilişkin bileşenleri kapsamında yapısal uygulama sırasında toprak bozulmalarını önlemeyi, sağlıklı bitkileri ve biyolojik toplulukları korumayı, su tutma kapasitesi ve infiltrasyonu desteklemeyi önermektedir. İstilacı türleri sahadan uzak tutmak suretiyle yerel ekosistemi desteklemek, saha koşullarına, iklime, ekolojiye ve tasarımın amacına uygun bitkileri kullanarak veya koruyarak peyzajın performansını artırmak, kaynak kullanımını azaltmak ve florayı geliştirmek gerekmektedir. Biyokütlenin optimize edilmesi su, azot, atmosferik gaz ve iklim kontrolü gibi faydalı ekosistem hizmetlerinin desteklenmesi açısından önemlidir. Bitki örtüsü ve yansıtıcı yüzeyler ile ısı adası etkisi azaltılmalıdır (SITES, 2014). Sağlıklı toprak biyolojik olarak aktiftir ve flora ve fauna için yaşama ortamı sunma, besin döngüsünü sağlama, kirleticileri süzme ve tutma gibi hayati işlevlere sahiptir (Bullock ve Gregory, 2009). Fakat peyzaj uygulamaları sırasında çoğu zaman üst toprak kaybı, doğal drenaj sisteminin bozulması ve sıkışma gibi verimliliği baskılayan etkilere maruz kalmaktadır (Cook ve VanDerZanden, 2011). Tasarımda yapım veya alanın kullanımı sırasında toprağın sıkışmasını önleyecek unsur ve tekniklere yer verilmeli, toprağın tipine ve üzerindeki yaya, araç ve makine hareketlerine göre düzenlemeler yapılmalıdır (Thompson ve Sorvig, 2008). Bitkilerin tasarımdaki temel işlevleri ise mekân ve kimlik oluşturma, iklim kontrolü, fon oluşturma, çevreleme, vurgulama, yönlendirme, gürültü ve erozyon önleme (Dönmez vd., 2015; Hussain vd., 2014; Patil, 2013; Seçkin vd., 2011; Thompson ve Sorvig, 2008) olup, peyzaja biçim, doku ve renk katmaktadırlar (Shahli vd., 2014). Bitkiler, ekolojiye ve alanın gereksinimlerine uygun yerel türlerden seçilmeli ve mekânın özgün kimliğine katkı sunmalıdır (Patil 2013). Yerel bitki tür ve topluluklarının kullanılması sulama ve bakım maliyetlerini önemli ölçüde düşürür, bölgenin doğal mirasının korunmasına hizmet eder ve kullanıcıların sahiplenme ve aidiyet duygularını güçlendirir (Bean ve Yang, 2016). Bitkilerle kaplı, geçirimli (Drake vd., 2013) ve alanın albedosunu artıran açık renkli yüzeylerin (Hajimohammadipour, 2016) ısı adası etkisini azalttığı bilinmektedir. Bu yüzeyler Birleşik Devletler Çevre Koruma Dairesi EPA (2012) tarafından soğuk kaplamalar olarak nitelendirilmiş ve ısı adası etkisini azaltma stratejisi olarak kabul edilmiştir.

Şekil 9'da tüm parklar için ana faktörlerin ortalamasını ifade eden SLDI_{ort} ve SLDI_{max} dörtgenleri aynı diyagramlar üzerinde verilmiştir. SLDI_{ort} değerleri incelendiğinde P2 Osman Arslan Parkı ile P3 Atatürk Parkının toprak ve vejetasyon bakımından sürdürülebilirliği en yüksek parklar olduğu görülmektedir.

Şekil 9. Parkların SLDI_{ort} diyagramları

Tehdit altında olmayan ağaç türlerinden elde edilmiş ahşap ürünleri kullanarak ekosistemler üzerindeki olumsuz etkileri minimize etmek ve yapı ve kaplamalara mevcut halleriyle yer vererek bunların yaşam döngülerini uzatmak, SITES'in

materyal seçimine ilişkin sürdürülebilir tasarım bileşenleri kapsamındadır. Ayrıca yenileme ve yapım süreçlerinde elde edilen inşaat atıklarını mümkün olduğunca sahada değerlendirmek, sağlam materyal ve bitkileri dolgu alanlarında heba etmemek, geri dönüştürülmüş ve işlenmemiş materyalleri tercih etmek suretiyle kaynak kullanımını azaltmak gerekmektedir. Bölgesel materyal, bitki ve toprak kullanarak nakliyelerden kaynaklı enerji tüketiminin azaltılması ve yerel kaynakların desteklenmesi, materyal seçiminde topluma, ekosistemlere ve kültürel değerlere saygılı ve sorumlu hammadde üretiminin dikkate alınması önemlidir. İnsan sağlığı ve çevre üzerinde olumsuz etkileri olan kimyasal maddelerden ziyade daha güvenli olan alternatiflere yönelmeli, sürdürülebilirlik ilkelerine uygun faaliyet gösteren üreticiler ve tedarikçiler belirlenmeli ve işbirliği yapılmalıdır (SITES, 2014). Çoğu peyzaj düzenlemesi sert zeminler, çim alanlar ve süs bitkilerinden oluşur. Sert zemin materyalleri ve teknikleri içerisinde sürdürülebilirliğe katkı sağlayacak birçok alternatif bulunmaktadır (Cook ve VanDerZanden, 2011). Yerel, az işlenmiş, üretim ve tedarikinde az enerji tüketilen, geri dönüştürülebilir, petrol bazlı olmayan, dayanıklı, toksik madde içermeyen ve karbondioksiti absorbe edebilen malzemeler tercih edilmelidir. Canlı ve uyum sağlayabilen materyallere, bitkisel çevreleme ve şev tutma yapılarına, sert zeminler yerine doğal yer örtücü kullanımına öncelik verilmeli, planlama ve tasarım sert zeminleri azaltacak, yüzey akışını önleyecek, geçirimsiz kaplamaların kullanımını teşvik edecek, sıcak yüzeyleri bitkilendirme ve doğru renk seçimi ile soğutacak önlemler içermelidir (Thompson ve Sorvig, 2008).

Şekil 9'da verilmiş olan SLDI_{ort} değerlerine göre materyal seçimi bakımından tüm parklar birbirine yakın sürdürülebilirlik düzeyine sahiptir. Sürdürülebilirliği en yüksek park P3 Atatürk Parkıdır ve bunu P1 Şehitler Parkı ve P2 Osman Arslan Parkı takip etmektedir.

SITES'in suya ilişkin sürdürülebilir tasarım bileşenleri kapsamında doğal hidrolojik koşullara benzer sistemlerle yağışı alanda tutarak su ekosistemleri ve doğal drenaj sistemleri üzerindeki baskının azaltılması önerilmektedir. Sulamada kullanılan içme suyu, yüzey ve yeraltı suyu miktarlarını azaltarak su kaynaklarının korunması ve enerji tüketimini minimize edilmelidir. Ayrıca görsel ve fiziksel olarak erişilebilir ve yağmur suyunu yerinde yönetmeyi mümkün kılan estetik açıdan çekici unsurları entegre ederek yerel iklim ve hidroloji ile bağlantı kurmak gerekmektedir (SITES, 2014). Sürdürülebilir yağmur suyu yönetiminin yağmur suyunu bir kaynak olarak kabul etme, geçirimsiz yüzeyleri azaltma, doğal özellikleri ve sistemleri koruma ve değerlendirme, sulama ve drenaj maliyetlerini düşürme, bu konuda halkı teşvik etme, ilgili idari birimlerle işbirliği yapma ve disiplinler arası çözümler üretme gibi temel prensipleri vardır (Kim ve Li, 2017). Tasarımda, alanın su tüketiminin azaltmak için susuzluğa dayanıklı türlerin kullanıldığı kurakçıl peyzaj uygulamalarına (Aslan ve Yazıcı, 2016; Güvenç ve Demiroğlu, 2016; Şenol, 2019; Yurtsev, 2015) ve yüzey akışına geçen suyun toplanması, depolanması ve taşınması için fonksiyonel ve estetik çözümler sunan yağmur bahçelerine (Jaber vd., 2012; Müftüoğlu ve Perçin, 2015; Sert, 2013; Şenol, 2019) yer verilebilir. Etkin bir sulama sistemi yeşil alanların sürdürülebilirliği için kaçınılmaz altyapı unsurlarından biridir. Sulama sistemleri tasarım aşamasında planlanmalı ve diğer altyapı sistemleri ile birlikte inşa edilmelidir. Sonradan sistem eklemeye çalışmak alandaki yapısal ve bitkisel peyzaj elemanlarına zarar verir ve maliyeti artırır (Cook ve VanDerZanden, 2011).

Şekil 9'da verilmiş olan SLDI_{ort} değerlerine göre su ana kriteri bakımından P1 Şehitler Parkı önemli bir farkla en yüksek sürdürülebilirlik düzeyine sahiptir. Bunu birbirine yakın olacak şekilde P2 Osman Arslan Parkı ve P1 Şehitler Parkı takip etmektedir.

Tarihi yapıları, objeleri, kültürel peyzajı koruyarak alanın kimliğini öne çıkarmak, erişilebilirlik, güvenlik ve yön bulma unsurlarını tasarıma dâhil ederek kullanıcılara mekânı kolay anlama ve tanıma olanağı sunmak, halka açık etkinlikler ve tesisler oluşturarak topluma ekonomik ve sosyal fayda sağlamak SITES'in insan sağlığı ve refahına ilişkin sürdürülebilirlik bileşenleri kapsamındadır. Ayrıca dinamik dış mekânlarla görsel ve fiziksel bağlantı kurmak ve buralarda fiziksel aktiviteyi teşvik etmek suretiyle insan sağlığı ve refahını iyileştirmek, topluluk aktiviteleri için uygun alanlar oluşturarak sosyal bağları güçlendirmek gerekmektedir. Gece görüşünü artıran, parlamayı ve ışığın insan sağlığı ve hareketleri üzerindeki olumsuz etkilerini azaltan tasarım unsurlarına yer verilmeli, kullanıcıların tütün dumanına maruz kalması engellenmeli, istihdam oluşturmak ve yerel materyal ve hizmet satın almak suretiyle halka ekonomik ve sosyal fayda sağlanmalıdır. Cook ve VanDerZanden (2011) tasarımın, kültürel ve tarihi özellikleri koruyacak unsurlara sahip olmasının, toplumun kültürel kimliğini ve aidiyet duygusunu güçlendirdiğini belirtmektedir. Sürdürülebilir tasarım aynı zamanda kullanıcılar ve bakım çalışmaları için erişimi ve dolaşımı kolaylaştıran girişler, araba ve yaya yolları ve otoparklar içermelidir Park alanlarının çoğunda birincil ve ikincil yaya yolları mevcuttur. Birincil yaya yolları daha geniş, aşınmaya ve yıpranmaya daha dayanıklı ve daha düzgün formlu yollar olmalıdır.

Şekil 9'daki SLDI_{ort} diyagramları insan sağlığı ve refahı bakımından tüm parkların yakın sürdürülebilirlik düzeylerine sahip olduklarını göstermektedir. Küçük farklarla yüksekte doğru sıralama P3 Atatürk Parkı, P2 Osman Arslan Parkı ve P1 Şehitler Parkı şeklindedir. Şekilde SLDI_{max} dörtgeni, tüm alt kriterlerin Likert ölçeğinde 5 tam puan aldığı varsayılarak oluşturulmuştur. SLDI_{ort} ve SLDI_{max} dörtgenleri karşılaştırıldığında P1 Şehitler Parkının sürdürülebilirliği en yüksek park olduğu görülse de genel olarak üç parkın da sürdürülebilirlik düzeyleri oldukça düşüktür.

SONUÇ:

Sürdürülebilirlik insan sağlığı, çevre ve doğal kaynakları doğrudan etkileyen birçok tasarım alanında olduğu gibi peyzaj tasarımında da önemli ve güncel kavramlardan biridir. Ülkeler sürdürülebilir yapı ve alan tasarımlarını sertifikalandırmak üzere çeşitli derecelendirme sistemleri geliştirmiştir. Bunlardan bazıları küresel ölçekte bazıları ise yerel sistemlerdir. Bu çalışma, yerleşim merkezlerindeki yapı çevrenin önemli bileşenlerinden biri olan parkların, sürdürülebilir tasarım kapsamında değerlendirilmesine yönelik bir katsayı yöntemi ortaya koymaktadır. Geliştirilen SLDI, yeni parkların tasarımında veya mevcut parkların iyileştirilmesi ve sürdürülebilirlik düzeylerinin belirlenmesinde kullanılabilecek nicel bir gösterge olup, dikkate alınması gereken boyutları ve değişkenleri kolay anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir hale getirmektedir. Yaygın olarak kullanılan sistemler genellikle mimari yapılara ve altyapıya yöneliktir. Bu çalışma ile aynı zamanda parklara uygun bir derecelendirme sistemi sunulmaktadır. Kriterlerin SITES Derecelendirme Sisteminden parklara ve bölgesel koşullara göre uyarlanmış olması, analizde Simos prosedürü uygulanarak çok kriterli karar verme mekanizmasının işletilmesi SLDI'nın güvenilirliğini artırmaktadır. SLDI, parkların işlevlerini belirlemek, korumak, geliştirmek ve devamlılığını sağlamak için tasarımcı, planıcı, yönetici, karar verici vb. tarafından bir ölçüm aracı olarak kullanılacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

KAYNAKÇA:

Kitaplar

Cook, T. W., & VanDerZanden, A. M. (2011). *Sustainable Landscape Management; Design, Construction, and Maintenance*. John Wiley & Sons, Inc.

Seçkin, N. P., Seçkin, Y. Ç., & Seçkin, Ö. B. (2011). *Sürdürülebilir Peyzaj Tasarımı ve Uygulama İlkeleri* (1 ed., Vol. 621). Literatür Yayınları.

SITES. (2014). *Sustainable Sites Initiative, SITES v2 Rating System For Sustainable Land Design and Development*. Green Business Certification Inc.

Thompson, W., & Sorvig, K. (2008). *Sustainable Landscape Construction: A Guide to Green Building Outdoors* (2 ed.). Island Press.

Kitap bölümleri

Aşlıoğlu, F. (2016). Sustainable landscape design in contemporary residential gardens. In M. Özyavuz (Ed.), *Environmental Sustainability and Landscape Management* (pp. 19-32). Peter Lang GmbH.

Bullock, P., & Gregory, P. J. (2009). Soils - a neglected resource in urban areas. In P. Bullock & P. J. Gregory (Eds.), *Soils in the Urban Environment* (pp. 1-5). Wiley-Blackwell.

Makaleler

Aslan, B. G., & Yazıcı, K. (2016). Yeşil Altyapı Sistemlerinde Mevcut Uygulamalar. *Ziraat Mühendisliği*, 2016 (363), 31-37.

- Aşlıoğlu, F. (2021). GISimos MCDA Land Suitability Model for Ecotourism Development. *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management*, 29 (3), 200-214.
- Aşlıoğlu, F., & Memlük, Y. D. (2017). Determining and mapping eco-cultural subregions using GIS and Simos procedure. *Journal of the Indian Society of Remote Sensing*, 45 (3), 553-567.
- de Sousa Pereira, L., & Morais, D. C. (2020). Multicriteria Decision Model to Establish Maintenance Priorities for Wells in a Groundwater System. *Water Resources Management*, 34 (1), 377-392.
- Dong-dong, Z., Yu-shan, S., & Le, L. (2009). Study on Sustainable Landscape Design of Abandoned Quarries. *Procedia Earth and Planetary Science*, 1 (1), 1107-1113.
- Dönmez, Özyavuz, M., & Gökyer, E. (2015). Safranbolu Kentinin Konut ve Site Alanlarının Yeşil Alan Durumlarının Saptanması. *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 5 (11), 1-12.
- Drake, J. A. P., Bradford, A., & Marsalek, J. (2013). Review of environmental performance of permeable pavement systems: state of the knowledge. *Water Quality Research Journal of Canada*, 48 (3), 203-222.
- Figueira, J., & Roy, B. (2002). Determining the weights of criteria in the ELECTRE type methods with a revised Simos' procedure. *European Journal of Operational Research*, 139 (2), 317-326.
- Górecka, D. (2016). Using Sipres–A Fusion of the Revised Simos' Procedure and Zaproš–in the Road Route Selection Process. *Optimum. Economic Studies*, 83 (5), 97-112.
- Govindan, K., Kadziński, M., & Sivakumar, R. (2017). Application of a novel PROMETHEE-based method for construction of a group compromise ranking to prioritization of green suppliers in food supply chain. *Omega*, 71, 129-145.
- Gürbüz, R., & Arıdağ, L. (2013). Sürdürülebilir Peyzaj Tasarımı İçin ASLA Ve LEED Kriterlerinin Karşılaştırılması. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 77-92.
- Hussain, M. R. M., Tukiman, I., Zen, I. H., & Shahli, F. M. (2014). The Impact of Landscape Design on House Prices and Values in Residential Development in Urban Areas. *APCBEE Procedia*, 10, 316-320.
- Kim, H. W., & Li, M.-H. (2017). Managing stormwater for urban sustainability: An evaluation of local comprehensive plans in the Chesapeake Bay watershed region. *Journal of Environmental Planning and Management*, 60 (10), 1702-1725.
- Marzouk, M., Nouh, A., & El-Said, M. (2014). Developing green bridge rating system using Simos' procedure. *HBRC Journal*, 10 (2), 176-182.
- Mehta, V. (2014). Evaluating public space. *Journal of Urban design*, 19 (1), 53-88.
- Merad, M., Dechy, N., Serir, L., Grabisch, M., & Marcel, F. (2013). Using a multi-criteria decision aid methodology to implement sustainable development principles within an organization. *European Journal of Operational Research*, 224 (3), 603-613.
- Müftüoğlu, V., & Perçin, H. (2015). Sürdürülebilir Kentsel Yağmur Suyu Yönetimi Kapsamında Yağmur Bahçesi. *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 5 (11), 27-37.
- Özyılmaz Küçükyağcı, P. (2020). Peyzaj Alanları Planlamasında SITES Sertifikasyon Sistemi. *Kent Akademisi*, 13 (3), 475-486.
- Patil, P. R. (2013). Plant Selection Criteria for Landscaping in Gulbarga. *International Journal of Research in Engineering and Technology*, 2013 (Nov.), 428-430.

Reed, R., Bilos, A., Wilkinson, S., & Schulte, K.-W. (2009). International comparison of sustainable rating tools. *Journal of sustainable real estate*, 1 (1), 1-22.

Ribas, J. R., & da Silva Rocha, M. (2015). A decision support system for prioritizing investments in an energy efficiency program in favelas in the city of Rio de Janeiro. *Journal of Multi-Criteria Decision Analysis*, 22 (1-2), 89-99.

Shahli, F. M., Hussain, M. R. M., Tukiman, I., & Zaidin, N. (2014). The Importance Aspects of Landscape Design on Housing Development in Urban Areas. *APCBEE Procedia*, 10, 311-315.

Shanian, A., Milani, A., Carson, C., & Abeyaratne, R. (2008). A new application of ELECTRE III and revised Simos' procedure for group material selection under weighting uncertainty. *Knowledge-Based Systems*, 21 (7), 709-720.

Turner, C., Frankel, M., & Council, U. (2008). Energy performance of LEED for new construction buildings. *New Buildings Institute*, 4 (4), 1-42.

Ünal, S. G. (2014). Ankara Sinpaş Altınoran Konut Projesi ve Ekolojik Tasarım. *Planlama*, 24 (2), 95-106.

Wilkens, I., & Schmuck, P. (2012). Transdisciplinary Evaluation of Energy Scenarios for a German Village Using Multi-Criteria Decision Analysis. *Sustainability*, 4 (4), 1-26.

Yaşar, Y., & Düzgüneş, E. (2013). Peyzaj Tasarımına Sürdürülebilirlik Kavramının Entegrasyonu: Bir Stüdyo Çalışması. *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 7 (2013), 31-43.

Tezler

Çınar, K. (2020). *Kalecik Tarihi Kent Merkezinin Kültürel Peyzajlar Kapsamında Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı]. Ankara.

Hajimohammadipour, O. (2016). *Açık Otoparklar Üzerine Bir İnceleme ve Tasarım Stratejilerinin Geliştirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı]. İstanbul.

Sert, E. (2013). *Enerji Etkin Kentsel Peyzaj Tasarımında Yağmur Suyu* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü]. İstanbul.

Şenol, Y. (2019). *Sürdürülebilir Peyzaj Tasarım Kriterleri Doğrultusunda Sultanbeyli Gölet Parkı için Bir Model Önerisi* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı]. İstanbul.

Yurtsev, A. A. (2015). *Sürdürülebilir Mimarlık Kapsamında Enerji Etkin Peyzaj Tasarım Yaklaşımları* [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı]. İzmir

Bildiriler

Güvenç, İ., & Demiroğlu, D. (2016). *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Merkez Yerleşkesi Yeşil Alanlarının "Xeriscape" (Kurakçıl Peyzaj Düzenlemesi) Açısından Değerlendirilmesi* 3rd International Symposium on Environment and Morality 2016 (3. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu 2016 – ISEM2016), Antalya.

Web sayfaları

Bean, C., & Yang, C.-H. (2016). *Standards in Sustainable Landscape Architecture*. Erişim Tarihi: 8 Haziran 2021 https://soa.utexas.edu/sites/default/disk/preliminary/preliminary/4-Bean_Yang-Standards_in_Sustainable_Landscape_Architecture.pdf

EPA. (2012). *Cool Pavements*. Erişim Tarihi: 23 Mart 2021 <https://www.epa.gov/heat-islands/heat-island-compendium>

Jaber, F., Woodson, D., LaChance, C., & York, C. (2012). *Stormwater management: Rain gardens*. Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2021 <https://agrilibecdn.tamu.edu/water/files/2013/02/stormwater-management-rain-gardens.pdf>

Kats, G. (2003). *Green building costs and financial benefits*. Massachusetts Technology Collaborative. Erişim Tarihi: 29 Mart 2021 <http://staging.community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/paper-kats.pdf>

The Sustainable SITES Initiative. (2021). *Homepage*. Erişim Tarihi: 12 Şubat 2021 <http://www.sustainablesites.org/>

TÜİK. (2020). *Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*. Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2021 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Imaginary Value of the City: Manifestations of Collective Identity in Cinema, Capture of the Yeşilçam Street as a Heterotopia and a Self Reflexive Space Experience		
Corresponding Author	Dr. Öğr. Üyesi Canan Gülseren İNAN İstanbul Ayvansaray Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü, Rektörlük, cananinan@ayvansaray.edu.tr		
Received Date	15.08.2020		
Accepted Date	23.08.2021		
DOI Number			
Author / Authors	Canan Gülseren İNAN	ORCID: 0000-0002-9350-9329	
How to Cite	İNAN, C.G., (2021). Imaginary Value of the City: Manifestations of Collective Identity in Cinema, Capture of the Yeşilçam Street as a Heterotopia and a Self Reflexive Space Experience, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages 634-643		

Kentin İmgesel Değeri: Sinemada Kolektif Kimlik Tezahürleri, Bir Yeşilçam Sokağı'nın Heterotopya Olarak Yakalanması ve Özdüşünümsel Bir Mekan Deneyimi

Canan Gülseren İNAN¹

ABSTRACT:

We witness that the city dweller is exposed to the desire for change and transformation, which does not leave a stone in our collective memory of the neoliberal age, together with the space. The search for ontological shelter for the individual, who is left alone with the struggle for survival, is possible by becoming an actor in the space that allows him to map the meaning in this respect, and undoubtedly by taking the right to the city. The idea of dominating time and space; it is possible for those who can access the manifestations of I through the images, experiences and symbolic expressions that are immanent in that city space, and seep through its pores. This can only be achieved through the act of recording time by dramatically slowing it down. With this study; based on the language of cinema, the idea of recording and capturing the slowing time in space in Wong Kar-wai cinema, Proust's lost time in nonplace or nowhere, the faces that become nobody with the concept of nothingness that can be seen in Antonioni and Godard cinematography were investigated.

In parallel, while the expressions created by some city tours such as the Yeşilçam tour, which can be taken as a ritual of keeping the memory alive or remembering, stem from the instinct to record the universe of Yeşilçam Cinema in its space with its familiar nostalgia, the reflex of recording time in space is about the desire to seize it bluntly, even

¹ Istanbul Ayvansaray University, Department of Foreign Languages, Rectorate, cananinan@ayvansaray.edu.tr

barbarously might be witnessed. Moreover, through such a tour experience, it is seen that a spatial self-reflexive scene is also made available, as emphasized in the study.

On the other hand; although everyday life ironically enters the domination of this fragmented time-space perception, it creates completely different pores for the individual, in other words, spatial thresholds. Undoubtedly, Yeşilçam; seems to be a descriptive gateway to social and individual identities, that is, a kind of threshold / liminal area. In other words, the spaces where Yeşilçam films were shot can be specifically marked as liminal space and it can be predicted that its representation becomes a metonym of collective identity by turning it into the myth. In addition, the city, which was hastily reproduced and instrumentalized, wipes out cultural memory like the memory of the urban space. Saving the lost time in a place that mirrors I brings in a sense the concept of Foucault's heterotopia and thus a heterotopic urban experience.

However, the city, which is rapidly reproduced and instrumentalized, erases the cultural memory as well as the memory of the urban space and leaves its place to anti-heritage, cultural uprooting and alienation. Those facts mentioned were posed through a qualitative method by means of the case study conducted in Fener-Balat and Süleymaniye within the framework of my master's thesis.

Urban renewals carried out under the control of hegemonic powers are included in the demonstration area. Therefore, it is clear that the inner self, whose face is revealed only with the urban space, is de facto displaced like the space itself. The face that becomes unique with its imaginary manifestos; it is the one opening the cinema curtains by means of the most refined references, both because it bestows socio-spatial reciprocity and makes the gaze valuable.

KEYWORDS: Heterotopia, urban space, Yeşilçam, cinema, self-reflexivity.

ÖZ:

Şehir yaşayanının, neoliberal çağın kolektif hafızamızda taş taş üstünde bırakmayan değişim ve dönüşüm arzusuna mekânla birlikte maruz bırakıldığına tanıklık ediyoruz. Varkalma mücadelesiyle başbaşa bırakılan birey için ontolojik sığınak arayışı, bu bakımdan, anlamı haritalamasına olanak tanıyan mekânda aktörleşmesiyle ve hiç kuşkusuz şehir hakkını eline almasıyla mümkündür. Zamana ve mekana hükmetme düşüncesi; benliğin tezahürlerine, o şehir mekanının içkin olduğu imgeler, deneyimler ve sembolik anlatımlar yoluyla erişebilen, onun gözeneklerinden sızabilen için olanaklıdır. Bu da ancak zamanı dramatik ölçüde yavaşlatarak kaydetme eylemiyle gerçekleşebilir. Bu çalışmayla; sinema dilinden hareket ederek hiçbir-yer ya da yok-yerlerde Proust'un kayıp zamanını, Antonioni ve Godard sinematografisinde izlenebilen hiçlik kavramı ile hiç kimse haline gelen yüzleri ve Wong Kar-wai sinemasındaki yavaşlayan zamanı mekânda kaydetme ve ele geçirme düşüncesi araştırılmıştır.

Paralel biçimde, hafızayı canlı tutma ya da bir anımsama ritüeli olarak alınabilecek olan Yeşilçam turu gibi kimi şehir turlarının yarattığı dışavurumlar ise, tanıdık nostaljisiyle Yeşilçam Sinemasının evrenini mekânında kaydetme güdüsünden kaynaklanırken, zamanı mekânda kaydetme refleksinin, açıkça, hatta barbara onu ele geçirme arzusuna ilişkin olduğuna tanıklık edilebilir. Dahası, dahil olunan bu türden bir tur deneyimi aracılığıyla, çalışmada vurgulandığı gibi mekânsal bir özdüşünümSELLİK sahnesine de yer açıldığı görülmektedir. Diğer yandan; gündelik yaşam, ironik olarak bu parçalı zaman-mekân algısının tahakkümüne girmesine rağmen birey için bambaşka gözenekler, bir başka deyişle mekânsal eşikler yaratır. Hiç kuşkusuz, Yeşilçam; toplumsal ve bireysel kimliklere dair tanımlayıcı bir geçit, bir tür eşiksel / arabulucu bölge (liminal area) gibi gözükmektedir. Bir başka deyişle, Yeşilçam filmlerinin çekildiği mekanlar, spesifik olarak eşik-mekan olarak imlenebilir ve temsiliyeti ile kolektif kimliğin bir metonimisi haline gelerek mitleştiği öngörülebilir. Kayıp zamanın bene ayna tutan mekânda kaydedilmesi, bir bakıma, Foucault'nun heterotopya kavramını ve böylece heterotopik bir kentsel deneyimi de beraberinde getirir.

Ne var ki, hızla yeniden üretilerek araçsallaştırılan kent, kentsel mekânın hafızası gibi kültürel hafızayı da silmekte ve yerini anti-mirasa, kültürel köksüzleşmeye ve yabancılaşmaya bırakmaktadır. Değinilen olgular, yüksek lisans tez çalışmam çerçevesinde Fener-Balat ve Süleymaniye üzerinden niteliksel yöntemle gerçekleştirilen vaka çalışması aracılığıyla tespit edilmiştir.

Hegemonik güçlerin denetiminde yürütülen kentsel düzenlemeler gösteri alanına dahildir. Bu nedenle, ancak şehir mekanıyla birlikte yüzü ortaya çıkan içerideki benliğin, mekânın kendisi gibi de facto yersiz yurtsuzlaştırıldığı açıktır.

İmgesel manifestolarıyla biricikleşen yüz ise; hem sosyomekânsal karşılıklılık barındırması, hem de bakışı değerli kılması nedeniyle sinema perdesini en rafine göndermelerle aralayandır.

ANAHTAR KELİMELER: Heterotopya, kentsel mekan, Yeşilçam, sinema, özdeşünümSELLİK.

GİRİŞ:

Modern kentin sinemayla kurduğu ilişkide aktörleşmesi kolektif kültürün anlamlandırılmasıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Modern kent, yaşayarı için kolektif bir duygusal yaşam demektir; onun sinema aracılığıyla yansıtılması ise, toplumsal mekânın kolektif anlamlarıyla birlikte, öznel yükü *içerisini* ve bilinçdışını belirgin hale getiren bir tür imgelem gobleni yaratır. İyi kent düşsellikle bağlantılıysa, demek ki kent bir özdeşleşme, düş kurma yeridir. Dolayısıyla düş kurma yoluyla gerçekleşen içe bakış, kolektif kimlik tezahürlerinin ve bilinçdışının anlaşılmasına olanak sağlarken kimlikler arası geçişin prova edilmesine yarayan geçitleri, diğer bir deyişle eşik-mekânları (liminal area) da akla getirir. Deneyimlerin psişik olarak işlendiğinden de bahsedilir; çünkü düşsellik, gerçek dünyanın mekânlarını, objelerini saran bir şeydir, göstergeler öznel bir dünyaya yolculuk ederek, başlangıçta uyandırdığı anlamlarla birleşir ve derinlerdeki öznel alanları aydınlatır. Robins'in *hatıra yerleri* (lieux de memoire) olarak gördüğü kolektif sosyokültürel referanslar barındıran mekânsal değerler, toplumsal hafızayı temsil eden unsurların kimlik kurgulamada özne söylemine eklenmesiyle ifade bulur: Şu anki deneyimlerimiz, büyük ölçüde geçmişin bilgisine dayalıdır ve o geçmişe ait imgeler şimdide oluşan toplumsallığın anlama bürünmesine olanak sağlar. Adeta imgesel bir hale taşıyan modern kentin belirli sembolleri, Freud tarafından "hatırlama sembolleri" olarak adlandırılmıştır. Kent kültürü, Kraucer'in deyişle "sine-site" ya da "sine-kent" atmosferi, aynı zamanda kolektif duygulanımlara olanak tanıyan mit ve öyküleriyle hafızalarda düşsel alanlar inşa eder. Bunun yanında, sahip olduğumuz ve içselleştirerek bağlandığımız mekânların insansal değeri, sinema dili ve gösterge yaratımında esinleyici bir araştırma imkanı sunar. Bu bağlamda Yeşilçam Sineması ise, gerek kolektif kültür bakımından temsiliyet değeri, gerekse konsept turlara konu olan kimi kültleşmiş film mekânları bakımından *benin / yüzün gözden geçirildiği bir eşik-mekân* olarak parıldamaya, dahası kayıp zamanı kaydetme ve belleği diri tutma ritüeline dönüşmeye başlamaktadır. Zira, mekânsal gelişim algısının, merkezin büyütülmesi ve çoğaltılması olarak kat yaptığı şehircilik anlayışıyla, aslında kentsel mekan merkezleştirilmiştir. Kent, persona olarak hafıza kaybı ve varoluşsal kriz geçirmektedir, dahası kentin kendisi gibi şehir sıkıntısına aşına olan kent yaşayarı da esasen *merkezsizleşen özne*ye dönüştürülmüştür. Dolayısıyla; birey, hem sosyal hem de ontolojik bağlamda yersiz yurtsuzlaştırılmıştır. Büyük ölçüde *şehir hakkı* kavramıyla içiçe geçen alegorist ya da flanör tarzda kolektif irade gösteren birey için, kentsel mekan benlik tezahürleri barındırır. Çünkü kent mekânını kendine has benlik oyunlarıyla araştıran, o öznel tanıklıkla kolektif tezahürleri buluşturan alegorist veya flanör deneyimler, mekânın ve kimliklerin birbirleri üzerinden tanımlanmasına olanak sağlar. Bu bakımdan kent mekânının, aynı zamanda bir aktör olarak, kimlik ve mekân etkileşimi ölçüğünde karşılıklılık yaratacak şekilde kolektif talep doğuran bir potansiyele içkin olduğu da düşünölmelidir.

1. Düşsellik Mekanı Olarak Kentin İmgesel Değeri, Sinekent Olarak Yeşilçam ve Heterotopya

Kentsel mekân, özne ve nesnenin epistemolojik olarak doğrudan ilişkili olduğuna dair deneyimler içerir. Bilinçdışı ve tepkilerin dışavurumu mekânsal örüntüyle bütünleşir, bir imgelem izleği halini alır. Mekanın barındırdığı imgesel dünyayı ve kent mekânını içselleştirerek yaşayan, içerideki *beni* araştıran için, böylece, benlik ve dış dünya arasındaki çizgi hafifler. Mekânsal deneyimler, kolektif bilinçdışının inşasına da olanak sağlar. Bunun ötesinde Lefebvre, modern dönemde, mekân duygusunun başkalaşarak kayboluşuna değinir (Lefebvre, 2014: 120). Lefebvre, "mekânın kayboluşu" konusuna bakarken, onun coğrafi anlamda değişimini, eriyişini veya imgesel nitelikler taşıyan başkalaşımını anlatmaya çalışır. Diğer bir deyişle, bireysel ve kolektif algıya atıfla mekânın tümünden kayboluşu değil, soluk veya tanımsız herhangi bir yere yahut başka bir yere dönüşümü söz konusudur.

Sinematografik açıdan kent mekânı, fon olma özelliğinin yanı sıra, sinematik algıyı ve bilinçdışını etki altına alan baş aktörlerden biri olarak görölebilir. Bunun dışında, nesnel dünyanın duygusal deneyimlerle öznel bilinci oluşturması, kimlik ve mekân etkileşiminin sosyokültürel değerini önümüze koyar. Diğer yandan, Lefebvre'in de sözünü ettiği gibi, kentsel mekân günümüzde artık doğal bir miras alanı, bir yapıt olmaktan çıkmıştır. Şehir, kullanım değerine ilişkin bir "yapıt" iken kent bir "ürün" dür ve dolayısıyla değişim değerine bakılmalıdır (Lefebvre, 2016: 21, 22). O artık, imal edilen, hatta "hazır sunulan ve aşkın olan bazı şeylerin yitirildiği hissini veren, yalnızca keyfi bir yapıdır."

(Türkoğlu, Öztürk ve Aymaz, 2014: 161). Metaforik olarak, o “keyfi yapı”nın yüzüne atılan faça, sadece şehrin kendisinde değil, onda benliğini bulan şehir yaşayanının yüzünde de etkisini gösterir.

Sinema ve kentsel mekanın üretken ilişkisi çarpıcıdır. Örneğin; De Sica, Zavattini ve Rossellini tarafından, Alman ve Rus Sinemasında ağırlık kazanan mimari dokular ve yüceltilen kent manzaralarından ziyade, 1920’lerden başlayarak belgesel, kurmaca ve Fellini’nin “Tatlı Hayat” (1960) baladında olduğu gibi bireye ve toplumsal dramatik anlatılara odaklanılmıştır. Diğer bir deyişle, toplumsal yapı ve içe bakış, kent mekânı ve sinemayla kurgulanarak kutsanmıştır.

Mekânın *benden* uzak olmayan biçimlendirilişi kuşkusuz Godard’ın keskin sine-kent anlayışını akla getirir; “Bir yüz gibidir peyzaj (Un paysage c’est come un visage)” (*Onun Hakkında Bildiğim İki veya Üç Şey*, Jean-Luc Godard, 1967). Bu noktadan çıkarımla, Benjamin’in bakış ve metropol ilişkisi üzerine deyiş haline gelen “son bakışta aşk” düşüncesi de oldukça etkileyici sayılabilir; “Bakış insanın eğilişidir” (Benjamin, 2011: 57). Yeşilçam’a bakan kent yaşayanı, nostaljinin de pazarlandığı günümüz İstanbul’unda *distopyen* kent yaşamının getirdiği bir tür nesneleşmeye maruz kalmakta, mekanın kendisi gibi olgunun bir parçası haline gelmektedir. Üstelik, toplumsal hafıza kadar şehrin hafızası da hasar almış durumdadır. Aslında filmlerinin yapıldığı sokaklarla kentsel mekânın *metonimisi* sayılabilecek olan Yeşilçam Sineması²’nin, gerek izleyicisi gerekse üretene için mitsel bir temsiliyet kazandığı açıktır. Bu düşüncenin altında yatan nedenlerden biri de, hiç kuşkusuz, Yeşilçam Sineması’nda yalnızca başoyuncuların değil, yan karakterlerin de yıldızlaşmış olmasıyla yaratılan imgelem ve aidiyet dünyasıdır (Scognamillo, 2003: 195). Bu nedenle, Yeşilçam filmlerinin geçtiği bazı yerlerde gerçekleştirilen grup turlarıyla, şehrin hızlı ve plansız değişimine eşlik eden neoliberal kültür politikaları sonucu, kimliksizleşen ve kültürel köklerinden koparılan bireyin, mekânı araştırırken (exploring space) özünde kendini araştırdığına tanıklık edilir.

Zira Yeşilçam temsiliyetine dair güçlü kolektif imgeler de dağılmıştır, şehir mekânıyla belirginleşen bilinçdışındaki benlik tezahürlerinin *evi* hasar almış ve birey yersiz yurtsuzlaşmıştır. Oysa “En farklı kuramsal ufuklar çerçevesinde incelendiğinde de öyle görülüyor ki, ev imgesi öz varlığımızın topoğrafyasına dönüşmüştür” (Bachelard, 2013: 26). Ev oturma eyleminin gerçekleştiği doğal ortamdır, oraya dönülür; dönüşün düşlendiği yuva, düş kurmanın “bağlayıcı ilke” olduğu ve düş kuranın korunduğu yerdir (Bachelard, 2013: 34, 119). “Ev insanı gökten inen fırtınalara karşı olduğu gibi, yaşamın getirdiği fırtınalara karşı da ayakta tutar. Aynı zamanda hem beden hem ruhtur. İnsan varlığının ilk evrenidir... Dünya köşemizdir... Ev gerçek bir kozmostur”, kurulan düşlerde bir büyük beşiktir (Bachelard, 2013: 33-35). İçinde oturduğumuz mekânların, düşü yanımızı beslediği için evi ifade ettikleri ortadadır. Yazarın benzetmesiyle, “geçmişin tiyatrosu olan belleğimizin dekoru” yitik zamandan derlediklerini, bağlı olduklarını öznel biçimde başrolde tutar ve zamana hâkimiyetin bir gösterisini sunar. “Mekân, peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar.” (Bachelard, 2013: 36).

Diğer yandan, yeni mekânlarla beraber, onların özellikle kentsel yenilemeler ve soylulaştırma (gentrification) projeleriyle standartlaştırılmış kültürel temsilleri üretilirken, böylece standart hale getirilen duyguların ve bu yolla oluşan “mutlu bilinç”lerin (Marcuse, 1991: 79, 140), asimilasyonun akılcı yeni yüzünü yansıttığı da iddia edilebilir. Paketler halinde kullanıma hazır sosyo-mekansal aktiviteleri ve duyguları tarif etmek amacıyla tasarlanmış bir dille ifade edilecek olursa, artık ‘duyguötesi’ (*postemotional*) bir toplumsallaşma evresine geçildiği düşünülebilir (Mestrovic, 1997: 96, 97). Artık duygular, tüketimin bir parçası olarak imal edilerek pazarlanmaktadır. Kapitalizmin kendisini var etmesine ilişkin olarak, Baudrillard’ın öne sürdüğü gibi, işlevsel bütünlük içerisinde hegemonik kodla bağlantılı pek çok dönüştürülebilir öge mevcuttur (Baudrillard, 2008: 140). Örneğin; Günümüzde yaygınlaşan Yeşilçam nostaljisinin, kolektif hafızalarda geniş bir yer tutan mitsel değerine karşın, ironik biçimde simülakra olarak da fetişleştirildiği görülebilir; film sahneleri, replikleri, sinema oyuncularının görsellerine ait nostaljik imgeler,

² Yeşilçam Sineması’nın doğduğu tarihler, 1927 senesinden itibaren 1950’leri izleyen sosyo-demografik değişim sonucu yeni toplumsal değerlere, konulara ve iklime geçiş sürecini kapsar. Giderek kurumsal bir imaj kazanan Yeşilçam Sineması, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimi içeren sosyalizasyona eğilerek yaygınlaşmış ve 1960’lı yıllarla birlikte 1970’lerin ortalarına kadar toplumun her kesimi için kolektif bir değer olmuş ve Türk Sineması’nın “Altın Dönemi” olarak literatüre yerleşmiştir. “Toplumsal meselelere duyarlı yönetmenler tarafından çekilen filmlerde çarpık kentleşme, mahalle kültürü ve gecekondulaşma, gelenek ve batılılaşma, sanayileşme ve onun doğurduğu neticeler, taşradan büyük şehirlere göç, gurbet, sınıf atlama çabaları, aile ve kadın sorunları gibi meseleler filmlerde ele alınan belli başlı temalar olmuştur” (Bulunmaz ve Osmanoğlu, 2016: 11). 1970’lerin ortalarında durgunlaşan ve kritik bir süreçten geçen Yeşilçam Sineması, 1980’lere kadar doğu-batı, geçmiş-gelecek, kadın-erkek, kent-taşra, emek-sermaye gibi yine toplumsal asimetri yaratan meseleleri konu edinmiştir. Geçmiş ve geleceği, sosyo-mekansal nitelikleriyle büyük ölçüde İstanbul’a odaklanan Yeşilçam Sineması, şehrin sinema yapım şirketlerinin olduğu ve pek çok filme de ev sahipliği yapan bir üretim mekânı olarak adını Beyoğlu’ndaki bir semtten almıştır. Çalışmaya; aşağıda ayrıntılarıyla bahsedilen Yeşilçam Sineması örneklerinden birkaçının geçtiği; sokak, bina ve köşe gibi mekanlarda grup olarak yapılan turdan izlenimler de dahil edilmiştir. Yeşilçam, Giovanni Scognamillo’nun tanımlama konusunda adlandırdığı gibi “kodifikasyon” sorunsalıyla anılan bir dönem sineması, gerek yapım şirketleri gerekse filmlerin aktörleşen mekanlarıyla birlikte bir sinema üretim tarzı mıdır? (Scognamillo, 1998: 138).

çoğunlukla, kafe, bar, kulüp gibi kamusal mekânlarda özçekim konsepti olarak tasarlanmış ve *kitsch* (zevksiz, rüküş ve banal anlamında Almanca bir niteleme terimi) bir arzu nesnesi olarak kenar süsü haline getirildiği açıktır.

Ne var ki, benliği, bir diğer deyişle yüzü bulma arayışı, Yeşilçam imgesinin bir zamanlar metonimisi sayıldığı İstanbul’la bugün arasında oluşan yarılmada tezahür eder. Sinema, hareket-imge ve gerçek arasındaki karşılaşmadır (Badiou, 2013: 132). Godard sinemasından yola çıkan Badiou’ya göre, bir imge; o imge ile onun görünür hale gelen veya konuşmayla ifade bulan tüm manifestolarıyla kendisi arasında oluşan ayırımıdır. Film ise, bu ayrımları birbirleriyle örtüştürerek sarmallı hale getiren harekettir (Badiou, 2013: 136).

Marcuse, 90’larda ortaya attığı standartlaştırılmış kültürel temsillere ve bu şekilde standartlaştırılan duyguların ve “mutlu bilinç”lerin (Marcuse, 1991: 79, 140) maruz kaldığı asimilasyona işaret eder. Diğer yandan, Güneşli Sokak’ta geçen Yeşilçam filmleri görsellerle anlatılırken tur³ katılımcılarının verdikleri tepki gözlemlendiğinde tam aksi yönde bir tartışma olasılığına da tanıklık edilebilir. Mutsuz bilinçlerin bulanık kimlik tezahürlerinden belki de kolektif bir çırpınmayla kurtulma arzusu ve psikanalitik tabirle *babalarını* geri isteme düşleri gibi görünen bu durum, “İstanbul’un orta yeri sinema” diyen Orhan Veli’yi anımsatmaktadır. Ebru sanatında olduğu gibi üst üste binen boyaların dansını andırır şekilde, kolektif ve bireysel anlam katmanları yaratan parçalı zaman-mekân algısı nedeniyle *heterotopya*⁴ iken, Yeşilçam’ın; sahip olduğu o kavrayıcı imgesel değeriyle, benlik algısıyla yüzleşen birey için ütopya anlamına gelen bir *ayna*⁵ olduğu da öne sürülebilir.

Diğer bir yandan, üst üste çatılmış mekânların zamanında olduğumuzu ve klasik mekânın tersine şimdi mekânın artık heterotopik biçimde tanımlanabileceğini görmemiz gerekir. Dolayısıyla, kavram; birbiriyle uyumayan farklı dünyaların tek bir mekânda biraraya gelerek çakışabildiğine olduğu gibi, mekânın barındırdığı bu tür bir potansiyele de işaret eder (Foucault, 2008: 25). İçinde olduğumuz zaman, daha çok mekâna ilişkin olandır. “Eşzamanlılığın dönemindeyiz, yan yana koyma dönemindeyiz, yakın ve uzak döneminde, yan yananın, kopuk kopuğun dönemindeyiz” (Foucault, 2016: 291). Bachelard’dan hareketle, Yeşilçam Sinemasını temsil eden mekânlar üzerinden yaşanan heterotopik deneyim de yadsınmaz, insan ve mekân birbirine içkindir. Bu düşünceye karşıt biçimde, kent mekânı olarak örneklediğimiz İstanbul, süregiden yenileme ve soylulaştırma projeleri yoluyla merkezlesleştirilen ve yaşayanını figüranlaştıran bir mekansal gelişimi ima eder olmuştur. Bu noktada, Baudrillard’a paralel olarak, Foucault’nun “merkezlesleşen özne” kavramı hatırlanmalıdır. İktidarın; bilgi, söylem biçimleri ve tüketim kalıplarının da ötesinde herşeyi kuşattığı açıktır. (Foucault, 2005: 10, 16). O halde, tıpkı toplumsal bellekler gibi kimlik inşa etmede etkin olan mekansal değerlerin içi de sistematik olarak boşaltılmaktadır. Demek ki, distopik kent yaşamında yeni kuşaklar için bir direniş umudu anlamına gelen Yeşilçam; özgür, adil ve neşeli yaşamlar vadeden bir mit olarak yeniden canlanmıştır.

Benjamin, tarihsellik ve zaman nosyonu bakımından Foucault’dan ayrılırken, onun eş-uzamsallığına yakındır: “Tarih, yerini homojen ve boş zamanın değil, şimdiki-zaman’la dolu bir zamanın oluşturduğu bir kurgunun konusudur. Örneğin Robespierre için Antik Roma, tarihin akışından koparıp aldığı, şimdiki-zamanla dolu bir geçmişti. Fransız Devrimi, geri dönen bir Roma olarak anlaşılıyordu. Eski Roma’yı alıntılıyordu”⁶ (Tiedemann, 2013: 18). Benzer biçimde, Yeşilçam Sinemasının yarattığı temsiliyet de şimdiki-zamanla dolu bir geçmişe dönüşebilmektedir, ironik biçimde benliğini araştıran ve ilerlerken yarınlara tutunmayı deneyen genç kuşak için tarihten kopararak şimdiye

³ 2019 yılı Mart ayında, *İstanbul Gezginleri* adı altında Kürşat Çetin tarafından düzenlenen ve yukarıda adı geçen sokak da dahil olmak üzere Beyoğlu’nun çeşitli noktalarında *Yeşilçam Filmlerinin İzinde* temalı bir tur gerçekleştirilmiştir. Yaşları 18-38 arasında değişen 10 katılımcının Y kuşağı olarak adlandırılabilir ve yaklaşık 15 kişinin katıldığı turla ilgili gözlem, bulgu ve izlenimler de çalışmaya katkı sağlamıştır.

⁴ *Heterotopya* kavramı, ek olarak, yerleşik kimlikler ve sosyal statü tanımlamalarına alternatif olan mekânları, ötekiliğin davetiyesi olarak bir yerlere açılan geçitleri ima eder. Mülteci kampı, müze vb. yerler gibi hapishaneleşen ve/veya tanımsızlaşan yerler dışında, 19. yy. Paris’indeki gibi flanör (flâneur), bohem kategorisindeki kimlik rollerinin maske takılarak prova edildiği teatrallığı de düşündürür. Kavram; kısaca başkası olma sanatıdır ve toplumsal ilişkileri konumlandırılmaya olanak tanıyan mekâna dair bilgi arkeolojisini zorunlu hale getirir (Stavrides, 2016: 159-163).

⁵ “Aynanın bir ütopya olmasının yanı sıra heterotopya olarak da kavranması mümkündür: Kişi bulunduğu yerde olmadığını aynadan yola çıkarak keşfeder” (Karaman, 2018: 276). *Bene* tutulan bir ayna metaforu olarak Yeşilçam Sineması’nı temsil eden ünlü film mekânları ve sokaklar ziyaret edilirken, filmlerin bol bol konuşularak kimi zaman unutulmayan repliklerinin tekrarlandığı, kimi zamansa filmlerdeki karakterlerin konuşma tarzı ve davranışlarının taklit edildiğine tanık olunmuştur. Akıllarda kalan sahneleri canlandırma isteği ve çekilen resimler, popüler kültüre ilişkin tüketim etkinliğinden öte geçirilen bir iç yolculuk, dahası, katılımcıların kendi bilinçdışı kazıları olarak yorumlanabilir. Daha derinden, bir grup insandaki şehre özgü *buhran, can sıkıntısı* (ennui, spleen) halinin dışavurumu, *benin* aynası olarak beliren Yeşilçam algısı yoluyla o anda tanımlanamayan kimi varoluşsal deneyimlere dönüşmüştür.

⁶ Tiedemann, “geçmişin yükü” nün bugünkü ağırlığından bahseder. Jacques Le Goff’un yorumuna göre kökenlerine bakan ve Altın Çağın yarınlarda bulmayı ümit eden Ortaçağ insanları “...kafalarını geriye çevirerek yürüyorlardı.” Benjamin, Paul Klee’nin “Angelus Novus” eserindeki melek tasvirini “tarih meleği” olarak adlandırmıştı. Tasvirde, azap verici bir şeye sabitlenmiş bakışlar, aynı zamanda ondan uzaklaşmaktadır. Benjamin oradaki geçmişi felaket olarak yorumlamıştı (Benjamin, 2001: 43-44).

eklemlenen o geçmiş heterotopik Güneşli Sokakla ortaya çıkmış, Yeşilçam bu oluşla aynı zamanda da bir ütopyaya⁷ dönüşmüştür.

Harvey'e göre, tarihin zaman anlatısı kurma imkânı verdiği ve coğrafyadan ayrılaştığı bir zaman-mekan şemasından söz etmek mümkündür. Dahası, bu yaklaşım Kant'ın tarih ve coğrafya düşüncesiyle örtüşür. Kant'ın coğrafyasında, uzamsal düzenleniş ve uzamsal olanın ortaya koyduğu “deneysel bir bilgi türü” mevcuttur. Bu yaklaşımla, tarihsellik yadsınarak mekâna yönelik düşünce önüne geçer. Sonuç olarak, Foucault'nun heterotopyası “farklılaşan uzamsallıklar” olarak alınabilir ve uzamın yerini bugün “mevkii” almıştır. Çeşitli mevkiiler arasında etkileşim mevcuttur ve ayrıca mekânın sunumu ancak bu etkileşimler yoluyla ifade bulur. Zaman ise, mevkiilerin dağılım ilişkileri içerisinde bir tür kipsellik olarak belirir (Foucault, 2016: 293).

“...Bu kipsellik herhangi bir tözün veya farklı bir tanımla, homojen bir boş mekânın ilineksel, neredeyse önemsiz yansımaları değildir. Galileocu-Newtoncu mutlak, homojen, içine her şeyin keyfi biçimde yerleştirilebileceği boş bir mekândan ziyade, dolu bir mekândır” (Karaman, 2018: 269-70). Foucault'ya göre, “hıyerarşiler, karşıtlıklar, kesişimler sayesinde var olan bir mekân kavrayışı” ve onun yerleştirilmesinden söz etmek gerekir (Karaman, 2018: 272). Dolayısıyla, kentin taşıdığı imgeselliğin; öznel veya kolektif temsiliyetleri ile sözü geçen türden bir perspektifi genişlettiği anlaşılabilir.

2. Kent Hafızası ve Kolektif Kültürün Türk Sinemasındaki Yeri

Yukarıda sözü geçen “kipsellik”, mekân-kimlik bağlamında kolektif duygulanımların mekânı olarak Yeşilçam arketipinde kavramsallaştırılabilir; dahası kolektif kültür, Yeşilçam mitini, diğer mevkiiler⁸ içerisinde doğup geliştiği zaman-mekandan koparmadan bir *kültürel mem* olarak içine almıştır. Buna karşın, Yeşilçam'ın 1970'lerin ortalarına denk gelen kriz dönemi ve üretimi düşünüldüğünde, akademik olarak cılız görülebileceği iddiası tartışmaya açık gözükmektedir (Bulunmaz ve Osmanoğlu: 2016, 11,12). Hız kültürüyle ivme kazanan şehircilik anlayışı, bilhassa İstanbul gibi güçlü tarihi hafızası ve yaşayısıyla etkileşimi yüksek olan şehirlerde kimlik-mekan kurgusunun çözülmesi bakımından risk yaratmaktadır.

Geçmiş unuttun. Onu sadece başışlamakla kalmayın. Unuttun gitsin. Geçmiş diye bir şey olmadı. Onu siz düşlediniz. Sizin o zengin hayal gücünüzün icadı o. Olmadı öyle bir şey. Hafızanızı söküp atın. Hafızanız olması günah. Erdemli olan amnezidir. Geçmiş. Olmadı öyle bir şey... (Mda, 2000: 137).

Kentsel dönüşüm sürecinin kentin hafızası yanında tarihselliğe dayalı kolektif hafızayı da dönüştürdüğü yadsınamaz. Dahası, belleklerin hızla sökülmesi; kente yabancılaşma, kültürel köksüzleştirme olgularını da beraberinde getirmiştir. Kültürel mirasın dayanakları olan sembolik sermaye ve kolektif hafıza / kültür arasındaki ilişki de artık koparılmıştır. Oysa bir toplum kültürel mirası aracılığıyla kendisi ve diğerleri için görünürlük kazanabilir. Çünkü o miras içerisinde belirgin hale gelen geçmişin öyküleri ve kendine has tanımlayıcı nitelikleri yoluyla ortaya çıkan değerler o toplumun kültürel bağlamda kara kutusudur (Assmann and Czaplicka, 1995: 133).

Yukarıda yer verilen olguların sinematografi yoluyla araştırılan ifade biçimleri; kent mekânı, benlik algısı ve kolektif kültür etkileşimini oldukça yoğun biçimde görselleştirme imkânı sunar. Bireysel bilinçten ziyade kolektif bilincin ağır bastığı bir yapı olarak karşımıza çıkan ülke kültürünü sinemasal bağlamda Engin Ayça da benzer biçimde yorumlar, “Türk Sineması epik özellikler taşır. Tiplere, hatta prototiplere dayanır. Anlatımcıdır. Kişilerin toplumsal ve tarihsel kimlikleri belirgindir. Film içinde gelişme ve değişme göstermezler, hatta filmlerden filmlere de değişmezler, değişmek istemezler. Öyküde tarihsel ve toplumsal işlevleri neyse onu yerine getirmek için vardılar...” Öte yandan Tunalı, Yeşilçam filmlerinin, üretiminde olduğu gibi alınlanması konusunda da kimi paralellikler ihtiva ettiğine işaret

⁷ Sadık Şendil'in yazdığı, Orhan Aksoy'un yönettiği 1978 senesi yapımı olan *Neşeli Günler* filmi sözü geçen ütopya üzerine komedi türünde bir örnek olarak görülebilir. Farklı sosyal sınıftan her çeşit bireyselliğe hitabeden, dolayısıyla kolektif kimliğe ve belleğe dair kültürel değerleri aile yapısı üzerinden sade, neşeli ve hümanist bir sinema diliyle aktaran filmin, en sevilen ve idolleşen sahnelerinden biri olan turşu dükkânı sahnesi Cihangir'de çekilmiştir. Turşu, geleneksel kültürü temsil eden metonimik rolüyle, aile bireyleri arasındaki olağan ve esprili çatışmaların, uzlaşmaların ve kültürel yaşam pratiklerinin üzerinden yansıtıldığı bir aktör olarak karşımıza çıkar. İçerideki evleşmiş olan *bene* ayna tutar ve heterotopik sosyo mekansallık ütopyaya dönüşür. Dükkan; kimi repliklerle sahnelerin canlandırılarak kaydedildiği bir kayıp zamanı imler ve günümüz İstanbul'unda köklere dönüşü sembolize edercesine ilgi görür. Bunun yanında, filmin eşitlikçi bakışı içerisinde, aile babası rolüyle Kazım Efendi (Münir Özkul), hem yasa koyucu hem de cezalandırıcı *Baba Yasasını* çağırıştırır.

⁸ Foucault burada geçen mevkiileri gerçekte var olmayan mevkiiler olan ütopyalar ve heterotopyalar olarak iki kategoride irdeler, ki kavram, bu çalışmada Yeşilçam üzerinden yerleştirilerek ele alınacaktır.

eder; “toplum içinde birey olarak algılama ve düşünme yerine topluluk içinde belirsiz, isimsiz ve üslupsuz kalma alışkanlığı”na işaret ederek kolektif bilincin göstergelerine işaret eder (Tunalı, 2006: 282).

SONUÇ:

Hegemonik güçlerin denetiminde olan kentsel dönüşüm tabiriyle kentsel alan üretme refleksi, birey ve kent arasında, hızlı tüketim kültürünün doğurduğu bir tür varoluşsal gerilim yaratmaktadır. Kent mekânıyla beraber hafızalardan hızla silinen kolektif düşler, coşkular ve benlik tezahürü sayılan kimi yüz-mekânlar, örneğin; Yeşilçam Sinemasına özgü sinemasal mekânlar, sosyolojik ve felsefi anlamıyla yersiz yurtsuzlaşan birey için pek çok kritik deneyim sunar. Yeşilçam Sinemasının temsiliyetini taşıyan; gerek yapım şirketlerinin yer aldığı semt, gerekse bu semtteki filmlerin geçtiği mekânlar, bir bakıma kolektif bilinçdişi yoluyla kültürel hafızayı da tetiklemektedir.

Bu çalışmada ortaya atılan ve kültüre özgü tezahürleriyle ele alınan yukarıda tartışma; araştırmacının konumunu da belirlemede etkili olmuştur. Özdüşünümsellik ya da özdönüşümsellik olarak ele alınan bu konum; araştırmacıyı deneyimin bir parçası haline getirerek, yukarıda yer verilen olası argümanlarla beraber onun belirli çıkarımlarda bulunmasına olanak tanımıştır. Dolayısıyla, yaklaşımın; tur katılımcılarının verdiği tepki izlenerek, 1958-2010 yılları arasında yapılan filmlerden oluşan bir seçkiyi⁹ konu alan ve Yeşilçam arkeolojisi denilebilecek yukarıda bahsi geçen kültür turuyla bütünlük görülmesi mümkündür. Çünkü burada beliren argümanın, sinema ve kentsel mekân ilişkisi ekseninde Yeşilçam temsiliyetinin bugüne ve geleceğine dair bir bulgu kaydı oluşturabileceği görülmektedir. Yeşilçam Sinemasının nirengi noktaları olarak yukarıda sözü geçen kimi sokaklar ve yapılarla gerçekleştirilen bir tür hafıza yoklama gezintisiyle, şehir yaşayanına özgü; *buhran*, *can sıkıntısı* ve *yabancılaşma* haline eşlik eden özgün deneyimlerle karşı karşıya gelinmiştir. Antonioni'nin, sinemada kendini arayışa karşılık gelen mekânı araştırma (exploring space) kavramını harekete geçirdiğini düşündüğümüz sözü geçen tur deneyiminin, kuşkusuz, bir anlamda kolektif bilinç yönelimine; bir *ben* yolculuğuna dönüşmüş olduğu düşünülebilir. O halde, Yeşilçam; tanımsızlık yaratan sert kimlik-mekân müdahalelerine ve ağır kültürel yozlaşmaya karşı, şehir hakkı¹⁰ ile ele geçirilmeye çalışılan bir kolektif özne olma hayali ve bir tür kayıp *baba* arketipi olduğu kadar, aynı zamanda *kültürel mirasın* da batan güneşi olarak karşımızda durmaktadır.

Mekân, insanlar için yalnızca tecrübe edilen bir kavram olmaktan öte onun aracılığıyla düşündükleri ve hayal kurdukları bir şeydir. Bundan dolayı mekânsal nitelikler özgürleşmeye elveren geçitlerdir. *Benin* oluşumu ötekiyle mümkün olduğundan zaman ve mekan hafızası ağırlık kazanmaktadır. Şüphe yok ki, kimlik değişimi ve üretimi gibi eylemler de zaman-mekâna dayalı değişimler üzerinden yerine getirilir. Mekân kontrol edilebilir, tanımlanabilir bir kavrama işaret eder; toplumsal yapıya özgü değerler, toplumsal ilişki biçimleri ve anlamlı referanslar taşımakla kalmaz, bunların yapılanmasını da etkileyerek biçimlendirir.

Yeşilçam'ın sosyomekansal *gösteren* olarak değeri, filmin geçtiği mikrotoplum örneği mahalle yaşamı ve *mahalleli* olarak mekânın kullanımında verilir. Mekân, kimi zaman yaşayana için okullaşır; kullanımı ve içerdiği anlamlar, dahası mekân, çeşitli toplumsal kimliklerin inşa edilmesinin mantığına dair “toplumsal pratikler ağı”nın belirlediği yer haline gelir ve bu bakımdan, Bourdieu'nün *habitus* kavramına denk düştüğü de akla gelebilir. Yeşilçam arketipi, sinemasına yerleşmiş mekânların sembolik nitelikleriyle birlikte ve onlar üzerinden olanaklı hale gelen bir ütopyaya açılmaktadır. Bir bakıma ötekilerin dünyası olan bu ütopya, onların yaşam pratikleriyle de bir eşik olma anlamı taşır. Eşik; zıtlıkları buluşturmuş ve dünyayı tersyüz eden bir randevu geçidine dönüşmüştür. Dolayısıyla, Yeşilçam; bir mekânsal-zamansal eşik deneyimi olarak köklü ve zengin tanımı olan bir geçit, bir nevi “eşiksel / arabulucu bölge” (liminal area) haline gelmiştir. Fenomonolojik olarak, mekân sosyal üretimin sonucudur; Marksist bakışla, Yeşilçam

⁹ Üç Arkadaş (Memduh Ün, 1958), Salak Milyoner (Ertem Eğilmez, 1974), Neşeli Günler (Ertem Eğilmez, 1978), Hababam Sınıfı Tatilde (Ertem Eğilmez, 1977), Ah Nerede (Orhan Aksoy, 1975), Dolap Beygiri (Atıf Yılmaz, 1982), Gurbet Kuşları (Halit Refiğ, 1964), Herşey Çok Güzel Olacak (Ömer Vargı, 1998), Yavrularım (Bilge Olgaç, 1984), Kapıcılar Kralı (Zeki Ökten, 1984), Şendül Şaban (Kartal Tibet, 1985), Kaygısızlar (Oğuz Yalçın, Ayhan Önal, Cankar Ergin, Samim Değer, Temel Gürsu, Uğur Erkir, 1994-98), Çöpçüler Kralı (Zeki Ökten, 1977), Av Mevsimi (Yavuz Turgul, 2010), İssız Adam (Çağan Irmak, 2008), Arkadaşım Şeytan (Atıf Yılmaz, 1988), Kılıç Bey (Natuk Baytan, 1978), Hayallerim, Aşkım ve Sen (Atıf Yılmaz, 1987), İstanbul Hatırası (Fatih Akın, 2005), En Büyük Şaban (Kartal Tibet, 1983), Şark Bülbülü (Kartal Tibet, 1979), Muhsin Bey (Yavuz Turgul, 1987), Eşkiya (Yavuz Turgul, 1987), Anlat İstanbul (Ümit Ünal, Kudret Sabancı, Selim Demirdelen, Yücel Yolcu, Ömür Atay, 2004), Namuslu (Ertem Eğilmez, 1984).

¹⁰ Şehir hakkı kavramı, üretim araçlarının ortak kullanıma ve kolektif harekete tabi olduğuna işaret eder; bundan dolayı, Harvey; kenti değiştirirken kendimizi de değiştirmeyi bir kriter olarak öne sürer ve bunu bir hak olarak adlandırır (Harvey, 1996: 186, 327).

Sineması ile birlikte kendine özgü mekânların günümüzün sosyal yaşayışına etkimesi ve sosyal yaşamdaki kullanımı düşünüldüğünde, fiziksel ve imgesel bağlamda bir eşik-mekân / arabulucu bölge olması bakımından, Yeşilçam temsilinin benlik tezahürlerine olanak sağlayan bir toplumsal üretim alanı açtığı görülür.

Bu arabulucu bölgeler, örneğin; yukarıda sözü geçen tur boyunca gözlemlenen katılımcılar için Yeşilçam Sineması'na özgü yıldızlaşmış mekânların fotoğraf ve video yoluyla kaydedilmesi, ünlü sahnelerin, hatta pozların canlandırılması ve repliklerin tekrarlanması gibi refleksler yaratarak fiilen bir nevi ayin sahnesine dönüşmüştür. Bu edimin, aynı zamanda, kökleri arayıp bulma ve saygın / yetkin başlangıçları anma eylemlerini içeren Eliade'nin "kökene dönüş" mitiyle uzlaştığı da görülmektedir. Ayrıca, genç bireylerin bu şekilde kendisini tamamlanmamış, bir başka deyişle, yarı tanımlı öteki olarak özgürleşmemiş gördüğü de varsayılabilir. Oysa şehir hakkının; kolektif bir eylemin, bir diğer deyişle kenti, kolektif bir sanat eserine dönüştürme çabası olabilecek insanlar talep ettiği açıktır.

Yeşilçam deneyimi üzerinden, uzakta kalan ütopyik bir sosyal yaşamla karşılaştırma yapılabilir, böylece ötekileşmenin, kolektif alışkanlıkların yok edildiği ya da askıya alındığı dönemlerde semirdiği anımsanabilir. Dahası, Yeşilçam'ın, itibarı iade edilmiş bir fantazmagoryaya dönüştüğü görülebilir. Yukarıda bahsi geçen tur konseptine başka bir açıdan bakılırsa; belirli sokakların, tematik köşelerin ve binaların, tıpkı orada geçen filmlerin Türk Sinemasının bütününden bilinçli olarak koparılıp alındığı gibi, kentin içinden de benzer şekilde koparılıp alındığı anlaşılır. Çünkü bu kentsel fragmanlar; sahneleri, replikleri, oyuncu ve oyunculuklarıyla Yeşilçam Sineması metonimisi haline gelmiştir. Bu sembolik yerler, heterotopik mekan-zamana hâkim düzen ve denetimin sorgulandığı eşiksel (liminal) bir deneyim olmanın ötesine geçerek toplumsallığın üretildiği yerler haline gelmiştir. Sonuçta; *anonim bir bireyselliğin* parçalarını içeren geçmiş deneyimlerin ete kemiğe büründüğü türdeki eşik-mekânlar, ironik biçimde, şimdi burada olmayan ötekilikle karşı karşıya gelmenin, onu prova ederek keşfetmek anlamına da geldiği potansiyel bir sahneye dönüşür.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bulunmamaktadır.

Teşekkür: Yeşilçam Arkeolojisi konseptinde bir gezi deneyimi yaşanmasına olanak sağlayan Kürşat Çetin'e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Assmann J. ve Czaplicka J. (1995). "Collective Memory and Cultural Identity". *New German Critique* 65: 125- 133.

Bachelard, G. (2013). *Mekânın Poetikası*. Çev. A. Tümertekin, İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Badiou, A. (2013) *Cinema*. Translated by Susan Spitzer, UK: Polity Press.

Baudrillard, J. (2008). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*. Çev. O. Adanır, İkinci Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Bollas, C. (1993). *Being a Character: Psychoanalysis and Self Experience*, London: Routledge.

Benjamin, W. (2001). *Son Bakışta Aşk*, Çev. N. Gürbilek, İstanbul: Metis.

Benjamin, W. (2011). *Tek Yön*, Çev. T. Turan. İstanbul: YKY.

Bourdieu P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*; Cambridge: Cambridge University Press.

- Bourdieu P. & L.Wacquant (2012). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Çev. N. Ökten, 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1992). *The Logic of Practice*, Cambridge: Polity Press.
- Bulunmaz, B., Osmanoğlu, Ö. (2016). *Yeşilçam Sinemasında İstanbul*, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları.
- Connerton, P. (1989). *How Societies Remember*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Eliade, M. (2016). *Mitlerin Özellikleri*. Çev. S. Rifat, İstanbul: Alfa Mitoloji.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*, Çev. I. Ergüden, O. Akinhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2008). "Of Other Spaces", *Heterotopias and the City: Public Space in Postcivil Society içinde*, L. De Cauter ve M. Dehaene (haz.), Londra: Routledge.
- Foucault, M. (2016). "Başka Mekânlara Dair", *Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2*, Çev. I. Ergüden, O. Akinhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Godard, J.L. (Yönetmen / Senarist). (1967). *Onun Hakkında Bildiğim İki veya Üç Şey (Sinema Filmi)*. Fransa: New Yorker Films.
- Harvey, D. (1996). *Justice, Nature and the Geography of Difference*, Cambridge: Blackwell.
- Harvey, D. (2013) *Asi Şehirler*. Çev. A. D. Temiz, İstanbul: Metis.
- İnan, C. G. (2016). *Kanat Çırpan Martıya Bakmak*, (<https://www.arkitera.com/gorus/kanat-cirpan-martiya-bakmak/> E.T. 20.04.2019).
- İnan, C. G. (2017). *Küresel Kent Mantiğı, Kimlik ve Mekanın Kentsel Dönüşüm Projeleriyle Fragmentasyonu: Vaka Çalışması olarak Fener-Balat ve Süleymaniye*, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/34408/379961/> (E.T. 15.03.2020).
- İnan, C. G. (2017). *Urban Problematic of Cultural Management in Historical Fragments in İstanbul: A Case Study in Fener-Balat and Süleymaniye*, <https://www.witpress.com/eliibrary/wit-transactions-on-ecology-and-the-environment/223/36424>, (E.T. 03.08.2019)
- İnan, C. G. (2021). *Sinemada Kentsel Mekan: Minör Oluş ve Distopik bir Şehir Olarak İstanbul (Sanatta Yeterlik Tezi)*. İstanbul Beykent Üniversitesi.
- Karaman, Y. (2018). *Benjamin, Foucault ve Heterotopya*, <http://static.dergipark.org.tr/article-download/9b23/f5cc/05cd/5c27719690543.pdf?/> (E.T. 14.08.2019).
- Kar-wai, W. (Yönetmen / Senarist). (1995). *Hong Kong Express (Sinema Filmi)*. Çin: Jet Tone Production.
- Lefebvre, H. (2014) *Mekânın Üretimi*. Çev. I. Ergüden, Sel Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2016), *Şehir Hakkı*. Çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayınları.
- Marcuse, H. (1991) *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*, Boston: Beacon Press.
- Mda, Z. (2000), *The Heart of Redness*, New York: Picador.
- Mestrovic, S. G. (1997). *Postemotional Society*, London: Sage.
- Proust, M. (2001). *Kayıp Zamanın İzinde*. Çev. A. Güntan, R. Hakmen, Birinci Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Robins, K. (1999). İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası, Çev. N. Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Scognamillo, G. (1998). Türk Sinema Tarihi 1896-1997, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Stavrides, S. (2016). Kentsel Heterotopya-Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru, Çev. A. Karatay, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Tiedemann, R. (2013), “Pasajlar Yapıtı’na Giriş”, Pasajlar, Çev. Ahmet Cemal, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tunalı, D. (2006), Batıdan Doğuya Hollywood’dan Yeşilçam’a Melodram. Ankara: Aşına Kitaplar.
- Turner, V. (1996). The Ritual Process Structure and Anti-Structure. United States: Taylor & Francis Inc.
- Türkoğlu, N., Öztürk, M. ve Aymaz, G. (2014). Kentte Sinema Sinemada Kent, İstanbul: Pales Yayıncılık.
- Urry, J. (1999). Mekânları Tüketmek, Çev. R. G. Öğdül, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Van Gennep, A. (1960). The Rites of Passage, Londra: Routledge & Kegan Paul.

Article Info	REVIEW ARTICLE	DERLEME MAKALESİ	
Title of Article	The Effect of Landscape Design on Security Perception and Fear of Crime in Şanlıurfa AMATEM and ÇEMATEM Campus		
Corresponding Author	Filiz ÇELİK Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, filiz@selcuk.edu.tr		
Received Date	26.08.2021		
Accepted Date	10.09.2021		
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.987434		
Author / Authors	Filiz ÇELİK Meryem SARIKAYA	ORCID: 0000-0002-4006-5947 ORCID: 0000-0001-6789-975X	
How to Cite	Çelik, F. ve Sarıkaya, M. (2021). Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM Kampüsünde Peyzaj Tasarımının Güvenlik Algısı ve Suç Korkusuna Etkisi, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages, 644-658		

Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM Kampüsünde Peyzaj Tasarımının Güvenlik Algısı ve Suç Korkusuna Etkisi

Filiz ÇELİK¹
Meryem SARIKAYA²

ABSTRACT:

Despite all the precautions, alcohol and substance use is increasing rapidly both in Turkey and in the world. The centers needed for the treatment and rehabilitation of individuals using alcohol and substances in Turkey are put into service in many cities by the Ministry of Health as AMATEM (Alcohol and Substance Addiction Research, Treatment and Training Center) and ÇEMATEM (Child and Adolescent Substance Addiction Treatment Center). Although AMATEM and ÇEMATEM centers are rehabilitation centers, they are places where fear of crime and security concerns are felt intensely due to the patients they serve. The aim of this study is to determine the effects of landscape design applied in Şanlıurfa AMATEM and ÇEMATEM campuses on the perception of security and fear of crime. Because violence and crime tendencies can be seen in patients who are treated for alcohol and substance use, which creates a perception of insecurity. For this reason, AMATEM and ÇEMATEM campuses are becoming places where the need for security and fear of crime increase for patients and staff. For this purpose, landscape projects and applications were examined; Suggestions that will positively increase the perception of security and reduce the fear of crime for the AMATEM and ÇEMATEM campuses are included.

KEYWORDS: AMATEM, ÇEMATEM, landscape design, security perception, fear of crime.

¹ Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, filiz@selcuk.edu.tr

² Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı ABD Doktora Öğrencisi, Sağlık Bakanlığı, Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü, Etüd Proje ve Emlak Daire Başkanlığı, Peyzaj Birim Sorumlusu, meryemsarikaya@hotmail.com

ÖZ:

Tüm önlemlere rağmen hem Türkiye hem de Dünya’da alkol ve madde kullanımı hızla artmaktadır. Türkiye’de alkol ve madde kullanan bireylerin tedavisi ve rehabilitasyonu için ihtiyaç duyulan merkezler, AMATEM (Alkol ve Madde Bağımlılığı Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi) ve ÇEMATEM (Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi) olarak Sağlık Bakanlığı tarafından pek çok kentte hizmete sunulmaktadır. AMATEM ve ÇEMATEM merkezleri her ne kadar rehabilitasyon merkezi olsa da hizmet ettiği hastalar nedeniyle suç korkusu ve güvenlik kaygısının yoğun hissedildiği mekânlardır. Bu çalışmanın amacı, Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM kampüslerinde uygulanan peyzaj tasarımının güvenlik algısı ve suç korkusuna etkilerini belirlemektir. Çünkü alkol ve madde kullanımı nedeniyle tedavi gören hastalarda şiddet ve suç eğilimi görülebilmekte bu durum ise güvensizlik algısı yaratmaktadır. Bu nedenle AMATEM ve ÇEMATEM kampüsleri, hastalar ve çalışanlar için güvenlik ihtiyacı ve suç korkusunun arttığı yerler haline gelmektedir. Bu amaçla peyzaj projeleri ve yapılan uygulamalar incelenmiş; AMATEM ve ÇEMATEM kampüsleri için güvenlik algısını olumlu yönde arttıracak ve suç korkusunu azaltacak önerilere yer verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: AMATEM, ÇEMATEM, güvenlik algısı, suç korkusu, peyzaj tasarımı.

GİRİŞ:

Tüm önlemlere rağmen hem Türkiye hem de Dünya’da alkol ve madde kullanımı giderek yaygınlaşmakta ve buna bağlı olarak ortaya çıkan bağımlılık hızla artmaktadır. Alkol ve madde kullanımı ve bağımlılığı, çok yönlü artarken hem kullanıcı ve satıcı sayısı hem de piyasaya sürülen madde oranı da artmakta ancak başlama yaşı düşmektedir (Anonim, 2018; Yoldaş ve Demircioğlu, 2020; Karataş, 2021).

Bağımlılık, bireyin kullandığı bir obje veya gerçekleştirdiği bir eylem üzerinde kontrolü kaybetmesi ve onsuз yaşamını sürdürmekte zorlanmaya başlaması olarak tanımlanabilir. Bireyleri fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal açıdan ciddi şekilde etkileyen bir problem olarak bağımlılık aynı zamanda toplum içinde en büyük tehditlerden birisidir. Bağımlılıklar, sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra şiddet, istismar, maddi sorunlar, aile ve toplum huzurunun bozulması gibi sorunlara neden olmaktadır. Ayrıca bağımlılıklar bireylerin suça yönelmesine sebep olurken, toplumda güvensizlik algısına, toplumsal huzur ve düzenin bozulmasına, çevre kirliliğine ve ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Bağımlı bireyin madde arayışı ve bağımlılık sonrası tedavi süreci, iş gücü kaybına neden olurken sağlık, sosyal güvenlik, adalet ve ceza sistemleri üzerindeki finansman ve iş yükünü de arttırmaktadır. Bağımlılıklar, “madde bağımlılığı” ve “davranışsal bağımlılıklar” olarak ele alınabilir. “Madde bağımlılığı” kapsamında tütün, alkol, uyuşturucu madde bağımlılığı; “davranışsal bağımlılıklar” kapsamında ise teknoloji bağımlılığı ve teknoloji bağımlılığı ile ilgili olan internet, dijital oyun, sosyal medya, kumar, alış-veriş ve akıllı telefon bağımlılığı yer almaktadır (Anonim, 2018). Madde bağımlılığının tedavisi, tıbbi acil yardımla başlayıp ilaç tedavisi, psiko-sosyal müdahale ve rehabilitasyonla devam etmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de ayaktan veya yatarak madde bağımlılığı tedavisi gerçekleştiren merkezler bulunmaktadır (Karataş, 2021).

Türkiye’de alkol ve madde kullanan bireylerin tedavisi ve rehabilitasyonu için ihtiyaç duyulan merkezler, AMATEM (Alkol ve Madde Bağımlılığı Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi) ve ÇEMATEM (Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi) olarak Sağlık Bakanlığı tarafından pek çok kentte hizmete sunulmaktadır. AMATEM ve ÇEMATEM her ne kadar rehabilitasyon merkezi olsa da hizmet ettiği hastalar nedeniyle suç korkusu ve güvenlik kaygısının yoğun hissedildiği mekânlardır. Bu merkezlerde hem yetişkin hastalar ile çocuk ve ergen hastaları birbirinden korumak hem de tüm hasta gruplarından sağlık çalışanlarını korumak önem arz etmektedir. Çünkü alkol ve madde kullanımı nedeniyle tedavi gören hastalarda şiddet ve suç eğilimi görülebilmekte bu durum ise güvensizlik algısı yaratmaktadır.

1315 sayılı Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği’nde “güvenlik hizmetleri” ile ilgili Madde 177’de “sağlık kurumlarında güvenlik hizmetleri, kendi bünyesinde kurulan güvenlik birimi veya hizmet alımı yoluyla ilgili mevzuata göre kurulan özel güvenlik kuruluşlarına gördürülebilir” şeklinde tanımlanmıştır (Anonim, 1982). 30710 sayılı Bağımlılık Danışma, Arındırma ve Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik’te ise Madde 9’da “merkezler, çalışanların ve hizmet alanların güvenliğini tehdit edebilecek risklere karşı gerekli güvenlik tedbirlerini alır” ifadesi yer almaktadır (Anonim, 2019). Yönetmeliklerde güvenliğin sağlanması, bina içindeki birimler için açıklanmış ancak açık alanlarda güvenliğin sağlanması ve suçun önlenmesi geri planda kalmıştır. AMATEM ve ÇEMATEM kampüslerinde

güvenliğin sağlanması ve suçun önlenmesi, güvenlik hizmetlerinin yanı sıra peyzaj tasarımı, uygulama, yönetim, bakım ve kullanıcı katılımını içeren bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir. AMATEM ve ÇEMATEM kampüsleri hem tedavi gören hastalar ve hasta yakınları hem de çalışan personel için güvenli ve suç korkusundan emin mekânsal özelliklere sahip olmalıdır.

Bu çalışmanın amacı, Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM kampüslerinde uygulanan peyzaj tasarımının güvenlik algısı ve suç korkusu üzerine etkilerini belirlemektir. Bu amaçla peyzaj projeleri ve yapılan uygulamalar incelenmiş; AMATEM ve ÇEMATEM kampüsleri için güvenlik algısını olumlu yönde arttıracak ve suç korkusunu azaltacak önerilere yer verilmiştir.

ALKOL VE MADDE KULLANIMI İLE SUÇ İLİŞKİSİ VE GÜVENLİK ALGISI:

Suç, geleneksel norm ve değerlere uygun olmayan davranışlarda bulunma ve bu davranışların yıkıcı nitelik taşıması nedeni ile toplumsal yapıya yönelen bir tehdittir (Giddens and Sutton, 2019). Suç korkusu ise suçun toplum içinde yarattığı güvensizlik algısı olarak ifade edilebilir (Dolu vd., 2010). Suç ve suç korkusu, aynı mekânı kullanan insanlarda güvensizlik algısı yaratmaktadır (Karakaya, 2015). Bireyler içinde buldukları her ortamda güven içinde ve suç korkusundan uzak yaşayabilmelidir. Suç korkusunun ortadan kaldırılması veya kontrol edilmesi, güvenlik algısının ve buna paralel olarak yaşam kalitesinin artırılması bakımından büyük önem taşımaktadır (Çelik ve Mirza, 2020).

Alkol ve madde kullanımı ile uyuşturucu madde satışı, suç korkusu ve güvensizlik algısını tetikleyen faktörler arasında yer almaktadır. Kentlerde güvenlik algısı ve suç korkusu ile ilgili yapılan çalışmalarda özellikle de kamuya açık alanlarda (park ve bahçelerde), sosyal ve fiziki düzen bozukluklarının göstergesi olan düşük gelir, yoksulluk, yaş, cinsiyet, alkol ve madde kullanımı ve satışı, şüpheli ve yabancıların bulunması, sokak aydınlatmalarının yetersiz olması, terk edilmiş ve yıkık binaların varlığı önemli faktörler arasında belirtilmiştir (Çelik, 2018; Özaşçılar ve Ziyalar, 2009; Uludağ, 2010). Günümüzde dünya genelinde kamusal alanlarda güvenlik seviyelerinin iyileştirilmesi ve suç korkusunun azaltılması yöneticiler, plancılar ve kentsel tasarımcılar için en önemli konulardan biri olarak görülmektedir. Güvenlik kaygıları, neredeyse tüm kentsel açık-yeşil alanlar için geçerlidir. Suçu önleme ve güvenlik algısını pozitif yönde etkileme amaçlı yapılan çalışmaların büyük bölümü, çevre düzenlemesi ve bakımın suçu önlemede ve güvenlik algısını arttırmada etkili olduğunu vurgulamaktadır (Çelik, 2018).

Bireyleri suç işlemeye yönelten birçok faktör bulunmakta; alkol ve uyuşturucu madde kullanımı-bağımlılığı da bu faktörler arasında yer almaktadır. Alkol ve madde kullanımı tek başına bir suç türü olmamakta, pek çok suç türünün de temelini oluşturabilmektedir (Karatoprak ve Uzun, 2020). Alkol ve madde kullanan bireyler şiddet, saldırı, yaralama, cinayet, şantaj ve tehdit, taciz ve tecavüz, sahtekârlık ve hırsızlık gibi suç türlerinin yanı sıra kendine zarar verme, trafik kazaları ve iş kazalarına da neden olabilmektedir. Bu bireylerde hapis cezası veya tedavi sırasında da şiddet ve suç işleme eylemlerini sürdürme eğilimi görülebilmektedir (Karakartal, 2020).

Alkol ve madde kullanımının suç ile olan ilişkisini araştıran çalışmalarda, alkol ve madde kullanımının birçok aşamasında gerçekleşen, vücudun zarar görmesi, çekilme, alkol ve madde alımı sonrası gelişen psikoz ve paranoya gelişmesi gibi durumlar şiddet içerikli suç davranışları ile ilişkilendirilmektedir. Yapılan çalışmalarda, alkol ve madde kullanımı ile saldırganlık ve şiddet eylemlerinin birbirini tetiklediği ortaya koyulmuştur. Uyuşturucu maddeler, kimyasal etkileri nedeni ile kullananlarda saldırgan davranışların, şiddet eylemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmekte ve böylece bireyleri kural tanımama, kendine ve çevreye zarar verme gibi davranışlara sürükleyebilmektedir. Haggård-Grann ve arkadaşlarının (2006), alkol ve madde kullanımının suç davranışını nasıl tetiklediğini araştırdıkları bir çalışmada, alkolün suç davranışına sürüklenme etkisinin daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir (Arabacı ve ark., 2017).

Alkol ve madde kullanımı ile suç davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda çift yönlü bir ilişkinin olabileceği belirtilmektedir (Karatoprak ve Uzun, 2020). Bazı çalışmalarda, suça sürüklenme durumunun alkol ve madde kullanımını tetikleyebileceği de ileri sürülmektedir. Bu çalışmalarda, suç dünyası içerisinde bulunanların alkol ve madde kullanılan ortamlarla ve alt kültürlerle iletişiminin daha fazla olması nedeniyle suç işlemenin alkol ve madde kullanımına sebep olabileceği düşünülmektedir. Bu iki farklı yaklaşıma karşın, son yıllarda bazı çalışma bulguları da güçlü bir şekilde, madde ve suç ilişkisinin sebep ve sonuç değil, eş zamanlı olarak birlikte görülen davranış bozuklukları olduğuna işaret etmektedir (Arabacı ve ark., 2017).

AMATEM VE ÇEMATEM:

Türkiye’de alkol ve madde bağımlılarına yönelik tedavi hizmetleri, Sağlık Bakanlığı’na bağlı merkezler ile özel merkezlerde verilmektedir. AMATEM ve ÇEMATEM, Sağlık Bakanlığı tarafından pek çok kentte hizmete sunulmuştur. Türkiye’de kamu hastanelerinde 732 yatak kapasitesi ile 28 merkezde AMATEM hizmet verirken ÇEMATEM ise 7 merkezde 100 yatak kapasitesi ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye’de alkol ve madde kullanan sayısı arttıkça, tedavi için gereken AMATEM ve ÇEMATEM merkezlerine olan ihtiyaç da artmaktadır. Bu nedenle T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü, 2021 yılı sonuna kadar 17 ilde 30 adet yatırım (Tablo 1) gerçekleştirerek toplam 924 yatak kapasitesine ulaşmayı hedeflemektedir (Anonim, 2021).

Tablo1. AMATEM ve ÇEMATEM planlanan iller (Anonim, 2021)

AMATEM		ÇEMATEM	
Planlanan il	Yatak kapasitesi	Planlanan il	Yatak kapasitesi
Antalya	20	Adana	15
Aydın	30	Ankara	15
Bitlis	20	Antalya	15
Çanakkale	30	Bitlis	10
Diyarbakır	30	Diyarbakır	20
Edirne	30	İstanbul (Anadolu)	15
Eskişehir	30	Kocaeli	15
Hatay	30	Konya	15
İstanbul (Anadolu)	50	Manisa	15
İstanbul (Anadolu)	100	Sakarya	15
İstanbul (Avrupa)	50	Şanlıurfa	15
Kahramanmaraş	19	Van	20
Kocaeli	50	Toplam	185
Konya	60		
Manisa	100		
Sakarya	30		
Şanlıurfa	30		
Van	30		
Toplam	739	Genel toplam	924

Türkiye’de uyuşturucu tedavisi genellikle hastanelerde yapılmaktadır. Ancak uyuşturucu tedavisi farklı ve özel bir tedavi biçimi olduğu için diğer hastalarla birlikte aynı bina içinde bu tedavinin yapılması sadece diğer branşlardan hastalar için değil, uyuşturucu bağımlıları için de hoş bir ortam yaratmamaktır. Bu nedenle uyuşturucu bağımlılarına çok özel tedavi biçimleri uygulayan birimler hastanelere bağlı olmakla birlikte ayrı mekânlarda kendi bağımsız uygulamalarını yapmaktadırlar (Tomanbay, 2016).

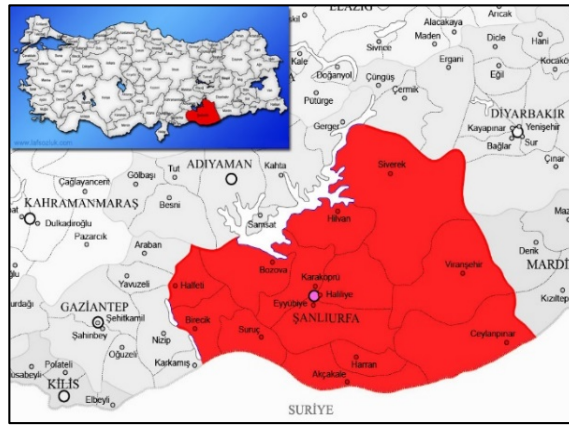
Türkiye’de ilk AMATEM, 1983 yılında, Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi kapsamında, ayrı binada bulunan bir servis olarak kurulmuştur (Anonim, 2021a). İstanbul Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Bakırköy Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi bünyesinde uçucu madde kullanan çocuklara yönelik olarak 1995 yılında UMATEM (Uçucu Madde Bağımlıları Araştırma ve Tedavi Merkezi) adında bir tedavi merkezi açılmıştır. UMATEM’in ismi 2007 yılında ÇEMATEM olarak değiştirilmiş ve Türkiye’de çocuk ve gençler için açılan ilk ÇEMATEM olarak kabul edilmektedir (Tomanbay, 2016).

AMATEM ve ÇEMATEM, alkol ve madde kullanımı ve bağımlılığını sonlandırma, bireylerin yaşamları üzerindeki kontrollerini yeniden ellerine alma ve kayıplarını kazandırma yönünde destek sunmaktadır. AMATEM ve ÇEMATEM’de öncelikle yoğun arındırma tedavileri, sonrasında ise psikoterapi servislerinde 14 veya 28 günlük ruhsal tedavi programı uygulanmaktadır. Hastalar, merkezlerde yatarak tedavisini tamamladıktan sonra bireysel veya grup şeklinde tedavilerine devam edilmektedir. Bunlara ek olarak AMATEM ve ÇEMATEM merkezleri;

- Eğitim birimi olarak işlevini sürdürmektedir.
- Önleme ve eğitim programları hazırlamaktadır. Konferanslar, kitapçıklar, afiş ve broşürler ile önleme çalışmaları yapmaktadır. AMATEM tarafından yetiştirilmiş rehber öğretmenlerle okullarda öğrencilere ve diğer öğretmenlere önleme çalışmaları devam ederken aynı zamanda ailelere ve hekimlere yönelik eğitimler de yer almaktadır.
- Bilimsel çalışmaların yürütüldüğü araştırma merkezleridir. Araştırma sonuçları, alkol ve madde kullanımı ve bağımlılığı alanındaki yerli ve yabancı dergilerde yayınlanmaktadır.
- Diğer merkezlerle ortak araştırmalar yürütülmektedir.
- Aile sorunlarının çözümü, mesleki eğitim ve sosyal beceriler kazandırma açısından düzenli grup ve bireysel terapiler verilmektedir (Anonim, 2018).

ŞANLIURFA AMATEM VE ÇEMATEM KAMPÜSÜ:

Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM, kent merkezinin güneyinde, merkez ilçe Eyyubiye İlçesi sınırları içinde yer almaktadır (Şekil 1). AMATEM ve ÇEMATEM Kampüsü toplam 32.524 m² alana sahiptir. Aynı kampüste yer alan AMATEM 30 yataklı, ÇEMATEM ise 15 yatak kapasitelidir.

Şekil 1. Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM Kampüsü'nün konumu

Sağlık Bakanlığı, Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü tarafından 2018 yılı içerisinde Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM projelerinin ihalesi yapılmıştır. 17 Ekim 2018 tarihinde yapım sözleşmesi yapılarak kasım ayında inşaat başlanmıştır. İnşaat ve peyzaj çalışmaları, 28 Temmuz 2020 tarihinde tamamlanmış ve merkezler 17 Mart 2021 tarihinden itibaren hizmet vermeye başlamıştır.

30710 sayılı Bağımlılık Danışma, Arındırma ve Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik'te belirtilen şartlar doğrultusunda Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM binalarında muayene odası, rehabilitasyon odası, hasta odaları, bekleme salonu, laboratuvarlar, aktivite odaları ve yaşam alanı mevcuttur. Binalar, tip proje şeklinde hazırlanmış olup zemin kat ve 1. kattan oluşmaktadır (Tablo 2). Alana simetrik yerleştirilen binalar, dış cephe ve kütesel olarak aynı olup iç mekândaki birimlerde farklılıklar vardır (Şekil 2).

Tablo 2. AMATEM ve ÇEMATEM binaları içerisinde yer alan birimler (Uygun, 2018)

AMATEM ve ÇEMATEM binaları	
Zemin Kat	1. Kat
Poliklinik odası (4 adet)	Kütüphane
Psikolog odası	Psikolog odası
Kontrollü idrar alma ünitesi	Bay, bayan detoks odası
Özel Görüşme Odası (8 adet)	Özel görüşme odası
Laboratuvar	Grup terapi odası
Kan alma ünitesi	İlaç hazırlama ve hemşire istasyonu

Sosyal çalışma odası	Sosyal çalışmacı odası
Heyet odası	1 kişilik hasta odası (AMATEM'de 20 adet)
Ziyaret odası	1 kişilik hasta odası (ÇEMATEM'de 10 adet)
Seminer odası (26 kişilik)	2 Kişilik hasta odası (AMATEM'de 10 adet)
Uğraş odası (resim)	2 Kişilik hasta odası (ÇEMATEM'de 5 adet)
Uğraş odası (müzik)	Yemekhane ve gündüz odası
Uğraş odası (ahşap işleri)	Mutfak
Spor salonu	Hemşire odası
İdari ve teknik ofisler	Teknik ve temizlik odası
Sorumlu doktor odası	Nöbetçi doktor odası
Personel ve hasta WC	Çok amaçlı teras

Şekil 2. AMATEM ve ÇEMATEM binası (Orijinal, 2021)

Bina dışında kalan açık alanlarda ise her iki merkez tarafından ortak kullanılan açık alanlar bulunmaktadır. Ön bahçe, 1.520 m², arka bahçe ise 21.269 m² alana sahiptir. AMATEM ve ÇEMATEM Kampüsü peyzaj tasarımında;

- Giriş-çıkışlar (Şekil 3),
- 110 araçlık otopark (104+6 adet engelli otoparkı),
- Sınırlayıcı duvar (dış duvar) ve ayırıcı duvar (iç duvar) (ayırıcı duvarlar sonradan eklenmiştir) (Şekil 4)
- Spor alanları (voleybol ve basketbol sahası, yürüyüş ve koşu yolu, bisiklet yolu, kum havuzu, atlama havuzu, 9 adet spor aleti) (Şekil 5),
- Yer satrancı (Şekil 5),
- 7 adet oturma grubu ve 5 adet piknik masasının yer aldığı oturma alanı (Şekil 5),
- Pek çok aktivitenin aynı anda yapılabileceği 15.446 m² büyüklükte çim alan,
- Çocuklar için bağımsız oyun elemanları ve oyun grubu (1 oyun seti, 2 salıncak, 2 tahterevalli)
- 1.100 m² alan üzerinde konumlandırılan hobi bahçeleri bulunmaktadır.

Şekil 3. Ana giriş ve otoparktan kampüs alanına giriş (Orijinal, 2019)

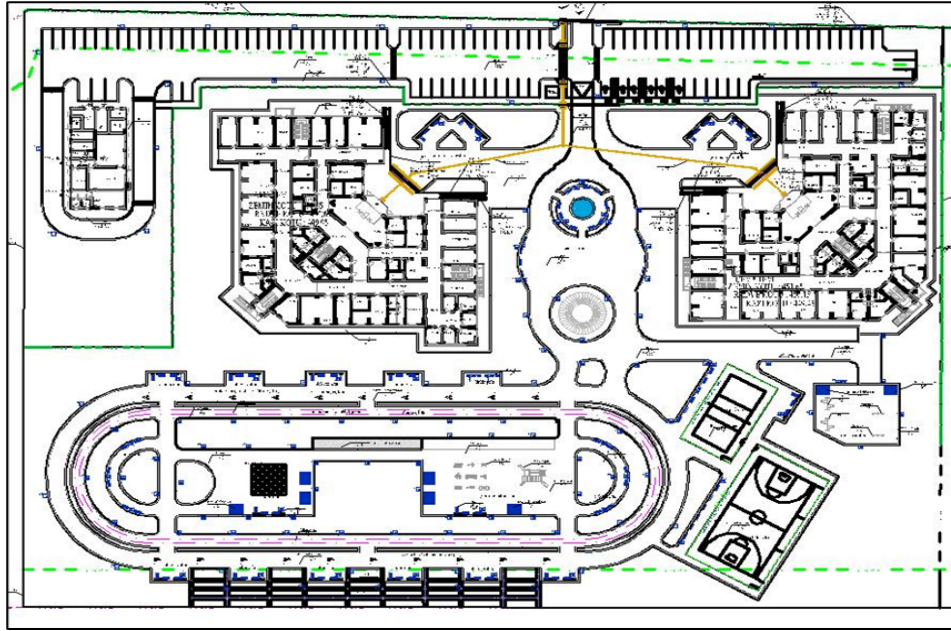

Şekil 4. Sınırlayıcı duvar (dış duvar) ve ayırıcı duvar (iç duvar) (Orijinal, 2019)

Şekil 5. Spor aletleri, yer satrancı ve pergola (Orijinal, 2019)

AMATEM ve ÇEMATEM aynı kampüste iki ayrı bina olarak konumlandırılmıştır. 2018 tarihli ilk projede, iki bina arasında süs havuzu ve tali girişten itibaren ön ve arka bahçeyi birbirine bağlayan bir yol bulunmaktadır (Şekil 6). Yapılan görüşmeler sonucunda 2019 yılında AMATEM ve ÇEMATEM kampüsü peyzaj projesi üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Binaların inşaatı devam ederken görüşülen AMATEM ve ÇEMATEM yöneticileri, psikiyatrist ve psikologlar, binaların kendine ait ve birbirinden bağımsız alanlarda yer almasının güvenlik nedeniyle zorunlu olduğunu belirtmişlerdir. Ancak binaların inşaatı başladığı ve ayrı kampüs olarak yeniden tasarlamak mümkün olamayacağı için en azından iki binayı birbirinden ayıran bir duvar olması gerektiği yönünde fikir belirtmişlerdir. Fakat binaların kampüs içindeki konumu ve binalar arasındaki mesafe nedeniyle peyzaj tasarımında bu iki çözüm önerisi de gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle AMATEM ve ÇEMATEM binaları arasındaki bağlantıyı kesmek ve yetişkinler ile çocuk ve ergenlerin birbirine zarar vermemesi için AMATEM ve ÇEMATEM binaları arasına ayırıcı bir eleman yerleştirilmesi düşünülmüştür (Şekil 7).

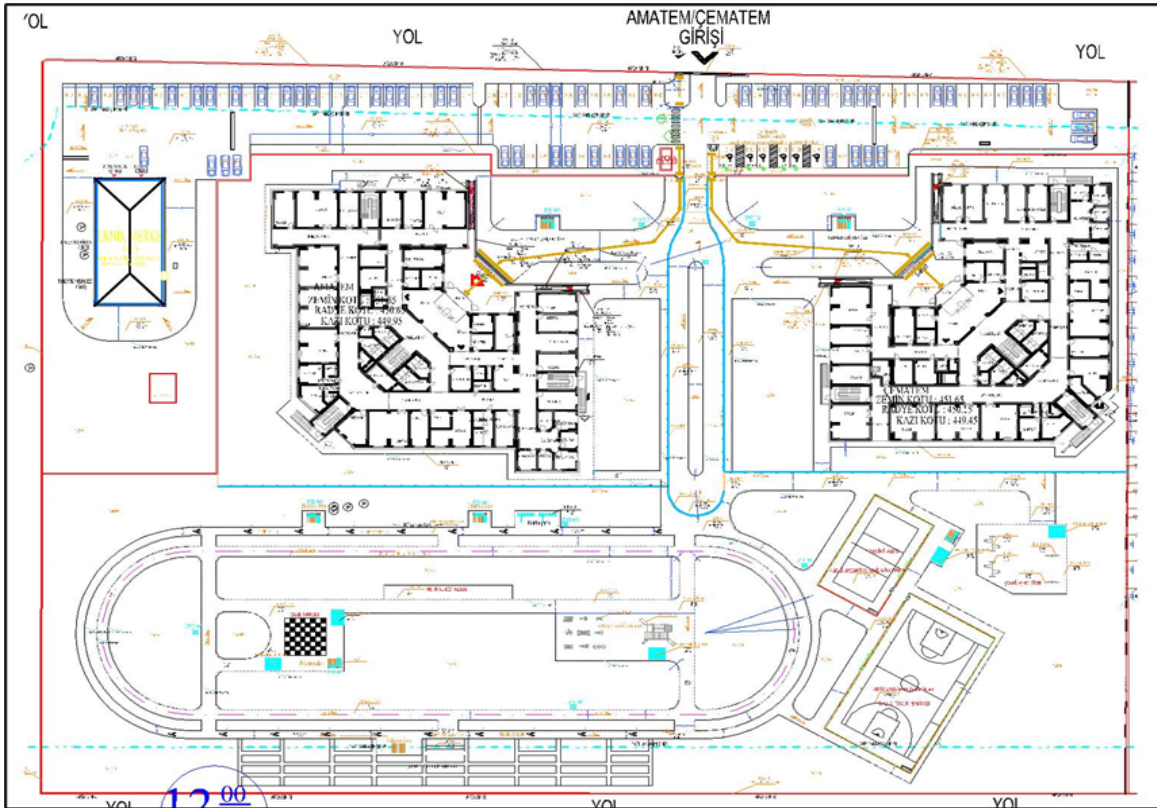

Şekil 6. AMATEM ve ÇEMATEM kampüsü ilk peyzaj projesi (Ercan, 2018)

Kampüs alanına ilk erişim, kontrollü bir giriş ile otoparka yapılmaktadır (Şekil 3). Kampüsün ana giriş kısmı ve otopark, diğer açık alanlara göre dışarıya açık ve daha savunmasız pozisyonundadır. Ana girişten sonra otoparktan kampüs alanına giriş, yine güvenlik kontrolünden sonra her bir binaya ayrı ayrı olacak şekilde yönlendirilmiştir (Şekil 7). Binalara erişimi ayırmak için girişten sonra T şeklinde ayırıcı bir duvar kullanılarak yeniden tasarlanmıştır (Şekil 8). Ayrıca bina girişlerinde de kontrollü giriş bulunmaktadır.

Şekil 7. AMATEM ve ÇEMATEM binaları arasındaki bağlantıyı kesen ayırıcı duvarlar (Orijinal, 2021)

Şekil 8. AMATEM ve ÇEMATEM kampüsü revize peyzaj projesi* (Orijinal, 2019)

* Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM Kampüsü Peyzaj Projesi, Sağlık Bakanlığı, Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü, Etüd Proje ve Emlak Daire Başkanlığı, Peyzaj Birim Sorumlusu Peyzaj Yüksek Mimarı Meryem Sarıkaya tarafından revize edilmiştir.

19.12.2007 tarih ve 26735 sayılı Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik'te binaya ulaşım yolları ile ilgili olarak "itfaiye araçlarının yaklaşabildiği son noktadan binanın dış cephesindeki herhangi bir noktasına olan yatay uzaklık en çok 45m olabilir" şeklindeki açıklama nedeniyle AMATEM ve ÇEMATEM binalarına ulaşım için ayrı yol yapılamamıştır. İki bina arasındaki ortak yol form olarak değiştirilmiş, süs havuzu kaldırılmış ve yol yangın anında her iki binaya da müdahale edecek şekilde acil kullanıma uygun hale getirilmiştir. Bu kısım, ayırıcı duvarlarla çevrili bir avlu şeklini almıştır (Şekil 9).

Şekil 9. Ayırıcı duvarlarla ortaya çıkan avlu (Orijinal, 2021)

ŞANLIURFA AMATEM VE ÇEMATEM KAMPÜSLERİNDE PEYZAJ TASARIMININ GÜVENLİK ALGISI VE SUÇ KORKUSUNA ETKİLERİ:

Güvenlik kaygıları, suç ve suç korkusu, bütün kentsel açık-yeşil alanlar için geçerlidir. Ancak AMATEM ve ÇEMATEM'de tedavi gören hastalar, alkol ve madde bağımlısı oldukları için güvenlik kaygısını ve suç ihtimalini arttıran bir durum söz konusudur. Çünkü yapılan çalışmalar, kullanılan alkol ve madde etkisiyle, tedavi esnasında da hastaların suça eğilimli olabileceğini göstermektedir. Bu durum hem hastalar hem de çalışanlar açısından önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Bir mekânda hissedilen suç korkusu, kullanıcılarda güvensizlik algısı yaratmaktadır. Ayrıca güvensizlik algısı ve suç korkusu arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Bu nedenle güvensizlik algısı yaratan ve suç korkusuna neden olan faktörler aynı olabilir.

Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM kampüsünde güvenlik algısını destekleyen uygulamalar:

Sınırların tanımlanması: Kampüste kontrolü sağlamak için sınırların duvarlarla çevrilmesi güvenlik algısı için en etkili uygulamadır. Sınırların, açık-yeşil alanın içinden ve dışından bakıldığında görüşü engellemeyecek şekilde olması

güvenlik açısından en uygun çözümdür (Çelik, 2018). Ancak AMATEM ve ÇEMATEM kampüsü için duvarların yüksek olması gerekmektedir.

Binaların birbirinden ayrı konumlandırılması: AMATEM ve ÇEMATEM binalarının aynı kampüste ayrı bina olarak konumlandırılması güvenlik açısından en önemli uygulamadır. Yetişkin, çocuk ve ergen hasta gruplarının birbirleri için tehlike yaratmaması açısından binalar, ayırıcı duvarlar ile birbirinden ayrılmıştır.

Anlaşılır ve karışık olmayan peyzaj tasarımı: Spor alanı, oturma alanı, hobi bahçesi gibi mekânların bir düzen içinde yerleştirilmesi, işlevlerinin net ve belirgin olması hasta grupları için mekânın anlaşılabilirliğini arttırmaktadır.

Açık alanlardaki kullanımların konumlandırılması ve birbirinden ayrılması: Yürüyüş ve bisiklet yolu, kum havuzu ve atlama havuzu gibi işlevlerin birbirinden ayrı konumlandırılması hastaların ve çalışanların rahat kullanımını ve birbirine zarar vermesini önleyecektir.

Kontrollü ve iki aşamalı giriş-çıkış: Ana giriş ve tali girişte kontrol yapılması, AMATEM ve ÇEMATEM binalarına veya açık alana doğru yapılan hareketi kolaylaştırmaktadır. Ayrıca binalara da kontrollü giriş-çıkış yapılması, bina içindeki hareketleri izlemeyi de etkili hale getirmektedir. Böylece giriş-çıkış kontrolü, açık alan ve kapalı alanlar üzerindeki hâkimiyeti ve gerektiğinde hızlı müdahale etmeyi sağlayacaktır.

Güvenlik kameraları ve özel güvenlik personelinin varlığı: Kontrollü giriş-çıkış, özel güvenlik elemanları, güvenlik kameraları, ücretli giriş veya turnike sistemi gibi farklı alternatiflerle sağlanabilir (Çelik, 2018). Güvenlik kameralarının ve özel güvenlik personelinin varlığı, özellikle hastane personeli için güvenlik algısını arttıran bir uygulamadır.

Otopark ve yeşil alanlarda yeterli aydınlatma: Karanlık, loş ve iyi görülemeyen alanlar hemen hemen herkes için korkutucudur. Genellikle güvenliği sağlamak için tasarımda en çok tercih edilen çözüm, aydınlatmanın yeterli düzeyde olmasını sağlamaktır (Anonim, 2008). Kampüste özellikle karanlıkta görünürlüğü sağlamak için otopark ve yeşil alanlarda yapılan aydınlatma, güvenlik kameralarıyla ve gözle izlemeyi kolaylaştırmaktadır.

Geniş görüş açısı sağlayan ön ve arka bahçe: Açık-yeşil alanları kullanan insanların çevresinde diğer kullanıcıları görmesi güvenlik algılarını belirgin bir şekilde arttırmaktadır. Geniş ve net görüş açıları kullanıcıların, tehdit olarak algılayabilecekleri kişilerin varlığını algılamayı kolaylaştırmaktadır (Anonim, 2008). Gerek hastalar gerekse personel için bahçede iken çevreyi net olarak görebilmesi güvenlik algısını arttırmaktadır.

Gizli alan oluşturmayan ama kısmen mahremiyet sağlayan bitkisel tasarım: Kampüste sade bir bitkisel tasarımla birlikte yeterli aydınlatma, güvenlik algısına etkili bir çözüm olmuştur. Bitkiler zamanla büyüye bile kampüste saklanma alanı ve kör noktalar oluşturmayacaktır.

Donatı elemanları ve çocuk oyun elemanları: Kentsel açık-yeşil alanlarda güvenlik sadece suç tehdidi ve tehlikesiyle ilgili değildir. Aynı zamanda kullanılan malzemeler (plastik, ahşap, metal, taş vb.), niteliği (kaygan, batıcı, kesici olması), bitkiler (zehirli ve dikenli olmayan), donatı elemanları ve çocuk oyun elemanlarının kullanıcının bedensel sağlığını ve bütünlüğünü bozmayacak nitelikte olması gerekmektedir (Çelik, 2018). Kampüste kullanılan donatı elemanları ve çocuk oyun elemanlarının kullanılan malzeme ve bu malzemenin sağlamlığı açısından kullanıcıların fiziksel güvenliği ve sağlığı açısından tehlike oluşturmayacak şekilde olması tercih edilmiştir.

Bakım çalışmalarının düzenli yapılması: Yapılan araştırmaların büyük bir kısmı, bakım, onarım ve yenileme çalışmalarının suçu önlemede ve güvenlik algısını arttırmada etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bir yerin bakımlı ve düzenli olması, bireyleri suç işlemekten alıkoymaktadır.

Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM kampüsünde suç korkusunu azaltan uygulamalar:

- Hem kampüs hem de binalara giriş-çıkışların kontrollü olması, hastaların kaçmasını ve dışarıdan izinsiz girişleri önlemede etkilidir.
- Kampüsü sınırlayan 3m'lik yüksek duvarlar olması, hastaların dışarıdan alkol ve madde teminini ciddi oranda azaltmaktadır.

- Güvenlik kameraları ve güvenlik merkezi ile kampüs sürekli izlenmektedir. Yapılan çalışmalar, güvenlik kameraları ve özel güvenlik personelinin varlığının suça eğilimi azalttığını ortaya koymaktadır.
- Kampüste yapılan yeterli aydınlatmayla, açık görüş sağlayan alanlar oluşturulduğu için etkili bir suç kontrolü sağlanabilir.
- Kampüsün yer aldığı alanının topoğrafik açıdan genel olarak düz bir arazi üzerinde bulunması, suça fırsat oluşturan gizlenme alanları ve kör noktalar oluşmasını engellemektedir.
- Kullanılan bitkilerin seyrek yerleştirilmesi, bu bitkilerin ilerleyen yıllarda gelişmesine rağmen kampüste karanlık ve loş yerler, kör noktalar ve güvensiz alanlar oluşumunu önleyecektir. Böylece suç eylemlerinin oluşmasına imkan sağlayan alanlar oluşmayacak ve kullanıcılar için suç korkusundan uzak, güvenli bir kampüs olacaktır.
- AMATEM ve ÇEMATEM binaları arasında yer alan 3m'lik yapay çim çit sistemi her iki binaya da bağımsız bahçe seçeneği sunmaktadır.
- Spor sahaları ve oyun alanları, ÇEMATEM ve AMATEM hastaları tarafından farklı zamanlarda kullanılmaktadır.

Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM kampüsünde güvenlik algısı ve suç korkusu açısından eksik olan uygulamalar:

- Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM binaları için birbirinden bağımsız giriş,
- Her bina için ayrı otopark,
- Projenin revize edilmesiyle alınan önlemlere rağmen Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM'de tedavi gören yetişkin ile çocuk ve ergenler için ortak kullanım olarak tasarlanmış dış mekânlar, güvenlik kaygısı nedeniyle görevli eşliğinde, farklı saat ve günlerde kullanıma açılmaktadır.
- Projenin uygulama aşamasında uzmanlar tarafından güvenlik açısından eksiklikler bildirilmiştir. Yapılan değişikliklere rağmen kampüs kullanıldıkça gerek hastalar gerekse çalışanlar için tasarım aşamasında yer verilmeyen eksiklikler ve ihtiyaçların ortaya çıkması olasıdır.
- Ayrıca bu merkezlerde çalışanları hastalardan koruyacak tedbirlere de ihtiyaç duyulmaktadır.
- Ahşap işleri, resim ve müzik faaliyetleri için ilgili branşlardan uzmanlar eğitim vermektedir. Ancak hobi bahçesi ve bahçede yapılacak faaliyetler için her hangi bir uzman desteği yoktur. Hastalar bahçede serbest, programsız ve amaçsız hareket etmektedir. Bu durum ise tedavi gören hastalar için alkol ve madde yoksunluğunu hatırlatıcı etki yapacaktır.
- Bahçenin iyileşme için katkı sağlayacak nitelikleri yeterli değildir. Bağımlılık tedavisi gören hastaların bir program doğrultusunda bahçede birtakım işlere dahil edilmesi, hobi ve uğraş edinmelerini sağlayarak tedavi esnasında ve normal yaşama döndükten sonra suça eğilimini azaltmaktadır.

Yapılan araştırmalar, alkol ve madde bağımlılığı tedavi sürecinde, bahçenin ve bahçede yapılan faaliyetlerin tıbbi tedavi, psiko-sosyal tedavi ve sosyal rehabilitasyonu önemli ölçüde desteklediğini göstermiştir. Özellikle alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören bireylerde, alkol ve madde kullanımının sonlanmasıyla ortaya çıkan boşluğun-yoksunluğun yerinin bahçede yapılan çeşitli faaliyetlerle doldurularak bağımlılığın ortadan kaldırılması sağlanmaktadır. Ancak Türkiye'de AMATEM ve ÇEMATEM gibi merkezlerin yanı sıra diğer sağlık merkezlerinde de bahçenin ve bahçede yapılan faaliyetlerin tedavi sürecine dahil edilmediği görülmektedir.

Alkol veya madde bağımlılığı tedavisi gören bireyler için iyileştirme bahçesi:

Sosyalleşme becerilerini geliştirir: Birçok bağımlı, insanlarla nasıl iletişim kuracağı konusunda sorunlar yaşamaktadır. Tedavi gören bağımlılar bahçede çalışırken, diğer bağımlılar ve bahçıvanlarla iletişime geçerek sosyalleşebilirler.

Egzersiz olanağı sağlar: Bağımlıların iyileşmesi için egzersiz yapmak çok önemlidir. Bahçede çalışmak, esneme, germe ve kaldırma gibi hafif veya yorucu fiziksel aktivite yapma imkânı sunar. Ayrıca bahçede spor alanı ve spor aletleri olması, fiziksel aktiviteyi arttırmak için daha da etkilidir.

Güneş ışığına maruz kalma: D vitamini, güneşe ışınlarına maruz kalındığında vücut tarafından doğal yollardan üretilir. Bu temel besin, sağlıklı bir yaşam süren bağımlılarda genellikle eksiktir. Bahçede çeşitli işlerle uğraşırken güneş ışığına maruz kalmak vücudun daha fazla D vitamini üretmesine yardımcı olur ve iyileşmekte olan bağımlı kendini daha enerjik ve zihinsel olarak uyanık hissedecektir.

Anksiyeteyi azaltır: Bahçede çalışmak keyifli bir aktivitedir ve iyileşmekte olan bir bağımlının kaygı düzeyini azaltabilir. Geri çekilme semptomları yaşayan herkes kendini gergin hisseder ancak doğa ile iç içe olmak; bir amaç uğruna (çiçek, sebze ve meyve yetiştirmek için) çalışmak tedavi edicidir (Lang, 2019).

Özgüveni ve özsaygıyı artırır: Rehabilitasyon merkezindeki bireylerin, bahçede çalışarak kendi emek ve çabalarıyla bahçenin güzelleşmesine şahit olması, bahçeden çiçek, sebze ve meyve gibi ürün elde etmesi hastaların işe yarama duygusu ile birlikte kendilerine güvenmelerine yardımcı olur. Bu, bireydeki benlik saygısının geliştirmesine yardımcı olabilir.

Konsantrasyon düzeylerini artırır: Rehabilitasyon merkezinde güzel bir bahçe yapmak, hastaların ekim-dikim, çapalama, sulama, yabancı ot toplama, gübreleme gibi yıl boyu düzenli yapılması gereken işlere odaklanmasıyla mümkündür. Bu, bir rehabilitasyon merkezinden ayrıldıktan sonra okula dönebilmeleri veya iş bulabilmeleri için iyileşen bağımlıların konsantrasyon düzeylerini artırmanın yararlı bir yolu olabilir (Lang, 2019).

Öfkeyi serbest bırakmayı sağlar: Bahçede çalışmak öfke duygularının serbest kalmasına yardımcı olabilir. Bahçe işlerine odaklanmak, bir bağımlının bağımlılıklarıyla ilgili olarak kendisine ve başkasına karşı hissettiği öfke duygularını gidermesine yardımcı olabilir.

Uyku kalitesini iyileştirir: Açık havada bulunmak ve çeşitli işlerle uğraşmak fiziksel yorgunluk ve zihinsel rahatlamanın beraberinde hastaların iyi bir uyku uyumasını sağlar.

Her gün bir amaç sağlar: Bahçede düzenli yapılması gereken işlerin takibini yapmak ve sorumluluk almak hastalar için bir amaç oluşturur. Tedavi gören bağımlının bir amaca sahip olması, hayatta kalmak, fiziksel ve psikolojik sağlığı için önemli katkılar sağlar.

Depresyonun üstesinden gelir: İyileşme sürecindeki çoğu bağımlı, depresyon yaşar ve bahçede vakit geçirmek ve çeşitli işleri yapmak, ilaç tedavisiyle birlikte iyileşmeye yardımcı olur.

Bir beceri kazandırır: Bakım işlemlerini, çiçek, meyve ve sebze yetiştirmeyi yaparak öğrenmek mesleki bir beceri kazandırır. Böylece hastaların tedavi sürecinden sonra normal yaşama uyum ve yaşamları üzerindeki kontrollerini sağlamaya yardımcı olur (Lang, 2019).

SONUÇ VE ÖNERİLER:

Şanlıurfa AMATEM ve ÇEMATEM Kampüsü'nde fiziksel çevrenin güvenlik algısı ve suç korkusuna etkisinin belirlenmesi hem çalışanlar hem de hastalar ve hasta yakınları açısından oldukça önemlidir. Kullanıcıların güvenlik algısı ve suç korkusunu anlamak, kampüste güvenliğinin sağlanması ve etkili önlemlerin alınması için önem arz etmektedir.

30710 sayılı Bağımlılık Danışma, Arındırma ve Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik incelendiğinde; “genel fiziki özellikler” kapsamında bina içinde olması gereken hasta odası, poliklinik muayene odası, hasta/danışan görüşme odası, bekleme salonu, grup terapi ve eğitim odası, yaşam alanı ve iş uğraş atölyesi birimleri hakkında detaylı açıklamaların yer aldığı görülmektedir. “Türüne göre fiziki özellikler” kapsamında ise “ayakta rehabilitasyon merkezleri” ile “yataklı rehabilitasyon merkezleri” için mimari birimler dışında dış mekânla ilgili olarak:

- “Ayakta rehabilitasyon merkezlerinde ... Bina içinde veya dışında, hastaların en az iki farklı dalda spor yapmasına imkân sağlayan gerekli ekipmana sahip spor alanı bulunur.”
- “Yataklı rehabilitasyon merkezlerinde, ... bina dışında hastaların spor yapabileceği birden fazla etkinlik alanı için en az 100 m², hobi bahçesi gibi aktiviteler için de en az 100 m² olacak şekilde toplam 200 m² alan ayrılır.”

Şeklinde açıklama yer almaktadır. Ancak bu açıklamalar, kampüs veya bahçenin nasıl olması gerektiği ve hatta bahçenin iyileşme için katkı sağlayacak niteliklerini ortaya koyacak açıklamalar değildir.

Alkol ve madde bağımlılığı farklı risk faktörlerinin karmaşık etkileşimi sonucu oluşan bir davranış sorunu olduğu için sadece tıbbi müdahaleyle beklenen değişimi sağlamak mümkün değildir. Kişinin alkol ve madde kullanmayı bırakarak yeniden işlevsel bir birey haline gelebilmesi için tedavi sırasında ve sonrasında içinde bulunduğu sosyal koşulların da

ele alınması gerekmektedir. Özellikle alkol ve madde kullanımını bırakmanın oluşturduğu boşluğu dolduracak iş, uğraş ve faaliyetleri organize etmek, yeni beceriler kazandırmak, işlevsel sosyal ortamlar oluşturmak için sosyal tedavi programlarına ihtiyaç duyulmaktadır (Karataş, 2021).

Alkol veya madde bağımlılığının üstesinden gelmeye çalışan bireyler için iyileşme sürecinde tıbbi tedavi, arınma ve psikoterapinin yanı sıra farklı terapi yöntemleri de vardır. Bunlardan biri de bahçecilik terapisi olup alkol ve madde kullanımını bırakmanın oluşturduğu boşluğu bahçede yapılan çeşitli faaliyetlerle doldurarak bağımlıların iyileşmesini desteklemektedir. Maalesef Türkiye’de farklı nitelikteki sağlık kurumlarında, iyileştirme bahçeleri çok kısıtlı olarak tedaviyi destekleyici şekilde kullanılmaktadır.

Bu çalışmadan yola çıkarak:

- Yönetmeliklerde binalar için olduğu gibi hastane ve rehabilitasyon merkezi bahçeleri için de açıklayıcı bilgiler ve mekânsal standartlara yer verilmesi,
- Mevcut alkol ve madde bağımlılığı rehabilitasyon merkezleri kampüslerinde yapılacak değişikliklerle bahçenin ve bahçede yapılacak faaliyetlerin de tedavi sürecine dahil edilmesi,
- Tablo 1’de yer alan yakın zamanda ve gelecekte planlanan AMATEM ve ÇEMATEM projeleri için tedavinin bahçede yapılacak çeşitli faaliyetlerle desteklenecek şekilde tasarlanması,
- Bahçede yapılacak faaliyetler (oyun, spor faaliyetleri ve bahçe işleri gibi etkinlikler) için uzman görevlendirilmesi, bahçede bir program ve amaç doğrultusunda faaliyetlerin yapılması,
- AMATEM ve ÇEMATEM gibi merkezlerin peyzaj tasarımının kentsel yeşil alan tasarım deneyimi ile yapılması mümkün değildir. Bu tür özel alanlar için genel tasarım çözümleri yeterli olmayacaktır. Tasarımı aşamasında psikolojik danışman ve rehber, sosyal hizmet uzmanı ile psikolog, psikiyatrist, hemşire gibi sağlık çalışanlarından fikir alınması gerekmektedir. Hem güvenlik algısını arttırmak ve suç korkusunu azaltmak hem de özel ihtiyaçlar ve durumlara sahip bu merkezler için “Tasarım Rehberi” hazırlanması önerilebilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

KAYNAKÇA

Anonim, (1982). Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.85319.pdf>, Erişim tarihi: 30.06.2021.

Anonim, (2008). What role can design play in creating safer parks?, <https://www.pps.org/reference/what-role-can-design-play-in-creating-safer-parks/>, Erişim tarihi: 04.08.2021.

Anonim, (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Sağlıklı Yaşam ve Bağımlılıkla Mücadele Çalışma Grubu, Bağımlılıkla Mücadele Alt Çalışma Grubu Raporu, Ankara.

Anonim, (2019). Bağımlılık Danışma, Arındırma ve Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190310-2.htm>, Erişim tarihi: 28.07.2021.

Anonim, (2021). Amatem ve Cematem Projeleri, <https://sygm.saglik.gov.tr/TR,30892/amatem-ve-cematem-projeleri.html>, Erişim tarihi: 15.07.2021.

Anonim, (2021a). AMATEM, <http://www.amatem.org/amatem/amatem-nedir/>, Erişim tarihi: 17.07.2021.

Arabacı, L. B., Taş, G., Dikeç, G. (2017). Çocuk ve Ergenlerde Madde Kullanımı, Suça Yönelme, Ruhsal Bozukluklar ve Hemşirelik Bakımı, Bağımlılık Dergisi-Journal of Dependence, 18(4), 135-144.

Çelik, F. (2018). Kentsel Açık-Yeşil Alanlarda Güvenlik. İdealkent, 23(9), 58-94.

- Çelik, F. ve Mirza, E. (2020). Öğrencilerin Selçuk Üniversitesi, Alaeddin Keykubad Kampüsü'ne Yönelik Suç Korkusu. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 10(22), 1-21.
- Dolu, O., Uludağ, Ş. ve Doğutaş, C. (2010). Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65 (1), 57-81.
- Ercan, A. (2018). Şanlıurfa Amatem ve Çematem Kampüsü Peyzaj Uygulama Projesi, Dörtboyut Proje, Ankara.
- Giddens, A., Sutton, P. W. (2019). Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Karakartal, D. (2020). Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ve Suç İlişkisi, Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi (IJHE), 6(14), 614-623.
- Karakaya, O. (2015). Liseli Gençlerde Suç Mağduru Olma Korkusu: Ankara Örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karataş, Z. (2021). Madde Bağımlılığının Nedenlerine, Sosyal Tedavi ve Rehabilitasyonuna İlişkin Görüşlerin Odak Grup Yöntemiyle Belirlenmesi, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1, 67-94.
- Karatoprak, S. ve Uzun, N. (2020). Çocuk ve Ergen Madde Tedavi Merkezinde Yatarak Tedavi Gören Ergenlerin Sosyodemografik ve Klinik Değerlendirilmesi, Turk J Child Adolesc Ment Health, 27(2), 110-115.
- Lang, P. (2019). The Benefits of Gardening Therapy in Addiction Recovery, <https://www.bigblogofgardening.com/benefits-gardening-therapy-addiction-recovery/>, Erişim tarihi: 05.08.2021.
- Özaşçılar, M. Ö. ve Ziyalar, N. (2009). Suç Korkusu: İstanbul'da Yaşayan 18-25 Yaş Grubu Üniversite Öğrencilerin Mağdur Olma Riskleri Hakkındaki Görüşlerin Değerlendirilmesi. Adli Bilimler Dergisi, 8(1), 7-17.
- Tomanbay, İ. (2016). Madde Bağımlılığı ve Sosyal Hizmet, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Sosyal Hizmetler Lisans Tamamlama Programı Ders Kitabı, İstanbul.
- Uludağ, Ş. (2010). Vatandaşların Suç Korku (Güvenlik Endişesi) Seviyesine Etki Eden Faktörler ve Alınabilecek Önlemler: Malatya Örneği, Polis Bilimleri Dergisi, 12(1), 1-28.
- Uygun, E. (2018). Şanlıurfa Amatem ve Çematem Kampüsü Mimari Uygulama Projesi, Uygun Mimarlık, Ankara
- Yoldaş, C. ve Demircioğlu, H. (2020). Madde Kullanımı ve Bağımlılığını Önlemeye Yönelik Psiko eğitim Programlarının İncelenmesi, Bağımlılık Dergisi-Journal of Dependence, 21(1), 72-91.

Article Info	ARAŞTIRMA ARTICLE	RESEARCH MAKALESİ	
Title of Article	The Gates of İzmir: Migration Stories and Living Conditions of Urban Refugees		
Corresponding Author	Emel KARAKAYA AYALP Assistant Professor Dr., İzmir Democracy University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, emellkarakaya@gmail.com		
Received Date	14.08.2021		
Accepted Date	13.09.2021		
Doi Number	https://doi.org/10.35674/kent.982721		
Author / Authors	Emel KARAKAYA AYALP Esen YANGIN KİREMİT	ORCID: 0000-0001-9469-9657 ORCID: 0000-0002-5478-9647	
How to Cite	Karakaya Ayalp, E. and Yangin Kiremit, E. (2021). İzmir'in Kapıları: Kent Mültecilerinin Göç Hikayeleri ve Yaşam Koşulları, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages, 659-686		

İzmir'in Kapıları: Kent Mültecilerinin Göç Hikayeleri ve Yaşam Koşulları¹²³ | The Gates of İzmir: Migration Stories and Living Conditions of Urban Refugees

Emel KARAKAYA AYALP⁴
Esen YANGIN KİREMİT⁵

ÖZ:

Bu çalışmada, İzmir'in Kapılar semtinde ikamet etmekte olan Suriyeli kent mültecileriyle yapılan görüşmelere ve bu görüşmelerde aktarılan göç hikâyelerine dayanarak; mevcut yerleşim alanındaki sosyal ve ekonomik koşulların ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda seçilen çalışma alanındaki 10 mahallede ikamet etmekte olan; farklı etnik köken, yaş ve gelir gruplarından, toplam 60 Suriyeli kent mülteci ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde katılımcıların göç süreçleri, göç yolları, varış noktalarındaki ekonomik faaliyetleri, geçim kaynakları, kentle ve sosyal çevreyle kurdukları ilişkiler araştırılmıştır. İlgili yazında da İzmir'in bir geçiş kenti niteliği taşıdığı aktarılmaktadır. Ancak, araştırma sonuçlarından elde edilen bilgiler, bir geçiş kenti olmanın yanı sıra İzmir'in hedef kent olarak da seçildiğini ve yerleşmek üzere tercih edildiğini göstermektedir. Öte yandan, göç sürecinin iki uçlu bir hatta seyretmediği, bunun aksine devam eden, aktif bir süreçten bahsetmenin mümkün olduğu ifade edilebilir. Yaşam koşulları analizi göstermektedir ki, "geçici koruma" kapsamında iş piyasasına erişimde

1 Bu çalışma, TÜBİTAK 1003 Öncelikli Alanlar ve AR-GE programı kapsamında desteklenmekte olan "Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni bir Bakış Açısı: Kapsayıcı Kent İnşası Amaçlı Sosyal İnovasyon Deneyi" başlıklı 117K826 (ana proje), 117K805ve 117K829 kodlu projeler kapsamında gerçekleştirilmiştir.

2 Bu çalışmaya ilişkin etik kurul izin talebi "Yıldız Teknik Üniversitesi Akademik Etik Kurulu" tarafından 24.05.2017 tarihinde, 55779672-604.01.02-E.1705240179 sayılı belge ile onaylanmıştır.

3 Bu çalışma, 22-24 Şubat 2021 tarihlerinde Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından düzenlenen "Göç: Önümüzdeki Yirmi Yılın Projeksiyonu ve Ötesi" konulu Uluslararası konferansta sunulan, özet metin olarak basılmış olan aynı başlıklı bildirinin geliştirilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

4 Assistant Professor Dr., İzmir Democracy University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, emellkarakaya@gmail.com

5 Ph.D. Candidate, Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences, Department of Psychology, yangin.esen@gmail.com

yaşanan sorunlar, barınma dâhil kentsel hizmetlere erişimde yaşanan sorunlar ve toplumsal dışlanma gibi etmenler birlikte yaşam pratiğinin kurulmasında önemli engeller üretmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Kentsel Mülteciler, İzmir, Kent Mültecilerinin Yerleşim Tercihleri, Kent Mültecilerinin Kamusal Hizmetlere Erişimi, Göç Hikâyeleri

ABSTRACT:

In this study, we aim to reveal the social and economic conditions in the existing settlement by depending on the migration stories expressed in the interviews with Syrian urban refugees who resided in İzmir Kapılar [Gates] district. For this purpose, 60 Syrian urban refugees from different ethnicity, age, and income groups who resided in 10 neighborhoods in the selected study area were interviewed. Their migration processes, migration routes, economic activities in destinations, sources of income and relations with the city and social environment were investigated in the interviews. The relevant literature states that İzmir has functioned as a transit city during mass migration due to the Syrian war. However, the results of this research show that İzmir was also chosen as a target city and preferred for permanent settling in addition to being a transit city. Besides, the migration process does not follow a two-pronged line, contrarily, it is more like an ongoing and active process. The analysis of living conditions shows that factors such as problems with accessing the labor market within the scope of "temporary protection"; problems with accessing urban services including housing, and problems with social exclusion create important obstacles in constructing a practice of living together.

KEYWORDS: Urban Refugees, İzmir, Settling Preferences of Urban Refugees, Urban Refugees' Access to Public Services, Migration Stories

“İzmir’in Kapıları: Kent Mültecilerinin Göç Hikâyeleri ve Yaşam Koşulları”

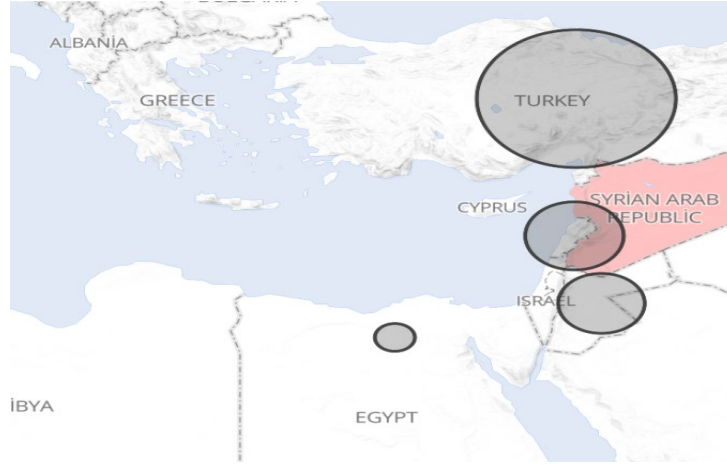
GİRİŞ

Yirmi iki milyondan fazla mülteci son on yılda gelişmekte olan ülkelerde emek piyasasında kendine yer bulmaya çalışmaktadır. Bu nüfus dünya üzerindeki toplam mülteci nüfusunun %85’ini oluşturmaktadır ve Suriye iç savaşı sonrasında dünyanın dört bir yanına dağılan Suriyeli mültecilerin kitlesel göçü sonrasında Türkiye dünyadaki en kalabalık Suriyeli nüfusa ev sahipliği yapan ülke haline gelmiştir (UNHCR, 2017).

UNHCR- United Nations High Commissionaire of Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). (2017). *Syria Regional Refugee Response. Operational Portal Refugee Situations.* <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

Türkiye toplumuna eklenen bu yeni grup politik, sosyal, ekonomik, hukuksal pek çok yapının harekete geçmesini gerektirmiştir. Giderek Türkiye’nin kalıcı bir sosyal parçası haline gelen bu nüfusun, sosyal uyum ve adaptasyon süreçlerinin sağlıklı ve kontrollü yönetimi zorunluluk arz etmektedir.

Şekil 1 İltica Edilen Ülkeye Göre Toplam Mülteci Sayısı

Günümüzde göçün yönü belirgin bir şekilde kentseldir ve kentlerin göç konusundaki önemi geçici bir mesele değildir (IOM, 2017, s. 33). Huang ve Graham'a göre (2018, s. 6), mülteciler açısından kentsel/metropoliten alanların iş piyasası ve emek piyasasına erişimde sunduğu olanaklar göçü bu alanlara yönlendirmektedir. İzmir, 2012 yılından itibaren göçmenler için Türkiye'de deniz yolu ile Avrupa'ya geçişlerin ve insan kaçakçılığının en yoğun olduğu kent olmuş ancak Türkiye'nin değişen rolü ile ev sahibi kente dönüşmüştür (Çamur, 2017, s.116; Şimşek, 2019, s. 504). Kentin tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde sunduğu istihdam olanaklarının yanı sıra, Avrupa'ya açılan kapılardan biri olmak özelliğiyle de Suriyeli göçmenler için çekim merkezi olduğu vurgulanmaktadır (Yıldız ve Uzgören, 2016, s. 2). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre; İzmir, Suriyeli nüfusun yerleştiği şehirler sıralamasında sekizincidir. Güncel rakamlara bakıldığında, yaklaşık 150.000 "geçici koruma kapsamındaki" Suriyeli kent mültecisine ev sahipliği yapmaktadır. Konak, İzmir'de Suriyeli nüfusun en fazla yerleştiği ilçe olma özelliğini taşımaktadır (İzmir Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, 2018).

Bu çalışmada, İzmir Kapılar semtinde ikamet etmekte olan Suriyeli kent mültecileri ile yapılan görüşmelere ve bu görüşmelerde aktarılan göç hikâyelerine dayanarak; mevcut yerleşim alanındaki sosyal ve ekonomik yaşam koşullarının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Suriyelilerin göç süreçleri, varış noktalarındaki ekonomik faaliyetleri, kentle ve sosyal çevreyle kurdukları ilişkiler araştırılmıştır. Araştırma kapsamında ele aldığımız göç hikâyelerinde, göçmenlerin göçün başlangıç noktasından itibaren izlemiş oldukları yollar incelenmiş, aktif bir süreç olan göçün dün, bugün ve yarını incelenmiştir. Göçmenlerin mevcut yerleşim alanlarındaki yaşam koşulları iş gücü piyasasıyla kurulan ilişkiler, barınma koşulları, kamusal ve kentsel hizmetlere erişim, mahalle ölçeğinde Türkiyelilerle kurulan ilişkilerin niteliği kent içi hareketlilik çerçevesinde analiz edilmiştir. Son olarak göçün psikolojik çıktıları duygular, kaygılar ve gelecek beklentileri ölçeğinde ele almıştır.

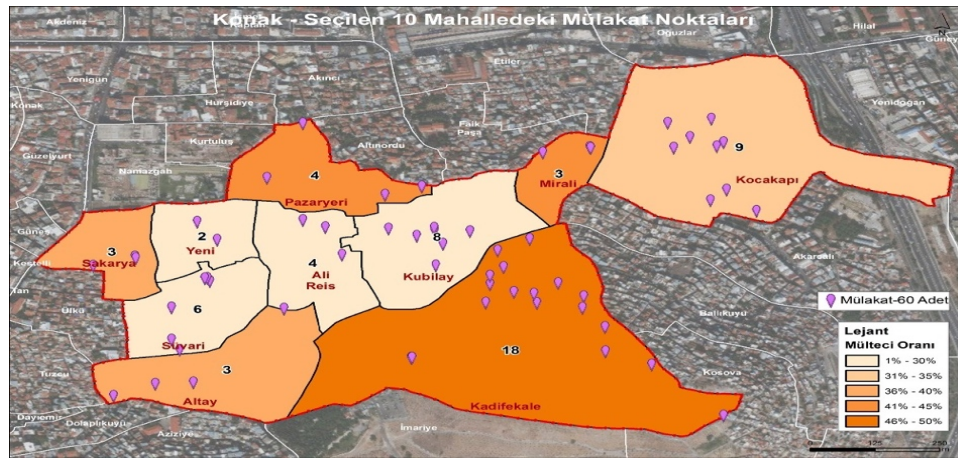
1. Yöntem

1.1. Çalışma Alanı ve Örneklem

Çalışma kapsamında seçilen alan İzmir Basmane semtinde Kapılar ve çevresindeki 10 mahalleden oluşmaktadır. Kapılar, isminden de anlaşılacağı üzere kentin antik dönem giriş kapılarının bulunduğu alandır. Bu yönüyle, tarih boyunca kente yeni gelenlerin, göçmenlerin, mültecilerin vs. kente ilk giriş noktası olmuştur. Günümüzde de kente göçle gelen nüfusun ilk yerleşim noktalarından olduğu gibi Suriye krizinden önce Yunanistan'a geçiş amacı ile İzmir'e ulaşan Afrikalı ve Orta Doğulu nüfusun barındığı oteller bölgesi yine bu alandadır. Seçilen on mahalle, alanda mülteci nüfusun en yoğun olduğu mahallelerdir ve sınırları Kadifekale, Anafartalar caddesi ve Patlıcan yolu ile

sınırlanmıştır. İzmir'in Konak ilçesinden seçilen on mahallede ikamet etmekte olan altmış Suriyeli kent mülteciyle yarı yapılandırılmış ve yüz yüze derinlemesine görüşmeler⁶ yapılmıştır. Görüşmeciler 18 yaşını doldurmuş ve reşit bireylerden oluşmaktadır ve örneklem seçimi katılımcı olmaya gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın etik kurul izin talebi "Yıldız Teknik Üniversitesi Akademik Etik Kurulu" tarafından 24.05.2017 tarihinde, 55779672-604.01.02-E.1705240179 sayılı belge ile onaylanmıştır. Görüşmeler Ekim 2018'de başlayıp Aralık 2018'de tamamlanmıştır. Mülakatların mahallelerdeki dağılımı mülteci nüfusunun mahalle nüfusuna oranı gözetilerek belirlenmiştir. Çalışmanın yürütüldüğü mahalleler, her bir mahalleden katılımcı sayısı, mahalle toplam ve mülteci nüfusuna ilişkin veriler Şekil 2'de ve Tablo 1'de gösterildiği gibidir.

Şekil 2 Araştırma Kapsamında İzmir Basmane Semtinde Çalışma Yapılan 10 Mahalle ve Mahallelerde Mülakat Noktaları

⁶Bu makale kapsamında hazırlanan grafikler, tablolar ve şekiller 117K805 kodlu proje ekibi tarafından hazırlanmıştır. Tüm proje ekibine teşekkür ederiz.

Tablo 1 Araştırma Kapsamında İzmir Basmane Semtinde Çalışma Yapılan 10 mahallenin Nüfusu, Mülteci Nüfusu ve Mülakat Sayısı

Mahalle	Mahallenin Toplam Nüfusu	Mülteci Nüfusu (Eylül 2018)	Mülakat Sayısı
1 Ali Reis	2.000	528	6
2 Altay	1.250	319	3
3 Kadifekale	6.281	2.041	18
4 Kocakapı	4.000	928	8
5 Kubilay	4.000	768	7
6 Mirali	1.201	379	3
7 Pazaryeri	3.500	527	5
8 Sakarya	2.000	359	3
9 Süvari	2.700	589	5
10 Yeni	1.500	274	2
Toplam	28.432	6.812	60

Gerçekleştirilen altmış derinlemesine görüşme ortalama 90 dakika sürmüştür; en kısa görüşme 40 dakika, en uzun görüşme 3 saat olarak kaydedilmiştir. Mülakatlarda, katılımcılar çalışmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirilmiş, kimlik bilgilerinin gizliliğinin korunacağı ifade edilmiş ve gönüllü onamları alınmıştır. Onay veren katılımcıların görüşmeleri ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş, bunun yanı sıra görüşme esnasında araştırmacılar tarafından not tutulmuştur. Görüşmeler, bahsi geçen bilimsel araştırma projesi kapsamında yazarların da içinde bulunduğu araştırma ekibi tarafından gerçekleştirilmiş ve simültane çeviri⁷ yapılmıştır.

Bahsi geçen bilimsel araştırma projesi kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ile nitel bir veri seti elde edilmiştir. Ancak bu çalışma kapsamında bu nitel veri seti grafiksel veriye dönüştürülerek sunulmuştur. İlgili yazında, Türkiye’de Suriyeli kent mültecilerine ilişkin demografik özellikleri içeren nitel derinlemesine görüşmelere dayalı çalışmaların yer almadığı aktarılmaktadır (Makovsky, 2019). Türkiye’de 2015 yılından bu yana Suriyeli mülteciler üzerine yapılan çalışmaların sayısında çok hızlı bir artış olsa da yapılan çalışmalarda (Suriyeli) bireylerle gerçekleştirilen yüz yüze derinlemesine görüşmeler sınırlı olduğu gibi örneklem büyüklüğü de kısıtlılıklar içerebilmektedir (bakınız Çelik ve İçduygu, 2018; Köser- Akçapar ve Şimsek; Şafak-Ayvazoğlu ve Kunuroğlu, 2021; Şafak- Ayvazoğlu, Kunuroğlu ve Yağmur, 2021; Yıldız ve Uzgören, 2016). Ayrıca, bu çalışma kapsamında sunulduğu üzere Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadığı, mekânsal olarak tanımlı bir alanda (bakınız Şekil 2) yoğun araştırmaya dayalı çalışmalar da yazında sıkça görülmemektedir. Bunların yanında, yüz yüze derinlemesine görüşmeler içeren araştırmaların bir kısmı STK’lar, kamu kurumlarında görev yapan bürokratlar, yerel yönetim yetkilileri gibi Suriyeli mülteciler dışındaki aktörlerle gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, bu makale demografik özelliklerin, profilin ve göç sürecine dönük temel bulguların sunulmasını önceliklendirilerek veri analizini bu çerçevede gerçekleştirmiştir. Makalenin veri setinin üretildiği araştırma projesi de Türkiye’de yeni ortaya çıkmış olan bir olguyu araştırmak üzere tasarlanmış olan keşfedici bir araştırmadır. 60 derinlemesine görüşmeden elde edilen veri setinin çok büyük olması ve Türkiye’de kent mültecilerinin profilini tanımlayan çalışma sayısının sınırlı olması

⁷ Simültane çeviriler bu makalenin yazarlarından Esen YANGIN KİREMİT tarafından gerçekleştirilmiştir.

nedenleriyle makalenin bu boşluğu doldurması hedeflenmiş ve ilgili veri setinin içinden seçilen bölümler grafiksel veriye dönüştürülerek sunulmuştur.

1.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

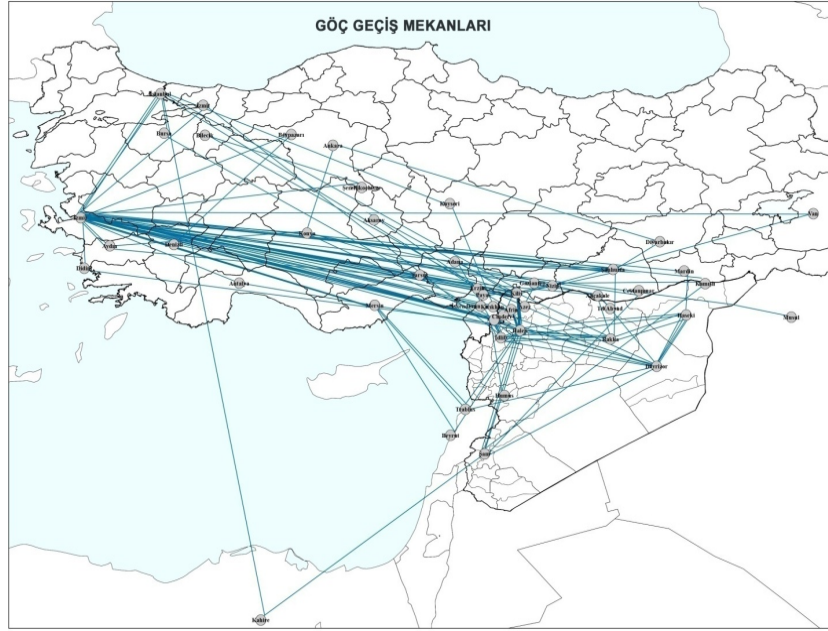
Örneklemin %67'si (40 katılımcı) kadın, %33'ü (20 katılımcı) erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların 18-39 yaş aralığında yoğunlaşması itibarıyla genç bir profil sergilediği görülmektedir. Eğitim durumu genellikle ilkökul ve ortaokul seviyesindedir. Katılımcıların anadili sorulduğunda Arapçanın ilk, Kürtçenin ikinci ve Türkçenin üçüncü sırada olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğu Suriye'den 2013 ve 2014 yıllarında göç etmiştir. Veri toplama işleminin gerçekleştirildiği tarih (2018) göz önünde bulundurulduğunda görüşmelerin gerçekleştirildiği sırada katılımcıların büyük bir kısmının 4-5 yıldır Türkiye'de bulunduğu söylenebilir.

2. BULGULAR

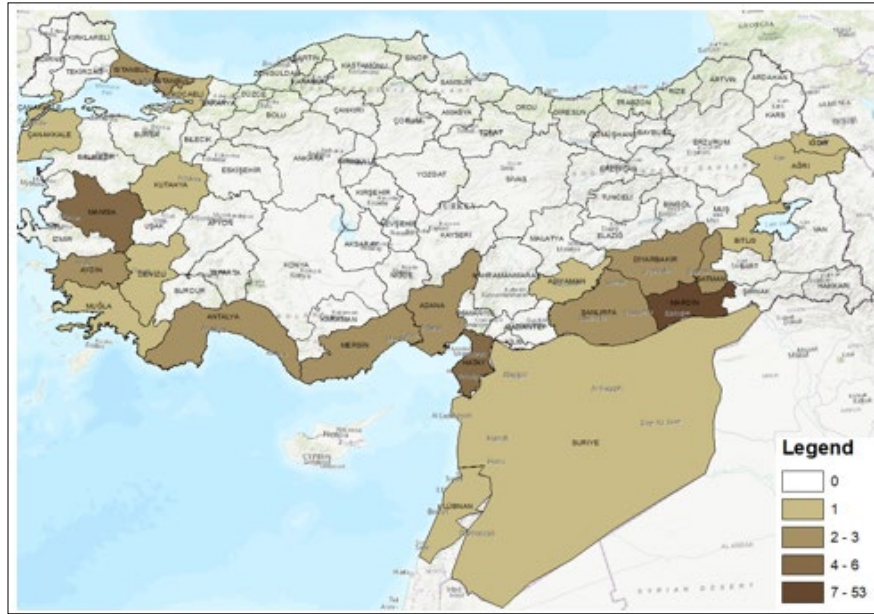
2.1. Aktif Bir Süreç Olarak Göç

Suriye'den İzmir'e uzanan göç yolculuğunda katılımcıların uğradıkları duraklar ve göç yolu analiz edildiğinde göçün iki uçlu tek bir hatta seyretmediği, İzmir'e varış ve yerleşme öncesi pek çok duraktan geçildiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların göç süreci anlatılarında tespit edilen duraklardan hareketle oluşturduğumuz haritada da (Şekil 3) görüldüğü üzere Suriye sınırları dâhilinde yoğun bir hareketlilik göze çarpmaktadır. Katılımcılar, savaş sürecinde Türkiye'ye giriş yapmadan önce yaşadıkları şehirlerden başka şehirlere, aynı şehir içerisinde başka bölgelere ya da kırsal alandaki yerleşim alanlarına göç ederek Suriye içinde güvenli bölge arayışına gittiklerini ifade etmişlerdir. Savaşın giderek bütün bölgelere ve şehirlere yayılmasıyla birlikte Suriye içinde bütün çarelerin tükendiği ve son olarak Türkiye'ye giriş yapıldığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Türkiye'ye giriş yapıldıktan sonra da ilk ya da tek durağın İzmir olmadığı, farklı kentlerin de katılımcılar tarafından çeşitli nedenlerle ziyaret edildiği anlaşılmaktadır. Bu kentlerden başlıcaları; yaya olarak ya da araç yolu ile erişilebilir olan sınır kapıları ve bu sınır kapılarının sınırları içerisindeki Hatay ve Kilis gibi kentlerdir. Göç geçiş mekânlarını gösteren Şekil 3 incelendiğinde, en yoğun hareket ve geçiş güzergâhının Türkiye'nin güney-güneydoğu sınırındaki kentlerden İzmir'e yöneldiği görülmektedir. Diğer bir yoğunlaşma, yine Türkiye'nin güney-güneydoğu sınır kentlerinden Türkiye'nin kuzeyindeki İstanbul gibi metropollere yönelen ve bu metropol kentlerden İzmir'e ulaşan bir hareket olarak görülmektedir. Benzer biçimde, görüşmecilerin İzmir'e gelmeden önce yaşadıkları iller incelendiğinde (Şekil 4), güney ve güneydoğu illeri ile İç Ege bölgesi öne çıkmaktadır. Göç geçiş mekânları haritası ile İzmir'e yerleşmeden önce yaşanan iller haritası karşılaştırıldığında bazı illere (Ankara, Kayseri, Bilecik gibi) sadece geçiş mekânı olarak uğrandığı anlaşılmaktadır. Bu durumun bir nedeninin de kent mültecilerinin ülke içinde seyahat ederken yaşadıkları çeşitli güçlükler olduğu anlaşılmaktadır. Bazı kentlerde kayıt yaptırmak konusunda yaşanan sorunlar, konut ve istihdam sorunları diğer başlıca nedenlerdir.

Şekil 1 İzmir’de Sonlanan Göç Güzergâhları ve Geçiş Noktaları

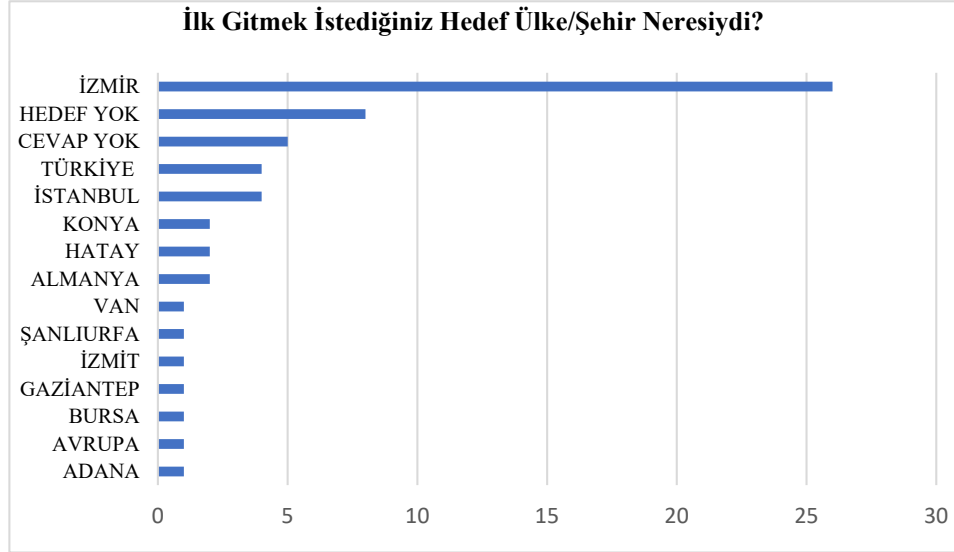

Şekil 4 İzmir’e Yerleşmeden Önce Yaşanılan İller

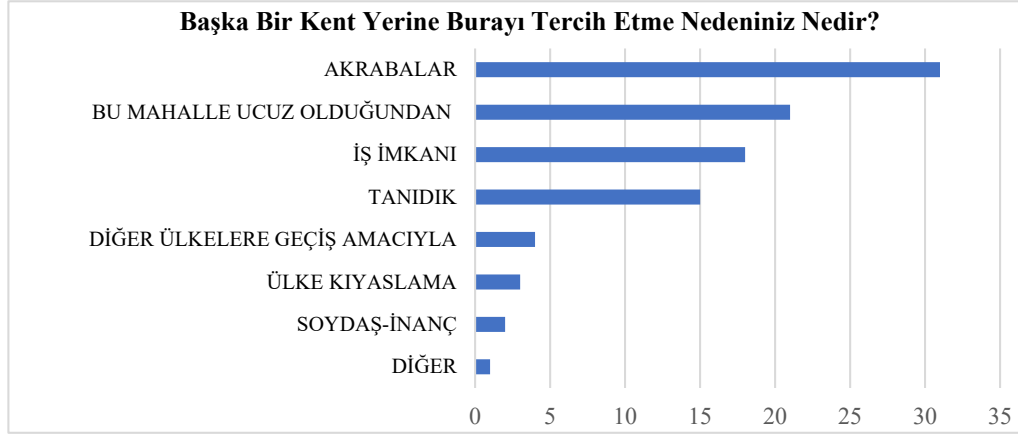
Grafik 1’de görüldüğü üzere İzmir, katılımcıların yaklaşık %50’sinin Suriye’den çıkarken hedef olarak belirlediği kenttir. Verilen cevaplara bakıldığında herhangi bir hedef ülke ve kent seçmeden göç yolculuğunu başlatanların İzmir’i hedef olarak belirleyenlerin hemen ardında olduğu görülür.

Grafik 1 Mültecilerin Göç Güzergâhında Varmayı Hedefledikleri Ülke/Şehir

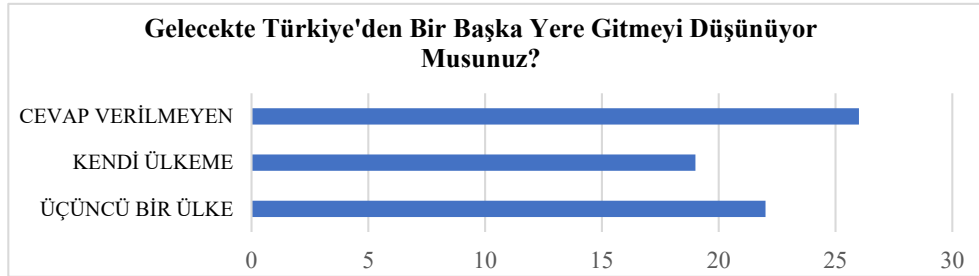
“İlişkiler Ağı Kuramı”, göçmen ilişkiler ağını, gelinen ülke ve hedef ülkelerde göçmenlerin, daha erken dönem göçmenlerin ve göçmen olmayanların arasında kurulan; akrabalık, arkadaşlık ve ortak köken ilişkilerine dayanan kişiler arası bağlar olarak tarif etmektedir (Massey vd., 1993, s. 148). İlişki ağları genişledikçe göç sürecinin göçmenler açısından kolaylaştığı ve olası risklerin azaldığı ifade edilmektedir (Massey vd., 1993, s. 149). Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilerin yerleşim tercihlerini ilişkiler ağı kuramı çerçevesinde inceleyen bir çalışmada da kuramın varsayımlarının doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır (Çalışkan, 2020, s. 1202). Dil birliği, akrabalık ilişkileri, coğrafi köken birliği ve etnik birlik gibi nedenler, İzmir’in de aralarında bulunduğu, Türkiye’deki çeşitli kentleri kitlesel göç ile Suriye’den gelen kent mültecileri için “hedef kent” haline getirebilmiştir (Karakaya Ayalp, 2020; Özbakır vd., 2021). Benzer şekilde mevcut araştırmamızda elde edilen veriler, İlişkiler Ağı Kuramının önermiş olduğu gibi, İzmir’in hedef kent olarak seçilmesinde belirleyici olan en temel unsurların başında, kente daha önceden yerleşmiş olan akrabaların ve tanıdıkların varlığı gelmektedir (Grafik 2). Görüşmeciler de bu durumu destekleyen ifadelerde bulunmuşlardır: “Çıktığımızda hedefimiz İzmir diye bir düşüncemiz yoktu. Ama akrabalar İzmir’e yönlendirdiler” (Görüşmeci 1, 03.11.2018). İzmir’in tercih edilme sebeplerine baktığımızda akrabalık bağlarının varlığı nedeniyle kentin seçilmesinin yanında mahalle ölçeğinde ucuz barınma olanağı ve iş imkânları sağlaması da önemli etkenlerdendir ve görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. İş imkânlarının İzmir’i tercih etmesindeki rol bir görüşmeci tarafından “İzmit’te iş yoktu. Kız kardeşimin çocuğu, yeğenim, İzmir’e gel dedi. Burada daha çok iş var diye. O sebeple geldim.” (Görüşmeci 2, 03.11.2018) biçiminde aktarılmıştır. Giriş başlığı altında vurguladığımız İzmir’in Avrupa’ya “geçiş mekânı” işlevi ise katılımcılardan dördünün kenti tercih nedenini oluşturmaktadır. Katılımcıların hedef kent ve tercih nedenlerine ilişkin sonuçlar aşağıda görselleştirildiği gibi sıralanmaktadır.

Grafik 2 İzmir'in Mültecilerce Tercih Edilme Sebepleri

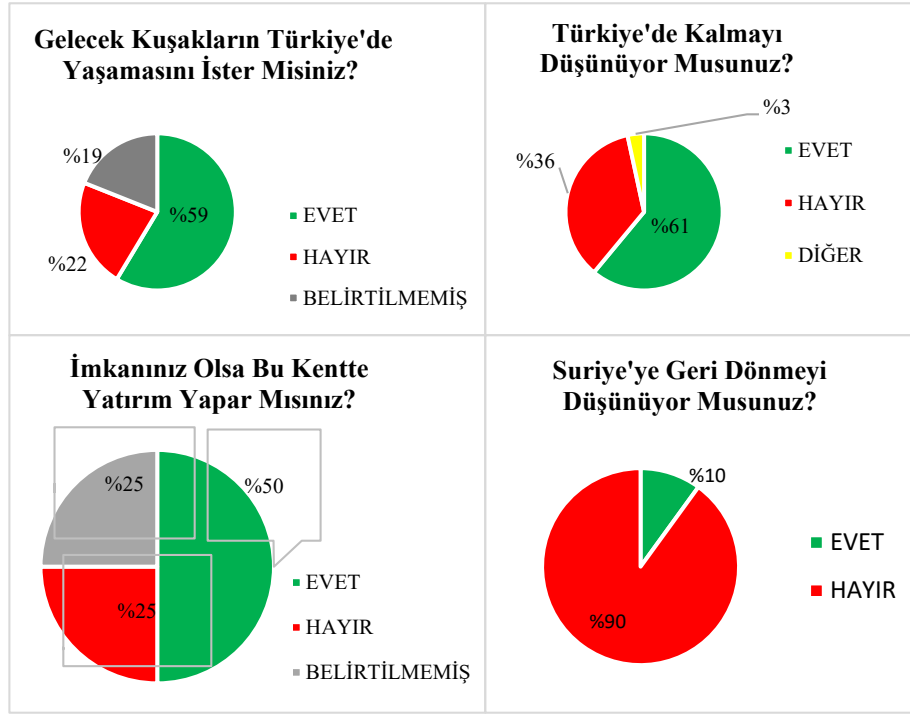
Katılımcıların kentte kalıcı bir yerleşim kurma yönündeki tasarımlarına ilişkin bulgular geri dönüş fikrinin ön planda olmadığını göstermektedir. Katılımcıların geleceğe dönük beklenti ve planları ölçeğinde kalıcılık meselesi “gelecek kuşakların burada yaşamasını isteme”, “geri dönüş niyeti”, “Türkiye’de kalma-başka ülkeye gitme düşüncesi” ve “kente yatırım yapma isteği” soruları aracılığıyla incelenmiştir.

Grafik 3 Gelecekte Türkiye Dışında Yaşanması Düşünülen Yer(ler)

Sonuçlar, katılımcıların önemli bir bölümünün ülkede ve kentte kalıcı bir gelecek kurguladığını ortaya koymaktadır. “Gelecekte Türkiye’den başka bir ülkeye gitmek istiyor musunuz?” sorusuna katılımcıların neredeyse yarısı cevap vermemiş olsa da gelinen ülkeye geri dönmek, gelecek kuşakların Türkiye’de/İzmir’de yaşaması, kalıcılık ve kentte yatırım yapma yönündeki sorulara verilen cevaplar kalıcılığı işaret etmektedir. Bu istek görüşmecilerden biri tarafından “Buradayız artık geri dönmek istemem Suriye’ye... Burada ailem kök salsın isterim” (Görüşmeci 3, 03.11.2018) sözleri ile ifade edilmiştir. Kalıcılığa ilişkin sorulara verilen yanıtlar aşağıda Grafik 3’te ve Grafik 4’te görülmektedir. Grafik 3’te kendi ülkesine ve üçüncü bir ülkeye geçiş ile ilgili yanıtlara rastlansa da Grafik 4’te görüşmecilerin %90’ının Suriye’ye dönmek istemediği ve en az %50’sinin İzmir’de ve Türkiye’de kalmayı hedeflediği görülmektedir.

Grafik 4 Kentte Kalıcılığa İlişkin Sorular ve Cevapları

2.2. Emek Piyasası ile Kurulan İlişkiler

Göçmen ve mülteci istihdamı alanında yapılan pek çok çalışma, ekonomik süreçlerde yaşanan dezavantajlılıkları ortaya koymaktadır. Mülteciler arasında işsizlik, baş edilmesi gereken birincil problemlerendir. Ancak ücretli bir işte çalışmak, göçmenler açısından pek çok sorunun da başlangıcıdır. Suriyeli mülteciler, emek piyasasında yerli halkın tercih etmeyeceği ölçüde düşük gelirli ve statülü, nitelik gerektirmeyen, tehlikeli, kirli, emek yoğun, güvencesiz ve kayıt dışı alanlarda iş bulabilmektedir (Adar, 2018, s. 14; Akbaş ve Ulutaş, 2018, s. 174; Kaygısız, 2017, s. 3). Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasında inşaat, tarım, sanayi ve ticaret sektörlerinde ücretli ve bağımlı konumda yer aldığı; ancak aynı işte çalışan yerli işçilerden daha düşük ücretle, vasıf düzeyini yansıtmayan ve hak gaspına uğradıkları işlerde çalıştıkları ifade edilmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2016, s. 793). Suriyeli ve yerli işçilerin benzer ekonomik etkinlik alanlarında yer bulma arayışları onları karşı karşıya getirmekte ve bir rekabet alanı yaratmaktadır. Yoksul grupların, yoksulluktan kurtularak nöbeti yeni yoksullara devretmesi olarak tanımlanan “nöbetleşe yoksulluğun” yerini “yoksulların rekabetinin” aldığı ifade edilmektedir. Yaşanan bu rekabetin özneleri olarak, yoksulluk nöbetini aynı anda tutan, farklı etnik kökene sahip yerli işçiler ve göçmen işçilere işaret edilmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2016, s. 27). Çetin (2016, s. 1004-1011), Suriyeli mültecilerin toplumsal uyum sürecinin temel şartlarından biri olarak ele aldığı “ekonomik entegrasyonun” önündeki engelleri; çalışma izni, işsizlik, düşük ücret ve ücret gaspı olarak sıralamaktadır. Benzer şekilde Kaygısız (2017, s. 3) Suriyelilerin, çalışma hayatında maruz kaldıkları olumsuz koşullarla baş edebilecek yasal zeminden yoksun olduklarını vurgulamaktadır.

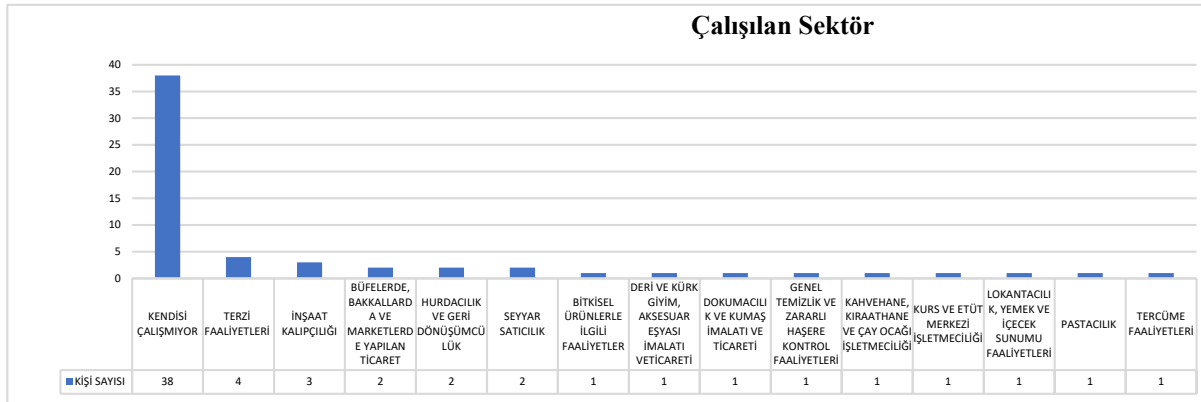
Araştırmamızda, görüşmecilerin İzmir’de iş piyasasına hangi koşullar çerçevesinde eklendiği işin niteliği ölçeğinde; çalışılan sektör, işten elde edilen aylık gelir, sosyal güvence ve mesai koşulları açısından incelenmiştir. Katılımcılardan 38’i herhangi bir işte çalışmamaktadır. Bu nedenle emek piyasasıyla ilişkili kimi sorular çalışmayan katılımcılarla yapılan görüşmelerde hane halkından çalışan üyenin çalışma deneyimlerine dayalı olarak sorulabilmektedir. Emek piyasasına ilişkin bulguların, Suriyeliler açısından Türkiye’de çalışma hayatına dair önemli bilgiler sunduğu gözlenmiştir. Bulgular katılımcıların büyük ölçüde emek yoğun işlerde, düşük gelirli ve statülü,

güvencesiz ve kayıtsız çalıştığını göstermektedir. Çalışılan sektörler çoğunlukla hizmetler sektörüne bağlı hurdacılık, garsonluk, servis elemanlığı gibi nitelik gerektirmeyen iş kollarıdır. Suriye’de bir meslek ya da zanaat sahibi olan bireylerin de Türkiye’de ya parça başı işlerde ya günübirlik işlerde çalıştıkları ya da görece uzun süreli istihdam edildiklerinde diğer çalışanlardan çok daha ağır koşullarda ve daha uzun sürelerde çalıştıkları görülmektedir. Çalışma hayatına dönük koşulları bir görüşmeci şöyle aktarmıştır;

“Suriye’de tamircilik yapardım, dükkanım vardı. Bombardımanla beraber hem evimiz hem dükkanımız yıkıldı. Sadece kıyafetlerimizi alarak yola düşmek zorunda kaldık. Halep’ten Afrin’e gittik, savaş orada da rahat vermedi. Mecburen Kilis’e gelmek zorunda kaldık... Manevi olarak hayatımız 180 derece değişti. Tüm Suriyeliler gibi sadece kıyafetlerimizle geldik. Psikolojik destek alamadık...İzmir’ e geldik çünkü İstanbul büyük şehir, çok kalabalık. Kaybolsan yardım edecek kimse yok, hak ihlali daha fazla. Ev sahibin tanrı, iş veren daha zalim, daha kötü, şartlar daha ağır her anlamda... Burada dil sorunun olduğu için iş bulamıyorum. Daha önce bir ütücüde çalışıyordum. Akşam çıkınca da tamir işlerine gidiyordum. Şimdi ütü işi de yok tamir işi de. İnşaatta günlük işler yapıyorum. Ütücüde bazen 13 saat çalışıp en ağır işleri yapıp Türk çalışanlardan daha az alıyordum” (Görüşmeci 4, 28.10.2018).

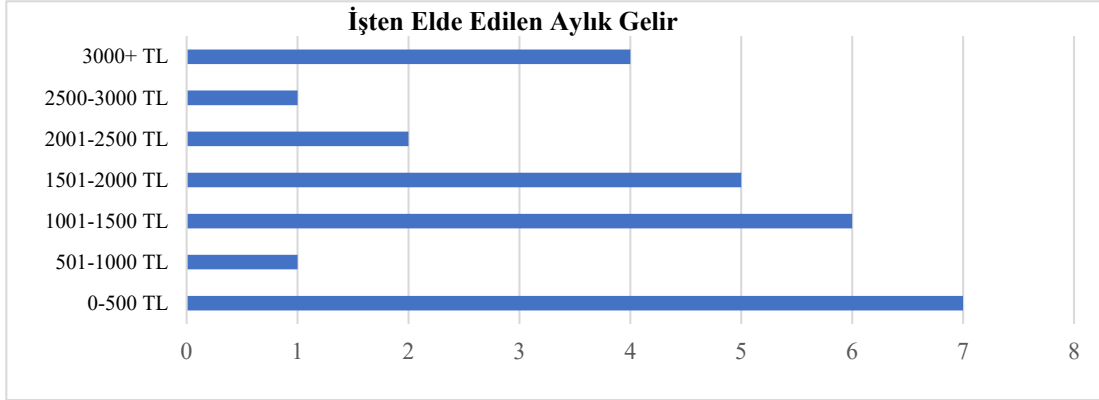
Görüşülen hanelerdeki çocukların %35’inin işgücüne katıldığı ve hane toplam gelirlerinin katılımcıların %90’ında asgari ücretin altında olduğu da diğer çarpıcı bulgulardır. Katılımcıların iş kollarına göre dağılımı grafik 5’te gösterildiği gibidir. İş piyasası ile kurulan ilişkinin geçici, güvencesiz ve meslek sahibi ya da eğitilmiş olan Suriyeli sığınmacılar için dahi niteliksiz iş kollarında istihdam edilmek biçimindedir. Bunun yanında istihdam biçimi kısa süreli, iş değiştirmeye dayalı ve belirsizdir. Katılımcılardan lisans düzeyinde eğitime sahip olan bir görüşmecinin de ifade ettiği gibi; “Ben ve eşim çalışıyoruz. İlk geldiğimde tütün sarma ve dikiş işinde çalıştım, şimdi ise haftanın 3 günü evde okula giden çocuklara Arapça dersi veriyorum. Ayrıca bir kurumda gönüllü olarak çalışıyorum” eğitim durumundan da bağımsız olarak parça başı ya da kısa süreli istihdam şekli yaygındır (Görüşmeci 5, 20.11.2018).

Grafik 5 Görüşmecilerin Çalıştıkları Sektörler

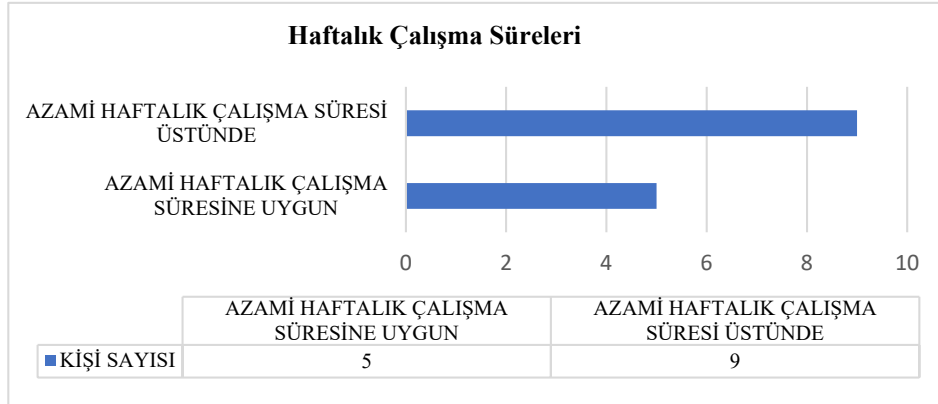
Yapılan işten elde edilen aylık gelir incelendiğinde, örneklemin büyük bir bölümünün asgari ücretin altında ücretler karşılığında çalışmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 6 Mültecilerin Çalışmakta Oldukları İşlerden Elde Ettikleri Aylık Gelir

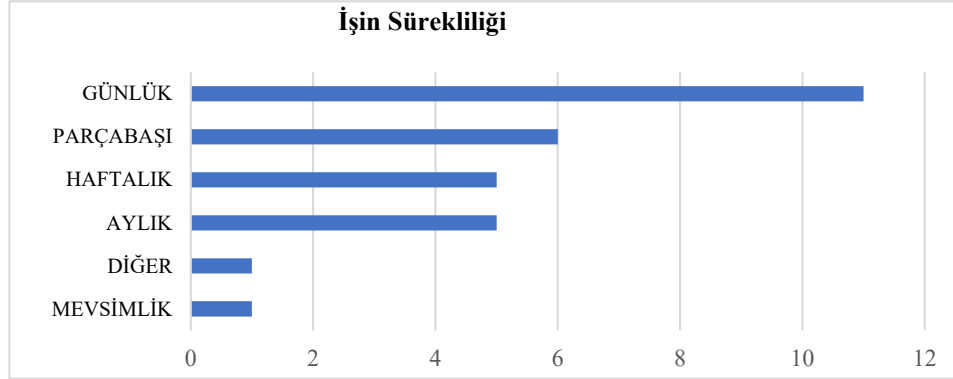
Düşük gelire rağmen, mesai saatlerinin azami haftalık çalışma süresinin üzerinde olması, Suriyelilerin piyasada ucuz iş gücü olarak kullanıldıklarının göstergesidir.

Grafik 7 Mültecilerin Çalışmakta Oldukları İşlerde Haftalık Çalışma Süreleri

Ek olarak, Suriyeli katılımcıların iş sahasında kalıcı ve düzenli bir iş bulmakta zorlandıkları, aylık gelire bağlı işlerden çok günlük ya da parça başı işler bulabildikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, çalışma süresi ile birlikte ele alındığında, süreksiz istihdamın kalıcılaştığını ve nöbetleşe istihdamın yaygınlaştığını da göstermektedir.

Grafik 8 Mültecilerin Çalışmakta Oldukları İşlerin Sürekliliği

Katılımcılardan yalnızca biri, çalıştığı işin sigortalı ve çalışma iznine tabi olduğunu bildirmiştir. Görüşmelerde elde edilen veriler, bu koşulların emek ve hak ihlallerine zemin yarattığını göstermektedir. Ayrıca görüşmelerin %97'si Türkiye'de çalışma izni alamamış ve enformel olarak istihdam edilmekte, yine %97'si sigortasız çalışmaktadır.

2.3. Kent Hakkı, Barınma, Kent/Mahalle ile Kurulan İlişkiler ve Kentsel Hizmetlere Erişim

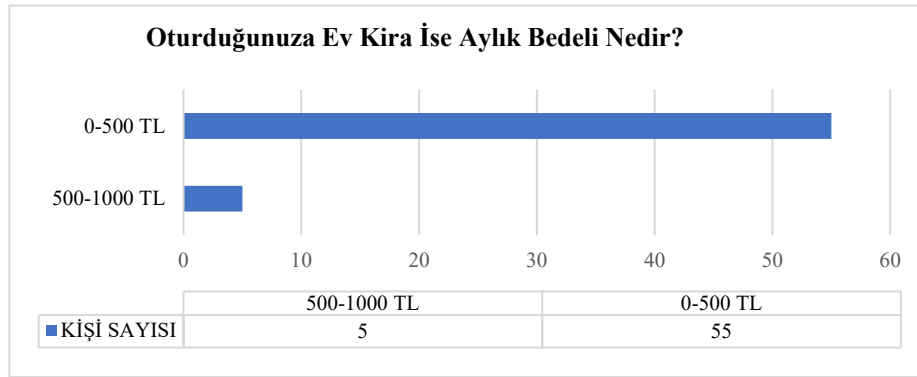
2.3.1. Kent Hakkı ve Barınma

Harvey (2013, s. 44)'e göre kent hakkı “şehrin barındırdığı kaynaklara bireysel veya kolektif erişim hakkı” ve “şehri değiştirme ve yeniden icat etme hakkı”dır. UNESCO tarafından 20 Avrupa kentinde yapılan araştırmaya göre, mültecilerin kentlere ilk vardıklarında karşılaştıkları en kritik ve temel insani sorunlar barınma, eğitim ve istihdamdır (UNESCO, 2016, s. 47). Bu bölümde; barınmaya erişim, kentsel hizmetlere erişim, mahalle ve kent ölçeğinde kamusal alan kullanımı ve tercihi, toplumsal yaşama dahililiyeti zorlaştıran ayrımcılık gibi hususlar irdelenmiştir. Suriyeli mültecilerin mahalle ve kent ölçeğinde kurdukları sosyal, toplumsal ve mekânsal ilişkilerin anlaşılması amacıyla katılımcılara yöneltilmiş olan bir dizi soru bu bölümde ele alınmıştır.

Mahalle ölçeğinde fiziksel ilişkinin birimlerinden biri olan konut meselesi, mültecilerin mekân ile ilişkisini mikro düzeyde incelemek ve barınma şartlarını anlamak bakımından önem taşımaktadır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramında barınmak; fizyolojik bir temel ihtiyaçtır (Anbarcı vd., 2011, s. 292). Balkır (2010, s. 342) konutu, “bireye ait kişisel bir mekân; ikamet edenin kentsel varlığının temel simgesi ve toplumun temel yaşama birimi” olarak tarif etmektedir. Konut hakkının uluslararası hukukta dayandığı bildirgeler, sözleşmeler; ulus düzeyinde anayasal ve yasal hükümler bulunmaktadır. HABITAT III (2014, s. 33)'e göre, konut, özel mülk, barınma ve kentli hakları bir arada düzenlenmesi gereken haklardır ve bu yolla kentsel dönüşüm sürecinin yaşanabilirlik ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Dar gelirlilerin anayasal bir hak olan konut hakkına daha kolay ulaşabilmesi yönünde birtakım yeni finansman modelleri üretilmesi gerektiği ifade edilmektedir (HABITAT III, 2014, s. 37). Aynı toplantıda dar gelir grubuna yönelik kiralık konut modellerinin mülk konuta alternatif olarak desteklenmesi, çözüm yollarından biri olarak ele alınmış, kooperatifçiliğe engel teşkil eden unsurların kaldırılması ve konut piyasasına yeniden kazandırılması ihtiyacı vurgulanmıştır (HABITAT III, 2014, s. 43). Bu tartışmalar çerçevesinde bakıldığında, kent yoksulları, mülteciler ve diğer kırılgan gruplar için barınma hakkına yönelik kamu eliyle geliştirilmiş politikalar olmadığını, geçici koruma statüsünün mülk edinmenin önünde çeşitli engeller oluşturduğunu, konut ve kiralık konut piyasası ile ilgili yasal düzenlemelerin yetersiz kaldığını ve serbest piyasa ekonomisinin koşullarına terk edilmiş olduğunu görmekteyiz.

Katılımcıların, sağlıklı, karşılanabilir ve yaşanabilir bir konuta erişim konusuna yönelik olarak görüşmelerde sorulan sorulara verilen cevaplar katılımcıların yaşadıkları konuttan büyük ölçüde memnun olduklarını göstermektedir. Ancak, konutun sıkıntılara yönelik verilen cevaplar göstermektedir ki konutların altyapı, sıhhi koşullar, açık alan, genişlik, köhneme ve bunun gibi çok sayıda sorunu vardır. Oturulan evin mülkiyet durumunun bütün katılımcılarda kiralık olduğu, aylık kira bedelininse ekseriyetle 0-500 lira arasında değiştiği anlaşılmaktadır. Barınma mekânının sabitliğinin anlaşılması amacıyla katılımcıların mevcut konutta ne kadar süredir buldukları sorulmuştur. Katılımcılar ağırlıklı olarak 0-6 aydır aynı konutta bulduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların İzmir'e varış tarihlerine ve toplam barınılan konut sayılarına bakıldığında, sıklıkla konut değiştirmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun, Basmane'de ve özellikle Kapılar ve çevresinde konutlar arası hareketliliğin göstergesi olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu yer değiştirmenin başlıca nedenlerinden biri olarak, çalışmanın yürütüldüğü dönemde, çalışma sahası olarak seçilen çok sayıda mahallenin kentsel dönüşüm proje alanı olması gösterilebilir. Özellikle Kadifekale ve civarında kentsel dönüşüm nedeni ile yıkım bekleyen konutların görece daha ucuza kent mültecilerine kiralandığı ve bu konutlarda ortalama üç ay süreyle barındığı görülmüştür. İkinci olarak Basmane semtindeki konutların eski ve köhne olmasının bu durumda belirleyici rol oynadığı düşünülmektedir.

Grafik 9 Oturulan Konutun Aylık Kira Bedeli

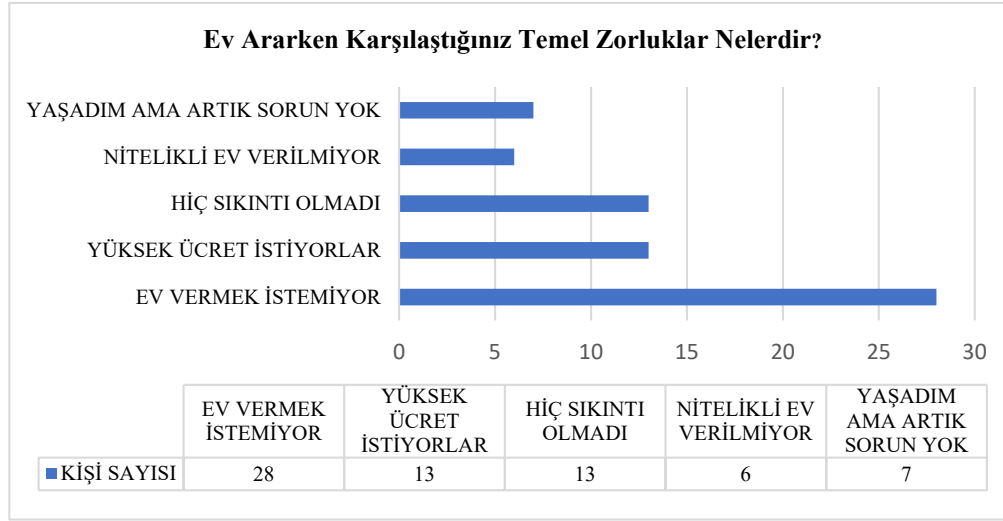

Çalışma alanında kent mültecilerinin yoğun olarak yaşadıkları mahallelerde kiralık konut piyasasında 2012 yılından sonra Suriye'den gelen yoğun göç dalgası ve talep artışının dramatik bir değişiklik yaratmadığı görülmüştür. Konut arzı artmazken konut talebinin artış gösterdiği böylesi bir durumda kiralık konut fiyatlarında kayda değer bir değişiklik yaşanmamasının üç nedeni vardır. Bunlardan ilki yukarıda bahsedildiği üzere halihazırda boş olarak yıkım bekleyen kentsel dönüşüm alanındaki konutların geçici sürelerle kiralanmasıdır. Kentsel dönüşüm, konut ve barınma ilişkisindeki geçicilikle ilgili "Bu mahallede tam 11 tane (ev) değiştirdik. Bu eve de 10 gün önce taşındık ama evin yıkım kararı var. 2 ay sonra yıkılacak. Daha istikrar sağlayabileceğimiz bir yere gitmek isterim" (Görüşmeci 6, 10.11.2018) görüşmeci ifadesi durumu ortaya koymaktadır. Bir diğer neden, yine içinde yaşayanların olmadığı köhnemiş konutların da kiraya verilmesidir. Çalışma alanının belirli bölgelerinin kentsel sit alanı olması ve mülk sahiplerinin yapıları yenileyebilecek bir ekonomik kaynağa sahip olmaması tescilli konutların bir kısmının metruk biçimde ve boş kalmasına neden olmaktadır. Tarihi ve tescilli konutları da kapsayan bu "kiralık konut arzı" biçiminin yapıların tarihi niteliğine nasıl bir etki yaptığı henüz bilinmemektedir. Son neden ise, yapıların iç mekanlarının birden fazla bağımsız bölüme dönüştürülerek birim sayısının artırılmış olmasıdır. Alanda bu üç durum da gözlemlenebilmektedir.

Kiralık konut arzı artırılmış olsa da kent mültecileri kiralık konut bulmakta çeşitli nedenlerle zorluklar yaşamaktadır. Bu noktada, mahalle ile kurulan hem fiziksel hem de sosyal ilişkiler hakkında önemli fikirler veren bir başka alt başlığa, "konut arama sürecinde yaşanan zorluklara" değinmek önemlidir. Bu başlıkla, bir yanıyla Suriyeli mültecilerin

barınma ihtiyacını karşılama yönündeki sorunlarına işaret ederken, bir yanıyla da Türkiyeli semt sakinlerinin Suriyelilere karşı tutumunu yansıtmaktadır. Öyle ki katılımcılara ev ararken karşılaştıkları temel zorlukların neler olduğu sorulduğunda, katılımcıların sorunlarını büyük oranda “ev vermek istenmiyor” şeklinde ifade ettikleri görülmektedir: “Suriyeli olduğumuz için ve çok çocuklu ailelere bazı ev sahipleri ev vermiyor” (Görüşme 7, 02.11.2018). Yanı sıra, konut bedelinin üstünde ücretler ve niteliği daha düşük olan konutlar da kiralık konuta erişim bakımından yaşanan diğer zorluklardır.

Grafik 10 Kiralık Konut Ararken Karşılaşılan Zorluklar

2.3.2. Kentsel Hizmetlere Erişim

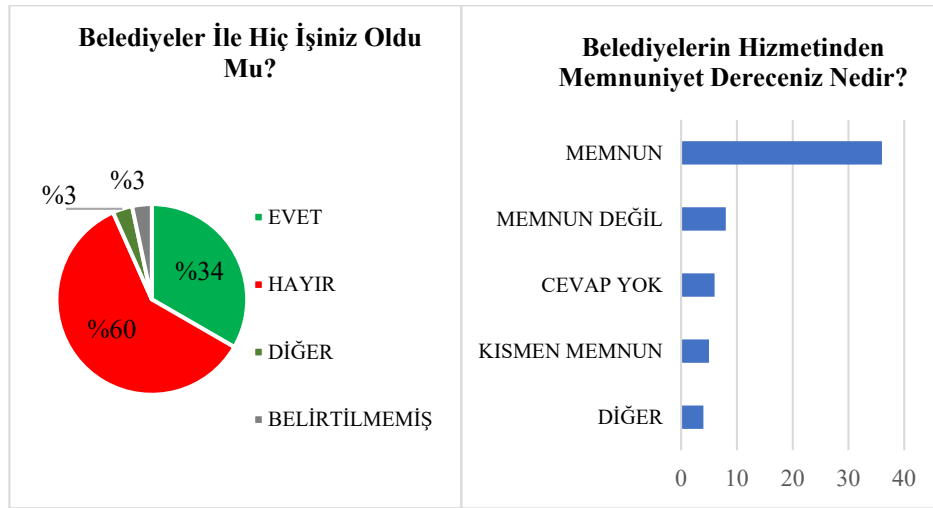
Nüfus verilerine göre en kalabalık Suriyeli nüfusu barındıran sekizinci il olma özelliği taşıyan İzmir ilindeki Suriyeli kentsel mültecilerin, yerel yönetimlerin gündeminde yer alması kaçınılmazdır. Kentle kurulacak bağın önemli bir boyutunu temsil eden belediyelerin bu yeni ve geniş sosyal grubu nasıl konumlandığı, Suriyelilerin kentle kuracağı ilişkileri önemli ölçüde biçimlendirecektir. Yerel yönetimlerin Suriyeli mültecilere hizmet ulaştırma konusundaki sorumluluklarını “Hemşehri Hukuku” ve “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” dâhilinde ele alan Çamur (2017, s. 119-120), mültecilerin hizmet sunumu kapsamının dışında tutulamayacağını vurgulamaktadır. Araştırma sahamızın bağlı olduğu Konak Belediyesi ve İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin mültecilere yönelik sunduğu hizmetleri listelemekte, bu hizmetlerin çoğunlukla maddi yardımlardan oluştuğunu ve kente yerleşmiş mülteci nüfusuna oranla oldukça sınırlı sayıda bireye ulaştığının altını çizmektedir (Çamur, 2017, s. 122).

Araştırmamız kapsamında Suriyeli mülteciler açısından yerel yönetimlerin ne ifade ettiğinin ve yerel yönetimlerle ne ölçüde temas içinde olduğunun anlaşılması amacıyla katılımcılara bir dizi soru yöneltilmiştir. Belirtmek gerekir ki, Suriye’de yerel yönetim sistemi Türkiye’dekinden farklıdır. Suriye’de idari kademelenme valilikler (örneğin; Şam valilik düzeyinde bir kenttir), “manāṭiq” (bölge olarak tanımlanan ancak daha çok mıntıka olarak çevirisi yapılabilecek alan) ve “nawāḥir” (alt bölge- alt mıntıka) olmak üzere üçe ayrılır (Syria- Local Government, 2021). “Muḥāfiẓūn” biçiminde anılan valilerin kısmi de olsa idari olarak güçleri vardır ancak daha alt kademelerdeki yerleşmelerin yerel yönetim yapısı doğrudan merkezi hükümete bağlıdır. Saha çalışmalarında “belediye” kavramının karşılığının Suriyeli kent mültecileri için valilik, “manāṭiq” ya da “nawāḥir” biçiminde algılandığı düşünülmektedir. Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra karşılaşılan ve ilişki kurulan ilk kurumun İzmir Valiliği İl Göç İdaresi olması ve kent

mültecileri arasında “Göç İdaresi” olarak tanınıyor olması sebepleri ile “manāṭiq” ya da “nawāḥī” yapılanmalarına benzer algılanan belediyelerin Göç İdaresi’ne bağlı olduğuna yönelik bir algının yaygın olduğu düşünülmektedir. Bu algı, kent mültecilerinin belediyelerin hizmetlerine, sorumluluk ve yükümlülüklerine dair ya fikir sahibi olmamalarına ya yanlış fikir sahibi olmalarına ya da sınırlı bir bilgileri olmasına neden olmaktadır. Aşağıda verilen cevaplar ve yapılan değerlendirme bu çerçevede düşünülerek ele alınmalıdır. Örneğin, “belediye hizmetleri” dendiğinde, görüşmeciler çoğunlukla sadece “su, elektrik ve çöp” ile ilişkilendirerek yanıt vermiştir.

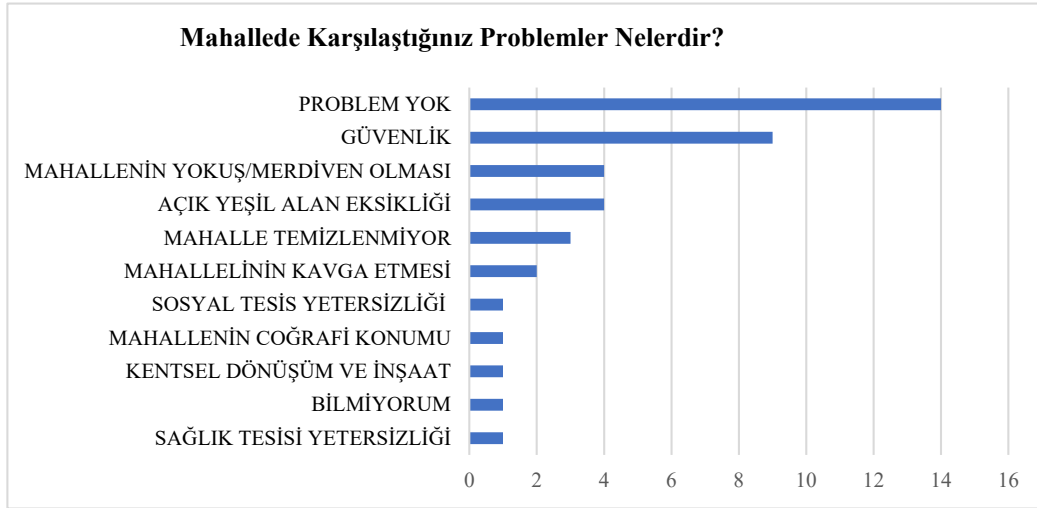
Yaşadıkları kentte “belediyelerle” herhangi bir ilişki kurup kurmadıkları sorulan katılımcıların %34’ünün bir şekilde belediyeye yolunun düştüğü anlaşılmaktadır. Diğer yandan %60’ının belediyelerle ilişki kurmadığı görülmüştür. Belediyelerin hizmetinden duydukları memnuniyeti ise genel anlamda olumlu değerlendirdikleri görülmektedir.

Grafik 11 Belediyeler (Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri) ile İlişki ve Belediye Hizmetlerinden Memnuniyet

Kentsel hizmet alanlarının yeterliliğini değerlendirmeleri istenen katılımcıların bu alanları büyük ölçüde yeterli bulduğu görülmüştür. Mahalle ölçeğinde karşılaşılan problemlerin neler olduğu sorusuna katılımcıların cevabı çoğunlukla “problem olmadığı” yönündedir. En sorunlu biçiminde değerlendirilen konunun ise “güvenlik” ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, görüşmecilere mahalle ölçeğindeki eksiklikler sorulduğunda yeşil-açık alan ya da park ihtiyacı, eğimli arazide yaya olarak hareket etmenin zorlukları, toplu taşıma araçlarının sıklığındaki sorunlar vb. çok sayıda kentsel mekâna dair hizmet eksikliği ifade edilmiştir. Bu sorunlar Grafik 12’de de görülmektedir. Grafikte görüldüğü üzere, mahalle ölçeğinde yaşanan ortama ve kent içinde yaşam alanı tercihine dönük sorunları ve tercihleri belirleyen etmenlerden başlıcaları kentsel güvenlik, topoğrafik v açık alan ile yeşil alanların varlığı ve erişilebilirliği. Bu tercihlerini ve tercihe konu olan gerekçeleri aktaran görüşmecilerden birinin ifadesi aktarıldığı gibidir: “Eşrefpaşa ve Bozyaka’ya taşınmak isterim. Eşrefpaşa’da kardeşim oturuyor ve oralar daha düzayak. Ama kiralari biraz daha yüksek oraların. Ayrıca bu mahallede esrar içenler falan var. Torunumuz bunları öğrenmesin diye bile taşınabiliriz” (Görüşmeci 8, 16.11.2018).

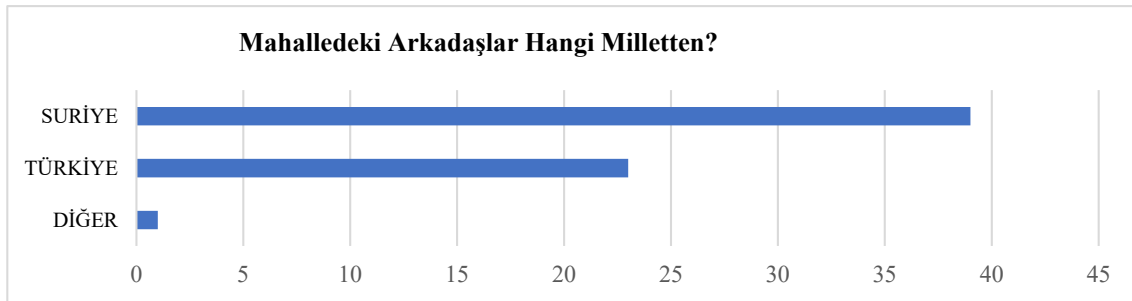
Grafik 12 Mahalle Ölçeğinde Karşılaşılan Sorunlar

2.3.3. Sosyal İlişkiler

Allport tarafından ortaya atılan ve Pettigrew'in (1998, s. 66), katkılarıyla geliştirdiği "Gruplar Arası Temas" kuramı farklı sosyal gruplara mensup üyeler arasında belli koşullar altında gerçekleşen temasların, gruplar arası ilişkilerde olumlu sonuçlar doğuracağını iddia eder. Bu dört anahtar koşulu eşit statü; ortak hedefler, gruplar arası iş birliği; otoritelerin, yasaların ve geleneklerin desteği olarak sıralar. Bununla birlikte, gruplar arası yakın temasların, özellikle arkadaşlık ilişkileri söz konusu olduğunda, gruplar arasında olumlu tutumların ve duyguların gelişmesine katkıda bulunacağı ifade edilir (Pettigrew, 1998, s. 72). Bir diğer taraftan toplumsal yaşama katılım için kent mültecilerinin ve göçmenlerin ilk sosyal ilişkileri geliştirdiği yer kuşkusuz mahallelerdir. Bu nedenle, ilişkiler ağı kuramının tarif ettiği ve yukarıda da belirtildiği gibi, arkadaşlık, akrabalık ve tanıdıklık ağları göç edilecek kentin seçiminde, göç sonrası yeniden yerleşme sürecinde kurulacak ilişkilerin niteliğinde kritik role sahiptir. Bu bakımdan, mahalle ölçeğinde kurulan sosyal ilişkiler, arkadaşlık ilişkileri ekseninde ele alınmış ve Grafik 13'te "arkadaşlık ilişkileri" biçiminde tanımlanmıştır. Elde edilen bilgiler; katılımcıların yaşadıkları mahallede arkadaşlarının bulunduğunu ve bu arkadaşların kimlik bakımından en çok Suriyeli, ikinci olarak Türkiyeli olduğunu göstermektedir. Mahalleli ile kurulan ilişkinin niteliğinin değerlendirilmesi istendiğinde, katılımcıların büyük bölümünün bu ilişkiyi olumlu değerlendirdikleri görülmektedir.

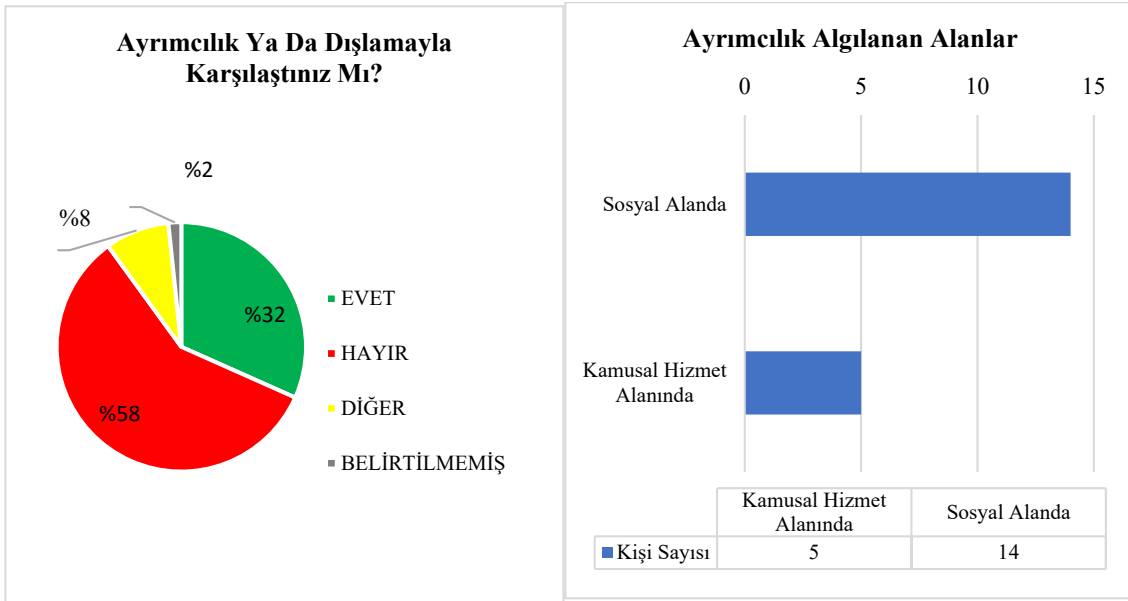
Grafik 13 Suriyeli Kent Mültecilerinin Yaşadıkları Mahallede Bulunan Arkadaşlarının Milleti

Göçmenlerin uyum süreçlerinde, ayrımcılığın önemli rolü bulunmaktadır (Sam ve Berry, 2010, s. 479). Ayrımcılık algısının ya da yaşantısının, göçmenlerin göç ettikleri kültürlerle uyum başarısını önemli ölçüde etkilediği ortaya konmuştur (Berry ve Sabatier, 2010, s. 192). Görüşmeciler mahalle ölçeğinde ilişkilerini “olumlu” biçimde tarif etse de katılımcılara Türkiye’de herhangi bir alanda ayrımcılığa ya da dışlanmaya maruz bırakılıp bırakılmadıkları, maruz kaldılarsa bunun hangi alanda yaşandığı sorusuna verilen cevaplar sosyal alanda da ayrımcılığın söz konusu olduğunu göstermiştir. Katılımcıların %32’si sosyal alanda ve okul, hastane gibi kamusal alanlarda bir ayrımcılık ya da dışlanma deneyimi ile karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir. Görüşmecilerin kamusal alanda yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerini aşağıdaki ifadelerle aktarmıştır:

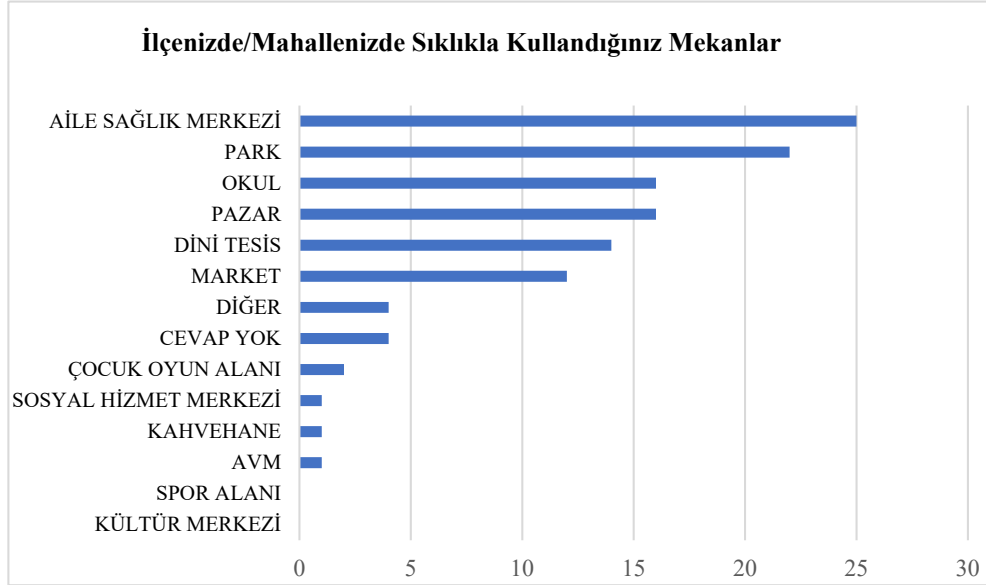
“Hastaneye gidince beni (Türkçe bildiğim için) Türk sanıyorlar. Doktorlar neden Suriyelilere yardım ediyorsun pis bunlar diyorlar. Hastanede komşunun çocuğunun böbreğinde taş var. Hastaneye gittik; doktorlar Suriyeliler buraya geliyor, çok çocuk yapıyor, bizim askerler orada ölüyor. Komşum ağlamış en sonunda doktora “Biz de insanız” demiş. Burada yemin ettim bir daha çocuk yapmayacağım. Doktorlar bize yardımcı olacaklarına bize kızıyorlar, bize çok ihanet ettiler. Tepecik hastanesinde komşusu doğum sancısından bağırınca doktor tokat atmış bağırıyor diye. Çocuk hasta olunca korkumdan çocuğu hastaneye götüremiyorum. Eczaneden parayla ilaç alıyorum. Bize Suriye’den mikrop getirdin diyorlar. Otobüste Suriyelilere yaklaşmayın mikrop kaparsınız diye bağırıyorlar.” (Görüşmeci 9, 22.12.2018)

Grafik 14 Ayrımcılık ve Dışlanmaya Uğrama Durumu ve Ayrımcılığa Uğranan Alanlar

Mahalle ile kurulan ilişkinin mekânsal boyutunun analiz edilmesi amacıyla katılımcılara yaşadıkları ilçe/mahallede hangi mekânları sıklıkla kullandıkları sorulmuştur. Elde edilen verilere göre mekânsal ilişkilerin öncelikli olarak sağlık ve eğitim gibi kamusal hizmet, park alanı ve alışveriş gibi temel kentsel hizmetlere dayalı ihtiyaçlardan ve gündelik ihtiyaçlardan ileri geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, görüşmecilerin kentte en çok ziyaret ettikleri kentsel kamusal alanın Kültürpark ve sahil şeridi olduğu görülmüştür.

Grafik 15 İlçede ve Mahallede En Sık Kullanılan Mekanlar

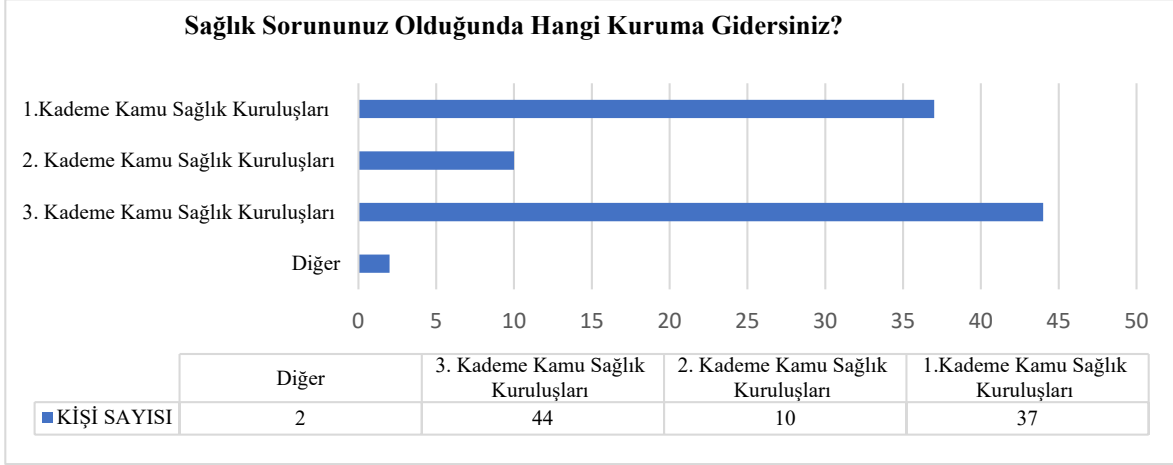
2.4. Kamusal Hizmetlere Erişim

Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin önemli bir kısmını okul çağındaki çocukların oluşturması, dahası 2011'den beri devam eden süreçte Türkiye'de dünyaya gelen ve bugün okula devam edecek yaşa gelmiş çocukların varlığı, Suriyeli çocukların eğitim ihtiyacını göz önünde tutmayı gerektirmektedir. Türmen (2011, s. 13), en temel çocuk haklarından eğitim hakkının uluslararası sözleşmeler ve yasalarla güvence altına alındığını, afetler gibi acil durumlarda da sürdürülmesinin devletin zorunlu görevi olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda afet durumlarının, çocuğun psikolojik sağlığında travmatik izler bıraktığının, çocuğun bu zorlu sürecin üstesinden gelebilmesinde eğitimin önemli katkısı olacağını altını çizmektedir. İnsan eliyle yaratılmış bir afet olarak Suriye savaşı ve ardından gelen göç süreçlerinin de çocuklarda benzer etkiler yarattığını ifade eden Yavuz ve Mızrak (2016, s. 177) Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitim koşullarını acil durumlarda eğitim çerçevesinde incelemektedir. Okula devam edemeyen 500 bin mülteci çocuğun varlığına, okula devam edenler açısından pek çok aksaklık ve yetersizliğe dikkat çekilmektedir. (Yavuz ve Mızrak, 2016, s. 194-195). Çalışmamızda, Suriyeli kent mültecilerinin kamusal hizmetlere erişim olanakları en temel düzeyde bulunan eğitim ve sağlık ihtiyaçları üzerinden sorgulanmıştır. Ailede okul çağındaki bireylerin eğitim alıp almadığı sorulmuş, alan bireyler açısından eğitimin kalitesini değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların %41'i okul çağındaki aile bireylerinin eğitim alabildiğini, %35'i ise alamadığını bildirmiştir. Eğitim alamayan okul çağındaki çocukların istihdama katılma ve ortaöğretim çağında eğitimin sürdürülmemesi nedenleriyle olduğu görülmüştür. Bir hanede ise İzmir'de İl Göç İdaresi ile kayıt sorunu yaşadığı için hanedeki çocukların eğitim alamadığı görülmüştür. Eğitim hizmetlerinden memnuniyet derecesinin genel anlamda yüksek olduğu görülmüştür.

En temel insan haklarından biri de sağlık hizmetlerine ulaşım hakkıdır. Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik sağlık hizmetleri, Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında tanımlanmakta, Suriyeliler acil ve ikinci/üçüncü basamak sağlık hizmetlerinden geçici koruma kimlik belgesiyle ücretsiz yararlanmaktadır (Keleşmehmet, 2018, s. 121). Katılımcıların sağlık hizmetlerine erişim olanaklarının anlaşılması amacıyla, hanedeki çocukların aşı durumu, sağlık ihtiyaçlarının nerelerden ve ne şekilde karşılandığı sorulmuştur. Sonuçlar katılımcıların %72'sinin sağlık hizmetlerine erişim sağlayabildiklerini; %86'sı çocuklarının aşılandığını; sağlık ihtiyaçlarının en çok üçüncü kademe (araştırma hastaneleri, üniversite hastaneleri vb.) ve birinci kademe sağlık kuruluşlarından (aile sağlığı merkezleri) karşılandığını göstermektedir. Özellikle birinci kademe sağlık kuruluşlarını kullanmak görüşmeciler tarafından "kentsel yaşama ve toplumsal yaşama katılmanın önemli yollarından biri" olarak ifade edilmiştir. Kadınların kent içi

hareketliliklerinde çocuklarının sağlık ihtiyaçlarını karşılamak üzere 3. Kademe sağlık kuruluşlarına yapılan ziyaretler önemli bir yer tutmaktadır.

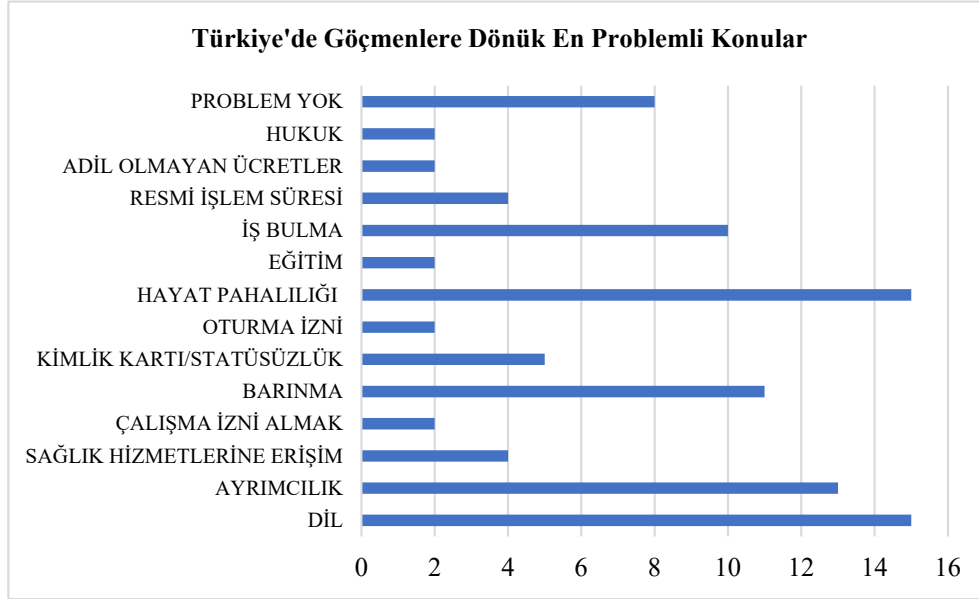
Grafik 16 Tercih Edilen Sağlık Kurum ve Kuruluşları

2.5. Duygular, Kaygılar ve Beklentiler

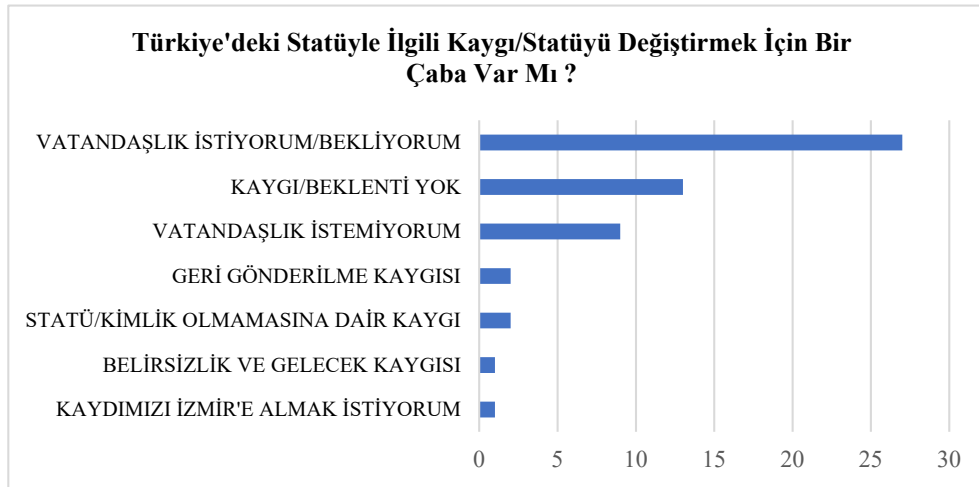
Kültürleşme (acculturation) kavramı Berry (2005, s. 698-699) tarafından, farklı kültürel grupların ve bu gruplara mensup olan bireylerin bir araya gelmesinin neticesinde, gruplarda gerçekleşen karşılıklı kültürel ve psikolojik değişimler olarak tanımlanmaktadır. Kültürleşme stresiyse, kaynağını kültürleşme sürecinden alan; psikolojik sağlığın olumsuz etkilenmesi, kaygı, depresyon, yabancılaşma, ötekilik duygusu, kimlik karmaşası ve psikosomatik semptomlar gibi davranışsal belirtilerle kendini gösterebilen bir tür stres biçimi olarak tanımlanmaktadır. Kültürleşme stresi fiziksel, psikolojik ve sosyal yönleri olan bir sağlık sorunu olarak tarif edilir (Berry vd., 1987, s. 492-493). Çalışmamızda, Suriyeli mültecilerin psikolojik ve fiziksel sağlığını etkileyebileceğini düşündüğümüz ve kültürleşme stresi kapsamında ele alabileceğimiz unsurların yanı sıra geçmiş yaşantıları ve gelecek beklentileri de ele alınmıştır. Bu amaçla, göç sürecindeki maddi ve manevi kayıpları, mevcut yaşam koşullarında problem olarak gördükleri konular, endişe duydukları meseleler, göç sonrasındaki duygu durumları ve geleceğe ilişkin beklentilerini saptayabilmek amacıyla katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Türkiye’de göçmenlere yönelik problem olarak gördükleri konuların en fazla dil, hayat pahalılığı ve ayrımcılıkla ilişkili meseleler olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra barınma ve iş bulma gibi temel konularda sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Dil sorununa dönük “[Türkçe bilmeden gündelik işleri yürütmek] Aslında çok zor. Mesela hastayım ama hastaneye gitmiyorum. Tercüman yok. Birbirimizi anlamıyoruz. Engel oluşturuyor” (Görüşmecisi 10, 26.11.2018) ifadeleri ile kamusal hizmetlerin sadece varlığının değil aynı zamanda erişilebilirliğinin de önemli bir sorun olduğunun altı çizilmiştir. Beklentiler arasında gelir elde etmeye ve geçimlik sorununa dönük beklentiler temel yaşam beklentisi olarak öne çıkmıştır. Suriye’deki iç savaş sürecinde tüm sosyal haklarını kaybederek ülkesini terk etmek zorunda kalmış olan ve emeklilik hakkını kaybetmiş olan bir görüşmeci düşüncelerini “istihdam yaratmıyorlar, belediyeler her 10 çalışandan birini Suriyeli yapabilir. Avrupa’da sistem farklı orada dil eğitimi vs. veriyorlar. Dil sorun, Çalışma izni sorun. Gençlere sorun ben bu yaşta sonra balık tutmaktan başka bir şey istemiyorum” şeklinde ifade etmektedir (Görüşmecisi 11, 17.12.2018).

Grafik 17 Kent Mültecilerinin Türkiye’de Göçmen Olarak En Temel Gördükleri Sorunları

Suriyeli mültecilerin gelecekte de Türkiye'nin kalıcı bir üyesi olma isteğine ilişkin bilgi elde etmek amacıyla mevcut yasal statüleriyle ilgili herhangi bir kaygıları bulunup bulunmadığı ve mevcut statüyü değiştirme yönündeki fikirleri sorulmuştur. Katılımcıların 27'si Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı istediğini ya da beklediğini ifade etmiştir. Ayrıca, geri gönderilme kaygısı ve statü/kimlik ile ilgili kaygılar da verilen cevaplar arasındadır. Vatandaşlık istemeyen görüşmecilerin memleketlerine geri dönme ya da başka bir ülkeye geçiş yapma hedefleri olduğu görülmüştür.

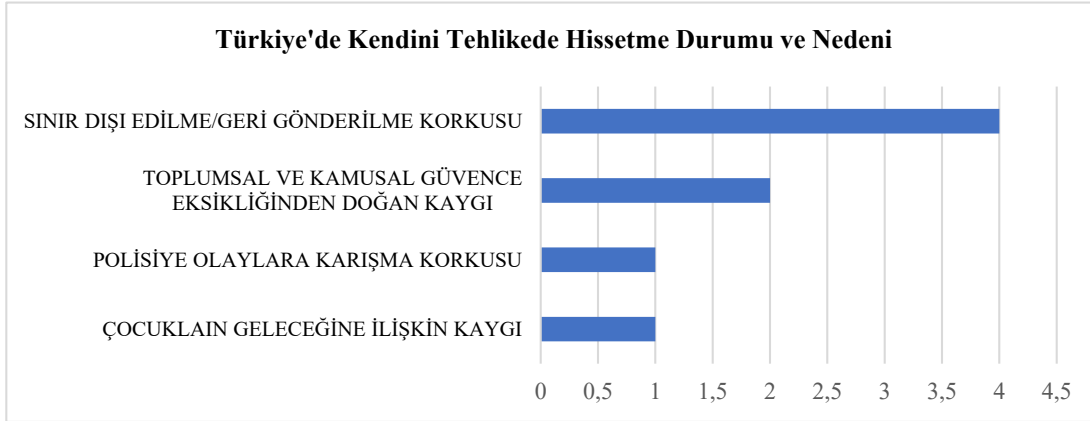
Grafik 18 Türkiye'deki Mevcut Statüye Yönelik Kaygı ve Beklentiler

Katılımcıların kendilerini Türkiye’de ne kadar güvende hissettiği sorulduğunda, büyük çoğunluğun güvenlik sorunu görmediği anlaşılmaktadır. Bu durumu Suriye iç savaşının yarattığı ortama atıfla ifade ederek güvenlik sorununu

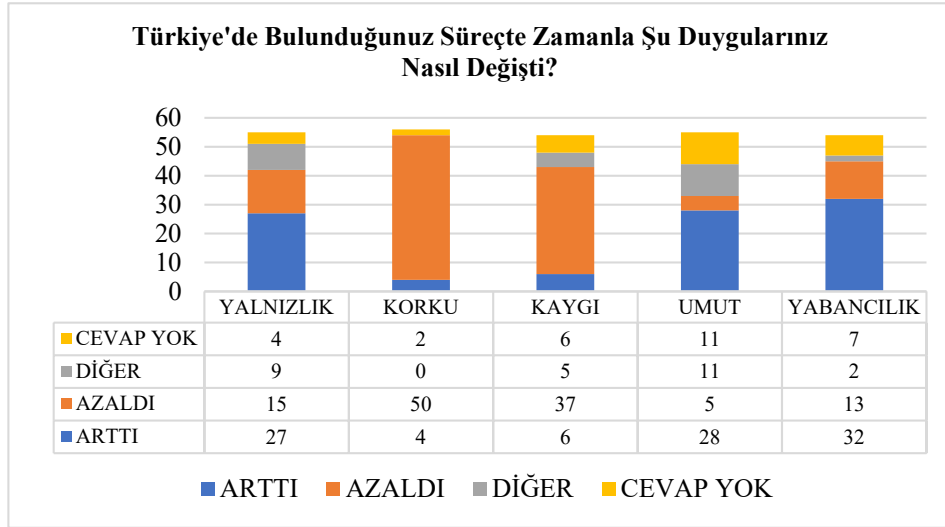
savaş ve barışla ilişkili biçimde algıladıkları görülmüştür. Türkiye’de kendini güvende hissetmeyen katılımcılarına en çok sınır dışı edilme, geri gönderilme konularında kaygı duyduğu görülmektedir. Örneğin, bir görüşmeci bu durumu “6 ay sonra sizi gönderecekler, 2 ay sonra şu olacak, sizi kamplara toplayacaklar gibi şeyler duyuyoruz. Araftayız. Bugün buradayız ama yarın neredeyiz?” (Görüşmeci 6, 10.11.2018) ifadeleriyle aktarmaktadır.

Grafik 19 Türkiye’de Yaşamakla İlgili Hissedilen Kaygılar

Katılımcıların Türkiye’de buldukları süre zarfında yalnızlık, korku, kaygı, umut ve yabancılık duygularının nasıl değiştiğini değerlendirmeleri istenmiştir. Savaşın sona eren güvenli bir ortama erişen mültecilerin korku ve kaygı duygularının azaldığı, umut duygusunun arttığı; ancak diğer taraftan yabancılık ve yalnızlık duygularında Türkiye’ye geldikten sonra artış yaşandığı ifade edilmiştir.

Grafik 20 Türkiye’de Yaşama Başladıktan Sonra Duyguların Değişimi

Son olarak göç sürecinin beklendiği üzere pek çok maddi ve manevi kayıp yarattığı görülmektedir. Katılımcılara savaştan itibaren yaşamış oldukları kayıpların neler olduğu sorulduğunda maddi kayıpların ve ölüm gibi travmatik

yaşantıların ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra sosyal hayatta yaşanan değişimler, memleketten ve yakınlarından ayrılmış olmak da göç sürecinin yaratmış olduğu kayıplar arasında sıralanmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA:

Bu çalışmada Suriyeli kent mültecilerin göç süreçleri ve yaşam koşulları, ekonomik, hukuksal, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla ele alınmıştır. Çalışmaya konu olan ve TÜBİTAK tarafından finanse edilen araştırma projesinde, İzmir kentinin bir vaka çalışması olarak seçilmesinin temel nedenlerinden biri 2012 yılından sonra Suriye’den gelen kitlesel göçün varış noktalarından biri olan kentin bir “geçiş mekânı” olarak görülmesidir. İzmir, geçiş kenti fonksiyonuyla, Avrupa’ya ulaşmak isteyen göçmenlerin önemli duraklarından biri olmakla birlikte, yerleşmek ve kalıcı düzen kurmak amacıyla da tercih edilen bir hedef kenttir. Bu tercihlerin genel anlamda akrabalık bağları, kentin ucuz barınma imkânı sağlaması ve ekonomik faaliyetler tarafından şekillendiği görülmektedir. Suriyeli mültecilerin göç hikâyeleri incelendiğinde Türkiye sınırları dâhilinde ve dışında pek çok duraktan geçilerek İzmir’e ulaşıldığı görülmektedir. Bir diğer taraftan geleceğe dönük beklentiler göz önünde tutulduğunda sürecin dinamizmini koruduğu anlaşılmaktadır. Suriyeli mülteciler açısından uzun ya da kısa süreli ihtiyaçlara cevap veren pek çok duraktan geçilmiş olması ve ileriye dönük planlar, aktif bir göç sürecinden bahsetmeyi mümkün kılmaktadır. Suriye’deki savaşın ne zaman ve hangi koşullarda sona ereceği, savaş sona erse bile Türkiye’ye yerleşmiş sayıları milyonlara ulaşan mültecilerin ne kadarının geri döneceği belirsizliğini korumaktadır. Bu nedenle Suriyelilerin, Türkiye toplumunun kalıcı bir unsuru haline geldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Ekonomik faaliyetleri ve çalışmakta oldukları işlerin nitelikleri göz önünde tutulduğunda Suriyelilerin işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumunda, kayıt dışı istihdamın olumsuz etkileri ön plana çıkmaktadır. Öyle ki, yasal statü meselesinin Suriyeli mültecileri emek piyasasının en kırılgan işçileri durumuna getirdiği yorumuna varılabilmektedir. Bir diğer taraftan hem ekonomik şartların hem de sosyal ilişkilerin çıktıkları, barınma koşullarında karşılaşılan güçlüklerle kendini göstermektedir. Öyle ki, düşük standartlardaki evlerde ikamet ediyor olmak ekonomik gelir düzeyinin bir sonucu; kiralık konut arayışında yaşanan zorluklarsa Türkiye vatandaşlarıyla kurulan sosyal ilişkilerin doğurgusu olarak karşımızda durmaktadır. Bunların yanı sıra evin geçimini üstlenmek üzere çalışmak durumunda olan ve bu sebeple eğitime devam edemeyen okul çağındaki çocukların azımsanamayacak oranı, ekonomik koşulların çalışmamız kapsamında ele aldığımız neredeyse her başlıkta merkezi bir önem arz ettiğini göstermektedir.

Suriyeli kent mültecilerin yaşam koşullarını ve göç süreçlerini analiz ettiğimiz bu çalışmada iş gücü piyasasında yaşanan zorluklara, kentsel ve kamusal hizmetlere erişim koşullarına, sosyal uyum ve toplumsal kabul süreçlerini sektete uğratan ayrımcılık, dışlanma gibi sorunlara değinilmiştir. Bütün bu bilgilerden hareketle Türkiye toplumuna yeni bir sosyal grup olarak eklenen Suriyeli mültecilerle kurulacak birlikte yaşam pratiğine katkı sağlayabilecek bütüncül, kalıcı ve kapsayıcı programlara ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılabilmektedir.

Bu makale kapsamında yaşam koşulları başlığı ile ilişkili olarak ele alınmamış olan konulardan bir tanesi yerel yönetimlerin kent mültecilerine sundukları hizmetlerdir. Belediyeler, 5393 sayılı Belediye Kanununun Hemşehri Hukuku başlıklı 13. Maddede ve çeşitli düzenlemelerden hareketle mültecilere hizmet sunumu açısından görevlendirilmiştir. Bu makalenin dayandığı araştırma kapsamında 2017, 2018 ve 2019 yıllarında İzmir’de saha araştırmasının gerçekleştirildiği Basmane’de yetkili olan yerel yönetimlerle görüşmeler yapılmış, 2019 ve 2020 yıllarında araştırma ekibi tarafından gerçekleştirilen çalıştaylara yerel yönetim yetkilileri katılım göstermiş ve odak grup çalışmalarında yer almışlardır.

Bu görüşmeler göstermiştir ki yerel yönetimlerin sundukları hizmetlerde gösterdikleri tavır ya belediye başkanının kişisel vizyonuna dayalıdır ya da çeşitli mertebelerdeki personelin kişisel tutum ve davranışlarına tabiidir. Bunun temel nedeni, yerel yönetimlerin Suriye’den gelen göç ile kentte hemşehri statüsünde barınmakta olan mülteci nüfusuna dönük kurumsal bir yaklaşım ve tavır sergilememesi ya da sergilemekten kaçınmasıdır. Örneğin, kimi yerel yönetim yetkilileri, bu araştırma kapsamında sunulan çalışma alanında “kentsel dönüşüm” uygulamaları yapılacağı için ilgili nüfusun bu mahalleleri terk edeceğini ve bu kapsamda bir sorun olmadığını aktarmıştır. Kentte yapılan planlarda mülteci nüfusu, nüfus projeksiyonu ve kentsel donatı hesaplamalarına dahil edilmemiştir. Çamur’a göre

(2017), bahsi geçen hizmetler atölyeler, kurslar, aynı yardımlar vb. kısmi ve geçici eylemlerdir. 2019 yılından bu yana İzmir’de Konak Belediyesi mülteci merkezi gibi etkileşim ve kültürleşmeye hizmet verme potansiyeli olan fiziki mekanlar gibi eylemler üretmişlerdir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi uluslararası kurum kuruluşların İzmir Ofisleri’nin girişimlerinin de katkısıyla ile İzmir Büyükşehir Belediyesi stratejik plan, bütçe planı gibi dokümanlarda sorunu ele almaya başlamıştır. Bu durum Betts, Memişoğlu ve Ali (2021) tarafından ortaya koyulmuş olan belediye başkanlarının tutumlarının merkezi hükümet politikalarından daha sınırlayıcı ya da daha proaktif olabileceği savını desteklemektedir.

Bu çalışmada kentsel mültecilerin yaşam koşulları İzmir-Kapılar bağlamında çok yönlü ve çok boyutlu olarak ele alınmıştır ve keşfedici bir yaklaşımla işlenmiştir. Suriyelilerin yaşam şartlarına işaret eden her bir unsur, başlı başına ayrı bir araştırmanın problemi olarak ele alınabilecek nitelikte ve kapsamdadır. Bu çalışmada sunmuş olduğumuz bulgularının, farklı disiplinlerce gerçekleştirilecek çalışmalara kaynaklık edebilecek veriler sunması beklenmektedir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır. Bu çalışmaya ilişkin etik kurul izin talebi “Yıldız Teknik Üniversitesi Akademik Etik Kurulu” tarafından 24.05.2017 tarihinde, 55779672-604.01.02-E.1705240179 sayılı belge ile onaylanmıştır.

Finansal Destek: Bu çalışma, TÜBİTAK 1003 Öncelikli Alanlar ve AR-GE programı kapsamında desteklenmekte olan “Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni bir Bakış Açısı: Kapsayıcı Kent İnşası Amaçlı Sosyal İnovasyon Deneyi” başlıklı 117K826 (ana proje), 117K805ve 117K829 kodlu projeler kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Teşekkür: “Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni bir Bakış Açısı: Kapsayıcı Kent İnşası Amaçlı Sosyal İnovasyon Deneyi” başlıklı 117K826 (ana proje), 117K805ve 117K829 kodlu projeler kapsamında gerçekleştirilmiş olan bu çalışma için tüm proje ekibine teşekkürü borç biliriz. Özellikle projenin İzmir ekibine katkılarından ötürü teşekkür eder, bu çalışma kapsamında hazırlanmış olan tüm grafik, tablo ve görsel materyalin projenin İzmir ekibi tarafından hazırlanmış olduğunu beyan ederiz.

KAYNAKÇA:

Kitaplar ve Kitap Bölümleri:

Harvey, D. (2013). *Asi şehirler*, A. D. Temiz, (Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Karakaya Ayalp, E. (2020). **Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni bir Bakış Açısı: Kapsayıcı Kent İnşası Amaçlı Sosyal İnovasyon Modeli**. S. Fedakar, A. Karadağ ve A., S., Erkul Yağcı (der.), *Tarih Boyunca Uluslararası Göç ve Göçmenlik* içinde (ss. 319-331). Ege Üniversitesi Yayınları: İzmir.

Makaleler:

Akbaş, S., Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2018). **Küresel fabrika kentinin görünmeyen işçileri: Denizli işgücü piyasasında Suriyeli göçmenler**. *Çalışma ve Toplum*, 56(1), 167- 192.

Berry, J. W. (2005). **Acculturation: Living successfully in two cultures**. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712.

Berry, J. W., Sabatier, C. (2010). **Acculturation, discrimination, and adaptation among second generation immigrant youth in Montreal and Paris**. *International Journal of Intercultural Relations*, 34(3), 191-207.

Berry, J. W., Kim, U., Minde, T., Mok, D. (1987). **Comparative studies of acculturative stress.** *International Migration Review*, 21(3), 491-511.

Betts, A., Memişoğlu, F., Ali, A. (2021). **What Difference do Mayors Make? The Role of Municipal Authorities in Turkey and Lebanon's Response to Syrian Refugees.** *Journal of Refugee Studies*, 34(1), 491-519,

Çalışkan, A. (2020). **Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin mekân tercihlerinde rasyonelliğin analizi.** *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1189-1204.

Çamur, A. (2017). **Suriyeli mülteciler ve belediyelerin sorumluluğu İzmir örneği.** *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 113-129.

Çelik, Ç., İçduygu, A. (2019). **Schools and refugee children: the case of Syrians in Turkey.** *International Migration*, 57 (2), 253-267.

Çetin, İ. (2016). **Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği.** *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4) 1001-1016.

Kaygısız, İ. (2017). **Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri.** *Friedrich-Ebert-Stiftung*. 1-20.

Keleşmehmet, H. (2018). **Dünyada ve Türkiye'de göçmen sağlığı.** *The Journal of Turkish Family Physician*, 9(4), 119-126.

Köser Akçapar, Ş. Şimşek, D. (2018). **The politics of Syrian Refugees in Turkey: A question of inclusion and exclusion through citizenship.** *Social Inclusion*, 6 (1), 176-187.

Lordoğlu, K., Aslan, M. (2016). **En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014.** *Çalışma ve Toplum*, 49(2) 789-808.

Makovsky, A. (2019). **Turkey's refugee dilemma. Tiptoeing toward integration.** *Foreign Policy and Security*. Erişim: <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2019/03/13/467183/turkeys-refugee-dilemma/> (Erişim Tarihi: 03.09.2021).

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E. (1993). **Theories of international migration: A review and appraisal.** *Population and Development Review*, 431-466.

Pettigrew, T. F. (1998). **Inter group contact theory.** *Annual Review of Psychology*, 49(1), 65-85.

Sam, D. L., Berry, J. W. (2010). **Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet.** *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 472-481.

Şahankaya Adar, A. (2018). **Türkiye'de yeni prekarya Suriyeli işgücü mü?.** *Çalışma ve Toplum*, 56(1) 13-36.

Syria- Local Government (2021). Britannica. Erişim: <https://www.britannica.com/place/Syria/Local-government> (Erişim Tarihi: 01.02.2021).

Safak-Ayvazoglu, A., ve Kunuroglu, F. (2021). **Acculturation experiences and psychological well-being of Syrian refugees attending universities in Turkey: A qualitative study.** *Journal of Diversity in Higher Education*, 14(1), 96-109. <https://doi.org/10.1037/dhe0000148>

Şafak-Ayvazoğlu, A., Kunuroğlu, F., Yağmur, K. (2021). **Psychological and socio-cultural adaptation of Syrian refugees in Turkey.** *International Journal of Intercultural Relations*, 80, 99-111.

Şimşek, D. (2019). **Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya yayılımı: analitik ve karşılaştırmalı bir değerlendirme.** *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 493-518.

Yavuz, Ö., Mızrak, S. (2016). **Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği.** *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199.

Yıldız, A., Uzgören, E. (2016). **Limits to temporary protection: non-camp Syrian refugees in İzmir, Turkey.** *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(2), 195-211.

Tebliğler:

Anbarcı, M., Giran, Ö., Türkan, Y. S., Manisalı, E. (2011). **Ürün olarak konut kavramı ve Türkiye'deki konut satışlarının ürün hayat eğrisi yaklaşımıyla değerlendirilmesi.** 6. *İnşaat Yönetimi Kongresi*, (25-27 Kasım 2011), Bildirileri içinde (ss. 291-303). Bursa: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.

Balkır, Z. G. (2010). **Konut hakkı ve ihlalleri: kentli haklarının doğuşu,** *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu* (s. 342). Denizli: Pamukkale Üniversitesi.

Raporlar:

HABITAT III (2014). **Üçüncü Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Yerleşmeler Konferansı Türkiye Ulusal Raporu** <https://habitat.csb.gov.tr/habitat-iii-turkiye-ulusal-raporu-i-5737> (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

Huang, C., Graham, J. (2018) **Are Refugees Located Near Urban Job Opportunities? Center for Global Development, Center for Global Development.** <https://www.cgdev.org/sites/default/files/are-refugees-located-near-urban-job-opportunities.pdf> (Erişim Tarihi: 22.02.2021).

IOM- International Organization for Migration (Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü). (2017). **World Migration Report 2018.** <https://www.iom.int/wmr/world-migration-report-2018> (Erişim Tarihi: 21.02.2021).

Kalkınma Atölyesi (2016). **Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu.** *Yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine.* <http://www.ka.org.tr> (Erişim Tarihi: 10.04.2021)

Özbakır, A., Çakır, B., Karakaya Ayalp, E., Kurtarıcı, E., Biricik, G., Karan, O.,..., Ayalp, E. (2021). **Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni Bir Bakış Açısı: "Kapsayıcı Kent İnşaatı" Amaçlı "Sosyal İnovasyon Deneyi"**, TÜBİTAK 1003 Öncelikli Alanlar ve AR-GE Projeleri, 117K826, 117K829, 117K805 Kodlu Projeler Sonuç Raporu, Ankara: TÜBİTAK.

Türmen, T. (2011) **Eğitim Reformu Girişimi. Eğitim İzleme Raporu 2001.** "Önsöz: Afet Zamanlarında Eğitim" (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

UNESCO (2016). **Cities Welcoming Refugees and Migrants.** Erişim: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246558> (Erişim Tarihi: 12.01.2021).

UNHCR- United Nations High Commissionaire of Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). (2017). **Syria Regional Refugee Response. Operational Portal Refugee Situations.** Erişim: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

Web Siteleri:

İzmir Valiliği İl Göç İdaresi Resmî web sitesi. **İstatistiklerle İzmir.** Erişim: <http://www.izmir.gov.tr/istatistiklerle-izmir/> (Erişim Tarihi: 10.06.2018).

EK: GÖRÜŞMELER VE GÖRÜŞMECİLERİN PROFİLLERİ⁸

Görüşmeci No	Görüşmeci Profili	Görüşme Tarihi	Görüşmenin Yapıldığı Mahalle
Görüşmeci 1	Cinsiyet: Kadın Yaş: 27 Medeni Durum ve Aile: Evli, 3 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: Eğitim Almamış İstihdam: Parça Başlı Nakış İşçiliği	3.11.2018	Kadifekale
Görüşmeci 2	Cinsiyet: Kadın Yaş: 31 Medeni Durum ve Aile: Tek ebeveyn, 5 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: Ortaokul İstihdam: Günlük düzensiz işler	3.11.2018	Kadifekale
Görüşmeci 3	Cinsiyet: Kadın Yaş: 24 Medeni Durum ve Aile: Evli, 3 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: Ortaokul İstihdam: Parça başlı nakış işleri	3.11.2018	Kadifekale
Görüşmeci 4	Cinsiyet: Erkek Yaş: 34 Medeni Durum ve Aile: Evli, 3 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: Ortaokul İstihdam: İnşaat işçisi	28.10.2018	Sakarya
Görüşmeci 5	Cinsiyet: Kadın Yaş: 32 Medeni Durum ve Aile: Evli, 1 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: Üniversite İstihdam: Arapça özel ders öğretmenliği	20.11.2018	Kubilay
Görüşmeci 6	Cinsiyet: Kadın Yaş: 27 Medeni Durum ve Aile: Evli, 6 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: İlkokul İstihdam: Çalışmıyor	10.11.2018	Kadifekale
Görüşmeci 7	Cinsiyet: Kadın Yaş: 30 Medeni Durum ve Aile: Evli, 4 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: İlkokul İstihdam: Çalışmıyor	2.11.2018	Pazaryeri
Görüşmeci 8	Cinsiyet: Erkek Yaş: 68	22.12.2018	Süvari

⁸ Bu bölümde sadece makale metninde doğrudan alıntı yapılan görüşmelerle görüşmecilerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Metinde de aktarıldığı üzere bu çalışmadaki analizlere kaynaklık eden derinlemesine görüşmelerin toplam sayısı 60'tır.

	Medeni Durum ve Aile: Evli, 5 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: Üniversite İstihdam: Çalışmıyor			
Görüşmeci 9	Cinsiyet: Kadın Yaş: 24 Medeni Durum ve Aile: Evli, 3 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: Ortaokul İstihdam: Çalışmıyor	22.12.2018	Süvari	
Görüşmeci 10	Cinsiyet: Kadın Yaş: 24 Medeni Durum ve Aile: Evli, 2 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: Lise İstihdam: Çalışmıyor	26.11.2018	Kadifekale	
Görüşmeci 11	Cinsiyet: Erkek Yaş: 60 Medeni Durum ve Aile: Evli, 9 Çocuk Sahibi Eğitim Durumu: İlkokul İstihdam: İnşaat İşçisi	17.12.2018	Ali Reis	

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ
Title of Article	Geographic Information System Supported Optimization of Erzurum-Palandöken Solid Waste Collection and Transport System	
Corresponding Author	Şahset İRDEMEZ Atatürk University, Engineering Faculty, Department of Environmental Engineering, sirdemez@atauni.edu.tr	
Received Date	11.06.2021	
Accepted Date	13.09.2021	
DOI number	https://doi.org/10.35674/kent.950617	
Author / Authors	Şahset İRDEMEZ Muhammet Nuri YILDIRIM Sinan KUL Fatma EKMEKYAPAR TORUN Züleyha BİNGÜL	ORCID: 0000-0002-0205-4630 ORCID: 0000-0003-4104-0693 ORCID: 0000-0002-7824-756X ORCID: 0000-0002-2289-176X ORCID: 0000-0003-2472-9077
How to Cite	İrdemez, Ş., Yıldırım, M. Y., Kul, S., Ekmekyapar Torun, F. and Bingül, Z. (2021). Erzurum-Palandöken Katı Atık Toplama ve Taşıma Sisteminin Coğrafi Bilgi Sistem Destekli Optimizasyonu, Kent Akademisi, Volume, 14 Issue 3, Pages, 687-704.	

Erzurum-Palandöken Katı Atık Toplama ve Taşıma Sisteminin Coğrafi Bilgi Sistemi Destekli Optimizasyonu

Şahset İRDEMEZ¹
Muhammet Nuri YILDIRIM²
Sinan KUL³
Fatma EKMEKYAPAR TORUN⁴
Züleyha BİNGÜL⁵

ABSTRACT:

It is up to local governments to collect, transport and dispose of solid wastes. Since the amount of solid waste generated is increasing day by day, it is important to plan this process well and to ensure the lowest cost. In this study, the current collection / transportation system of domestic solid wastes produced within the borders of Palandöken district of Erzurum city center was examined; The solid waste collection vehicles were accompanied, the container locations were numbered, the collection routes were determined on the satellite map, and a data that could be analyzed was created. In the current system, route optimizations were made and ergonomic solutions were developed. By evaluating the quantities, characterizations and projections of the produced domestic solid wastes, it has been studied on systems with minimum cost for effective, efficient and regular collection and transportation. Thanks to the optimization studies carried out in the domestic solid waste collection and transportation system within the boundaries of the district, savings were achieved in the amount of travel, work force and time spent, and a decrease in annual costs was recorded. It is concluded that 18.56% savings can be made in the annual budget used in the current system.

KEYWORDS: Solid waste management, collection and transport system, container, GIS, cost minimization.

¹ Atatürk University, Engineering Faculty, Department of Environmental Engineering, sirdemez@atauni.edu.tr

² Atatürk University, Engineering Faculty, Department of Environmental Engineering, yildirim252009@hotmail.com

³ Bayburt University, Applied Sciences Faculty, Department of Emergency Aid and Disaster Management, sinankul@bayburt.edu.tr

⁴ Atatürk University, Engineering Faculty, Department of Environmental Engineering, fyapar@atauni.edu.tr

⁵ Iğdır University, Engineering Faculty, Department of Environmental Engineering, zuleyha.bingul@igdir.edu.tr

ÖZ:

Katı atıkların toplanması, taşınması ve bertaraf edilmesi yerel yönetimlere düşmektedir. Oluşan katı atık miktarlarının gün geçtikçe artması nedeniyle bu sürecin iyi planlanması ve en düşük maliyetin sağlanması önem taşımaktadır. Bu çalışmada Erzurum ili merkez Palandöken ilçesi sınırları içerisinde üretilen evsel katı atıkların mevcut toplama/taşıma sistemi irdelenmiş; katı atık toplama araçlarına eşlik edilmiş, konteynır konumları numaralandırılmış, toplama rotaları uydu haritasında belirlenmiş ve üzerinde analiz yapılabilecek bir veri oluşturulmuştur. Mevcut sistemde rota optimizasyonları yapılarak ergonomik çözüm önerileri geliştirilmiştir. Üretilen evsel katı atıkların miktarları, karakterizasyonları ve projeksiyonları değerlendirilerek etkin, verimli ve düzenli bir şekilde toplanması, taşınması için minimum maliyetli sistemler üzerine çalışılmıştır. İlçe sınırları içerisinde gerçekleştirilen evsel katı atık toplama taşıma sistemindeki optimize çalışmaları ile kat edilen yol miktarında, iş gücünde ve harcanan zamanda tasarruflar sağlanmış, yıllık maliyetlerde düşüş kaydedilmiştir. Mevcut sistemde kullanılan yıllık bütçede %18.56 oranında tasarruf yapılabileceği sonucuna varılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Katı atık yönetimi, toplama/taşıma sistemi, konteynır, CBS, maliyet minimizasyonu.

1. GİRİŞ:

Katı atıklar genel olarak yaşadığımız çevrede oluştuğu için en fazla dikkat çeken çevre kirleticilerdir. Evlerden, bahçe, park ve piknik alanları gibi halka açık yerlerden, endüstriyel içeriklere sahip atık oluşturmayan işyerlerinden atılan tehlikeli ve zararlı atık kavramına girmeyen atıklara genel olarak evsel katı atık denmektedir (Hanay ve Koçer, 2006). Ülkemizde günlük kişi başına ortalama 1 kg evsel nitelikli katı atık üretilmektedir. Günlük kişi başı evsel nitelikli katı atık üretim miktarı nüfus karakteristikleri, coğrafik yerleşim, mevsimler, halkın alışkanlıkları ve gelir düzeyi gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Ülkemizde katı atıkların toplanması ve taşınması ilçe sınırları içerisinde İlçe Belediyelerine verilmiştir (Solak ve Pekküçükşen, 2018), İlçe sınırları içerisinde toplanan katı atıklar ya doğrudan düzenli depolama alanlarına götürülmekte ya da bir aktarma istasyonunda toplanarak katı atık depolama sistemine taşınmaktadır. Ara istasyonların kurulması genellikle aynı depolama sahasını kullanan birbirine yakın ilçeler için uygun olmaktadır. Genellikle bilimsellikten uzak şekilde yapılan toplama ve taşıma işlemleri hizmet edilen bölgelerin dağınık yapısı nedeniyle verimlilikten uzaktır (Yıldız vd., 2009).

Hızlı ve çarpık kentleşmenin doğal bir sonucu olarak, özellikle büyük kentlerde, katı atık sorunu her geçen gün artmakta, bu nedenle katı atıkların etkin, verimli ve düzenli bir şekilde toplanması, taşınması, depolanması ve değerlendirilip zararsız hale getirilmesi zorunlu bir hal almaktadır (Karakol, 1999). Zira bu sistemlerin optimize edilmesi hem taşıma maliyetini düşürecek hem de elde edilen tasarrufun farklı alanlarda kullanılmasını sağlayacaktır. Ayrıca katı atıkların toplanması sonucu araçlardan çıkan hava kirleticisi gazlar da optimize taşıma sistemi ile azalacağından canlı sağlığını da olumlu yönde etkileyecektir (Yalçınkaya, 2020).

Kentsel katı atıkların büyük bir bölümü evsel katı atıklardan oluşmaktadır. Evsel katı atık yönetim sistemi maliyetlerinin %65 ila %80'i toplama ve taşıma operasyonlarına ayrılmaktadır (Taşpınar, 2018). Oldukça büyük miktarda maliyet gerektiren toplama taşıma operasyonlarında daha sistematik çalışma düzeni ve ergonomik çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır (Aydın, 2015). Bu konu ile ilgili yapılan birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar genellikle optimum toplama güzergahının optimizasyonunu belirleyen "Vehicle Routing Problem (VRP)" olarak tanımlanmıştır. (Chatzouridis ve Komilis 2012; Das ve Bhattacharyya 2015; Mantzaras ve Voudrias 2017).

Katı Atık Yönetimi'nin ilk aşaması oluşan katı atık miktarının azaltılmasıdır. Bir yandan atık toplama ve bertarafına yönelik en ileri teknolojiler geliştirilirken, diğer taraftan da çıkan atığın azaltılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bunun en etkili yolu halkın eğitimi ve ayrıca üreticinin bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesidir (Çakır vd. 2019). Atık yönetim planlarının oluşturulmasında doğrudan etkili iki parametre atık miktarı ve atığın karakterizasyon bilgisidir. Bu iki parametre, atığın toplanmasından taşınmasına, geri kazanımından bertarafına kadar tüm planlama süreçlerinde yol gösterici öneme sahiptir. Özellikle toplama taşıma operasyonlarına atık bileşenlerinin etkisi oldukça fazladır.

Toplama taşıma operasyonlarında kullanılan araç ve gereçlerin yüksek ekonomik değere sahip oluşu maliyetlerin düşürülmesini zaruri kılmaktadır (Aydın, 2015). Evsel katı atıkların toplanma taşınma operasyonlarının modelleme ve optimizasyon çalışmaları ilk olarak 1960'lı yıllarda yapılmıştır (Quon vd., 1965). Daha sonraki süreçte günümüze

kadar yerli ve yabancı birçok araştırma ve uygulama çalışması yapılmış olup, ülkemizde ise kayıtlara geçen ilk çalışma Kınacı ve arkadaşları tarafından İstanbul üzerine yaptıkları çalışmadır. Bu çalışmada katı atık toplama taşıma maliyetlerinin optimizasyon çalışmaları ile %50 oranında azaltılabileceğini ortaya koymuşlardır (Kınacı vd., 2000).

Taşınır konteynır sistemi yaygın olmayan bir yöntem olup genellikle ticari atıkların toplanmasında kullanılır. Bu yöntemle 3-40 m³ arasında büyük hacimli çöp kapları dolu çöp kaplarının yanına getirilir. Kamyon boş kabı bırakıp dolusunu üzerine alır ve oradan ayrılır. Atıkların geçici depolanmasında kullanılan konteynırlar bertaraf yerlerine taşınır, boşaltılır ve tekrar ya kendi yerine veya başka bir noktaya konulur. Bir diğer taşıma sistemi sabit konteyner sistemidir. Sabit konteynır sistemi en yaygın kullanılan evsel katı atık toplama yöntemidir. Atık konteynırları toplayıcılar tarafından elle veya hidrolik sistemli kollarla kaldırılıp atık toplama aracının yükleme sahanlığına boşaltılır. Daha sonra aracın sıyırma ve sıkıştırma levhası çöpleri buradan sıyrarak alır ve içeriye doğru sıkıştırır. Kapasitesi dolan araç atıkları boşaltmak üzere bertaraf alanına ulaşır. Borularla taşıma sistemi ise 1950'li yıllardan sonra başlayan bir yöntemdir. Bu yöntemde katı atık iletiminde su kullanılmaz. Bacaya atılan çöpler vakumla veya basınçlı hava ile merkezi bir toplama sistemine veya katı atık bertaraf tesisine iletilmektedir. Sistemiz toplama sistemi ise, atıkların yerden elle veya yükleyici araçlar yardımıyla alınarak toplama aracına düzensiz yerleştirilip bertaraf noktasına taşıma şeklinde gerçekleştirilen yöntemdir. Bu yöntem genellikle geri dönüştürülebilir atıkların, hacimli atıkların, inşaat moloz atıklarının vb. toplanmasında ve bölgesel kirliliğin meydana geldiği alanlarda kullanılır.

Bu çalışma kapsamında Erzurum İli merkez Palandöken İlçesi sınırları içerisinde üretilen evsel katı atıkların mevcut toplama taşıma sistemi irdelenmiş olup, ergonomik çözüm önerileri üretilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada sistemin optimizasyonu hem araç sayıları, hem araç rotaları hem de personel sayısı üzerinden yapılmıştır.

2. MATERYAL ve METOT:

2.1. Materyal

Ülkemizde bulunan 30 büyükşehir arasında yer alan Erzurum ilinin 3 merkez ilçesinden biri olan Palandöken ilçesi çalışma bölgesi olarak seçilmiştir. Palandöken ilçesinin haritası Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Palandöken ilçe haritası

Palandöken ilçesi 700 km²'lik sınırları içerisinde toplam 26 mahalle barındırmaktadır. Palandöken ilçesi, Erzurum ilinin merkezinde yer almaktadır. Batısında Çat ilçesi, kuzeybatısında Aziziye ve Aşkale ilçesi, doğusunda Pasinler ilçesi, güneyinde Tekman ilçesi ve kuzeyinde Yakutiye ilçesi ile çevrelenmektedir. Doğu-batı uzunluğu 70 km, kuzey-güney uzunluğu 10 km olan Palandöken ilçesinin yüz ölçümü ise 700 km²'dir (Anonim, 2018a).

Toplam nüfusun %96,7'si merkez mahallelerde yaşarken %3,3'lük kısım kırsal bölgelerde ikamet etmektedir. Yine toplam nüfusun %49,2'si erkeklerden, %50,8'i ise kadınlardan oluşmaktadır. İlçede geçmiş yıllara ait veriler değerlendirildiğinde zamana bağlı olarak nüfusun genellikle artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Tablo 1'de İlçe merkezinde bulunan 5 mahalle ile kırsal kesimin toplam nüfusu verilmiştir.

Tablo 1. Palandöken ilçesi 2018 yılı nüfusu (Anonim, 2018b)

Mahalle	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Toplam Nüfus
Abdurrahman Gazi Mahallesi	13.040	12.454	25.494
Adnan Menderes Mahallesi	14.167	16.370	30.537
Hüseyin Avni Ulaş Mahallesi	17.065	17.637	34.702
Müftü Solakzade Mahallesi	13.456	13.750	27.206
Yunus Emre Mahallesi	22.550	22.655	45.205
Kırsal Bölgeler	2772	2735	5507
Toplam	83.050	85.601	168.651

2.2. Metot

Bu çalışma da öncelikle toplama rotaları, mevcut konteynırların konumu ve sayıları toplama ve taşıma işini gerçekleştiren Palandöken Belediyesi araçlarına refakat edilerek gerçekleştirilmiştir. Elde edilen rotalar ve konteynır konumları Google earth programında işaretlenerek konteynırlara numara verilmiştir. Daha sonra her bir araç için Google earth programında en fazla konteynırın katı atıklarının alınabileceği en kısa rotalar belirlenmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI:

3.1. Mevcut Atık Toplama Taşıma Sistemi

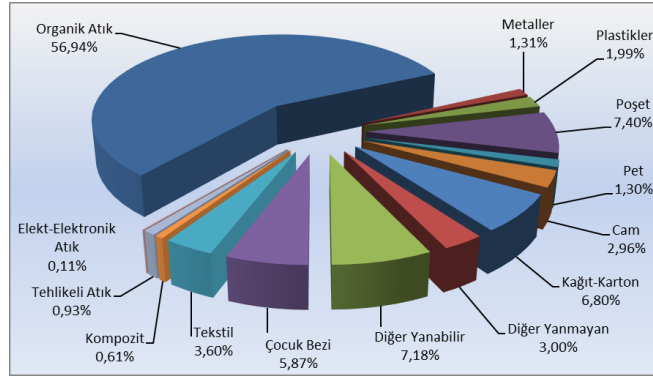
Palandöken ilçesinde evsel katı atık toplama, taşıma işlemleri sabit konteynır sistemi kullanılarak yürütülmektedir. İlçe genelinde yaklaşık 2000 civarında bulunan konteynırların tümü 770 L sıcak daldırma galvanizli çöp konteynırlarından oluşmaktadır. Ancak yeni konteynır ihtiyacı veya ekonomik ömürlerini dolduran konteynırların yenileri ile değiştirilmesi gibi nedenlere bağlı olarak ilçe genelindeki toplam konteynır sayısı sürekli değişkenlik göstermektedir. 1192 cm yüksekliği, 1251 cm genişliği ve 770 cm derinliğine sahip konteynırlar imal edildikleri malzeme cinsine bağlı olarak uzun ömürlü oldukları gibi, tabanlarında yer alan tekerlekleri ile hareket kabiliyeti kazandırılmış olarak kullanım kolaylığı sunmaktadır.

Palandöken Belediyesi bünyesinde 9 adet evsel katı atık toplama taşıma aracı kullanılmaktadır. Araçların tümü 2014 modeldir. Arkadan yüklemeli, sıkıştırılmalı sistemle çalışan araçlar 13 m³ depolama, 1,5 m³ yükleme haznesine sahiptirler. 7 araç sistemde aktif kullanılırken, arıza, bakım, onarım, kaza vb. nedenlere bağlı olarak sistemin sürekliliğinin aksatılmaması amacı ile 2 adet araç yedekte tutulmaktadır. Haftanın her günü 7 araçla, gündüz 7 araçla gece olmak üzere vardiya sistemi ile evsel katı atık toplama taşıma organizasyonu yürütülmektedir. Toplam 14 ayrı rota ile her gün toplama işlemi tekrarlanmaktadır. Araç şoförleri tamamen kendi inisiyatiflerini kullanarak belirlemiş oldukları güzergâhlarda ilerlemek sureti ile tüm konteynırlar gün içerisinde en az bir kez boşaltılmaktadır. Ana arterlerde ve nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerde konteynırlar gün içerisinde iki kez boşaltılmaktadır. Genelde her rota sonunda katı atık düzenli depolama sahasında araç boşaltılarak bir sonraki çıkacağı vardiyayı beklemek üzere şantiye alanında parka çekilmektedir.

Gece ve gündüz vardiyalarında 28 tane işçi, 14 tane şoför görev yapmaktadır. Sistemin sürekliliğini sağlamak amacı ile 2 tane işçi ve 2 tane şoför vasıflarına sahip 4 personel yedek olarak görev yapmaktadır. Toplam 46 personel ile toplama taşıma operasyonları yürütülmektedir.

3.2. Atık Karakterizasyonu

Katı Atık Düzenli Depolama Sahasında yapılmış olan karakterizasyon çalışması sonucu ortaya çıkan evsel katı atık bileşenleri Palandöken ilçesinde üretilen evsel katı atık bileşenleri ile benzer özellikler göstereceği tahmin edilmektedir. Bu nedenle çalışmada Erzurum için tespit edilen veriler kullanılmıştır. Erzurum merkez ilçelerinde üretilen evsel katı atıkların bileşenleri Şekil 2’ de verilmiştir.

Şekil 2. Erzurum merkez ilçelerinde üretilen evsel katı atık bileşenlerinin yüzdesi (Erzurum BŞB. 2018a)

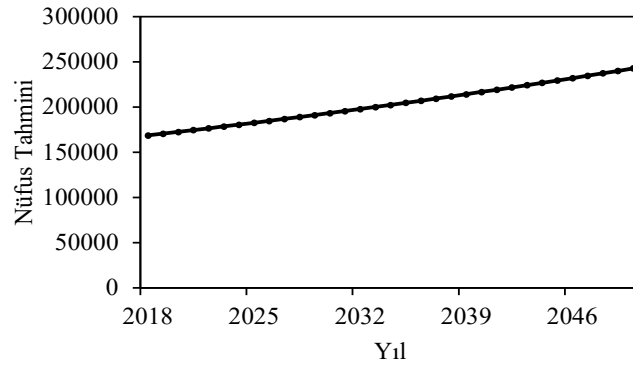
3.3. Atık Miktarı ve Projeksiyonu

Evsel katı atıkların miktarı ile muhteviyatları toplama taşıma organizasyonlarını doğrudan etkileyen önemli iki parametredir. Bu nedenle organizasyonların sürdürülebilirlikleri için gelecekte üretilecek olan atık miktarları en doğru şekilde tahmin edilmelidir. Palandöken ilçesi sınırları içerisinde üretilen 2018 yılına ait evsel katı atık miktarları Tablo 2’de yer almaktadır. İlçedeki katı atık miktarı yaz aylarında insan aktivitelerine bağlı olarak artış göstermektedir.

Tablo 2. 2018 yılında Palandöken ilçesinde üretilen evsel katı atık miktarları (Erzurum Palandöken Belediyesi, 2018)

Ay	Atık Miktarı (kg)
Ocak	3.341.960
Şubat	3.165.600
Mart	3.936.440
Nisan	3.736.080
Mayıs	4.121.440
Haziran	3.942.580
Temmuz	3.900.460
Ağustos	3.424.340
Eylül	3.571.480
Ekim	3.767.180
Kasım	3.553.160
Aralık	3.431.780
Toplam	43.892.500 kg

Palandöken ilçesinde önümüzdeki yıllarda üretilecek olan evsel katı atık miktarları üzerine bir öngörü yapılabilmesi için atık miktarı ile doğrudan ilişkili olan nüfus gelişiminin olabildiğince gerçekçi bir tarzda tahmin edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Palandöken ilçesine ait TÜİK nüfus verileri kullanılarak iller bankası metodu uygulanmak suretiyle nüfus projeksiyonu analiz edilmiş ve sonuçlar Şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. Palandöken ilçesi nüfus projeksiyonu

Palandöken ilçesinde 2018 yılına ait evsel katı atık miktarı ile nüfus verileri kullanılarak kişi başı üretilen günlük atık miktarı 0.71303 kg kişi-1 gün-1 olarak tespit edilmiştir.

Proje kapsamında Türkiye'deki kişi başı evsel atık üretim oranının %2 ile %3 arasında geometrik artacağı öngörülmüştür (Türkiye Belediyeler Birliği, 2016). Bu öngörü doğrultusunda Palandöken ilçesinde kişi başı günlük atık miktarının %2.2 oranında geometrik olarak artacağı kabulü yapılmıştır. Bulunan sonuçlar 5 yıllık aralıklarla Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Palandöken ilçesi evsel katı atık projeksiyonu

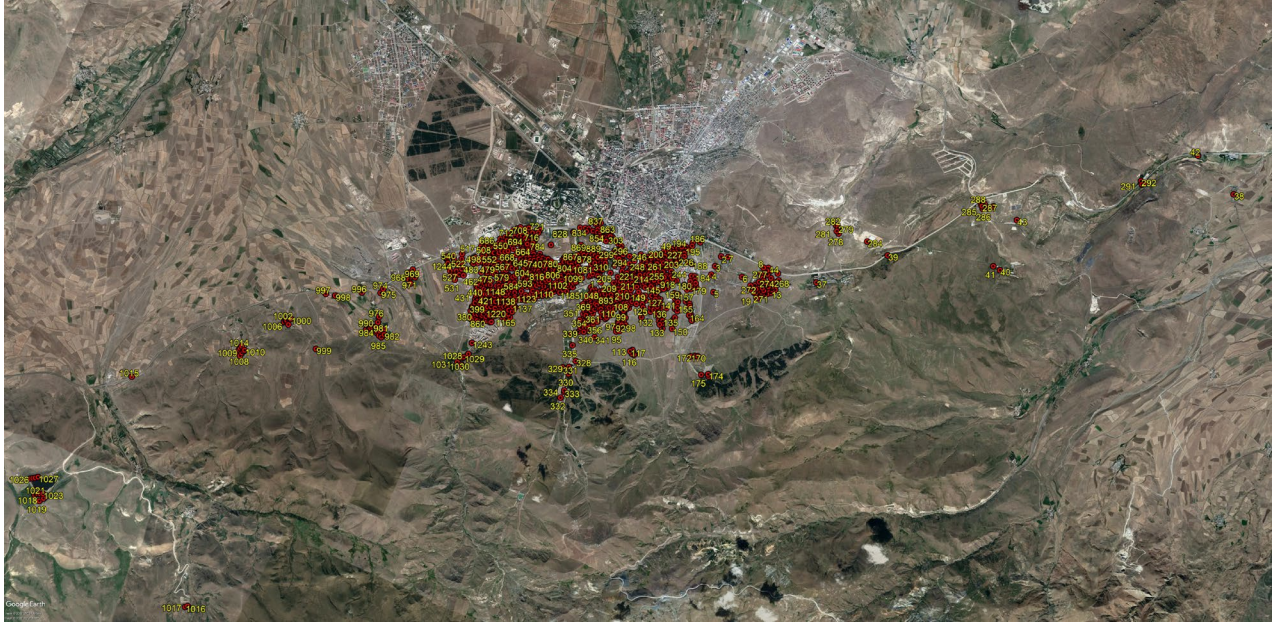
Yıl	Nüfus (kişi)	Kişi Başına Günlük Atık Miktarı (kg/kişi-gün)	Üretilen Atık Miktarı (ton)
2020	172 536	0.74475	46 901
2025	182 643	0.83036	55 356
2030	193 342	0.92580	65 334
2035	204 669	1.03222	77 111
2040	216 658	1.15087	91 011
2045	229 351	1.28316	107 417
2050	242 786	1.43066	126 781

Yapılan analizler neticesinde Palandöken ilçesi sınırları içerisinde 2050 yılında 126 781 ton evsel katı atık üretileceği öngörülmüş olup, ilerleyen yıllarda mevcut atık toplama taşıma sisteminin yetersiz kalacağı anlaşılmaktadır. Üretilen atığın özellikleri doğrultusunda ihtiyaca cevap verecek şekilde en uygun maliyetli sürdürülebilir atık toplama taşıma sistemlerinin planlanması gerekmektedir.

3.4. Konteynırların Numaralandırılması

Gerçekleştirilen saha çalışmaları kapsamında ilçe sınırları içerisinde yer alan konteynırların konumları ve sayıları tespit edilmiştir. Tespit edilen konteynırların konumları Google earth programı üzerinde işaretlenerek numaralandırma işlemi yapılmıştır. İşaretlenen noktalarda çoğunlukla bir veya iki konteynır yer alırken ihtiyaca bağlı olarak bu sayının 10'a kadar çıktığı gözlemlenmiştir. 714 noktada birer, 423 noktada ikişer, 79 noktada üçer, 27 noktada dörder, 3 noktada beşer, 1 noktada altı, 2 noktada yedişer ve 1 noktada on adet konteynır yerleştirildiği belirlenmiştir.

Toplam 1250 noktada 1950 adet çöp konteynırını tespit edilmiştir. Çalışma bölgesinde yer alan konteynırların konumlarını gösteren harita Şekil S1’de verilmiştir.

Şekil S1. Palandöken İlçesinde konteyner numaralarını gösteren harita

3.5. Atık Toplama Rotasyonu ve Sıklığı

Toplama taşıma organizasyonlarında aktif görev alan 7 araç gündüz ve gece olmak üzere iki farklı rotayı takip ederek günlük çalışmalarını tamamlamaktadır. Günlük toplam 14 ayrı rotada ilerleyen 7 araç, şoförlerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda tamamen alışagelmış güzergâhlarda hareket etmektedir. Toplama taşıma rotalarının bilimsel bir çalışmaya dayanmadığı, zaman zaman aynı güzergâhın tekrar kullanıldığı gözlemlenmiştir. Belediyenin günlük atık toplama rotalarına ait veriler Tablo 4’de verilmektedir. Mevcut atık toplama ve taşıma sisteminde aralarındaki mesafe yakın olan birçok konteynırın dolmadığı gözlemlenmiştir. Kırsal bölgelerde yer alan konteynırlar 2 veya 3 günde bir kez boşaltılmakta, kentsel bölgelerde ise özellikle nüfus yoğunluğunun ve ticari yaşamın çoğunlukta olduğu ana arterlerdeki konteynırlar gündüz ve gece rotalarında olmak üzere günde 2 kez boşaltılmaktadır.

Kentsel bölgelerde arkadan yüklemeli, sıkıştırılmalı atık toplama işlemini yürüten araçlar ortalama 200 civarında konteynır ile kapasitelerini doldururken, kırsal bölgelerde ortalama 160 tane konteynır ile araçların kapasitesi dolmaktadır. Atık toplama araçlarının geçmiş dönemlere ait istatistik verileri değerlendirildiğinde, her 100 km’de ortalama 64 L yakıt tükettikleri sonucuna varılmıştır.

Tablo 4. Günlük atık toplama rotalarına ait veriler (Erzurum Palandöken Belediyesi, 2019)

Toplama Rotası	Yapılan Yol Miktarı (km/gün)	Çalışan Personel Sayısı (kişi)	Kullanılan Yakıt Miktarı (L)	Toplam Geçen Süre (dk)	Toplanan Atık Miktarı (kg)
1 Gündüz	49	3	31,36	199	7800
2 Gündüz	53	3	33,92	200	9340
3 Gündüz	50	3	32	214	6880
4 Gündüz	47	3	30,08	218	8060
5 Gündüz	49	3	31,36	207	8960
6 Gündüz	45	3	28,80	208	8400
7 Gündüz	48	3	30,72	199	7860
1 Gece	51	3	32,64	301	8880
2 Gece	79	3	50,56	290	10060
3 Gece	54	3	34,56	265	6340
4 Gece	57	3	36,48	289	7260
5 Gece	57	3	36,48	198	8520
6 Gece	79	3	50,56	329	10140
7 Gece	49	3	31,36	272	7740
Toplam	767	-	490,88	3389	116240
Ortalama Değer	54,78	-	35,06	242,07	8303
Birim Değer	1	-	0,64	4,42	151,55

Her araç tamamladığı güzergâh sonunda Erzurum Büyükşehir Belediyesi bünyesinde işletilen ve Adaçay mevkiinde bulunan Katı Atık Düzenli Depolama Sahasında atık boşaltımı yapmaktadır. Günlük tekrar edilen 14 rotanın ortalaması incelendiğinde; 54.78 km'de 35.06 L yakıt kullanılarak 242.07 dk'lık süre zarfında 8303 kg atık toplandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Aynı zamanda 1 km'de 0.64 L yakıt kullanılarak 4.42 dk'lık süre zarfında 151.55 kg atık toplandığı hesaplanmaktadır.

3.6. Atık Toplama Maliyeti

Palandöken ilçe sınırları içerisinde sabit konteynır sistemi ile gerçekleştirilen evsel katı atık toplama ve taşıma organizasyonları için 2018 yılına ait maliyet analizi yapılmıştır.

a) Konteynır bakım-onarım maliyeti: Palandöken İlçe Belediyesi sorumluluğunda olan ortalama 2000 konteynır arasında ekonomik ömürlerini dolduranların yenisi ile değişimi, tamir ve benzer bakım onarım maliyetleri aylık ortalama 6 250.00 TL olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda yıllık konteynır bakım-onarım maliyeti 75 000.00 TL tutarında olacaktır.

b) Personel maliyeti: Palandöken İlçe Belediyesi bünyesinde evsel katı atık toplama taşıma organizasyonlarında aktif görev yapan toplam 30 tane işçi ve 16 tane şoför bulunmaktadır. Palandöken Belediyesi'nden alınan veriler doğrultusunda EKAP üzerinden personel maliyetleri hesaplanmıştır (Anonim, 2019).

c) Araç maliyeti: Evsel katı atık toplama taşıma organizasyonlarında görev yapan toplam 9 tane atık toplama aracı kullanılmaktadır. Palandöken Belediyesi atık toplama araçlarını hizmet alımı yöntemi ile çalıştırmakta ve amortisman ile kira giderleri adı altında her bir araç için günlük 754.00 TL maliyeti karşılamaktadır.

2018 yılı içerisinde araçların kullandığı akaryakıt fiyatları değişkenlik gösterdiğinden ortalama litre fiyatı 6.00 TL olarak kabul edilmiştir. Palandöken İlçe Belediyesi'nin 2018 yılına ait evsel katı atık toplama taşıma maliyetlerine bakıldığında işçilik giderlerine 1 810 795.04 TL, araç giderlerine 4 121 016.00 TL ve konteynır bakım onarım giderlerine 75 000.00 TL olmak üzere toplam 6 006 811.04 TL bütçe ayrıldığı tespit edilmiştir. 2018 yılı içerisinde Palandöken İlçe Belediyesi tarafından evsel katı atıkların toplanıp, bertaraf noktasına kadar taşınması için; ilçe sınırları içerisinde ikamet eden her bir birey adına yıllık 35.62 TL veya ton atık başına 136.85 TL kadar maddi kaynak kullanıldığı tespit edilmiştir. 2018 yılına ait katı atık toplama ve taşıma verileri Tablo 5'de verilmiştir.

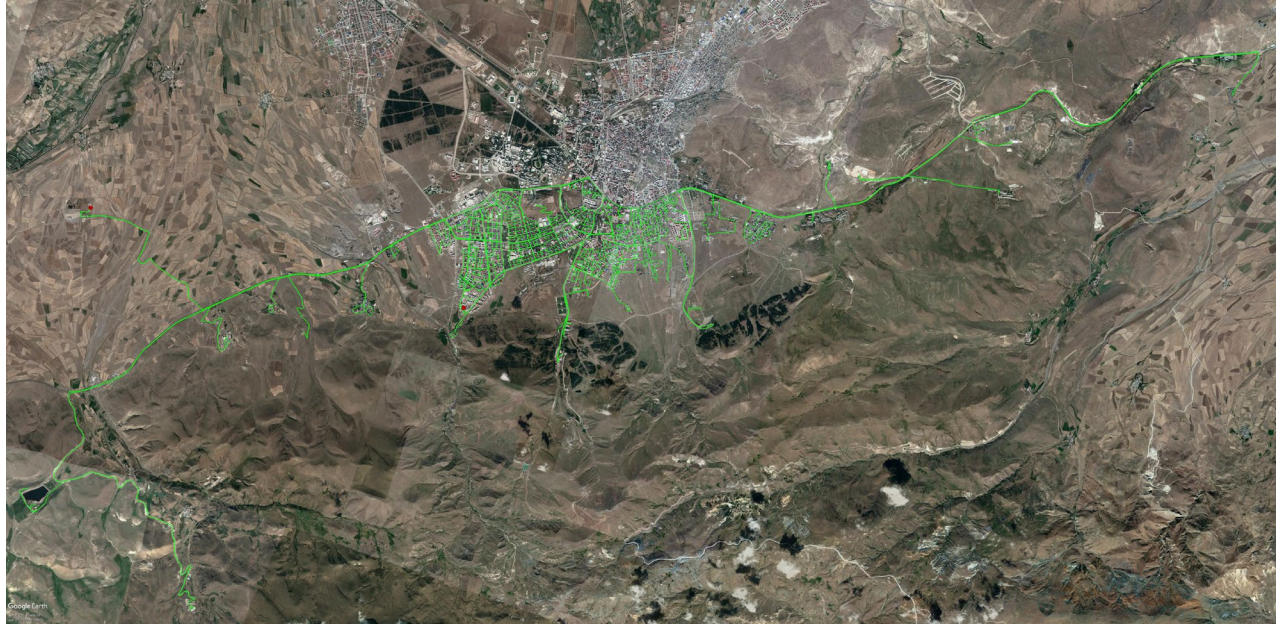
Tablo 5. 2018 yılı atık toplama taşıma maliyet analizi

Personel Giderleri	1 810 795.04 TL
Araç Gideri	4 121 016.00 TL
Konteynır bakım-onarım gideri	75 000.00 TL
Toplam	6 006 811.04 TL
2018 yılı üretilen katı atık miktarı	43 892 500 kg
Ton atık başına maliyet	136.85 TL ton ⁻¹
2018 yılı ilçe nüfusu	168 651 kişi
Kişi başı yıllık atık toplama taşıma maliyeti	35.62 TL kişi ⁻¹ yl ⁻¹

3.7. Atık Toplama Rotasyon Optimizasyonu

Konteynırları numaralandırma çalışması kapsamında ilçe genelinde toplam 1250 noktada 1950 adet konteynır varlığı tespit edilmiştir. Kentsel ve kırsal olarak iki bölgeye ayrılan Palandöken ilçesinde evsel katı atık toplama taşıma sistemlerinde optimizasyon çalışması yapılmıştır.

Mevcut sistemde olduğu gibi sabah akşam vardiya şeklinde çalışılacak olup, sabah vardiyasında 8 araç kentsel bölgede toplama taşıma çalışmalarını yürütürken akşam vardiyasında 2 araç ile kırsal bölgenin atığı toplanacaktır. Sabah vardiyasındaki 8 araç her gün aynı çalışmaları tekrar ederken akşam vardiyasında 2 araç iki günde 1 kez çalışma yapacaklardır. Kırsal bölgelerde evsel katı atık üretim hızı düşük olduğundan iki günde 1 kez toplama yeterli olacaktır. Mevcut sistemde yer alan ana arterlerdeki konteynırların günde iki kez toplanması ihtiyacı doğması durumunda ana arterlere ilave konteynırlar yerleştirilerek sistemin sürekliliği sağlanacaktır. Bu sistem ile kentsel bölgede 8 rota (a, b, c, d, e, f, g, h) kırsal bölgede 2 rota (k, m) olmak üzere toplamda 10 ayrı rota takip edilecek, ancak gün içerisinde 9 rota ile çalışmalar yürütülecektir. Mevcut sistemde günlük tekrar edilen 14 rota 9'a indirilecektir. Optimize edilen toplama taşıma alanlarının tümünü gösteren harita Şekil S2'de verilmiştir.

Şekil S2. Optimize edilen toplama taşıma alanlarının tümünü gösteren harita

Bu hatların optimize haftalık çalışma planı Tablo 6’da verilmiştir. Kentsel bölgede 1030 ayrı noktada 1624 konteynır yer alırken, kırsal bölge sınırları içerisinde 220 ayrı noktada 326 konteynır kalmaktadır. İlçe genelinde tüm konteynırların toplanmasını sağlayacak şekilde Google earth programı kullanılarak deneme yanılma yöntemi ile en kısa 10 rota çizimi gerçekleştirilmiştir. Kentsel bölgedeki rotalar a, b, c, d, e, f, g, h, kırsal bölgedeki rotalar k, m harfleri ile adlandırılmıştır. Çizilen rotalara ait veriler Tablo 7’de yer almaktadır. Tablo 7’de verilen optimize rotaların kullanımı sonucu elde edilecek veriler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 6. Optimize haftalık çalışma planı

	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar
Sabah	a-b-c-d-e-f-g-h	a-b-c-d-e-f-g-h	a-b-c-d-e-f-g-h	a-b-c-d-e-f-g-h	a-b-c-d-e-f-g-h	a-b-c-d-e-f-g-h	a-b-c-d-e-f-g-h
Akşam	k	m	k	m	k	m	k
Günlük rota sayısı	9	9	9	9	9	9	9

Tablo 7. Optimize atık toplama rotalarına ait veriler

Toplama Rotası	Yapılan Yol Miktarı (km)	Konteynır Olan Nokta Sayısı	Toplanan Konteynır Sayısı	Çalışan Personel Sayısı	Kullanılan Yakıt Miktarı (L)
a	46	124	211	3	29,44
b	48	145	215	3	30,72
c	46	157	205	3	29,44
d	49	157	219	3	31,36
e	55	100	197	3	35,20
f	55	138	197	3	35,20
g	51	94	187	3	32,64
h	50	115	193	3	32
k	103	119	159	3	65,92
m	107	101	167	3	68,48

Tablo 8. Optimize atık toplama verimi analizi

	Yol Miktarı (km)	Yakıt Miktarı (L)	Atık Miktarı (kg)
Toplam (Günlük) Değer	505	323,20	116240
Ortalama (Rota) Değer	56,11	35,91	12915
Birim Değer	1	0,64	230,18

3.8. Maliyet Minimizasyonu

Optimize edilmiş toplama-taşıma sistemi için gerekli olan personel giderleri Tablo 9’da verilmiştir. Palandöken ilçesinde optimize edilen evsel katı atık toplama taşıma organizasyonu kapsamında ilçede yer alan konteynırların sayısında ve yerlerinde küçük çaplı değişiklikler yapılabileceği ihtimali öngörülerek mevcut durumda 75.000,00 TL olan konteynır bakım onarım yıllık maliyeti 80.000,00 TL olarak kabul edilmiştir.

Tablo 9. Optimize sistem personel maliyeti

İşçilik Giderleri	Birim Maliyet	Aylık Maliyet	Yıllık Maliyet
Şoför (11)	3 361.27 TL	36 973.97 TL	443 687.64 TL
İşçi (20)	2 973.42 TL	59 468.40 TL	713 620.80 TL
İş Güvenliği Eğitim Gideri	-	5 000.00 TL	60 000.00 TL
Diğer (Elbise, Ayakkabı vb.)	-	-	30 000.00 TL
Toplam	-	-	1 247 308.44 TL

Optimize sistemde gün içerisinde gerçekleştirilecek rota sayısı 9'a düşürülmüştür. Bu kapsamda ihtiyaç duyulan personel sayısı 18 tane işçi, 9 tane şoför ve 2 tane yedek işçi ile 2 tane yedek şoför olmak üzere toplam 31 olarak belirlenmiştir.

Optimize sistemde araç sayısı ile araçların bakım onarım maliyetinde değişiklik olmayacağı öngörülmüş olup, sadece günlük yapılan yol miktarına bağlı olarak yakıt maliyeti hesaplanmıştır. Akaryakıt litre fiyatı ortalama 6,00 TL olarak kabul edilmiştir. Bu durumda optimize edilmiş taşıma-toplama sisteminin araç maliyetleri Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Optimize sistem araç maliyeti

Araç Giderleri	Günlük Maliyet (1 araç)	Aylık Maliyet (9 araç)	Yıllık Maliyet (9 araç)
Yakıt	-	58 176.00 TL	707 808.00 TL
Bakım-Onarım	-	30 000.00 TL	360 000.00 TL
Sigorta	-	-	16 200.00 TL
Muayene	-	-	3 600.00 TL
Kiralama-Amortisman	754.00 TL	-	2 476 890.00 TL
Toplam			3 564 498.00 TL

Bu çalışma kapsamında uygulanan optimize güzergâhların çizimi ile sistematik çalışma programı mevcut sisteme oranla yıllık maliyetlerde düşüş sağladığı gibi konteynırların unutulma veya benzer sebeplere bağlı olarak boşaltılmaması riskini de ortadan kaldırmaktadır. Optimize taşıma sisteminin toplam maliyetini gösteren veriler tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Toplama taşıma sistemleri maliyet analizi

	Mevcut Sistem	Optimize Sistem	Değişim Oranı (%)
Konteynır Bakım Gideri	75.000,00 TL	80.000,00 TL	+ 6,67
İşçilik Gideri	1.810.795,04 TL	1.247.308,44 TL	- 31,12
Araç Gideri	4.121.016,00 TL	3.564.498,00 TL	- 13,50
2018 Yılı Toplam Maliyet	6.006.811,04 TL	4.891.806,44 TL	- 18,56

Kişi başına yıllık atık toplama maliyeti düşük gelirli ülkelerde 3-6 \$ arasında, orta gelirli ülkelerde 9-21 \$ arasında ve yüksek gelirli ülkelerde 42-70 \$ arasında değişmektedir. Ton atık başına toplama-taşıma maliyeti ise düşük gelirli ülkelerde 15-30 \$ arasında, orta gelirli ülkelerde 30-70 \$ arasında ve yüksek gelirli ülkelerde 70-120 \$ arasında değiştiği uluslararası çalışmalar sonucunda ortaya konulmuştur (Cointreau-Levine, 1994). Bu değerler Palandöken ilçesinde kişi başı yıllık atık toplama maliyeti 6,10 \$, ton atık başına maliyet 22.80 \$ olduğu tespit edilmiş olup, bu veriler ışığında düşük gelirli ülkeler sınıfında yer alındığı sonucuna ulaşılmıştır. Palandöken ilçesinde optimize edilen toplama taşıma organizasyonlarına ait (a), (b), (c), (d), (e), (f), (g), (h), (k) ve (m) rotaları Şekil S3-S12'de sırasıyla gösterilmiştir.

Şekil S3. (a) rota güzergâhı

Şekil S4. (b) rota güzergâhı

Şekil S5. (c) rota güzergâhı

Şekil S6. (d) rota güzergâhı

Şekil S7. (e) rota güzergâhı

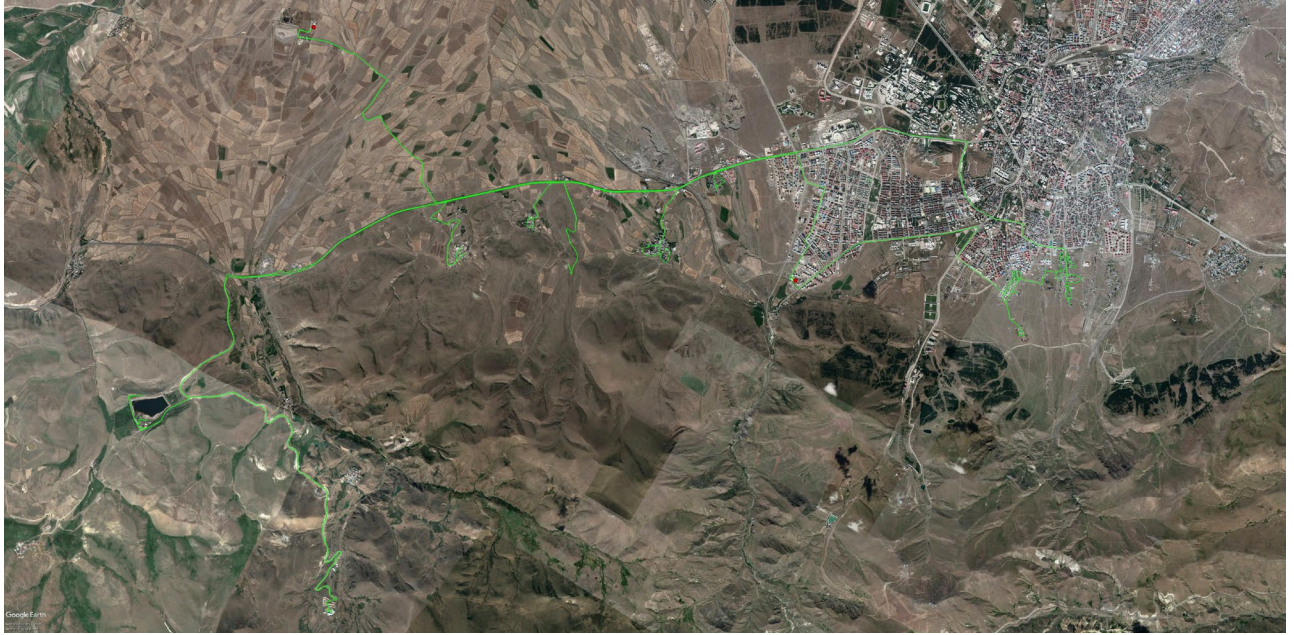
Şekil S8. (f) rota güzergâhı

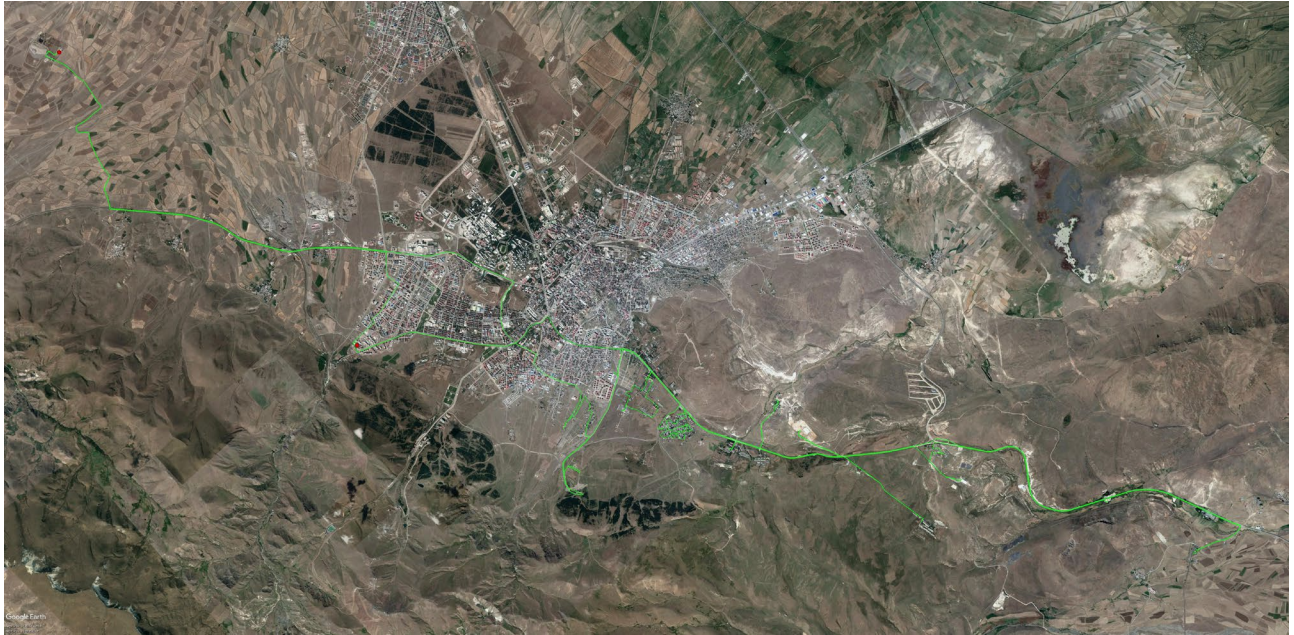
Şekil S9. (g) rota güzergâhı

Şekil S10. (h) rota güzergâhı

Şekil S11. (k) rota güzergâhı

Şekil S12(m) rota güzergâhı

SONUÇ:

Bu çalışma kapsamında Erzurum ili Palandöken ilçesi özelinde gerçekleştirilen evsel katı atık toplama ve taşıma sistemlerine ait süreç her yönü ile incelenmiştir. Evsel katı atıkların karakterizasyonu, miktarı ve projeksiyonuna dair çalışmalar yürütülmüş, Google earth programı kullanılarak en uygun güzergâhların belirlendiği rota optimizasyon

çalışması yapılmıştır. Atıkların etkin, verimli ve düzenli bir şekilde toplanması ve taşınması amacı ile minimum maliyetli sistemler geliştirilmiştir. Bu çalışmalar doğrultusunda aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır;

Palandöken ilçesinde günlük üretilen ortalama 120 ton evsel katı atık sabit konteynır sistemi kullanılarak gerçekleştirilen toplama taşıma işlemleri sonunda bertaraf noktasına ulaştırılmaktadır. Bu süreç 9 adet 13 m³ depolama, 1.5 m³ yükleme haznesine sahip arkadan yüklemeli sıkıştırılmalı atık toplama aracı ve 30 tane işçi, 16 tane şoför olmak üzere toplam 46 tane personel vasıtası ile yürütülmektedir. Palandöken ilçesinde 2018 yılı içerisinde toplam 43 893 ton evsel katı atık üretilmiş olup, ilerleyen yıllarda atık miktarının %2,2 oranında geometrik olarak artacağı kabulü yapılarak 2050 yılında 126 781 ton evsel katı atık üretileceği öngörülmüştür. Ayrıca 2018 yılına ait veriler kullanılarak kişi başı günlük atık miktarının 0.71303 kg olduğu sonucuna varılmıştır. Mevcut sistemin 2018 yılına ait maliyeti 6 006 811.04 TL olarak hesaplanmış, bu tutarın %68,60'ını araç giderleri, %30,15'ini işçilik giderleri ve %1,25'ini konteynır bakım onarım masraflarının oluşturduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında fiziki şartlar (çıkamaz sokak, trafik durumu vb.) dikkate alınarak en uygun güzergâhlar takip edilip, Google earth programı vasıtası ile 10 ayrı atık toplama rotası oluşturulmuştur. Gün içerisinde 9 ayrı rota takip edilecek şekilde çalışma programı hazırlanmıştır. Sisteme daha kolay uyum sağlanması ve rotaların dışına çıkılmaması için her bir araca yerleştirilecek olan tabletlerde kullanılacak navigasyon cihazlarına benzer şekilde araçları takip etmeleri gereken güzergâhlarda yönlendirecek program geliştirilebilir. Ayrıca program içerisine numaralandırılmış konteynırların konumları da eklenerek personel arasındaki iletişim ve çalışma şartları iyileştirilebilir.

Mevcut sistemde 1 km'de 0.64 L yakıt kullanılarak 4.42 dak'lık süre zarfında 151.55 kg atık toplandığı hesaplanmış, optimize sistem ise 1 km'de 0.64 L yakıt kullanılarak 230.18 kg atık toplanacak şekilde organize edilmiştir. Mevcut sisteme göre atık toplama veriminin yaklaşık %50 oranında arttığı göze çarpmaktadır. İlçe sınırları içerisinde gerçekleştirilen evsel katı atık toplama taşıma sistemindeki optimize çalışmaları ile kat edilen yol miktarında, iş gücünde ve harcanan zamanda tasarruflar sağlanmış, yıllık maliyetlerde düşüş kaydedilmiştir. Mevcut sistemde kullanılan yıllık bütçede %18,56 oranında tasarruf yapılabileceği sonucuna varılmıştır.

Bu sonuçlarla beraber, katı atık toplama ve taşıma sisteminde maliyetin düşürülmesinin en etkili yolunun oluşan katı atık miktarının azaltılması ve geri dönüşümün sağlanması olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca akıllı şehirler oluşturma kapsamında araçlara eklenecek navigasyon ve bazı izleme cihazları ile taşıma sisteminin optimizasyonunun da mümkün olduğu düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Teşekkür: Bu çalışmada hiçbir destekten kaçınmayan Erzurum Büyükşehir Belediyesi ve Palandöken Belediyesi yönetici ve çalışanlara teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

Anonim, 2018a. <http://www.palandoken.gov.tr/cografi-durum> Erişim Tarihi: 24.04.2021.

Anonim, 2018b. <http://www.nufusune.com/palandoken-ilce-nufusu-erzurum> Erişim Tarihi: 24.04.2021.

Aydın, T., 2015, Samsun 19 Mayıs İlçesi Katı Atık Toplama Taşıma Sisteminin Coğrafi Bilgi Sistemi Destekli İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Chatzouridis, C. and Komilis, D., 2012, A Methodology to Optimally Site and Design Municipal Solid Waste Transfer Stations Using Binary Programming, Resources, Conservation and Recycling, 60, 89-98.

Çakır, M., Yetiş, A. D., Yeşilnacar, M., Ulukavak, M., 2019, Katı Atıklar için Optimum Güzergâh Tespiti ve Alansal Dağılım Haritalarının CBS Ortamında Oluşturulması: Suroç (Şanlıurfa) Örneği, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 8(2), 595-603. doi:10.17798/bitlisfen.482893.

Das, S. and Bhattacharyya B.K., 2015, Optimization of Municipal Solid Waste Collection and Transportation Routes, Waste Management, 43, 9-18.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi, 2018, Erzurum Merkez İlçelerinde Üretilen Evsel Katı Atık Bileşenlerinin Yüzdesi.

Erzurum Palandöken Belediyesi, 2018, 2018 Yılında Palandöken İlçesinde Üretilen Evsel Katı Atık Miktarları.

Erzurum Palandöken Belediyesi, 2019, Günlük Atık Toplama Rotalarına Ait Veriler.

Hanay, Ö., Koçer, N., 2006, Elazığ Kenti Katı Atıkları Geri Kazanım Potansiyelinin Belirlenmesi, Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bil. Dergisi, 18 (4), 507-511, 2006.

Cointreau-Levine, S.C., 1994, Private Sector Participation in MSW Services in Developing Countries, Volume 1: The Formal Sector, The World Bank, 1994, Washington DC.

Karakol, S., 1999, Optimization of solid waste collection system of Antalya. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 1-198.

Kınacı C, Görgün E, Arslan M, Armadan B, 2000. Private Sector Participation in Municipal Solid Waste Services-A Case Study for Kadikoy of Istanbul in Turkey. In: Wastecon 2000. Biennial Conference and Exhibition on Integrated Waste Management in The Millennium, I, 5-7 September 2000, Cape Town, South Africa, 123-130.

Mantzaras, G. and Voudrias E.A., 2017, An Optimization Model for Collection, Haul, Transfer, Treatment and Disposal of Infectious Medical Waste: Application to a Greek Region, Waste Management, 69, 518-534.

Quon J.E., Tanaka M., Charnes A., 1965, Simulation and Analyses Of A Refuse Collection System, ASCE Journal of SanitaryEngineering Divition, 91(5). <https://doi.org/10.1061/JSEDAI.0000575>.

Solak, S., ve Pekçüküşen, S., 2018, Türkiye'de Kentsel Katı Atık Yönetimi: Karşılaştırmalı Bir Analiz, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(3).

Taşpınar, F. and Uslu, M. A., 2018. Evaluation Of Energy Potential Of Municipal Solid Waste For Direct Waste Combustion in Istanbul, 16th International Conference on Clean Energy, 9-11 May 2018, Gazimağusa, Cyprus.

Türkiye Belediyeler Birliği, 2016, Katı Atık Geri Dönüşüm ve Arıtma Teknolojileri El Kitabı, Ankara.

Yalçinkaya, S., 2020, Katı Atık Toplama ve Taşıma Sisteminden Kaynaklanan Hava Kirleticileri Emisyonlarının Mekansal Analiz Teknikleri ile Farklı Araç Kapasiteleri için Hesaplanması: İzmir Çiğli Örneği, Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 6, 366-376.

Yıldız, Ş., Saltabas, F., Yalçinkaya, S., Kemirtlek, A., 2009, Katı Atık Toplama ve Taşıma Optimizasyonu Kağıthane Örneği, Türkiye'de Katı Atık Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı TÜRKAY 2009, 15-17 Haziran, İstanbul, ss.17-25.

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Evaluation of Van Historical Cheese Bazaar Regarding Tourism Sector and Local Tourism Entrepreneurship in the Restoration and Covid-19 Process		
Corresponding Author	Emine CİHANGİR Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, eccihangir@gmail.com		
Received Date	22.07.2021		
Accepted Date	13.09.2021		
DOI number	https://doi.org/10.35674/kent.973685		
Author / Authors	Emine CİHANGİR Özlem DEMİRHAN	ORCID: 0000-0001-8514-6655 ORCID: 0000-0001-7468-2970	
How to Cite	Cihangir, E., Demirhan, Ö. (2021). Van Tarihi Peynirciler Çarşısı'nın Turizm Sektörü ve Yerel Turizm Girişimciliği Açısından Restorasyon ve Covid-19 Sürecinde Değerlendirilmesi, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages, 705-727.		

Van Tarihi Peynirciler Çarşısı'nın Turizm Sektörü ve Yerel Turizm Girişimciliği Açısından Restorasyon ve Covid-19 Sürecinde Değerlendirilmesi*

Dr. Öğr. Üyesi Emine CİHANGİR¹
Özlem DEMİRHAN²

ABSTRACT:

Van Historical Cheese Bazaar entrepreneurs have undergone two important changes between 2018-2021. The first was the restoration which was undertaken in 2018, and the second has been the Covid-19 Pandemic process, which affects globally the world and Turkey. The latter's effects are still available. The value of cheese which was created by Van Historical Cheese Bazaar for city tourism and how the market entrepreneurs are positioned have been evaluated by such dimensions as a touristic place and entrepreneurship. The research was based on the case study approach which embraces the qualitative research paradigm. In the first stage of the research, face-to-face interviews were achieved with the market entrepreneurs who are selected with the purposive and following snowball sampling method. The second stage of the study was followed by phone interviews with entrepreneurs, local guides, and agencies. The interviews were completed with 28 entrepreneurs, 7 guides and 4 tourist agencies. In addition, the views of the expert and formal institutions who are knowledgeable of the city's recent past were also taken into consideration. The participants emphasized that the restoration had positive and negative outcomes for circular economy and the tourism sector. One of the major outcomes showed that e-marketing efforts have become prominent against the shrinkage in the market during the Covid-19.

KEYWORDS: Van Historic Cheese Bazaar, Tourism Entrepreneurship, Van Herby Cheese, Covid-19, Restoration.

¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, eccihangir@gmail.com

² Turizm İşletmeciliği M.A, ozlemdmrhn.92@gmail.com

*Bu çalışmanın 2019 yılına ilişkin ön bulguları IWACT 19 Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

ÖZ:

Tarihi Peynirciler Çarşısı girişimcileri 2018-2021 yılları arasında önemli iki sürece tanıklık etmişlerdir. Birincisi 2018 yılında gerçekleştirilen restorasyon ve ikincisi ise tüm dünyayı ve ülkemizi etkileyen ve etkileri halen devam eden Covid-19 Pandemi sürecidir. Çalışmada Van Tarihi Peynirciler Çarşısı'nın hem turistik bir mekan hem de girişimcilik boyutu tartışılarak kent turizmi için yarattığı değer ve Çarşı girişimcilerinin ne şekilde konumlandırıldıkları araştırılmıştır. Araştırma nitel araştırma paradigmasında durum çalışması olarak yürütülmüştür. Araştırmanın ilk aşamasında amaçsal örneklem ve kartopu örneklem yöntemi ile belirlenen Çarşı girişimcileri ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. İkinci aşama girişimciler, yerel rehberler, acentalar ile telefon görüşmeleri yapılarak yürütülmüştür. Görüşmeler 28 girişimci, 7 rehber ve 4 acenta ile tamamlanmıştır. Kentin yakın geçmişine hâkim kişi ve kurum yetkililerinin uzman görüşleri alınmıştır. Katılımcılar, restorasyonun hem ticari olarak hem de turizm sektörü açısından olumlu ve olumsuz sonuçları olduğunu belirtmişlerdir. Covid-19 sürecinde pazarda oluşan daralmaya karşı e-pazarlama çalışmaları artmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Van Tarihi Peynirciler Çarşısı, Turizm Girişimciliği, Van Otlu Peyniri, Covid-19, Restorasyon.

GİRİŞ

Van kenti sahip olduğu tarihi ve kültürel geçmişi ve doğal güzelliklerinin yanı sıra yerel yiyecekler anlamında da zengin bir kültüre sahiptir. Kentin geleneksel yerel yiyeceklerinden Van Otlu peyniri (VOP) kentin turistik ürün olarak değer kazanan en önemli ürünlerinden biridir. VOP aynı zamanda coğrafi işarete sahip olup kavut, murtaga, kaymak, bal, çörek ile meşhur Van kahvaltısında yer alan önemli yerel yiyeceklerden biridir. VOP farklı aromaya sahip lezzeti ile hem yerel halkın hem de kente gelen turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir.

Geleneksel yöntemler ile yerel halk tarafından üretimi yapılan VOP ağırlıklı olarak Tarihi Peynirciler Çarşısı'nda (TPÇ) hem yerel halkın hem de turistik amaçlı kent dışından gelen yerli ve yabancı turistlerin satışına sunulmaktadır. VOP kente, yıllık ortalama yüz milyon TL'nin üstünde ekonomik değer yaratmaktadır (Tarihi Peynirciler Çarşısında Restorasyon Sürüyor, 2018).

Cumhuriyet dönemine tarihlenen TPÇ tescilli bir yapı olmamasına rağmen şehrin kültürel geçmişinde ve yaşamında önemli bir mekân olma özelliği taşımaktadır. Çalışmada, TPÇ hem turistik bir mekan olarak hem de turizm girişimciliği bağlamında restorasyon öncesi-sonrası ve Covid-19 süreçleri çerçevesinde değerlendirilecektir. Çalışmanın amacı, kent merkezinde TPÇ'de yer alan yerel girişimcilerin kendilerini ve çarşayı turizm sektörü içinde ne şekilde konumlandıklarını, turizm sektörü tarafından çarşı girişimciliği ve çarşının önem ve anlamını belirlemek ve kent merkezini daha çekici hale getirecek tarihi ve yerel değerlerin korunup, kullanılabilmesi için kamu ve özel sektörde farkındalık yaratmaktır.

Bu araştırma öncesinde yapılan araştırmalara ilişkin literatür incelendiğinde Van Tarihi Peynirciler Çarşısının turizm girişimciliği boyutunu ele alan (Cihangir ve ark., 2019) ve sürdürülebilir turizm açısından değerlendiren (Direk Subaşı, 2018) bildiriler ile Çarşı'nın ana ürünü olarak kimliğini oluşturan Van otlu peynirinin turistik ürün olarak değerlendirilmesi ve peynir turizmine alt yapı oluşturmaya yönelik olarak deneyimleme sürecine odaklanan çalışmalar görülmektedir (Cihangir ve Demirhan, 2020). Bununla birlikte saha ile ilgili yapılan mimari ve tasarıma yönelik araştırmalarda bulunmaktadır (Karakuş Can, 2019).

Bu araştırma ise bu araştırmaların tamamlayıcısı niteliğinde olup, literatürde daha önce ortaya konulan peynir turizmi potansiyelinin kentte özellikle kitle turizmine yönelik olarak nasıl bir potansiyeli olduğunu, bu potansiyele Van Tarihi Peynirciler Çarşısı girişimcilerinin yaklaşımı ve bu potansiyelin değerlendirilmesi noktasında avantaj ve dezavantajlarının neler olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda, araştırma özellikle nitel boyutuyla çarşı girişimciliğini restorasyon öncesi-restorasyon sonrası ve hemen ardından başlayan Covid-19 sürecini eleştirel olarak değerlendirmesi noktasında literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Bu kapsam da aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır. Bu kapsam da aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır.

TPÇ'nin turizm sektörü ve turizm girişimciliği bağlamında değerlendirilmesi için oluşturulan araştırma soruları aşağıda sunulmuştur;

1. TPÇ turizm sektörü açısından turizm çekiciliği olan bir mekan mıdır?
2. TPÇ turizm sektörü açısından restorasyon önce ve sonrası turizm çekiciliği olan bir mekan mıdır?
3. TPÇ girişimcilerinin restorasyon öncesi ve sonrasına ilişkin sorunları nelerdir?
4. TPÇ ve girişimciliğine Covid-19 pandemi sürecinin etkileri nelerdir?
5. TPÇ girişimcileri kendilerini turizm girişimcisi olarak konumlandırıyorlar mı?
6. TPÇ turizm sektörü ve kent için katma değer yaratıyor mu?

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Van Tarihi Peynirciler Çarşısı'na Tarihsel Bakış

1934 yılında dönemin Van Belediye Başkanı Şaban Boysan tarafından bitişik yapı nizamında 1586 m2 üzerine "Kapalı Sebze Hali" olarak inşa ettirilen Çarşı şehrin ilk AVM'si niteliğindedir. 1950'li yıllarda üç ana giriş kapısı olan Sebze Halinin bir de batıya açılan ancak dükkan içinden geçilebilen dördüncü bir ara kapısı mevcuttu. Çarşının ana giriş kapısı doğu tarafında yer alan Cumhuriyet Caddesi'ne açılmaktaydı. Bu kısımda bakkal ve manavlar, güney ve kuzey kapılarından girildiğinde ise kasaplar yer alırdı. Yani T şeklinde olan Çarşı'nın bir tarafında sebze ve meyve satan esnaflar yer alırken diğer tarafında kasap esnafı yer almaktaydı (Kali, İkram, 2018; Kayaçelebi, 2018; Kayaçelebi, 2021; Y1, 2021) İlk yıllarda çarşıda kasaplar, toptan (cezaevi, hastane gibi kurumlara tedarik sağlayan) ve perakende sebze satıcıları, bakkaliye (manifatura, konfeksiyon ürünleri de olan) kasap esnafı yer alırken 1970'lerden sonra toptan sebze satışlarının sebze haline kaymasıyla sadece perakende sebze satışı, bakkaliye ve kasap esnafı devam etmiştir. 1980'lerden sonra bakkaliye, sebze yanında peynircilik başlamıştır. 1990-95'lerden sonra ise sakatatçılar ve peynirciler çarşısı haline dönüşmüştür (G16, 2021). (Görsel 1). Çarşı, 2018 yılında restore edilerek tümüyle peynirciler çarşısı olarak hizmet vermeye başlayana kadar peynirciler ve sakatatçılar çarşısı olarak kullanılmıştır.

1.2. Tarihi Peynirciler Çarşısı Plan Tipi

Ana Çarşı dikdörtgen plan tipinde tek katlı olup, dış ve ara duvarları kerpiç ve orta taşıyıcılar tuğla yapı malzemesi ile inşa edilmiştir. Koridor olarak planlanmış orta kısmı fener çatı tipinde ahşap kâgir, daha düşük kottaki yan tarafları ise ahşap oturtma çatıdır. Yapının doğu, güney ve kuzey yönlerinden üç adet girişi bulunmaktadır. Batı yönünde bulunan dördüncü giriş kapatılmıştır. Yapının özgün dokusunda geçmişten günümüze ciddi değişiklikler yapılmıştır.

Görsel 1: a, b) Kırsal Mirasıyla Van c, d) Tarihi Van Peynirciler Çarşısı

Ana çarşının kuzeyinde ve güneyinde farklı zamanlarda bitişik olarak inşa edilmiş tek katlı iki yapının duvarları da kerpiçtir. Bu yapılarda ahşap döşemeler kullanılmıştır. Dikdörtgen planlı, karşılıklı çift sıralı dükkanların yer aldığı bu iki çarşının ortasında üstü açık avlu bulunmaktadır. Her iki yapıya değişik dönemlerde yapısal olarak müdahale edilmiş, betonarme ve metal malzemeler eklenmiştir. 2018 yılında yapılan tadilata kadar kuzeyde yer alan yapı peynirciler çarşısı ve güneyde yer alan ise kısmen Çarşı niteliğinde olup, farklı iş gruplarının depoları olarak kullanılmaktaydı (Karakuş Can, 423-424; Van Büyükşehir Belediyesi, 2017:1-3)

1.3. Tarihi Peynirciler Çarşısı Konumu

Tarihi Çarşı, konum olarak kent merkezinin en işlek ana caddelerinden biri olan Cumhuriyet Caddesine paralel batı yönünde yaklaşık 50 metre mesafede olup konum olarak; İpekyolu İlçesi Çarşı Mahallesi, 28 Pafta, 196 Ada 1 ve 2 nolu parseller üzerinde yer almaktadır. (Görsel 2)

Görsel 2. Tarihi Peynirciler Çarşısı Konumu. (Kaynak: Google Map, 2021)

1.4. Tarihi Peynirciler Çarşısı'nın Restorasyon Süreci

Tarihi Peynirciler Çarşısı, tescilli bir bina olmamasına rağmen inşa edildiği dönem, özgün plan tipi, yapım tekniği ve kullanılan yöresel yapı malzemeleriyle tarihi bir bina olma özelliği göstermektedir. Van Büyükşehir Belediyesi (Van BB), mülkiyeti kendisine ait olan Tarihi Peynirciler Çarşısı'nda kentin geçmişine ait değerleri korunması ve kentin markasına katkı sağlamak üzere restorasyon kararı almıştır. Restorasyon ile Cumhuriyet dönemine tarihlenen yapının tarihi dokusunun korunması ve kente ekonomik-kültürel anlamda değer katması hedeflenmiştir (Karakuş Can, 2019).

“Peynirciler Çarşısı Düzenleme Projesi” DAP Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından 2018 Yılı Yatırım Programında “Yerel Yönetimlerin Sosyal Donatı İhtiyaçlarının Tespiti ve Desteklenmesi Projesi” kapsamında desteklenerek başlatılmıştır (DAP 2018 Faaliyet Raporu, 2019). Projeyi uygulayıcı kuruluş olan Van BB tarafından “Tarihi Peynirciler Çarşısı Restorasyon Çalışmaları Yapım İşİ” adı altında 20.04.2018 tarihinde ihale edilen projenin başlama tarihi 25.06.2018 bitiş tarihi 23.10.2018 olarak belirlenmiştir (Elektronik Kamu Alımları Platformu, 2021). Mimar Murat Karakuş ve Mimar Ülkü Can Karakuş tarafından hazırlanan röleve ve restorasyon planları Görsel 3’de sunulmuştur. Zemin kat röleve planlarında 55 adet dükkan yer aldığı, bunların 9’unun özel mülkiyete ve 46’sının Van BB’ne ait olduğu görülmektedir. 41’inin süt ve süt ürünleri satış işletmelerine, 2’sinin kesici alet işletmesine, 2’sinin çay ocağı/cafe, 1’inin ise zabıta alanı olduğu görülmektedir (Van Büyükşehir Belediyesi, 2017). (Görsel 3)

Görsel 3. (a,b) Ana Kapı-Doğu Cephesi ve Zemin Kat Röleve ve Restorasyon Planları

Restorasyon ile yapının taşıyıcı duvarlarında, kolonlarında zamana bağlı aşınma, nem, kullanıcılar kaynaklı hatalar ve tadilatlar nedeniyle kısmen boşalmış, parça kaybına uğramış ve hatta yıkılmış olan kerpiç duvarlar yenilenecek, onarılmış ve kaplama yapılmıştır (Karakuş Can, 2019: 431). (Görsel 4)

Görsel 4.(a,b,c,d) Restorasyon Çalışmasından Görüntüler (Mimar Karakuş, M. Arşivinden).

Bu yapısal sorunların yanı sıra peynir ve sakatatçıların bir arada hizmet vermesinden kaynaklanan hijyen sorunları da çözümlenmiştir. Sakatatçılar tümüyle kentte başka bir mekana taşınmıştır. (Görsel 5)

Görsel 5. a) Kokulu Çarşı Müşteri Karşı b) Peynirciler Sil Baştan c) Peynir ve Sakatatçıların Restorasyon Öncesi

Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Dairesi Başkanlığı koordinasyonunda yürütülen restorasyon çalışması planlanan bitiş tarihinden 24 gün sonra Kasım 2018'de tamamlanmıştır (Peynirciler Çarşısında Çalışmalar Sürüyor, 2018) 9 Mart 2019 tarihinde Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mustafa Varank'ın da katılımıyla resmi açılışı yapılmıştır. (Görsel 6) Tadilat sonrasında Eski Tekel Binası arkasında satışlarını sürdüren 35 dolayında peynirci esnafı, çarşıdaki eski yerlerine yerleşmişlerdir (Van'ın Tarihi 'Peynirciler Çarşısı' Tamamlandı: 2018)

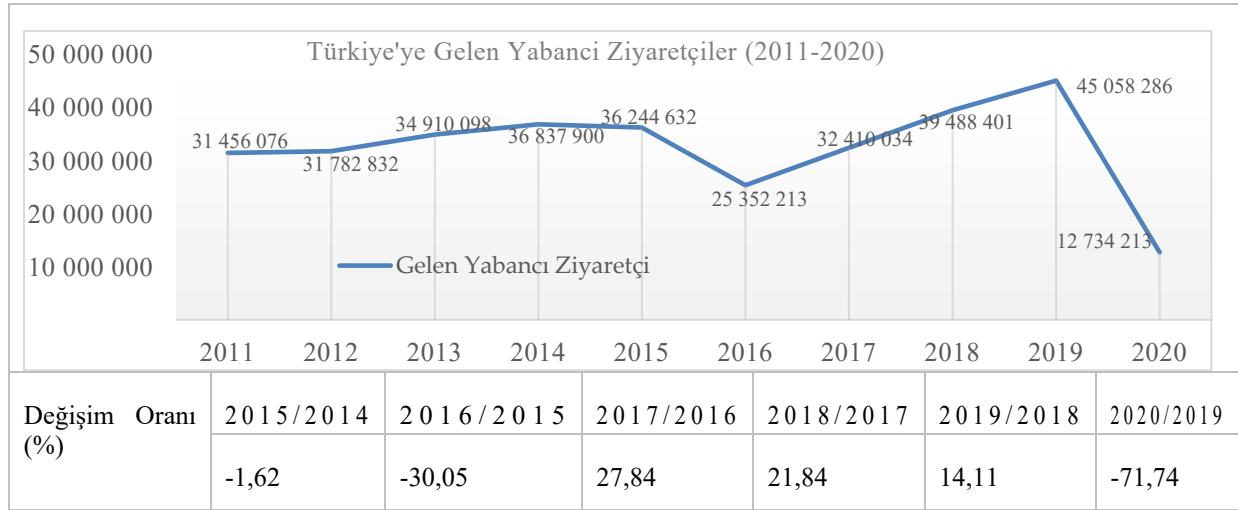
Görsel 6. (a,b,c,d) Peynirciler Çarşısında Restorasyon Çalışmaları ve Sonrası Süreç.

1.5. Türkiye Turizm Talebi ve Covid-19 Pandemisi Etkisi

Türkiye ve özellikle Doğu Anadolu Bölgesi, jeo-politik nedenlerle zaman zaman güvenlik tehditlerine maruz kalmakta ve turizm talebinin esnekliği nedeni ile bu sorunların çözülmesi büyük çaba ve zaman alabilmektedir. Son yıllarda tüm pazarlarda yükselen bir çizgiye sahip olan ve 2015 yılında 36.244.632 ziyaretçiye ulaşan Türkiye, 2016 yılında önemli talep düşüşü yaşamıştır. 2016 yılında Ankara, İstanbul ve Diyarbakır'da meydana gelen bir dizi terör saldırısı ve sonrasında gerçekleşen 15 Temmuz 2016 darbe girişimi nedeniyle Türkiye turizm sektörü en kötü yıllarından birini

yaşamıştır (Cihangir ve Şeremet, 2018: 353). Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayıları %69,5 oranında düşerek 2016 yılının sonunda yaklaşık 25,4 milyon ziyaretçi sayısına gerilemiştir. Olumsuz algılardan sıyrılarak 2017 itibari ile yeniden toparlanmaya başlayan sektörde ziyaretçi sayıları eski oranı yakalayamasa da bir önceki yıla göre yabancı ziyaretçi sayısı %27,84 oranında artmıştır. 2018 de devam eden yabancı ziyaretçi artışı 2019 yılında 2015 yılı rakamlarını da geçmiştir. Yabancı ziyaretçi sayısı 2019 yılında ise 2016 yılına oranla %77,73 artmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020) (Görsel 7)

2020 yılı için turizm sektörümüz çok daha yüksek ziyaretçi beklentisi içindeyken 2019 Aralık ayında Çin'de başlayan ve dünya genelinde büyük bir krize dönüşen Covid-19 pandemisi pek çok sektörü olumsuz etkilemiştir. Covid-19 krizine tepki olarak ülkeler; vatandaşlarının sağlığını korumak için ani, kesin kurallar ve kısıtlamalar içeren çözümleri uygulamaya koymuşlardır (Erdoğanaras ve ark., 2020: 119) Kısıtlamalar küresel ölçekte turizm sektörünü ve sektör ile ilişkili sektörleri etkilemiştir. Türkiye genelinde Covid-19 sürecinde uygulanan hareketlilik kısıtlamaları 2020 yılında yabancı ziyaretçi sayıları 2019 yıla oranla %71,74 düşüş yaratmıştır. Mart ayından itibaren başlayan giriş-çıkış yasakları nedeniyle birçok turizm destinasyonunda rezervasyonlarda düşüş yaşanmış, konaklama sektöründe yer alan pek çok tesis kısmi ya da tam kapanmış, seyahat acentaları ve tur operatörlerinin hizmetleri durma noktasına gelmiştir (Kervankıran ve Bağmancı, 2020: 22).

Görsel 7. Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçiler (2011-2020) (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Van ilinde ise ülke geneliyle birlikte uygulanan ulaşım sınırlamaları yanında 24 Mart 2020'de İran'da artan Covid-19 vakaları nedeniyle Kapıköy Gümrük Kapısı kapatılarak 14 ay sonra 17 Mayıs 2021'de açılmıştır. Ancak İran tarafı kapıları (Haziran 2021) halen açmamıştır.

1.6. Turizm Girişimciliği

Girişimciliğin hem ekonomik hem de yaşam kalitesi açısından toplum üzerinde önemli etkisi vardır. Girişimcilerin ulusal refahta önemli ve büyüyen bir rol oynadığı ve özellikle hızlı değişen turizm endüstrilerinde girişimcilik süreci genellikle kültürel ve sosyal ihtiyaçların karşılanması ile bağlantılıdır (Morrison ve ark., 2006: 229). Turizm sektöründe büyük ölçekli işletmeler önemli yer tutsa da turizmle ilgili sektörlerde işletmelerin yüzde 90'dan fazlasını küçük ve orta ölçekli işletmelerin oluşturduğu tahmin edilmektedir (Sotiriadis, 2018: 11). Bu ölçeklerdeki işletmeler yerel girişimcilerin oluşturduğu yapılar olarak ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilirliğe verilen önem post-modern paradigmanın yerel, küçük ve özgüne olan vurgusuyla birleşerek bu alanda yeni bir arz oluşumunun önünü açmıştır. Özellikle, gelişmekte olan ülkeler için, genelde turizm sektörü özelde ise yerel turizm girişimciliği, en büyük sermayesi yerel değerleri ve insan kaynağı olan, özgün yerel girişimcilik türlerinin desteklenerek yüksek katma değer yaratılabilecek, gelişmeye açık bir alan olarak görülmektedir (Cihangir Çamur ve Cihangir, 2017: 228).

Turizm girişimcileri, hem yerel topluluklar ve geleneklerle yakın ilişki kurarak hem de denge sağlayarak yerel kaynakları yüksek kalitede turizm ürün ve hizmetleri olarak sunabilmektedirler (Mesci ve Karagöz, 2020: 207). Destinasyona ve ürünlerine yakınlıkları nedeniyle turizmde girişimcilik davranışı yerelden güçlü bir şekilde etkilenmektedir (Cooper ve Hall, 2008: 297) Yerel halk, ziyaretçilere hizmet sunarak veya ürün satarak girişimci olarak hareket eder ve işletmelerini geliştirirler. Ayrıca yeni işletmeler ile hizmet ve tesisler sağlayarak turistleri cezbeder ve böylece daha fazla turisti turizm destinasyonlarına çeker (Biswas ve Mamun-Or-Rashid, 2018: 172).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Tasarımı

Araştırma nitel paradigmda durum çalışması olarak yorumsayıcı yaklaşım ile yürütülmüştür. Nitel paradigma ile yapılan araştırmalarda verilerin niteliği niceliksel araştırmalara göre farklılık göstermektedir. Deneyim, görüş, algı, tutum gibi bir dönüşüm ve değişimin yaşandığı konularda nicel yöntemlerden farklı yöntemlere gereksinim duyulmaktadır (Kümbetoğlu, 2020). Durum çalışmaları araştırmacının nasıl çalıştığını veya işlediğini etkili bir şekilde anlamasına izin vermek için bir bireye, bir gruba veya tüm bir topluluğa odaklanabilir ve yaşam öyküleri, belgeler, sözlü tarihler, derinlemesine görüşmeler ve katılımcı gözlem gibi bir dizi sistematik veri toplama tekniği ile yeterli bilgi toplamayı içerir (Berg, 2001: 225).

Araştırma, Tarihi Peynirciler Çarşısı'nı turizm sektörü ve girişimciliği bağlamında doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen iki önemli süreci kapsamaktadır. Kısa süre aralıklar ile yaşanan bu süreçlerin TPÇ'nin turizm sektörü ile olan ilişkileri ve girişimcilik yapısında yarattığı etkinin değerlendirilebilmesi için araştırma iki aşamayı kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Birinci aşamada, restorasyon sonrası süreci ve ikinci aşamada ise Covid-19 pandemi süreci araştırılmıştır. Araştırma her iki süreçle ilişkin Çarşı girişimcilerinin ve ilgili turizm sektörü temsilcilerinin yaşamışlıkları, deneyimleri, algıları yorumsayıcı yaklaşım ile derinlemesine irdelenmiştir.

Ayrıca, saha çalışmaları öncesinde ve devamı boyunca literatür incelemesi ve güncel sosyal medya taraması yürütülmüştür.

2.2. Veri Toplama ve Analiz

2.2.1. Veri toplama

Araştırma, 2019 ve 2021 yıllarında iki süreci kapsayacak şekilde yürütülmüştür. Birinci aşamada, Tarihi Van Peynirciler Çarşısı'nda bulunan 16 girişimciyle yarı yapılandırılmış yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılarak restorasyon öncesi ve sonrası sürece ilişkin veriler toplanmıştır (2019 yılı Mart-Nisan ayları). Katılımcılar G1 ile G16 arasında kodlanmıştır.

İkinci aşamada, Covid-19 pandemi sürecine ilişkin veriler Tarihi Van Peynirciler Çarşısı'nda bulunan 12 esnafla Covid-19 kısıtları nedeniyle telefon aracılığıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak 2021 yılı Mayıs-Haziran aylarında yürütülmüştür. Katılımcılar G17 ile G24 arasında kodlanmıştır (birinci aşamada görüşülen ve bu aşamada tekrar görüşülen 4 kişiye ilk kodları verilmiştir).

Araştırmanın ikinci aşamasında veri çeşitlemesi sağlanması amacıyla da TURSAB DBK üyesi acentalar (A1-A4), Şanlıurfa Rehberler Odası (ŞURO) üyesi bölge rehberleri (R1-R7), Van Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (E1) ve kent hafızasına sahip araştırmacı-yazar (Y1), Etüt Mimarlık (M1), Olgunlaşma Enstitüsü (O1) ile görüşmeler yapılmıştır.

Katılımcılara amaçsal örnekleme ve kartopu örnekleme ile ulaşılmıştır. Her iki aşamada da bazı girişimcilerin birden fazla işletmesi olması ve veri tekrarlarının başlaması nedeniyle doygunluğa ulaşıldığı düşünüldüğünde veri toplamaya son verilmiştir. Görüşmeler, 30-40 dakika aralığında sürmüş ve veri kaybı olmaması için katılımcıların izinleri alınarak görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilerek çözümlenmiştir.

2.2.2. Analiz

Nitel verilerin analiz işlemleri için bilgisayar destekli çeşitli veri analiz programları olsa da araştırma küçük ölçekte bir çarşıda yürütüldüğü için çok büyük ölçekli veri olmaması ve ayrıca görüşmeleri araştırmacılar yürüttüğü için içeriğe hakim olmaları nedeniyle elle yapılmıştır. Analizin birinci aşamasında ses kayıtların çözümü, kontrolü sağlanmıştır. İkinci aşamada araştırma sorularına ve saha araştırmalarına bağlı olarak ön kodlama ve kavram haritası (Görsel 8) ile kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. (Tablo. 1) Son olarak bulgular yorumlanmıştır.

Birinci aşamada, 2019 yılına ait veriler ses kayıt cihazı ile yapılan görüşmelerin çözümlenmesi elle yapılmıştır. İkinci aşamada veriler Transkriptör (<https://transkriptor.com/tr/>) deşifre yazılımı ile çözümlenmiş ve sorunlu ifadeler, sözcükler, anlaşılmayan kısımlar tekrar dinlenerek elle düzeltilmiştir.

Verilerin araştırma sorularına ne yanıt verdiğini ortaya koymak ve yorumlamak için her iki aşamaya ilişkin görüşme çözümlenmeleri araştırmacılarca eş zamanlı ve bireysel olarak, saha gözlemlerine dayanan gözlem ve düşünceleri kapsamında yorumsayıcı yaklaşım ile okunarak kodlar, alt kategoriler, kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Çarşı teması altında 32 kod, ziyaretçiler temasında 15 kod ve turizm sektörü girişimciliği 24 kod yer almaktadır (Tablo.1). Ayrıca çalışmanın tasarımını veya işleyişini görsel olarak sunmak için kavram haritası oluşturulmuştur. Kavramlar ile bunlar arasındaki ilişkilerden oluşan harita yardımıyla veri içinde tekrar eden düzenlilikleri görmek kolaylaşmıştır (Novak, 1984; Maxwell, 2013; Kümbetoğlu, 2020: 76). Kavram haritası Miro yazılımı ile hazırlanmıştır (<https://miro.com>). Bulgular yorumsayıcı yaklaşım ve destekleyici katılımcı ifadeleri alıntılanarak sunulmuştur.

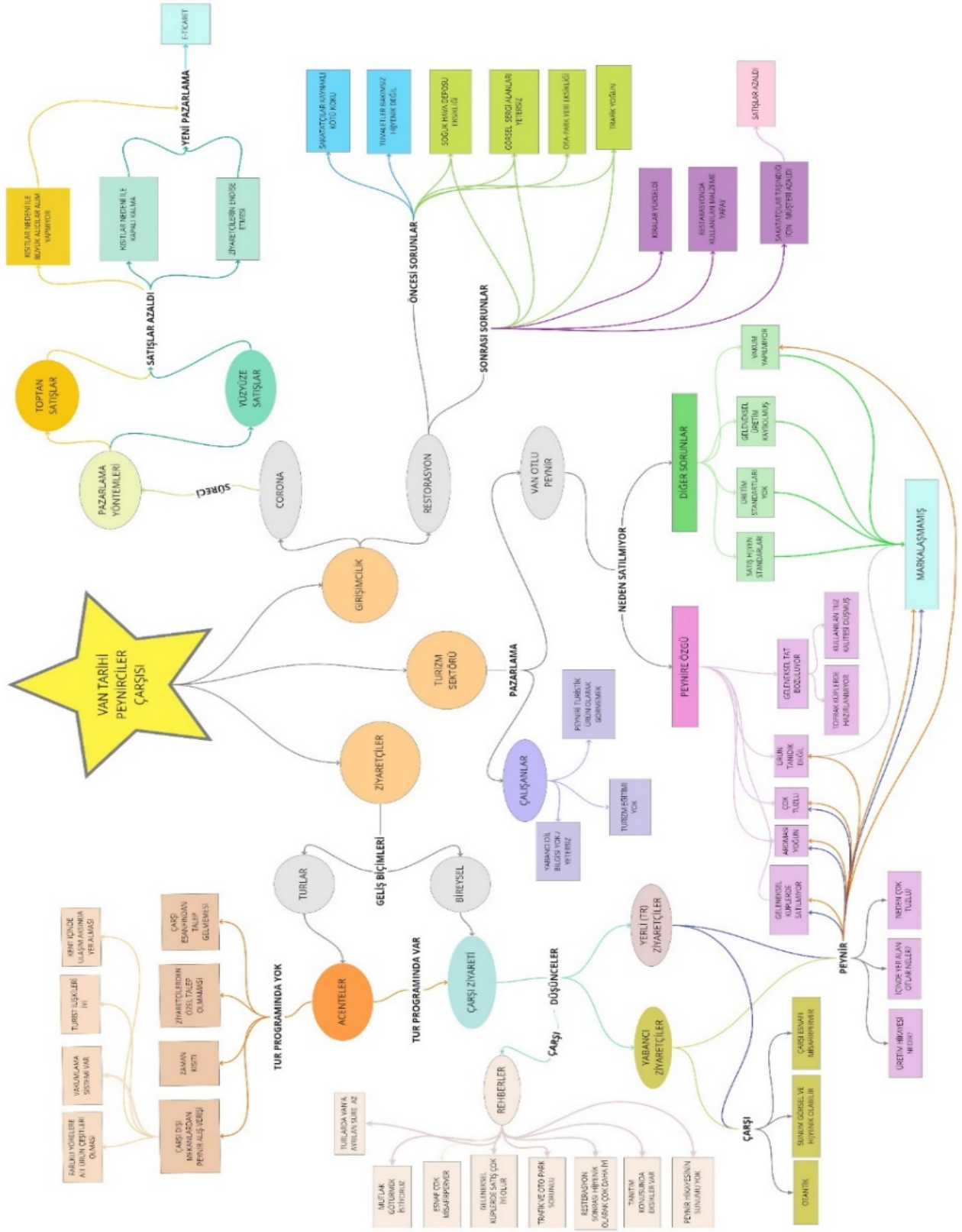
Araştırma için Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Yayın Etik kurulundan onay alınmıştır.

2.2.3. Güven Duyulabilirlik

Güvenilirlik ve geçerlilik, ölçümlerin tekrarlanabilirliğine ve doğruluğuna atıfta bulunan pozitivist nicel paradigmanın terimleri ve yapılarıdır. Nitel araştırmalarda güven duyulabilirlik sağlamak için inandırıcılık, aktarılabilirlik, bağlanabilirlik ve doğrunalabilirlik ölçütleri ele alınmaktadır (Kümbetoğlu, 2020: 102). Çalışmada güven duyulabilirlik ve inanılabilirlik sağlamak için süreçlere ilişkin çalışma yönteminde ayrıntılı bilgiler sunulmuştur. Aşağıda bu noktalara değinilecektir (Phillips, 2014: 540; Saldaña, 2014: 604; Kümbetoğlu, 2020: 102).

1. Durum çalışmasına ilişkin bir çalışma planı hazırlanmış ve araştırma soruları çerçevesinde yarı-yapılandırılmış soru formları hazırlanmıştır.
2. Verilere ilişkin bir kanıt zinciri oluşturulmuştur. Çalışma bulgularına spesifik alıntılar eklenerek kanıtlarla desteklenmiştir. Saha çalışmalarında veri toplama yöntemleri ve veri çözümlenme sürecine yönelik şeffaf, ayrıntılı ve etik bilgiler yöntem bölümünde ayrıntılı olarak sunulmuştur.
3. Araştırmada veri çeşitlendirilmesi yapılmıştır. Çarşı girişimcileri, sektör temsilcileri ve uzman görüşleri alınmış ve araştırmacılarca katılımcı olmayan gözlem yapılmıştır.
4. Araştırma amacına yönelik toplanan veri kilit bilgi kaynakları ile görüşmeler ile teyit edilmiştir. Araştırmaya bu bilgiler ışığında yeni görüşmeler ya da uzmanlar eklenerek veri çeşitlenmesi yapılarak bulgularda yer verilmiştir.
5. Durum çalışmalarında her bir olay kendine özgü ve tekrarlanamaz, ancak benzer durum çalışmalarına aktarılabilir bilgi üretebilir. Bu bağlamda çalışmanın benzer çalışmalara dayanak oluşturacak bilgi ürettiği düşünülmektedir.

Görsel 8. Kavram Haritası

Tablo 1. Tema, Kategori ve Kodlar

TEMALAR	KATEGORİLER	KODLAR	KODLAR	
ÇARŞI	Restorasyon Öncesi	Bina içi yıpranmıştı. (M)	Depolama alanı yok. (M)	
		Mekansal (M)	Çatı yer yer akıyordu. (M)	Soğuk hava deposu yok. (M)
		Yönetimsel (Y)	Tuvaletler hijyenik değildi. (M)	Araç trafiği yoğun ve otopark yetersiz. (M)
		Sakatatçılar kaynaklı rahatsız eden görüntüler vardı. (M)	Elektrikli soba ile ısınma var. (M)	
		Sakatatçılar kaynaklı kötü koku vardı. (M)	Sakatat ve peynir satıcılarının sinerjisi vardı. (M)	
			Tarım bakanlığı kontrolleri yetersiz. (Y)	
	Restorasyon Sonrası	Soğuk hava ve depo alanı yok. (M)	Çarşının görünümü modernleşti. (M)	
		Mekansal (M)	Sunum tezgah alanı yok. (M)	Hijyen şartları iyileşti, koku azaldı. (M)
		Yönetimsel (Y)	Vakum alanı yok. (M)	Tuvaletler yapıldı. (M)
		Su giderleri sorunlu. (M)	Doğal gaz hattı çekildi. (M)	
		Trafik yoğun, sokaklar düzensiz. (M)	Merkezi ısıtma sistemi kuruldu. (M)	
		Otopark sorunu çözülmedi. (M)	Elektrikli soba ile ısıtma devam ediyor. (M)	
İç duvar malzemesini yapay buluyorlar. (M)		Merkezi ısıtma peynirleri bozuyor. (M)		
Yapım işçiliğini kötü buluyorlar. (M)		Dükkan sayısı arttı ve rekabet arttı. (Y)		
Orijinal planda yer alan şadırvan yapılmadı. (M)		Peynir işini bilmeyen esnaf geldi. (Y)		
Bina güvenlik sistemi kamera geç takıldı. (M)		Sakatatçılar ayrılınca peynircilerin satışlar azaldı. (Y)		
Kiralar yüksek. (M)	Tarım bakanlığı kontrolleri yetersiz. (Y)			
Covid-19 Süreci	Çarşıda yüz yüze satışlar %60-70 düştü.	E-ticaret satışları başladı ya da arttı.		
	Kiraları ödeme güçlüğü var.	E-Ticaret'te ticari ahlaka uyulmaması endişe veriyor.		
ZİYARETÇİ	Restorasyon Öncesi	Sakatatçılar nedeniyle kokudan rahatsızdılar.	Avrupalılar gıda ürünü alış-verişi yapmıyorlar.	
		Yerli/ Yabancı	Hijyenik değildi. (Tuvaletler, genel görüntü)	Esnafı misafirperver buluyorlar.
		Sakatatçı ve peynircileri birlikte otantikti.	Beğenenler e-ticaret/telefon ile sipariş veriyorlar.	
		Peynir üretim hikâyesi ilgilerini çekiyor.	İran ve Iraklı turistler, bireysel geliyorlar.	
		Peynirde kullanılan otlar ilgilerini çekiyor.	Iraklı turistler çok alış-veriş yapıyor.	
		Diğer ürünler de (kavut, bal vb.) ilgi çekiyor.	Yerli ziyaretçiler az miktarda alışveriş yapıyorlar.	
	Restorasyon Sonrası	Hijyenik buluyorlar.	Avrupalılar gıda ürünü alış-verişi yapmıyorlar.	
		Yabancılar restorasyon öncesini merak ediyorlar.	Esnafı misafirperver buluyorlar.	
		Yerelliğin korunması gerektiğini düşünüyorlar.	Beğenenler e-ticaret/telefon ile sipariş veriyorlar.	
		Peynir üretim hikâyesi ilgilerini çekiyor.	İran ve Iraklı turistler, bireysel geliyorlar.	
Peynirde kullanılan otlar ilgilerini çekiyor.	Iraklı turistler çok alış-veriş yapıyor.			
Diğer ürünler de (kavut, bal vb.) ilgi çekiyor.	Yerli ziyaretçiler az miktarda alışveriş yapıyorlar.			
GİRİŞİMCİ	Turizm Sektörü	İngilizce, Rusça, Almanca vs. bilmiyorlar.	Turizm eğitimleri yok.	
		Girişimciliği	Azerice, Farsça ve Kürtçe az oranda biliyorlar.	Aile işletmeleri.
	Peynir Tedariki	Köylü üretim kapasitesi dengesiz seyrediyor.	Kalitesiz peynirler peynirin adına zarar veriyor.	
		Peynir geliş fiyatları yüksek.	Bidonlar ile üretiyor.	
		Üretimde kullanılan tuz kalitesiz.	Gıda üretimine uygun tuz kullanılmayanlar var.	
	Mandıra peyniri geleneksel peynir gibi satılıyor.	Geleneksel küplerde üretim yok.		
	Peynir Talebi	Irak dışında talep çok düşük.	Avrupa'ya gıda götürmede kurallar var.	
		Çok tuzlu buluyorlar.	Yerli turistler deneme amacıyla alım yapıyor.	
Aroması fazla geliyor.		Van otlu peynirini bilmiyorlar.		
Vakumlu paket yapılamıyor.	Satışların büyük kısmı toptancılık şeklinde.			

3. BULGULAR

Van Tarihi Peynirciler Çarşısı'nı yer alan girişimciler ve sektör temsilcileri yapılan görüşmeler değerlendirildiğinde girişimcilik yapısı, sorunları ve turizme katkısı noktasında aşağıdaki bulgulardan bahsedebiliriz Araştırma sorularına ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıda sunulmaktadır.

Tarihi Peynirciler Çarşısı turizm sektörü açısından çekici bir mekan mıdır?

Van şehri, Covid sürecinde kısıtlar nedeni ile kesintiye uğramakla birlikte özellikle iç turizmde kültür turlarına ve bölgeye giderek artan ilgi nedeniyle Doğu Anadolu veya GAP/Doğu Anadolu Bölgesini kapsayan tur programlarında programların uzunluğuna göre 1-3 geceleme yapılan bir destinasyon olarak yer almaktadır. Bölgede, paket turlar ile gelen karma gruplar dışında kapalı gruplar ve bireysel olarak gelen ve daha uzun geceleme yapan ziyaretçiler de görülmektedir.

Tarih Peynirciler Çarşısı ziyaretleri, genel olarak tur programlarının “şehir merkezi gezisi” kapsamında yer almaktadır. Süre kısıtlı olan programlarda ise kent merkezi için verilen serbest zaman içinde gezilmesi önerilmektedir.

Yabancı/yerli ziyaretçilerden oluşan gruplarda görevlendirilen şirket kadrolu ulusal/bölgesel rehberler veya geçici görevlendirilen ulusal/bölgesel rehberler, bölgeyi iyi tanırıyorsa VOP ile özdeşleşmiş olan TPC'ye tur programlarında yer vermeyi istemektedirler. Özellikle merkezi Van'da yer alan yerel acentalar/tur şirketleri için Çarşı tarihsel geçmişi ve kentin önemli gastronomi ürünü VOP ile bütünleşen bir otantik bir mekan olarak görülmektedir.

R4. “Bizim peynir çarşımız var. Bana kalırsa hep gidilmeli. Çoğu ziyaretçi eski çarşısı varsa bunu görmek, görmek istiyor.”

G13. “Tarihi bir yer olduğu için turistler peynir var diye değil tarihi bir Çarşı olduğu için meraklan geliyorlar.”

A4. “Yani gerçekten peynirciler sokağı hem tarihi yönüyle hem kültürümüzle hem yöremizin şeyiyle alakalı. Benim için çok önemli ve yabancılar için de çok önemli”.

R5. “Yabancılar da zaten en önemli şey gezmeye. Her şeyin hakkını vererek görmek istiyorlar. Bu bir yemek de olabilir, tarihi mekan da olabilir. Onlar bütün detaylarıyla tabii ki öğrenmek ve görmek istiyorlar ve onların algısına göre de orası, şehrin en otantik, tarihi en köklü yerlerinden biri.”

A2-R2. “Bütün turlarda yok... Biliyorsunuz yani şehir modern bir şehir sonuçta... Van'ın tarihi ve turistik yerleri genelde merkezin dışındadır... konaklamalar genelde iki gün oluyor. Bu süre zarfında bunları ancak yetiştirebiliyoruz... Ancak Çarşı'nın içini de gezdirmek istiyoruz. Eğer zaman bulursak bu durumda çarşının içini gezerken zaten ilk durak Peynirciler Çarşısı.... TPC ilgi çekiyor. Çünkü o peynirin gömülme olayı çok ilgi çekiyor kendi turlarımda TPC sanırım bir yüzde on veya on beşlik kısmını kapsıyor.”

Kent merkezinde Cumhuriyet dönemine tarihlenen birkaç yapı dışında tescilli tarihi bir yapı olmaması, plansız ve kimliksiz yeni yapılardan oluşan dokusu nedeniyle bazı acenta ve rehberler turlarında sadece genel bir şehir merkezi turu yaptırmaktadır. Bu turlarda alış-veriş için ise hem Van yöresel ürünlerini ve hem de diğer yörelerin ürünlerini bir arada bulacakları ulaşımı kolay mekanlara uğranmaktadır.

R3. “Merkez yeni bir yeni bir yerleşkedir. Eski Van'ı biz zaten götürüp gösteriyoruz... kültür turunda alışverişe çok fazla vakit ayıramıyoruz. Bizim için önemli olan her şeyi bir arada bulacağı bir mekan olması... ben oraya götürdüğüm zaman ekstra bir yer, ekstra bir zaman... ikinci bir nedenim esnaf bana samimi gelmiyor, üçüncü bir neden olarak oranın hiçbir tarihi özelliği yoktur benim gözümde.”

Ziyaretçi profili Çarşı'nın ziyaret edilme nedenlerini etkilemektedir. Son yıllarda çok azalmakla birlikte Avrupa, Amerika, Avustralya gibi ülkelerden gelen yabancı ziyaretçiler ile yerli ziyaretçilerin, özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir çıkışlı kültür turları ile bölgeye geldikleri ve kentin tarihi yapılarını, hikayelerini öğrenmekten mutlu olduklarını ve peynir çarşısını ziyaret etmeyi yerel kültürü tanımak için özellikle istedikleri görülmektedir. Bu grupta yer alan yabancılar alış-verişten çok peynir ve otlar, kurutulmuş balık, kavut gibi ürünleri merak etmekte ve esnaf ile sohbet etmek istemektedirler. Alış-veriş yapsalar bile tadımlık miktarlarda almaktadırlar. İran ve Irak'tan gelen ziyaretçiler ise ağırlıklı olarak alış-veriş turizmi için gelmektedirler.

G1. “Çok yabancı yok aslında. Bir İranlılar var Iraklılar bir de.”

G15. “Eskisi gibi pek turistler yok. Bir İranlılar var turist diye onlarda paralarının giyime kuşama veriyor. Gelip de burada parasını harcamazlar. Iraklılar hep alıyor. Onların faydası bize çok faydası var.”

R4. “Peyniri nerede yapıyorlar? Kars'taki gibi biz gidip peynir yapımı gibi bir şey görebiliyor muyuz?”

R6. “Yabancılar peynirciler çarşısını istiyor. Nedeniyse onların bakış açısıyla bizim yerli bakış aynı değil. Çünkü adamlar diyor ki ben bir bakayım... ne satıyorlar? Peyniri nasıl yapıyorlar? Gidip bir göreyim. Onun peşindeler. Belki oradan alacağı yarım kilodur... Evine bile götüremez, yurt dışından geliyorlar.”

R5. “Yerli gruplarda bana soranlar oluyor... Yok mu böyle bir bütün peynirlerinizin satıldığı bir yer? Ya da peynirciler çarşınız varmış oraya gidelim... Ayrıca VOP'un üretim hikayesini merak eden ziyaretçiler olduğu halde bu üretimi hikayesinin anlatıldığı ya da deneyimlendiği bir yer olmadığını söylüyorlar.”

Çarşı, turistlerin ilgisini çektiği gibi ulusal ve uluslararası önemli yayın kuruluşlarının da ilgisini çekmektedir. 2019 yılında National Geographic adına dijital göçebe Andrew Evans tarafından “Turkey's Hidden Gems” belgeselinin çekimlerinin bir kısmı TPC’de yapılmıştır.

A2-R2. “Tamam buranın tarihi turistik yerleri var. Ama biz her ilde bunu yapıyoruz. Başka bir şeyler önerebilir misin? dediler. O zaman peynirciler çarşısını önerdim. Biz hemen TPC’ye gittik ve çok hoşlarına gitti... yarım gün çekimler yaptık... belgeseli yapıldı... uluslararası alanda tanıtım yaptık”

Restorasyon süreci öncesi ve sonrasında Tarihi Peynirciler Çarşısı'nın turizm sektörü açısından değerlendirilmesi.

Restorasyon ile Van BB tarafından hedeflenen Çarşı'nın yapısal sorunlarının giderilmesinin yanı sıra peynirciler ve sakatatçıların aynı mekânda çalışmasından kaynaklı hijyen sorunlarının giderilmesi. Restorasyon süreci değerlendirildiğinde turizm sektörü ve girişimciler açısından çeşitli avantaj ve dezavantajların ortaya çıktığı görülmektedir. Girişimciler açısından bakıldığında restorasyon sonrasında ziyaretçilerin bir kısmını rahatsız eden koku ve açıktaki satılan ürünlerin hijyenik olmayan görüntülerinin (sakatat görüntüleri, sinekler vs.) ortadan kalktığı ancak sakatat alımı için gelen müşterilerin peynir alımı da yapması nedeniyle ticari anlamda satışlarında azalma oluştuğu belirtilmektedirler. Turizm sektörü açısından bakıldığında ise özellikle yabancı ziyaretçileri bölgeye getiren acenta ve rehberler sakatatçıların otantik olduğunu, ziyaretçiler tarafından çok ilgi çektiğini, sakatatçıların taşınmasının aslında otantikliği bir anlamda bozduğunu ve hijyen sorunlarının giderilmesi için belki farklı çözümler üretilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

R4. “Çarşının eski halini çok merak ediyorlar mumbarların pişirilmeden suda leğenlerde durduğu halini görmenin ilginç olabileceğini... yerel ürünlerin olduğu bu tür eski çarşıların –bazılarına hoş gelmese de– modernleştirilmesi insanları yerellikten uzaklaştırır” diyorlar.

A2-R2. “Daha önce orada şey vardı mesela. Sakatatlar Çarşısı vardı. O çok ilgi çekiyordu mesela o kasaplar, ciğerdir, kafalardır, mumbardır... o şeyleri görünce onların çok ilgisini çekiyordu... Avrupa'da çok göremezsiniz böyle şeyleri. Böyle kafaları ve ondan sonra ne bileyim ayakları falan görmek mümkün değil. Tabii hijyenik olarak çok uygun değildi... şimdi daha güzel oldu.”

R4. “Kirliliği ortam gibi gözüküyordu. Rahatsız edici görüntüler vardı. O yüzden hani biraz çekince oluyordu ve satın alımı da etkiliyordu diyebilirim. Sinekler konuyordu. Hele yazsa sıcak havalarda kötü kokuyordu...”

R6. “Restorasyona girince biz çok mutlu olduk... Restorasyondan önce kesinlikle insanları oraya götürmek istemiyorduk. Yabancıları getirdiğimiz zaman özellikle peynirciler çarşısına götürmeyi çok istiyorduk ve restorasyondan sonra bu büyük bir zemin oluştu.”

Tarihi Peynirciler Çarşısı turizm sektörü ve kent için katma değer yaratıyor mu?

Tarihi Peynirciler Çarşısı, çarşıya kimliğini veren ve üretim hikayesiyle yakın gelecekte turistik ürün olarak daha fazla katma değer yaratacağı öngörülen VOP'un (Cihangir ve Demirhan, 2020; Cihangir ve ark., 2020) hem toptan hem de parkende satışının yapıldığı ana dağıtım merkezidir. Bu bağlamda kent ekonomisine katma değer yaratan peynir satışlarının önemli bir kısmının Çarşı girişimcileri aracılığıyla sağlandığı görülmektedir. VOP'un kent düzeyinde yarattığı ekonomik değere ilişkin resmi olarak yayınlanmış bir veri mevcut değildir. Ancak, 2016 yılında TÜSSİDE

tarafından yapılan bir araştırmada yapılan hesaplama ile yıllık 124.394.063 TL'lik bir katma değer yarattığı belirtilmiştir (TÜBİTAK Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü (TÜSSİDE), 2016: 34-35). Bu çalışmanın paralelinde yapılan güncel hesaplamalar [TÜİK Van işlenmemiş süt miktarı (2019 verisi) ve TÜİK 2020 Türkiye süt fiyatları] 163.745.280 TL'lik bir katma değer çıkmaktadır.

Görsel 9. (a,b,c,d,e,f,g,h,i,j,k) TPC Yerel Ürünler (Peynir, Bal, Tereyağı, Balık, Kurut, Cacık, Kavut, Yoğurt, Otlar)

Turizm sektörü açısından yarattığı katma değer hem turistik mekan olarak tur programlarında yer alması hem de turistlere yapılan ürün satışları (başta peynir, bal, tereyağı, kurutulmuş balık, kavut, kurut ve çeşitli otlar gibi) bağlamında düşünüldüğünde yaratılan değer ölçülmemiş ve resmi veri olarak yayınlanmamış olmasına rağmen katılımcılar tarafından önemli bulunmaktadır.

Seyahat acentaları ve tur operatörlerinin Çarşı ziyaretini programlarına dahil etmeleri kent merkezi gezisi veya alış-veriş programları kapsamında olmaktadır. Rehberler ziyaretçilere Çarşı ve VOP hakkında bilgileri çarşığı ziyaret ettiklerinde veya serbest zaman tanıma öncesinde vermektedirler. Acentalar ve tur operatörleri aracılığıyla gelen yabancı ziyaretçilerin (Iraklı ve İranlılar dışında) peynir alışverişi yapmadıkları alış-verişten çok çarşıda satılan peynirin hikayesini ve peynir içine konulan otları merak ettikleri görülmektedir. Avrupa vb. gibi ülkelerden gelen ziyaretçilerin peynir gibi gıda ürünlerini ülkelerine götürme izinleri olmadığı ancak zaman zaman bal alımı yaparak bir şekilde götürdükleri belirtilmektedir. Genellikle bireysel olarak gelen Iraklı ziyaretçilerin yüksek miktarda peynir, bal, tereyağı alımı yaptıkları bir kısmının ise ticari olarak değerlendirmek amacıyla aldığı, kente genellikle alış-veriş turizmi için gelen İranlı ziyaretçilerin ise Van otlu peynirini çok tuzlu bularak az miktarlarda satın aldıkları görülmektedir. Türkiye içinde ikamet eden yerli ya da yabancı ziyaretçilerin ise peyniri deneyerek bir kilo ya da daha az miktarlarda satın aldıkları ve beğenmeleri halinde sipariş vermek için bağlantı bilgileri aldıkları belirtilmiştir.

Peynir satışlarının az olmasının nedenleri olarak soğuk zincirin uzun seyahatlerde sağlanamaması, satış sırasında vakumlama yapılmaması, ziyaretçinin seyahat boyunca ürünü yanında taşımak istememesi ve ülkelerin gıda ürünlerine

ilişkin politikaları sayılabilir. Bu sorunların yanı sıra peynirin ziyaretçiler tarafından beğenilmemesi de önemli bir etkidir. Peynir üreticileri, geleneksel üretim yaptıkları için standart bir üretim süreci olamamaktadır. Bu nedenle kullanılan süt, tuz kalitesi ve oranı, maya, kullanılan otlar peynirin lezzetini ve kalitesini değiştirmektedir. Peynirin otlardan kaynaklanan farklı tadı genel olarak beğenilse bile çok tuzlu bulunması ziyaretçilerin alım yapmalarını engellemekte ve büyük bir girdi kaybına neden olmaktadır.

G16. “Bireysel ya da acentalar aracılığı ile Van’a gelen yerli ve yabancı turistlerin büyük kısmı özellikle son yıllarda çarşıya uğruyor ve hem kendilerine hem de hediye olarak otlu peynir, bal, tereyağı alıyorlar.”

G9. “Batıdan bize gelen çok var. Ama ülke olarak; İran, Irak. İranlılar almıyor ama Iraklılar çok tüketiyor.”

A4. “Irak’tan 2019 da birkaç grup getirdim. Yüz, yüz elli kilo vardı. Bütün peyniri bir aile aldı. Grup on beş kişi vardı. Ve o dükkandaki peynirin hepsi bitti ve biz başka bir dükkana gittik...”

R3. “Otlu peyniri sadece yöre halkı tüketiyor. Dışarıdan gelen hiçbir misafir vuruldum müptela oldum, ben bu peynirsiz yapamam, bu peyniri artık sürekli gönder demiyor.”

R7. “Tuzu hani bir tarafa aroması çok güzel diyorlar. Özellikle sirik otunun verdiği aromadan dolayı soğan sarımsak kokusu falan geliyor diyorlar.”

G3. “Yöresel olduğu için merak ediyor. Bu tuzlu mu? zararlı mı? diye. Tatmaya cesaret edemiyor. Avrupa’ya göre hijyen eksik, Avrupa’ya göre her ürün paketinde ve kapalı olması lazım.”

G5. “Turist peynirimizi beğeniyor çok da beğeniyor, tuz oranının da şikayet ediyorlar.”

G8. “Her yerde peynirci olmuş, bize çok gelmiyorlar. Balcı satıyor, manifaturacı satıyor.”

O1. “Peynirin üretiminde muhafazasında kullanıla plastik kaplar dışarıdan hijyenik görünmüyor, sunum kötü.”

Tarihi Peynirciler Çarşısı’nda yer alan girişimciler turizm girişimcisi olarak konumlandırılabilir mi?

Peynirciler Çarşısı’nın girişimcilik yapısına bakıldığında işletmelerin genel olarak aile işletmesi olduğu ve aynı aileden pek çok işletmenin Çarşı’da yer aldığı görülmektedir. Girişimcilerin ise iki grupta kümelendiğini görülmektedir. Birinci grubu birinci ve ikinci kuşak olduğunu ve uzun yıllardır Çarşı’da olduğunu belirtenler, ikinci grubu ise 2018 yılında yapılan restorasyon sonrası peynir satıcısı olarak Çarşı’da yer alanlar oluşturmaktadır.

G2. “Ben ikinci nesil peynircisiyim. Peynirciler derneği başkanım. Benim babam 1972’den beri babam yapıyordu. Ben 2000’den ben yapıyorum.”

G6. “30 yıldır. Deden babaya, babadan bana, 85 ten beri yapıyoruz.”

G7. “22 yıldır bu işi yapıyorum. Daha önce ayakkabıcı boyacıydım. Bakarak öğrendim.”

G12. “Babam peynirciydi ben onun yanındaydım bende o şekil başladım. 30 yıldır yapıyorum.”

G14. “Yirmi yıldır ben bu işi yapıyorum. Benimki abi mesleği abimden kalma. İşimiz peynircilikti, bizler köylerde hayvancılık ve peynircilik ile uğraşıyorduk. O zamandan beri biz peynircilik yapıyoruz.”

G16. “Babam 1930’larda başlamış.1978’de babamla beraber çalıştım, 1986 da babamdan devr aldım...”

İkinci kuşak girişimcilerin genellikle kent merkezinde yerleşik oldukları ve çoğunun anneleri peynir yapmaktayken eşlerinin peynir üretimi ile uğraşmadığı görülmektedir. Çarşı girişimcilerinin bir kısmı geçmişte peynir üretimi ile uğraşırken günümüzde sadece satıcı olarak çalışmaktadırlar. Az sayıda girişimcinin ailesi halen peynir yapmaya devam etmekte ancak ürettikleri peynirleri kendi satışlarının tedarikini karşılayamamaktadır.

G4. “Sadece satıcıyım.”

G11. “Sadece satıcıyım. Artık köyle alakamız kalmadı. Annem bu işi yapıyordu. Sattık hayvanlarımızı.”

G18. “Eskiden üretip satıyordum şimdi ise sadece satıcıyım.”

R1. “Peynir yapmayı bilmiyorlar. Peynir satıyorlar.”

Girişimcilerin mekanla kurdukları bağlar yer duygusu (Baylan, 2019:13) bağlamında değerlendirildiğinde, Tarihi Peynirciler Çarşısı'nın bu kişilerin yer kimliği, yere bağlılık ve yere işlevsel bağlılık özelliklerine katkı sağladığı söylenebilir. Girişimcilerin, yer kimliği Çarşısı'nın fiziksel özelliklerinden kaynaklanan somut (fiziksel öğeleri ve işlevi) ve kendi varoluşsal farklılıkları ve deneyimleriyle oluşturdukları soyut kimlik üzerinden ele alındığında özellikle ilk kuşak girişimcilerin de bu bağlamda bir yer kimliği oluşturduğu görülmektedir. Ancak çarşının bugün kent için önemli bir tarihi sermaye ve turizm sektörü için Van otlu peynir kimliği ile özdeşleşerek önemli çekiciliği olan turistik bir mekan olduğunu düşündüğümüzde girişimcilerin birçoğunun bu anlamda bir yer kimliğini henüz oluşturmadıkları düşünülmektedir. Kişilerin; mekanın fiziksel ve sosyal bileşenleri ve o mekandaki insanlarla, duygu, inanç, davranış ve eylem etkileşiminde kurulan olumlu duygusal bağlantı olarak tanımlanan yere bağlılıkları değerlendirildiğinde ise girişimcilerin Çarşısı'ya önemli bir bağlılıkları olduğu söylenebilir. Yere bağımlılık ise, diğer seçenekler arasında o yerin kişinin amaçlarını gerçekleştirmesine olanak sağlamasına bağlı olarak aradaki bağın gücünü ifade eder (Baylan, 2019:13). Bu çerçevede, girişimcilerin çarşısı, geçmişten gelen aktarımla toptan ve perakende ticari faaliyet yürüttükleri, kümelenmiş iş merkezi olarak görmeleri nedeniyle yere bağımlılıkları olduğu ve bu bağımlılıktan kaynaklanan anlamlar yükledikleri söylenebilir.

A4. "Yani biz o sokakta yani biz o çarşıdan yararlanamıyoruz. Ciddi şekilde daha çok para kazanacağımızı bilmiyor... Daha da çok iş yaparlar ama onun bilincinde değiller yani."

R4. "Yerellik artık ön plana çıkıyor. Yerelliği turizme kırsal turizme entegre edip bunu turizme kazandırmak için farklı bir şov oluşturulabilir... onlar bir yana dursun onlar zaten toptancılık yapıyor."

G22. "Peyniri bayağı bayağı bir soruyorlar... işin açıkçası esnafımız bu konuda bilinçlendirilmesi lazım. Hani direkt para gözüyle bakıyorlar. Hani biraz daha tanıtayım. Daha ilerisini düşünüyem gibi düşünmüyorlar, o dakika iş yapmak istiyor esnaf. Daha fazla ilgisini buraya çekeyim, bugün değilse de yarın da alır, öbür gün alır düşünmüyorlar..."

A4. "Esnafın çoğu yüzde doksanı toptan satıyor ve toplu şekilde yüklü alıp dışarıya satış yapıyor. Diğerini de münferit olarak gelen gidenlere işte satışını veya pazarlamasını yapıyor fakat profesyonel olarak düşünüp farklı bir şeye turizm şeyine çeviremiyorlar."

Çarşıda girişimcilerinin yerli veya yabancı ziyaretçiler ile ilişkilerinde her zaman hoşgörülü, saygılı ve yerel misafirperverliğe uygun ağırlama yaptıkları görülmektedir. Ziyaretçiler alış-veriş yapmasalar dahi sorularına yanıt vermektedirler, ikramlar yapmaktadırlar.

A4. "Esnafı sıkıntı yok... esnaf sadece işi bilmediği için, profesyonel davranmıyor. Saygıda kusur etmezler... yani gelip sorsan... sıkılmıyorlar, rahatsız olmuyorlar..."

R1. "Şimdi ikram konusunda, misafirperverlik konusunda hakikaten çok iyiler... ama bizim onların çok değerli bir iş yaptığını anlatmamız gerekiyor."

Çarşı girişimcilerinin Romen (İspanyolca, Fransızca, Portekizce, İtalyanca gibi) ve Germen (Almanca, İngilizce gibi) dillerini bilmedikleri ve rehberler aracılığı ile iletişim kurdukları görülmektedir. İran ve Irak'tan gelen ziyaretçiler ile ise Farsça, Azerice, Kürtçe gibi bölgede konuşulan diller ile iletişim kurmaktadırlar.

A4. "Yabancı dil bilmiyorlar... şimdi Farsça öğrendiler, herkes Farsça biliyor, Azerice Farsça öğrendiler"

R4. "İranlılar kendileri alışveriş yapıyorlar... ama genelde Van'ın esnafı artık Farsça biliyor... İranlılar ya Azerice konuşuyorlar ya Farsça... İngilizce konuşan bir esnaf yok..."

A4. "Peynirciler çarşısında bir esnafa turizm adına bir hareketlilik olursa herkes, diğer esnaf kendini düzeltir. Ticaret odası, esnaf-sanatkarlar odası ayda bir sefer toplanıp, yabancılara nasıl davranabiliriz? ne ekşiğimiz var? bunları anlatmamız lazım."

R4. "Kesinlikle eğitim, şu açıdan yani... en azından bir dil olarak ya da turist tipolojisiyle ilgili, turizmle ilgili. Genel bir bilgi verilmesi lazım. İşte tanıtımına yönelik ne bileyim...bu da zamanla gelişecektir, çok turist gelirse çok talep olursa o ihtiyaç artacağı onlar da isteyecektir ve artık gerekli olacaktır."

Girişimciler, Van'da turizmin gelişimini olumlu bulmakta ve bunun kendi ürün satışlarına yansıtacağını düşünmektedirler. Bu noktada turistleri Çarşısı'nın tarihi mekan olarak ziyareti üzerinden değil ticari ürün satış hacimleri ile değerlendirmektedirler. Kente alış-veriş turizmi için gelen yabancı ziyaretçi profilini ve bu anlamda özellikle Iraklı

ziyaretçileri önemsemektedirler. Kültür turizmi yapan yerli grupları ise küçük miktarlarda alış-veriş yapmalarına rağmen daha sonra online ya da telefonla sipariş verdikleri için önemli görmektedirler.

G18. “Turizm Van için tabii ki önemli. Van’ın yöresel başka neyi var bir peyniridir. Türkiye’de birçok yerde Van otlı peynir satılıyor. Ama onlar gerçek Van peyniri değil.”

G22. “Zaten bizi turistler ayakta tutuyor. Yani yabancı turistler Irak, İran bunlardan bahsediyorum. Bak bir tur gelir çarşıya, iki bin TL komple çarşıya para bırakır. Ama bir Iraklı sadece bir aile gelir iki bin TL çarşıya para bırakır”.

Çarşı girişimcilerinin turizm sektörü ile ilişkileri ele alındığında yeterli bilincin oluşmadığı görülmektedir. Kendilerini konumlandıkları esnaf ya da ticaret işletmesi yaklaşımı ile sadece ürünlerinin satışını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Girişimcilerin, kentin önemli turizm aktörleri olan seyahat acentaları veya tur operatörleri ile bireysel ya da STÖ’ler aracılığı ile stratejik iş birlikleri bulunmamaktadır. Bu bağlamda turizm sektörü paydaşlarını da—konaklama, yiyecek-içecek işletmeleri, eğlence sektörü gibi sadece ürün tedariki sağladıkları müşteriler olarak değerlendirmektedirler. Turizm paydaşlarıyla birlikte Çarşı’nın ve kentin turizmine artı değer yaratacak stratejik planlar oluşturmak, ortak faaliyetlerde bulunmak, turizm ile ilgili eksiklik duydukları konular da eğitim almak anlamında talepleri bulunmamaktadır.

G20. “Bu turizmcilerle pek şeyimiz olmadı, çalışmamız olmadı.”

G22. “Öyle önemli bir çalışmamız yok, var dersek yalan olur. Her esnaf kendince bir şeyler yapmaya çalışıyor. Bu aralar internette reklamlara başladılar...bel çanta bastırıyoruz, jelatinli kağıt kullanmaya çalışıyoruz. Bunları geçmiyor. Her zaman hayalimdir, her sene peynir festivali yapılması... yani bilinç bilincimiz yok o konuda hani.”

R1. “Bence iyi bir pazarlama eğitimi almaları gerekiyor... sattıkları ürünün bir turizm ürünü olduğunu, aslında sattıkları her gram peynirin Van için büyük bir tanıtım olduğunu onlara söylemek gerekiyor.”

E1. “Esnafımızla çok sık bir aradayız... ve biz bunu görüşmelerimizde işte Van’ın aynası olan, Van’ın değeri olan tanıtımına sizin yapacağınız her çalışma çok kıymetli, çünkü yaptığımız temizlik, hijyen ve peynirdeki kalite sizin ilginiz, sizin güler yüzünüz turizme katkıdır diyoruz. Gelen misafirlere mutlaka bir daha gelmeleri açısından çok özveri göstermemiz gerekiyor tarzında. Biz bunu adına turizm koymadan turizmi anlatmaya çalışıyoruz.”

Tarihi Peynirciler Çarşısı girişimcilerinin restorasyon öncesi ve sonrasına ilişkin sorunları nelerdir?

Restorasyon ile taşıyıcı duvar ve kolonlar aslına uygun olarak yenilenecek, iç bölümlerde ve dış cephede farklı yapı malzemeleri kullanarak yapılmış olan doğramalar kaldırılmış yerine projesine uygun masif ahşap doğramadan camekanlar kullanılarak tek tip bir görünüm sağlanmıştır. Ana giriş kapısı değiştirilerek masif ahşap doğrama yapılmıştır. Kerpiç duvarlar onarılarak, kerpiç duvarlara fazla yük bindirmemek ve tarihi dokuyu daha çok hissettirmek ve için taş görünümlü fiber duvar paneller kullanılmış ve tuvaletler yenilenmiştir (M1, 2021) Hijyen sorunlarının çözülmesi için sakatatçılar ile peynirciler ayrılarak sakatatçılar kentteki başka bir çarşıya taşınmıştır.

Girişimciler restorasyon sonrasında, restorasyon öncesinde de var olan soğuk hava deposu eksikliğini ve dükkanlarda depolama ile ürün teşhiri için yeterli alan olmamasını devam eden sorunlar olarak ifade etmektedirler. Ayrıca, restorasyon sonrası işçilik hataları kaynaklı olduğu belirtilen su giderleri ile ilgili sorunlar yaşadıklarını ve iç cephelerde kullanılan kaplama malzemesinin yapay ve işçiliklerinin sorunlu olduğunu vurgulamaktadırlar. [Ancak yapay malzeme eleştirisi araştırıldığında, kullanılan malzemenin taş duvar malzemesinden daha özel ve maliyetli bir malzeme olduğu ve kerpiç duvarlara yük bindirilmemesi için tercih edildiği bilgisi edinilmiştir (M1,2021)]. Yine, binaya güvenlik kamera sisteminin geç takıldığını, bu durumun önemli sorunlar yarattığını ve kiraların eskiye oranla çok yüksek belirlendiğini ifade etmektedirler. Çarşının orijinalinde olan şadırvanın kaldırılması ise bazı esnaf tarafından eleştirilmektedir. Kurulan doğal gazlı merkezi ısıtma sistemini ise kullanmadıklarını, dükkanların genel olarak ısıtılmasının peynirlerde sararma ve bozulmaya neden olduğunu ileri sürmektedirler. Bu nedenle eskisi gibi elektrikli sobaları ile ısıtmayı sürdürdüklerini belirtmektedirler.

Girişimciler, sakatatçıların taşınmasını hijyen açısından olumlu bulmalarına rağmen iş hacminin düşmesine sebep olan önemli bir sorun olarak ifade etmektedirler. Taşınma yerine başka çözümler üretilmesi gerektiğini düşünen bazı

girişimciler hijyen olarak da değişen bir şey olmadığını, ürünlerin halen açıkta olduğunu ve dükkan önlerinde sergilendiğini ve yeterli kontrol olmadığını ileri sürmektedirler.

G19. “Keşke sakatatçılar çıkmasaydı. Bizim yanımızdayken daha iyiydi. Onlara gelen müşteri bizi görüp peynir alıyordu. Bize gelen müşteri sakatatçıları görüp onlarda alışveriş yapıyordu. Bizim yanımızda yapsaydılar onların yerini.”

G23. “Peynirinin yüzde doksan işine etki yaptı. Otlu peynirini alırken sakatatını alıyordu, sakatat alırken peynirini alıyordu.”

G10. “Alan da çok vardı haaa. Yani mumbarı alan çoktu, ayağı alan çoktu. Kelleyi alan çoktu, ciğeri alan çoktu. Özellikle şu an bazı müşterilerim arıyor. Adam benden mumbar istiyor.”

Girişimciler, restorasyon sonrası peynir işini bilmeyen yeni girişimcilerin geldiğini ve geleneksel peynir satışında sorunlar olduğunu belirtmektedirler.

G4. “İşi bilenle bilmeyen bu işin içinde olduğu için çok sıkıntı yaşıyoruz. Bu sene daha çok yaşıyoruz. Fabrikasyon alıyor, otlu peynir diye satıyorlar.”

G3. “komşumuz fabrikasyon peynirini Van otlu peynir diye satıyor. Bu da bizi düşürüyor. Müşteri alıyor, ben peynir aldım berbat diyor bir daha almıyor. Bu da bize darbedir.”

Çarşı, tur şirketleri ve rehberler tarafından çekici bir mekan olarak algılanmasına rağmen ziyaret açısından önemli sorunlardan biri Çarşı'nın yer aldığı PTT caddesi ve çevresinde bulunan sokakların dar ve araç trafiği açısından yoğun bir dokuda olması nedeniyle ziyaretçilerin tur otobüsleri ile ulaşmaları ve yeterli otopark olmaması nedeniyle park edebilmeleri olanaksızdır. Ancak otobüsler 5-10 dakika yürüme mesafesinde olan yakın merkezlere park ederek çarşıya ulaşılmasını sağlamaktadırlar. Bu şartlar, zaman kısıtı olan tur rehberlerinin çarşıya uğramalarını engelleyebilmekte ancak böyle durumlarda kentin yerel ürünleri ve alış-veriş yapılabilecek bölgeleri hakkında bilgi verilerek serbest zaman verdiklerini belirtmektedirler.

R7. “Şehir planına baktığımızda rehber olarak otobüsü Van'da her yere sokamam... park sorunu var... Beşyol'da duruyoruz iki yüz elli metre ileride, sağ tarafta peynirler çarşısı var...hediyelik alışveriş yapabileceklerini söylüyorlar. Serbest zaman verebiliyoruz.”

G21. “Peynirler çarşısına bir tane otopark verilmesi lazım. Köylülerin gelip, peyniri boşaltması için bizim buradan taaa otogara gitmemiz gerekiyor.”

R6. “Minibüsle geldiğim zaman “abi diyor abi park etmeyin” “abi diyorum ben buraya on beş tane insan indireceğim”. Ben şimdi oradaki grubu indirip rahat bir şekilde çarşıya gideceğim hesabını yaparken esnafla laf dalaşına giriyorum. Grup ne diyor biliyor musunuz? Boş ver boş ver gidelim... diyor mesela.”

Tarihi Peynirciler Çarşısı girişimciliğine Covid-19 pandemi sürecinin etkileri nelerdir?

Covid-19 süreci, kentte turizm sektörünü ve bağlantılı pek çok sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. Konaklama işletmelerinin, yiyecek işletmelerinin kapanması ya da sınırlı çalışmaları, turların durması turizm sektörünü direk ve bağlantılı sektörleri ise dolaylı olarak etkilemiştir. Çarşının yüz yüze satışlarının azalmasının yanı sıra, ulusal düzeyde ürün tedariki sağladıkları otel, kahvaltı salonları ve peynir satan işletmelere olan satışları da %70'lere varan oranlarda azalmıştır. Bu süreçte, yerel halkın günlük yaşam pratiklerinin değişmesiyle de Çarşı'nın tedarik sağladığı yerel alıcıların alımları azalmış ya da durmuştur. Bu süreçte Çarşı girişimciliği için en olumsuz etkiyi yaratan ise İran ile sınır kapısının kapatılması olmuştur. Türkiye tarafı 14 ay sonra açılmış ancak İran tarafı henüz açılmamıştır. İran sınır kapısının kapanması Çarşı'da direk satışlarda oluşan azalmadan daha çok dolaylı etki yaratmasından ve girişimcilerin İran'dan tedarik ettikleri çeşitli ticari ürünlerde yaşanan sıkıntılara neden olmuştur.

A4. “En iyi yıllarımız 2015'ten sonra yavaş yavaş iç turizm başladı...2019'da tam oturdu sistem... yerli gruplar için yani bölge biliyorsunuz huzura kavuştu... Yani bir sürü engel vardı turizm önünde. Doğu ve güneydoğu çok şükür şimdi yok yani. Ondan sonra pandemi geldi işte. Kötü oldu.”

R4. “Korona sürecini çok kötü geçirdik tüm sektör olarak...”

G10. “Bu kapatmalar bizi çok çok etkiliyor. Niye dersiniz? ürünümüz bozulacak üründür.” Peynirimiz, tereyağımız, balımız, cacığımız... hepsi elimizde var. Yani bize çok büyük bir zararı var şu an.”

G23. “Korona bir tek Van’da yok. Türkiye’nin her tarafında var. Şimdi oradaki kahvaltı salonları kapalı veya kafeler kapalı. Kahvaltıcıya yolluyorduk, kafelere yolluyorduk. Korona gelmesiyle birlikte bizim toptan satışımızda yüzde otuz-otuz beş düştü.”

G2. “Bu sene İstanbul’daki batıdaki esnaf diyor ki bize güvenerek ürün almayın. Çünkü onlar da eritemiyor çünkü zaten bu kahvaltıcılara falan gidiyordu. Otellere gidiyordu... biz de herkes zincirlemedir. Batı’da talep olmadığı sürece bizim burada bu peynir para etmez.”

Covid-19 süreci Çarşı girişimciliğinde önemli bir pazarlama stratejisi değişimi yaratmıştır. Toplumların yaşadığı olumsuzluklara karşı geliştirmiş oldukları refleks ve baş etme kapasitesi onların ne ölçüde adapte olabilmeyi başarabildikleri ve değişim odaklı olmalarıyla ilgilidir (Cihangir ve Şeremet, 2020: 49) Bu bağlamda Çarşı girişimcileri yüz yüze ve tedarikçi olarak toptan satışlarının azalmasıyla birlikte bu kriz dönemiyle baş etme noktasında hızlı adaptasyon göstererek yeni pazarlama stratejileri uygulamaya başlamışlardır. Bazı girişimciler zaten var olan e-pazarlama sistemlerini güncellemiş bazıları da ilk kez Instagram, Facebook gibi sosyal medya ve işletme web sayfaları üzerinden satış yapmaya başlamışlardır. Bu süreçte on-line satış sistemine girmeyen ya da bu sistemin sorunlu olduğunu ve iyi yürütülmediğinde peynirin markasına zarar vereceğini düşünen bir grup ise geçmişte olduğu gibi kent dışına münferit ya da toptan olarak telefon siparişleri ürün gönderdiklerini ifade etmişlerdir.

G17. “İnternet olmasaydı kendimizi ayakta tutamazdık.”

G24. “Yüzyüze satışlar ve internet satışları yüzde elli elli oldu. Korona öncesine göre yüzde otuz arttı”.

G23. “Sadece Van’da bir dükkanımızın olmasını istemiyoruz. Onun için internet satışına yöneldik. Esnafın zor durumda olduğu gibi biz de çok zor durumda olurduk...”

SONUÇ:

Turizm sektörünün önemli bileşenleri olan seyahat acentaları, tur operatörleri ve rehberlerin TPC’yi turizm sektörü açısından değerlendirmeleri ve Çarşı girişimcilerinin turizm sektörü ile ilişkileri, turizm girişimcilikleri, restorasyon öncesi ve sonrası ile Covid-19 süreci çalışmada irdelenmiştir.

Çarşı, 1934 yılında “Kapalı Sebze Hali” olarak inşa ettirilen ve tescilli bir yapı olmamasına rağmen Cumhuriyet dönemine tarihlenen kentteki ender yapılardan biridir. Bu tarz tarihi yapılar kentler için birer sermayedir ve kent kimliğinin oluşmasında geçmişten günümüze kadar gelen tarih öğelerinin, otantikliğin ve geleneksel yaşamın sürdüğü yapıların korunması sürdürülebilir gelişim açısından oldukça önemlidir (Angın ve ark., 2020: 566). TPC ayrıca kentin coğrafi işarete sahip yerel lezzetlerinden Van Otlı Peyniri (VOP) ile özdeşleşmiş bir mekan olarak kent için özel bir anlam ifade etmektedir. Peynirin turistik ürün olarak pazarlanabilmesi için son yıllarda yapılan akademik, kamu ve özel sektör bazlı çalışmalar ve iş birlikleri mevcuttur. Bu bağlamda Çarşı hem tarihsel anlamda hem de VOP ile özdeşleşmiş kimliği ile kent için turizm çekiciliği yaratabilecek önemli bir mekan olarak görülmektedir.

Çarşı girişimcilerinin turizm sektörü ile ilişkilerinde kendilerini turizm sektörünün bir paydaşı olarak görmedikleri sadece ticari faaliyet yürüten ve ziyaretçilere ticari anlamda ürün satışı yapan ve istendiğinde bilgi paylaşan hizmet sağlayıcılar olarak konumlandıkları düşünülmektedir. Girişimcilerin ve çalışanların turizm ile ilgili özel bir eğitim almadıkları ancak ziyaretçiler ile olan ilişkilerinde her zaman hoşgörülü, saygılı ve misafirperver oldukları görülmektedir. Girişimcilerin, kente sınır ve komşu ülkelerden gelen ziyaretçilerle Farsça, Azerice ve Kürtçe iletişim kurdukları ancak Romen (İspanyolca, Fransızca, Portekizce, İtalyanca gibi) ve Germen (Almanca, İngilizce gibi) dillerini bilmedikleri, ancak rehberler aracılığı ile iletişim sağladıkları görülmektedir.

Çarşı girişimcilerinin, toptan, e-ticaret ve yerel halka perakende peynir satışlarının, toplam satışları içinde büyük yer tutması nedeniyle turizm girişimciliği noktasında yeterince istekli olmaması önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Girişimcilerin, Çarşı’yı tarihi bir mekan olarak ziyaret eden yerli veya yabancı kültür gruplarına misafirperverlik gösterecekleri de alış-veriş yapmadıkları ya da küçük miktarlarda yaptıkları ve yarattıkları ticari değeri çok değerli bulmadıkları için yerel gastronomi öğelerini ve özellikle geleneksel kültürü yansıtan VOP’un tanıtımı için özel bir çaba göstermedikleri ve daha çok ziyaretçi gelmesi için iş birliği arayışında olmadıkları görülmektedir. Yapılan görüşmelerde, turizm sektör temsilcilerinin bu konuda daha çok gayret içinde oldukları ve Çarşı’nın kent turlarında yer almasını ve VOP’un hikayesinin anlatılmasını daha çok önemsedikleri görülmektedir.

Kente kültür turizmi ve alış-veriş turizmi için gelen iki farklı yabancı ziyaretçi profili olduğu görülmektedir. Girişimcilerin, son yıllarda Avrupa, Amerika gibi ülkelerden gelen ziyaretçilerin çok azalması nedeniyle yabancı turist kavramını Irak, İran ve Suriyeli ziyaretçiler için kullandıkları görülmektedir. Bu ziyaretçiler kente kültür turizminden ziyade alış-veriş turizmi için gelmektedir. İranlı ziyaretçilerin çarşısı sadece gezmek görmek için uğradığı ve VOP'u lezzet açısından beğenmediği, Suriyeli ve özellikle Iraklı ziyaretçilerin ise tam tersine peynir satın almak için çarşısı ziyaret ettikleri görülmektedir. Bu grup içinde ise en çok büyük peynir alımı yapan Iraklı ziyaretçilere önem verilmektedir. Kente gelen yerli grup profilini ise kültür turları ve üçüncü yaş turizmi için gelenler oluşturmaktadır. Bu gruplar Çarşı'yı kültürel çekiciliği için ziyaret ederek küçük miktarlarda alış-veriş yapmaktadırlar. Peynir veya diğer ürünleri beğenirlerse e-ticaret ya da telefon ile daha sonra sipariş vermektedirler.

Çarşı'nın henüz tur programlarında özel olarak yer almadığı görülse de yerel turizm acentaları ve diğer acentalar turistleri Çarşı ziyaretine götürmektedirler ya da yönlendirmektedirler. VOP'un turistik bir ürün olması ile Çarşı'nın gelecekte daha çekici bir mekan haline geleceği öngörülmektedir. TPÇ ve VOP'un birlikte turistik ürüne dönüştürülmesi anlamında canlandırmalar, görseller vb. gibi yapılacak çeşitli düzenlemelerle Çarşı'nın sadece ticari olarak peynir satan bir mekan olmanın ötesine geçerek peynirin turistik ürün olarak pazarlandığı ve böylece turistik ürün olarak mekanın kendisini yeniden üreteceği düşünülmektedir.

Çarşı girişimcilerinin restorasyon sonrasında da daha önce eksikliğini duydukları soğuk hava deposu, ekstra depolama alanı eksiklikleri ve sergileme alanı yetersizliği devam etmektedir. Kurulan merkezi ısıtma sistemini olumlu bulsalarda sistemin kullanılması halinde ise ortamın tümüyle ısınmasıyla peynirleri sararak bozulduğunu bu nedenle elektrikli ocak ile kısmi olarak ısındıklarını belirtmektedirler. Otopark sorunu ise hem girişimcilerin ticari faaliyetlerinde hem de turizm sektörünün çarşıya ulaşımında sorun olmaya devam etmektedir.

Girişimcilerin Covid-19 sürecinde ticari anlamda oldukça zorlandığı görülmektedir. Bu sürecin en olumlu çıktısı ise pazarlama stratejilerinde e-ticaretin yer alması veya yaygınlaşması olmuştur. Ancak bu noktada da çarşıda oluşan farklı görüşler mevcuttur, e-pazarlama yapmayan ya da yaptığı halde gönderilen ürünlerin kalitesinin gelecekte Van otlu peynirinin marka değerini düşürebileceği endişesi taşıyan çok sayıda esnaf olduğu görülmektedir.

Turizm sektörü yapısı gereği önemli miktarda ara malı ve hizmet talep ettiği halde çoğunlukla nihai mal ve hizmet üretimi gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda turizm sektörü genel olarak sektörel bağımlılık açısından toplam geri bağlantıları güçlü, toplam ileri bağlantılar ise zayıf bir sektördür. Çarşı girişimciliğinin turizm girişimciliğine dönüşmesi halinde öncelikle peynirde oluşacak nihai satış artışları ile talep artışlarına bağlı ekonomide geriye doğru bağlantı etkileri oluşacaktır. Böylece, turizm sektörünün çıktılarını genişletmesi ekonomide genişletici etki yaratacaktır (Maden ve Ertürk, 2019) Bu bağlamda turizm sektörünün ve çarşı girişimcilerinin geleneksel VOP üretimini desteklemesinin geriye doğru bağlantı etkileri ile kırsalda yoksulluğun giderilmesine ve yoğun yaşanan göçün engellenmesine, kırsalda kadının sosyo-ekonomik yaşamına pozitif etki sağlamada önemli rol oynayabilecektir (Cihangir ve ark., 2020)

Bu çalışmanın sonuçlarının Tarihi Peynirciler Çarşısı'nın Van turizmine katma değer yaratması için yapılacak yeni çalışmalarda ve benzer özellik gösteren tarihi sermayeleri olan kentler içinde bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

ÖNERİLER:

Covid-19 nedeniyle yaşanan küresel kriz ve belirsizlik koşullarına rağmen turizm faaliyetlerine olan ilginin daha da arttığı görülmektedir. Turizmin dünya ekonomisinde artan payı, bu gelirden pay almak isteyen ülkelerin ve ülke içinde yerellerin yoğun rekabetine yol açmaktadır. Ancak bugün, hazır talebin paylaşılması odaklı aktif rekabetçilik yaklaşımı ömrünü doldurmaya başlamış ve yerini talep yaratıcı proaktif rekabetçi yaklaşımlara bırakmaya başlamıştır (Çamur Cihangir ve ark., 2021). Bu anlayışla, TPÇ'nin hem bir çekim merkezi olabilmesi hem de geleneksel peynir üretiminin destekleyerek sürdürülebilir katma değer yaratabilmesi için ciddi bir paradigma değişimine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Hem TPÇ'nin hem de VOP'un turistik bir ürün olarak pazarlanmasının önünde bulunan engellerin acilen çözüme kavuşturulması için turizm ve ilgili bileşenlerin birlikte bu sürece ve değişime destek vermesi önemlidir. Bu bağlamda öncelikle şu öneriler sunulabilir:

1. Çarşı girişimcileri, turizm girişimciliği yaklaşımı ile hareket ettiklerinde kentin tanıtımına ve ekonomisine çok daha önemli katkılar sağlayabileceklerinden turizm sektörünün çok değerli olduğu ve bu yaklaşım içinde rollerinin önemini anlatılmalıdır. Bu noktada turizm ve turizm girişimciliği hakkında yeterli eğitimleri

- olmadığından ihtiyaç analizi yapılarak turizm, gıda hijyeni, pazarlama teknikleri, müşteri ilişkileri gibi seminerler verilmelidir.
2. Yabancı ziyaretçiler ile iletişim ancak rehberler aracılığıyla sağlanabildiğinden, özellikle yeni kuşak girişimcilere uluslararası iletişimde yaygın kullanılan İngilizce ve bölgeyi yoğun ziyaret eden yabancılarla iletişim için gerekli diğer dillerde en azından başlangıç düzeyinde eğitim verilmelidir.
 3. Çarşı ziyaretlerinin önemli bir nedeni de olan geleneksel Van otlu peynirinin üretiminin ziyaretçilerce bilinmemesinden ve ziyaretçiler tarafından merak edilmesinden dolayı sine-vizyon ve kısa tanıtım filmleri çekilerek peynir satışı yapan dükkanlarda arka planda turistlerin görebileceği şekilde gösterilmeli. Bu anlamda, otantik etkin bir tanıtım için Çarşı girişinde özel bir tanıtım alanı oluşturularak yöresel kıyafetleri ile berivanlar peynir üretiminin hikayesini canlandırılmalı ya da hikaye anlatılmalıdır.
 4. Çarşının tanıtımına ve ekonomisine katkı anlamında faaliyetlerin artırılması için bölgeye özgü Norduz koyunu, süt sağan kadınlar (berivan), VOP Çarşısı silueti gibi özel görsellerin kullanıldığı hediyelik ya da anısal objeler (magnet, çanta, özel kalemler gibi) hazırlatılarak satılmalıdır.
 5. Satış alanlarının, gıda saklama ve satışına uygun hijyen şartları sağlanacak şekilde otantik unsurlara önem verilerek (bidon, leğen vs. gibi yapay malzemeler yerine geleneksel çömlekler ile) yeniden düzenlenmelidir.
 6. Peynirin pazarlanmasında modern teknikler kullanılarak ile turistlere satışların artırılması için hem ürünün cazibesini artıracak hem de kentin tanıtımını sağlayacak, üzerinde Van'a ve peynire ait özel tasarlanmış fotoğraflar, peynir üretiminin hikayesi ve amblemi olan özel ambalajlar (karton veya ahşap kutular) ile taşıma çantaları tasarlanmalıdır (R1,2021).
 7. Günümüzde gelenekselden üretiminden giderek uzaklaşan VOP'un geleneksel üretimin korunması için geriye doğru ağlar güçlendirilerek üreticiye eğitim verilmelidir. Farklı otlar ve tuz oranları ile farklı tatlarda ve farklı ağırlıkta sık çömlerle üretilerek turistik ürün olarak Çarşı'da sunulmalıdır.
 8. Toptan pazarlama ve ticari ürün yaklaşımı arka planda devam etse bile Çarşı'nın ziyaretçiler dönük ön yüzünde otantik dokusu korunarak geleneksel ürün geleneksel doku içinde sunulmalıdır.
 9. TPC'ye ulaşım sorununun çözümlenmesi için yakın alanlarda otopark alanı belirlenmeli, küçük tur minibüsleri için otopark sorununun giderilmelidir. Sokak ve çevresinin için otantik dokusu ile korunarak (fistan kumaşçıları, yerel kahvaltıcılar, baharatçılar) yürünerek dolaşılabilmesi için de belirli saatlerde trafiğe kapatılmalıdır.
 10. Girişimcilerin peynir tedarikinde yaşadıkları sorunlar giderilmeli ve geriye doğru ile karşılıklı sözleşmeye dayalı tedarik ağları kurulmalıdır.
 11. Çarşının ana girdisi olan geleneksel peynir üretiminin marka değerinin yaratılması ve korunması için üretimin standart bir üretim olmasa da hijyen ve sağlık şartlarına uygunluğunun denetlenmesi gerekiyor. Bu noktada, mandıra üretimi olarak adlandırılan ve geleneksel peynir adı altında satılan peynirin üretim ve satışının denetlenmesi gerekmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Etik kurul iznine gerek vardır. Alınmıştır.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür: Çalışmaya görüşleri ile destek veren Tarihi Peynirciler Çarşısı girişimcilerine, ŞURO üyesi rehberlere, TURSAB DBK Başkan ve Üyelerine, Van Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (VAN ESÖB) Başkanına, Van Sanayi ve Ticaret Odası (VANTSO) başkanına, Etüt Mimarlığa, Olgunlaşma Enstitüsü Müdürlüğüne, Van Büyük Şehir Belediyesine, Şair-Yazar Sayın Ümit Kayaçelebi'ye, Gürpınar Ziraat Odası Başkanına çok teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

Angın, S. N., Külekçi, E. A., & Yılmaz, H. (2020). Otantik Kültürde Kent Kimliği ve Kültürel Peyzaj İlişkisinin Erzurum İli Örneğinde İrdelenmesi. *Kent Akademisi*, 13(3), 556-569.

Baylan, E. (2019). Kültürel peyzaj ve yere bağlılık: Van Kenti örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 29(1), 10-23.

- Berg, L., B. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston: Pearson Ed.Comp.
- Biswas, C. ve Rashid, M. (2018). The role of tourism entrepreneurship businesses in the economic development: an overview. *International Journal of Business and Tehnopreneurship*, 8(2), 167-176.
- Cihangir, E., Çamur Cihangir K., Demirhan, Ö. ve Şeremet, M. (2019). Van Tarihi Peynirciler Çarşısının Turizm Sektörü ve Turizm Girişimciliği Açısından Değerlendirilmesi, The Congress Book of Proceedings, IWACT'19 International West Asia Congress of Tourism Research, 26-29 September 2019 Van, Turkey, 743-755.
- Cihangir Çamur, K. ve Cihangir, E. (2017). Turizm temelli girişimciliğin gelişiminde yerel ve mekânsal dinamiklerin Göreme (Nevşehir Kapadokya) örneğinde analizi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3): 227-237.
- Cihangir, E. ve Şeremet, M. (2018). Türkiye’de Turizmin Yapısal Sorunları, (Editör) Doğan, Ö. S., ve Duran, E.: *Türkiye Turizm Coğrafyası* içinde (343-380), Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Cihangir, E. ve Demirhan, Ö. (2020) Peynir turizmi temelli kültür rotaları oluşturulmasına yönelik bir araştırma: Van otlu peynir örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, (75), 139-162.
- Cihangir, E., Demirhan, Ö. ve Şeremet, M. (2020). Kırsal turizm potansiyelinin ortaya çıkarılmasında kırsalda kadının durumuna bir bakış: Van otlu peyniri üretimi örneği. *International Journal of Geography and Geography Education*, (42), 199-222.
- Cihangir, E. ve Şeremet, M. (2020). Van’ın Edremit ilçesinde turizmin gelişimi: Rezilyans ve değişim. *Türk Coğrafya Dergisi*, (74), 47-59.
- Cooper, C. ve Hall, C. M. (2008). *Contemporary tourism: An international approach*. MA: Elsevier
- Çamur, Cihangir K., Şeremet, M., Cihangir, E. ve Özer, B. (2021). *Kış Destinasyonlarında Başarı İçin Stratejik Planlama: Kayseri-Erciyes Kayak Merkezi Hikayesinden Çıkarımlar*. (Editör) Ünal, A.: Destinasyon Konulu Güncel Araştırmalar-I içinde (493-507) Konya: Çizgi Kitabevi.
- DAP 2018 Faaliyet Raporu. (2019). http://www.dap.gov.tr/IMG_CATALOG/dosya/dap-idaresi-2018-yili-faaliyet-raporu.pdf
- Direk Subaşı Y. (2018). Van Tarihi Peynirciler Çarşısının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi. 2. *Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi*, Van, Turkey, 224.
- Erdoğanaras, F., Camur, K. C., Tamer, N. G. ve Mercan, K. (2020). Covid-19, Mahalle, Müşterekler, Kentsel Yaşam ve Halk Sağlığı. *Türk Coğrafya Dergisi*, (76), 115-128.
- Karakuş Can Ü., (2019). Tarihi Van Peynirciler Çarşısı. Editör İşigüzel B. Uluslararası Türkiye Vizyonu Kongresi (UTVİK-2019) *Tam Metin Kitabı* içinde (419-439) Adana: Altın Kozan Yayınları.
- Kervankıran, İ. ve Bağmancı, M. F. (2020). Bildiğimiz Turizmin Sonu Mu? Covid-19’un Türkiye’deki Turizm Hareketliliğine Etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (76), 19-32.
- Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel Araştırmalarda Analiz*. (2020) Ankara: Bağlam Kitabevi.
- Maden, S. I., ve Ertürk, M. (2019). Türk turizm sektörünün Türkiye ekonomisine olan etkilerinin girdi-çıkı analizleriyle incelenmesi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 20(2), 69-87.
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design: n interactive approach*. CA: Sage Publicaitons.
- Mesci, Z., Karagöz, A., (2020). Bölgesel Kalkınmada Turizm Girişimciliğinin Rolü: Akçakoca Örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17 (2); 203-231

Morrison, A., Rimmington M. ve Williams C. (2006). *Entrepreneurship in the Hospitality Tourism and Leisure Industries* (First edition 1999). Butterworth-Heinemann publications: USA.

Novak, J. D., Gowin, D. B. ve Bob, G. D. (1984). *Learning how to learn*. NY: Cambridge University

Phillips, B. D. (2014). Qualitative disaster research. In Leavy, P. (Editor) *The Oxford handbook of qualitative research*. (563-556) Oxford: Oxford University Press.

Saldaña, J. (2014). Coding and analysis strategies. In Leavy, P. (Editor) *The Oxford handbook of qualitative research*. (581-605). Oxford: Oxford University Press.

Sotiriadis, M., (2018). Entrepreneurship and entrepreneurs in tourism. Marios Sotiriadis (Editor) *The emerald handbook of entrepreneurship in tourism, travel and hospitality: Skills for successful ventures*. (3-17). WA: Emerald Publishing.

TÜBİTAK Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü (TÜSSİDE), (2016). DAP Bölgesi Yöresel Ürünlerini Ticarileştirme Stratejilerinin Belirlenmesi Projesi Raporu 2016. http://www.dap.gov.tr/Img_Catalog/Dosya/Dap-Yoresel-Urunler-Genel.Pdf

Van Büyükşehir Belediyesi (Van BB). (2017). Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı, Peynirciler Çarşısı Proje Raporu. Etüt Mim. Müh. İnş. İth. İhr. San. Ltd. Şit.

İNTERNET KAYNAKLARI:

Elektronik Kamu Alımları Platformu (EKAP). (2021). İhale Arama. Tarihi Peynirciler Çarşısı Restorasyon Çalışmaları Yapım İşi. <https://ekap.kik.gov.tr/EKAP/Ortak/IhaleArama/index.html> Erişim Tarihi: 14.05.2019

Kali, İkrım. (2018). 70 yıl önce Sebze Hali <https://www.vansesigazetesi.com/yazar/ikram-kali/70-yil-once-sebze-hali-5002-kose-yazisi> Haber Tarihi: 02 Ağustos, Erişim Tarihi: 04.10.2019

Kayaçelebi, Ü. (2021). Gasap Baboş Emmi ve Eski Gasaplar. Haber Tarihi: 12.1.2021, <https://www.facebook.com/umit.kayacelebi.54/posts/149740237120571>, Erişim Tarihi: 04.04.2021

Kayaçelebi, Ü. (2018). Cacıkçı Sofi Dayı ve Sebzeciler Çarşısı. Haber Tarihi: 29.3.2018, <https://www.facebook.com/umit.kayacelebi.54/posts/149677533793508>, Erişim Tarihi: 04.04.2021

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020). <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html>

National Geographic. (2019). Turkey's Hidden Gems. (2019). <https://www.natgeotv.com/za/shows/natgeo/turkeys-hidden-gems#episodes-t1>

Peynirciler Çarşısında Çalışmalar Sürüyor. (2018). Van Siyaseti. <https://www.vansiyaseti.com/van/peynirciler-carsisinde-calismalar-suruyor-h53806.html> Haber Tarihi: 02 Kasım 2018, Erişim Tarihi: 14.10.2019

Tarihi Peynirciler Çarşısında Restorasyon Sürüyor. (2018). HaberTürk, <https://www.haberturk.com/van-haberleri/62711668-tarihi-peynirciler-carsisinde-restorasyon-suruyor>, Haber Tarihi: 11.08.2018, Erişim Tarihi: 10.10.2019

TÜİK. (2019) İşlenmemiş Süt Miktarı. (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=101&locale=tr>, 2021) Erişim Tarihi: 5.10.2021

TÜİK. (2020) Türkiye Süt Fiyatları. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Canli-Hayvan-ve-Hayvansal-Urun-Fiyatlari-ve-Uretim-Degeri-2020-37391>, Erişim Tarihi: 5.10.2021

Van'ın Tarihi 'Peynirciler Çarşısı' Tamamlandı. (2018). GazeteVAN. <http://www.gazetevan.com/148004-vanin-tarihi-peynirciler-carsisi-tamamlandi.html>, Haber Tarihi: 27.12.2018, Erişim Tarihi: 11.10.2019

GÖRSEL KAYNAKLARI:

Görsel 1: a,b. Kırsal Mirasıyla Van. (2015). Van Büyükşehir Belediyesi Yayını, Van: Gaye Ofset.

Görsel 1: c,d. Karakuş Can Ü, (2019).

Görsel 2. Tarihi Peynirciler Çarşısı Konumu. (Kaynak: Google Map, 2021)

Görsel 3. a,b. Ana Kapı-Doğu Cephesi ve Zemin Kat Röleve ve Restorasyon Planları. Karakuş Can Ü., (2019).

Görsel 4. a,b,c,d. Restorasyon Çalışmasından Görüntüler. Etüt Mimarlık Proje Fotoğraf Arşivi (Mimarlar; Murat Karakuş, Ülkü Can Karakuş)

Görsel 5. a. Kokulu 'Çarşı' müşteri karşı! <https://www.vansiyaseti.com/van/kokulu-carsi-musteri-karsi-h20072.html>
Yayın tarihi: 19 Mayıs 2014, Erişim tarihi: 10.05.2021

Görsel 5. b. Van peynirciler çarşısı esnafı beklenti içinde, <https://www.wanhaber.com/yere/van-peynirciler-carsisi-esnafi-beklenti-icinde-h222284.html>, Haber Tarihi: 08 Temmuz 2017, Erişim tarihi: 10.05.2021

Görsel 5. c,d. Peynir ve sakatçıların restorasyon öncesi görüntüleri. (Mimarlar; Murat Karakuş ve Ülkü Can Karakuş Arşivi)

Görsel 6. a. Tarihi Peynirciler Çarşısında Restorasyon Başladı. (2018) İlke Haber Ajansı. <https://ilkha.com/yere/tarihi-peynirciler-carsisinde-restorasyon-basladi-78927> Haber Tarihi: 03 Temmuz 2018, Erişim Tarihi: 09.10.2019

Görsel 6. b. Tarihi Çarşı'nın yeni hali göz kamaştırdı. <https://www.haberturk.com/van-haberleri/66576133-ozel-tarihi-carsinin-yeni-hali-goz-kamastirdipeynirciler-carsisi-modern-gorunumune> Haber Tarihi: 04 Şubat 2019, Erişim Tarihi: 04.05..2021

Görsel 6. c,d. Restorasyon Sonrası. Emine Cihangir ve Özlem Demirhan fotoğraf arşivi.

Görsel 7. Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçiler (2011-2020) Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html>, 2020 bülten

Görsel 8. Kavram Haritası. (<https://miro.com>).

Görsel 9. a,b,c,d,e,f,g,h,i,j,k. Van Tarihi Peynirciler Çarşısı'nda Satılan Yerel Ürünler. Emine Cihangir ve Özlem Demirhan fotoğraf arşivi.

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ
Title of Article	The Relationship Between R&D Expenditures and Economic Growth: Panel Data Analysis in Selected New Industrializing Countries	
Corresponding Author	Eda FENDOĞLU Malatya Turgut Özal University, Faculty of Social Sciences and Humanities, International Business Management Department, eda.fendoglu@ozal.edu.tr	
Received Date	30.07.2021	
Accepted Date	13.09.2021	
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.976698	
Author / Authors	Eda FENDOĞLU Mehmet Ali POLAT	ORCID: 0000-0003-4092-7137 ORCID: 0000-0001-9239-8228
How to Cite	Fendoğlu, E. & Polat M. A. (2021). Ar-Ge Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Seçilmiş Yeni Sanayileşen Ülkelerde Panel Veri Analizi, Kent Akademisi, Volume, 14 (3), Sayfa:728-747	

Ar-Ge Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Seçilmiş Yeni Sanayileşen Ülkelerde Panel Veri Analizi

Eda FENDOĞLU¹
Mehmet Ali POLAT²

ÖZ:

Dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmeler ve ülkeler arasında artan rekabet ile birlikte, ekonomik büyümenin belirleyicileri değişikliğe uğramıştır. Bu bağlamda, 1980 sonrası dönemde, dünya ekonomisinde artan küresel rekabete bağlı olarak teknolojik yenilik olgusu önem kazanmış, teknolojik yeniliği ortaya çıkaran ve ekonomik büyümenin itici gücü olarak değerlendirilen araştırma geliştirme (Ar&Ge) faaliyetlerine verilen önem artmıştır. Çalışmada; Ar&Ge harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla seçilmiş yeni sanayileşen ülkelerde (Newly Industrialized Countries: NIC Countries: Güney Afrika, Meksika, Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Türkiye) 1996-2019 dönemine ait Ar&Ge harcamaları (ARGE HAR, Milyon Dolar), Ar&Ge alanında çalışan araştırmacı sayısı (ARGEARS, 1000 000 kişi başına düşen) ve ülkelerin toplam faktör verimliliği (TFV) yıllık verileri Panel Veri Analizi Yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Toplam Faktör Verimliliği verileri PWT (2020)'den ve diğer veriler World Bank (2020a, 2020b, 2020c, 2020d)'den alınmıştır. ARGE HAR verileri; Ar&Ge harcamalarının GSYH'ye oranı ve GSYH verileri kullanılarak tarafımızdan elde edilmiştir. ARGE HAR verileri 1996 yılından başladığı için çalışma 1996-2019 dönemi verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz döneminde yer alan 2008 Küresel Ekonomik Krizi de kukla değişkenle analize dâhil edilmiştir. Korelasyon analizinde; NIC ülkelerinde Ar&Ge harcamaları ve Ar&Ge alanında çalışan araştırmacı sayıları ile ekonomik büyüme ve toplam faktör verimliliği arasında pozitif korelasyonların olduğu görülmüştür. Ekonomik büyüme ile olan korelasyonlar daha güçlü iken, toplam faktör verimliliği ile olanlar daha düşük çıkmıştır.

¹ Aşt. Prof., Dr., Malatya Turgut Özal University, Faculty of Social Sciences and Humanities, International Business Management Department, eda.fendoglu@ozal.edu.tr 2

Assoc. Prof., Dr., Malatya Turgut Özal University, Faculty of Social Sciences and Humanities, International Trade and Finance Department, mehmet.polat@ozal.edu.tr

Ar&Ge alanında çalışan araştırmacı sayısı ile ekonomik büyüme ve toplam faktör verimliliği arasındaki ilişkilerin, Ar&Ge harcamalarından daha büyük olduğu da görülmüştür. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak; Ar&Ge harcamalarının ve Ar&Ge alanında çalışan araştırmacı sayısının fazla olmasının ekonomik büyümeye ve toplam faktör verimliliğine olumlu yönde etki edeceği ancak, bu verilerin büyüklüğü kadar niteliğinin de önemli olduğu ifade edilebilir.

ANAHTAR KELİMELELER: Ar&Ge Çalışmaları, Ekonomik Büyüme, Son Dönemlerde Sanayileşen Ülkeler, Panel Veri Analizi.

ABSTRACT:

It reveals that developments in the world economy and increased competition between countries have highlighted some other factors related to the economic growth. In this context, the determinants of economic growth include technological innovation due to the increasing global competition, and research and development (R&D) activities which are considered as the driving force of economic growth in the post-1980 period. The study investigates the effect of R&D spending, such as R&D expenditures (million dollars), the total number of researchers in the field (per 1000 000 people), as well as total factor productivity (TFP) annual reports on total factor productivity and economic growth in newly industrialized countries (South Africa, Mexico, Brazil, China, India, Indonesia, Malaysia, Philippines, Thailand, and Turkey) using panel data analysis over the period 1996-2019. The source of total factor productivity data come from PWT (2020) and other data from World Bank (2020a, 2020b, 2020c, 2020d). R&D spending indicator is measured using GDP data and the ratio of R&D expenditures to GDP. The study used the data of the years over 1996-2019 as the necessary data is available for that period. The 2008 global economic crisis, which took place during the analysis period, was also included in the analysis with the dummy variable. Correlation analysis showed positive correlations between R&D expenditures and the number of researchers working in the field of R&D in NIC countries and economic growth and total factor productivity. It was also observed that the relationship between the number of researchers working in the field of R&D and economic growth and overall factor productivity is greater than R&D expenditures. According to the research findings, it is suggested that R&D expenditures and the large number of researchers working in the field of R&D will have a positive impact on economic growth and overall factor productivity, but the nature of these data is as important as the size.

KEYWORDS: R&D Activities, Economic Growth, Newly Industrialized Countries, Panel Data Analysis.

INTRODUCTION

There is a considerable evidence that technological innovations can affect economic growth, research and development (R&D) activities is a driving force and strategic support for promoting technological progress. In this context, research and development (R&D) activities is a process intended to create and use information in support of the development of new product, new process or new information related to the design of new applications (Guellec and Potterie, 2000). Thus, R&D activities is an important way to promote total factor productivity and sustainable economic growth for developed and developing countries (Stokey, 1995; Jones, 1995).

Frank Ramsey's article "A Mathematical Theory of Saving", published in 1928, became the foundation of the leading approach to economic growth, and then many economic growth theories were put forward. Ramsey's work was followed by the Harrod-Domar growth model developed by Harrod and Domar in 1946-1947, and new outstanding contributions were made to the body of knowledge in the field in the 1950s with the growth model developed by Solow (1956) and Swan (1956). These theories, called the Solow-Swan growth model or Neo-Classical growth models, have suggested that economy will not grow in the course of time, since the production function will have a decreasing returns to scale, and the technology will be an external variable. In the late 1980s, the Solow-Swan growth model or Neo-Classical growth models, which played a very important role in explaining the growth process but were insufficient in the subsequent process, were replaced by endogenous growth models. Endogenous growth models, where technology takes the form of internal variable, became an important research topic in the literature.

Endogenous growth models predicts increasing returns to scale and sustaining ongoing growth above the stationary state growth rate. With the endogenous growth models that emerged after the second half of the 1980s, knowledge began to take place in the model as a production factor. Therefore, since the late 1980s, in parallel with the developments in the world, the phenomenon of technological innovation has been pervasive across the world. In this context, R&D activities, which are the main element of growth, are included as an internal variable in the model established by Romer (1990). Romer's work in 1990 addressed the importance of R&D in the process of economic growth and indirectly in the process of innovation, and thus adds a new dimension to growth theories. Romer's growth model, established to refute the neo-classical approach hypotheses of perfect competition and constant returns to scale, argues that R&D activities lead to increasing returns by generating positive externality in sector activities. Knowledge is the fundamental dynamic behind long-term growth. Subsequently, Grossman and Helpman (1991a) and Aghion and Howitt (1992) further developed this model. According to the endogenous growth approach, human capital and R&D activities can play an important role in terms of their capacity to increase the existing stock of knowledge and boost technological innovations. Therefore, it has become one of the concepts on which both the private and public sector attach great importance in recent years. In this context, a large of body studies showing that R&D activities are critical enablers of innovation, efficiency and especially economic growth have contributed to the existing literature. R&D activities increase the competitiveness of countries in the international arena by enabling the development of new production techniques based on knowledge and technology, and therefore the creation of new products with high added value and increased productivity. It also contributes significantly to the growth of countries by enabling foreign capital for technology-oriented investments in the country (Guellec & Potterie, 2000; Stokey, 1995).

There is bi-directional relationship between R&D activities and economic growth phenomena (Pessoa, 2010: 152). For this reason, technology and R&D activities are cited as one of the most important reasons for differences in the level of economic development and income differences between countries (Bilbao-Osorio and Rodriguez-Peso, 2004). R&D activities in a knowledge-based economy may hold a key to achieve a higher technological progress and living standards (Bilbao-Osorio and Rodriguez-Peso, 2004; Stokey, 1995). This study seeks to reveal the the relationship between R&D spending, such as R&D expenditures (million dollars), the total number of researchers in the field (per 1000 000 people), as well as total factor productivity (TFP) annual reports on total factor productivity and economic growth in newly industrialized countries (South Africa, Mexico, Brazil, China, India, Indonesia, Malaysia, Philippines, Thailand, and Turkey) using panel data analysis over the period 1996-2019.

In the study, a set of primary studies conducted on the possible effects of R&D expenditures on economic growth were first mentioned; later, econometric analysis was carried out to give empirical content to the research question and eventually the findings were interpreted and evaluated.

1. Literature Review

There have been studies carried out to examine the effects of R&D expenditures on total factor productivity and economic growth. This section of the paper explores the relationship between R&D expenditures and total factor productivity and R&D expenditures and economic growth variables. In this context, the studies conducted on the topic show different results.

In their study, Grossman and Helpman (1991b) defined total factor productivity as an increasing function of R&D activities. In his study of the US and G5 economies, Jones (1995) rejects the assumption that the increase in total factor productivity is directly related to the level of resources allocated to R&D. In this context, while R&D expenditures and the level of R&D employees in these economies increased steadily, no growth was observed in total factor productivity. Park (1995) attempted to reveal the relationship between total factor productivity and R&D expenditures of 10 OECD countries. The study found that R&D expenditures lead to an increase in total factor productivity. Coe and Helpman (1995) investigated the relationship between domestic and International R&D activities of 24 countries and total factor productivity in their study. The study found that domestic and foreign R&D investments have a strong and meaningful relationship with total factor productivity. Bravo and Garcia (2011) noted that an increase in R & D spending will also lead to an increase in total factor productivity over a long period.

In his study, Lichtenberg (1993) examined the relationship between R&D expenditures and economic growth. To Lichtenberg, while there is a positive relationship between privately owned R&D expenditures and growth, public sector R&D expenditures have no effect on economic growth. In fact, public sector R&D expenditures can sometimes have a

negative impact on economic growth. Goel and Ram (1994) examined the impact of R&D expenditures on economic growth. The study found that economic growth is associated only with R&D expenditures in high-income countries. Gittleman and Wolff (1995) investigated the relationship between R&D activities and growth. As a result of their study, it is suggested that R&D spending is an important factor in explaining growth only in developed countries, while in low-income and underdeveloped countries it is insufficient to explain growth. In addition, there is no casual relationship between variables of R&D expenditures and economic growth. R&D expenditures and economic growth do not imply a casual relationship. According to Sylwester (2001) and Lederman and Maoney (2003), R&D spending is an important variable that explains economic growth for countries leading in technology. In this context, R & D expenditures do not affect economic growth outside developed countries. In addition, there is no relationship between R&D expenditures and economic growth for selected OECD countries. However, considering the G-7 countries, there is a positive relationship between R&D expenditures and economic growth. Samimi and Alerasoul (2009) noted that the R&D expenditures of developing countries do not have any positive impact on economic growth. Samimi and Alerasoul further added that R&D expenditures do not have a significant impact on economic growth because developing countries have low R&D expenditures. Inekwe (2015) noted that R&D expenditures have a positive impact on economic growth in upper-middle income countries, but insignificant impact on increasing economic growth in low-middle income countries. Feki and Mnif (2016) examined the relationship between technological innovation and economic growth. The study found that the impact of technological innovations on short-term growth is negative and on long-term growth positive. Taş, Taşar and Açıcı (2017) identified causal relationships running from economic growth to R&D expenditures. The study found that the reaction of R&D expenditures to a negative shock to growth translate into defaults for about four periods. Dereli and Salğar (2019) stated that R&D expenditures are an important factor in the realization and acceleration of growth. In this context, a mutual causal relationship has been reached between R&D expenditures and growth.

Freire-Seren (2001), Bassanini and Scarpetta (2001), Del Monte and Papagni (2003), Yanyun and Mingqian (2004), Zachariadis (2004), Bilbao-Osorio and Rodríguez-Pose (2004), Falk (2007), Sadraoui and Zina (2009), Piras et al. (2011), Gyekye et al. (2012), Eid (2012), Amaghous and Ibourk (2013), Göçer(2013), Meçik (2014), Altıntaş and Mercan (2015), Pece et al. (2015), Tari and Alabash (2017) also stated that R&D expenditures has a positive impact on economic growth.

This study explores the relationship between R&D spending, such as R&D expenditures (million dollars), the total number of researchers in the field (per 1000 000 people), as well as total factor productivity (TFP) annual reports on total factor productivity and economic growth in newly industrialized countries (South Africa, Mexico, Brazil, China, India, Indonesia, Malaysia, Philippines, Thailand, and Turkey) over the period 1996-2019 through an econometric analysis. Annual data in the period 1996-2019 has been tested via the panel data analysis method. In this sense, research findings have also been represented concretely and made several contributions to the literature. **2. Econometric Analysis**

2.1. Data Set

In the study, the data of R&D expenditures (RDEXP, million dollars), the total number of researchers in the field (RDNoR, per 1000 000 people), as well as total factor productivity (TFP) annual reports have been used in order to analyze the relationships between R&D spending (Y denotes real GDP per capita, US\$, calculated at constant prices in 2010). TFP data source includes information retrieved through PWT (2020), and other data source through World Bank (2020a, 2020b, 2020c, 2020d). R&D spending indicator is measured using GDP data and the ratio of R&D expenditures to GDP. The study used the data of the years over 1996-2019 as the necessary data is available for that period. The 2008 global economic crisis, which took place during the analysis period, was also included in the analysis with the dummy variable. Descriptive statistics for the series used in the analysis are included in Appendix 1, and the correlation matrix is presented in Table 1.

Table 1. Correlation Matrix

	LnY	LnTFP	LnRDEXP	LnRDNoFR
LnY	1	0.69258	0.28	0.66
LnTFP	0.69	1	0.04	0.33
LnRDEXP	0.28	0.04	1	0.66
LnRDNoFR	0.66	0.33	0.66	1

Table 1 illustrates positive correlations between R&D expenditures, the number of researchers working in the field of R&D and economic growth and total factor productivity in NIC countries. Correlations with economic growth are stronger, while those with total factor productivity are lower. It seems that the relationship between the number of researchers working in the field of R&D and economic growth and overall factor productivity is greater than R&D expenditures.

2.2. Model

Cobb-Douglass production model functions with three inputs. Y is national income or production, L is labor, and K is capital. The production function is as follows:

$$Y = A * K^\alpha * L^\beta \tag{1}$$

Here, α denotes the sensitivity (flexibility) of production to capital, and β the sensitivity of production to labor. Solow (1986) explains the neoclassical growth model he developed with Equation (1), where he calls A as a external technology shock. Later, people used the term Solow residual to refer A because it represents the part of production that cannot be explained by Capital and labor. Romer (1986) and Lucas (1988) favored an endogenous model that replaced the technological progress variable (external variable in Solow’s model) with a model in which the effective workforce became the key determinants. In this study, capital is represented by R&D expenditures and the labor force by the number of researchers working in R&D field. Thus, Equation (1) was converted into Equation (2) as follows:

$$Y = A * RDEXP^\alpha * RDNoFR^\beta \tag{2}$$

Taking the natural logarithm of both sides of the equation in Equation 2, we have the following linear equation:

$$\ln Y = \ln A + \alpha \ln RDEXP + \beta \ln RDNoFR \tag{3}$$

When this equation is changed into an econometric model, we have the following Model 1

$$\ln Y_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln RDEXP_{it} + \alpha_2 \ln RDNoFR_{it} + e_{it} \tag{4}$$

It should be noted that in Equation (4) α_0 represents the technology parameter (A), since it is a constant factor. However, there are also researchers who consider this parameter as the total factor productivity (TFP) of countries. It is quite plausible that the technology parameter or total factor productivity is affected by R&D spending in the country and the number of researchers working in the field of R&D. With this in mind, Model 2 can be measured using R&D expenditures in TFP and the number of researchers working in the field of R&D parameters as a function:

$$\ln TFP_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln RDEXP_{it} + \beta_2 \ln RDNoFR_{it} + e_{it} \tag{5}$$

When the crisis dummy variable is added to these models, we have the following equations:

$$\text{Model 1: } \ln Y_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln RDEXP_{it} + \alpha_2 \ln RDNoFR_{it} + \alpha_3 K_{2008} + e_{it} \tag{6}$$

$$\text{Model 2: } \ln TFP_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln RDEXP_{it} + \beta_2 \ln RDNoFR_{it} + \beta_3 K_{2008} + e_{it} \tag{7}$$

As R&D spending and the increase in the number of researchers working in the field of R & D are expected to increase production (Y) and total factor productivity (TFP) in the country, the coefficients of R&D expenditures variables are expected to be positive as a result of the analysis. Since the 2008 economic crisis is expected to negatively affect the economic growth of countries, $\alpha_3 < 0$ value can be obtained. But we do not have a priori expectation about the direction of the impact of the economic crisis on the overall factor productivity of countries.

This is because, as Schumpeter (1934) States in his theory of Creative Destruction, economic shocks may allow the least productive firms to replace more productive ones.

2.3. Method

In this study, the stationarity of the series were checked by Fisher ADF and Fisher-PP panel unit root tests developed by Maddala and Wu (1999), and panel cointegration tests introduced by Pedroni (2004) were applied to test cointegration relations between series. FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares) test which was initially suggested by Phillips and Hansen (1990) and then developed by Phillips and Moon (1999), Pedroni (2000), Kao and Chiang (2000), was also applied to investigate long-and short-term analysis.

2.4. Unit Root Test

Unit root tests prefers previous period change as a threshold variable. For this purpose, Maddala and Wu (1999) modified the ADF test in the time series as follows:

$$\chi^2 = -2 \sum_{i=1}^N \text{Log}(\pi_i) \rightarrow \chi_{2N}^2, \quad T \rightarrow \infty \quad (8)$$

Similarly, he modified the PP test in the time series as follows:

$$Z = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{i=1}^N \Phi^{-1}(y_i) \rightarrow N(0,1) \quad (9)$$

The difference between these two methods is that the probability values for unit root test statistics calculated for each cross section are different (Maddala & Wu, 1999). In this study, the stationarity degrees of the series were tested by Fisher ADF and Fisher PP panel unit root tests. The H_0 hypotheses of these tests are that “the serial unit contains a root”, that is, the serial is not stationary. Fisher ADF and Fisher PP panel unit root test findings are presented in Table 2.

Table 2. Panel Unit Root Test Findings

	Fisher ADF				Fisher PP			
	Level		First Difference		Level		First Difference	
	² Ist. Choi χ^2	Fisher Z Ist.	Choi χ^2 Ist.	Fisher Z Ist.	² Ist. Choi χ^2	Fisher Z Ist.	Choi χ^2 Ist.	Fisher Z Ist.
LnY	6.95 (0.99)	4.57 (1.00)	87.25*** (0.00)	-6.47*** (0.00)	5.79 (0.99)	6.10 (1.00)	87.26*** (0.00)	-6.46*** (0.00)
LnRDEXP	22.38 (0.32)	1.11 (0.86)	95.59*** (0.00)	-7.21*** (0.00)	19.08 (0.51)	2.35 (0.99)	94.45*** (0.00)	-7.13*** (0.00)
LnRDNoFR	16.90 (0.65)	0.83 (0.79)	104.52*** (0.00)	-7.60*** (0.00)	11.25 (0.93)	1.33 (0.90)	99.26*** (0.00)	-7.27*** (0.00)

LnTFP	33.75 (0.12)	-1.12 (0.13)	82.96*** (0.00)	-6.53*** (0.00)	48.30 (0.38)	-1.45 (0.17)	83.26*** (0.00)	-6.57*** (0.00)
-------	-----------------	-----------------	--------------------	--------------------	-----------------	-----------------	--------------------	--------------------

Note: Optimal lag lengths was determined using the Schwarz information criterion (SIC). The figure which is *** shows %1 stationary significance level.

As the results in Table 2 shows, all series are stationary at first difference, not at level values. So the series is $I(1)$. The problem of spurious regression can be encountered in direct analyses with series in this form (Granger and Newbold, 1974). Engle and Granger (1987) noted that in such cases, it is necessary to first test cointegration relations between series. If the series are co-integrated, there will be no problem with spurious regression in the analysis. For this reason, the cointegration test was preferred for the analysis.

2.5. Panel Cointegration Test

In the study, panel cointegration tests introduced by Pedroni (2004) were applied to test cointegration relations between series. Pedroni (2004) introduced seven different test statistics in the cointegration test. So cointegration relationship between series has been addressed in different ways. In this respect, similar panels can produce stronger results than cointegration tests (Gutierrez, 2005). These test statistics are obtained using the following equations (Pedroni, 2004):

$$\text{Panel } \theta \text{ statistic: } T^2 N^{3/2} Z_{\hat{\nu}_{N,T}} = T^2 N^{3/2} Z_{\hat{\nu}_{N,T}} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{\epsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1} \quad (10)$$

$$\text{Panel } \rho \text{ statistic: } TN^{1/2} Z_{\hat{\rho}_{N,T}} = TN^{1/2} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{\epsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} (\hat{\epsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\epsilon}_{i,t} - \hat{\gamma}_i) \quad (11)$$

$$\text{Panel } t \text{ statistic(PP Type): } Z_{tN,T} = \left(\hat{\sigma}^2 \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{\epsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} (\hat{\epsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\epsilon}_{i,t} \hat{\gamma}_i) \quad (12)$$

$$\text{Panel } t \text{ statistic (ADF Type): } Z_{tN,T}^* = \left(\tilde{\sigma}_{N,T}^2 \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{\epsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} (\hat{\epsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\epsilon}_{i,t} \hat{\gamma}_i) \quad (13)$$

$$\text{Group } \rho \text{ statistic: } N^{1/2} Z_{\hat{\rho}_{N,T-1}} = TN^{1/2} \sum_{i=1}^N \left(\sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{\epsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1} \sum_{t=1}^T (\hat{\epsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\epsilon}_{i,t} - \hat{\gamma}_i) \quad (14)$$

$$\text{Group } t \text{ statistic(PP Type): } N^{1/2} Z_{tN,T-1} = N^{1/2} \sum_{i=1}^N \left(\hat{\sigma}^2 \sum_{t=1}^T \hat{\epsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1/2} \sum_{t=1}^T (\hat{\epsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\epsilon}_{i,t} - \hat{\gamma}_i) \quad (15)$$

$$\text{Group } t \text{ statistic(ADF Type): } N^{1/2} Z_{tN,T}^* = N^{1/2} \sum_{i=1}^N \left(\sum_{t=1}^T \hat{\sigma}_i^{*2} \hat{\epsilon}_{i,t-1}^2 \right)^{-1/2} \sum_{t=1}^T (\hat{\epsilon}_{i,t-1} \Delta \hat{\epsilon}_{i,t}) \quad (16)$$

The H_0 hypothesis of this test is that “series are not co-integrated”. In the study, Pedroni (2004) panel cointegration test was performed for each model and the results obtained are presented in Table 3.

Table 3. Panel Cointegration Test Findings

	Model 1		Model 2	
	Test Stat.	Weighted Test Stat.	Test Ist.	Weighted Test Stat.
Panel θ - Stat.	2.40*** (0.00)	2.19** (0.01)	3.29*** (0.00)	2.69*** (0.00)
Panel ρ- Stat.	0.30 (0.62)	0.51 (0.69)	-1.24 (0.10)	-0.96 (0.16)
Panel PP - Stat.	-1.58* (0.05)	-1.04 (0.14)	-4.65*** (0.00)	-4.21*** (0.00)
Panel ADF - Stat.	-2.91*** (0.00)	-2.83*** (0.00)	-5.51*** (0.00)	-5.51*** (0.00)
Group ρ - Stat.	1.70 (0.95)	-	0.35 (0.63)	-
Group PP - Stat.	-0.54 (0.29)	-	-3.81*** (0.00)	-
Group ADF - Stat.	-2.51*** (0.00)	-	-5.38*** (0.00)	-

Note: Optimal lag lengths was determined using the Schwarz information criterion (SIC). The figure which are ***, **, * show respectively cointegration relations at %1, %5 and %1 significance level.

As the results in Table 3 shows, the series in both models are co-integrated. In this case, according to Engle and Granger (1987) approach, there will be no spurious regression problem in the analyses that will be used in these series. And the results that will be obtained and the policy recommendations that will be developed based on these results will be reliable.

2.6. Long Term Analysis

In this study, long-term relationships between series were analyzed using panel FMOLS. FMOLS test was initially suggested by Phillips and Hansen (1990) and then developed by Phillips and Moon (1999), Pedroni (2000), Kao and Chiang (2000). This method is unbiased estimator to non constant variance and autocorrelation problems (Carlsson, Lyhagen and Österholm, 2007). In the study, we applied Panel FMOLS method to estimate both models, and the results of the long-term analysis were presented in Table 4.

As the results in Table 4 shows, the increase in R&D expenditures in NIC countries over the long term affects economic growth at a positive and statistically significant level, while it does not have a statistically significant effect on total factor productivity. An increase in the number of researchers working in the field of R&D has impacted economic growth negatively and statistically significantly. The reason for this situation is probably the fact that those researchers are not sufficiently qualified. An increase in the number of researchers working in the field of R&D has impacted total factor productivity positively and statistically significantly.

Table 4. Long-Term Analysis Findings

	Model 1	Model 2
LnRDEXP	0.30*** (0.00)	-0.001 (0.91)
LnRDNoFR	-0.06* (0.08)	0.08*** (0.00)
K ₂₀₀₈	-0.06 (0.12)	0.03 (0.37)
Model Reliability Tests		
R ²	0.97	0.92
\bar{R}^2	0.97	0.91
SER	0.11	0.09
LRV	0.02	0.01
MDV	8.49	3.97
SDDV	0.75	0.32
SSR	2.80	1.87

Note: ***, ** and * figures respectively show that the coefficient is statistically significant at 1%, 5% and 10% levels. SER stands for Standard Error of Regression; LRV Long-Run Variance; MDV Mean Dependent Variable; SDDV Standard Deviation of Dependent Variable; and SSR Sum Squared Residual. The fact that these values are low is an indicator of the success of the estimate.

2.7. Short-Term Analysis

In this study, short-term relationships between series were also analyzed using panel FMOLS. In short-term analysis, first-order differences of series and error correction term (ECT) are used (Greene, 2002). The results obtained in the short-term analysis are presented in Table 5.

As the results in Table 5 shows, the increase in R&D expenditures in NIC countries again has impacted economic growth at a positive and statistically significant level in the short-term. Contrary to the long term, it has impacted the total factor productivity positively and statistically significantly in the short run. An increase in the number of researchers working in the field of R&D has also negatively affected economic growth in the short term, but this time statistically insignificant. The increase in the number of researchers working in the field of R&D has affected the total factor productivity at a negative, but positive and statistically significant level in the short term, opposite to that in the long term.

Table 5. Short-Term Analysis Findings

	Model 1	Model 2
$\Delta \ln RDEXP$	0.09*** (0.00)	0.07*** (0.00)
$\Delta \ln RDNofR$	-0.02* (0.08)	-0.003 (0.87)
ΔK_{2008}	-0.01** (0.01)	0.005 (0.41)
ECT_{t-1}	-0.03** (0.04)	-0.06** (0.02)
Model Reliability Tests		
R^2	0.51	0.17
\bar{R}^2	0.48	0.12
SER	0.02	0.03
LRV	0.0005	0.0009
MDV	0.03	0.002
SDDV	0.03	0.03
SSR	0.09	0.21

Note: ***, ** and * figures respectively show that the coefficient is statistically significant at 1%, 5% and 10% levels. SER stands for Standard Error of Regression; LRV Long-Run Variance; MDV Mean Dependent Variable; SDDV Standard Deviation of Dependent Variable; and SSR Sum Squared Residual. The fact that these values are low is an indicator of the success of the estimate.

The 2008 global economic crisis has a negative and statistically significant impact on economic growth in NIC countries in the short term. In both models, the coefficient of error correction term has been found to be negative and statistically significant. Based on these information, three inferences can be made: (i) the short-term deviations between the series has disappeared, and the series have come to equilibrium. (ii) the obtained long-term coefficients are reliable. (iii) there are long-term causal relationships running from the independent variables in the models (R&D expenditures and the number of researchers working in R&D) to dependent variables (economic growth and total factor productivity).

2.8. Panel Causality Test

Since there is cointegration relationship between the series, a causality test based on the Vector Error Correction model (Andersson, 1999) was utilized to test the causality relations between the series. Models used in the study to test causal relationships between R & D expenditures and the number of researchers working in R&D and economic growth are as follows:

$$\Delta \text{Ln}Y_{it} = \alpha_0 + \sum_{j=1}^p \alpha_{1j} \Delta \text{Ln}Y_{it-j} + \sum_{j=1}^p \alpha_{2j} \Delta \text{LnRDEXP}_{it-j} + \sum_{j=1}^p \alpha_{3j} \Delta \text{LnRDNoFR}_{it-j} + \alpha_4 \text{ECT}_{t-1} + e_{it} \tag{12}$$

$$\Delta \text{LnRDEXP}_{it} = \beta_0 + \sum_{j=1}^p \beta_{1j} \Delta \text{LnRDEXP}_{it-j} + \sum_{j=1}^p \beta_{2j} \Delta Y_{it-j} + \sum_{j=1}^p \beta_{3j} \Delta \text{LnRDNoFR}_{it-j} + \beta_4 \text{ECT}_{t-1} + \varepsilon_{it} \tag{13}$$

$$\Delta \text{LnRDNoFR}_{it} = \delta_0 + \sum_{j=1}^p \delta_{1j} \Delta \text{LnRDNoFR}_{it-j} + \sum_{j=1}^p \delta_{2j} \Delta Y_{it-j} + \sum_{j=1}^p \delta_{3j} \Delta \text{LnRDEXP}_{it-j} + \delta_4 \text{ECT}_{t-1} + \epsilon_{it} \tag{14}$$

P denotes optimal lag length, and the test results to determine this value are included in Appendix 2 and Appendix 3. According to these reviews, the optimal lag length in both cases is 2. VECM test results of the causality relations between R&D expenditures and the number of researchers working in R & D and economic growth are included in Table 6.

Table 6. VECM Causality Test Findings (Economic Growth)

Dependent Variable	Short-Term Causality (Independent Variables)			Long-Term Causality
	$\Delta \text{Ln}Y$	$\Delta \text{LnRDEXP}$	$\Delta \text{LnRDNoFR}$	ECT_{t-1}
$\Delta \text{Ln}Y$	-	4.66* (0.09)	14.71*** (0.00)	-0.02** (0.01)
$\Delta \text{LnRDEXP}$	10.02*** (0.00)	-	7.49** (0.02)	-0.14* (0.09)
$\Delta \text{LnRDNoFR}$	6.05** (0.04)	1.59 (0.44)	-	-0.08* (0.07)

Note: The figure which are ***, **, * show respectively causality relations at %1, %5 and %1 significance level.

As the results in Table 6 shows, there are causal relationships in the short and long term running from R&D expenditures and the number of researchers working in the field of R&D to the economic growth. These are the most significant findings to emerge from this test. This means that R&D expenditures in NIC countries and the number of researchers working in the field of R&D affect economic growth. Looking at other test results, there are causal relationships in the short and long term running from economic growth and the number of researchers working in the field of R&D to R&D expenditures. A causal relationship is found in the short term from economic growth to the number of researchers working in the field of R&D, but not the reverse. But it seems that there is a long-term causal relationship from economic growth and R&D spending to the number of researchers working.

Table 7 illustrates the VECM test results on causality relations between R&D expenditures and the number of researchers working in the R & D field and total factor productivity.

As the results in Table 7 shows, there exists a long-term causal relationship from R&D expenditures and the number of researchers working in R&D to total factor productivity, but not the reverse for the short term. A causal relationship is found from total factor productivity and the number of researchers working in the field of R&D to R&D expenditures. While results of long term indicate causal relationship from total factor productivity and R&D expenditures to the number of researchers working in R&D, short term results do not reveal a causality relationship.

Table 7. VECM Causality Test Findings (Total Factor Productivity)

Dependent Variable	Short-Term Causality (Independent Variables)			Long-Term Causality
	$\Delta \ln TFP$	$\Delta \ln RDEXP$	$\Delta \ln RDNofR$	ECT_{t-1}
$\Delta \ln TFP$	-	0.84 (0.65)	3.22 (0.19)	-0.11** (0.02)
$\Delta \ln RDEXP$	12.76*** (0.00)	-	4.63* (0.09)	-0.06* (0.09)
$\Delta \ln RDNofR$	0.64 (0.72)	0.53 (0.76)	-	-0.11* (0.09)

Note: The figure which are ***, **, * show respectively causality relations at %1, %5 and %1 significance level.

CONCLUSION

This study explores to reveal the effects of R&D expenditures and the total number of researchers working in R&D field on economic growth and total factor productivity in newly industrialized countries over the period 1996-2019 using panel data analysis method. Correlation analysis showed positive correlations between R&D expenditures, the number of researchers working in the field of R&D and economic growth and total factor productivity variables in NIC countries. Correlations with economic growth were stronger, while those with total factor productivity were lower. It was also observed that the relationship between the number of researchers working in the field of R&D and economic growth and overall factor productivity was greater than R&D expenditures.

In the study, the stationarity of the series were checked by Fisher ADF and Fisher-PP methods, and it was determined that all series are stationary at first difference. Panel cointegration tests introduced by Pedroni (2004) were applied to test cointegration relations between series, and all series are found to be stationary at first difference. Long and short term relationships between series were also analyzed using panel FMOLS. The analysis reveals that the increase in R&D expenditures in NIC countries over the long term affects economic growth at a positive and statistically significant level, while it does not have a statistically significant effect on total factor productivity. An increase in the number of researchers working in the field of R&D has impacted economic growth negatively and statistically significantly. The reason for this situation is probably the fact that those researchers are not sufficiently qualified. An increase in the number of researchers working in the field of R&D has impacted total factor productivity positively and statistically significantly. Based on these results, it is apparent that increasing R&D expenditures and the number of researchers working in the field of R&D will show a positive effect on economic growth and total factor productivity in newly industrialized countries. In the short term, increasing R&D expenditures in NIC countries again affected economic growth and total factor productivity at a positive and statistically significant level, but not the reverse for total factor productivity in the long term. An increase in the number of researchers working in the field of R&D has also negatively affected economic growth statistically insignificant in the short term. But this increase, as opposed to the long term, has affected the overall factor efficiency at a negative, but positive and statistically insignificant level in the short term. The 2008 global economic crisis had a negative and statistically significant impact on economic growth in NIC countries in the short term. In both models, the coefficient of error correction term was found to be negative and statistically significant. Based on these information, three inferences can be made: (i) the short-term deviations between the series has disappeared, and the series have come to equilibrium. (ii) the obtained long-term coefficients are reliable. (iii) there are long-term causal relationships running from the independent variables in the models (R&D expenditures and the number of researchers working in R&D) to dependent variables (economic growth and total factor productivity). The short-term analysis results show that increasing R&D expenditures will contribute to economic growth and total factor productivity in NIC countries or more broadly developing countries.

The VECM causality test was used to test for causality as the series are co-integrated. The test results illustrate that there are causal relationships in the short and long term running from R&D expenditures and the number of researchers

working in the field of R&D to the economic growth. These are the most significant findings to emerge from this test. It means that R&D expenditures in NIC countries and the number of researchers working in the field of R&D affect economic growth. Looking at other test results, there are causal relationships in the short and long term running from economic growth and the number of researchers working in the field of R&D to R&D expenditures. A causal relationship is found in the short term from economic growth to the number of researchers working in the field of R&D, but not the reverse. But it seems that there is a long-term causal relationship from economic growth and R&D spending to the number of researchers working in the field of R&D. There exists a long-term causal relationship from R&D expenditures and the number of researchers working in R&D to total factor productivity, but not the reverse for the short term. A causal relationship is found from total factor productivity and the number of researchers working in the field of R&D to R&D expenditures in both short and long term. While results of long term indicate causal relationship from total factor productivity and R&D expenditures to the number of researchers working in R&D, short term results do not reveal a causality relationship.

Based on the results presented in the study, it can be concluded that R&D expenditures and the large number of researchers working in the field of R & D will positively affect the economic growth and total factor productivity of countries. But the nature of these data is as important as the size. It should be noted that not every R&D expenditure will contribute to the production, and not every R&D employee may be an expert in their field. For example, it is a well-known fact that the vast majority of projects carried out, such as university R&D studies, do not result in patent acquisition and production.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the authors.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support was required in this study.

REFERENCES

- Amaghouss, J. & Ibourk, A. (2013). Entrepreneurial Activities, Innovation And Economic Growth: The Role Of Cyclical Factors Evidence From Oecd Countries For The Period 2001-2009, *International Business Research*, 6(1), 153-165.
- Aghion, P. & Howitt, P. (1992). A Model of Growth Through Creative Destruction. *Econometrica*, 60(2), 323-351.
- Altıntaş, H. & Mercan, M. (2015). The Relationship between Research and Development (R&D) Expenditures: Panel Cointegration Analysis Under Cross Sectional Dependency on OECD Countries. *Ankara University PSF Journal*, 70(2), 345-376.
- Andersson, B. (1999). On the Causality Between Saving and Growth: Long- and Short Run Dynamics and Country Heterogeneity. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.195.1295&rep=rep1&type=pdf>, (Access: 06.11.2020).
- Bassanini, A. & Scarpetta, S. (2001). The Driving Forces of Economic Growth: Panel Data Evidence For The OECD Countries. *OECD Economic Studies*, 33(2001/II), 9-56.
- Bilbao-Osorio, B. & Rodríguez-Pose, A. (2004). From R&D to Innovation and Economic Growth in the EU. *Growth and Change*, 35 (4), 434-455.
- Bravo, O. C. & Garcia M. A. (2011). R&D and productivity : A two way avenue?, *World Development*, 39 (7), 10901107.
- Carlsson, M., Lyhagen, J. & Österholm, P. (2007). Testing for Purchasing Power Parity in Cointegrated Panels. *IMF Working Paper*, No: WP07/287.

- Coe, D. T. & Helpman, E. (1995). International R&D Spillovers. *European Economic Review*, 39: 859-887.
- Del Monte, A. & Papagni, E. (2003). R&D and The Growth of Firms : Empirical Analysis of A Panel of Italian Firms. *Research Policy*, 32(6), 1003-1014.
- Dereli, D., D. & Salgar, U. (2019). Relationship Between R&D Expenditures And Economic Growth: An Evaluation On Turkey. *Journal of Life Economics*, 6 (3), 345-360.
- Eid, A. (2012). Higher Education R&D and Productivity Growth: An Empirical Study on High Income OECD Countries, *Education Economics*, 20(1), 53-68.
- Falk, M. (2007). R&D Spending in the High-Tech Sector and Economic Growth. *Research in Economics*, 61,140-147.
- Feki, C., & Mnif, S. (2016). Entrepreneurship, Technological Innovation, and Economic Growth: Empirical Analysis of Panel Data. *Journal of the Knowledge Economy*, (7) 4, 984-999.
- Freire-Serén, M. J. (2001). R&D Expenditure in an Endogenous Growth Model. *Journal of Economics*, 74(1), 39-62.
- Gittleman, M. & Wolff, E. N. (1995). R&D activity and cross country growth comparisons. *Cambridge Journal of Economics*, 19, 189-207.
- Goel, R. K. & Ram, R. (1994). Research and development expenditures and economic growth: A crosscountry study. *Economic Development and Cultural Change*, 42(2), 403-11.
- Gocer, I. (2013). Effects of R&D Expenditures on High Technology Exports, Balance of Foreign Trade and Economic Growth. *Journal of Finance*, 165(2), 215-240.
- Greene, W. H. (2002). *Econometric Analysis. (Fifth Edition)*. Prentice Hall, New Jersey.
- Grossman, G.M. & Helpman, E. (1991a). Quality Ladders in the Theory of Growth. *The Review of Economic Studies*, 58(1), 43-61.
- Grossman, G. & Helpman, E. (1991b). *Innovation and Growth in the Global Economy*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Guellec, D. & B. V.P.D.L.Potterie. (2000). The impact of public R&D expenditure on business R&D. OECD Directorate for Science, Technology and Industry (STI) Working Papers, 1-26.
- Gutierrez, Lucciana (2005). Tests for Cointegration in Panels with Regime Shifts. *Econometrics 0505007*, University Library of Munich, Germany.
- Gyekye, A. B., Oseifuah, E. K. & Vukor-Quarshie, G. N. K. (2012). The Impact of Research and Development on Socio-Economic Development: Perspectives From Selected Developing Economies. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 3(6), 915.
- Inekwe, J., N. (2015). The Contribution of R&D Expenditure to Economic Growth in Developing Economies. *Social Indicators Research*, (124)3, 727-745.
- Jones, C. I. (1995). R&D-Based Models of Economic Growth. *Journal of Political Economy*, 103(4), 759-784. Kao, Chihwa and Min-Hsien Chiang (2000). "On the Estimation and Inference of a Cointegrated Regression in Panel Data" in Baltagi, B. H. et al. eds., *Nonstationary Panels, Panel Cointegration and Dynamic Panels*, 15, Amsterdam: Elsevier, 179-222.
- Lederman, D. & Maoney, F. W. (2003). R&D and Development. *World Bank Policy Research Working Paper* (3024).
- Lichtenberg, F. R. (1993). R&D Investment and International Productivity Differences, *NBER Working Paper Series*, Vol.W4161.

- Lucas, E. Robert (1988). On The Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3 - 42.
- Maddala, G. S. & Wu, Shaowen (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 631-652.
- Mecik, O. (2014). The Effects of R&D Expenditure on Economic Development. *The Journal of International Social Research*, 7(32), 669-674.
- Park, Walter G. (1995) International R&D Spillovers and OECD Economic Growth. *Economic Inquir Vol. 33, No.4*, pp.571-591.
- Pece, A. M., Simona, O. E. O., & Salisteanu, F. (2015). Innovation and Economic Growth: An Empirical Analysis for CEE Countries. *Procedia Economics and Finance*, (26), 461-467.
- Pedroni, Peter (2000). “Fully Modified OLS for Heterogeneous Cointegrated Panels,” in Baltagi, B. H. ed., *Nonstationary Panels, Panel Cointegration and Dynamic Panels*, 15, Amsterdam: Elsevier, 93–130.
- Pedroni, P. (2004). Panel Cointegration: Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests with an Application to the PPP Hypothesis, *Econometric Theory*, 20(3), 597-625.
- Pessoa, A. (2010). R&D and economic growth: How strong is the link?. *Economics Letters*, 107, 152-154.
- Phillips, Peter C. B. & Hansen, Bruce E. (1990). Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I(1) Processes. *Review of Economics Studies*, 57, 99-125.
- Phillips, Peter C. B. & Moon, Hyungsik R. (1999). Linear Regression Limit Theory for Nonstationary Panel Data. *Econometrica*, 67, 1057-1111.
- Piras, G., Postiglione, P. & Aroca, P. (2011). Specialization, R&D and Productivity Growth: Evidence from EU Regions. *The Annals of Regional Science*, 49, 35- 51.
- PWT (2020). Penn World Table version 9.1 (PWT 9.1). <https://www.rug.nl/ggdc/productivity/pwt/?lang=en>, (Erişim: 04.11.2020).
- Romer, M. P. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. *The Journal of Political Economy*, 95(5), 1002-1037.
- Romer, P.M. (1990). Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy*, 98(5), 71-101.
- Sadraoui, T. & Zina, N.B. (2009). A Dynamic Panel Data Analysis for R&D Cooperation and Economic Growth. *International Journal of Foresight and Innovation Policy*, 5(4), 218-233.
- Samimi, A.J. & Alerasoul, S.M. (2009). R-D and Economic Growth: New Evidence from Some Developing Countries. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 3(4), 3464-3469.
- Schumpeter, J.A. (1934) *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press: Cambridge, MA.
- Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
- Stokey, N. L. (1995). R&D and Economic Growth. *Review of Economic Studies*, 62 (3), 469-489.
- Sylwester, Kevin (2001). R&D and economic growth. *Knowledge, Technology & Policy*. 13(4), 71-84.
- Swan, T.W. (1956), “Economic Growth and Capital Acunulation”, *Economic Record*, 32(2), 334-361.
- Tarı, R. & Alabas, M. M. (2017). The Relationship Between R&D Expenditures and Economic Growth: The Case of Turkey (1990-2014), *Bolu Abant İzzet Baysal University Journal of Graduate School of Social Sciences*, 17(2), 1-17.

Taş, Ş., Taşar, İ. & Açı, Y., (2017). Relationship Between R&D Expenditures and Economic Growth: Example of Turkey, *Ömer Halisdemir Univesity Academic Review of Economics and Administrative Sciences*, 10(2), 197-206.

World Bank (2020a). Researchers in R&D (Per Million People). <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.SCIE.RD.P6?view=chart>, (Erişim: 04.11.2020).

World Bank (2020b). Research and Development Expenditure (% of GDP). <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?view=chart>, (Erişim: 04.11.2020).

World Bank (2020c). GDP (Current US\$). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?view=chart>, (Erişim: 04.11.2020).

World Bank (2020d). GDP Per Capita (Constant 2010 US\$). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?view=chart>, (Erişim: 04.11.2020).

Yanyun, Z. & Mingqian, Z. (2004). R& D and Economic Growth: Panel Data Analysis in ASEAN+3 Countries”, A Joint Conference of AKES, RCIE, and KDI: Korea and the World Economy, III, July 3-4, Sungkyunkwan University, Seoul, Korea <https://faculty.washington.edu/karyiu/confer/seoul04/papers/zhao.pdf>.

Zachariadis, M. (2004). R&D-Induced Growth in The OECD? *Review of Development Economics*, 8(3), 423-439.

APPENDIX

Appendix 1: Descriptive Statistics

	LnY	LnTFP	LnRDEXP	LnRDNoFR
Mean	8.48	3.97	7.82	5.81
Median	8.73	3.88	7.96	5.78
Maximum	9.62	4.74	12.67	7.89
Minimum	6.57	3.39	4.04	3.58
Standard Deviation	0.76	0.33	1.83	0.91
Skewness	-0.65	0.74	0.20	0.02
Kurtosis	2.33	2.86	2.95	2.53
Jarque-Bera	21.39	21.86	1.71	2.19
Probability	0.00	0.00	0.43	0.34
Total	2035.74	953.90	1876.87	1393.97
Sum of Square	138.79	25.57	797.32	199.35
No of Observation	240	240	240	240

The table shows a distribution that is tightly clustered around the average. The difference between maximum and minimum values is low. In this case, the risk of non constant variance is low. The number of observations used in the analysis is N=10, T=24, 240 in total and is sufficient for a reliable panel data analysis.

Appendix 2: Results of Optimal Lag Length Determination (Economic Growth)

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: LNY LNRDEXP LNRDNoFR

Exogenous variables: C

Sample: 1996 2019

Included observations: 160

	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
Lag						
0	-594.1367	NA	0.350140	7.464208	7.521868	7.487622
1	619.5622	2366.713	1.01e-07	-7.594527	-7.363889	-7.500873
2	652.5302	63.05123*	7.49e-08*	-7.894127*	-7.490510*	-7.730232*
3	654.9492	4.535720	8.13e-08	-7.811865	-7.235270	-7.577730
4	661.8948	12.76254	8.35e-08	-7.786185	-7.036611	-7.481809
5	663.3215	2.568020	9.18e-08	-7.691519	-6.768966	-7.316902
6	665.1952	3.302445	1.01e-07	-7.602440	-6.506909	-7.157583
7	667.9161	4.693586	1.09e-07	-7.523952	-6.255442	-7.008854
8	674.7775	11.57851	1.12e-07	-7.497218	-6.055731	-6.911880

* indicates lag order selected by the criterion
 LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
 FPE: Final prediction error
 AIC: Akaike information criterion
 SC: Schwarz information criterion
 HQ: Hannan-Quinn information criterion

As shown in the table, the optimal lag length is 2 according to all information criteria. The presence of autocorrelation problem in dual VAR model was detected and the following results were obtained.

VAR Residual Serial Correlation LM Tests
 Sample: 1996 2019
 Included observations: 220

Null hypothesis: No serial correlation at lag h						
Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	17.42857	9	0.4124	1.956462	(9, 506.4)	0.4024
2	6.479606	9	0.6921	0.719577	(9, 506.4)	0.6791

Null hypothesis: No serial correlation at lags 1 to h

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	17.42857	9	0.4234	1.956462	(9, 506.4)	0.4724
2	45.47733	18	0.4115	2.591016	(18, 580.3)	0.4069

*Edgeworth expansion corrected likelihood ratio statistic.

Since the probability values in this table are greater than 0.05, the VAR(2) model does not have an autocorrelation problem. In the model, the problem of non constant variance was also detected and the following results were obtained.

VAR Residual Heteroskedasticity Tests (Levels and Squares)

Sample: 1996 2019
 Included observations: 220

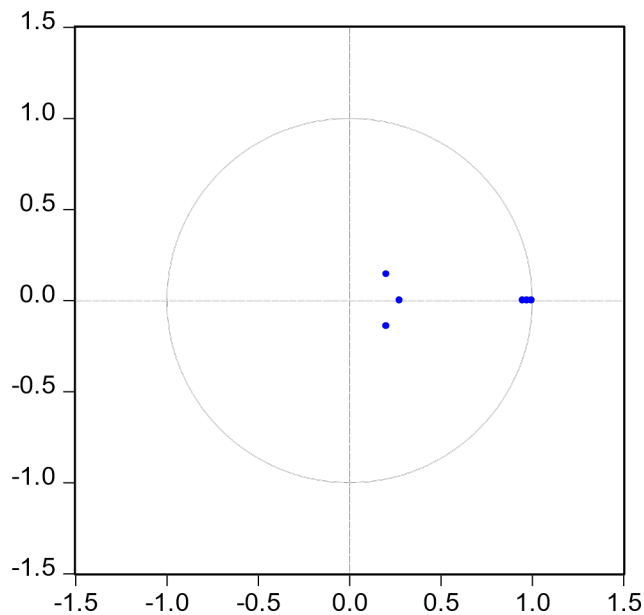
Joint test:		
Chi-sq	df	Prob.
101.0620	72	0.135

Individual components:

Dependent	R-squared	F(12,207)	Prob.	Chi-sq(12)	Prob.
res1*res1	0.070438	1.307132	0.2162	15.49642	0.2154
res2*res2	0.097100	1.855099	0.0417	21.36193	0.0453
res3*res3	0.091258	1.732285	0.0620	20.07675	0.0656
res2*res1	0.059046	1.082452	0.3764	12.99005	0.3698
res3*res1	0.111359	2.161662	0.0147	24.49897	0.0174
res3*res2	0.051659	0.939669	0.5083	11.36509	0.4979

Since the probability values in this table are greater than 0.05, there is also no problem of non constant variance in the VAR(2) model. The inverse unit root graph below illustrates stableness of VAR(2) model.

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

The VAR(2) model is stable because all inverse characteristic roots in this graph lie inside the unit circle. Therefore, the results of causality analysis with 2 delays will also be reliable.

Appendix 3: Results of Optimal Lag Length Determination (Total Factor Productivity)

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: LNTFP LNRDEXP LNRDNofR

Exogenous variables: C

Sample: 1996 2019

Included observations: 160

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-508.0593	NA	0.119387	6.388242	6.445901	6.411655
1	561.1348	2084.929	2.10e-07	-6.864185	-6.633547	-6.770531
2	588.4610	52.26133*	1.67e-07*	-7.093263*	-6.689646*	-6.929368*
3	591.7502	6.167233	1.79e-07	-7.021877	-6.445282	-6.787742
4	600.9366	16.88007	1.79e-07	-7.024208	-6.274634	-6.719832
5	603.6049	4.802970	1.94e-07	-6.945062	-6.022510	-6.570445
6	605.2098	2.828642	2.13e-07	-6.852623	-5.757092	-6.407766
7	607.6938	4.284745	2.31e-07	-6.771172	-5.502663	-6.256074
8	612.4922	8.097443	2.44e-07	-6.718653	-5.277165	-6.133315

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

As shown in the table, the optimal lag length is 2 according to all information criteria. The presence of autocorrelation problem in dual VAR model was detected and the following results were obtained.

VAR Residual Serial Correlation LM Tests

Sample: 1996 2019

Included observations: 220

Null hypothesis: No serial correlation at lag h

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	36.39667	9	0.8596	4.163138	(9, 506.4)	0.8478
2	3.817619	9	0.9230	0.422849	(9, 506.4)	0.9230

Null hypothesis: No serial correlation at lags 1 to h

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	36.39667	9	0.5892	4.163138	(9, 506.4)	0.1894

2 72.03728 18 0.1257 4.199514 (18, 580.3) 0.2573

*Edgeworth expansion corrected likelihood ratio statistic.

Since the probability values in this table are greater than 0.05, the VAR(2) model does not have an autocorrelation problem. In the model, the problem of non constant variance was also detected and the following results were obtained.

VAR Residual Heteroskedasticity Tests (Levels and Squares)

Sample: 1996 2019

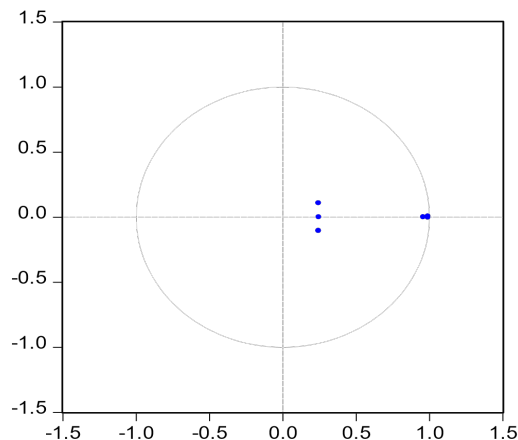
Included observations: 220

Joint test:					
Chi-sq	df	Prob.			
142.1316	72	0.2058			

Individual components:					
Dependent	R-squared	F(12,207)	Prob.	Chi-sq(12)	Prob.
res1*res1	0.091123	1.729465	0.4625	20.04705	0.0662
res2*res2	0.116647	2.277876	0.2598	25.66243	0.3120
res3*res3	0.119112	2.332510	0.0080	26.20462	0.0100
res2*res1	0.066638	1.231573	0.2631	14.66034	0.2605
res3*res1	0.146812	2.968291	0.0008	32.29867	0.0012
res3*res2	0.143668	2.894049	0.0010	31.60689	0.0016

Since the probability values in this table are greater than 0.05, there is also no problem of non constant variance in the VAR(2) model. The inverse unit root graph below illustrates stability of VAR(2) model.

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

The VAR(2) model is stable because all inverse characteristic roots in this graph lie inside the unit circle. Therefore, the results of causality analysis with 2 delays will also be reliable.

Article Info		REVIEW ARTICLE	DERLEME MAKALESİ
Title of Article	Examination of Participatory Approach in Urban Renewal (Ur); Example in Isparta-Karaağaç District		
Corresponding Author	Büşra CESUR DURMAZ Süleyman Demirel Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü busracesur.pm@gmail.com		
Received Date	10.06.2021		
Accepted Date	13.09.2021		
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.950428		
Author / Authors	PhD Büşra CESUR DURMAZ Prof. Dr. Atıla GÜL	ORCID: 0000-0001-9322-8108 ORCID: 0000-0001-9517-5388	
How to Cite	CESUR DURMAZ, B. and GÜL, A. (2021). Examination of Participatory Approach in Urban Renewal (Ur); Example in Isparta-Karaağaç District, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages, 748-764		

Kentsel Yenilemede Katılımcı Yaklaşım Tarzının İrdelenmesi: Isparta "Karaağaç Mahallesi" Örneği

Büşra CESUR DURMAZ¹
Prof.Dr. Atıla GÜL²

ABSTRACT:

Urban landscape and quality of life are particularly affected by factors such as intensive population growth, technological activities and spatial growth. In this context, urban renewal projects have become important in order to make urban areas more liveable. However, when urban renewal works are carried out, problems arise such as the disregarding of users' demands and their opinions, construction on a parcel scale rather than a whole, the not adoption of environment-friendly functional approaches. The aim of this study is; to draw attention to the effects that urban renewal projects have on people; to see how the local people behave towards urban renewal in the Isparta Karaağaç neighbourhood; to reveal demand and expectations from urban renewal projects and to provide the formation of a participatory approach. Therefore the data obtained as a result of the 300 questionnaire study with shareholders were evaluated by pair-wise comparison using the Person Chi-Square method in the SPSS program. In the result of the survey study, it was found that 65% of the participants' demand urban renewal, 35% do not demand urban renewal, and the reasons for these results were analysed. In the direction of the resulting data, a participatory approach strategy plan was composed in urban renewal (UR) projects. In the conclusion and suggestions section, the social dimension in UR studies was examined and solution offers for the problems were developed.

KEYWORDS: Urban Renewal, social life, survey, person chi-square method, Isparta.

¹ Department of Civil Engineering, Faculty of Engineering, Süleyman Demirel University, Isparta, Turkey, busracesur.pm@gmail.com

² Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture, Süleyman Demirel University, Isparta, Turkey, atilagul@sdu.edu.tr

ÖZ:

Kent peyzajı ve yaşam kalitesi, özellikle yoğun nüfus artışı, teknolojik faaliyetler ve mekansal büyüme gibi faktörlerin etkileşimi sonucu zarar görmektedir. Bu bağlamda kentsel alanların daha yaşanılabilir olabilmesi için kentsel yenileme projeleri önem kazanmıştır. Ancak kentsel yenileme çalışmaları yapılırken kullanıcı talepleri ve katılımcıların dikkate alınmaması, bütüncül değil parsel ölçeğinde kurgulanması, çevreyle uyumlu işlevsel yaklaşımların benimsenmemesi gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın amacı, kentsel yenileme projelerinin insanlar üzerinde oluşturduğu etkilere dikkat çekmek; Isparta Karaağaç mahallesinde yerel halkın kentsel yenilemeye karşı nasıl bir tavır sergilediğini görmek; kentsel yenileme projelerinden talep ve beklentilerini ortaya koymak ve katılımcı bir yaklaşım tarzının oluşmasını sağlamaktır. Paydaşlarla yapılan 300 anket çalışması sonucunda elde edilen veriler SPSS programında Person Ki-Kare yöntemi kullanılarak ikili karşılaştırmalarla değerlendirilmiştir. Anket değerlendirmeleri sonucunda ise katılımcıların % 65'inin kentsel yenileme talebinde bulunduğu, % 35'inin kentsel yenilemeyi talep etmediği bilgisine ulaşılmıştır ve bu sonuçların gerekçeleri analiz edilmiştir. Ortaya çıkan veriler doğrultusunda kentsel yenileme projelerinde katılımcı yaklaşımlı strateji planı oluşturulmuştur. Sonuç ve öneriler bölümünde kentsel yenileme çalışmalarında ki sosyal boyut irdelenerek sorunlara çözüm önerileri geliştirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Kentsel Yenileme, sosyal boyut, anket, person ki-kare yöntemi, Isparta.

“Examination of Participatory Approach in Urban Renewal (Ur); Example in Isparta-Karaağaç District”

INTRODUCTION

City is settlement area with dense population that supplies the vital needs like economic, political, social, health and entertainment of the community, where agricultural works are less. Mumford (2011) has likened the cities to the body because of these features and has expressed that it is made up of many networks. With these characteristics cities are regions where human factors and natural and cultural structures come together and living standards and development levels are higher than rural areas and they are constantly developing, growing and changing.

Cities, however, have some disadvantages besides these features. The development of technology and changes in living conditions, the decrease of agricultural labor force, the increase of migration from the village to the city accelerates the change of the cities (Kınık, & Kınık, 2014). Massive migrations at the end of the 1950s from rural areas to urban begin in Turkey revealed the housing problems because of the cities has unprepared for this situation and these events have led to gecekondu (illegal structure) (Şişman, & Kibaroglu, 2009).

Especially with the migration movement, the exceeding of population hosting capacity in the cities causes the unplanned growth of settlements and the expansion of urban habitats into the natural surroundings. As a result, historical texture has been deteriorated, cultural heritage and city identity has been lost, unhealthy and unstable structures have been formed. Most important, the green areas that provide the city breathe are also destroys. In this process, Urban Renewal (UR) is emerging in almost all developed and old cities. To revitalize the landscape and functions of old areas in these cities, many urban renewal projects have been launched by local governments in recent years. Site planning of renewal projects is the premise of redevelopment and is related to the success of future developments.

UR in the definition made by using terms of zoning; It is expressed as " to provide to bettering of poor neighbourhoods and structures, protection, improving conditions of working, resting and housing by local legislation and managers the adapting all or some of the cities to the changing circumstances of the day and also by authorities the bringing of cities to a better environment (Üstün, 2009). According to Roberts (2000) urban regeneration: “Comprehensive and integrated vision and action which leads to the resolution of urban problems and which seeks to bring about a lasting improvement in the economic, physical, social and environmental conditions of an area that has been subject to change”. Hence UR is a collective action that involves a variety of actors, including economic, social and spatial city planning action, laws, politics, economic decisions and preferences (Sönmez Özbek, 2005). UR is defined as the rehabilitation of decayed and degraded areas in urban areas by improving them physically, socially and economically and by integrating them into the city (Tekedar, & Polat, 2020).

It has first started in our country with the movement of slum seen after World War II. From the 1950s to today, it is seen that there have been divided into three different period in metropolitan cities (Ataöv, & Osmay, 2007). Today, the urban renewal movement offers solutions to meet the urban housing needs and follows the processes such as the lack of importance of the quality of the living spaces, the loss of spatial qualities, or the disappearance of spatial identity (Birik, 2014).

Genç (2008) mentioned in his study that different types of urban renewal projects have been implemented in most cities of the country in Istanbul, Ankara and Izmir. Urban renewal works; The transformation of slum areas, gentrification, transformation of the central business area, transformation with prestige projects, conservation of protected areas and transformation for tourism purposes, transformation projects initiated under the leadership of TOKİ were examined as urban transformation due to natural disasters. As a matter of fact, the following examples can be given to urban renewal projects for Istanbul, Ankara and Izmir (Genç, 2008; Eke and Uğurlar, 2005; Uysal, 2006; Kahraman, 2006; Bal, 2008; Sekmen, 2007; Yüksel, 2007; Karadağ and Mirioğlu, 2014):

In Istanbul; Tuzla, Beykoz, Sarıyer, Slums in Silivri, Old Industrial Areas, Historical Buildings (Kuzguncuk, Arnavutköy, Ortaköy, Cihangir, Beyoğlu, Galata, Balat and Fener in the 1970s and 1980s), Haydarpaşa Harbor Area in Kadıköy, Sabiha Gökçen Airport, Sabancı University, Küçükçekmece Ayazma-Tepeüstü, Zeytinburnu and Kuştepe Urban Renewal Projects

In Ankara; Güneypark Residences, Projects Implemented by TOKİ in Different Cities, Northern Ankara Entrance Urban Transformation Project, Altındağ, Mamak, Yenimahalle, Geçak, Dikmen Vadisi and Portakal Çiçeği Vadisi Urban Renewal Projects

In Izmir; Examples Include Kadifekale, Karşıyaka-Şemikler, Ege Mahallesi, Bayraklı, Cennetçeşme, Aktepe-Emrez, Gürçeşme-Ferahlı, and cities damaged by the Earthquake (Adapazarı, İzmit, Değirmendere, Düzce).

UR has four basic dimensions: physical, social, economic and legal and all of these dimensions are interrelated with each other in basic (Polat, & Dostoğlu, 2007).

- Physical dimension; deals with the transport links of the renewal zone with others zones, housing adequacy, infrastructure and environmental problems.
- Social dimension; deals with issues such as access to public services, crime, one's pushing out of society, participation of the public and private sectors, local people and volunteers to the project process.
- Economic dimension; includes raising the quality and quantity of business opportunities in the selected area and vicinity.
- The legal dimension; makes a study of the conditions such as the structure of local decision-making mechanisms, the relations of local people, the participation of other interest groups and the type of leadership.

However, it seems that a participatory approach style has not been adopted in the way that local people, which are part of the social dimension, are included in this process.

The role of local people in the model of partnership in UR in our country is much lower than in other countries. Whether at UR points or at the others issues of the city, the consent of the people usually remains in the background (Zamanov, & Bahçelioğlu, 2013). As a result, people whose homes are destroyed are not getting used to the new place built within the scope of the project and the social relation network and lifestyles that people have set up in the previous space are disappearing. And a sense of "alienation" is emerging that is caused by some kind of soul-space adjustment disorder.

It is necessary to prepare Social Impact Assessment (SIA) reports in order to overcome this, to reduce the negative effects of large projects on living and space and to develop reconciliation mechanisms among the parties (Göksu et al., 2014) Table 1.

Table 1. Social interaction matrix (4x4) (Göksu et al., 2014)

SOCIAL INTERACTION MATRIX (4x4)			
WHO			
INVESTORS	-Establishment of empathy -Design diversification -Reduction of losses -Provide job opportunities.	-Be active -Participate in design -Improve capacity -Make a common decision.	LOCAL PEOPLE
PARTIES OF PROJECT	-Prepare action plans -Organize the design workshop -Develop participation programs -Investigating employment resources	-Creating economic alternatives -The parties prepare participatory environments -Make up for losses create job -Opportunities	SOCIAL IMPACT
HOW			

The SIA reports consist of developing of common strategies, actions, programs and projects between investors and local persons. In addition, it is necessary to carry out studies that involve the participation of local people in order to they adapt to new living spaces and not to feel alienation in the new environment. One of these studies also is application of survey.

At scope of this study; it was aimed to take participant-orient decisions and form strategies in UR projects. This approach carries the potential to set an example for Isparta and Turkey. Firstly, the UR area selected according to the field determination analysis and the survey study applied according to the sample calculation table. There are questions in the survey that reflect the general profile of the people, whether or not they want UR, their priority expectations from the UR project and environmental regulation. The results of the survey were evaluated by using the chi-square method in the IBM SPSS Statistics 23 program and the questions regarding participant properties and UR were compared each other and in this direction, a strategic action plan for the field was worked out.

1. Methodology

The study was carried out in the south-west part of Turkey, Isparta (Fig. 1). This city is located between 30° 56" Eastern longitudes and 37° 78" northern latitudes (Isparta Provincial Culture and Tourism Directorate [IPCTD], n.d.). The average altitude of the province of Isparta is 1050 m, its surface area is 8933 km² and the city center has an average altitude of 997 m and its surface area is about 70 (km²) (Isparta Provincial Environment and Urbanization Provincial Directorate [IPEUPD], 2017).

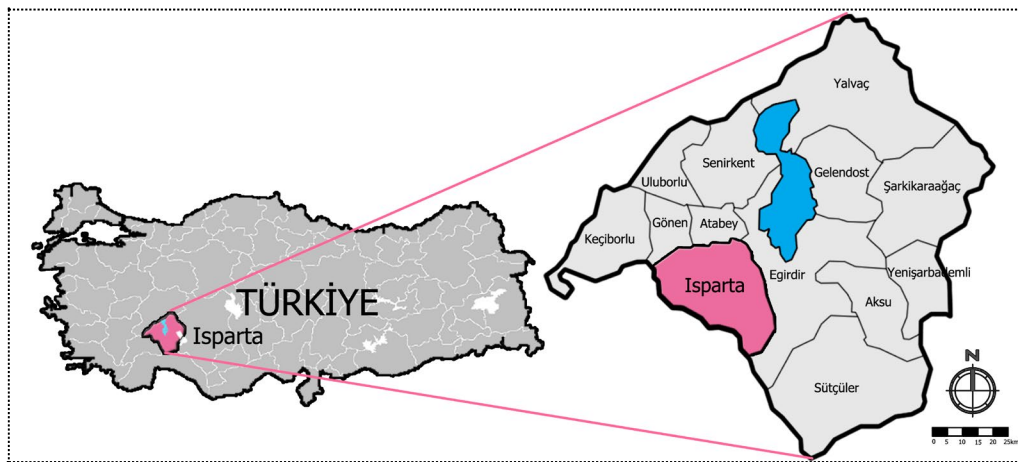

Fig. 1. The Province Map of Isparta

Isparta city is located in the transition zone between the Mediterranean Climate and the continental climate which is prevalent in Central Anatolia. For this reason, the characteristics of both climates are seen in the city. In the city center; there is climate which semi-arid, less humid, cold winters, hot summers (IPCTD, n.d.). In the city center is there green space approximately 1.527 million (m²). These green areas consist of urban and neighborhood parks, road and refuge afforestation's, square plantations etc. A total 308 parks are located in the city. Neighborhood parks, urban parks, recreational areas and woodlands are included in this number (Yazıcı et al., 2014).

According to the 2020 census made by The Turkish Statistical Institute, the total number of Isparta general population is 440 304 people. The center population of Isparta is 118 971 male, 121 752 female, totaling 240 723. The annual population growth rate for the year 2019-2020 was calculated as -1,04 % and the population density for the year 2019-2020 was quantified as 49 (Turkish Statistical Institute [TSI], 2020).

1.1. Current and Possible Urban Renewal Areas of Isparta

The first example of UR works was carried out on the block-scale, with the decision of the plan change on the request of the citizens, in the block and parcel where the cooperative houses were located in Gülistan neighbourhood in date 2014. The following of this, it is seen that the UR applications have begun in Karaağaç, Hisar, Gülcü, Sülübey and Emre neighbourhoods in accordance with the plans and parcel decisions that the municipality has determined.

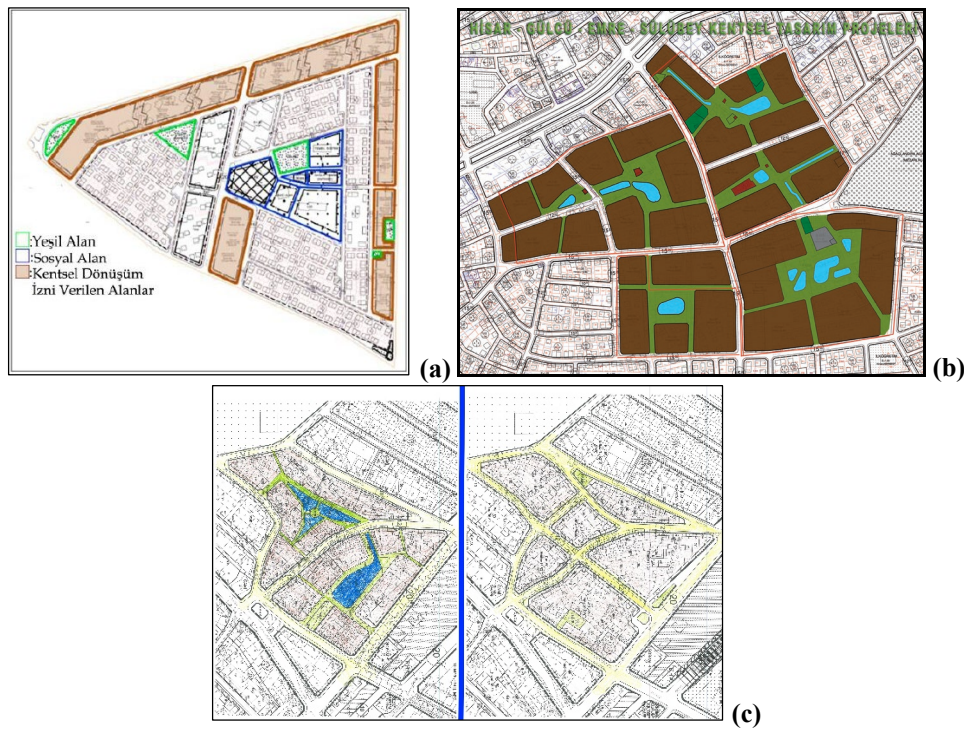

Fig. 2. The plan of the (a) Gülistan neighbourhood (Tekedar, & Polat, 2020), (b) Hisar-Emre-Sülübey-Emre neighborhoods and (c) Karaağaç neighborhood urban design projects (Isparta Belediyesi, 2016)

1.2. Defining The Workspace / Application District

Karaağaç neighbourhood is located about 1 km away from the city center and transportation is easy between both. According to the data of the TSI (2020), the population of the Karaağaç Neighbourhood is 7.524 people. The population of the UR area is approximately 1000 people. Within the UR area are there commercial enterprises such as shoemaker, butcher, barber, coffee shop, parquet-briquette operating place, and meatball buffet and bakery products sales place. Also there are mosques, coffeeshouses, pharmacies, buffets and various commercial enterprises around of it.

Fig. 3. Images of Isparta Karaağaç Neighborhood urban renewal area (2016)

The housing type of the zone consists of detached houses with concrete “concrete stone” and “wooden stone” materials. The houses have not front, back and side gardens and they built adjacently. In addition, since there is no parking area; Vehicles Park on the roadsides and the situation causes transportation's becoming difficult. Pedestrian paths are cut at some points or are insufficient for pedestrian transit. There is one children's playground in the UR area as the parking area, but it is not located in the central location and is inadequate for the user density.

1.3. Determine Sample Size of Survey Work

The general problem that is accepted in UR studies; "Local people do not take an active role in the projects and as a result they alienate to new living spaces and cannot keep up with new conditions.". Starting from this problem, the data on the current UR of Isparta city have been obtained in order to prepare a participatory approach strategy plan. Firstly, in order to determine the sampling area; it was applied scoring method to technical staff working in Isparta Municipality and academicians according to the criteria determined by landscape architecture approaches. In the sampling area, however, a survey was conducted in order to detect the relevant shareholders' opinions, demands and expectations about UR, and to define the problems and recommendations in UR in 2016 date. In the survey, while determining the number of target groups, Baş (2013)'s The Determining of Target Audience was used. According to this, in an area where average 1,000 people live, it is seen that the survey questionnaire should be made to 278 people with 5% sampling error of sampling size. Therefore, it was decided to conduct a survey of 300 people.

As a result of the survey, the profile, trends, demands and expectations of the participants were obtained. In particular, a Pearson Chi-square analysis was conducted to question the meaningful relationship status of the obtained results according to gender, age, income and property. The results of the survey conducted with the participants and the urban renewal studies were compared in the Results and Discussion section. In line with the deficiencies in the UR projects implemented in Turkey and the results obtained, strategic plan decisions were created under 5 aims. In the Evaluation and Conclusion section, it was concluded that CG projects in which the people of the region and other actors are included should be implemented in Turkey. The method scheme is shown in Fig. 2.

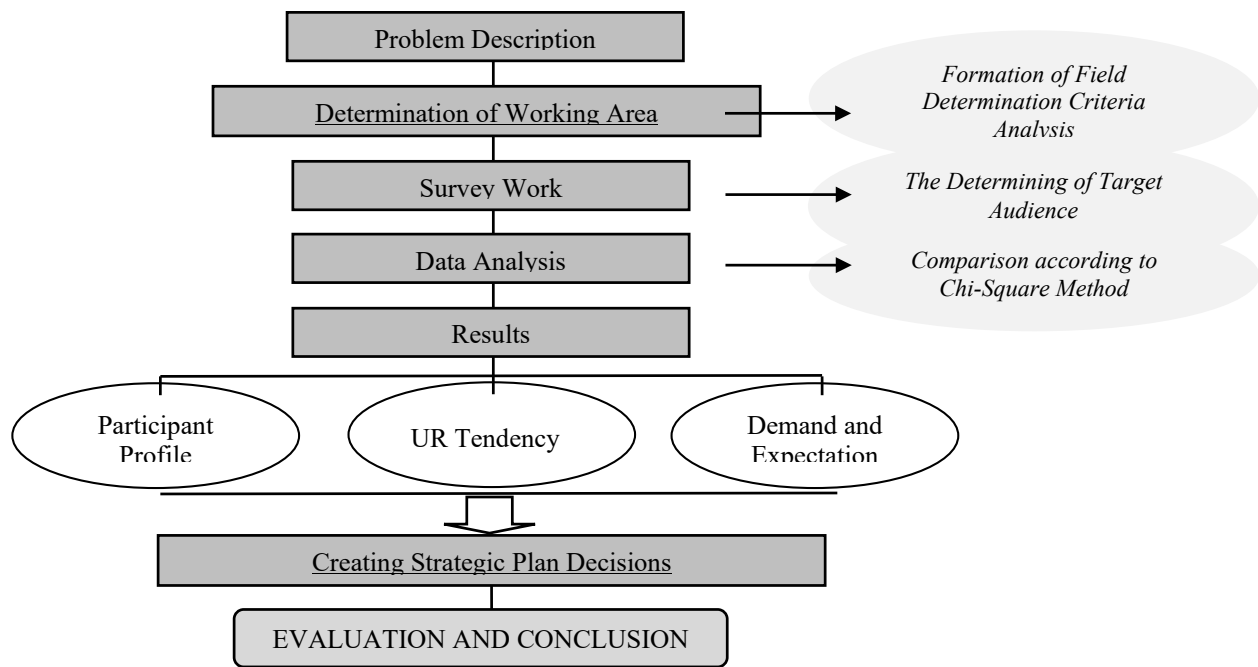

Fig. 2. Method scheme

2. The Description of the Problem

Problems and results in the “Urban Renewal” process based on observations and analyses in existing resources and applications Table 2:

Table 2. Problem Description in UR Process

<i>The Problem</i>	<i>The Results</i>
Not Adopting participatory approach style in UR projects and the Decrease of Life Quality.	<ul style="list-style-type: none"> • Not involving local people in the projecting and implementation processes, • Not having information about UR, • The failure to meet the expectations in structural and environmental regulations, • Weakening of new neighbourhood relations, • Green areas are not enough for target audience, • Inadequate seating and rest areas, • Failure to accept the new living area after the application, • The feel longing for the past, • The disappearing of confidence to UR projects.

3. Evaluation of UR Area Location Selection Criteria

In Isparta urban scale, “Area Determination Criterion Analysis” was applied within The Framework of Landscape Architecture Discipline Subjects for the Karaağaç (K), Hisar (H), Gülcü (G), Emre and Sülübey (E-S) neighbourhoods Table 3. The Scoring criterions: 5 points: the most eligible; 4 points: eligible; 3 points: medium eligible; 2 points: less eligible and 1 point: not eligible.

Table 3. UR area determination criterion analysis

Urban Renewal Area Determination Criteria		Points	Neighbourhoods			
			K	H	G	E-S
Population	Below <2000	1				
	2001-4000	2				
	4001-6000	3	2	1	1	1
	6000-8000	4				
	8000<Above	5				
Number of households in UR area	Below <1000	1				
	1001-2000	2				
	2001-2500	3	1	1	1	1
	2501-3000	4				
	3001< Above	5				
Demand status of neighborhood residents	No demand	1				
	There is partial demand	3	3	1	1	1
	There is a demand	5				
Construction date of existing structure	2011-2015	1				
	2000-2010	2				
	1991-1999	3	5	4	5	5
	1980-1990	4				
	Before 1980<1980	5				
Architectural housing type of existing structure	Single-storey structure	1				
	two-storey structure	2				
	four-storey structure	3	2	2	2	2
	4-6 storey structure	4				
	6 storeys<Above	5				
Situation of the development plan and data	Not appropriate	1				
	Appropriate	5	5	5	5	5
The size of the green area per person.	10 <Above	1				
	5-10m ²	3	5	3	3	5
	Below<5m ²	5				
The Number of parking lot.	Enough	1				
	Moderate	3	5	5	5	5
	Insufficient	5				
Infrastructure services (Water, Electricity, Natural Gas, Etc.)	Enough	1				
	Moderate	3	1	1	1	1
	Insufficient	5				
Protected status in neighbourhoods.	4< Above	1				
	Between 1-3	3	3	3	5	3
	Noting	5				
The presence of monumental trees	There are	1				
	Nothing	5	5	5	5	5
The distance between neighbourhood and the city centre	5-10 km	1				
	1-5 km	3	5	3	3	3
	Below<1 km	5				
TOTAL POINTS			42	34	37	37

According to the results of Area Determination Criterion Analysis Karaağaç neighbourhood has got 42 points, Hisar neighbourhood has got 34 points, Gülcü neighbourhood has got 37 points and Sülübey-Emre neighbourhood has got 37 points. In this direction, Karaağaç neighbourhood is determined as the most suitable area.

4. Evaluation of User Survey Data

According to the UR site determination criteria, 300 questionnaires were applied in the Karaağaç neighbourhood which is determined as the study area and the results are presented on chart. The survey results consist of "general profile of the survey participants", "survey participants' tendency towards UR", "UR demand and expectation of participants" titles.

a. General Profile of the Survey Participants

According to the survey studies conducted with participants in the Karaağaç neighbourhoods;

- Participants' gender status; 54.5% are female, 45.5% are male.
- Age group; 9,5% are 20 years and under, 41,5% are between the ages of 21 and 40 years, 30% are between the ages of 41 and 60 years and 19% are 61 years and over.
- Occupational groups; 3,5% are state officials, 16% are students, 34,5% are housewives, 15% are retired person, 8% are working in a private company, 11,5% are tradesman, 7,5% are workers and 4% are works at other jobs.
- Monthly income distribution; 15,5% are 1000TL and below, 53% are between of 1001TL and 2000TL, 27% are between of 2001TL and 4000TL and 4.5% is 4001TL and above.
- Property status; 60% are belongs to oneself or one's family, 40% are tenant or living in a lodging.

b. Survey Participants' Tendency to Urban Renewal

- It has been concluded that the overall participants the reason for the residence was due to 30.5% reasonable economic standards, 22% the accessibility of schools and workplaces, 31% family inheritances, 16.5% other reasons.
- When participants' knowledge of UR was assessed; it has been concluded that 48.5% of them have knowledge, 51.5 % had no knowledge.
- When participants' the demand for UR in Karaağaç neighbourhood was assessed; it has been seen 65% of them demanded UR and 35% did not demand UR.
- When building type where participants want to sit after the UR is assessed; it is seen that 51% of them wanted "secure site", 42% "detached house", 4% "residence type" and 3% of them answered "other".
- When the type of survey participants' housing investment after the UR is assessed (within 60% which ownership belong to oneself); it is seen that 7% of them prefer to use for heritage purposes, 6.5% to use for renting purposes, 39.5% to use for residency and 7% to use for sale or investment purposes.
- When the application dimension of UR is evaluated; It has been concluded that 13,5% of the participants want to be UR in "city scale", 68,5% in "neighbourhood scale", 6% on the "basis of parcel" and 12% in "having earthquake risk structure scale".

c. Participants' Urban Renewal Demand and Expectation

The results of the survey study in the Karaağaç Neighbourhood demonstrate that, 65% of the participants demand the UR. In line with the answers given by the participants; the reasons for demanding UR are given in Table 4.

When the survey participants' demands for UR are examined; 35% do not demand UR. In this direction; the reasons why participants did not demand UR are given in Table 5.

The priority expectations of the survey participants from the UR project are given in Table 6.

Table 4. Reasons why participants demand urban renewal

<i>If you want the house and surroundings where you are living enter into process of the UR, score it.</i>	<i>I strongly disagree(%)</i>	<i>I don't agree(%)</i>	<i>I'm undecided(%)</i>	<i>I agree(%)</i>	<i>I strongly agree(%)</i>
The idea of earthquake risk.	1,0	7,5	4,0	12,5	40,0
Irregular structure of the environment, very close construction of houses.	1,5	2,0	2,0	7,0	52,5
Not having enough green space, playground area, sitting area etc.	1,5	4,5	4,5	11,5	43,0
Inadequacy of infrastructure services (water, electricity, natural gas, installation etc.)	2,5	14,0	7,5	11,5	29,5
The cases of the burglary that often has been seen in environment where I sitting in.	6,0	18,0	11,0	13,0	17,0
Inadequacy of parking areas.	2,5	4,5	4,5	8,5	45,0
The request for renewal of the area where I sitting.	1,5	0,5	1,5	7,0	54,5

Table 5. Reasons why participants didn't demand urban renewal

<i>If you do not want the house and surroundings where you are living enter into process of UR, score it.</i>	<i>I strongly disagree(%)</i>	<i>I don't agree(%)</i>	<i>I'm undecided(%)</i>	<i>I agree(%)</i>	<i>I strongly agree(%)</i>
Not having enough knowledge about the UR project.	2,0	1,5	2,0	6,0	23,5
The thought that my needs will not be met at a satisfactory level.	1,0	2,0	1,5	4,0	26,5
The thought that old habits will be lost.	0,5	2,5	2,5	3,0	26,5
The idea that neighbourhood relations will be lost.	0,5	3,5	1,5	5,0	24,5
The concern about the increase of the sites.	0,5	4,5	1,5	3,0	25,5
The thought that recreative areas will be decrease.	1,5	4,5	4,0	7,5	17,5
The idea that land and housing will be appraised as lower.	0,5	2,5	4,5	3,5	24,0

Table 6. Priority expectations from the UR project

<i>Score your priority expectations from the UR project.</i>	<i>I strongly disagree(%)</i>	<i>I don't agree(%)</i>	<i>I'm undecided(%)</i>	<i>I agree(%)</i>	<i>I strongly agree(%)</i>
The having the house enough size (number of rooms, house plan).	0,0	1,5	2,0	7,5	89,0
The using earthquake-resistant and robust material.	0,0	0,5	1,5	5,0	53,0
Sufficient of infrastructure services (water, electricity, natural gas, installation, etc.).	0,0	0,5	2,0	11,5	86,0
Sufficient of green area services (sport, activity, entertainment, park, sitting areas etc.).	0,0	0,5	3,0	15,0	81,5
An environment where regular, safe and old habits are provided.	3,0	3,0	4,0	14,0	76,0
The adequacy of parking lots.	1,5	1,5	2,5	17,5	77,0
The having adequate level of urban furniture and equipment.	1,5	4,0	3,5	28,5	62,5
The having social places (nursery, greengrocers, markets, cafes, meeting halls, mosque etc.).	0,5	1,5	3,5	20,5	74,0

The priority expectations of the survey participants from the environmental regulation are given in Table 7.

Table 7. Priority expectations from environmental regulation

<i>Score your priority expectations from environmental regulation.</i>	<i>I strongly disagree(%)</i>	<i>I don't agree(%)</i>	<i>I'm undecided(%)</i>	<i>I agree(%)</i>	<i>I strongly agree(%)</i>
Parking lot, pedestrian and vehicle roads.	0,0	0,5	2,0	9,0	88,5
Children's parks and playgrounds.	0,0	0,0	4,0	13,0	83,0
Seating and rest areas.	0,0	0,0	1,0	13,5	85,5
Playgrounds such as mini basketball, football, fitness.	0,5	5,0	8,0	25,5	61,0
Ornamental pools.	3,0	10,5	17,5	26,5	42,5
The planting design in green areas.	0,0	1,0	2,0	11,5	85,5
Social facilities (nursery, security, markets, mosque etc.).	0,0	2,0	4,5	24,0	69,5
Vegetable and fruit gardens.	20,0	24,0	10,0	16,0	30,0

5. Comparison of Questionnaire Studies with Person Chi-Square Method

As a result of the surveys conducted with participants in Karaağaç neighbourhood, when the "gender status" and "the having knowledge about UR " are evaluated; it has been concluded that 32.5% of total are women and not having information, 26.5% are men and having information Table 8. In cross-benchmarking between Pearson Chi-square method and independent variables; it was seen that there is a meaningful relationship among the participants. It is thought that the women having less information than men due to their indifference to UR. At the same time, the not well-level of education and the fact that no information is given to the people indicates that the participants do not have a detailed knowledge. This situation causes to unconscious movements during implementations.

Table 8. Gender status & the having information about UR.

<i>Assessment of gender groups according to the having knowledge.</i>		Gender Status		
		Women (%)	Men (%)	Total (%)
The Having Knowledge About UR.	Yes, I have knowledge.	22,0	26,5	48,5
	No, I don't have knowledge.	32,5	19,0	51,5
	Total (%)	54,5	45,5	100

Note: Pearson Chi-square method Value 6,344^a df 1 p=0,015

In the survey studies which made with participants; when the gender status and the creating of personal gardens are assessed, 30% of total are women and answered "I agree" and 23% are men and answered "I do not agree" Table 9. It is concluded that there is a meaningful relationship between these independent variables and the men think that it is necessary to create common green fields instead of personal garden usage in comparison with women.

Table 9. Gender Status & the formation of personal gardens

<i>Assessment of gender status in point of the creation of personal vegetables and fruit gardens.</i>		Gender Status		
		Women (%)	Men (%)	Total (%)
I vegetable and fruit gardens should be created.	No comment.	0,0	0,0	0,0
	I don't agree.	21,0	23,0	44,0
	I'm undecided.	3,5	6,5	10,0

	I agree.	30,0	16,0	46,0
	Total (%)	54,5	45,5	100

Note: Pearson Chi-square method Value 11,927^a df 4 p=0,018

In this survey study, when "the age status" and "the having information about the UR " are compared; it is reached the result that 6 % of total are 20 years old and under and aren't having the knowledge, 26 % are between 21 and 40 years of age and are having knowledge, 16, 5% are between 41-60 years of age and aren't having the knowledge, 13,5 % are 61 and above and are having knowledge Table 10. There is a meaningful relationship among the independent variables. The results of the survey study demonstrate that participants do not have much information about UR. It is thought that this situation stems from the fact that 20 ages or under have less interest in UR, and 41 ages or over do not research enough about it.

Table 10. Age status & the having information about UR

Assessment of age groups according to their knowledge.		Age Status				
		Under<20	21 - 40	41 - 60	61<Over	Total (%)
The Having Information about UR.	Yes, I have information.	3,5	26,0	13,5	5,5	48,5
	No, I do not have information.	6,0	15,5	16,5	13,5	51,5
	Total (%)	9,5	41,5	30,0	19,0	100

Note: Pearson Chi-square method Value 13,798^a df 3 p=0,003

When the age status is evaluated according to the UR demand situation; It is seen that 8.5% of participants are 20 years old and under and answered "yes", 26.5% are between of 21-40 ages and answered "yes", 17% are between of 41-60 and answered "yes", 13% are 61 and over and answered "yes" Table 11. With the Pearson Chi-Square method, it can be concluded that there is a meaningful relationship between the independent variables and that the middle age group demands UR more.

Table 11. Age status & UR demand status

Assessment of age status according to demand of UR		Age Status				
		Under<20	21 - 40	41 - 60	61<Over	Total (%)
UR Demand Status	Yes	8,5	26,5	17,0	13,0	65,0
	No	1,0	15,0	13,0	6,0	35,0
	Total (%)	9,5	41,5	30,0	19,0	100

Note: Pearson Chi-square method Value 7,077^a df 3 p=0,069

When the age status is evaluated according to the UR application dimension; it is seen that 68,5 % of the total are demanding UR at the neighbourhood scale. 6,5% are 20 years old and under, 24,5% are between 21-40 years, 22% are between 41-60 years, 15,5% are 61 years old and over Table 12. There is a significant relationship between the independent variables. Participants' preference for functional change to be made at the neighbourhood scale arises from the belief that quality of life will increase after UR.

Table 12. Age status & UR application dimension

Comparison of age status according to application dimension.		Age Status				
		Under<20	21 - 40	41 - 60	61 < Over	Total (%)
UR application dimension	Urban scale	2,0	8,5	3,0	0,0	13,5
	Neighborhood scale	6,5	24,5	22,0	15,5	68,5
	Parcel-based	0,0	1,5	2,5	2,0	6,0
	Build-based	1,0	7,0	2,5	1,5	12,0
	Total (%)	9,5	41,5	30,0	19,0	100

Note: Pearson Chi-square method Value 18,361^a df 9 p=0,031

Meaningful relationships which obtained by the Chi-Square method in SPSS program are composed of "Gender status & knowledge of UR, Gender status & creation of personal gardens, Age status & knowledge about UR, Age status & UR demand status, Age status & UR application dimension" components. It seems that there are no meaningful relationships in other comparisons.

RESULTS AND DISCUSSION

By the comparison of the survey study results according to the chi-square method, it was reached the findings of the participants' general profile, UR tendencies, demand and expectations from UR projects.

- It is seen that UR projects are usually implemented in areas where low-income families live and houses are useless and dysfunctional. For this reason, by considering the income level of the region, additional costs should not be involved. The study of Gümüşboğa (2009) also supports this idea.
- Survey studies draw the conclusion that participants will prefer the same region again after the UR. In the study of Gümüşboğa (2009) and Çetinkaya (2013), it is reached the conclusion that, the participants will live in the same neighbourhood for reasons such as "economic", "known environment", "living relatives in here" and "family necessities" after the UR.
- Those who accept UR are demanding the arrangements due to the presence of old buildings and narrow streets, lack of sufficient green fields and seating areas, lack of equipment and infrastructure problems in the UR area.
- It seems that low-income families and commercial business owners do not demand UR. Because; low-income families are thinking they will not be able to adapt to new arrangements in the region and commercial business owners are thinking deliveries will be lower than their value.
- The majority of participants are wanting the creation of secure site-style settlements after the UR. It is thought that this situation caused by theft events, insufficient security measures, narrow streets and lack of parks, parking lots and sports area.
- Those who do not prefer to sit in site-style places think that the comfort of detached homes not to be provided in common areas. In the study of Çetinkaya (2013), it is reached that 62.8% of the participants prefer to live in the detached house and 36.8% prefer to live in the apartment. And this finding reinforces the abovementioned assertions.
- The proximity of the UR area to the city centre, school districts and workplaces ensures that participants are satisfied with the location of this zone and that they want to reside in the same area after the renovation. The results of Çetinkaya (2013), Eke and Uğurlar (2005) works also show that the participants will mostly reside in the same region after UR.
- When the application dimension of UR arrangements is evaluated; it is seen that the majority of the participants are thinking that neighbourhood-scale arrangements are necessary for holistic planning.

- Because of encountered problems during the earthquake and the fact that the buildings are too old; 52.5% of the participants agree with the thought of the house has earthquake risk, and they want to live in houses which constructed in accordance with earthquake regulations.
- 29.5% of the participants think that neighbour-relations will deteriorate when sites intensify and 27.5% think that the value of land and dwelling will decrease. The work of Kara (2013) supports the idea that intimate neighbourhood relations will deteriorate, and Gümüşboğa (2009) 's work also supports the idea that houses will lose value. Kılıç and Hardal (2014) 's work shows that 56% of the participants are worried about the loss of rights.
- In old settlement areas, infrastructure services such as sewage, electricity and natural gas are insufficient. In order to overcome these deficiencies, 97.5% of the participants think that infrastructure services should be provided at the adequate level in UR projects.
- In UR studies, it is observed that environmental arrangements affect the participant satisfaction level. In the works of Aykal et al., (2007), Gümüşboğa (2009), Çetinkaya (2013), it is also seen that satisfaction status and environment arrangements are interrelated.
- Urban renewal, which is determined according to the structure of each city, should display the qualities that are holistic and pursuing the same goals when viewed on a principle basis. In doing so, with a participatory approach, from the initial stage to the delivery process, it is very important that the local government, local people, project team and non-governmental organizations act in line with the same goals in increasing the chances of success of the project. (Cesur & Gül, 2017).

6. Formation of Strategic Plan Decisions

While forming strategic plan decisions, targets, aims and activities (list of needs) were determined according to the findings and results of the survey studies.

Table 13. Strategic plan decisions

<i>Strategic Aims</i>	<i>Activities (Requirement List)</i>
<i>Aim 1. Responding to Participant Expectations</i> The ensuring of local people, contractors and administrators in common actions. The making of environment arrangements that will respond to participant requests.	Informative meetings, panels and sessions that aimed at raising the awareness of public and survey studies and verbal interviews that aimed at the participation of the public should be done.
<i>Aim 2. Maintaining Urban Identity</i> The ensuring sustainable progress of the city. The maintaining of the identity of the city. The exposing of ecological approaches in structural and environmental design decisions.	While building new residential areas and roads, it should be carried out according to development plans. By protecting the historical fabric, properties that reflect the identity of the city should be designed. Residential areas and environmental arrangements should be made aimed at reducing the ecological footprint.
<i>Aim 3. Making optimal project area decisions</i> The providing of housing for UR zones. The fulfilling the need for green space. The constitution of recreational spaces where offering different alternatives. The arranging transportation links and car parks in an optimum way. The forming of high-quality aesthetic places.	While the housing needs are addressing, the necessary housing size and material quality should be provided, and a profit environment should not be created. In the environmental regulations, alternative spaces such as square, sitting areas, walking paths, sports areas, playgrounds should be constructed. To increase aesthetic qualities, ornamental pools, functional equipment, lighting units, visual objects should be used. The green area should be 10m ² per person and plant designs should be constructed with broad-leaved, needle-leaved, bushes, and groundcovers.

	While establishing transportation networks, transportation should be ensured at the shortest distance, and pedestrian road, vehicle road and green zones should be planned. Car park areas should be designed at undergrounds and the amount of green space should be increased. Spatial designs should be considered for handicapped users.
<i>Aim 4. Waste management and recycling</i> The fulfilling a certain amount of energy needs with ecological designs.	After the demolition, the rubble that formed in the urban regeneration zone should be recycled and concrete and iron should be re-used.
<i>Aim 5. Renewable energy</i> The providing of recycling of debris with the waste management plan.	Heat insulation should be provided in buildings, solar panels should be constituted in the roofs and a certain amount of electricity should be provided from the wind energy. Alternatives that rainwater can use in garden irrigation should be developed.
Strategic Target: <i>In the UR field of Karaağaç Neighbourhood, by adopting a participatory approach style; the making sustainable decisions in economic, ecological, social, political, innovation and identity dimensions and the constitution of healthy living spaces.</i>	

CONCLUSION

UR is the rehabilitation and restructuring of economic, ecological, political and social aspects in the places that have been ruined, lost their functional value and physically and environmentally degraded. In this respect, various actors should act together in order to bring a place that has lost its value to the desired and expected level again. However, nowadays, these applications create an unearned-income environment and are shaped only according to the practitioner's perspective. As a result, social, environmental, ecological, economic needs in UR projects cannot adequately meet. Projects are made overlook the historical texture, housing structure, natural areas and human thoughts of the region that reflect the identity of a city and a region. Therefore, no matter how good the project, the local people feel foreign their self. Thus, the loss of identity in the cultural values of both the city and the local people is emerging.

The study was designed to create social awareness for UR projects. For the adoption of a participatory approach, a survey was conducted by selecting an exemplary UR area and it has come to the conclusion that structural and landscape arrangements compatible with the environment, which social values are important, must be carried out.

In summary, each region does not have the same features and has its own particular problems. UR studies are also able to respond to these problems. In this process, however, a participatory approach that is included in local people needs to be adopted. Thus, desired quality of life will be achieved and urban sustainability will be maintained.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: The authors declare that they have no actual, potential, or perceived conflict of interests for this article.

Ethics Committee Approval: This study was conducted in 2017 and did not require an Ethics Committee Approval.

Funding Disclosure: SDU Scientific Research Projects Coordination Unit (BAP) was supported by.

Acknowledgments: This paper was generated from the master's thesis of Büşra Cesur supervised by Prof.Dr. Atila Gül.

REFERENCES

Ataöv, A., & Osmay, S. (2007). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım [A methodological approach to urban transformation in Turkey]. *METU JFA*, 24(2), 57-82.

Aykal, F. D., Murt, Ö., Korkmaz, M., & Acar, B. (2007). Kentsel Dönüşüm Yaklaşımında Kullanıcı Memnuniyet Analizi [The analysis of user satisfaction in urban transformation projects]. *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Faculty of Education*, 8, 95-111. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/787221>

Bal, Ö. H. (2008). İzmir’de Kentsel Dönüşüm Süreci’nin İzmir Cennetçeşme Mahallesi Üzerinden İrdelenmesi [Investigation of Urban Transformation Process on İzmirçennetçeşme District (Master dissertation)]. Dokuz Eylül University, Institute of Science and Technology, İzmir.

Baş, T. (2013). *Anket Nasıl Hazırlanır? Uygulanır? Değerlendirilir?* [How to Prepare a Survey? How is the Survey Applied? How is the Survey Evaluated? (7th ed.)]. Ankara: Seçkin Publishing.

Birik, M. (2014). Mekansal Çeşitlilik Açısından Kentin Sorgulanması [Questioning the city in terms of urban diversity]. In N. Erdoğan (Ed), *Urban transformation: economic, social and physical aspects*, Proceedings vol 1, (pp. 349-361). CNR Press.

Cesur, B., & Gül, A. (2017). Ülkemizde Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve İrdeme [Problems in Urban Renewal Implementation in Our Country and Discussion]. In K. Temurçin, M. Dulupçu (Ed), *Süleyman Demirel University, Spatial and Regional Transformations in Turkey* (pp. 227-242). Süleyman Demirel University Press. ISBN: 978-605-9454-04-9

Çetinkaya, D. M. (2013). *Kentsel Dönüşüm Alanlarında Sosyal Yaşam ve Kentsel Yeşil Alanlar Gereksiniminin Kayseri Yıldırım Beyazıt Mahallesi Örneğiyle İrdelenmesi* [The study on the need for social life and urban green areas in urban transformation areas with the sample of Kayseri Yıldırım Beyazıt District (Master dissertation)]. Süleyman Demirel University, Institute of Science and Technology, Isparta.

Eke, F., & Uğurlar, A. (2005). Kentsel Dönüşüm: Başarı mı? Hata mı? [Is urban transformation a success? mistake?] Changing, Transforming City and Region 8 November World Planning Day 28. Colloquium, Proceedings vol 1 (pp.381-389). BRC Press.

Genç, F. N. (2008). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü [Urban Transformation In Turkey: General View of Legislation and Practices]. Celal Bayar University Journal of Yönetim ve Ekonomi, 15 (1), 115-130.

Göksu, A. F., Akalp Akyalçın, S., & Özkan, M. (2014). Sosyal Etki Raporu [Social impact report (Urban Vision Platform)]. August 3, 2017, Retrieved from <https://www.slideshare.net/KentselVizyonPlatformu/sosyal-etki-deerlendirme-sed-raporu-35834385>

Gümüşboğa, B. (2009). *Katılım Ekseninde Kentsel Dönüşüm: Altındağ Aktaş Mahallesi Örneği* [Urban regeneration in the framework of participation: the sample of Altındağ Aktaş District (Master dissertation)]. Ankara University, Institute of Social Sciences, Ankara.

Kahraman, T. (2006). İstanbul Kentinde Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Planlama Süreçleri. *Planlama*, 2: 93–101.

Kara, A. (2013). *Kentsel Dönüşümlerde Kentsel Kimliğin Sürdürülebilirliği: Trabzon Zağnos Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi* [Sustainability of urban identity on urban renewal: Trabzon Zagnos Valley an example to urban renewal project (Master dissertation)]. Karadeniz Technical University, Institute of Science and Technology, Trabzon.

Karadağ, A., & Mirioğlu, G. (2014). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamaları Üzerine Coğrafi Değerlendirmeler: İzmir Örneği [Geographical Assessments on Urban Transformation Politics and Projects in Turkey: Case of İzmir]. *Journal of Ege Coğrafya*, 20(2), 41-57.

Kılıç, T., & Hardal, S. (2014). Kentsel dönüşümün sosyal ve mekansal yansımalarına bir örnek: Sarıgöl Mahallesi (Gaziosmanpaşa-İstanbul) [Un exemple de réflexions spatiales et sociales de transformation urbaine: Quartier de Sarıgöl (Gaziosmanpaşa-İstanbul)]. *Journal of Türk Coğrafya*, 62, 1-7. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198398>

Kınık, A. U., & Kınık, P. (2014). Kentsel Dönüşümde Konsept ve Kimlik Sorunu [The challenge of changing identity in urban transformation process: Kağıthane Case]. In N. Erdoğan (Ed), *Urban transformation: economic, social and physical aspects*, Proceedings vol 1, (pp. 95-105). CNR Press.

Mumford, L. (2011). *“What is a City?”: Architectural Record (1937)* (5th ed.). Routledge

Polat, S., & Dostoğlu, S. (2007). Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa’da Kükürtlü ve Mudanya Örnekleri [On the concept of urban regeneration: samples of Kükürtlü and Mudanya in Bursa]. *Uludağ University Journal of The Faculty of Engineering*, 12(1). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202786>

Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism, & Isparta Provincial Culture and Tourism Directorate. (n.d.). Population. March 10, 2016, Retrieved from <https://isparta.ktb.gov.tr/TR-71026/nufus.html>

Republic of Turkey Ministry of Environment and Urbanisation, & Isparta Provincial Environment and Urbanization Provincial Directorate. (2017). Isparta Province 2016 Environmental Status Report. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editorosya/Isparta_icdr2016.pdf

Roberts, P. (2000). The evolution, definition and purpose of Urban Regeneration. In: P. Roberts & H. Sykes (Eds.), *Urban Regeneration: A Handbook*, (pp. 9-36). London: Sage. <http://dx.doi.org/10.4135/9781446219980.n2>

Sekmen, S. (2007). Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Model Önerisi: İzmir Ferahlı Mahallesi Örneği [A Model Proposal on Urban Transformation: The Case of İzmir-Ferahli District (Master dissertation)]. Dokuz Eylül University, Institute of Science and Technology, İzmir.

Sönmez Özbek, İ. (2005). Kentsel Dönüşüm Süreçlerinde Aktörler-Beklentiler-Riskler [In urban transformation processes actors-expectations-risks]. *The Journal of Ege Mimarlık*, 1-53. Retrieved from http://www.izmimod.org.tr/egemimarlik/53/53_s16-21.pdf

Şişman, A., & Kibaroglu, D. (2009). Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları [Urban transformation applications in the world and in Turkey]. UCTEA Chamber of Survey and Cadastre Engineers 12. Turkey Map Technical and Scientific Congress, Ankara.

Tekedar, B., & Polat, E. (2020). Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm Çerçevesinde Isparta Kent Merkezinin İncelemesi [Investigation of Isparta City Center within the Framework of Sustainable Urban Transformation]. *The Journal of Architectural Sciences and Applications*, 5 (1), 35-49. DOI: 10.30785/mbud.647356.

Turkish Statistical Institute. (2020). Population Statistics. December 5, 2016, Retrieved from <https://www.tuik.gov.tr/>

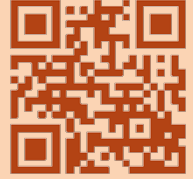

Uysal, Ü. E. (2006). Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul’da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği. *Planlama*, 2: 77-92.

Üstün, G. (2009). *Kentsel Dönüşümün Hukuki Boyutu* [Legal dimension of urban transformation (1rd ed.)]. İstanbul: 12 Levha Press.

Yazıcı, N., Dönmez, Ş., & Kuş Şahin, C. (2014). Isparta Kenti Peyzaj Düzenlemelerinde Kullanılan Bazı Bitkilerin Kurakçıl Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi [Evaluation in terms of xeric landscape design of some plants used in landscape designs in Isparta]. *Kastamonu Universities Journal of Forestry Faculty*, 14(2), 199-208. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/325043>

Yüksel, Ö. (2007). Kentsel Dönüşümün Fiziksel ve Sosyal Mekâna Etkisi: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi [The Effect of the Urban Regeneration on Physical and Social Space: Urban Regeneration Project of North Ankara Entrance (Master dissertation)]. Gazi University, Institute of Science and Technology, Ankara.

Zamanov, A., & Bahçelioğlu, İ. (2013). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Aktörleri ve Ortaklık Modeli [Urban transformation actors and partnership model in Turkey]. (CRP488-Institutional aspects of urban and regional planning). Retrieved from <https://docplayer.biz.tr/3942355-Turkiye-de-kentsel-donusum-aktorleri-ve-ortaklik-modeli.html>

Article Info		REVIEW ARTICLE	DERLEME MAKALESİ
Title of Article	Internal Migration in Turkish Cinema: Reading The Period 1950- 1960 As Geographical		
Corresponding Author	Mücahit YILDIRIM Samsun Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Coğrafya Bölümü mucahit.yildirim@samsun.edu.tr		
Received Date	24.03.2021		
Accepted Date	13.09.2021		
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.902239		
Author / Authors	Hüseyin MERTOL Ülkünur KÖKSAL Mücahit YILDIRIM	ORCID: 0000-0001-8048-0814 ORCID: 0000-0002-2320-6787 ORCID: 0000-0002-5781-449X	
How to Cite	Mertol, H., Köksal, Ü. Ve Yıldırım, M. (2021). Türk Sinemasında İç Göç: 1950-1960, Döneminin Coğrafi Olarak Okunması Kent Akademisi, Volume:14, Issue:3,Pages:765-776		

Türk Sinemasında İç Göç: 1950-1960 Döneminin Coğrafi Olarak Okunması

Hüseyin MERTOL¹
Ülkünur KÖKSAL²
Mücahit YILDIRIM³

ABSTRACT:

Migration, which is a permanent displacement movement within the borders of the country, is called internal migration. With the effect of industrialization and mechanization in agriculture, migration from rural to urban began in Turkey after 1950. Most of the migrations have been to Istanbul. As a result of migrations, there have been some positive and negative changes. These changes in the social structure and in the cities have also attracted the attention of cinema and have been the subject of films since the 1960s.

The aim of this study is to examine the migrations from rural to urban areas between the years 1950-1960 and the reflection of these migrations on cinema. Relational research method was used in the study. Within the scope of the method used, the relationship between internal migration and cinema was determined and the effect of this relationship on the films was revealed. Five films were selected to be used in the study; These are the films "Gurbet Kuşları, The Endless Road, The Bride, Wedding and Diet".

As a result of this study, it has been shown how the effects of rural-to-urban migrations experienced in Turkey in the 1950-1960 period on society and cities are reflected through the art of cinema. In addition to the deterioration of the traditional family structure, unemployment, and adaptation problems, urbanization problems such as squatting are also discussed.

KEYWORDS: Rural to urban migration, Migration movies, Cinema, 1950, 1960

¹ Ass. Prof., Tokat University, Faculty of Science and Letters, Department of Geography, huseyin.mertol@gop.edu.tr

² Master Degree Student, Tokat University, Faculty of Science and Letters, Department of Geography, ulkunurkoksal@gmail.com

³ Asst. Prof. Dr, Samsun University, Faculty of Economics, Administrative and Social Science, Department of Geography, mucahit.yildirim@samsun.edu.tr

ÖZ:

Ülke sınırları içerisinde yapılan kalıcı yer değiştirme hareketi olan göçlere iç göç denir. Sanayileşme ve tarımda makineleşmenin etkisiyle Türkiye’de 1950 sonrası kırdan kente göç hareketi başlamıştır. Göçlerin büyük çoğunluğu İstanbul’a olmuştur. Göçler sonucunda olumlu ve olumsuz bir takım değişimler yaşanmıştır. Toplumsal yapıda ve şehirlerde gerçekleşen bu değişimler sinemanın da ilgisini çekmiş ve 1960’lı yıllardan itibaren filmlere konu olmuştur.

Bu çalışmada amaç 1950-1960 yılları arasındaki dönemde kırdan kente gerçekleşen göçler ve bu göçlerin sinemaya yansımalarının incelenmesidir. Çalışmada ilişkisel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan yöntem kapsamında iç göç ile sinema arasındaki ilişki belirlenmiş ve bu ilişkinin filmler üzerindeki etkisi ortaya konmuştur. Çalışmada kullanılmak üzere beş film seçilmiştir bunlar; ‘‘Gurbet Kuşları, Bitmeyen Yol, Gelin, Düğün ve Diyet’’ filmleridir.

Bu çalışmanın sonucunda Türkiye’de 1950-1960 döneminde yaşanan kırdan kente göçlerin toplum ve şehirler üzerindeki etkilerinin sinema sanatı aracılığıyla nasıl yansıtıldığı gösterilmiştir. Toplumsal olarak geleneksel aile yapısının bozulması, işsizlik, uyum sorununun yanında gecekondulaşma gibi şehirleşme sorunları da ele alınmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Kırdan kente göç, Göç filmleri, Sinema, 1950,1960

Türk Sinemasında İç Göç: 1950-1960 Döneminin Coğrafi Olarak Okunması

GİRİŞ:

Göç insanların doğdukları veya yaşadıkları yerden başka bir alana doğru yaptıkları yer değiştirme hareketidir. Bu göç hareketleri yurtdışına olabildiği gibi ülke sınırları içerisinde de gerçekleşmektedir. Yurtdışına gerçekleşen göç hareketlerine dış göç, ülke sınırları içerisinde gerçekleşen göç hareketlerine ise iç göç denilmektedir. İç göçler kırdan kente doğru veya kentten kıra doğru gerçekleşebilir (Sürmeli, 2017). Kırdan kente doğru gerçekleşen göçler az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere olan göç hareketleridir (Çamdalı, 2019).

Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra iç göç hareketleri artmış ve bu göç hareketleri kırdan kente doğru olmuştur. 1948 Marshall Planı ile 240.000 traktör ülkeye girmiş (Sürmeli, 2017) ekip biçme yöntemleri değişmiş, tarımda makineleşme başlamış ve insan gücüne ihtiyaç azalmıştır. Şehirlerde istihdamın artması, ulaşım sistemlerinin gelişmesi, tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanması ile ailenin geçimini karşılayamaması, sağlık, yaşam ve eğitim koşullarının şehirlerde daha iyi olması etkili olmuştur. Şehirleri çekici kılan bu özellikler sayesinde şehirleşme hızlanmış kır nüfusu azalırken kent nüfusu giderek artmıştır (Şen, 2014). Artan göç hareketleri ve şehirleşme olumlu olumsuz birtakım olaylar meydana getirmiştir. Meydana gelen bu olaylar hem insanlar hem de çevre üzerinde etkili olmuştur. Göçler sonucunda nüfusu artan şehirlerde çevre, gürültü, hava kirliliği, gecekondulaşma, çarpık kentleşme gibi sorunlar oluşmaya başlamıştır. Nüfusun ani bir şekilde artmasıyla istihdam olanakları yetersiz kalmış ve işsizlik baş göstermiştir (Çamdalı, 2019).

İç göçler, Cumhuriyet’in etkisiyle başlayan modernleşme sürecinde toplumun yapısını ve ülke ekonomisini de belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Kırdan kente göç eden insanlar eğlence sektörünü ve sinemayı da etkileyerek yönlendirirler. Göçmenlerin ve göç olgusunun sinemada konu edilmesi ve sorunlarına değinilmesinin nedeni göçmenlerin sanayileşme sürecinde vazgeçilemez bir faktör olmasıdır (Pişkin, 2010). Bu bağlamda Türk sineması özellikle kırdan kente göçü ele alan birçok filmi gösterime sunmuştur. Bu çalışmada yararlanılan filmler Halit Refiğ’in yönetmenliğini yaptığı Gurbet Kuşları (1964), Duygu Sarioğlu’nun hem yönetmenliğini hem de senaristliğini yaptığı Bitmeyen Yol (1965) ve Lütfi Ö. Akad’ın yazıp yönettiği Gelin (1973), Düğün (1973) ve Diyet (1974) filmleridir. Lütfi Ö. Akad’ın filmleri aynı zamanda göç üçlemesi adıyla anılmaktadır (Velioglu, 2014).

Yararlanılan bu filmlerde ortak özellik Anadolu’dan İstanbul’a yapılan göçlerin anlatılmasıdır. İç göç olgusunun işlendiği bu filmlerde göçün sebebi yaşanan kırsal alanda büyük bir sorun olan yoksulluk ve işsizliktir. Özellikle 1950-1960 yılları arasındaki dönemi kapsayan iç göçler ele alınmıştır. Bu dönemde büyük şehirlerde hızlanan sanayileşme hareketi sonucunda ortaya çıkan şehirleşme ve gelişme hareketlerinin sinemadaki yansımalarına değinilmektedir. Filmlerde kullanılan öğeler kültürel, ekonomik, tarihi coğrafya ve coğrafya-mekân ilişkisi açısından ele alınmıştır. Bu dönemin anlatıldığı filmleri ele alarak kırdan kente göçün şehir ve göçmenler üzerindeki etkilerine

değmektedir. Yapılan çalışmada coğrafya ve sinema arasında bir ilişki kurularak göç konusunun beyaz perdeye yansıtılma biçiminin coğrafi özellikler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

1. İç Göçün Sinemaya Yansması

Sinema, her zaman göç ile sıkı bir ilişki içinde olmuştur. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından bir 'sanat' olarak hızla kurumsallaşan sinema, gerçekle daha güçlü bağlar kurmuş ve anlatılarında hayata daha fazla yer vermeye başlamıştır. Bu doğrultuda, sinemanın yaşamın önemli bir yansıması olduğu fikri yaygın olarak kabul görmüş ve halen görmektedir. Haliyle, insanlık tarihiyle yaşıt olan göç olgusunun da sinemayla ilişkisiz olması düşünülemez (Öztürk, Küçükalkan, 2019). Bu göç, postmodern ve sanayileşme sürecinde göçmenlerin yaşadığı toplumsal ve ekonomik değişimlerde sinemaya yansıtılmıştır. Yücel'e göre Postmodernizmin ana karakteri olan açık yapıt, çok seslilik, anlam çokluğu, türlerin iç içeliği, sanatçının orijinal, özgün olanın peşinde koşmaması, süreksiz, kopuk yapıt anlayışı gibi değerler ön plandadır (Yücel, 2019).

Radyo, televizyon ve diğer medya kültürü ürünleri gibi sinema da, "biz" ve "onlar" algısını şekillendirmeye yarayan materyaller sunmaktadır. Bu medya gösterileri, egemen, güçlü, güçsüz ve aciz olanı ortaya koymaktadır (Yücel, Sürmeli, 2019). Sinema; işlediği, perdeye aktardığı konularla toplumu etkileyebildiği gibi toplumun geçirdiği değişimlerden, yaşadığı olaylardan da etkilenmektedir. İzleyenleri bir düş âlemine sürükleyerek, yaşadığı gerçeklerden uzaklaştırabildiği, sorunlarını unutturarak afyonlayabildiği gibi, bireylerin, toplum sorunları konusunda daha aktif olmalarını da sağlayabilecek güçtedir sinema. Sinema ve toplum karşılıklı etkileşim içindedir. Toplumdaki değişimler, sinemanın yapısında değişiklikler yaratırken, filmlerde işlenen konuları da etkilemektedir (Öztürk, Yücel, 2019). Bu özellikler de düşünüldüğünde göç konusunu işleyen filmlerin aynı zamanda üçüncü sinema özelliği de gösterdiği görülür. Üçüncü sinema, öncelikle sömürgeciliği ve mirasçılarını sorgular ve cinsiyet, ırk, din ve etnik kökene dayalı baskılar altında ezilenlerin kurtuluşunu hedefler. Bu yüzden; sürgün, zulüm ya da ekonomik göç nedeniyle vatanlarını terk etmek zorunda kalan insanların sorunlarını konu edinir (Öztürk, 2017).

Türkiye'de 1960'lı yıllar sinema açısından önemli gelişmelerin yaşandığı ve Yeşilçam sinemasının ortaya çıktığı dönemdir. Yeşilçam ekonomik, siyasal ve göçünde içinde yer aldığı toplumsal gerçekleri sinemaya taşımıştır. Göçlerle birlikte sınıf kavramı ortaya çıkmış, bu sınıflar şehrsel mekânların değişikliğe uğramasına ve gecekondulaşmaya sebep olmuştur (Çelik, 2017). Gecekonduların ortaya çıktığı dönem Türkiye'nin kentleşmeye başladığı dönemle aynı zaman diliminde yer alır. Türk sineması 1960'lı yıllardan itibaren göç ve kentleşme arasındaki ilişkiyi ele alarak meydana gelen gecekondulaşma üzerinde durmuştur (Öztürk, 2004). Göç filmlerinde yaşanan yer, şehri olmasına rağmen lüks ve zengin semtlerin yerine alt yapı sistemlerinin olmadığı fakir semtler daha çok gösterilir. Gecekonduarda devam eden geleneksel alışkanlıklara ve avlu gibi kırsal yerleşmelere ait unsurlara yer verilmektedir (Çelik, 2017).

Bu çalışmada yararlanılan göç konulu filmler Gurbet Kuşları, Bitmeyen Yol, Lütfi Ö. Akad'ın Gelin, Düğün ve Diyet filmleridir. Lütfi Ö. Akad'ın filmleri aynı zamanda göç üçlemesi adıyla anılmaktadır (Velioglu, 2014). Filmlere konu olan göçler Anadolu'dan İstanbul'a yapılan göçlerdir. Bu göçlerin birçok sebebi olduğu gösterilmiştir. Bunlar işsizlik, geçim zorlukları, eğitim imkânlarının olmaması, bireylerin hayalleri ve zenginleşme arzusudur. Filmlerde ataerkil bir toplumun hâkim olduğu görülmektedir. Kadınların iş yaşamına çoğunlukla katılmadığı görülmüştür. Yaşam ve çalışma koşullarının zor olduğuna değinilmiştir. Çalışılan işlerinin ağır işler olduğu ve geçim zorlukları yaşanıldığı görülmektedir. Barınmak için göçmeler gecekonduları ve eski yapıları tercih etmektedirler (Kara, 2017). Şehir hayatı aile yaşamında da bir takım sorunlar meydana getirmiştir. Yıllardır süregelen kültürel ve geleneksel yapı bozulmaya başlamış aile fertleri arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlıklardan en çok etkilenenlerin kadınlar olduğu görülmektedir. Kendi gelenek ve göreneklerini yaşatmaya özen gösteren aileler aynı zamanda şehir hayatına da uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Yaşanan maddi ve manevi zorlukların filmlere konu olması göç olgusunun olumsuz olarak algılandığını göstermektedir. İstanbul'da yaşayan yerli halkında göçmenlere karşı olumsuz tutumları olduğu görülmektedir. Yaşanan tüm bu olumsuzluklar filmlere yansıtılmıştır. Bu filmlerde İstanbul'un modernleşme ve geleneksellik arasında ikili bir yapıda olduğu görülmektedir. Modernleşmenin sosyo- kültürel alanda olduğu gibi aynı zamanda ekonomik faaliyetlerde ve kentsel politik bir olgu olan sendikalaşma faaliyetlerinde de olduğuna yer verilmiştir (Öztürk, 2004).

1.1. Gurbet Kuşları (1964):

Türk sinemasında kırdan kente göç konusuna ve göçün yarattığı sorunlara gerçekçi bir şekilde değinen ilk filmidir (Tugen, 2014). Bu filmde Kahramanmaraş'tan İstanbul'a göç eden altı kişilik bir aile konu edilmiştir. İstanbul'dan "taşı toprağı altın" diye söz edilmektedir. Filmdeki baba karakterinin söylemiyle aile "İstanbul'a şah olmaya" diye gelmiştir (Karakışlak, 2018). Büyük umutlarla göç eden aile bir tamirhane açarak fakat farklı heveslere kapılan aile üyeleri zamanla tamirhaneyi kapatmak zorunda kalır. Kendilerini şehir hayatına kaptıran ailenin düzeni bozulur ve aile Maraş'a geri döner (Uğur, 2016). Bu olumsuzluklardan etkilenmeyen ve geri dönmeyen ailenin tek üyesi tıp fakültesinde okuyan küçük oğullarıdır. Filmde şehir halkının da göçmenlere karşı önyargılı olduğu görülmektedir. Kentsel mekânlardan ilk olarak İstanbul'un Anadolu'ya açılan kapısı ve göç filmlerinin simgesi olan Haydarpaşa Garı görülmektedir (Tugen, 2014). Aile gecekondulaşmış bir mahallede iki katlı geleneksel konutta yaşamaktadır. Mahallenin bozuk yolları ve gecekondular şehrsel görünümün zarar gördüğünü göstermektedir. Kente ait mekânlardan kamusal alan olarak üniversiteye, sinemaya ve eğlence mekânlarına, işyeri olarak tamirci dükkânına yer verilmiştir. Şehir görünümü olarak arka planda modern konutlar olan apartman bloklarına ve bacası tüten fabrikalara yer verilmiştir. Bu filmde göç sonucunda kentsel mekânların değişime uğradığı ve kozmopolit bir yaşam biçiminin ortaya çıktığı görülmektedir (Çelik, 2017).

Şekil 1: Tamirci dükkânı, apartman blokları ve altyapısız gecekondular mahallesi (Gurbet Kuşları)

1.2. Bitmeyen Yol (1995)

Anadolu'dan İstanbul'a göçün anlatıldığı bir filmidir. Altı kişilik bir arkadaş grubunun şehirde zengin olup köye dönme hayalini ele almaktadır. Şehre uyum sağlamaya çalışan arkadaş grubunun işsizlikle ve zorlu çalışma koşullarıyla mücadele ettiği görülmektedir. Düşük ücret ve iş güvenliği sorunlarına rağmen göçmenlerin çalışmak için birbirleriyle mücadele ettiği görülmektedir. Göçmenlerin sendikaları ve sigortaları olmadığı için emeklerinin sömürüldüğüne aynı zamanda patronlarının acımasız olduğuna değinilmiştir. Filmin başkarakterleri hemşerisinin gecekondular mahallesindeki evinde yaşamaktadır. Bu evde bulunan aile üyeleri konfeksiyon atölyesi ve ev işlerinde çalışmaktadır. Gecekondular mahallesinde kötü yaşam koşulları hâkimdir. Elektrik, altyapı ve yol yoktur (Çelik, Tezcan, 2017). Filmin sonunda patronlar tarafından aşağılanan başkarakterin patronu öldürerek katil olduğu görülmektedir. İstanbul'un kentsel özelliklerini yansıtan kamusal alanlardan Haydarpaşa Garı, Gülhane Parkı, İstanbul Boğazı, Haliç, Galata Köprüsü gibi öğelerin yanında semtlerinden Kadıköy ve Fatih'e de yer verilmiştir. İşyeri olarak konfeksiyon atölyesi, liman, inşaat sahası ve konut olarak geleneksel konut özelliği yansıtan gecekondular gösterilmiştir. İşçilerin bir araya geldiği kiraathane ve gecekondular mahallesi şehrsel özelliklerden çok kırsal alan özelliği gösteren mekânlardır. Limanda yalınayak çalışan işçiler, ağır işler yapan hamallar ve inşaat alanları gibi imgeler kullanılmıştır. İslam dinin simgesi olan camilere, namaza ve ezan seslerine çokça yer verilmiştir. Şehir yaşamına uyum sağlama noktasında ahlaki, dini ve aile içi bozulmalara da değinilmiştir.

Şekil 2: Gecekondu, altyapısı ve yolu olmayan gecekondu mahallesi, limanda çalışan işçiler (Bitmeyen Yol)

1.3. Gelin (1973)

Gelin, Lütfi Akad'ın göç üçlemesi olarak adlandırılan eserlerinden ilkidir. Bu filmde tüm topraklarını satıp Yozgat'tan İstanbul'a göç eden bir aileyi konu etmektedir. Asıl göç nedeni mülksüzleşme ve ekonomik nedenlerdir. Ailedeki fertlerin göç sürecine bakışı birbirinden farklıdır. Kayınpeder "Orayla (Yozgat) işimiz kalmadı" diyerek dönüşün olmadığını düşünürken kayınpeder ise "Mendil kadar yerimiz kalmalıydı" diyerek aslında göçün para kazanılıp geriye dönmek için bir araç olduğu vurgulanmaktadır (Kara, 2017). Anne, baba, çocuklar ve torunlar tüm aile üyeleri bir arada gecekonduya yaşamaktadır. Ailenin babası ve büyük oğlu bakkal işletmektedir ve zengin olma arzuları vardır. Filmi başkarakteri bir kadındır ve ailenin küçük gelinidir. Göçün etkisiyle yaşanan olumsuzluklar, geleneksel aile yapısı, ataerkil düzen ve kapitalizmin sonucunda ortaya çıkan vahşileşmenin mağduru bu kadındır (Algan, 2018). Kadın karakterin çocuğu ailenin ihmali ve ataerkil düzen nedeniyle ölür. Bu ölüm filmde "kurban edilme metaforu" olarak kullanılmıştır. Filmin sonunda kadının evden ayrılıp fabrikada çalışması emek gücünden başka bir şeyi kalmayan "işçileşmiş köylüleri" göstermektedir (Kara, 2017). Şehirsel mekân olarak kamusal alanlardan Haydarpaşa tren garı, İstanbul Boğazı, Kız Kulesi, Üsküdar, Galata, hastane, bakkal, lunapark, mezarlık kullanılmıştır. Kırsal yerleşmelere benzer olarak tek katlı gecekondu ve avlusu kullanılmıştır. Filmde gecekondu avlusundaki çitlerin üzerinden görünen apartmanlar mekânsal anlamda yapılan sınıf ayrımını somut olarak anlatmaktadır (Ateş, 2020). Ramazan ayı, sahur, oruç, namaz, dua ve kurşun dökme gibi Türk-İslam motiflerine de belli sahnelerde vurgu yapılmaktadır (Karakışlak, 2018).

Şekil 3: Gecekondu avlusundan apartmanlar, gecekondu mahallesi ve fabrika (Gelin)

1.4. Düğün (1973)

Lütfi Akad'ın göç üçlemesi filmlerinden ikincisidir. Metin Erksan, Halit Refiğ, Lütfi Akad gibi sinemacılar kendilerine özgü stilleri, teknik yeterlilikleri ve biçim içerik bütünlükleriyle yazar yönetmen olarak kabul görürler (Uğur, 2017). Şanlıurfa'dan İstanbul'a göç eden altı kardeşi konu etmektedir. Hiçbir malı ve parası olmayan kardeşlerden abi seyyar satıcılık yaparak kız kardeşler fabrikada çalışarak geçimlerini sağlamaktadır. Ailenin en büyüğü olan ağabey ataerkil toplumun gereği olarak ailenin reisisidir. Bu filmde de kadınlar ve yaşadıkları ön planda tutulmuştur. Abla karakteri aileyi bir arada tutmaya çalışan ve her şeye göğüs geren bir karakterdir. Abi karakteri kız kardeşlerini para hırsı yüzünden yüksek başlık parası ile uygunsuz kişilere verir. Filmde abla karakterinin söylediği "Şu İstanbul Ormanında kimseye dış geçiremeyince kardeşlerinin etini yemek kolay mı geldi?" (Algan, 2018) sözünün sonucunda "İnsan eti yemek" gibi ağır bir tespit ortaya çıkmıştır. Birikim yapabilmek için kardeşlerini satan ve emeklerine el koyan abi için bu tanım yapılmaktadır (Kara, 2017). Ağabeyleri tarafından köle olarak satılan Hz. Yusuf'un hikâyesine de bu bağlamda yer vermiştir. Filmin başında Şanlıurfa'nın sakin görüntüsüne yer verilirken hemen ardından İstanbul'un kalabalıklığı ve karmaşası gösterilmektedir. Kamusal alan olarak sokaklar, hapishane, mezarlık, kahvehane, çarşı, pazar gibi mekânlara yer verilmiştir. İşyeri olarak kardeşlerin çalıştığı fabrika, kasap ve seyyar satıcı arabası kullanılmıştır. Yaşanılan yer bir gecekondu. Geleneksel konut özellikleri yansıtan gecekondu avlusu ve içinde köy fırını bulunmaktadır. Gecekondu çevresinde modern konut olan apartmanlar yer almaktadır. Sokaklarda çalışan hamallar, seyyar satıcılar, trafik yoğunluğu ve karmaşası arka planda şehrin özelliği olarak gösterilmektedir. Kültürel öğeler olarak Şanlıurfa'nın geleneksel yemeklerine de yer verilmiştir.

Şekil 4: Şanlıurfa'nın kırsal yerleşmeleri, gecekondu avlusu ve apartmanlar, şehir görünümü ve seyyar satıcılık yapılan araç (Düğün)

1.5. Diyet (1974)

Göç üçlemesinin son filmidir. Filmde kapitalizmin bir sonucu olan işçileşme süreci anlatılmaktadır. Afyon'dan göç ederek İstanbul'da yaşamaya çalışan insanları anlatılmaktadır. Bu filmde üçlemenin diğer filmlerinin aksine klostrofobik bir mekân olan ev ve avlu dışına çıkmış hayatın ve üretimin içinde yer alınmıştır (Kara, 2017). Filmin başkarakterleri bir cıvata fabrikasında çalışmaktadır. Fabrikada çalışan işçilerin iş güvenliği yoktur ve iş kazalarının olduğu görülmektedir. Sendikalaşma mücadelelerine ve işçilerin kendi aralarındaki çatışmalarına sık sık yer verilmiştir. Patronların acımasız olduğuna ve düşük ücretlere de değinilmiştir. Bu filmde Akad işçi olarak ve emeğini satarak yaşamının iyi bir hayat vademediğine kapitalizme karşı örgütlenmenin tek çıkış yolu olduğuna vurgu yapar (Algan, 2018). İş bulamadığı için sokaklarda balon satmak durumunda kalan yaşlı baba karakteri örgütlenmenin önemini vurgulamak amacıyla "İki birden, üç ikiden iyidir. Birleşiniz." Hadis'i Şerif'ini kullanır (Kara, 2017). Kadın karakterin ön planda olduğu filmde ataerkil toplum düzeninin çok etkili olmadığı görülmektedir. Kamusal alanlardan hastane, kahvehane, işyeri olarak cıvata fabrikasına yer verilmiştir. Konut olarak gecekondu kullanılmaktadır. İstanbul'un şehirsiz özelliklerini gösteren modern konutlar ve mekânlara da yer verilmiştir.

Şekil 5: Gecekondu avlusu, şehir merkezi, cıvata fabrikası (Diyet)

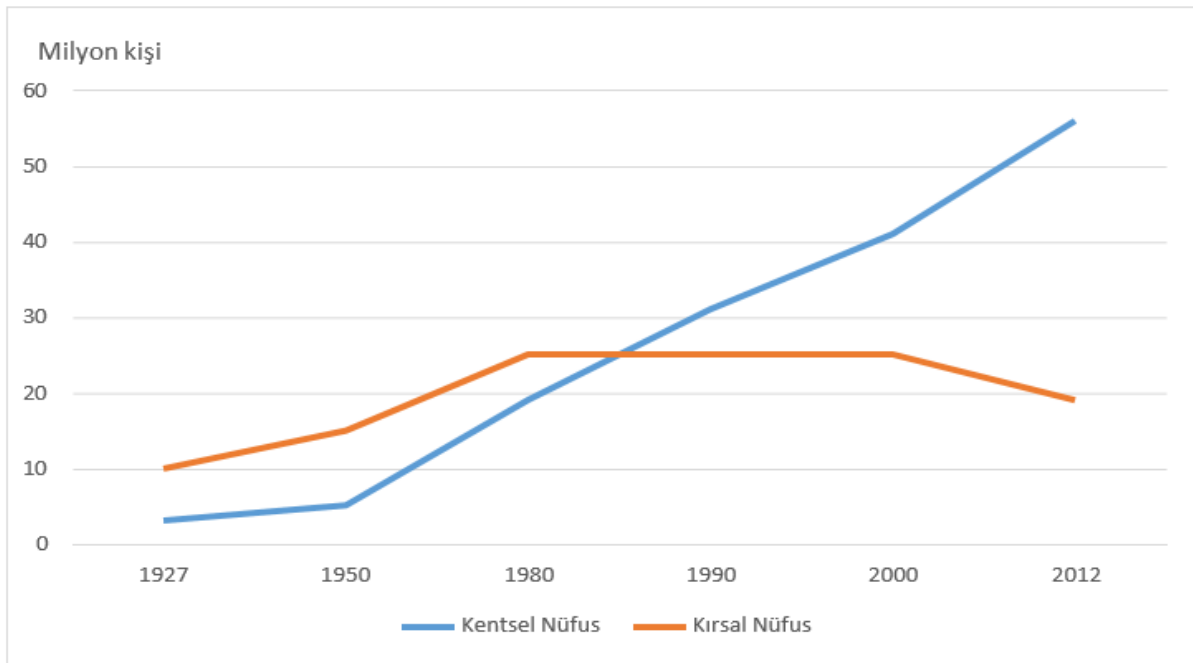
2. YÖNTEM

Bu çalışmada yöntem olarak ilişkisel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İlişkisel araştırma yöntemi iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin türünü belirler. Deneysel olmayan bu araştırma yöntemi değişkenlerle ilgili tahmin yürütmek amacıyla kullanılır (akt. Christensen vd., 2010). Bu bağlamda 1950-1960 döneminde kırdan kente göçler ve bu dönemi yansıtan sinema filmleri arasında bir ilişki kurulmuştur. Örneklem olarak Bitmeyen Yol, Gurbet Kuşları, Gelin, Düğün ve Diyet filmleri seçilmiştir. Çalışma için çeşitli kaynaklar taranmıştır. Öncelikle bu dönemdeki göçleri ele alan çalışmalar incelenmiştir. Göç ve iç göçün konu edildiği makalelerle birlikte kitaplardan da yararlanılmıştır. 1950-1960 arasında kırdan kente yapılan göçlerle ilgili makaleler ve tezler kullanılmıştır. Seçilen filmler hakkında yazılan akademik ve internet makalelerinden de faydalanılmıştır. Göç konusunun sinema ile ilişkilendirilebilmesi için beş tane örnek film seçilmiştir. Bu filmler izlenilerek iç göç kavramı, coğrafi mekânlar ve imgeler incelenmiştir. Mekânlar kırsal ve kentsel özelliklerine göre nitelendirilmiştir. Şekil 6'da 1927-2012 yılları arasında kır kent nüfusunun seyri grafik haline getirilmiştir. Grafikte kırdan kente göçün etkisiyle yıllar içerisinde azalan kır nüfusuyla artan kent nüfusunun karşılaştırılması amaçlanmıştır. Şekil 7 'de filmlerin içerikleri ile ilgili tablo

oluşturularak yaşanan yer, göçün gerçekleştiği şehir, göç nedeni, uyum ve adaptasyon süreciyle beraber göç sonrası yaşananlar kısaca yorumlanmıştır. Şekil 8’de göç edilen iller belirtilmiş, hareket yönü ve göçün gerçekleştiği yer olan İstanbul harita üzerinde gösterilmiştir. Şekil 9’da ise göçü anlatan ve göçmenlerin İstanbul’a ulaştıkları ilk anları gösteren sahneler kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmada 1950-1960 döneminde gerçekleşen kırdan kente göçler ve bu göçlerin konu edildiği filmler ele alınmıştır. Bu filmlerle coğrafya arasındaki ilişki göç konusu üzerinden incelenmiştir. Türkiye’de sanayileşmenin ve şehirleşmenin başladığı 1950-1960 dönemini anlatan filmler üzerinden bir ilişkilendirilme yapılmıştır. Bu şehirleşme hareketi aynı zamanda modernleşme, işçileşme, kapitalizm ve gecekondulaşma gibi kavramların Türkiye için başladığı dönemi teşkil eder. Göç sonucunda değişen kır ve kent nüfusunu göstermek için şekil 6’daki grafik kullanılmıştır.

Şekil 6: Türkiye’de kentsel ve kırsal nüfusun seyri (1927-2012)

Kaynak: Doğanay, Orhan: 556

Şekil 6’daki grafiğe göre kentsel nüfus artışının 1950 yılından sonra hız kazandığı görülmektedir. Bu artışta kırdan kente göçün önemli bir etkisi vardır. Göçlerin etkisiyle kentsel nüfus büyük oranda artarken kırsal nüfusta düşüş göstermiştir. Sanayileşmenin ve şehirleşmenin etkisiyle kentsel nüfus 1950 yılından sonra sürekli bir artış görülmektedir. Sinema üzerinden bu dönem incelendiğinde toplumun sosyal, ekonomik ve politik olarak değişimlere uğradığı aynı zamanda göçün şehirselleşme yapı üzerinde birçok değişime yol açtığı görülmektedir.

Az gelişmiş olan coğrafyalarda geleneksel yapının etkisiyle aslında ‘modernleşmek’ için gösterilen çabalar ‘batılılaşma’ olarak algılanmıştır. Bu dönemde gelişmek için dönüşüm göstermek zorunda kalan insanlar arasında sosyo-ekonomik değişkenlerin etkisiyle sınıflaşma ortaya çıkmıştır. Şehirler plansız bir biçimde büyüyerek metropollere daha çok yatırım yapılmış, kırsal alanlar göz ardı edilmiş ve tarımla uğraşanlar göç etmek zorunda kalmışlardır. Göç edenler işsiz, yoksul ve topraksız kalmış olan ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak isteyenlerdir (Uğur, 2016). Göçler şehirselleşme dokuya uymayan gecekondulaşma ile biçimsel açıdan bozulmalara, marjinal işlerin aşırı düzeyde artmasına, hemşehircilik gibi kırsala özgü dayanışma ilişkilerine, altyapının yetersiz kalmasına, siyasal yapının bozulmasına ve sosyo-kültürel uyum sağlayamama gibi sorunlara neden olmuştur (Özdemir, 2012). Göçle ilgili bir diğer kavramda ‘Gelin’ filminde vurgulanan ‘işçileşme’ sürecidir. Göçmenlerin emeklerini satmaktan başka bir kurtuluşu olmadığına değinilmiştir. Filmlerde göçmenlerin yaşamak için

“çalışma zorunluluğu” olduğuna değinilmiştir. Bu nedenle işgüvencesi ve güvenliği olmayan, enformel sektörlerin yaygınlaştığı görülmektedir. Diyet filminde buna istinaden sendikalı olmanın iş güvencesi ve güvenliği açısından zorunlu olduğu vurgulanmaktadır (Kara, 2017).

Filmler	Yaşanılan Kırsal Yer	Göçün Gerçekleştiği Yer	Göç Etme Nedeni	Göç Edilen Araç	Uyum ve Adaptasyon Süreci	Göç Sonrası
Gurbet Kuşları	Kahramanmaraş	İstanbul	Ekonomik sorunlar	Tren	Ekonomik sorunlar ve aile birliğinin bozulması	Uyum sorunu ve Maraş'a dönüş
Bitmeyen Yol	Anadolu	İstanbul	İşsizlik ve zengin olma hayali	Tren	Şehir ve iş hayatına uyum sağlayamama	Suçlu olma
Gelin	Yozgat	İstanbul	Mülksüzleşme ve ekonomik sorunlar	Tren	Ekonomik sorunların devam etmesi ve aile birliğinin bozulması	Ailenin dağılması ve işçileşme
Düğün	Şanlıurfa	İstanbul	Yoksulluk ve işsizlik	-----	Aile birliğinin bozulması ve ekonomik sorunlar	Aile bağlarının bozulması
Diyet	Afyonkarahisar	İstanbul	Yoksulluk ve işsizlik	-----	İşçileşme ve ekonomik sorunlar	İş kazası

Şekil 7: Filmler ve içerikleri

Şekil 7'deki tabloda filmlerde konu edilen göçün ana unsurları ve içeriklerinin kısaca gösterilmiştir. Göçlerin nereden nereye gerçekleştiği, göç sonrası uyum süreci, sebepleri ve sonuçları özet halinde tabloda gösterilmiştir. Şekil 7'de görüldüğü gibi yoksulluk, işsizlik ve ekonomik sorunlar göçün başlıca sebeplerini oluşturmuştur. Şehre uyum sağlama sürecinde ekonomik sorunlar devam etmiş bunun yanı sıra sosyal ve toplumsal sorunlarda meydana gelmiştir.

Şekil 8: Seçilmiş filmlerdeki göçlerin hareket yönü

Filmlerde bahsedilen göçlerin İstanbul'a hangi illerden yapıldığı şekil 8'deki haritada gösterilmiştir. Göçler İstanbul'a uzak olan bölgelerden gerçekleşmiştir. "Gurbet Kuşları"nda Kahramanmaraş, "Gelin"de Yozgat, "Düğün"de Şanlıurfa, "Diyet" filminde ise Afyonkarahisar ilinden İstanbul'a göç edilmiştir. Bitmeyen Yol filminde ise göç edilen şehre değinilmemiştir.

Şekil 9: Filmlerde göçmenlerin İstanbul'a ulaştığı sahneler(Gelin, Gurbet Kuşları, Bitmeyen Yol)

Şekil 9'da verilen fotoğraflarda göçmenlerin İstanbul'a ulaştığı ve göçün başlangıç noktası olan Haydarpaşa garı görülmektedir. Özellikle Gelin, Gurbet Kuşları ve Bitmeyen Yol filminde demiryolu ulaşımı ve Haydarpaşa garı göçün simgelemektedir. Gurbet kuşları filminde Haydarpaşa Garı'nda başlayan göç aynı yerde son bulmaktadır. Filmde yaşadıkları sorunlar nedeniyle İstanbul'da tutunamayan aile yine Haydarpaşa Garı'nı kullanarak memleketleri Kahramanmaraş'a geri döner.

SONUÇ:

İnsanın yaptığı her faaliyet ve bu faaliyetlerin çevre üzerindeki etkisi coğrafyanın konusu olabilir. Bu sebeple çalışmada coğrafyanın konusu olan kırdan kente göç ile sinema arasında bir ilişki kurulmuştur. 1950-1960 dönemindeki göçler ele alınarak sinemadaki yansımaları incelenmiştir. Göçün sebeplerinden en önemlisi İstanbul'un çekiciliği ve kırsalın iticiliğidir (Pişkin, 2010). İstanbul'un sanayileşmesi ve imkânların çeşitliliği filmlerde de değinildiği üzere göçü kendisine çekmiştir. Filmlerde özellikle değinilen kırsaldaki yoksulluk ve işsizlik gibi sorunlar göçü tetiklemiştir. Göçün insanlar ve şehirler üzerindeki etkisi sinema üzerinden incelendiğinde olumsuz etkilerinin daha ağır bastığı gözlenmiştir. Özellikle toplumsal açıdan bakıldığında şehir hayatına uyum sağlamaya çalışan bireylerin gerek maddi gerek manevi nedenlerle aile düzenlerinin bozulduğu görülmektedir. "Gurbet kuşları" filminde bu olumsuzluklar göze çarpmakta İstanbul'un ve şehir hayatının zor şartlarında yitip giden göçmenlere değinilmektedir (Pişkin, 2010).

Şehirli ve köylü arasında oluşan sınıf farkı da filmlerde hem mekânsal olarak hem de sosyolojik olarak gösterilmektedir. Özellikle göçmenlerin yaşadığı gecekondu olarak adlandırılan konutlar ve çok katlı apartmanlar barınma konusunda bile sınıfsal farklar olduğunu göstermektedir. Şehrin içerisinde, şehirden soyutlanmış bir biçimde göçmenler tarafından oluşturulmuş gecekondu mahalleri görülür. Mahalleler içerisinde göçmenlerin kendi gelenek ve göreneklerini devam ettirdiği görülmektedir. Aynı zamanda gecekondu mahalleri kırsal konutlara benzemekte olup kentsel konut özelliği taşımamaktadır. Gelin ve Düğün filmlerinde kullanılan görüntülerde gecekondu mahallesindeki çitlerden görünen apartmanlar sınıf farkını gözler önüne sermektedir. Gecekondu mahallesinde barınmak için kullanılmasının yanı sıra sosyal faaliyetlerin ve günlük işlerin yapıldığı aynı zamanda aile içinde yapılan üretimle yürütülen ticari faaliyetlerinde gerçekleştiği yerlerdir (Ateş, 2020). Bitmeyen Yol filminde daha belirgin olan bir sorunda gecekondu mahallesinin şehirden farklı olarak yol ve altyapı yönünden yetersiz olmasıdır.

Göç üçlemesinin bir diğer filmi olan Diyet'te kapitalist sistemin meydana getirdiği işçileşme ve emek sömürsü konuları işlenerek politik bir olgu olan sendikalaşmanın önemi vurgulanmıştır. Göçmenlerin genellikle enformel sektörlerde yer aldığı işçi sınıfının birer üyesi olduğu görülmektedir. Gurbet Kuşları ve Gelin filminde olduğu gibi kendi işyerini kurarak ekonomiye katılan göçmenlerin başarıya ulaşamaması da göçün başlıca sebeplerinden olan işsizliğin tekrar meydana gelmesine sebep olmaktadır. Toplumsal ve ekonomik yapıda meydana gelen bir değişimde kadınların bu dönemde işgücüne katılması ve istihdam edilmesidir. Lütfi Akad'ın üçlemesinden yola çıkarak bu değişimle ataerkil düzendeki kadın kimliği tanımının tartışmaya açıldığı görülmektedir. Çalışmanın sonuçları ele alındığında 1950-1960 dönemini anlatan göç filmleri coğrafya ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda coğrafya-mekân, kültürel, tarihi ve ekonomik coğrafya açısından değerlendirmeler yapılmıştır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Finansal destek yoktur.

KAYNAKÇA:

- Algan, N. (2018,8 Ekim). Türkiye'nin görsel belleğinde bir öncü ve bir usta Lütfi Akad. <http://neclaalgan.com/turkiyenin-gorsel-belleginde-bir-oncu-ve-bir-usta-lutfi-akad/>
- Ateş, M. (2020). Sinemada göç bağlamında sınıf, kimlik ve mekân: Ömer Lütfi Akad ve 'göç üçlemesi'. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 4(2), 128-141.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., Turner, L. A. (2010). *Research Methods, Design and Analysis* (11. bs.). Allyn and Bacon.
- Çamdalı, G.D. (2019). 1950-1960 döneminde basına göre Türkiye'de göçler (Yayımlanmamışyüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, H. Z., Tezcan, S. (2017). Türk sinemasında göç temalı İstanbul filmleri üzerinden kentlerdeki mekânsal ve toplumsal değişimlerin incelenmesi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 619-636.
- Çelikan, P.(2018,18 Temmuz). Bitmeyen yol'un çaresiz yolcuları. *Türk Sineması Araştırmaları*. <https://www.tsa.org.tr/tr/yazi/yazidetay/434/bitmeyen-yol%E2%80%99un-caresiz-yolculari>.
- Çelik, M.F., (2017). Türk sinemasında iç göç filmlerinde birey ve mekân algısı (1960-2009). *Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.
- Doğanay, H. ,Orhan, F. (2016). *Türkiye beşeri coğrafyası* (5. Bs.) . Pegem Akademi Yayıncılık Kara, M.A. (2017). *Göç yazıları: kuramdan alana Türkiye'de göç*. Kırmızı Çatı Yayıncılık
- Karakışlak, İ. N. (2018). Türk sinemasında göç, kentleşme, gecekondulaşma ve İstanbul. *International Journal of Social Science*, 1(2), 279-285.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye'de iç göçler üzerine genel bir değerlendirme. *Akademik bakış dergisi*, 30(11), 1-18.
- Öztürk, M. (2004). Türk sinemasında gecekondular. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, (1).
- Öztürk, S., Yücel, A. (2019). İran sinemasında toplumsal belleğin alegorik yansıması: iron ıslan filmi. *Tarihi aydınlatan sinema. Atlas akademi*, 107-108.
- Öztürk, S. (2017). Sinema ve gerçeklik ilişkisinin yılmaz güney filmlerine yansıması: sürü filmi, *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(15), 185-198.
- Öztürk, S. (2019), Göç ve göçmen sineması bağlamında “kısa ve acısız” ve “Almanya acı vatan” filmleri üzerine karşılaştırmalı bir analiz, *8th International Vocational Schools Symposium Proceedings*, cilt 1, 258- 265.
- Pişkin, G. (2010). Türkiye'de göç ve Türk sineması: 1960-2009. *Humanities sciences*, 5(1),45-65.
- Sürmeli, İ. (2017). Türkiye'de iç göçün değişim ve dönüşümü: kentten kıra yöneliş. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (special), 275.
- Şen, M. (2014). Türkiye'de iç göçlerin neden ve sonuç kapsamında incelenmesi. *Çalışma ve toplum*, 40(1). Tugen, B. (2014). 1960-1980 darbeleri arasında Türk sinemasında düşünce oluşumu ve filmlerin sosyolojik görünümü. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(7), 159-175.
- Uğur, U. (2016). Gurbet kuşları filmi örneğinde iç göç olgusunun sosyolojik açıdan incelenmesi. *Odü sosyal bilimler araştırmaları dergisi (odüsobiad)*, 6(3), 917-926.
- Uğur, U. (2017). Yeni Türk sinemasında üçleme filmlerde varoluşsal izlekler. *Akdeniz sanat dergisi*, 2017, 76.

Veliođlu, Ç. (2014). Türk sinemasında dış göçle birlikte oluşan kültürel değişimin bir öge olarak dinin temsili: Berlin in Berlin. Akdeniz iletişim, (21).

Yücel, A. (2019). Andy Warholl çalışmalarının metinler arasılık bağlamında incelenmesi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (odüsobiad), cilt:9, sayı:1, ordu(3).

Yücel A., Sürmeli Z.(2019) - “ Sinemada oryantalist ve oksidentalit söylem: “duvara karşı” filmi örneği “, idil dergisi, cilt:8, sayı: 54, İstanbul, (112).

Article Info

RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ

Title of Article	Evaluation of Investment Alternatives With Analytical Network Process Method For A Sustainable Green Campus	
Corresponding Author	Tamer EREN Kırıkkale Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü tamereren@gmail.com	
Received Date	28.06.2021	
Accepted Date	13.09.2021	
Doi Number	https://doi.org/10.35674/kent.959000	
Author / Authors	Selma YAPICI Nursena ORAL Rabia YUMUŞAK Tamer EREN	ORCID: 0000-0002-5172-6739 ORCID: 0000-0002-9517-5086 ORCID: 0000-0002-0257-939X ORCID: 0000-0001-5282-3138
How to Cite	Yapıcı, S., Oral, N., Yumuşak, R., Eren, T. (2021). Sürdürülebilir Yeşil Kampüs İçin Analitik Ağ Prosesi Yöntemi İle Yatırım Alternatiflerinin Değerlendirilmesi, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages, 777-788	

Sürdürülebilir Yeşil Kampüs için Analitik Ağ Prosesi Yöntemi ile Yatırım Alternatiflerinin Değerlendirilmesi

Selma YAPICI¹
Nursena ORAL²
Rabia YUMUŞAK³
Tamer EREN⁴

ABSTRACT:

There are severe problems in Turkey due to reasons such as global warming and climate change. Although cities have specific needs in combating the harmful effects of climate change, and there is no single policy that will serve all purposes, it is possible with analytical methods that the measures to be taken are optimal under current conditions. Therefore, it is necessary to optimally evaluate various opportunities on limited resources to gain knowledge and experience applications through global networks. In the study, the current opportunities were evaluated, the adverse effects of global climate change brought about by urbanization were examined, alternative solutions were sought, and a model was proposed for critical decision problems with an analytical method. In the proposed solution model, investment alternatives for a project of this nature in Kırıkkale University Central Campus were evaluated in order to reduce the adverse effects of the society on the environment by implementing the sustainable green campus project, which includes all of the green roof, vertical garden, sustainable education, electric vehicles, and solar panels. Prioritization based on various criteria (installation costs, skilled labor costs, water efficiency, energy efficiency, time, carbon emissions, and oxygen production) for the realization of the projects was made with the Analytical Network Process (ANP) method. In the study, the Kırıkkale University campus was determined as the Vertical Garden Project, the first project envisaged to be implemented in the transition process to a sustainable green campus. It aimed to be a pioneer in green campus projects to be made in the future.

KEYWORDS: Sustainability, green campus, analytical network process, global climate change, investment assessment.

¹ M. Sc. Candidate, Kırıkkale University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Industrial Engineering, selmayapc@gmail.com

² M. Sc. Candidate, Kırıkkale University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Industrial Engineering, nursenadige@gmail.com

³ M. Sc., Kırıkkale University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Industrial Engineering, rabiayumusak95@gmail.com

⁴ Prof. Dr., Kırıkkale University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Industrial Engineering, tamereren@gmail.com

ÖZ:

Türkiye’de küresel ısınma, iklim değişikliği gibi nedenlerden dolayı ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Şehirlerin iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadele edilmesinde kendine özel ihtiyaçları olmasına ve tüm amaçlara hizmet edecek tek bir politika bulunmamasına rağmen, alınacak tedbirlerin mevcut şartlar altında optimal olması analitik yöntemlerle mümkündür. Bu yüzden küresel ağlar yoluyla bilgi edinmek ve uygulamaları deneyimlemek adına çeşitli fırsatları kısıtlı kaynaklar için optimal bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Yapılan çalışmada mevcut fırsatlar değerlendirilerek, şehirleşmenin beraberinde getirdiği küresel iklim değişikliğinin çevreye verdiği olumsuz etkiler incelenmiştir ve alternatif çözüm arayışına girilerek kritik karar problemlerine analitik bir yöntemle model önerisinde bulunulmuştur. Önerilen çözüm modelinde, yeşil çatı, dikey bahçe, sürdürülebilir eğitim, elektrikli taşıtlar ve güneş panellerinin tamamını barındıran sürdürülebilir yeşil kampüs projesini hayata geçirerek toplumun çevreye olumsuz etkilerini azaltmak için Kırıkkale Üniversitesi Merkez Kampüsü’nde bu nitelikteki bir projenin yatırım alternatifleri değerlendirilmiştir. Projelerin hayata geçirilmesi için çeşitli kriterlere (kurulum maliyetleri, nitelikli iş gücü maliyetleri, su verimliliği, enerji verimliliği, zaman, karbon emisyonu ve oksijen üretimi) bağlı önceliklendirmeler Analitik Ağ Prosesi (ANP) yöntemi ile yapılmıştır. Yapılan çalışmada Kırıkkale Üniversitesi kampüsünün, sürdürülebilir yeşil kampüse geçiş sürecinde hayata geçirilmesi öngörülen ilk proje Dikey Bahçe Projesi olarak belirlenerek gelecekte yapılacak yeşil kampüs projelerine öncü olması hedeflenmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Sürdürülebilirlik, yeşil kampüs, analitik ağ prosesi, küresel iklim değişikliği, yatırım değerlendirmesi.

“Sürdürülebilir Yeşil Kampüs İçin Analitik Ağ Prosesi Yöntemi İle Yatırım Alternatiflerinin Değerlendirilmesi”

GİRİŞ:

Sanayi devrimi ile süregelen arazi kullanımı değişiklikleri, fosil yakıtların kullanılması ve ormansızlaşma gibi insan etkinlikleri sonucunda önemli sera gazlarının atmosferdeki birikimleri hızla artmaktadır. Tüm bu durumlar küresel iklim değişikliğine zemin hazırlamaktadır. Dünyada şehirleşme süreci ile küreselleşme kavramı artmış iklim değişikliği önemli bir problem haline gelmiştir. Bu durumun gün geçtikçe daha tehlikeli bir hal almasıyla birlikte dünyada çözüm arayışları başlamıştır. Böylelikle sürdürülebilir ekolojik projelerin zamanla geliştirilerek küreselleşmenin yarattığı sorunlara çözüm olması hedeflenmiştir.

Üniversite gibi büyük kurumlar, sürdürülebilir ve ekolojik uygulamalar ile sürdürülebilir bir yaşam biçiminin yaygınlaşması adına aktif görev alırlar. Böylelikle üniversitelerin yol gösterici ve yenilikçi olma rollerinden dolayı sürdürülebilir ve ekolojik kampüs uygulamaları dünya genelinde hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Sürdürülebilir kampüslere olan ilginin artmasıyla beraber uluslararası indeksler kullanılmaya başlamıştır. Yeşil Lig (Green League), Çevresel ve Sosyal Sorumluluk İndeksi (Environmental and Social Responsibility Index) ve Yeşil Ölçüm (GreenMetric) değerlendirme yöntemleri (Suwartha ve Sari, 2013) örnek verilebilir. İndeksler incelendiğinde sürdürülebilir kampüs uygulamalarında ilk olan ve en çok kullanılan UI GreenMetric sıralama modelidir. Bu modelin üniversite yöneticileri ve çalışanlarına enerji, su yönetimi, küresel ısınma ve yeşil ulaşım gibi çeşitli sürdürülebilirlik odaklı ekolojik konularda farkındalık oluşturmaya hedeflenmiştir. Dünyanın ısıl dengesini bozan karbondioksit gibi sera etkisi yaratan gazlar, denizlerin ve yer kabuğunun ortalama sıcaklığını arttırmasına sebep olan küresel ısınma, kritik bir çevre sorunudur. Bu sorun kapsamında “enerji ve iklim değişiklikleri” başlığı altında yer alan “enerji tasarrufu”, “sera gazı emisyonu azaltma ve uyum politikası”, “kampüs içi karbon ayak izi oranı”, “yeşil ve akıllı bina uygulamaları” ve “enerji tasarruflu cihaz kullanımı” konularıyla ilişkili uygulamaların, kampüs içerisine uyarlanarak küresel ısınmaya neden olacak unsurları azaltması amaçlanmaktadır (Kaya, Dal ve Aşkın, 2019).

Türkiye’de hayata geçirilen üniversite çalışmaları incelendiğinde doğaya verilen zararı en aza indirmek adına çevre dostu, daha az enerji tüketen, sürdürülebilir yapı tasarımlarının ön plana çıkması ve ülkemizde bu tip tasarımların yeterli düzeyde olmaması Kırıkkale Üniversitesi Kampüsü’nün sürdürülebilir yeşil kampüse dönüştürülme fikrini ortaya çıkarmıştır. Sürdürülebilir Yeşil Kampüs Projesinin ilk aşamada Kırıkkale Üniversitesi Merkez Kampüsü’nde hayata geçirilmesi planlanmıştır. Proje burada öğrenim gören öğrencileri, görev alan akademik ve idari personelleri aynı zamanda kampüs çevresinde yaşayan her türlü canlının yaşamını kapsamaktadır. Hedef kitlenin yaşam kalitesini

arttırarak ekolojik dengenin sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Bununla birlikte ekonomik olarak incelendiğinde ise ele alınan projenin uzun vadede pozitif bir geri dönüş sağlayacağı düşünülmektedir.

Sürdürülebilir yeşil kampüs için alternatif projeler değerlendirilmiştir. Proje kapsamında sunulan alternatifler; yeşil çatı, dikey bahçe, elektrikli taşıtlar, güneş panelleri ve sürdürülebilir eğitim olarak belirlenmiştir. Projelerin hayata geçirilmesi için çeşitli kriterlere bağlı olarak önceliklendirmelerin yapılması gerekmektedir. Mevcut durum göz önüne alındığında Sürdürülebilir Yeşil Kampüs Projesi için uygulanması öngörülen proje alternatifleri ve bununla ilişkili kriterlerin değerlendirilmesi, karar kriterleri arasındaki ilişkileri göz önüne alan ve tek bir yöne bağlı kalarak modelleme zorunluluğunu ortadan kaldıran Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinden ANP yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Yapılması planlanan kampüs projesinin, Kırıkkale Üniversitesi Merkez Kampüsü'nde sürdürülebilir ekolojik projelere olan ihtiyacın karşılanması için belirlenen alternatiflerin ekonomik faktörler (kurulum maliyetleri, nitelikli iş gücü maliyeti), kaynak verimliliği (su verimliliği, enerji verimliliği ve zaman) ve hava kalitesine etki (karbon emisyonu, oksijen üretimi) kriterleri bazında yapılan karşılaştırmalar ile geleceğe yönelik yatırımlara yol gösterici olması hedeflenmektedir.

1. Literatür Taraması

Çalışmanın bu bölümünde Sürdürülebilir Yeşil Kampüs konusunda yapılmış çalışmalara yer verilmektedir. İncelenen çalışmalarda sürdürülebilirlik kapsamında ele alınan projeler dikkate alınarak çalışma sonucunda elde edilen kazanımlara değinilmiştir.

Kayihan ve Tönük (2011), temel eğitim binaları için sürdürülebilir tasarım destek modelinin kurgulanmasını inceleyen bu çalışmada, temel eğitim binalarının toplam sürdürülebilirlik kriterlerini; çevresel, ekonomik ve toplumsal tasarım olarak belirlemiştir. Temel eğitim binalarının, öğrencilere ve çevreye sürdürülebilirlik konularında eğitim sağlayabilmesi için gerekli tasarım kriterleri üzerinde incelemeler yapmışlardır. Saygın ve Ulusoy (2011) yaptıkları çalışmada geniş kapsamlı olan Sürdürülebilir Kampüs ilkeleri (etkin kaynak ve enerji kullanımı, atık yönetimi, geri dönüşümü olan malzeme kullanımı, su yönetimi, alternatif ulaşım yöntemleri gibi) arasından su kaynakları yönetimi konusunu ele almışlardır. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE) kampüsünün mevcut durumunu yağmursuyu yönetimi açısından inceleyerek İYTE Mimarlık Fakültesi için açık alan tasarımı ve altyapı uygulamaları konularında yeşil altyapı önerileri geliştirmişlerdir. Esin ve Tekçe (2012) sürdürülebilir okullar için uyumlandırma süreçlerinde ve yapılabilecek yeni tasarımlarda önemli olan kriterleri iç hava kalitesi, günışığından yararlanma stratejisi, enerjiyi verimli kullanma, ulaştırma, su, malzeme, arazi kullanımı ve ekoloji, inovasyon-yaratıcı çözümler başlıkları altında ele alınmaktadır. Okul yapılarının sürdürülebilirlik için değerlendirildiğinde model bir proje olması gerektiğine değinmişlerdir. Tonguç (2012), okul öncesi eğitim yapılarının tasarımlarında sürdürülebilirliği oluşturan faktörlerin potansiyellerini ve ne şekilde ele alındıklarını incelemiş ve uluslararası alanda örnekleri bulunan bu yapıların üzerinde incelemeler ve analizler yapmıştır. Çocuklara sağlanabilecek kaliteli eğitimin çevreye duyarlı özel eğitim alanında mümkün olabileceğine değinmiştir. Olszak (2012) yaptığı çalışmada Fransa Lille kentinde bulunan Katolik üniversitesinde sürdürülebilir bir kampüs uygulaması için "ekonomik etkinlik", "çevreye duyarlılık", "sosyal eşitlik" başlıkları ile ilgili 30 farklı kriteri ele almıştır. Kriterlere ait etkinlik değerleri sürdürülebilir kampüs gösterge skoru ile değerlendirmiştir. Çözüm sonucunda bazı kriterlerin puanını iyileştirmek için kampüste uygulanabilecek olası uygulamalara vurgu yapmıştır. Tan vd. (2014), Çin'de bulunan üniversitelerin sürdürülebilir yeşil kampüs uygulamalarına geçiş sürecindeki 30 yıllık geçmişini değerlendirerek öncelikle kampüs içerisinde tüketilen enerji miktarını gözlemlemişlerdir. Enerji ve kaynak verimliliği bakımından kampüsün gelişiminin Çin'de kapsamlı bir şekilde genişletildiği ve tüm bu girişimlerin ulusal hükümet tarafından güçlü bir şekilde desteklendiği sonucuna varmışlardır. Şahin ve Dostoğlu (2015) yaptıkları çalışmada okul yapıları için sürdürülebilir yapım kapsamında bir öğrenme aracı olarak sürdürülebilir tasarımın etkisine değindikten sonra, doğal ışıktan yararlanma, ısıtma, soğutma ve havalandırma yöntemleri, rüzgâr enerjisi, su koruma ve malzeme seçimi için sürdürülebilir okul tasarımında önem taşıyan konuları araştırmışlardır. Sürdürülebilir tasarım ilkelerinin dikkate alındığı uygulamaların Dünya'da ve Türkiye'de sayıca azlığına değinerek son yıllarda konuya olan ilgide artış olduğunu vurgulamışlar ve çalışmalarında okul tasarımları için yardımcı bir kaynak sağlayabilmeyi amaçlamışlardır. Kocabaş ve Bademcioğlu (2016), çalışmalarında, sürdürülebilirliğin yapıları tasarlamının yanı sıra bir yaşam tarzı olarak içselleştirilmesi gerektiğine ve okul binalarının ise bu bilincin yerleştirilmesi adına büyük önem taşıdığına değinmişlerdir. Bayramoğlu (2016) yaptığı çalışmada küresel ısınma ve kuraklığın ortaya çıkardığı susuzluk sorunu ile peyzaj mimarlığı uygulama alanındaki bitkisel unsurların da negatif yönde etkilendiğine değinmiştir. Bu problemi, sürdürülebilir peyzaj düzenleme yaklaşımı ile ele alarak kuraklığın olumsuz etkilerini azaltmak için bir yaklaşım önerisi sunmuştur. Yaptığı

çalışma ile etkin su kullanımı adına, Karadeniz Teknik Üniversitesi Kanuni Kampüsü'nde bulunan ana yol aksındaki orta refüj bitki gruplarının ve yeşil alanlarda kullanılan çim bitkilerinin kurakçıl peyzaj (xeriscape) yaklaşımı ile uygunluğunu belirleyerek alternatif çözüm önerileri getirmeyi amaçlamıştır. Günerhan ve Günerhan (2016) yaptıkları çalışmada sürdürülebilirlik konusunda üniversitelerin yaptıkları çalışmaları incelemişler ve Türkiye'de üniversitelerin sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımlarının yetersizliğini ele alarak çalışmalarında "sürdürülebilir üniversite modeli" önermişlerdir. Sürdürülebilirliğin uzun bir süreç olduğuna değinerek bu süreçte oluşabilecek herhangi bir dirençle karşılaşılmasını için öğrencilere, çalışanlara ve paydaşlara konunun önemini iyi anlatılıp benimsenmesi üzerine vurgu yapmışlardır. Hajrasouliha (2017) yaptığı çalışmada üniversite kampüslerinin sürdürülebilir fiziksel özelliklerini değerlendirmek amacıyla, sürdürülebilir kampüs indeksi geliştirmiştir. Geliştirilen indeks, "kentleşme", "yeşil kampüs" ve "kampüs içerisinde yaşam" olmak üzere üç başlık altında toplam 10 sürdürülebilir gösterge kriterleri ile oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda, tek yönlü Anova ve PostHoc analizi kullanılmış, devlet ve özel üniversitelerinin fiziksel kalite skorlarının bağımsız ortalamaları arasındaki farka ulaşılmıştır. Yapılan analiz sonucunda sürdürülebilirlik alanında özel üniversitelerin devlet üniversitelerine oranla daha yüksek kalite skoruna sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Filibeli vd. (2017) sürdürülebilir su yönetimi konusuna dikkat çekerek Dokuz Eylül Üniversitesi Tınaztepe Yerleşkesi'nde oluşan evsel nitelikteki atıksuyun kampüs alanında ihtiyaç duyulan yeşil alan sulama suyunun karşılanmasına yönelik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmalarında, üniversite kampüsünde mevcut olarak uygulanan evsel nitelikli atıksuların belediyeye ait kanalizasyon sistemine direkt iletilmesi yerine, uygun arıtma süreçleriyle arıtılması sayesinde en az sulama suyu kalitesine ait kriterleri karşılayacak seviyede arıtılmış su elde edilmesi planlanmıştır. Suyun kullanılabilirliğinin araştırmışlar ve arıtma sistemi olarak membran biyoreaktör sisteminin kullanılabilirliği değerlendirmişlerdir. Dal ve Aşkın (2018) çalışmalarında, ülkemizde sayıları hızla artan üniversitelere ait kampüslerin, yeni yapılaşma süreçlerinde sürdürülebilir-ekolojik olma özelliği taşımaları konusunda bir farkındalık oluşturmayı amaçlamışlardır. Türkiye'deki 5 Devlet Üniversitesi ile 5 Vakıf Üniversitesi'nin sürdürülebilir-ekolojik kampüs olma kriterleri olan "Enerji Yönetimi", "Sürdürülebilir Ulaşım", "Atık Değerlendirme", "Su Yönetimi", "Çevre ve Peyzaj Yönetimi", "Sürdürülebilir Eğitim" parametreleri açısından 10 farklı üniversite kampüsünü değerlendirmişlerdir. Tavşan ve Yanılmaz (2019) yaptıkları çalışmada yurtiçi ve yurtdışından, LEED ve BREEAM sertifikasyon sistemlerinin kabul ettiği ortak standartların dikkate alındığı 12 adet eğitim yapısını seçerek sürdürülebilir eğitim yapılarında en etkin sürdürülebilirlik kriterlerinin belirlenmesini amaçlamışlardır. En etkin kriterlerin „iç mekân ortam kalitesi“ ve „su“ başlıkları altında yer aldığı saptayarak bu kriterler doğrultusunda sürdürülebilir bir yaklaşım benimseyen eğitim yapılarının çocuklara ve gençlere erken yaşlarda farkındalık bilincinin kazandırılacağına değinmişlerdir. Süt vd. (2019) sürdürülebilirlik için önemli bir alan olan yeşil ulaşım problemini ele almışlardır. Üniversitelerde kampüs içi ulaşımın sağlanmasında çevre dostu araçların kullanımı önerilerek, öne çıkan üç alternatif arasından Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ve TOPSIS yöntemleri kullanılarak seçim gerçekleştirilmiştir. Çevre dostu olmasıyla kampüs için en uygun ring araçlarının seçimi yapılarak sonuçlar değerlendirilmiştir. Değerlendirme motor özelliği, donanım, estetik görünüm, enerji verimliliği, hareket kabiliyeti, engelsiz ulaşım, maliyet ve çevre kriterleri göz önüne alınarak yapılmıştır. Güzelkocar ve Gelişen (2019) tarafından yapılan çalışmada küresel ısınma ve artan enerji maliyetleri sebebiyle sürdürülebilir yapıların popüler bir araştırma alanı haline geldiğine vurgu yaparak yeşil ve sürdürülebilir bina dönüşümlerini ülkemizde uygulamanın yollarını analiz etmişlerdir. Hamurcu ve Eren (2020), çalışmalarında elektrikli araçların sıfır egzoz emisyonu yayarak şehirler için daha temiz hava sağladıklarına değinerek elektrikli otobüs seçimi problemini incelemişlerdir. ÇKKV yöntemlerinden AHP ve TOPSIS kullanarak altı potansiyel alternatifi, yedi kriter altında değerlendirerek daha iyi performans gösteren elektrikli otobüsü belirlemişlerdir. Aydın ve Aydın (2020) yaptıkları çalışmada 2030 yılı Atina Dirençlilik Stratejisi ve İstanbul Kent Konseyi'nin sıcak dalgalanmalarına dair fikir ve önerilerini kullanarak şehirleri serinletmek için yönetim stratejilerini belirlemeyi hedeflemişlerdir.

- Literatürde ilk defa Sürdürülebilir Yeşil Kampüs'e geçiş sürecinde, belirlenen kriterler doğrultusunda proje alternatiflerinin önceliklendirilmesi ANP yöntemi ile yapılmıştır.
- Literatürde ilk defa Kırıkkale Üniversitesi Merkez Kampüsü'nde, birden fazla Sürdürülebilir Yeşil Kampüs proje alternatifini kapsayan bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

2. ANP Yöntemi

Saaty tarafından 1996'da ortaya atılan ANP yöntemi, karmaşık karar verme problemlerine çözüm yapılmasına olanak sağlamaktadır. ANP yöntemi, kriter ve alternatifler arasındaki geri besleme ile kümeler arasındaki ve küme içi bağımlılığı hesaba katarak çözüm sonucuna ulaşılan bir yöntemdir (Sarkis, 1998). Yapılan çalışmada literatürde

yaygın bir şekilde kullanılan ÇKKV yöntemlerinden ANP yöntemi uygulanmıştır. ÇKKV yöntemleri, sağlık (Yapıcı vd., 2020; Oral, vd., 2021), lojistik (Oral vd., 2021) ve imalat (Yazıcı vd., 2021) gibi birçok sektörde farklı problem tiplerinde geniş uygulama alanına sahiptir. Çok kriterli karar verme problemlerinde literatürde en çok Analitik Hiyerarşi Prosesi kullanılmakla birlikte problemin kriterler arası ağ yapısından dolayı ANP yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada ANP yönteminin kullanılmasının sebebi, modelleme aşamasındaki faktörler arasındaki bağımlılıklar ve faktör içindeki iç bağımlılıkların göz önüne alınmasıyla karar vermede daha etkin ve daha gerçekçi bir sonuç elde edilmesini sağlamaktır.

ANP yönteminin uygulama adımları aşağıda verilmiştir (Oral vd., 2021).

Adım 1: Problemin tanımlanması ve ağ yapısının oluşturulması.

Ele alınan karar problemi tanımlanarak hedef, alt kriterler, ana kriterler ve alternatifler belirlenmektedir.

Adım 2: Kriterlerin birbirleri ile olan ilişkilerin belirlenmesi.

Kriterlerin birbirleri arasındaki içsel, dışsal bağımlılıkları ve geri bildirimler ilişkilendirilmektedir (Görener, 2011).

Adım 3: Kriterler arası ikili karşılaştırmaların yapılması.

Kriterler arası ikili karşılaştırmalar, bir kriterin diğer bir kritere göre ne kadar önemli olduğunu belirlemek adına yapılmaktadır.

Adım 4: Matrislerin özvektörlerinin hesaplanması ve tutarlılık analizi.

Her bir kriter için tutarlılık indeksi (CI) ve tutarlılık oranı (CR) hesaplanmaktadır. CI, CR hesaplamaları için kullanılan formüller (1) ve (2)"de verilmiştir. En büyük özvektör değeri olarak ifade edilir. "n" ise vektör boyutunu ifade etmektedir.

$$\frac{\lambda_{max} - n}{n(\lambda_{max} - 1)} \quad (1)$$

$$\frac{CI}{RI} \quad (2)$$

Tablo 1. RI değerleri

n	1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12	13
RI	0	0	0,58	0,9	1,12	1,24	1,41	1,45	1,49	1,51	1,48	1,56

CR değerinin 0,10"dan küçük olması beklenir. Bulunan değer 0,10"dan büyük ise karşılaştırmalarda tutarsızlık olduğu anlaşılır. Bu durumda kriterler arası ilişkiler ve karşılaştırmalar gözden geçirilmelidir.

Adım 5: Süper matrislerin oluşturulması.

Ana kriterler, alt kriterler ve alternatifler arasındaki tüm etkileşimler ve karşılaştırmalar göz önüne alınarak süper matrisler (ağırlıklandırılmamış, ağırlıklandırılmış ve limit) oluşturulmaktadır.

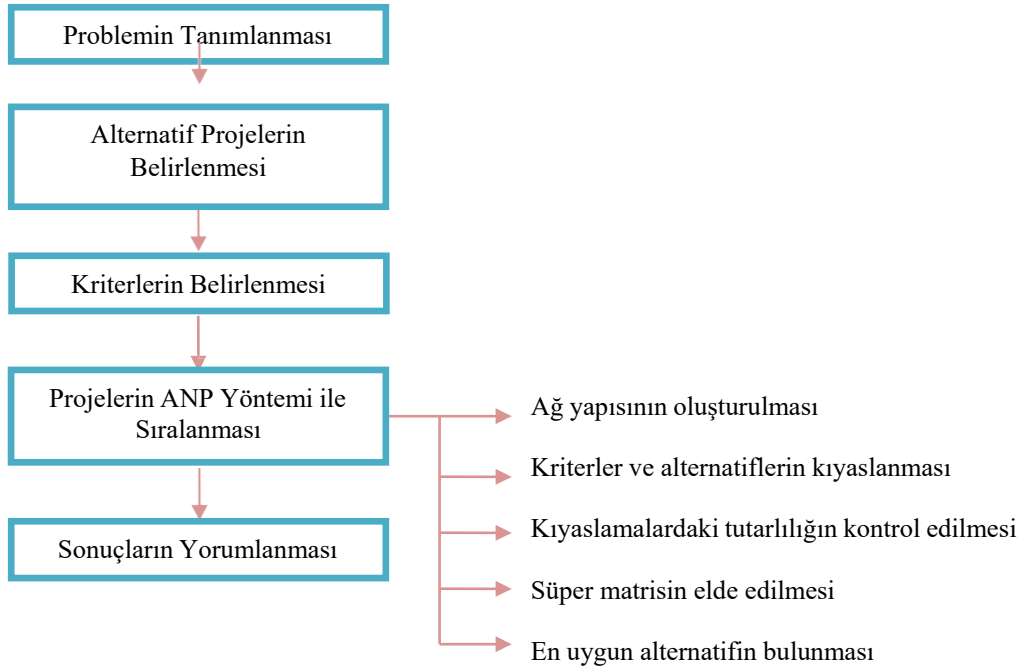
Adım 6: Kriter önem dereceleri belirlenerek en iyi alternatifin seçilmesi.

En iyi kriter ve alternatif, limit süper matrisi sonuçlarına göre en yüksek önem ağırlığına sahip olan kriter ve alternatiftir.

3. Uygulama

Ülkemizdeki üniversitelerin büyük bir alana ve yoğun öğrenci nüfusuna sahip oluşu ve gerçekleştirdikleri pek çok faaliyetler ile küçük bir şehir niteliğinde olmaları çevreye doğrudan ve dolaylı olarak olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Bu olumsuz etkiler Kırıkkale Üniversitesi Merkez Kampüsü"nde sürdürülebilir odaklı projelere yönelme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada, literatürde kullanılan kriterler konunun uzmanı olan öğretim

üyeleri ile mülakat yöntemi ile belirlenmiştir. Alternatifler ise ele alınan kampüsün ihtiyaçları doğrultusunda konununuzmanları ile belirlenmiştir. Yapılan çalışmada kullanılan yöntem adımlarının özetlendiği bir akış şeması oluşturulmuş ve Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Uygulama akış şeması

3.1. Problemin Tanımlanması

Hedef kitlenin yaşam kalitesini arttıran, ekolojik dengenin sürdürülebilirliğini sağlayacak bir yeşil kampüs projesinin hayata geçirilmesi hedeflemektedir. Kırıkkale Üniversitesi Merkez Kampüsü’nde Sürdürülebilir Yeşil Kampüs Projesi için uygulanması öngörülen proje alternatifleri ve bununla ilişkili kriterlerin değerlendirilmesi ANP yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Alternatifler ve açıklamaları aşağıda verilmiştir.

3.1.1. Alternatifler

Literatür incelendiğinde sürdürülebilir yeşil kampüs kapsamında küresel ısınma, enerji, su yönetimi ve tasarrufu, atık geri dönüşümü, yeşil ulaşım ve çevre gibi alanlarda uygulanabilir projelerin gerçekleştirildiği görülmüştür. Bundan hareketle bu çalışmada en çok uygulama alanına sahip yeşil çatı, dikey bahçe, elektrikli taşıtlar, güneş panelleri ve sürdürülebilir eğitim alternatif olarak seçilmiştir.

Yeşil Çatı Projesi (A1): Yeşil çatılar küresel ısınmanın neden ve sonuçlarının çoğuna çözüm üretebilen bir sistem önerisidir. Yeşil çatılar çoğunlukla su geçirmez bir membran, drenaj tabakası ve yalıtımın yapılması ile bitki örtüsü ve toprak tabakasının oluşturulması sonucu bina çatılarında yer almaktadır. Yeşil çatılar görsel zenginliğin yanı sıra enerji kullanımında tasarruf sağlanmasını, yapı içerisine ısı yönetimini sağlama özelliğine sahip yapılardır. Altyapı sistemlerine de su tutma özelliği sayesinde yardımcı olurlar. Sağladığı tüm bu faydalar göz önüne alındığında Kırıkkale Üniversitesi Merkez Kampüsü’nde fakülte binaları ve öğrenci yurtlarına Yeşil Çatı uygulamasının yapılması önerilmiştir (Güzelkocar ve Gelişen, 2019; Kaya, Dal ve Aşkın, 2019).

Dikey Bahçe Projesi (A2): Dikey bahçeler havayı serinletmeye yardımcı olan yapılardır. Yerden tasarruf sağlayarak en dar alanlarda dahi yüzlerce bitki sayesinde orman etkisi yaratabilir. Kentsel ısı adacıklarını, ani sıcaklık değişimlerini ve trafik gürültüsünü azaltmaya yardımcı olur. Sağladığı tüm bu faydalar göz önüne alındığında Kırıkkale Üniversitesi kampüsündeki fakülte binaları ve öğrenci yurtlarına Dikey Bahçe uygulamasının yapılması önerilmiştir (Aydın ve Aydın, 2020; Yıldız, 2014).

Elektrikli Taşıtlar Projesi (A3): Elektrikli taşıtlar bir veya daha fazla elektrik motorunun bağlı olduğu bataryaya depoladığı elektriği kullanılarak çalıştırılırlar. Zararlı bir atık üretmemeleri sebebiyle de şehirlerde temiz havaya katkıda bulunurlar. Elektrikli araçlar, yakıt tasarrufu sağlar ve karbon emisyonunu azaltır. Kırıkkale Üniversitesi kampüsünde kullanılan mevcut öğrenci taşıma ringlerinin tamamen elektrikli hale dönüştürülmesi önerilmiştir (Kaya, Dal ve Aşkın, 2019; Hamurcu ve Eren, 2020).

Güneş Panelleri Projesi (A4): Güneş panelleri, Güneşten gelen enerjiyi elektrik enerjisine dönüştüren bir sisteme sahiptirler. Güneş panellerinin üzerinde yer alan Güneş hücrelerinde, Güneş ışınları sayesinde doğru bir akım oluşur. Güneş panelleri yapılarından dolayı uzun süreler dayanabilir. İklim değişikliği üzerindeki kişisel etkileri azaltmaya yardımcı olmak adına karbon emisyonunu düşüren Güneş panellerini kullanılabilir. Enerji tasarrufu sağlamaları ile aynı zamanda çevreye de katkı sağlamış olmaktadır. Tek bir Güneş enerjisi sistemi ile her yıl atmosfere salınan 7 tona kadar karbondioksit gazını ikame ederek azaltılabilir. Doğal gaz ve kömür ile çalışan enerji santralleri büyük miktarlarda suya gereksinim duymaktadırlar. Güneş enerjisi sistemleri çalışmak için suya ihtiyaç duymamaları sebebiyle, yerel su kaynaklarına uygulanan baskının ve su kirliliğinin azalmasına olanak sağlar (Kaya, Dal ve Aşkın, 2019).

Sürdürülebilir Eğitim (A5): Üniversiteler, yol gösterici ve yenilikçi olma rollerinden dolayı sürdürülebilir bir yaşam anlayışının yaygınlaşmasına katkı sağlayan en önemli eğitim-öğretim kurumlarıdır. Bu sebeple Kırıkkale Üniversitesinde çevre ve doğa korunusuyla ilgili derslerin eklenmesi, sosyal sorumluluk bilincini arttırmaya yönelik kulüplerinin bulunması, çevre konulu sergi, seminer, toplantı ve kongrelerin düzenlenmesi vb. faaliyetlerin gerçekleştirilmesi önerilmiştir (Kaya, Dal ve Aşkın, 2019).

3.1.2. Kriterler

Bu uygulamada ekonomik faktörler (K1), kaynak verimliliği (K2) ve hava kalitesine etki (K3) ana kriterler olarak, kurulum maliyetleri (K11), nitelikli iş gücü maliyetleri (K12), su verimliliği (K21), enerji verimliliği (K22), zaman (K23), karbon emisyonu (K31) ve oksijen üretimi (K32) alt kriterler olarak belirlenmiştir.

Ekonomik Faktörler (K1)

- Kurulum Maliyetleri (K11): Bu kriter yatırım, teknik ekipman ve yapı maliyetlerini kapsamaktadır. Yatırım alternatiflerinin hayata geçirilmesinde kurulum maliyetlerinin minimum düzeyde tutulması önemli bir ekonomik faktördür.
- Nitelikli İş Gücü Maliyetleri (K12): Genel tanımıyla her bir ürüne tekabül eden işçilik masraflarıdır. Kalifiye eleman ve katma değer sağlayan faaliyetleri kapsar. Uzmanlık gerektiren bu faaliyetler için ayrılan iş gücü maliyetleri önemli bir gider kalemi oluşturmaktadır.

Kaynak Verimliliği (K2)

- Su Verimliliği (K21): Geliştirilmiş ve yeni teknolojilerin kullanımı ile yaşam ve üretim kalitesini düşürmeden, daha az su kullanılarak aynı miktardaki işi yapabilmek adına gerçekleştirilecek projeler sıralanmalıdır.
- Enerji Verimliliği (K22): Projelerin sürdürülebilirlik açısından ürün ve hizmetlerin sağlanması adına gereken enerji miktarını azaltmaya etkisi değerlendirilmesi gereken önemli bir kriterdir.
- Zaman (K23): Projeleri uygulamaya geçirmek için gerekli olan süreleri kapsamaktadır. Hızla gelişen iklim değişikliğinin önüne geçilebilmesi adına zaman kritik bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Hava Kalitesine Etki (K3)

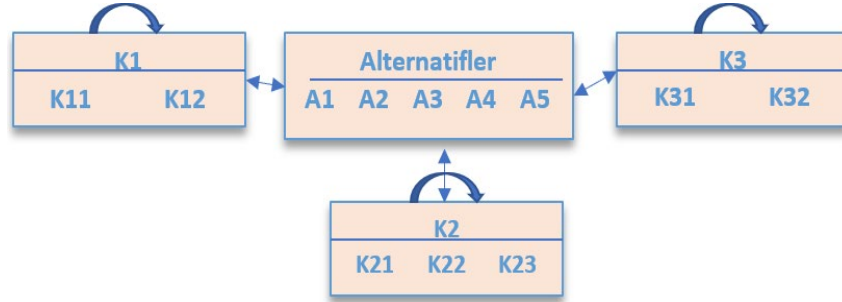
- Karbon Emisyonu (K31): Ekolojik dengenin korunması adına kilit noktalardan biri olan karbon emisyonunun azaltılmasına katkı sağlayacak projelerin hayata geçirilmesi önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Oksijen Üretimi (K32): Hava kalitesini oksijen açısından zenginleştirilme oranını kapsamaktadır. Yatırım alternatiflerinin oksijen üretimine katkı sağlayacak projeler olması sürdürülebilirlik açısından önemli bir kriterdir.

3.2. Yatırım Alternatiflerinin ANP Yöntemi ile Değerlendirilmesi

Yapılan çalışmada Bölüm 2’de verilen ANP yöntemi adımları uygulanarak kriter ağırlıkları ve alternatifler değerlendirilmiştir. ANP yöntemi ile çözüme ulaşmak için Super Decisions paket programı kullanılmıştır. Çözüm ile ilgili ayrıntılar Bölüm 3.2’de verilmiştir.

3.2.1. Problemin ANP Yöntemi ile Çözümü

ANP yönteminin birinci adımı ağ yapısının oluşturulmasıdır. Birbirini etkileyen alt kriterler birbiri ile, alternatifler ise tüm alt kriterler ile ilişkilendirilmiştir. Oluşturulan ağ yapısı Şekil 2’de gösterildiği gibidir.

Şekil 2. ANP ağ yapısı

İlişki matrisi alt kriterlerin birbiri ile olan ilişkileri dikkate alınarak uzmanlar tarafından oluşturulmuştur. Alt kriterler arasında oluşturulan ikili etkileşim matrisi Tablo 2’de verilmiştir. Örneğin K11 alt kriteri, K12 ve K23 alt kriteri ile; K23 alt kriteri, K21, K22, K31 ve K32 alt kriterleri ile etkileşim halindedir.

Tablo 2. İkili etkileşim matrisi

	K11	K12	K21	K22	K23	K31	K32
K11	-	*			*		
K12	*	-			*		
K21			-	*	*		*
K22			*	-	*	*	*
K23			*	*	-	*	*
K31				*	*	-	*
K32			*	*	*	*	-

Uzmanlar tarafından belirlenen kriter ve alternatifler arasındaki ilişkilere göre Super Decisions programına girilen ikili karşılaştırma matrisleri ile ağırlıklar elde edilmiştir. K11 alt kriterine ait ikili karşılaştırmalar Şekil 3’te verilmiştir.

1. A1	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	A2
2. A1	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	A3
3. A1	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	A4
4. A1	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	A5
5. A2	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	A3
6. A2	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	A4
7. A2	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	A5
8. A3	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	A4
9. A3	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	A5
10. A4	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	A5

Şekil 3. K11 Alt Kriterine Ait İkili Karşılaştırmalar

Tutarlılık değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Tutarlılık değerleri

Alt Kriterler	Tutarlılık Değerleri
K11	0,01025
K12	0,09743
K21	0,07884
K22	0,07927
K23	0,07745
K31	0,07672
K32	0,08355

Tablo 2 incelendiğinde değerlerin 0.1'den küçük olması sebebiyle sonuçların tutarlı olduğu kabul edilmektedir. Ağırlıklandırılmamış süper matrisi ile limit süper matrisi de oluşturularak alternatif ve kriterlerin önem dereceleri elde edilmiştir. ANP yönteminden elde edilen ana ve alt kriter ağırlıkları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Kriter ağırlıkları

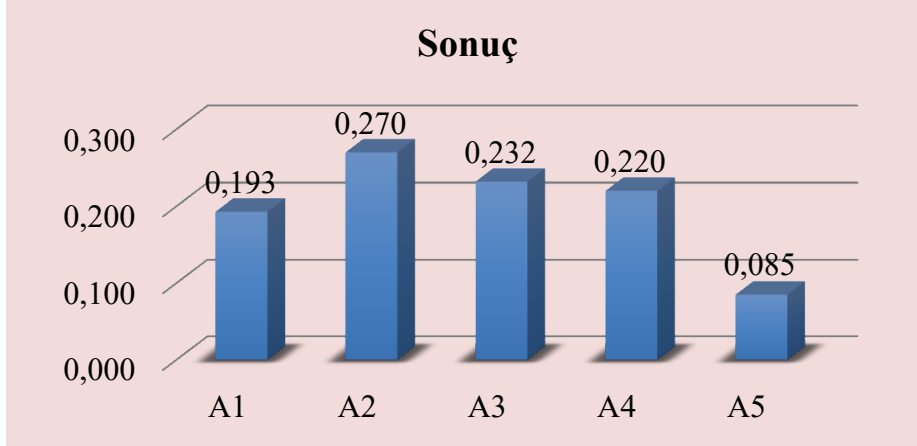
Ana Kriterler	Ağırlıklar	Alt Kriterler	Ağırlıklar
K1	0,117	K11	0,032
		K12	0,013
K2	0,269	K21	0,073
		K22	0,179
		K23	0,078
K3	0,614	K31	0,313
		K32	0,312

Tablo 3'te verilen sonuçlar incelendiğinde ANP yöntemine göre en önemli ana kriter 0,614 değeri ile "Hava Kalitesine Etki" olmuştur. Daha sonra bu kriteri sırasıyla Kaynak Verimliliği ve Ekonomik Faktörler izlemiştir. ANP

yöntemine göre en önemli alt kriter 0,313 değeri ile “Karbon Emisyonu” olmuştur. Daha sonra bu kriteri sırasıyla Oksijen Üretimi, Enerji Verimliliği, Zaman, Su Verimliliği, Kurulum Maliyetleri ve Nitelikli İş Gücü Maliyetleri kriterleri izlemiştir.

SONUÇ:

Yeşil kampüs çevresel ve sosyal açıdan ortaya çıkan olumsuz etkileri en aza indirmek için topluma sürdürülebilir yaşam biçimi konusunda öncülük etmektedir. Bu bağlamda hayata geçirilen çeşitli yeşil kampüs uygulamaları mevcuttur. Bu uygulamalardan yola çıkılarak Kırıkkale Üniversitesi’nde Sürdürülebilir Yeşil Kampüs için ANP yöntemi ile yatırım alternatiflerinin değerlendirilmesi çalışması gerçekleştirilmiştir. Şekil 4’te ANP yönteminden elde edilen alternatif ağırlıklarının sonuç grafiği verilmiştir.

Şekil 4. Alternatif ağırlıkları

Alternatif sonuçları incelendiğinde hayata geçirilmesi planlanan ilk sürdürülebilir ekolojik proje 0,270 değeri ile “Dikey Bahçe Projesi” olmuştur. Daha sonra bu projeyi sırasıyla 0,232 değeriyle Elektrikli Taşıtlar, 0,220 değeriyle Güneş Panelleri, 0,193 değeriyle Yeşil Çatı ve 0,085 değeriyle Sürdürülebilir Eğitim projeleri izlemiştir.

Sürdürülebilir Kampüs Projesine geçiş sürecinde öncelikli olarak seçilen dikey bahçeler, bina, duvar, çit gibi düşey yapısal elemanların çeşitli bitkilerle kaplanmasıyla oluşmaktadır. Yapılan birçok araştırma sonucunda dikey bahçelerin iç mekan sıcaklığı ve nemini belirli oranlarda düşürerek harcanan enerji miktarını azalttığı görülmüştür (Othman ve Sahidin, 2015; Shafer 2000). Dikey bahçeler, doğal temiz hava sistemi gibi çalışır, daha iyi bir nefes alma olanağı ve genel olarak daha sağlıklı bir ortam sağlar. Ayrıca bina sakinleri için sessiz bir çalışma ortamı yaratarak gürültü kirliliğinin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Bina yüzeylerinde habitat oluşturarak farklı bitki türlerinin yetiştirilebilmesi ve bunun yanında diğer canlıların (kuş, böcek vb.) yaşamasına olanak tanınması gibi doğal yaşamı desteklemektedir (Develi Uyar, 2018).

Küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadele edilmesinde üniversite gibi büyük kurumların üzerlerine önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumluluklar yerine getirilirken etkili olan su verimliliğini sağlama, daha kısa sürede hayata geçirilebilecek sürdürülebilir projeler planlama ve oksijen üretimine fayda sağlama gibi kriterleri karşılayan öncelikli proje Dikey Bahçeler Projesi olmuştur. Tüm bu avantajlar göz önüne alındığında Kırıkkale Üniversitesi Merkez Kampüsü’nde Sürdürülebilir Yeşil Kampüs Projesinin ülke genelinde küresel iklim değişikliği konusuna dikkat çekerek farkındalık yaratmasına katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Ülkemizde mevcut ve açılacak olan üniversitelerin, sürdürülebilir kampüs olma yolundaki gelişmelerinin izlenmesi ile geleceğe yönelik planlamalar yapılabilir. Dolayısıyla ANP yönteminden elde edilen sonuçlar doğrultusunda Dikey Bahçe Projesi; karbon emisyonunu azaltması, oksijen üretimi, su verimliliği ve enerji verimliliğine katkı sağlaması, kurulum maliyetlerinin uygunluğu ve projenin hayata geçirilmesi için kısa bir zamanın yeterli olması sebebiyle diğer yatırım alternatifleri ile karşılaştırıldığında sürdürülebilir ekolojik kampüs için önemli bir ilk adım olacaktır. Kriterler göz önüne alınarak yatırımların çeşitlendirilmesi ile Kırıkkale Üniversitesi’nin, dünyadaki sürdürülebilir kampüsler sıralamasında iyi bir konumda yer alması sağlanabilir.

Sonuç olarak yapılan incelemeler kapsamında çalışmanın literatürde ilk defa Sürdürülebilir Yeşil Kampüs'e geçiş sürecinde, belirlenen kriterler doğrultusunda proje alternatiflerinin önceliklendirilmesi ANP yöntemi ile yapılmıştır. Bununla birlikte literatürde ilk defa Kırıkkale Üniversitesi Merkez Kampüsü'nde, birden fazla Sürdürülebilir Yeşil Kampüs proje alternatifini kapsayan bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada olduğu gibi ÇKKV yöntemlerinden farklı yöntemler ile çözüm sonucu elde edilebilir. Farklı alternatif ve kriterler eklenip problemin analitiklik seviyesinin artırılmasıyla literatüre katkı sağlanabilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

KAYNAKÇA:

Aydın, B. ve Aydın, C. İ. (2020). Şehirleri Serinletmek İçin Yönetişim Stratejileri: Atina ve İstanbul Örnekleri. Umudun Yeri Yeşil Şehirler Çalıştayı, 1-18.

Bayramoğlu, E. (2016). Sürdürülebilir Peyzaj Düzenleme Yaklaşımı: KTÜ Kanuni Kampüsü'nün Xeriscape Açısından Değerlendirilmesi. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 17(2), 119-127.

Develi Uyar, G. (2018). Dikey Yeşil Sistemler ve Uygulama Örnekleri. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Filibeli, A., Büyükkamacı, N. ve Ayol, A. (2017). Yeşil Kampüs Uygulaması: Kampüs Atıksularının Sulama Amacıyla Yeniden Kullanımı. Yeşil Bina Sürdürülebilir Yapı Teknolojileri Dergisi, 46, 34-39.

Gelişen, G. ve Güzelkokar, O. (2019). Mevcut Yapıların Sürdürülebilir Yeşil Binalara Dönüştürülmesi. Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, 2 (2), 76-90.

Görener, A. (2011). Bütünleşik ANP-VIKOR Yaklaşımı ile ERP Yazılımı Seçimi. Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, 5 (1), 97-110.

Günerhan, S. A. ve Günerhan, H. (2016). Türkiye için Sürdürülebilir Üniversite Modeli. Mühendis ve Makina, 57(682), 54-62.

Hajrasouliha, A. (2017). Campus Score: Measuring University Campus Qualities. Landscape and Urban Planning, 158, 166-176.

Hamurcu, M. ve Eren, T. (2020). Electric Bus Selection with Multicriteria Decision Analysis for Green Transportation. Sustainability (Switzerland), 12 (7), 2777.

Kaya, S. K., Dal, M. ve Aşkın, A. (2019). Türkiye'deki Devlet ve Vakıf Üniversite Kampüslerinin Sürdürülebilir-Ekolojik Parametreleri Açısından Karşılaştırılması. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 21 (1), 106-125.

Kayıhan, K. S. ve Tönük, S. (2011). Sürdürülebilirlik Bilincinin İnşa Edileceği Binalar Olma Yönü ile Temel Eğitim Okulları. Politeknik Dergisi, 14(2), 163-171.

Kocabaş, İ. ve Bademcioğlu, M. (2016). Sustainability in Education Buildings. International Online Journal of Educational Sciences, 8(3), 180-192.

Esin, N. ve Tekçe, I. (2012). Eğitime Yeni Bakış ve Okul Binaları Tasarımındaki Yansımaları. Güney Mimarlık, 9, 32-33.

Oral, N., Yumuşak, R. ve Eren, T. (2021). AHP ve ANP Yöntemleri Kullanılarak Tehlikeli Madde Depo Yeri Seçimi: Kırıkkale İlinde Bir Uygulama. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 10 (1), 115-124.

Oral, N., Yapıcı, S., Yumuşak, R. ve Eren, T. (2021). Pandemi Sürecinde Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi için İlaç Deposu ve Aşı Dağıtım Merkezi Yeri Seçimi. Politeknik Dergisi, 1-1.

Olszak, E. (2012). Composite Indicators for a Sustainable Campus—Design Rationale and Methodology: The Case of the Catholic Institute of Lille. Ecological indicators, 23, 573-577.

Othman, A. R. ve Sahidin, N. (2015). Vertical Greening Façade as Passive Approach in Sustainable Design. Elsevier Procedia Social and Behavioral Sciences, 222, 845-854.

Sarkis, J. (1998). Evaluating Environmentally Conscious Business Practices. European Journal of Operational Research, 107(1), 159-174.

Saygın, N. ve Ulusoy, P. (2011). Sürdürülebilir Kampüs Tasarımı İçin Yağmursuyu Yönetimi ve Yeşil Altyapı Teknikleri. Politeknik Dergisi, 14 (3), 223-231.

Shafer, C. S., Koo Lee, B. ve Turner, S. (2000). A Tale of Three Greenway Trails: User Perceptions Related to Quality of Life, Landscape Urban Planning, 49 (3-4), 163-178.

Süt, N. İ., Hamurcu, M. ve Eren, T. (2019). Kampüste Yeşil Ulaşım Uygulaması: Ring Araçlarının Seçimi İçin Bir Karar Verme Süreci. Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi (GMBD), 5 (1), 9-21.

Suwartha, N. ve Sari, R. F. (2013). Evaluating UI GreenMetric as a Tool to Support Green Universities Development: Assessment of The Year 2011 Ranking. Journal of Cleaner Production, 61, 46-53.

Şahin, B. E., ve Dostoğlu, N. (2015). Okul Binaları Tasarımında Sürdürülebilirlik. Uludağ University Journal of the Faculty of Engineering, 20(1), 75-91.

Tan, H., Chen, S., Shi, Q. ve Wang, L. (2014). Development of Green Campus in China. Journal of Cleaner Production, 64, 646-653.

Tavşan, F. ve Yanılmaz, Z. (2019). Eğitim Yapılarında Sürdürülebilir Yaklaşımlar. Sanat ve Tasarım Dergisi, (24), 359-383.

Tonguç, B. (2012). Sürdürülebilir Tasarımın Okul Öncesi Eğitim Yapıları Örneğinde İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yapıcı, S., Yumuşak, R. ve Eren, T. (2020). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Medikal Depo Yeri Seçimi. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (2), 203-221.

Yazıcı, E., Eren, T. ve Alakaş, H. (2021). Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemleri ile İşleme Merkezi Seçimi: İmalat İşletmesinde Uygulama. Endüstri Mühendisliği, 32 (1), 34-54.

Yıldız, M. (2014). Dikey Bahçe; Beton Yapıların Yeni Yeşil Yüzü, Ekoyapı Dergisi. Erişim Adresi: <https://www.ekoyapidergisi.org/815-dikey-bahce-beton-yapilarin-yeni-yesil-yuzu.html>

Article Info		RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ
Title of Article	Evaluation of women's behaviours in urban public spaces in terms of security: the sample of Muratpaşa Neighbourhood, Erzurum		
Corresponding Author	Süleyman TOY Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, stoy58@gmail.com		
Received Date	10.05.2021		
Accepted Date	14.09.2021		
Doi Number	https://doi.org/10.35674/kent.935411		
Author / Authors	Büşra KADIOĞLU AKGÜL Süleyman TOY	ORCID: 0000-0003-2390-0901 ORCID: 0000-0002-3679-280X	
How to Cite	AKGÜL, B. K., ve TOY, S. (2021). Kentsel Mekânlarda Kadın Davranışlarının Güvenlik Kapsamında Değerlendirilmesi: Erzurum Kenti Muratpaşa Mahallesi Örneği, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages,789-810		

Kentsel Mekânlarda Kadın Davranışlarının Güvenlik Kapsamında Değerlendirilmesi: Erzurum Kenti Muratpaşa Mahallesi Örneği

Büşra KADIOĞLU AKGÜL¹
Süleyman TOY²

ABSTRACT:

Social structure and difference shape cause segmentation in urban spaces, which is important for the formation of city. In the case of space separation, women have to live in spaces alienated by others. The manner not respecting women's living spaces is caused by their dislocated identity. Security factor affects women's use of urban spaces. Security concern is identified through women's manner of using urban spaces. Female users feel an obligation towards using urban areas without limitations. They are prevented from using the spaces experiencing all their features because of feeling insecure. Such unfavourable conditions prevent women from benefiting from the advantages of public spaces. In the underdeveloped societies, it is generally banned or perceived to be a guilt for women to pass through the areas where males stay densely or to stay out late at night. Women's physical existence in urban public spaces is more limited than men in a city depending on security perception. In this study, security problems of women are evaluated in Muratpaşa, Yakutiye, Erzurum as a contribution to the urban studies. Area reflects historical and traditional social structure. Analyses were performed at different times to discover user behaviors. Woman population in the neighborhood is larger than male but can hardly use it. Coffeehouses are placed for watching football or performing leisure activities out of the buildings. Women prefer different walking routes. This continues at nights and poor lighting and dark streets increase insecure feeling for women. Women's rights to be urban and benefit from the city's possibilities are abused. Through evaluation, opinions were expressed to strengthen women's ties with cities. In the

¹ Atatürk University, Architecture and Design Faculty, Department of Interior Architecture, busrakadioglu@gmail.com

² Atatürk University, Architecture and Design Faculty, Department of Urban and Regional Planning, stoy58@gmail.com

conclusion part of the study, a qualitative evaluation was completed to describe opinions on the approaches to strengthen women's ties with urban spaces. This study dealt with the city, women and security, is expected to contribute to literature and create an important ground for the implementation of the necessary regulations for female users in urban spaces.

KEYWORDS: city, woman, gender, security, urban public space, user behaviour, coffee – shop culture

ÖZ:

Toplumun yapısı ve farklılıkları mekânda ayrışmalara neden olmaktadır. Bu durum kentin şekillenmesinde önemlidir. Mekân ayrışmalarında kadın başkalarının karar verdiği sınırlarda yaşamak durumundadır. Kadınların yaşam alanlarına gereken saygının gösterilmemesi onun ötelenen bir kimlik altına alınmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında kadınların kent mekânlarını kullanmasında güvenlik faktörünün etkisi üst düzeydedir. Kadınların yaşadıkları güvenlik endişesi kent mekânlarını kullanma şekilleriyle anlaşılır. Kadın kullanıcıların kenti sınırlılıklar ile kullanmak zorunda hissetmeleri, mekânları tüm nitelikleriyle kullanmalarına engel olmakta ve davranışları güvensizlik hissi ile bütünleşmektedir. Bu durum kadınların kentsel mekânlardan faydalanmalarını dolaylı olarak engellemiştir. Ayrıca kadınların erkek yoğunluğu olan alanlara gitmesi veya geç saatlerde dışarıda bulunması durumu toplumda genellikle bir yasak gibi algılanmaktadır. Bu sebeple kentte kadınların hareket alanı erkeklerden daha dar olup kent içinde güvenli mekân algısı azalmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de son dönemde önemli düzeye ulaşan kent çalışmalarına bir katkı olarak Erzurum Yakutiye İlçesinde bulunan Muratpaşa Mahallesi kentsel mekânında kadınların güvenlik problemleri okunacaktır. Mevcut kentsel mekânda kadınların güvenlik problemlerinin var olup olmadığı ve varsa hangi etkenler nedeniyle bu problemlerin oluştuğunu belirlemek çalışmanın ana amacıdır. Muratpaşa mahallesi doku olarak Erzurum kentinin tarihini ve toplumsal yapısını yansıtmakta, kentin merkezi olması sebebiyle de önemli bir inceleme alanı olma durumundadır. Çalışma alanında kullanıcı davranışlarını keşfetmek amacı ile farklı zamanlarda çeşitli analizler yapılmıştır. Bu mahallede yaşayan kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olmasına rağmen kadınların alanı neredeyse hiç kullanmadığı analizler ile yapılan sayımlar ve anket doğrultusunda yapılan görüşmeler sonucunda tespit edilmiştir. Muratpaşa mahallesinde yoğun olarak görülen kahvehane kültürünün etkisiyle erkeklerin mekân kullanımının yüksek seviyeye ulaştığı alanda kadınlar evlerine giderken bile farklı yürüyüş rotaları oluşturmak zorunda kaldığı görülmüştür. Bu durum çalışmanın yürütüldüğü kentsel mekânda, cinsiyetçi ayrışmanın görülen en açık halidir. Mahallenin gece kullanımında da bu durum devam etmekte olup yapılan analizler sonucu tespit edilen yetersiz aydınlatma ve karanlık sokaklar kadınların güvensiz olma hissini artıran etmenlerdir. Yürütülen tüm analizlerin sonucunda kadınların kentli olma ve kentten faydalanma haklarını istismar edildiği görülmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde nitelikli şekilde bir değerlendirme yapılarak kadınların kentsel mekânlarla olan bağlarını güçlendirecek yaklaşımlar üzerine görüşler bildirilmiştir. Kent, kadın ve güvenlik konusunu kesiştiren bu çalışma ile literatüre katkı sağlanacak, kentsel mekânlarda kadın kullanıcılar için gereken düzenlemelerin yürütülebilmesinde önemli bir zemin oluşturulacaktır.

ANAHTAR KELİMELELER: kent, kadın, cinsiyet, güvenlik, kentsel mekân, kullanıcı davranışı, kahvehane kültürü

“Kentsel Mekânlarda Kadın Davranışlarının Güvenlik Kapsamında Değerlendirilmesi: Erzurum Kenti Muratpaşa Mahallesi Örneği”

GİRİŞ:

Kentler içinde yaşayan insanları etkileyen dokulardır. Bu insanlar da kent dokusunu benzer biçimde etkilemektedir. Tarih boyunca bu etkileşim devam etmiş ve kent kentlilere, kentliler de kente bir kimlik kazandırmıştır. Etkileşimin en yoğun yaşandığı yer ise sosyal çevrenin bulunduğu kentsel mekânlardır. Kentsel mekân en basit tanımıyla kentin yapılarla çevrelenmiş; ancak yapıların dışında kalan bölümleri olup toplumun kent içerisinde sosyalleşebilmesini sağlayan unsurdur (Eşkinat, 1992). Kentlilerin erişimine sunulan ve ortak bir sosyal alana sahip olan alanlar kentsel mekânları oluşturmaktadır (Erdönmez & Çelik, 2016). Kentsel mekânlar kentin sosyal kimliğinin, politik rekabetin ve mücadelenin birleştiği alanları temsil etmektedirler (Low & Smith, 2006). Bu mekânların şekillenmesinde toplumun

kültürel yapısı ve çeşitlilikleri de önemli ölçüde etkili olmaktadır. Böylelikle toplumda oluşan değişken yapılaşma kentsel mekânlarda da ayrışmaların oluşmasına neden olmaktadır.

Kentlerde sosyo – ekonomik, sosyo – kültürel ve mekânsal çeşitlilik ne kadar fazla ise o denli çok yönlü kamusal alanlar karşımıza çıkar. Kamusal alanların kentsel mekânlarda edindiği oransal büyüklük, bireylerin kendini gerçekleştirmeleri ve karakterlerinin şekillenmesiyle doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla, kentlerdeki kamusal alan varlığı ve bu alanlarda gerçekleştirilen ortak etkinlikler kentlerdeki sosyal hayatın canlılığına doğrudan etki eder. Bu büyük önemine rağmen kamusal alanların kentsel mekânlarda kendine yer bulamaması kentsel mekânların sosyallik, ruh ve beden sağlığı ve güvenlik gibi faktörler açısından olumsuz özellikler taşımasına neden olur. Bunun yanında topluma ve bireylere kazançtan öte zarar ve tehdit oluşturur (Erdönmez & Çelik, 2016). Nüfus büyüklükleri artan kentlerde de sosyal anlamda kontrolün kaybolduğu bilinmektedir (Aksoy, 2007). Bu nedenle, kontrolü azalan kentsel mekânlarda güvenlik faktörünün niteliği de zayıflamaktadır. Böylelikle kentlilerin kentsel mekânları kullanımı önemli derecede etkilenmektedir. Nitelikli bir kent yapısı için Lynch tarafından beş teori belirlenmiştir. Bu teoriler:

- Sağlıklı bir çevre oluşturmak için belirlenen canlılık,
- Mekânda var olan kimlik hissini gösteren hissiyat,
- Mekâna uyumluluk,
- Kullanıcıların mekâna, kaynağa, aktivitelere erişimi ve
- Kullanılan kentsel mekânda çevrenin kontrolüdür (Lynch, 1960).

Belirlenen beş teori aslında kentsel mekânda cinsiyet ve güvenlik kavramlarını da yakından etkilemektedir. Kullanıcıların mekâna rahatça erişebilir olması, buldukları kentsel mekânda kendini güvende hissedebilmesi ve eşit haklarla kullanabilen canlı bir çevrenin kurgulanmış olması mekân kullanımını nitelikli hale getirecektir.

Kentsel hayat kentlilerin bir taraftan toplumsallığını gerçekleştirmesi için zemin oluştururken, öte yandan da toplum içinde cinsiyete yönelik kavramları da üretmektedir. Böylelikle kentler kendi sosyo-kültürel yapısıyla kadın ve erkeğe farklı mekânlarda, farklı özgürlükler, fırsatlar ve güvenliklerine yönelik hizmetler sunmaktadır. Bu nedenle kentsel mekân cinsiyetlendirilmiş bir alan olarak da karşımıza çıkmaktadır (Aktaş, 2017).

Kentsel mekânlar, kentlilerin zihninde güvenlik seviyelerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu durum kadınların güvenlik tehditleri sebebiyle bazı mekânlardan uzak durmalarını zorunlu kılmaktadır. Kadınlar bu tür mekân kullanımına zorunlu oldukları durumlarda da bir erkeğin muhtemelen yaşamayacağı şekilde korku ve endişe hissetmektedirler (Aktaş, 2017). Böyle algılar ile yaşayan toplumlarda kadınlar genel sosyal yapıda başkaları (siyasi ve toplumsal etkiler, geleneksel algılar vb. nedenler) tarafından karar verilmiş sınırlar ile yaşamaya alıştırmış durumdadır. Kadınların yaşam alanlarına gereken nitelik ve değer verilmemesi de kadının ötelenen bir kimlik altına girmesine sebebiyet vermektedir. Erkeklerin egemen olduğu toplum yapısındaki kentsel mekânda bu egemenliğin bir sonucu olarak, toplumsal şiddet düzeylerinde artışların görülmesiyle bu kentsel mekânların kadın kullanıcılar için güvensiz alanlar olduğuna yönelik çeşitli algılar oluşmuştur. Bu tür algılar da kadın kullanıcıların gündelik hayatlarını ve kişisel özgürlüklerini sınırlandırmaktadır (Güney vd., 2020). Cinsiyet ayrımcılığına bağlı olarak şiddetin yaşandığı kentlerde, neredeyse nüfusun tamamını etkileyen hoşgörüsüz davranışlar görülmesi sıradan ve yaygın bir durumdur. Kent içinde bulunan kamusal alanlar, sokaklar, parklar ve alışveriş merkezi gibi ortak kullanım alanları bir grup için güvensiz ise tüm kentliler için güvensizdir. Bir kent tüm kullanıcılarının güvenliğini sağlayabilmelidir (Doan, 2007).

Sokağın ve kentsel mekânların çoğunlukla erkeklerin gündüz ve gece özgür bir şekilde kullandığı, çocukluktan başlayarak önce oyunlarla daha sonra ise arkadaş gruplarıyla sokakta zaman geçirmeleri göz önüne alınınca genellikle erkeklere ait olan bir ortam olduğu düşüncesi oluşmaktadır (Temizarabacı, 2005). Ayrıca 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da yerini alan kahvehaneler de erkeklerin kullandığı aktif mekânlar olmuştur (Ediz, 2008). Osmanlı'dan günümüze kadar uzanan ve erkeklerin mekân kullanımını yüksek seviyelere taşıyan kahvehane kültürü de kentsel mekân kullanımında cinsiyetçi ayrışmalara sebep olmaktadır. Kahvehaneler kentsel mekânlarda geniş yer tutarak toplumsal yaşamın tam merkezinde yer almakta ve kentsel çevreyi etkilemektedir.

Kent, kadın ve güvenlik kapsamlı çalışmalara bir katkı olarak, bu çalışmayla; kadın kullanıcıların kentsel mekânları kullanımı güvenlik kavramı kapsamında incelenmiş ve bu mekânlarda bulunan kahvehanelerin de kadın kullanıcıların kentsel mekânları kullanımına güvenlik açısından olan etkisi üzerine çıkarımlar yapılmıştır. Erzurum Yakutiye

İlçesinde bulunan Muratpaşa Mahallesi kentsel mekânında yürütülen çalışmada, alanı kullanan kadınların güvenlik problemlerinin var olup olmadığı ve varsa hangi etkenler nedeniyle bu problemlerin oluştuğunu belirlemek çalışmanın ana amacıdır.

1. Kent, Kadın ve Güvenlik Gelişkisi

Toplumsal bir gereksinim olan güvenlik hissi, insanları birlikte yaşamaya iten nedenlerin başında gelmektedir. Sosyal bilimci Abraham Maslow'un ihtiyaçlar piramidinde ihtiyaçları sıralarken; „„fizyolojik, güvenlik, toplumsal saygı ve kendini gerçekleştirme““ olarak önem sırası gözetildiği görülmektedir (Maslow, 1968). İhtiyaçlar piramidi incelendiğinde beslenme ihtiyacının ardından güvenli bir ortamda barınma isteği gelmektedir. Temel bir ihtiyaç niteliğinde olan güvenlik kavramı kentsel boyutta da önem taşımaktadır. Kentsel güvenlik kavramı kentte yaşayan bir bireyin ya da bir grubun, kentsel yaşamında ihtiyaçlarını karşılarken ve ilişkilerini yürütürken bunları güvenlik içinde yapabilmesinin mümkün kılınmasıdır. Kentsel mekânlar aslında içerisinde güvenliğin tam olduğu ve yaşayanlarına güven hissi sunan mekânlar olmak zorundadırlar (Kaya, 2008).

Yüzyıllar boyunca kadın ve sokak ilişkisi olumsuz çağrışımlarla çevrelenmiş ve dışarıya çıkan kadın toplumun düzenine karşı bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu durumun kökeninde toplumsal rollerin cinsiyete göre inşa edilmesiyle birlikte, kamusal alanların ve özel alanların bu algıya göre düzenlenmesi yatmaktadır. Modern toplumsal hayatın işleyişinin temelini oluşturan özel ve kamusal ayrımı, kadın ve mekân etkileşiminin en belirgin biçimde somutlaştığı alanlardandır. Bu ayrım, kentsel ölçekte ele alındığında; kadınların kentteki davranışlarının, pratiklerinin ve hareket alanlarının sosyo-mekânsal sınırlılıklarını açıklamaya imkân vermektedir (Tuncer, 2015). Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler ve cinsiyetçi roller sebebiyle, kadınlar ve erkekler kenti farklı şekillerde deneyimlemektedirler.

Günümüzde artan nüfuslu büyük kentlerde karmaşıklaşan kent hayatı sürekli bir sorun üretim merkezi haline gelmektedir. Kentsel mekânlarda gerçekleşen ve ürkütücü boyutlara ulaşan, adi suçtan terör suçuna kadar çeşitleri artan suçlar kentsel güvenlik kavramına yeni bir boyut getirmiştir (Kaypak, 2016). Bu mekânlar farklı toplumsal kitleler ile heterojen yapıya olmaktadır ve yoksulluk, işsizlik, suç gibi unsurların artış göstermesi nedeniyle de kadınlar için güvensizliğin, korku ve endişenin merkezi haline gelmektedir. Kentlerin özellikle belli saatleri ve belli mekânları kadınlar açısından dışlayıcı olarak algılanmaktadır. Böylelikle, kadınların çalışma yaşamına dâhil olabilmek amacıyla erkeklere göre daha seçici ve dikkatli davranışları gerekir (Aktaş, 2017).

Kadınların taşıdıkları güvenlik endişesi kentsel mekânları kullanma şekilleriyle okunabilmektedir. Örneğin; kadın kullanıcıların kenti sınırlılıklar ile kullanmak zorunda hissetmeleri, mekânları tüm nitelikleriyle kullanmalarına engel olmaktadır. Böylelikle, davranışları güvensizlik hissi ile bütünleşmektedir. Gündüzleri kenti sınırlı olarak kullanan kadın, toplumda „„kışkırtıcı““ olarak görüldüğü için geceleri tecavüz korkusuyla kentsel mekânlardan uzaklaşmak zorunda hissetmektedir (Griffin, 1986). Bu güvenlik problemi kadınlar için bir kadın sorunu olarak değerlendirilmek yerine, kentin kurgusundaki eksikliklerden / hatalardan kaynaklanmaktadır. Bu durum karşısında çözüm ise; herkesin kentsel mekânları adil şekilde kullanabilmesini sağlayacak kent haklarının sağlanması ve kentlerin bu anlayışla kurgulanmasıdır (Güney vd., 2020).

Kentsel mekânlar, insanların zihinlerinde güvenlik derecelerine göre sınıflandırılmaktadır. Kadınların büyük bir kısmı güvenlik tehditleri sebebiyle bazı mekânlardan uzak durmaktadır. Birçok kadın kendilerine toplum tarafından yasaklanmış, erkek kullanıcıların yoğun olduğu mekânlara gitmeyi ve geç saatlerde sokaklara çıkmayı istememektedir. Çünkü toplum tarafından zihinlerde, bu durumun „„normal olan (?)““ olduğuna yönelik algılar vardır. Kentsel mekânlarda bütün kadınlar için belirli bir sınırlandırma varken bazı kadınların bu sınırlandırmadan aldıkları pay ise daha fazladır. Kültürel unsurlar, sınıfsal aidiyet, inanç ve gelenek gibi kavramlar kadınların bu alanları kullanım süresini ve biçimini belirlemektedir (Cantek vd., 2014; aktaran Aktaş, 2017). Erkeklerin kullandığı ve ürettiği mekân olan kahvehanelere “kadın” olarak girmenin veya tam tersi olarak kadınlar lokaline “erkek” olarak girmenin mahremiyet ihlali olarak algılanması, cinsiyetçi ayrışmanın mekânsal boyutunu göstermektedir (Aktaş, 2017). Bu gibi durumların, kadınların kentteki alanları kullanmalarına ve bu alanlardan faydalanmalarına engel olduğu açıktır. Kentli kadınların hareket ve sosyal alanı erkeklerden daha dar olup güvenli mekân algısı gün geçtikçe azalmaktadır.

Kentteki tüm kamu hizmetlerinden faydalanarak fiziksel çevresini aktif bir şekilde iyileştiren ve diğer kentlilerle iletişimi olan kadınlar güvenlik duygusuna sahiptir (Women in Cities International, 2008). Bir kadının mutluluğu, toplumun genelinde refah ve mutluluk düzeylerinin sağlanması için bir ölçüttür (Kirk, 2010). Bu nedenle kadınların toplum içerisinde üstlendiği vatandaşlık, anne, çalışan gibi rolleri ve algılanan özellikleri ne olursa olsun kent içerisinde kentsel yoksunluk yaşamadan var olabilmesi önemlidir. Bir kent kadın dostu olmalı ve yalnızca erkek kullanıcılar için değil, kadın kullanıcılar için de planlanmalıdır (Güney vd., 2020).

2. Kahvehane Kültürü ve Cinsiyet Kavramı

Tarihin tüm zamanlarında bir araya gelinen, paylaşımlarda bulunulabilen ortam ve mekânlar daima varlığını sürdürmüştür. İnsanların buluşma merkezleri konumunda olan kahvehaneler; siyaset, edebiyat, sanat ve toplumu ilgilendiren diğer tüm konularda oluşumlara öncülük eden, halkın sorunlarının görüşüldüğü toplanma mekânları olarak tanımlanır (Ediz, 2008). Türk kültürü varlığını sürdürdüğü tüm zamanlarda “kahve ve kahvehane” alışkanlığına sahiptir. Kahvehaneler tarihsel olarak kahvenin Osmanlı ülkesine girmesinden itibaren, kahve içilen mekânlar olarak ortaya çıkmıştır. Zamanla değişime uğrayan ve modernlik kavramından nasibini alan kahvehaneler, Osmanlı’da ve sonrasında da Cumhuriyetin kuruluş döneminde yaşanan sosyal ve siyasal değişimde aktif rol oynamıştır. O dönemlerde kahvehaneler, toplumun nabzını tutan yerler haline gelmişlerdir. Kamuoyunun şekillendiği ve genellikle devlete yönelik eleştirilerin kaynağını oluşturan ana merkezlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenlerden dolayı kahvehaneler devamlı olarak devlet otoriteleri tarafından takip edilerek kontrol altında tutulmuştur. Ayrıca bu mekânlar aracılığıyla Osmanlı dönemi ve sonrasında yaşanan değişimler gözlenebilmiştir (Ediz, 2008). Siyasi sebeplerden ötürü aralıklarla kapatılan ve gidilmesi yasaklanan, kahvehane olarak isimlendirilen mekânlar kıraathaneler olarak da bilinmektedir. Kahvehaneler bu açılarından ele alındığında Türk kültür hayatının önemli bir konusu ve toplumun mekânsal değerlerindedir. Osmanlıdan bu yana mahalle kahvehaneleri toplumun buluşma ve haberleşme mekânları olmuştur (Ediz, 2008). Kahvehanelerin ilk defa ortaya çıkışları göz önüne getirildiğinde toplumun ne amaçla bu kavramı benimsediği anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde ilk kahvehaneler camilerin yanında açılmıştır. Namaz vakitleri arasında insanlar kahvehaneleri kullanmış, küçük kulübeler şeklinde olan bu mekânlarda çay içip sohbet etmişlerdir (Aydoğan, 1997). Cami yakınlarında varlığını sürdüren kahvehaneler coğrafya fark etmeksizin işlevlerini Osmanlı’nın dört bir yanında gerçekleştirmiştir.

Türk geleneğinde kahvehaneler yalnızca bir zaman geçirme mekânı olarak değil, sanatsal aktivitelerin de gerçekleştirildiği bir sahne olarak halk edebiyatına hizmet etmek amacıyla kullanılmışken; 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bu özelliklerini kaybetmişlerdir. Günümüzde ise yalnızca çay, kahve içilen ve sohbet edilen ayrıca çeşitli şans oyunlarının oynandığı mekânlar olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan incelendiğinde kahvehaneler geleneğin ve sanatın var olduğu alanlar değil boş vakit geçirme alanı konumuna dönüşmüştür. Yeni kuşak olarak değerlendirilen yaş grubunun hafızasında da kahvehaneler bu şekliyle yer almaktadır (Durmaz, 2020).

Kahvehanelerin kentliler tarafından kullanımında çeşitli cinsiyetçi yaklaşımlar bulunmaktadır. Kentsel mekânların bir parçası olan kahvehaneler genellikle erkeklerin kullandığı mekânlardır. Bu mekânlara kadın olarak girmenin mahremiyet kavramına ters olarak algılanması toplumdaki cinsiyetçi ayrışmaların görünen bir şeklidir. Erkeklerin diğer erkeklerle etkileşim içinde olduğu ve erkek homososyalliğini (aynı cinsiyettekiler arasındaki sosyal bağları) oluşturan mekânlar kahvehanelerdir (Sancar, 2013). Bu mekânlar ilk kullanımlarından bu yana „erkekler evi“ olarak görülmüş ve kadınlar bu mekânların kapsamında görülmemişlerdir. Kahvehanelerin temel özelliği yalnızca erkeklerle özgü olmasıdır. Kadınların bu mekânlardaki varlığı kahvehane tanımını imkânsız kılmakta ve kadın ile erkeğin aynı mekânda olması durumunda mekânın bir kahvehane değil de kafe olduğu düşüncesi doğmaktadır (Arık, 2009). Toplumsal yapılaşmada erkeklerin erkek arkadaşlarıyla sosyal bir ortam kurmak amacıyla kahvehanelere gitmesi normal olarak değerlendirilmektedir. Kadınların kahvehaneleri kullanmamasının başında toplumun ürettiği “ayıp” kavramı bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre kadınların kahvehaneye gitmesi anormalleştirilmektedir (Özkök, 2019).

Erzurum kentinde de kıraathane ve kahvehane kültürü Osmanlı’dan beri varlığını sürdürmektedir. Erzurum’da altı-yedi ay süren uzun kış mevsiminde dışarıda vakit geçirilecek kentsel mekânlar bulunmaması nedeniyle, Erzurum’da yaşayan erkekler kahvehaneleri doldurmaya adeta mecbur kalmıştır (Aktürk, 2012). Çalışma alanı olarak belirlenen Muratpaşa Cami ve çevresinde de kahvehane kültürü ve mekânsal olarak kapladığı alan geçmiş dönemlerden beri

varlığını sürdürmektedir. Bu alanda yapısal olarak tarihi değeri olan kahvehanelerin yanında bu bağlamda bir tarihsel nitelik taşımayan kahvehaneler de bulunmaktadır.

ALAN ÇALIŞMASI, AMACI VE YÖNTEMİ:

Bu çalışma Erzurum kent merkezi Yakutiye İlçesinde bulunan Muratpaşa Mahallesinde yapılmıştır. Erzurum Türkiye'nin kuzey doğusunda Doğu Anadolu Bölgesi'nde (39° 57' 23" K; 41° 10' 12" D) 1758 – 2100 m rakımları arasında bulunmaktadır (Şekil 1.) . İl büyükşehir olması nedeniyle nüfusunun tamamı kentli olup 767.848 kişidir. Muratpaşa Mahallesi'nin toplam nüfusu ise 12.644 kişidir. Mahallede yaşayan kadın sayısı 6.666 iken erkek sayısı ise 5.978'dir (TÜİK, 2018).

Şekil 1. Erzurum kentinin konumu

Erzurum Kalesi'nin dışında kurulan Muratpaşa Mahallesi'nin çalışma alanı olarak seçilmesinin nedeni alanın kimlik olarak Erzurum kentinin tarihini ve mevcut toplumsal yapısını yansıtmasıdır. Bunun yanında Muratpaşa Mahallesi'nin kentin merkez ilçesinde yer alması ve kadın nüfus yoğunluğuna sahip olması da alan seçimi yapılırken önemli etkenler olmuştur. Mahalle'nin en yoğun yerleşim bölgesi olarak seçilen çalışma alanı Şekil 2.'de gösterilmiştir.

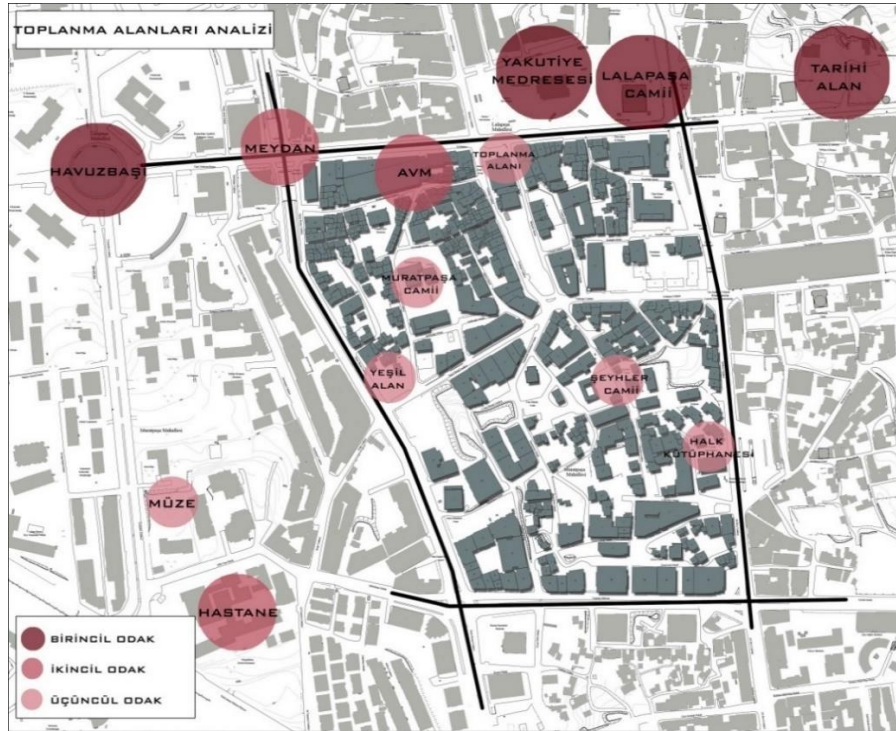
Şekil 2. Çalışma alanının kentteki konumu (Google Haritalar, 2019)

Mahalledeki tarihi niteliğin yanında halkın kimliği de araştırma konusu için büyük önem taşımaktadır. Kadınların geçmiş zamanlara oranla geleneksel yapıdan sıyrılması ve kamusal mekâna karışması son dönemlerde göz ardı edilemeyecek düzeyde artmıştır. Kamusal mekânı kullanmaya ve yönetmeye başlayan kadınlar için en küçük birim olan mahallelerden başlayan sosyal ortamlar ve kültürel düzeyler her dönemde toplum yapısını şekillendirmektedir. Bu şekillendirme süreci işlerken kentli kadınlar için önem taşıyan güvenlik konusu son dönemlerde sık sık gündeme gelmektedir.

Çalışma kapsamında kadın kullanıcıların kent yaşamında sahip oldukları güvenli olma veya güvensiz olma hislerinin objektif şekilde okunabilmesi amacıyla belirlenen çalışma alanında çeşitli analiz ve anket çalışmaları yürütülmüştür. Analiz çalışmalarının gözlem yapma ve sayım yapma yöntemleriyle elde edilen sonuçları, mahalle halkının kadın ve güvenlik konusunda yaşadığı durumlar hakkında önemli bilgiler verecektir. Anket çalışmasıyla ulaşılan sonuçlar ve anket katılımcıları ile yapılan görüşmelerle de güvenlik hissini eksikliği ve özellikle kadınların yaşadığı cinsiyet odaklı problemler açığa çıkacaktır.

1. Toplanma Alanları Analizi

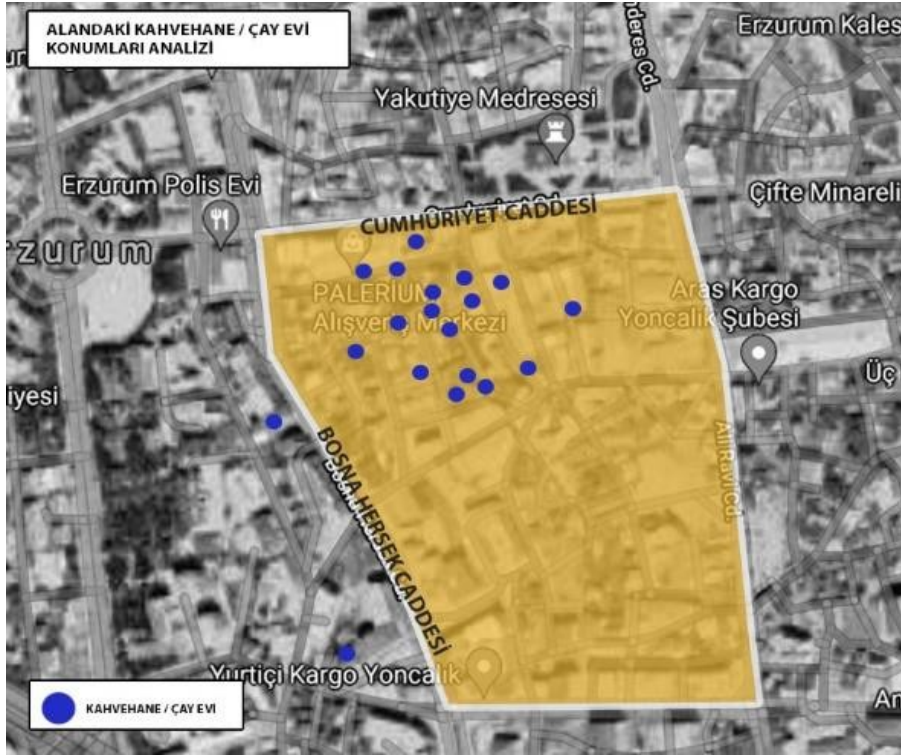
Muratpaşa Mahallesi'nin tarihi çekirdeğe çok yakın olması ve gündelik yaşamda Erzurum kentinin merkez noktasını oluşturması toplanma alanları analizinin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Alandaki odak noktaların belirlenmesi, çalışmayı yürütürken mahallenin kimliğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Çalışma alanında odak olarak görülen mekânlar önem derecelerine göre analiz edilmiştir. Söz konusu olan önem derecesi belirlenirken, tarihi nitelik ve halkın kullanım yoğunluğu esas alınmıştır. Çalışma alanında belirlenen odak noktaları Şekil 3.'te görülmektedir. Birincil odak, ikincil odak ve üçüncül odak olarak derecelendirme yapılması analizin okunurluğunu sağlamaktadır. Tarihi alan olarak nitelendirilen Erzurum Kalesi ve Çifte Minareli Medrese aksı uzantısında yer alan Cumhuriyet Caddesi şehrin ticari ve sosyal mekânlar anlamında kalbi niteliğindedir. Merkezi iş alanı yoğunluğuna sahip bölgede ticari kullanım yoğunluğunu oldukça fazladır. Yakutiye Medresesi ve Lalapaşa Cami de Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer almakta olup mekânın tarihi niteliğini artırmaktadır. Muratpaşa Mahallesi'nin tarihi, sosyal ve ticari anlamda bu kadar nitelikli bir bölgede yer alması yerleşim açısından cazibe noktası oluşturmaktadır.

Şekil 3. Toplanma alanları analizi

2. Kahvehane Yoğunluk Analizi

Çalışma alanında yer alan kahvehanelerin konumlarının belirlenerek analiz edilmesi çalışmanın asıl sorusu için bir altlık oluşturacaktır. Böyle bir analiz ile çalışma alanı içerisindeki kahvehanelerin konumlarına göre kadın kullanıcıların kentsel mekânı kullanımı konusunda yapılacak çıkarımlar çalışmanın nesnellik düzeyini artıracaktır. Şekil 4.'te alandaki kahvehane (kırathane, çay evi) konumlarına yönelik yapılan analiz görülmektedir. Mavi renkli noktalama gösterimleri çalışma alanındaki kahvehanelerin konumunu göstermektedir. Analiz sonucunda alanın belirli bir bölümünde kahvehane yoğunluğu olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Alandaki kahvehane /çay evi konumları analizi

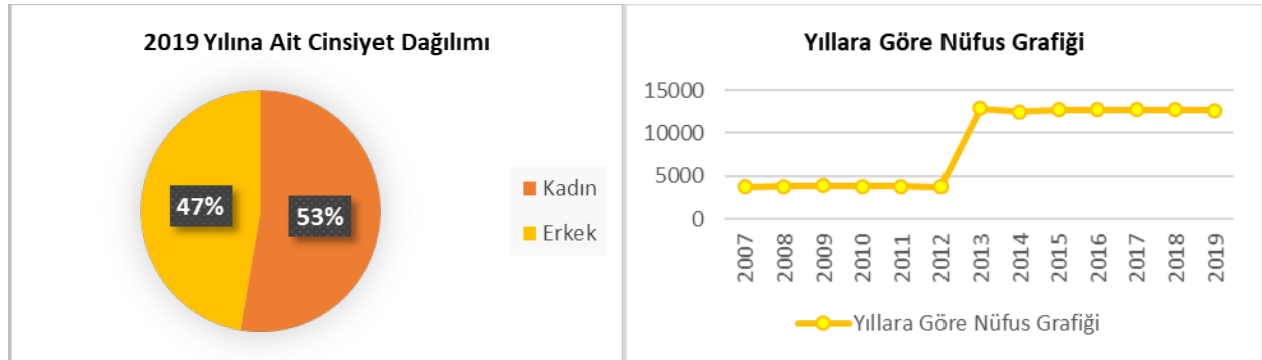
3. Kullanıcı Davranış Analizi

Muratpaşa Mahallesi'nin nüfus verileri incelenerek 2019 yılında 12.644 olan toplam nüfus içinde kadın nüfusunun erkek nüfusundan %5,4 oranında daha fazla olduğu görülmüştür. (TÜİK, 2019) Şekil 5.'te Muratpaşa mahallesine ait genel bilgiler yer alırken Şekil 6.'da ise nüfusun yıllara ve cinsiyete göre dağılım grafikleri görülmektedir.

BAĞLI OLUNAN İL ADI	ERZURUM
BAĞLI OLUNAN İLÇE ADI	YAKUTİYE
BAĞLI OLUNAN BELEDİYE ADI	YAKUTİYE
BAĞLI OLUNAN BELEDİYE İN NİTELİĞİ	BÜYÜKŞEHİR İLÇE

TOPLAM NÜFUSU	12.644
KADIN NÜFUSU	6.666
ERKEK NÜFUSU	5.978

Şekil 5. Muratpaşa Mahallesi genel bilgileri (TÜİK 2019'a göre düzenlenmiş)

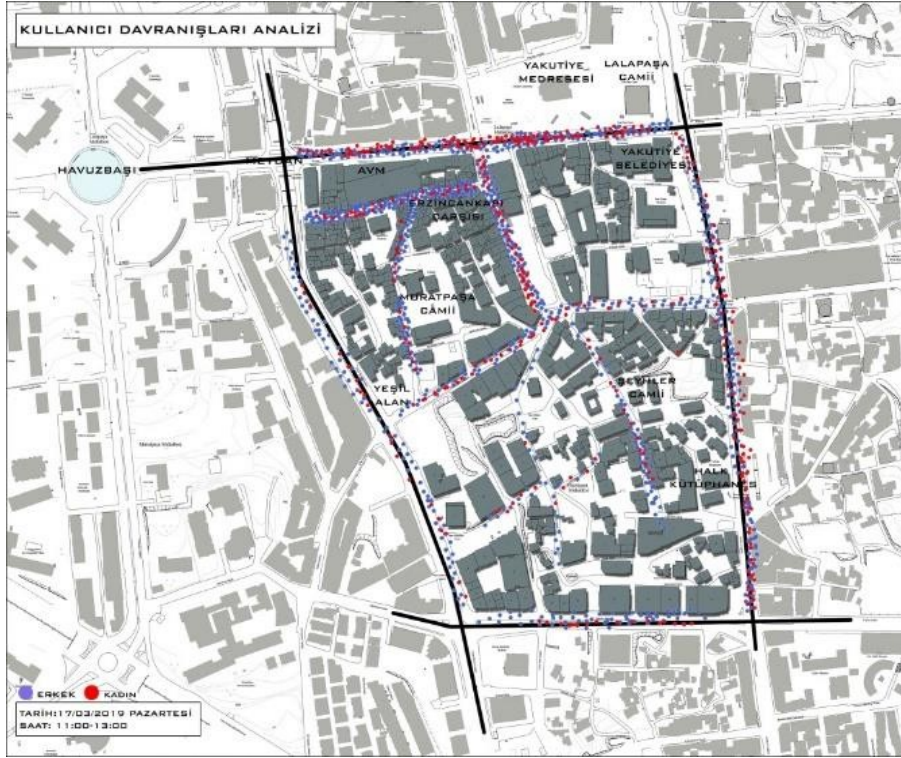

Şekil 6. Muratpaşa Mahallesi nüfus bilgilerine ait grafikler (TÜİK 2019'a göre düzenlenmiş)

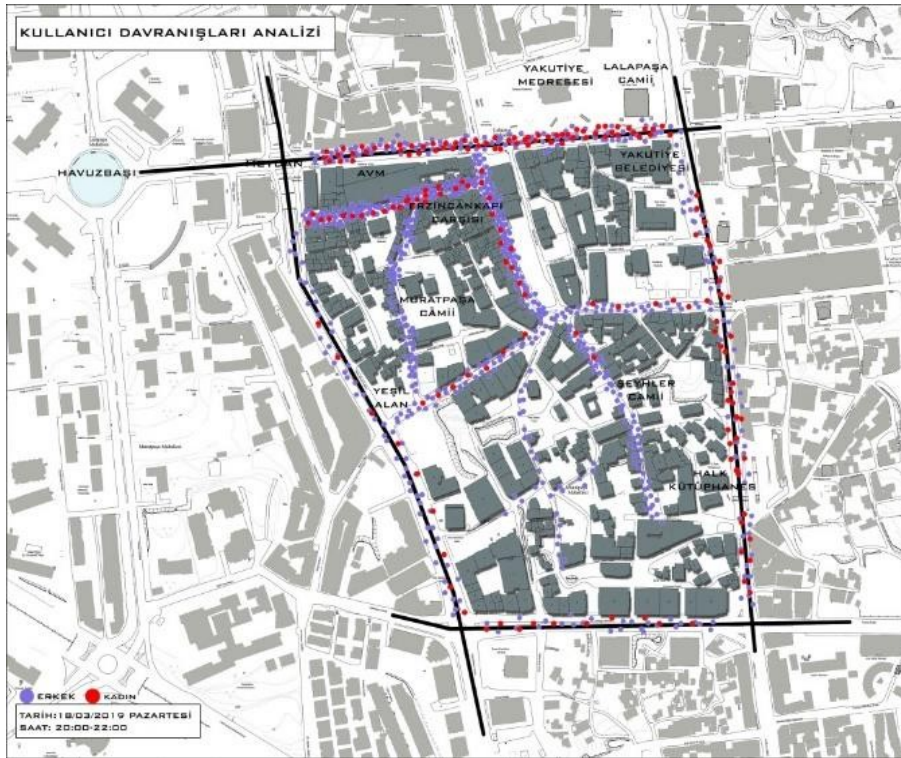
6.666 kadının yaşadığı mahallede kadın kullanıcıların davranışlarının mahallenin genel yapısını önemli ölçüde etkilemesi nedeniyle „kullanıcı davranışı analizi“ yapılması gerekli görülmüştür. Kentli kadınların kentin en küçük yapıları olan mahallelerdeki davranışları ile toplumsal gelişim veya değişim sağlanması kaçınılmaz bir gerçektir. Kullanıcı davranışı analizi ile kullanım yoğunluğu, kullanım saati ve kullanılan rotalar kadınların mahalledeki rolü hakkında çıkarımlarda bulunulmasına yardımcı olacaktır. Kullanıcı davranışı analizi yapılırken temel olarak kadın ve erkek kullanıcıların mahalle içindeki hareketlerinin gözlenmesi esas alınmıştır. Bu yöntem ile mahalle halkının hangi noktaları yoğun olarak kullandığı tespit edilecektir. Yapılan tespitler mahalledeki güvenlik konusunda doğru çıkarımlar sunacaktır.

Analiz hafta içi bir gün ve hafta sonu bir gün, sabah ve akşam saatlerinde belirlenen noktalardan geçen kullanıcı sayısının belirlenmesine yönelik yapılan sayımlarla yürütülmüştür. Sayımlar toplamda 4 gün belirlenen saat aralıklarında gerçekleştirilmiştir. Sayım yapılacak gün ve saatler; 17 Mart 2019 Pazar günü saat 11.00-13.00 ve 20.00-22.00 arası, 18 Mart 2019 Pazartesi günü saat 11.00-13.00 ve saat 20.00-22.00 arası olarak belirlenmiştir. Analiz çalışmasının hafta içi ve hafta sonu olarak ikiye ayrılarak yürütülmesinin sebebi; günlük kullanım farklılığını ön plana çıkarmaktır. Kullanım farklılığı çalışma alanının merkezi konumda olmasıyla da daha net algılanacaktır. Ayrıca gün ortası diyebileceğimiz saat 11.00-13.00 arasında (insan yoğunluğunun en yüksek olduğu zaman diliminde) sayım yapılması mekânın en yoğun kullanımını göstermiştir. Akşam saatlerinde (20.00-22.00) bir sayım yapılması da gece kullanım oranını göstermiş ve mahalledeki güvenlik hissi konusunda tutarlı bulgular elde edilmesini sağlamıştır.

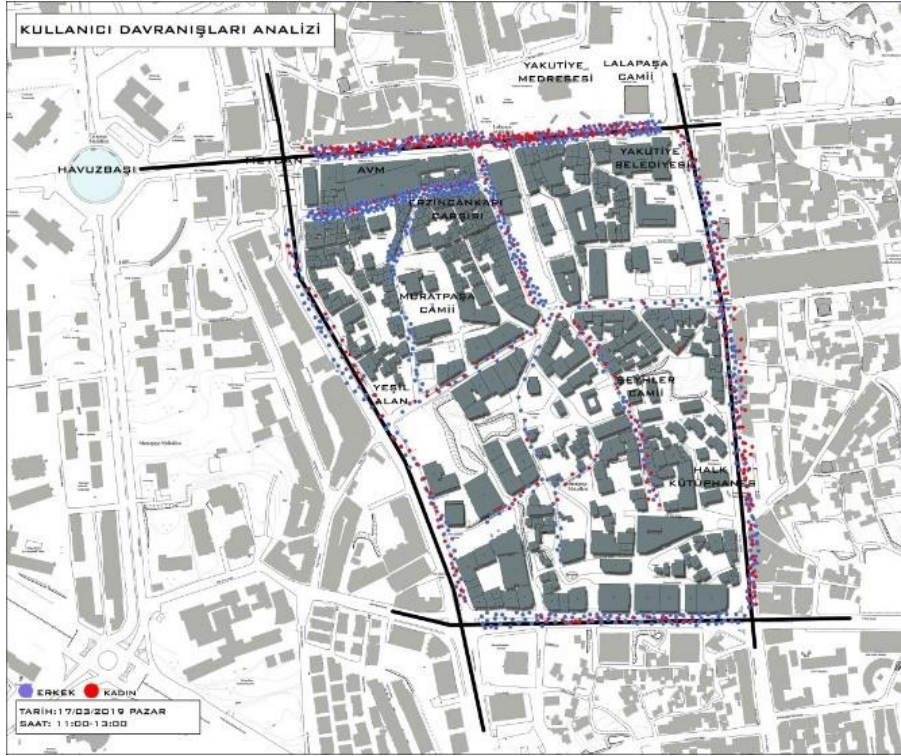
Ana caddeler ve ara sokaklarda belirlenen gün ve saat aralığında geçen kadın ve erkek kullanıcıların yoğunluklarına göre Şekil 7., Şekil 8., Şekil 9. ve Şekil 10. da sembolize edilmiştir. Kırmızı renkli olarak gösterilen noktalar o bölgeden geçen kadın kullanıcıların yoğunluğunu temsil ederken, mavi renk ile gösterilen noktalar ise erkek kullanıcıların yoğunluğunu temsil etmektedir.

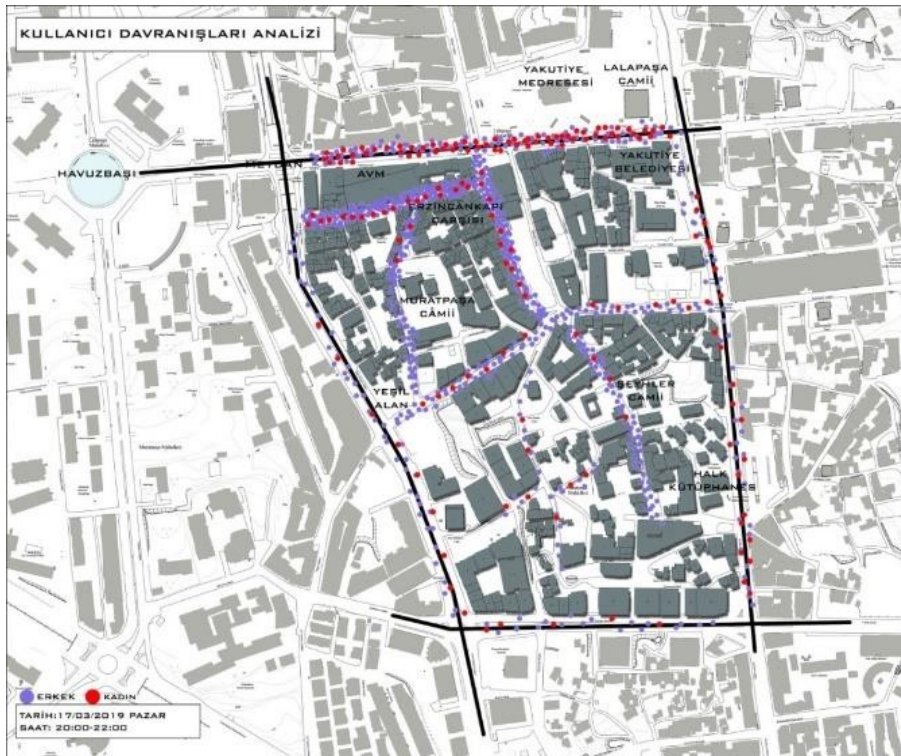
Şekil 7. 18 Mart 2019 Pazartesi (11.00-13.00)

Şekil 8. 18 Mart 2019 Pazartesi (20.00-22.00)

Şekil 9. 17 Mart 2019 Pazar (11.00-13.00)

Şekil 10. 17 Mart 2019 Pazar (20.00-22.00)

Ana caddelerin genelinin yoğun kadın ve erkek kullanıcı geçişine sahip olması normal görülen bir durumdur. Ancak bunun yanında bazı ara sokaklardaki kullanım yoğunluğunda ciddi dengesizlikler görülmektedir. Ana caddelerde kadın kullanıcıların erkek kullanıcılar ile yakın seviyelerdeki kullanım yoğunluğu mevcut iken ara sokaklara girildikçe bu yoğunluk farkı artmakta ve bazı noktalarda sıfır seviyesinde kadar düşmektedir. Çalışma alanı olarak seçilen bölgenin özellikle bir yerleşim bölgesi olması, kentli kadınların yaşam alanlarını kullanabilme seviyelerini görebilmek için önem taşımaktadır. Yürütülen analizlerde ara sokak kullanımının ciddi seviyelerde düşük olması mahallenin büyük güvenlik sorunlarına sahip olduğu kanısını doğrular niteliktedir. Gündüz saatlerinde yapılan sayım çalışmalarında ara sokaklarda kadın kullanıcıların az yoğunlukla olsa da varlığı görülürken, akşam saatlerindeki sayım çalışmalarında kadınların hiç geçmediği sokaklar olduğu görülmüştür (Şekil 11, Şekil 12 ve Şekil 13). Bu durum kadınların gece sokağa çıkmasının bir yasak gibi algılandığı toplumsal baskıları akla getirmektedir. Erkeklerin sokağı günün her vakti özgürce kullanabildiği ve onlara ait olan bir ortam olarak görmeleri kaçınılmaz bir gerçektir. Bunun yanında kadın için ise sokak, genellikle sözlü ya da fiziksel tacize uğrayabildiği bir mekân durumundadır. Yapılan analizler güvenlik hissi konusunda ciddi eksikliklerin olduğunu göstermektedir. Ayrıca kadın kullanıcılar tarafından hiç kullanılmayan sokak ve caddelerin var olması da o caddeler üzerinde bulunan fonksiyonların (dükkan, ev, kahvehane vb.) incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 11. Çalışma alanında yoğunlaşmış kahvehaneler ve erkek kullanıcılar

Şekil 12. Çalışma alanında yoğunlaşmış kahvehaneler ve erkek kullanıcılar

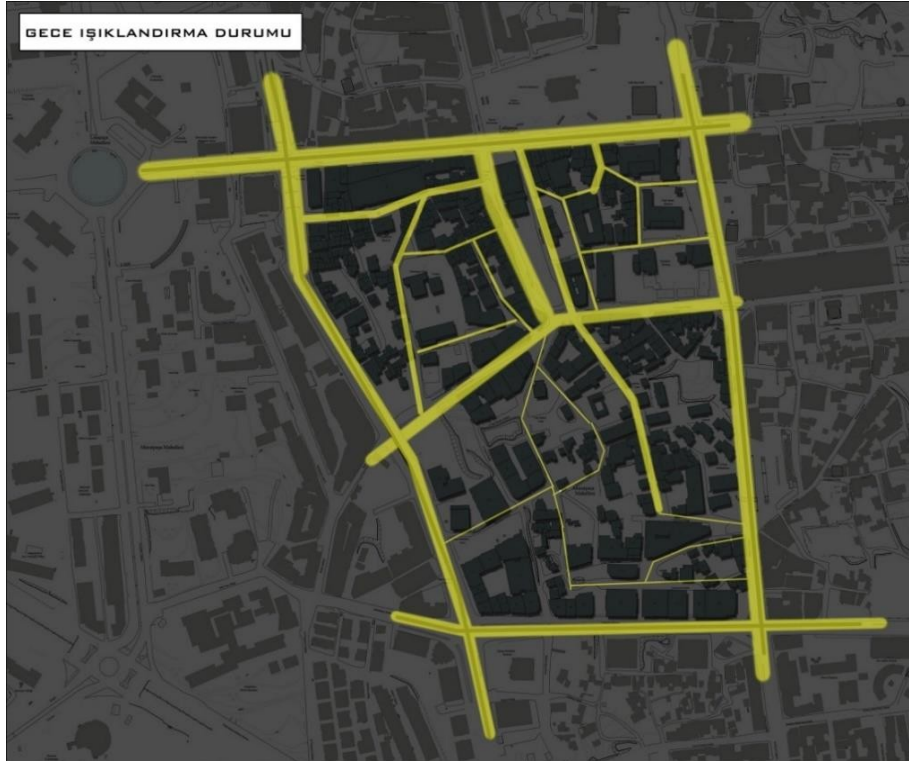
Şekil 13. Çalışma alanında yoğunlaşmış kahvehaneler ve erkek kullanıcılar

Tarihi bir bölge olan Muratpaşa Camii'nin ve Erzincankapı çarşısının bulunduğu bölgede özellikle Erzincankapı Sokağı ve Muratpaşa Caddesi kadın kullanıcıların hiç kullanmadığı noktalar olarak belirlenmiştir. Muratpaşa Caddesinde 17 Mart 2019 Pazar günü saat 11.00-13.00 ve yine aynı gün saat 20.00-22.00 arasında yapılan sayımda caddeyi kullanan kadın sayısı sıfır seviyesine yakındır. Ayrıca 18 Mart 2019 Pazartesi günü saat 20.00-22.00 arasında yapılan sayımda da Muratpaşa Caddesini kullanan kadın kullanıcı sayısı sıfır olarak belirlenmiştir. Kullanıcı sayısının sıfır olarak belirlendiği 18 Mart 2019 Pazartesi günü 20.00-22.00 arası yapılan sayımın akşam saati olması güvenlik konusunu tekrar gündeme getirmektedir. Kadınların aynı gün aynı akşam saatlerinde çalışma alanı içinde diğer sokakları kullanıyor iken Muratpaşa Caddesini kullanmıyor olması dikkat çekicidir. Bu durum mahallenin genel yapısını etkilemektedir. Muratpaşa Caddesinin kullanılmıyor oluşunun sebeplerine bakıldığında bölgede karşımıza çıkan ve sayıca yoğun olan kahvehaneler, kıraathaneler ve oyun salonları bölgenin durumu konusunda çıkarım yapılmasını sağlamaktadır. Cinsiyetçi ayrışmanın hakim olduğu kentsel mekanlardan biri olarak sayılabilecek bu alanda, kahvehanelerde cinsiyetçi ayrışmanın en net hali okunmaktadır. Kahvehanelerin cinsiyete göre kullanım yoğunluğuna etkisinin daha objektif verilerle görülmesi için mahalle halkıyla bir anket çalışması da yapılmıştır. Anket çalışması yapılmadan önce bölgedeki aydınlatma elemanları ve sokak lambalarının güncel durumu analiz edilerek güvenlik sorununun kaynaklarından olabilecek ışıklandırma konusu da ayrıca ele alınmıştır.

4. Gece Işıklandırma Analizi

Kullanıcı davranışı analizi ile yapılan sayımlardan sonra kadın kullanıcıların kullanım yoğunluğunun akşam saatlerinde az olması nedeniyle gece ışıklandırması seviyesini belirlemek amacıyla bir analiz yapılmıştır. Gece ışıklandırma analizi, Muratpaşa Mahallesi kentsel mekânının kullanım yoğunluğunun az olmasının sebeplerini açığa çıkarmaya yardımcı olacaktır.

Çalışma alanı olarak belirlenen alandaki tüm sokaklar 18 Mart Pazartesi günü saat 20.00 – 22.00 arasında dolaşarak mevcut aydınlatma oranları incelenmiştir. Işıklandırmanın yeterli ve yetersiz olduğu alanlar tespit edilmiştir. Aydınlatma oranları sokak lambaları ve diğer aydınlatma elemanları ile ilişkilendirilmiş ve karanlık sokakların kullanıcıların kullanım oranıyla olan ilişkisi gözlenmiştir. Gece ışıklandırma durumu Şekil 14'te gösterilmiştir.

Şekil 14. Gece ışıklandırma durumu

Sarı renk ile ifade edilen aydınlık derecesi ana caddelerde yüksek seviyelerde (yoğun sarı renk gösterimi) iken ara sokaklarda bu seviyelerde azalmalar (düşük sarı renk gösterimi) görülmektedir. Bazı sokaklarda ise sokak lambası ve aydınlatma elemanı sayısının sıfır (karanlık sokaklar) olduğu tespit edilmiştir.

Gece ışıklandırma analizi, kullanıcı davranışı analizi ve kahvehane yoğunluk analizi ile ilişkilendirilerek kadın kullanıcıların mahalleyi kullanımını objektif biçimde gözlemlemeye destek olmuştur. Karanlık olarak nitelendirebileceğimiz yetersiz aydınlatmaya sahip sokak ve mekânlar, kullanıcı davranışı analizinde de kullanım yoğunluğu düşük bölgelerle örtüşmektedir. Kahvehanelerin yoğun olduğu cadde ve sokaklarla da örtüşen analizler, Erzurum Kenti Yakutiye İlçesi Muratpaşa Mahallesi'nde belirlenen kentsel mekânlardaki kadın kullanıcıların güvenlik problemlerinin okunmasında net sonuçlara ulaştırmıştır. Yapılan bu analizle aydınlatma seviyesi yetersiz olan alanların kullanım yoğunluğunun düşük olduğu ve paralelinde güvenlik endişesinin ön plana çıktığı açıktır.

5. Anket Çalışması

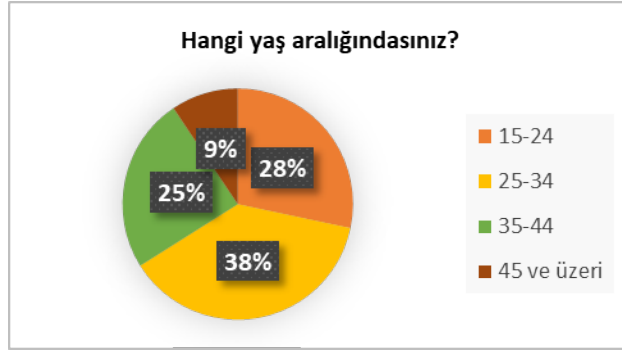
Çalışma alanı olan Muratpaşa Mahallesi'nde mevcut kentsel mekânın kullanım durumu kadın ve güvenlik kavramları çerçevesinde, yürütülen bir anket çalışması ile geniş kapsamda ele alınmıştır. Kahvehanelerin kentsel mekânların kullanım yoğunluğuna etkisinin detaylı ve objektif şekilde incelenmesi çalışmanın sonuçlarını etkileyecektir. Bu nedenle çalışma alanı olarak belirlenen kentsel mekânda yaşayan mahalle halkı ile bir anket çalışması yapılmıştır. Muratpaşa Mahallesi'nde yaşamakta olan 53 kişiye yöneltilen sorular ile gerçekleştirilen anket çalışması ortaya nitelikli sonuçlar çıkarmıştır. Anket çalışması mahallede yaşayan kişilerin objektif cevaplar verebilmeleri için çevrimiçi ortamda „Google Formlar“, anket yönetimi uygulaması kullanılarak yapılmıştır. Bu uygulama ile kişilerin verdiği cevaplar pasta grafikleri oluşturularak somutlaştırılmıştır. Kullanıcılara toplam 10 adet soru yöneltilmiştir. Soruların 9'u çoktan seçmeli cevaplar içerirken, 1'i açık uçlu cevap yöntemiyle düzenlenmiştir. Anket mahallede yaşayan kişilerin cinsiyetleri, mahalleyi tercih sebepleri ve mahalle hakkında şikâyetçi oldukları konuların neler olduğuna yönelik sorular içermektedir.

Muratpaşa Mahallesi kentsel mekânı güvenlik analizi anket sorularına % 66 oranında kadın kullanıcılar , % 34 oranında ise erkek kullanıcılar yanıt vermiştir (Şekil 15.).

Şekil 15. Cinsiyet dağılım grafiği

Kullanıcıların yaş aralığı çeşitlilik göstermekte olup sonuçlarda çıkan en yüksek oran % 37,7 ile 25-35 yaş aralığıdır. 45 yaş ve üzeri de en düşük dilime sahip olup % 9,4 olarak görülmektedir (Şekil 16.).

Şekil 16. Yaş aralığı grafiği

Muratpaşa Mahallesinde yaşayan kullanıcıların toplumsal kimlik olarak mahalleye hangi süreyle bağlı olduklarını ölçmek amacıyla kaç yıldır bu bölgede oturdukları sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar değişkendir (Şekil 17.). Bu durum mahalledeki toplumsal yapı değişimini olduğu sonucunu doğurmaktadır. % 39,6 oranı ile 5 yıl ve üzeri sonucunun en büyük dilimi oluşturması oldukça şaşırtıcıdır. Erzurum kentinin en eski yerleşim alanlarından biri olan Muratpaşa Mahallesinde kısa süreli bir oturma durumu görülmesi son dönemlerde farklı bölgelerden göç almaya başladığını kanıtlamaktadır. % 26,4 oranı ile sonuçlanan 15 yıl ve üzeri süredir oturma oranı ise mahallede eski ve geleneksel kimliği taşıyan bir çoğunluğun da var olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar mahallede yeni yerleşimlerin ve yeni kültürel oluşumların başladığını kanıtlar niteliktedir.

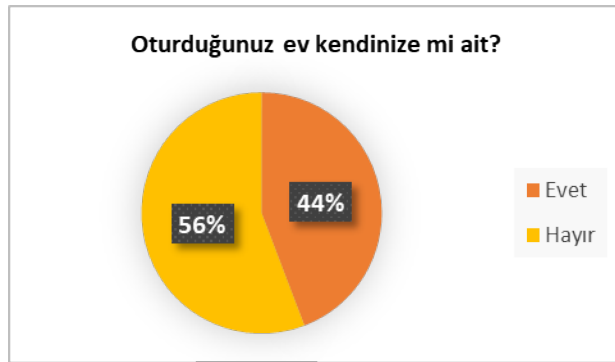
Şekil 17. Mahallede barınma süresini gösteren grafik

Kullanıcılara yaşamak için neden bu mahalleyi tercih ettikleri sorusuna alınan yanıtlardan % 35,8 oranı ailesiyle birlikte burada yaşayanları göstermektedir. % 32,1'lik en yüksek ikinci oran ise merkezi konumda olması sebebiyle burada yaşayanların sayısının çokluğunu göstermektedir. Kullanıcıların % 13,2'si iş yerlerine yakınlığından dolayı bu mahallede yaşadığını belirtirken % 18,9'luk oran ise açıklamak istemediği diğer sebeplerle bu bölgede oturmayı tercih ettiğini belirtmiştir (Şekil 18.). % 18,9 oranı göz ardı edilmeyecek seviyede yüksektir ve ne gibi sebepler ile bu bölgede yaşamayı tercih ettikleri konusu merak uyandırmaktadır.

Şekil 18. Mahallenin tercih edilme nedenlerini gösteren grafik

Mahalle halkının evlerinin kendilerine ait olup olmaması da Muratpaşa kentsel mekânının toplumsal yapısı hakkında fikirler vermektedir. % 44,2 oranı mevcut ev sahiplerini gösterirken, % 55,8 oranı ise ev sahibi olmayanların yüzdeliğini göstermektedir (Şekil 19.). Bu durumda bölgede yaşayanların kimliğinin modern hayat düzeniyle değişime uğradığı ve eski kültürel yapının aynı kalmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Şekil 19. Mülk aidiyetini gösteren grafik

Kullanıcılara yöneltilen „Evinize ulaşmak için yürüdüğünüz zaman ana caddeleri mi yoksa ara sokakları mı kullanırsınız?“ sorusuna verilen yanıtlar kullanıcı davranışı analizinde ve gece ışıklandırma analizinde ulaşılan sonuçlar ile paralellik göstermektedir. % 54,7 oranında verilen „,ana caddeleri kullanarak evime ulaşırım“ yanıtı ile kullanıcıların ara sokaklara girmeyi daha az tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Mahalle halkının verdiği „,ara sokakları ve kestirme yolları tercih ederim“ yanıtı ise % 45,3 oranındadır (Şekil 20.).

Şekil 20. Ana cadde ve ara sokak kullanımını gösteren grafik

Anket soruları arasında güvenlik konusunda oldukça belirleyici sonuçlar veren 6. Soru çalışma konusu için önem taşımaktadır. Kullanıcı davranışı analizinde ulaşılan ara sokak kullanım azlığı burada da ortaya çıktığı için kullanıcıları ara sokaklardan uzak tutan nedenlerin ne olduğu araştırılmıştır. Güvenlik konusu üzerine düzenlenen sorular ile daha tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. „Oturduğunuz mahallede güvenlik problemleri yaşıyor mu?“ sorusuna alınan yanıtlar neredeyse % 100 oranında Muratpaşa Mahallesi de güvenlik problemleri olduğu iddiasını kanıtlamaktadır. % 49,1 oranında verilen „nadiren“ yanıtı ve % 47,2 oranındaki „evet, sık sık,“ yanıtı Şekil 21“ de gösterilmiştir.

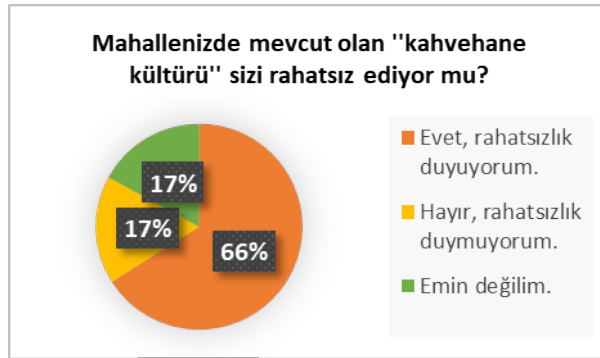
Şekil 21. Güvenlik durumunu gösteren grafik

8. anket sorusu ve yanıtları ise mahalle halkının yaşadığı çevreye karşı olan aidiyet hissi hakkında fikir vermektedir. Kullanıcıların % 49,1 „i mahallede yürürken kendini endişeli hissedip, hızlı adımlar atarak yürümeye gayret etmektedir. Bunun en önemli göstergesi de yine kullanıcı davranışlarında analizinde ve gece ışıklandırma analizinde ele alınan güvenlik hissinden yoksunluktur. Bir insanın bir mekânı kullanırken kendini orada huzursuz hissettiği zaman bir an evvel oradan uzaklaşma isteği taşıması ile mahalle halkının yaşadığı durum aslında oldukça benzerdir. Bu durumun temelinde güvenlik problemleri yatmaktadır. % 35,8 gibi bir oran ile bir his taşımadan yürüyen kullanıcılar ise yine mekâna aidiyet hissindeki eksikliğin yüksek seviyede olduğunu kanıtlamaktadır. Sadece % 15,1 oranında bir kullanıcı grubunun ise mahalle halkıyla selamlaşarak ve konuşarak rahatça yürümesi ise tüm bu şartlar altında olumlu görülebilecek bir veridir. Elde edilen sonuçlar Şekil 22. “de gösterilmektedir.

Şekil 22. Kullanıcıların mahalle kullanımı sırasındaki hislerini gösteren grafik

Muratpaşa Mahallesi halkı ile yapılan anket çalışmasının bir sorusu da „kahvehane kültürü“ üzerine değerlendirme yapmaya yardımcı olmuştur. Muratpaşa Caddesi ve Erzincankapı Sokağı üzerinde yer alan yüksek yoğunluklu kahvehaneler, kıraathaneler ve oyun salonlarının mahalle halkı tarafından değerlendirilmesi sağlanmıştır. „Mahallenizde mevcut olan kahvehane kültürü sizi rahatsız ediyor mu?“ sorusuna alınan yanıtların % 66 oranı ile en yüksek „evet, rahatsızlık duyuyorum“ yanıtıdır. Elde edilen bu sonuç kullanıcı davranışı analizinde belirlenen düşük ve belirli noktalarda sifra düşen kadın kullanıcı yoğunluğu ile ilişkilidir. % 17“lik eşit oranlar ile „hayır, rahatsızlık duyuyorum“ ve „emin değilim“ yanıtları alınmıştır (Şekil 23.).

Şekil 23. Kahvehane kültürünün mahalledeki etkisini gösteren grafik

Kadın ve erkek kullanıcılarla yürütülen anketin son sorusu ise açık uçlu cevap yöntemiyle hazırlanmıştır. Soruyu yanıtlamak istemeyen kullanıcılar olduğu gibi mahalle hakkındaki genel yargıları doğrulayan yanıtlar da alınmıştır. „Mahallenizde daha nitelikli bir yaşam için önerileriniz var mı? „ sorusuna alınan yanıtlar şöyledir;

- „Bir bayan olarak sayıları her geçen gün artan, sokaklarda adım atamayacak kadar çok alan kaplayan ve rahatsızlık veren kahvehanelerin kaldırılmasını istiyorum.“
- „„Kahvehanelerin dükkân dışına taşması beni rahatsız ediyor.“
- „„Mahallemizde görsel açıdan daha zevkli mekânlar olmasını isterdim.“
- „„Keşke mahalle yıkılıp yeni baştan imar edilip daha nezih bir yaşam oluşturulsa.“
- „„Kahvehanelerin kaldırılmasını ve insanların sokaklarda rahatça yürüebilmesi. Kadın ve çocuklar için, dolayısıyla aileler için aktivite alanlarının olması. Önünden geçerken rahatsızlık duyduğumuz iş yerlerinin kapatılması.“
- „„Kahvehanelerin taşınması çünkü oralarda uyuşturucu ticareti yapıldığını duyduk ve endişe etmeye başladık. Ayrıca planlı bir kentsel dönüşüm yapılmalı zira cadde ve sokaklar çok dar ve çok çirkin bir görüntüye sahip.“
- „„Güvenlik tedbirleri artırılmalı çünkü bir kadın olarak kendimi bazı noktalarda güvensiz hissediyorum.“
- „„Akşam ve gece vakitlerinde güvenlik problemleri yaşamakta olduğu için güvenlik önlemleri alınmalı.“
- „„Uzun yıllardır burada yaşıyorum ancak son 6-7 yıldır sayısı artan ve sokaklara taşan kahvehaneler, kadınlar olarak bizi zor duruma sokuyor kendimizi güvensiz hissediyoruz.“
- „„Kahvehanelerin kaldırılması. Daha geniş kaldırımlar yapılarak yaşayan halkın rahatının sağlanması.“
- „„Kahvehanelerin kaldırımlara ve sokak ortalarına kadar taşmasına engel olunmalı. Sokaklar ortak kullanım alanı olmasına rağmen kadının yürüyememesi için çokça neden var.“
- „„Şehrin merkezi olmasına rağmen çöküntü bölgesi olmak üzere olan bir mahalle olduğunu ve üzerine insan profili düzeyli çalışmalar yapılması gerektiğini düşünüyorum.“
- „„Kentsel dönüşüm sayesinde şehir merkezi hem daha cazip hale gelecektir hem de yaşam profili iyileşecektir.“

Anketin son sorusuna verilen yanıtlar Erzurum kenti Muratpaşa Mahallesinde belirlenen çalışma içinde yapılan tüm analizlerinden ve anket çalışmasından elde edilen sonuçların özeti niteliğindedir. Verilen cevaplar genel olarak mahalledeki güvensizlik hissiyle birlikte bu hissin oluşmasında büyük etkisi olan kahvehane kültürünün ve son dönemlerde mahallede yaşanan kültürel değişimlerin olduğunu göstermektedir. Ayrıca karanlık sokakların varlığı ve alınması gerekli görülen çeşitli güvenlik önlemlerinin kullanıcılar tarafından dile getirilmesi de anketin bir diğer genel sonucudur. Kullanıcılar genel bir güvensizlik hissetmekte ve bunu ifade etmektedirler. Bunların yanında çeşitli aktivite alanlarının olmasını ve bu alanları genç, yaşlı, çocuk, kadın ve erkek tüm kentlilerin kullanabilmesini hayal etmektedirler. Kentsel dönüşüm ve görsel iyileştirmelerin de alanın kullanım seviyelerini iyileştireceğine dair görüşler de anketin bir diğer sonucudur.

SONUÇ:

Kentsel mekânlarda, toplumsal yapının meydana getirdiği çeşitli sosyo-kültürel değişim ve dönüşümler mevcuttur. Bu

değişim ve dönüşümler genellikle kadınların yaşam alanlarını etkin kullanmalarını sınırlandırmaktadır. Toplumsal baskı ve yanlış yargılar ile değersiz görülen ve ötelenmelere maruz bırakılan kadınlar kentsel mekânlarda güvenlik problemleri de yaşamaktadır.

Erzurum Kenti Yakutiye İlçesi Muratpaşa Mahallesi'nde yaşanan güvenlik problemleri, kentsel mekânların kullanım durumları ve kadın kullanıcıların sınırlılıklar yaşayarak kullanmak zorunda kaldıkları alanlar bu çalışma ile incelenmiştir. Yapılan analizler ve yürütülen anket çalışması ile kadınların alanı etkin şekilde kullanmadığı ve çeşitli güvenlik endişeleri taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ara sokakların kullanımının kadın kullanıcılar tarafından düşük yoğunlukta olması ve kullanım seviyeleri düşük olan ara sokakların ışıklandırma konusunda da yeterli düzeyde olmaması mahallenin güvenlik sorunlarına sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Kadınlar tarafından kullanılmayan sokak ve caddeler üzerindeki kentsel mekân fonksiyonları ele alındığında ise alanda kahvehanelerin yoğunlukta olduğu ve bu kültürün alanın genelinde hakim olduğu görülmektedir. Kahvehanelerin etkisiyle erkek kullanıcıların mekân kullanımının yüksek seviyelerde olduğu da analiz çalışmaları sonucunda tespit edilmiştir. Kadınların mahalleyi gece kullanım durumu analiz edilirken incelenen aydınlatma elemanlarının varlıklarının ve niteliklerinin yetersiz olduğu görülmüştür. Ayrıca tamamen karanlık sokakların var olması da güvenlik hissi düzeyini düşürmektedir.

Yürütülen anket çalışmasının çıktıları da yapılan tüm analiz çalışmalarını desteklemektedir. Mahalle halkı güvenlik problemleri yaşadıklarını ve mevcut kahvehanelerin varlığından rahatsızlık duyduklarını objektif şekilde dile getirmiştir. Kentsel mekânlarda yaşanan güvenlik endişelerinin ve benzeri problemlerin; toplumsal kültür öğelerinin doğru kullanılmaması, geleneksel toplum yapısının çeşitli olumsuz etkileri, fiziksel aydınlatma elemanlarının yetersiz veya niteliksiz kullanımı gibi sebeplere dayandığı sonucu görülmektedir. Anketin diğer bir sonucu ise aktivite alanlarının yetersizliğiyle birlikte kentsel mekânların fiziksel da olarak niteliksiz olduğu yönünde yapılan değerlendirmelerdir.

Bu çalışmada elde edilen verilere göre;

- Kentsel mekânların tüm bireyler tarafından etkin kullanımı için bilinçli toplumsal bir yapı ile nitelikli kentsel çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.
- Kentlerin görünmeyen tarafı gibi algılanan ara sokakların doğru özellikte ve nitelikte elemanlar ile aydınlatılması önerilmektedir.
- Kentlerdeki mahalleler ve diğer kentsel birimlerdeki kültürel yapı doğru okunarak halkın etkin rol alabileceği kentsel mekânlar kurgulanmalıdır.
- Kadın, erkek, çocuk ve yaşlı gibi ayrımlar yapılmadan her bireyin etkin rolünün olduğu planlama çalışmaları yürütülmelidir.
- Kadınların kentle olan ilişkisini güçlendirecek ve her kullanıcı için eşit imkânlarla sahip kentsel mekânlar kurgulanması gerekmektedir.

Bu çalışma ile Muratpaşa Mahallesi kentsel mekânında mevcut durum tespiti sağlanarak son dönemlerde önemli düzeye ulaşan kent ve kadın konulu araştırmalara önemli bir katkı sağlanacaktır. Kentli hakları, kadın hakları, toplumsal etkileşimler, cinsiyetçi mekân ayrımları ve kentsel mekânların kullanıcılarına göre tasarımları/ dağılımları gibi konular ile mevcut araştırma genişletilerek daha kapsamlı bir literatür katkısı sağlanması hedeflenmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bulunmamaktadır.

Teşekkür: Yürütülen analiz çalışmalarındaki desteklerinden ötürü Mimar Seçil YUMLU ve Şehir Plancısı Burcu ADIGÜZEL'e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

- Aksoy, E. (2007). Suç ve Güvenli Kent Yaklaşımı. Dosya 06/ Kent ve Suç, Aralık(55), 11-15.
<http://www.mimarlarodasiansankara.org/dosya/dosya6.pdf>
- Aktaş, G. (2017). Kadın Açısından Kente İlişkin Mekân Pratikleri. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27, 136-149.
- Aktürk, E. Et Al. (2012). 81 İilde Kültür ve Şehir Erzurum. Kültür Konseyi Derneği, s.394. İstanbul.
- Arık, H. (2009). Kahvehanede Erkek Olmak: Kamusal Alanda Erkek Egemenliğinin Antropolojisi. Cins Cins Mekân, 168- 201. Varlık Yayınları. İstanbul.
- Aydoğan, B. (1997). Mehmet Akif Ersoy'un Meyhane Ve Mahalle Kahvesi Şiirleri Üzerine Bir Değerlendirme, Türkoloji Araştırmaları, 85-106. Adana.
- Cantek, F.Ş., Ulutaş, Ç.Ü., Çakmak S. (2014). Evin İçindeki Sokak, Sokağın İçindeki Ev: Kamusal ile Özel“ara”sında Kalanlar, Kenarın Kitabı, 121- 159. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Doan, P. L. (2007). Queers in the American City: Transgendered Perceptions of Urban Space. Gender, Place and Culture. 14(1), 57–74.
- Durmaz, U. (2020). Bir Mekânın Anatomisi: Halk Edebiyatı Ürünlerinin Yaratma ve İcra Ortamı Olarak Kahvehaneler. Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt 3 Sayı 4, 110-129.
- Ediz, İ. (2008). Osmanlı'dan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kahvehaneler Ve Sosyal Değişim. Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi. 10-1, 179-189.
- Erdönmez, E., & Çelik, F. (2016). Kentsel Mekânda Kamusal Alan İlişkileri. Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 14,145–163.
- Eşkinat, Y. (1992). Kent Planlama ve Tasarım Arasında Gerekli Ara Ölçek: Kentsel Tasarım. II. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
- Griffin, S. (1986). Rape: The Politics of Consciousness. San Francisco: Harper & Row Limited
- Güney, E. M., Tezcan, S., Ağın, C. (2020). Being Able to Exist in the City In Defiance of Planning: An Examination on a Woman-Friendly City in İzmir- Konak. Planlama Dergisi. 30(2), 273-293.
- Kaypak, Ş. (2016). Kentsel Bir Sorun Olarak Kentsel Güvenlik. The Journal of Academic Social Sciences, Sayı:33, 35–50.
- Low, S. & Smith, N. (2006). The Politics of Public Space. New York: Routledge. Lynch, K. (1960), The Image of the City, The MIT Press, Cambridge.
- Maslow, A. (1968). Motivation and Personality, Harber Publishing, New York.
- Özkök, E. (2019). Bir Erkeklik Mekâni Olarak Kahvehaneler. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı. Ankara.
- Sancar, S. (2013). Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler. Metis Yayınları. İstanbul.
- Temizarabacı, Y. (2005). Ütopyanın Kadınları-Kadınların Ütopyası. Sel Yayıncılık. İstanbul.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala. Moment Dergi, 2(2), 30–58.

Url 1: Google Haritalar, <https://www.google.com/maps/@39.9039784,41.2713221,1194m/data=!3m1!1e3> (Erişim Tarihi:01.06.2019)

Url 2: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/>(Erişim tarihi 12.01.2020 09:25).

Url 3: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/>(Erişim tarihi 12.06.2019 16:35).der

Url 4: Kaya, E. (2008). Kent Güvenliğinin Sağlanması, (19-22). <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/2008/4.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.04.2011)

Url 5: Kirk, D. (2010). Women friendly Seoul Project. Retrieved from <http://www.biztechreport.com/story/423-women-friendly-seoul>.

Women in Cities International, (2008). Women's Safety Audits: What Works and Where?. Nairobi, Kenya: UN-Habitat Safer Cities Program

Article Info		RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ
Title of Article	As a Practice Example Project, Housewives Ownership to Urban Space: The City is Mine		
Corresponding Author	Dr. Hasan TAŞÇI Esenler Belediyesi Prof. Dr. Sadettin Ökten Şehir Düşünce Merkezi Bilim Kurulu Üyesi, hbcordanoglu@gmail.com		
Received Date	28.06.2021		
Accepted Date	14.09.2021		
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.958723		
Author / Authors	Dr. Hasan TAŞÇI Sevilay ACAR	ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8323-9169 ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5009-8849	
How to Cite	Taşçı, H. and ACAR, S. (2021). Ev Kadınlarının Kentsel Mekânı Sahiplenmesine Yönelik Bir Uygulama Örneği Olarak: Şehir Benim Projesi, Kent Akademisi, Volume, 17, Issue 3, Pages, 811-823.		

Ev Kadınlarının Kentsel Mekânı Sahiplenmesine Yönelik Bir Uygulama Örneği Olarak: Şehir Benim Projesi

Dr. Hasan Taşçı¹
Sevilay Acar²

ABSTRACT:

The basis of this study is the project called “City is Mine”, which is a social responsibility project implemented in cooperation with the Esenler Municipality, Directorate of Women and Family Services and the General Directorate of Lifelong Learning of the Ministry of National Education, aiming at women's ownership of the city through trainings and the dissemination of urban behaviors in the society through women. Project consists of six modules, which are delivered in formal training environment by Ministry of National Education's Public Education Center, as follows: Being a Townbred, Loving the Environment, Building the Future, Good Neighborhood, Our National Cultural Values and Fundamental Human Rights. These modules aim at making the participants have belonging to the city, urban life culture and urban behavior. In this direction, practical workshops were held to support theoretical training on behalf of non-formal-adult education practices. Local participation was ensured with practical trainings such as painting stairs, collecting garbage, planting flowers and decorating trees. During the work, it was seen that the stairs of a street in Esenler Yavuz Selim Neighborhood were painted, the garbage of the neighborhood garden was collected, the trees in the playground were decorated, flowers were planted in front of the apartment doors and they tried to beautify the place they lived in. With these trainings given to housewives within the scope of the project, it was observed that there was positive progress in their ownership of urban space and in producing solutions to urban problems.

KEYWORDS: City, Education, Culture, Belonging, Participants.

¹ Prof. Dr. Sadettin Ökten Şehir Düşünce Merkezi Bilim Kurulu Üyesi, hbcordanoglu@gmail.com

² Esenler Belediyesi Aile ve Sosyal İşler Koordinatörü, sewillacar@gmail.com

ÖZ:

Bu çalışmanın temelini, Esenler Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü ile MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün iş birliğiyle hayata geçirilen, bir sosyal sorumluluk projesi olan, eğitimler aracılığı ile kadınların şehri sahiplenmesi ve toplumda şehirli davranışların kadınlar aracılığı ile yaygınlaştırılmasını hedefleyen, “Şehir Benim Projesi”, teşkil etmektedir. Katılımcılara; MEB Halk Eğitim Merkezi-örgün eğitim ortamında, altı modülden oluşan; Şehirli Olmak, Çevreyi Sevmek, Geleceği Kurmak, İyi Komşuluk, Millî Kültür Değerlerimiz, İnsanı Temel Haklar gibi konularda şehre âdiyet, şehirde yaşama kültürü ve kentsel davranış kazandırmaya yönelik eğitimler verilmiştir. Bu doğrultuda yaygın-yetişkin eğitimi uygulamaları adına teorik eğitimleri destekleyen, uygulama atölyeleri gerçekleştirilmiştir. Merdiven boyama, çöp toplama, çiçek dikme, ağaç süsleme gibi uygulama eğitimleri ile yerel katılımçılık sağlanmıştır. Çalışmalar sırasında Esenler Yavuz Selim Mahallesi'nde bulunan merdivenli bir sokağın merdivenleri boyanmış, mahalle parkının çöpleri toplanmış, çocuk parkındaki ağaçlar süslenmiş, apartman kapı önlerine saksılarla çiçekler dikilmiş ve yaşadıkları mekânı güzelleştirmeye çalıştıkları görülmüştür. Proje kapsamında, ev kadınlarına verilen bu eğitimler ile kentsel mekânı sahiplenmelerinde, kentsel sorunlara çözümler üretmede olumlu gelişmelerin olduğu gözlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Şehir, Eğitim, Kültür, Âdiyet, Katılımcılık.

GİRİŞ

Sanayi Devrimi sonrası hızla yaşanan kentleşme süreci ile kent ve kentli kimliğinin oluşturulması, kentsel âdiyet ilişkisinin kurulması, kentsel mekânın sahiplenilmesi, kentsel katılım mekanizmalarının hayata geçirilmesiyle hız kazanarak günümüze kadar gelmiştir. Ancak sanayileşme sonrası kentlerin, sosyoekonomik ve kültürel olanakları sayesinde mârûz kaldığı, yurt içi ve yurt dışı yoğun göç hareketleri nedeniyle kent ve kentli kimliğini korumak, yerel halkın kentsel âdiyet ve farkındalık düzeylerini canlı tutmak giderek güçleşmiştir. Son yıllarda yaşanan savaşlar ve ekonomik sebeplere ilâve olarak ulaşım imkânlarının gelişmesi ile kırdan kente yoğun göçler yaşanmış ve kentsel demografik yapı hızlı bir değişime uğramıştır. Bunun neticesinde hızla genişleyen kentlerde, dışarıdan gelen göçün yanı sıra çeşitli nedenlerle ilçeden ilçeye nüfus hareketliliğinin fazlaşması, kentsel mekânın kullanıcıları tarafından sahiplenilmesini ve yaşadığı kente âdiyet hissetmesini zorlaştırmasının yanı sıra kentli kimliğinin oluşturulmasını da olumsuz yönde etkileyen sorunların başında yer almaya başlamıştır. Kentli nüfusa, yerel yönetim mekanizmalarına katılım olanağı sağlanması neticesinde; kentsel âdiyet ve sahiplenme duygusu pozitif yönde etkilenerek, kentsel farkındalık düzeyi artırılırken, kente özgü davranış biçimlerini benimsemeleri sonucunda; sürdürülebilirlik ve kentli hakları açısından çok büyük bir öneme sahip olan kentsel yaşam kalitesi olgusuna da olumlu etki ettiği söylenebilir.

Yerel yönetimler, kent nüfusunun yarısını oluşturan kadınlara yönelik; şehirlilik bilinci oluşturmak, kentsel mekânı sahiplenmelerini desteklemek ve kentli davranışların geliştirilmesini sağlamak üzere eğitimler ve katılımını artıran atölye uygulamaları hayata geçirmelidir. Kadınların kentsel mekânı sahiplenmesi sonucu; şehirde, insan kaynaklı birçok problemin kendi içerisinde çözüm bulacağı düşünülmektedir. Yerel yönetimlerin faaliyetleri arasında bireylerin ve özellikle kadınların, yaşadıkları şehrin sorunlarına yönelik çözümleri birlikte üretmelerine imkân sunacak projeler geliştirerek, bu yönde eğitimler uygulaması kentsel âdiyet açısından olumlu sonuçlar doğurabilir. Bu uygulamaların neticesinde yerel yönetim hizmetlerinin sürdürülebilirliğinin artırılması ve kaynakların daha verimli kullanılması sağlanabilir.

1 .Kentsel Mekân

Mekân sözcüğü; “fiziksel bir dönüştürme hareketi olmakla birlikte sosyo-kültürel bir boyut da içermektedir” (Can, 1998: s. 5). *Mekân, bulunulan yer anlamı taşırken içerisinde bir süreci barındırabilmektedir* (Yağuş, 2021: s. 3). Sosyolojik bir varlık olarak insan “yaşam biçiminin, kültürel değerlerin ve inançların mekân üzerinde etkili olduğu” bilinmektedir (Taşçı, 2012: s. 165). Bu doğrultuda insan ve mekân kullanımı açısından, “iki boyut ortaya çıkmaktadır. Bilişsel-zihinsel boyut, mekânı fiziksel-matematiksel olarak kavramaya açarken, duyuşsal ve duygusal boyut, insanın sahiplenme, kendileme, âdiyet gibi kavramları kullanarak farklı bir ilişki biçimi ortaya koymaktadır” (Can, 2008: s. 334).

2. Mekânı Sahiplenme-Âidiyet

Sahiplenme ve kendileme kavramları, insan-mekân etkileşimi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Önce insan yerleştiği mekânı şekillendirmekte, sonra da ortaya çıkan mekân, içinde yaşayan insanları şekillendirmektedir. Dolayısıyla insan mekândan bağımsız olarak düşünülemez. İnsan topluluklarının faaliyetini, yaşamını sürdürmesi için mutlaka somut ve soyut mekâna ihtiyacı vardır. Somut olarak insan eli ile şekillenen belki en karmaşık, en mühim, en komplike ve en mükemmel eser olarak kent ve kentsel mekânlar öne çıkmaktadır (Ökten, 2013: s. 40).

Kentin ortaya çıkışı milattan öncesine dayanmasına rağmen kent ve kentli kimliğinin oluşturulması ve kentsel âidiyet ilişkisinin kurulması, kentsel katılım mekanizmalarının hayata geçirildiği 19. Yüzyıla dayanmaktadır (Bimay, 2021: s. 88). Bu dönem genel olarak şehirleşmenin belirli bir seviyeye geldiği sanayileşme sonrası dönemi işaret etmektedir. Kentte yaşayanlar, yönetim kültürü içerisinde yerel katılım mekanizmalarında ne kadar etkili olurlarsa kentsel âidiyet duyguları ve kentli kimlikleri de o ölçüde gerçekleşmiş olmaktadır (Bimay, 2021: s. 89). Daha sonra bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler ile 21. Yüzyılda, ulus devletlerin kentleri merkezileştirmesine karşın küreselleşme dinamiklerinin yerelleşmeyi ön plana çıkartması, kentlerde katılım, âidiyet duygusu, farkındalık düzeyi ve heterojen kavramlarının önem kazanmasını sağlamıştır (Bimay, 2021: s. 89).

3. Kentsel Kamusal Mekân Kullanımı

Kentsel, kamusal mekânlar, işte bu kolektif ait oluşun vücut bulduğu, aktif olarak yaşandığı yerlerdir. Üretilenleri, fikirleri ve duyguları karşılıklı paylaşmak, bir araya gelmek ve yaşamın olanaklarına beraberce sahip olmak anlamında, 'kolektif ait oluş' yerleşim alanı ile vurgulanmaktadır (Can, 2008: s. 336). Kolektif ait oluşun içerisinde, kentsel kamusal mekânların günlük, aktif kullanıcıları olan ve toplumun yarısını oluşturan kadınlar ve kadınların kamusal mekândaki varlığı dikkat çekmektedir.

Tarihsel olarak kentsel kamusal mekânlar, toplumdaki çeşitliliklerin ve farklılıkların merkezleri olmuştur. Konut yerleşimleri bile sınıfsal, kültürel ve etnik gruplar olarak ayırım gösterirken; buna karşı kentler ve kentsel açık alanlar, bireyin ve toplumun bir arada bulunduğu, sosyal etkileşime girdiği, her türlü sosyal sınıf ve kültürel gruptan, birbirlerinden çok farklı özelliklere sahip insanların bir araya geldiği, birbirleriyle temas kurdukları, toplumun farklı kesimleri için buluşma alanı vazifesi gören mekânlar olmuştur (Erdönmez, 2014: s. 102).

4. Ev Kadınlarının Kentsel Kamusal Mekân Kullanımı

Kamusal mekânlarda kadınların varlığı gerek devlet gerek yerel yönetimlerin uygulamalarında net olarak belirtilmemiştir. Dünyada sanayileşme ve şehirleşmenin geldiği noktaya bakıldığında, kamusal alan kullanımlarımız sosyal devletin tanımlayan, benzeştiren ve yardım eden niteliklerine referans vermeye devam etmektedir (AKŞİT, 2009: s. 16). Günümüzde de kadınların kamusal varlığı bu referanslar çerçevesinde devam etmekte olup, belirgin bir şekilde tanımlanmamıştır. Kadınların kamusal mekân kullanımına ait bilgi, belge, araştırma veya resmî uygulama örneklerinin eksikliği, literatürde bu alandaki sınırlı sayıda çalışmanın da yetersizliği ile de göze çarpmaktadır.

Alışveriş, sosyal yaşam aktiviteleri, eğitim, çocuğu parka veya okula götürmek, gezinti, market, fırın, eczane vb. günlük yaşam pratikleri içerisinde kadınlar hem sokağı hem de mahalleyi yoğun olarak kullanmaktadır. Kamusal mekânların yoğun kullanıcıları olan ve toplumun yarısını oluşturan kadınların, bu mekânların kullanımı noktasında yapılan uygulama ve kurgularda göz ardı edildiği ve bu mekânların daha çok erkeklerin kullanımına yönelik kurgulandığı söylenebilir. Bunun neticesinde de kadınların, kamusal mekânlara âidiyet duygusu ve sahiplenme hissi geliştirmeleri de yeterli düzeyde olamamıştır. Kadın ruhunun zenginliği, çeşitliliğe duyarlılığı, farklı olana saygı ve ilgisi, mekânların tarihiyle kurduğu ilişkisinde daha da ortaya çıkar. Farklı kabilelerin, toplulukların yaşadığını bildiği, kültürel izlerini bıraktığını düşündüğü mekânlara ayrı bir hayranlık ve saygı duyar. Böylesi anlarda, tarihi geçmiş, mekâna çok anlamlılık ve zenginlik katar. O mekâna simgesel anlamlar yükler ve yükledikçe mekân daha değerli hale gelmektedir (Akgül, 2011: s. 100).

Ev kadınları günlük şehir yaşantısında, zamanının büyük kısmını evinde, sokağında veya mahallesinde geçirmektedir. Ev kadınlarının kentsel yaşam pratiğinde, kentsel kamusal mekânları, bir geçiş veya hızlıca ihtiyacını giderip, döndüğü birer uğrak mekân olarak kullandıkları gözlenmektedir. Buna rağmen kentsel kamusal mekânlar, kadınların; düşünsel ve ruhsal yapılarına, kişilik ve karakterine, davranışlarına çok önemli

etkileşimler yapmaktadır. Çünkü “kamusal, yarı-kamusal, yarı özel ve özel mekânlarda yaşamının büyük bir kısmını geçirme durumunda olan insan davranışının, bu elemanların sadece formu değil, ışığı, rengi, dokusu birlikteliğinde şekillendiği, yönlendiği söylenebilir. İnsanın mekânla renk, ışık, doku ve form aracılığı ile kurduğu reaksiyonlar insanın mekânla iletişimi olarak görülebilir” (Başkaya vd., 2003: s. 81). İnsan ve mekânın bu denli iç içe olduğu düşünüldüğünde, insan neslinin devamlılığını sağlayan kadınlar için şehirdeki kamusal mekânların anlamı ve önemi daha da belirginleşmektedir. Günümüzde hâlen şehrin kamusal alanlarına, kadınlar sadece geçiş mekânı veya pasif kullanıcı olarak temas edebilmekte ve bu mekânların üretilmesinde, kullanımında veya dönüştürülmesinde aktif rol alamamaktadır.

Genel olarak, kadınların mekânı ev ve yerel topluluk (mahalle) olarak belirlenmiştir. Bu mekânda ulaşılabilecek kaynaklar, bugünün ve geleceğin ücretli çalışanlarının yeniden üretimini ve boş zaman etkinliklerini kolaylaştırmak üzere planlanıp, düzenlenmiştir (Mackenzie, 2002: s. 2). Oysa yukarıda kamusal mekânların, insan-mekân etkileşimi neticesinde geliştiğini belirtmiştik. Uygulamada kamusal mekânların kurgulanmasında söz sahibi olan aktörler; yerel yönetimler ve devlet yönetimi olarak öne çıkmaktadır. Kamusal alanın nerede başlayıp nerede bittiği, bir mekân mı, yoksa bir prensip mi olduğu, yoksa kolluk kuvvetlerinin bedenlerinde mi vuku bulduğu artık tartışılıyor. Ne var ki resmî kanallardan kamusal alan içeren açıklamalar yapılsa da kavram aslında mevzuatta yer almıyor. Alan kelimesinin kapsadığı boşluk olası tanımlarında kadınların yokluğunu belirtiyor (Akşit, 2009: s. 15). İşte bu mevzûattaki boşluk, kadınlar adına bir dezavantaja dönüşerek, kentte kadınların varlığı ikincil plana atılmaktadır. Ev ve mahalle hâlâ ‘kadınların mekânı’ ve bu anlayış, kadınların kamusal alana girişlerinin hem kısıtlanmasını hem de kültürel ve maddî değer-karşılığının yetersiz kalmasını meşrulaştırmaktadır (Mackenzie, 2002: s. 4.) Oysa şehrin sokaklarını, mahalleyi ve buradaki kamusal mekânları, bizzat kullanan ve her gün temasta olan, çok önemli bir nüfusa tekabül eden kadınlar, bu mekânların üretilmesinde ve şekillendirilmesinde, kendi ruhsal ve düşünsel dünyalarını aktarma fırsatı bulduğunda, kentli kimliğinin ve kentsel âdiyetin çok daha üst seviyelerde olacağı ortadadır. Çünkü her birey, kadın ve erkek; var olmak suretiyle, kent mekânını tüketir ve kentsel mekânın üretimine katkı sağlar. Aynı zamanda kentin, maddi ve ruhsal olanaklarından yararlanmakta veya kentin maddi kısıtlarına ve ruhsal tahribatına maruz kalmaktadır (Can, 2008: s. 131). Mevcut kentsel yapı çevre formu, kadınların ikili rolünün zorluklarını daha da ağırlaştırmaktadır. Evlerin ve konut alanlarının tasarımı, bütün zamanını ev yaşamını düzenlemeye ayıran bir kişiyi varsaymaktadır (Mackenzie, 2002: s. 5). Günümüzde bu yaklaşım sürdürülebilir şehircilik anlayışı ile örtüşmemektedir. Ev kadınları kentsel kamusal mekânların yoğun kullanıcıları olarak sadece ev ve konut eksenli olarak değil, sokak, mahalle ve şehri de içine alan bütüncül bir kullanıcı olarak düşünülmelidir. Kadın gün içerisinde, yanında çocuğu ile birlikte yaptığı aktiviteleri şehirde sokak, park, okul, fırın, eczane, market vb. mekânları da içine alan bir faaliyet ve yaşam ağı içerisinde sürdürmektedir. Erkeklerin mekânları, ‘kamusal ve ekonomik’, kadınların mekânları ise ‘özel ve sosyal’ olarak sınıflandırılması, kadınların geleneksel olarak evle ilişkilendirilmesi, kentin daha geniş imkânlarına ulaşabilmelerinin önünde duran başlıca engel olduğu söylenebilir (Mackenzie, 2002: s. 11). Kentsel kamusal mekânlar en az kadının evi kadar kullanımında olması nedeniyle, sokak ve mahallenin artık kadının sosyal ve özel alanı içerisine girdiğini söylemek yanlış olmaz.

Akgül’ün makalesinde yer alan ve yazar Ayla Kutlu’nun kadınların mekânla olan ilişkisi üzerine çalışmasından şu şekilde bir alıntı yapmıştır. “Aslında ‘avlunun olduğu bu geniş sokak’ tam anlamı ile kamusal bir alanı ifade eder. Herkesin aynı anda hem ‘görünen’ olduğu hem de herkesi ‘izlediği’ bu sokak, özel ile kamusal alan arasındaki sınırı belirsizleştiren, muğlaklaştıran, özel hayat ile kamusal yaşamı iç içe geçiren, çok amaçlı kullanılan, son derece ‘özgün’ bir mekân. Küçük bahçeleri ve avluya açılan kapılarıyla şehrin evlerinin yapısı da halkın bu alanı sık kullanmasına neden olmuş ve komşuluk ilişkilerini geliştirmiştir. Kutlu’nun bu geniş sokağı bu kadar sevmesinde, sokağın kamusal-özel gibi keskin ayrımlara, katı eril ikiliklere ve dışlamalara adeta başkaldıran yapısı okunur” (Akgül, 2011: s. 99). Görüldüğü gibi sokak ve mahalle, kadınların komşuluk ilişkilerinde ve kamusal alanla olan irtibatla yaşadıkları dışlanmaya karşı önemli bir işlev görmesi yine kadınların bu mekânı kendi inisiyatifleri ile dönüştürmeleri sonucunda gerçekleşmiştir. Çünkü sokaklar, bir kadın için şehir ile kendini aynı anda anlama, anlamlandırma sürecini kaynaştıran mekânlardır (Akgül, 2011: s. 99).

Toplumsal üretim sonucu ortaya çıkan kentsel âdiyet duygusu bu üretimin kamusal hizmetlerden yararlanma alanına kısıtlanması neticesinde olumsuz etkilenmiştir. Yaşanan hızlı şehirleşme ve toplumsal yapıdaki değişimler, kadınları yaşadığı şehre ve sokağa yabancılaşmıştır. Apartmanlar, siteler, hızlı değişen nüfus ve demografik yapı zaten yabancı olarak gördüğü kamusal mekânı, kadın için artık sadece geçiş veya uğrak alanlar hâline dönüşmüştür. Çünkü kişi, kendi düşünce ve inançlarıyla uyumlu yerlerde rahat eder, oraları sever. Aksi görüntüler, kişinin kendini ‘yabancı’ hissetmesine neden olur. Kaçmak istenen, uzaklaşılan mekânlar, insanın kendisini marjinal, farklı hissettiği bu tip mekânlardır (Akgül, 2011: s. 103). Kadınlar kamusal mekânlarda, zorunlu ihtiyaçlarını giderdikten sonra, buralarda daha fazla vakit geçirmek yerine bir an önce buradan geçip

gitmek istemektedir. *Çünkü kamusal alan 'yabancı' bir yerdir ve 'sosyal bir düzene' uyum sağlayabilmenin endişesi kolay atlatılmaz* (Akgül, 2011: s. 104). Kendisini buraya ait ve güvende hissetmeyen kadın, kentsel mekânlarda var olmadan, geçip gitmektedir. Bir cami bahçesini ve kahvehanenin önünü, sokak köşe başlarını kullanan erkelere oranla kadınların sokak veya mahallesinde kendine ait hissedeceği bu tarz konak mekânlar olmayışı, geçişlerde dahi güvende de hissedememesine yol açmaktadır. Bir an önce kendisi için güvenli olan kalesine, evine gitme ihtiyacı duymaktadır.

Kadınların kentsel mekânları kullandıklarını ve bu mekânlara yönelik kendi istek ve ihtiyaçlarına uygun olarak, inisiyatiflerini kullanarak oluşturmaları, dönüştürmelerinin önünün kapalı olması, yerel yönetimlerin de elini güçsüzleştiren bir uygulamadır. Bu durum kadınların yerel katılımını da olumsuz etkilemektedir. Oysa Lefebvre'nin vurguladığı gibi *mekân, üretimin bir sonucudur; insanlar yaşamlarını sürdürdükleri mekânları kendileri yaratırlar. Bu doğrultuda mekânın sosyal üretimini; algılanan mekân, fiziksel olarak var olan mekân ve ampirik olarak gözlemlenen çevre olarak açıklamaktadır* (Mert, 2010: ss. 90-91). Kadınlara bu birlikte üretme imkânının sunulmaması, kente âdiyet ve sahiplenme duygusu geliştirmelerine engel olmasının yanı sıra, yerel yönetimlerin sunduğu çeşitli hizmetlere de uzaktan bakan, kendisini bu hizmetlere yakın hissetmeyerek, özellikle sosyal ve kültürel faaliyetlere duyarsız olmalarına da yol açan bir tutum sergilemelerine yol açmaktadır. Mekân ve insan ilişkisi bu kadar iç içe olmasına karşın, kamusal mekân üretiminde kadınların yok sayılması, sadece izleyici veya kullanıcı olarak bulunmaları bu mekânlara karşı duyarsızlaşmalarına da neden olmaktadır. Bu mekânların korunması, temiz tutulması, güzelleştirilmesi vb. faaliyetlerde yer almakta da geri durmaktadırlar. Kadınların kentsel mekân üretime dâhil olması, aktif rol almaları kanun koyucu ve yöneticilerin tekrar ele alması gereken çok önemli bir husustur. Çünkü toplumsal yargıların kadının mekânsal hareketliliğini kısıtlayıcı etkisinin azaltılması, yaşamının çoğunu evinde geçiren ve yaratıcılığını ev içinde sergileyen kadın formu, sokağı ve mahalleyi hem yaratıcılığını sergileme alanı hem de yaşamsal hareketlerin gerçekleşme mekânı olarak kullanılması, kentsel âdiyet duygusunu olumlu etkileyecektir. Aşağıda, "Şehir Benim Projesi", âdiyet duygusuna olumlu katkı yapan, iyi bir yerel yönetim uygulama örneği olarak sunulmaktadır.

5. Şehirde Yaşama Kültürü ve Kentsel Mekânın Sahiplenilmesine Yönelik Bir Uygulama: Şehir Benim Projesi

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu sebeple de tarihten günümüze toplumsal yaşamı tercih etmiş ve bunun sonucunda da şehirleri kurmuştur. Tarih boyunca şehirler çok farklı yapı ve özelliklerle karşımıza çıkmıştır. Tarım toplumundan, sanayi toplumuna geçiş ve sonrasında teknoloji toplumunun gelişimi ile şehirler fizikî, ekonomik ve sosyolojik açıdan oldukça farklı özellikler sergilemektedir. Her şehir kendisi ile birlikte içerisinde yaşayan insanları da şekillendirmektedir. Şehir yaşamı gelişmenin, ilerlemenin bir sembolüdür. Dolayısıyla şehirliler insan da şehrin imkânlarını kullanarak sürekli gelişme içerisinde olduğundan gelişmiş ve ileri düzeyde yaşayan bir insan profilidir. Günümüz şartlarında şehrin imkânlarını göz ardı etmek mümkün değildir. Artık şehirler dünyanın geleceğine yön verir pozisyonundadır. Bu şehirlerde yaşayan bireyler de geleceği şekillendiren donanımlı bireyler olacaktır. Küresel yaşamın etkili olduğu çağımızda şehirliler insanı geliştirmenin önemi de ortadadır. Şehrin fizikî ve sosyal yapısındaki karmaşıklık gidermek için günlük yaşamın sürdürülebilir bir sistem içerisinde olması gerekir. Bu da şehirdeki insan kaynaklı problemleri en aza indirerek veya tamamen ortadan kaldırarak büyük ölçüde giderilebilir. Şehirde, trafikte, sosyal hayatta, çevre ile ilişkilerde, eğitim ve komşuluk hayatında insan davranışından kaynaklanan problemleri kaldırmak veya en aza indirmek amacıyla, Esenler Belediyesi tarafından "Şehir Benim Projesi" hayata geçirilmiştir.

Bütün bu koşullar ve şehir yaşamının birey üzerindeki şekillendirme etkisi de göz önünde bulundurularak kadınların kentsel âdiyeti duygusunun ve sahiplenme duygusunun desteklenmesine, geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda çevreye çöp atmamak, gereksiz yere korna çalmamak, komşuyu rahatsız edici davranışlardan uzak durmak, halı silkelememek, apartmanda gürültü yapmamak, yere atılmış bir çöpü kaldırmak, ortak kullanım alanlarından en uygun biçimde faydalanmak, komşuluk ilişkilerini geliştirmek, küresel yaşamda geleceğe hazırlanmak, çocuklar için daha iyi bir gelecek hazırlamak, sokakta, alışverişte, trafikte, okulda vb. insan haklarına ve kul hakkına uygun davranışlar sergilemek ve yöntemlerini bireylere kazandırmak, katılan bireylerde, olumsuz davranışları ortadan kaldırarak, sosyal çevresi ile iyi ilişkiler geliştirmesi ve güzel alışkanlıklar kazandırılması hedeflenmiştir.

Proje kapsamında öncelikle MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne sunulan eğitim modülünün, Esenler Halk Eğitim Merkezi üzerinden uygulanmasına yönelik resmî prosedürler gerçekleştirilmiştir. Bu alana yönelik eğitici eğitimi gerçekleştirilmiş ve bu alanda sertifikalı olan öğretmenler hazır edilmiştir. Daha sonra, şehirde yaşama kültürü ve kentsel davranış eğitimleri Esenler'de ikamet eden, 18 yaş üstü kadınlara, hafta içi

olmak üzere, toplam 30 saat olarak, alanda sertifikalı eğitmenler tarafından verilmiştir. Eğitim modülünün ders başlıkları; Şehirli Olmak, Çevreyi Sevmek, Geleceği Kurmak, İyi Komşuluk, Millî Kültür Değerlerimiz, İnsanı Temel Haklar'dır.

Eğitim İçeriği;

1. ŞEHİRLİ OLMAK
 - 1.1. Toplumsal Yaşam ve Şehirlerin Doğuşu
 - 1.2. Şehir ve Şehirli Kavramı
 - 1.3. Şehir Kültürü
 - 1.4. Şehrin Sürdürülebilirliğinde Kadının/Erkeğin Rolü
 - 1.5. Şehirde Yaşama Bilinci
2. ÇEVREYİ SEVMEK
 - 2.1. Çevrenin Tanımı
 - 2.2. Çevre Duyarlılığı ve Çevreyi Korumak
 - 2.3. Şehir Hayatında Sağlıklı Çevre Oluşturma Yöntemleri
 - 2.4. Çevre Kirliliği ve Sonuçları
 - 2.5. Doğal Kaynakların Korunması ve Enerji Tasarrufu
3. İYİ KOMŞULUK
 - 3.1. Komşu Kavramı
 - 3.2. Komşuluk Hakkı
 - 3.2. Ev, Apartman, Sokak, Cadde ve Meydanın Anlamları
 - 3.3. Şehirde Ortak Kullanım Alanlarından Faydalanma
 - 3.4. Komşuluk Kültürünün Kazandırdıkları
 - 3.5. Komşularla İyi İlişkiler Geliştirme Yöntemleri
4. GELECEĞİ KURMAK
 - 4.1. Küresel Yaşamda, Geçmişte ve Gelecekte İnsanlık
 - 4.2. Sürdürülebilir Yaşamı Kurma
 - 4.3. Geleceğin Liderlerini Yetiştiren Ebeveyn Olmak
 - 4.4. Çocuklar İçin Daha İyi Bir Gelecek
 - 4.5. Tarih Bilinci Işığında Gelecek Vizyonumuz
 - 4.6. Tarihte Türk İslâm Toplumu
 - 4.7. Geleceğe Hazır, Doğru Çocuk Yetiştirme
5. İNSANİ TEMEL HAKLAR
 - 5.1. İnsanı Diğer Varlıklardan Ayıran Özellikler
 - 5.2. Bir Değer Olarak İnsan
 - 5.3. Temel Haklar
 - 5.4. İletişim Becerileri
 - 5.5. Sokakta, Trafikte, Alışverişte, Okulda Kul/İnsanlık Hakkı
 - 5.5. Çevre Temizliğinde Kul Hakkı
 - 5.6. Toplumsal Yaşamda İyi İlişki Geliştirme Yöntemleri
6. MİLLÎ KÜLTÜR DEĞERLERİ
 - 6.1. Şehirde Millî ve Dinî Bayramlar
 - 6.2. Tarihi Eserlerin ve Mânevî Yapıların Korunması
 - 6.3. Şehirde Düğün, Kına Gecesi ve Asker Uğurlaması Ritüelleri
 - 6.4. Doğum Kutlaması ve Tâziye Ziyâretleri
 - 6.5. Cami, Türbe, Mezarlık vb. Kutsal ve Özel Mekânlarda Davranışlar
 - 6.6. Şehri Aydınlatan Kandil Geceleri
 - 6.7. Şehirdeki Kültür Sanatla Hemhâl Olmak: Ne, Ne Zaman, Nerede?

5.1. Faaliyetler

Proje; Ağustos 2018-Ağustos 2019 arasında 12 ay uygulanmış olup, bu eğitimlere 330 kadın katılım sağlamıştır. Ayrıca, proje kapsamında “Şehir ve Muâşeret” kitapçığı hazırlanarak, ilçedeki 20.000 hâneye ulaştırılmıştır. İlçedeki hâneler ziyâret edilerek hem projenin tanıtımı yapılarak, kayıtlar alınmış hem de “Şehir ve Muâşeret” kitapçığı kadınlara hediye edilmiştir.

İlçenin beş farklı noktasında oluşturulan eğitim mekânlarında, teorik dersleri destekleyici, uygulama etkinlikleri ve çeşitli el becerisi eğitimleri de verilmiştir. Esenler Belediyesi, proje katılımcısı kadınların istekleri

doğrultusunda belirlediği; kokulu mum yapımı, pon pon yapımı, amigurumi oyuncak bebek yapımı, oyun hamuru yapımı gibi beceri geliştirme eğitimlerini de uygulamıştır.

Şekil 1. Şehir Benim Projesi, Beceri Geliştirme (Kokulu Mum Yapımı) dersi katılımcıları.

Şehirde, trafikte, sosyal hayatta, çevre ile ilişkilerde, eğitim ve komşuluk hayatında karşılaştığı ve insan davranışından kaynaklanan problemlerinin ortadan kaldırılması, bireylere şehir ve şehirli tanımlarının kavratılması, şehirli olma kültürü ve kentsel davranış bilinci geliştirmesine yönelik eğitimlerin yanı sıra, saha uygulama eğitimleri de düzenlenmiştir. Bu kapsamında saha uygulama eğitimleri çerçevesinde, kendi sokaklarında belirledikleri noktaları güzelleştirmeye yönelik etkinlikler de yapılmıştır. Çöp toplama, merdiven boyama, sokaklarında veya mahallesindeki belli köşelere saksı tasarımları, çiçek dikilmesi, duvar boyamaları gerçekleştirilmiştir. Etkinliklere katılan tüm bireylere dekoratif el becerilerine yönelik de eğitim ve etkinlik yapılmıştır.

Proje katılımcısı kadınlara, şehir içi tarihî mekân gezileri düzenlenerek şehirli kültürü oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Tarihî Yarımada gezisi, Miniaturk gezisi gerçekleştirilerek, katılımcıların şehrin tarihî mekânlarını ve kendi medeniyetimizin değerlerini yakından görme ve tanımları sağlanmıştır. Bu mekânların mimari, tarihî, estetik ve sanatsal özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Buralardaki önemli yapılar ve kamusal alanlar ile kendi ilçesindeki tarihî yapılar ve kamusal alanlar arasında bir karşılaştırma yaparak, ilçemizdeki bu alanda onların gözündeki eksiklik veya düzeltilmesi gereken şehrin genel dokusuna uyumlanmasını sağlayıcı öneriler geliştirmeleri istenmiştir. Daha sonra bu öneriler ışığında, birlikte sokak gezileri yapılarak, uygulanacak alanlar yine birlikte tespit edilmiştir. Bu uygulamalardan ilki Yavuz Selim Mahallesi'nde Merdiven Sokak'ta bulunan merdivenlerin boyanması kararı olmuştur. Daha sonra sokaktaki bu merdivenler, kadınların ve çocuklarının katılımı ile birlikte boyanarak, temiz ve güzel bir görüntü ortaya çıkarılmıştır.

Yine Yavuz Selim Mahallesi'nde bulunan çocuk parkında gönüllü olarak, çöp toplama etkinliği gerçekleştirilmiştir.

Şekil 2-3. Şehir Benim Projesi katılımcılarıyla, Yavuz Selim Parkı'nda, çöp toplama etkinliği.

Şekil 4-5-6. Şehir Benim Projesi katılımcılarıyla, Yavuz Selim Mahallesi'nde merdiven boyama etkinliği.

Yavuz Selim Parkı içerisinde bulunan bir ağaç, katılımcı kadınlar ve çocukların birlikte yaptıkları, el emeği ponponlarla, süslenmiştir. Süsleme bittikten sonra her bir katılımcı ağaç ile resimler çekilerek bu anıyı saklamak istemiştir.

Şekil 7-8. Katılımcılarla Yavuz Selim Parkı'nda ponponlarla ağaç süsleme etkinliği.

Proje katılımcısı kadınlar ile aradan geçen 2 yılın ardından, bir anket yapılmıştır. Bu anket ile genel olarak, proje öncesi ve sonrası yaşadıkları sokak, mahalle ve ilçeye olan sahiplenme ve âdiyet duygularındaki değişim, kamusal alan kullanımları ve kentsel kimlik gelişimleri ile ilgili değerlendirme yapımları istenmiştir. Anket soruları ve cevapları, aşağıda yer almaktadır.

5.2. Katılımcıların Eğitim Sonrası Anketi ve Değerlendirilmesi

Katılımcı ev kadınları ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşme ve anket sonucu aşağıdaki şekilde değerlendirilmiştir. Projeye katılımlarından iki yıl sonra yapılan bu görüşmeler katılımcıların kendilerini eğitim öncesi ve sonrası değerlendirmesi noktasında faydalı olmuştur. Ankette altı soru sorulmuş ve bu soruların bağlantısı olan ilâve sorular da sorularak, daha detaylı olarak cevap verilmesi sağlanmıştır.

İlk olarak katılımcı ev kadınlarına; “Bu projeye katılmadan önce şehir sizin için ne gibi bir anlam ifade ediyordu?”, “Şehir karşı nasıl bir algıya sahiptiniz ve projeden sonra bu anlam ve algınızda bir değişiklik oldu mu?”, “Oldu ise birkaç somut örnek ile anlatır mısınız? Açıklar mısınız?” gibi sorular yöneltildi. Bu sorulara genel olarak şehre karşı detaylı bir bilgilerinin olmadığı, şehirde nasıl davranmaları gerektiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görüldü. Bununla beraber eğitimler sonrasında şehrin anlamı, işlevi ve şehirli kimliği ile ilgili daha donanımlı hâle geldiklerini ve şehre bakış açılarının çok farklı olduğu, sokağını ve mahallesini artık başka bir gözle gördüklerini ifade ettiler. Yaşadığı yeri yakından tanıyarak, burada olması gereken davranışları da öğrendiklerini bunun da kendilerini mutlu ettiğini, bilgili olarak şehirde yaşamının daha farklı bir düzey sunduğunu belirtmişlerdir. Daha önceden şehir ile ilgili bilgi sahibi olan ve kendisini şehirli olarak gören katılımcılar ise farkındalıklarının ve duyarlılıklarının daha da artarak genel kültür seviyelerinin geliştiğini ifade etmiştir.

İkinci olarak proje kapsamındaki eğitimlerde merdiven boyama vb. etkileşimli etkinliklere katılmanın şehri sahiplenme ve âdiyet duygularının gelişmesine nasıl bir etki yaptığı sorusu yöneltildi. “Proje öncesi ve sonrası sizdeki bu yönde meydana gelen değişimleri aktarır mısınız?” şeklinde soru yöneltildi. Daha önce yaşadıkları mahallelerinde bulunan bu merdivenli sokaktan geçtikleri ancak buranın onlar için sıradan bir yer ifade ettiğini, boyama etkinliğinden sonra ise yolu oraya düşme bile kendi boyadıkları merdivenleri görmek adına yollarını buraya düşürmeye gayret gösterdiklerini ve artık buradan geçmenin onları mutlu ettiğini ifade etmişlerdir. Çaba verip, birlikte boyadıkları bu merdiven onlar için bir gurur kaynağı ve burayı eşlerine, çocuklarına, arkadaşlarına göstermekten ve buradan bahsetmekten mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Daha önce kirli, rensiz ve alelâde bir yer iken şimdi neşe kaynağı bir alan olduğunu söylemişlerdir. Mahallelerindeki âtil kalmış bir mekânın canlandırılmasında emeklerinin olması neticesinde, bu kamusal alanın artık onlar için bir anlam kazandığını ve buraya karşı sahiplenme duygularının oluştuğunu, buraya zarar veren veya kirleten birilerini gördüklerinde uyardıklarını belirtmişlerdir. Yaşadığı şehirdeki sorunlara karşı bu şekilde kendi isteklerini/önerilerini sunarak, hayata geçirmek ve sonucunu görmek, katılımcıları mutlu etmenin yanı sıra, bu vesile ile şehre âdiyet hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Üçüncü olarak katılımcılara yaşadıkları şehir, mahalleye âdiyet hissetmeleri konusunda bir soru yöneltmiştir. Proje öncesi kendilerini yaşadıkları şehre ait hissetmediklerini, hatta yabancılık çektiklerini belirtmişlerdir. Buna

karşı projeye katılım sonrasında başka bir yere gitseler burayı özlediklerini ve buraya gelmekten mutluluk duyduklarını, projedeki etkinlik ve eğitimlerin bu duyguların oluşmasında çok fazla etkili olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca içlerinde ilçe değiştirenler ve şehir değiştirenler de gittikleri yerde buradaki o âdiyet hislerini aradıklarını ama orada bu gibi etkinlikler olmadığı için kendilerini oraya henüz ait hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Bu proje kapsamında yaşadıkları mahallede ortak anıları oluştuğunu ve bu anıların, yaşamışlıkların, katılımcıların yaşadıkları şehre karşı âdiyetlerini artırdığı anlatımlarında görülmüştür.

Kendilerine yaşadıkları şehre karşı âdiyet ve sahiplenme duygularını ifade etmek üzere eğitim öncesi ve sonrası 1 ile 10 arasında bir puan vermeleri istenmiştir. Sonuç aşağıdaki şekildedir.

ŞEHRE ÂDİYET VE SAHİPLENME DUYGUSU PUAN TABLOSU			
NO	KATILIMCI ADI	PROJE ÖNCESİ	PROJE SONRASI
1	N. C.	4	9
2	N. T.	3	8
3	E. B.	6	10
4	A. E.	3	10
5	A. B.	9	10

Şekil 9. Proje katılımcılarının şehre âdiyet ve sahiplenme duygusu değerlendirme tablosu.

Bu tablodan görüleceği üzere, katılımcıların projedeki eğitim ve etkinlikler sonrasında belirgin bir şekilde âdiyet ve sahiplenme duygularında artış olduğu ifade edilmiştir.

Beşinci olarak katılımcılara âdiyet ve sahiplenme duygularındaki bu farklılıkta eğitimlerin somut etkisi olup olmadığı sorulmuştur. Hem eğitimlerin hem de etkinliklerin sahiplenme ve âdiyet noktasında olumlu katkı yaptığı özellikle çöp saatlerine riâyet etme, ellerinde bulunan ufak çöpleri dahi yere atmama, ataları uyarma, komşuluk ilişkilerine karşı daha duyarlı olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca erken çöp çıkaran komşularını uyardıklarını, vaktinden önce çıkarılan başkasına ait çöpleri dahi üşenmeden konteynıra götördüklerini, sokaklarına sahip çıktıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca belediyenin yapmış olduğu bu yöndeki faaliyetleri daha yakından takip ettiklerini ve bunlara katıldıklarını da ifade etmişlerdir.

Son olarak da; “Yerel yönetim birimi olan belediyeler bu ve buna benzer şehirli bilinci oluşturmaya yönelik eğitimler vermeli midir?” ve “Klasik belediye işlerinin yanında bu yönde eğitimler sizce önem sırasına göre kaçınıcı sırada yer alır?” şeklinde sorular soruldu. Katılımcılar belediyelerin bu yönde eğitimleri kesinlikle faaliyetlerinde ilk sıralara yerleştirmeli ve bunlara daha fazla ağırlık vermeli şeklinde ortak cevaplar verildi. Şehirde yaşayan birçok kişinin çeşitli yerlerden, göç ederek büyükşehirlere veya şehirlere yerleştikleri göz önüne alındığında şehre yeni gelen veya daha öncesinde bu eğitimi almamış tüm bireylere bu eğitimlerin verilmesinin çok faydalı olacağı belirtilmiştir.

SONUÇ:

Günümüz şehirlerinde yaşanan hızlı kentleşmeye sunulan hizmetler aynı hızda çözüm üretememektedir. Özellikle çeşitli ekonomik, sosyolojik veya ulaşım kolaylığı ile insanların bir yerden başka bir yere hızla geliş-gidişleri ve buldukları yerde sürekli kalmayışları beraberinde birçok problemi de getirmektedir. En belirgin olan ise yaşadıkları şehre âdiyet ve sahiplenme duygularında görülmektedir. İnsanların komşuluk ilişkileri, yaşadıkları mahalleye, sokağa ve şehre karşı sorumluluk duyguları olumsuz yönde etkilenebilmektedir.

Şehrin nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan ev kadınlarının yukarıda bahsettiğimiz durumdan etkilendikleri, şehre karşı âdiyet ve sahiplenme duygularında olumsuzluk olduğu gözlenmiştir. Günlük yaşamda erkekler iş gücüne katılmaları doğrultusunda, sosyal hayatın içerisinde daha aktif ve görünür hâlde bulunurken, ev kadınları daha fazla ev ve mahalle eksenli, daha kısıtlı ve izole bir yaşantı sürmektedir. Çocuk bakımı, ev işleri, temel ihtiyaçların giderilmesi ve çocukların eğitimi gibi işlerle meşgul olan ev kadınları, şehrin kamusal mekânlarını genel olarak yabancılaşma hissi duymaktadır. Kendisini yabancı hissettiği şehrin kamusal mekânlarına, alanlarına olan bu yabancılaşma duygusu, kadınların buraları hızlıca kullanma ve hızlıca geçiş alanları olarak değerlendirmelerini ve daha az vakit geçirmelerine neden olmaktadır. Daha az vakit geçirilen kamusal mekâna karşı herhangi bir yaşanmışlık, anı vb. etkileşim oluşmaması neticesinde bu mekânlara karşı bir âdiyet ve sahiplenme duygusu da gelişmemektedir.

Bireyin kendisini ait hissetmediği ve sahiplenmediği şehir mekânları ise sahipsiz ve kimsesiz mekânlar olarak her türlü istismara, her türlü hor kullanmaya mârûz kalmaktadır.

Şehirlerde insan davranışlarından kaynaklanan birçok problem, şehir sâkinlerinin şehirli davranışlar sergilemeleri ile doğrudan ilişkilidir. Bireye şehirde yaşama kuralları, şehirli algısı ve şehri sahiplenmesine yönelik çeşitli eğitimler verilmesi burada çok büyük önem arz etmektedir. Bireyler örgün eğitim ve akademik eğitimleri sırasında bu eğitimleri alt başlıklarda almakta ancak bu direkt olarak bireyde bir karşılık bulamamaktadır. Dolayısıyla bu alandaki boşluğun giderilmesine yönelik Esenler Belediyesi'nin, MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü iş birliği ile "Şehir Benim Projesi" kapsamında hayata geçirdiği, "Şehirde Yaşama Kuralları ve Kentsel Davranış Eğitimi" modülü bu alanda önemli bir eksikliği gidermiştir. Ülkemizde, 18 yaş üzeri bireylerin, özellikle ev kadınlarının katılmasının sağlandığı proje neticesinde yapılan anket sonuçları da bu alandaki eğitimlerin devam etmesinin gerekliliğini göstermektedir. Şehirde nasıl davranılması gerektiği, komşuluk hakları, çevre, temizlik, temel haklar vb. konuların şehrin karmaşık yapısı içerisinde ihmal edildiği ve bunun sonucunda da birçok problemin yaşandığı göz önüne alınarak planlanan eğitimler, insan kaynaklı problemler daha yaşanmadan önlenebilmektedir.

Proje katılımcısı kadınların, yaşadıkları mahallede, kendi sokaklarındaki kentsel mekânlara ait çözümler üretmelerine imkân sunulması, bu sorunların çözümüne aktif katılmaları sonucunda, kentsel mekânı sahiplenmelerinde pozitif gelişmelerin olduğu gözlenmiştir. Ev kadınlarının şehrin kamusal mekânlara ve kamusal alanlara etkileşimi artırılarak, âdiyet duyguları olumlu etkilenmiş ve yaşadıkları şehri sahiplendikleri görülmüştür. Bu eğitimlerin tüm ülkeye uygulanması hem ekonomik kaynakların tasarruflu kullanılmasını destekleyecek hem de bu kaynakların ülkenin daha ileri seviyelerde yatırımlar için kullanılmasına imkân sunacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür:

KAYNAKÇA:

Akgül, Çiğdem, (2011). “Eskiye Zaman’ın Kadın Belleğinde Eskitemediği Mekânlar: Ayla Kutlu ve Mekân İlişkisi Analizi”, Ankara Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, *Fe Dergi*, S. 3, No. 1, (ss. 95-107).

Akşit, Elif Ekin, (2009). “Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’de Kamusal Kavramının Dönüşümü ve Dışladıkları”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1/64, (ss. 1-21).

Aydınlı, Semra, (1986). “Mekânsal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model”, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Başkaya, A., DİNÇ, P., AYBAR, U., KARAKAŞLI, M. (2003). “Mekânsal İmaj Üzerine Bir Deneme: Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Eğitim Bloğu Giriş Holü”, *Gazi Üniversitesi Mimarlık Dergisi*, Ankara, (ss. 79-94).

Bimay, Muzaffer, (2021). *The Journal of Social Science*, “Yerel Katılım Açısından Kent ve Kentli Kimliği, Kentsel Âidiyet ve Kentsel Farkındalık Düzeyi: Batman Örneği, Yıl:5, Cilt:5, Sayı:9, (ss. 88-108).

Can, Aynur, (2008). “Türkiye’de Yerel Yönetimler”, *İnsan Mekân Etkileşimi ve Kent Estetiğine Giriş*, Ankara.

Can, Aynur, (1998). “İstanbul Kent Dokusunda Bir Türk Konut Tercihi ve Kültürel Yapı Etkileşimi: Rumelihisarı Örneği”, Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.

Erdönmez, M. Ebru, “Bir Kamusal Alan Örneği: San Marco Meydanı”, *Şehir ve Düşünce Dergisi*, Sayı 4, İstanbul, (ss. 100-111).

Mackenzie, Suzanne, (2002). “Kentte kadınlar,” (Ayten ALKAN, Bülent DURU, Der. ve Çev.), *20. yüzyıl kenti*, İmge Yayınevi, Ankara.

Mert, Ceren, (2010). “İstanbul’da Bir Üçüncü Mekân Okuması: ‘Pozitif’ Titreşimler ve Babylon”, *İdeal Kent Dergisi*, Adomar Kent Araştırmaları Merkezi, Sayı 2, (ss. 86-112).

Ökten, Sadettin, (2013). İdeal Şehir Üzerine Düşünceler, *Şehir ve Düşünce Dergisi*, İstanbul, Sayı 1, (ss. 41-59).

Taşçı, Hasan, (2012). “Göçün Mekânı: Esenler ve Mekânın Değişimi”, *Göç, kentleşme ve âidiyet ekseninde Esenler’i anlamak*, Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları, İstanbul.

Yağuş, İpek, (2021). “Kadın Bedeninin Mekân Olarak Seramik Malzemeyle Yorumlanması”, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik ve Cam Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Article Info		RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ
Title of Article	The Impact of Emotional Labor on Job Satisfaction: Balçova ve Narlıdere Municipalities Example		
Corresponding Author	Özge KOCAKULA Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sultanhisar Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Programı, ozgekocakula@adu.edu.tr		
Received Date	30.07.2021		
Accepted Date	15.09.2021		
Doi Number	https://doi.org/10.35674/kent.976638		
Author / Authors	Özge KOCAKULA	ORCID: 0000-0001-2345-6789	
How to Cite	Kocakula, Ö. (2021). Duygusal Emegın İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: İzmir Balçova ve Narlıdere Belediyeleri Örneği, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages, 824-841		

Duygusal Emegın İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: İzmir Balçova ve Narlıdere Belediyeleri Örneği

ABSTRACT:

Measuring the impact of emotional labor on job satisfaction is very important in terms of evaluating the quality and effectiveness of the service produced. With the study, this effect is evaluated in terms of public employees. In this study, it was aimed to examine the effect of emotional labor on job satisfaction in the sample of municipality employees working in Balçova and Narlıdere Districts of İzmir Province. In addition, it has been examined whether emotional labor and job satisfaction levels differ according to the demographic characteristics of the employees such as gender, age, marital status, income status, experience, education level. The universe of the research is all public employees employed in İzmir Balçova and Narlıdere District Municipalities. The sampling which was selected by easy sampling method is 232 public employees who work here. Descriptive scanning model was used in the research. In this context, the survey method was used as a data collection tool in the research. The survey consists of a total of 42 questions, including 8 questions for determining demographic characteristics, 14 questions for the emotional labor scale and 20 questions for the job satisfaction scale. In the study, the distribution of the demographic and business process status of the municipal employees was handled with percentage and frequency values. In the empirical analysis of the research data, independent t-test, one-way Anova variance test, Pearson correlation, binary and stepwise regression analyses were used. As a result of the analysis, it was observed that the emotional labor perceptions did not differ in terms of demographic characteristics of the municipal employees. In addition, it was determined that job satisfaction levels did not differ in terms of employees' income and marital status. As a result of the study, it was observed that there was a positive and statistically significant relationship between emotional labor dimensions, natural behavior, and inner satisfaction and job satisfaction.

KEYWORDS: Emotional labor, job satisfaction, municipalities, public employees, organizational behavior

ÖZ:

Duygusal emeğin iş tatmini üzerindeki etkisinin ölçülmesi, üretilen hizmetin kalite ve etkinliğinin değerlendirilebilmesi açısından oldukça önemlidir. Çalışma ile bu etkinin kamu çalışanları açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu araştırmada İzmir İli Balçova ve Narlıdere İlçelerinde görev yapan belediye çalışanları örnekleminde duygusal emeğin iş tatmini üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evreni İzmir Balçova ve Narlıdere İlçe Belediye Başkanlıklarında istihdam edilen tüm kamu çalışanlarıdır. Örneklem ise burada görev yapan, kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiş 232 kamu çalışanıdır. Araştırmada betimsel tarama modeline başvurulmuştur. Bu kapsamda araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket, demografik özelliklerin tespitine yönelik 8 soru, duygusal emek ölçeği ile ilgili 14 soru ve iş tatmini ölçeği ile ilgili 20 soru olmak üzere toplam 42 adet sorudan oluşmaktadır. Araştırmada belediye çalışanlarının demografik ve iş süreci ile ilgili durumlarının dağılımları yüzde ve frekans değerleri ile ele alınmıştır. Araştırma verilerinin ampirik analizlerinde korelasyon, çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde duygusal emek boyutlarından doğal ve derinlemesine davranış ile iş tatmini arasında pozitif; buna karşın iş tatmini ile yüzeysel davranış arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Duygusal emek, iş tatmini, belediyeler, kamu çalışanları, örgütsel davranış

“Duygusal Emeğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: İzmir Balçova ve Narlıdere Belediyeleri Örneği”

GİRİŞ:

İnsanın kamusal varlığının çeşitli başlıklar altında sorunsallaştırıldığı antik çağdan günümüze, karmaşık bir varlık olarak insanı anlama, anlamlandırma ve tahminleyebilme çabaları farklı disiplinlerce sürdürülmektedir. Yönetim ve örgüt bilimi altında insana duyulan merak, sanayi devriminin başlangıç yıllarına ve özelinde Hawthorne deneyleri ile birlikte yeni bir araştırma sahası olarak açılan ‘Örgütsel Davranış’ disiplinine dayandırılma da yönetimin bilim öncesi dönemlerinde verilen antik metinlerde, tikel bir biçimde bireyin kendi öz yönetimini nasıl sürdürmesi gerektiği gibi normatif olmaktan çok tavsiye niteliğinde pek çok maddenin var olduğunu görmekteyiz. Davranış bilimleri, psikoloji, sosyoloji gibi dalların henüz var olmadığı; bilim alanında iş bölümü ve uzmanlaşmanın yaşanmasından öncelerine dayanan bu ‘sofist’ik sorgulama pratiklerinde, kendi duygularına hükmedemeyen ve dolayısıyla davranış ve duygulanım düzlemlerinde tutarsızlıklar gösteren insanların ‘sarı safra’, ‘kara safra’ gibi hastalıklara yakıştırıldığı (bkz. Burrell, 1997) bilinmektedir. Dolayısıyla insan yaşamının başlangıcından bugüne, duyguların sosyal yaşamda önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Modern yönetim bilimi altında, yönetenlerin özellikle insana ilişkin duygusal boyuta dikkat kesilmesini sağlayan Hawthorne deneyleri, sonuçları itibarı ile mekanik bir görüş ufkunun içine sıkıştırılmış olan insan kavrayışını tersyüz etmiştir. Öncesinde Herbert Simon’un 1976 yılında ortaya atılmış olduğu ‘sınırlı rasyonellik’ olgusu, ‘mekanik insan’ kavrayışına ilk darbeyi atmış olsa da sonuç itibarı ile insanın kararlarında duygusal davrandığı, rasyonel düşünemediği ve bundan dolayı rasyonel ekonomik teori kapsamında insan unsurunun ‘hesaptan düşülmesi’ gerektiği yönünde bir düşünce mirası bırakmıştır. Bu görüşün tam tersinde konumlandırabileceğimiz Mumby ve Putnam (1993: 480), ‘sınırlı duygusallık’ (*bounded emotionality*) kavramını ortaya atarak duyguların gücünün yeterince dikkate alınmadığı sonucuna varmışlar ve “Duyguların, geleneksel rasyonaliteden farklı, fakat bunu tamamlayan bir bilme yolu oluşturduğunu” öne sürmüşlerdir (Hartel, Zarbe ve Ashkanasy, 2005:3).

Günümüzde duyguların iş hayatında oynadığı rol, işverenler ve iş görenler; yönetenler ve yönetilenler olmak üzere iş dünyasının bütün paydaşları tarafından farkındalıkla kabul görmektedir. Üretim faktörlerinden beşerî sermayenin emek boyutunu uzun yıllar yalnızca kas gücünün örgütsel dönüşüm sürecindeki rolü ile sınırlı tutan Ortodoks düşüncenin aksine, emek faktörünün anlamı günümüzde kas gücünün ötesine genişletilmiştir. Örgütlerin ve beşerî sermayenin örgütlere sunduğu fiziksel sermayenin ötesinde düşünsel, bilişsel, duygusal emeğin etkileşimi neticesinde örgütsel yapıların dinamizmi giderek iyileşmektedir. En yalın hali ile duyguların örgütsel dönüşüm sürecinde fark yaratacak şekilde dahil olması anlamına gelen duygusal emek, örgütsel çıktılara önemli düzeyde etki etme ve açıklama gücüne sahiptir. Birey ve grup düzlemindeki pozitif örgütsel çıktılardan olan iş tatmini, motivasyon, örgütsel vatandaşlık gibi duyguların yanı sıra sinizm, tatminsizlik, mesleki deformasyon gibi negatif duyguların uzun dönemli örgütsel performans üzerindeki etkisi akademik çevrelerce uzun yıllardır mercek altına alınmaktadır. Bu çalışmada hem örgütsel süreçler açısından bir kaynak hem de örgütsel süreçlerin bir çıktısı olarak değerlendirebileceğimiz

duygusal emek boyutu ile yine birey düzlemindeki örgütsel çıktı olarak konumlayabileceğimiz duygulardan olan iş tatmini boyutu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Duygusal emek ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar çoğunlukla özel sektör çalışanları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmada, kamu kesiminde insan etkileşiminin en yoğun yaşandığı yer olan belediyeler araştırma evreni olarak seçilmiştir. İzmir İli Balçova ve Narlıdere İlçelerinde görev yapan belediye çalışanları örnekleminde duygusal emeğin iş tatmini üzerindeki etkisi incelenmiştir.

1. Kavramsal ve Kuramsal Açından Duygusal Emek ve İş Tatmini

1.1. Duygusal Emek

Goffman (1959), kurum ve işletmeler tarafından çalışanlarda bulunması gereken uygun davranışları gözlemleyen ilk araştırmacıdır; ancak bu duyguların yönetilmesi (duygusal emek) ile ilgili çalışmalar daha sonra gerçekleştirilmiştir. Amerikalı Sosyolog Arlie Russell Hochschild, Delta Havayolları şirketinde görev yapan kabin amirleri ve hostesler üzerinde yaptığı çalışma sonrasında kaleme aldığı ‘Yönetilen Kalp: Duygunun Ticarileştirilmesi’ (*Managed Heart: The Commercialization of Feeling*) adını taşıyan 1983 tarihli kitabında ilk defa “duygusal emek” (*emotional labor*) kavramını kullanarak, bu kavramı akademik yazına kazandırmıştır (Kruml ve Geddes, 2000:9; Chu, 2002:158).

Hochschild (1983:7), duygusal emeği; “kamusal olarak gözlemlenebilir yüz ve beden gösterimlerini ortaya çıkarabilmek için duygunun yönetilmesi” olarak tanımlamıştır. Bu çalışmayı takip eden Pekrun ve Frese (1992)’nin ‘İşte ve Başarıda Duygular’ (*Emotions in Work and Achievement*) başlıklı bölümünün, 1993 yılında ise Fineman’ın Örgütlerde Duygular (*Emotion in Organizations*) kitabının yayınlanması, ‘irrasyonel’ olduğu gerekçesi ile göz ardı edilen duyguların, örgütler alanında dikkate değer bir araştırma hattı oluşturmasına zemin hazırlamıştır. 1992 öncesinde duyguların incelenmesi, birkaç dikkate değer istisna dışında, esasen yönetim literatüründe bulunmamaktadır. Örneğin, alandaki ders kitapları, o zamandan beri büyük ölçüde bilişsel olduğu gösterilen iş tatmini faktörleri dışında, iş ortamlarında duyguların rolünü kapsamına almamıştır (Hartel, Zarbe ve Ashkanasy, 2005:2).

Duygusal emek kavramı ile ilgili akademik yazında dört temel yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar; Hochschild yaklaşımı (1983), Ashforth ve Humprey Yaklaşımı (1993), Morris ve Feldman Yaklaşımı (1996) ile Grandey Yaklaşımı (2000) olarak sıralanmaktadır.

Hochschild (1983), çalışanların özel hayatları ile çalışma hayatlarındaki duygu yönetimlerini birbirinden ayırmaktadır. Duygusal emek kavramının sadece çalışma yaşamı ile ilgili olduğunu belirterek, çalışma yaşamındaki duygu yönetimlerinin bir bedel karşılığında ve örgütçe önceden belirlenen kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir. Bu açıdan çalışanların sadece fiziki (bedeni) emekleri ve düşünsel emekleri değil, aynı zamanda duyguları da bir emek türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ortaya konan/konulacak bu emeğin de profesyonel bir şekilde gerçekleştirilmesi ve karşılığında bir ücrete tabi olması gerekmektedir.

Duygusal emek, çalışanların hizmet alanlar ile birebir etkileşim ve iletişimini -işletme hedefleri ve vizyonu doğrultusunda- kontrol altına alma ve arzulan bir kalıba uydurma faaliyetidir. Hochschild’in ifade ettiği üzere ‘duygunun ticarileştirilmesi’ ve kamusal alanda maddi ve/veya sembolik karşılığı olan bir metaya dönüştürülmesi, gerçekte hissedilmediği durumlarda ‘örgütsel alanda arzulan’ olmasından dolayı sahte duygulanımların veya duygu ifadelerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Kamusal veya özel fark etmeksizin özellikle hizmet sektörü çalışanlarının duyguları üzerinde görülen bu baskı ‘işim sahnemdir, sahneye çıkmadan önce gülümseyiniz’ şeklindeki öğretilerle karşımıza çıkmaktadır. Bu öğretilerde öne çıkan özellik, çalışanın yüzü ve beden dili ile ifade ettiği jest ve mimiklerin de örgütsel sermayenin bir parçası olduğudur. Bugün hizmet sahası fark etmeksizin pek çok kurumsal markanın ana sloganı haline gelmiş olan ‘gülümse yüzü hizmet’ anlayışı, çalışanların duygusal ifadelerinin örgütsel düzlemdeki yerini sergiler niteliktedir. Tek bir çalışanın, müşteri ile etkileşimindeki yüz ifadelerinin örgütün bütününi temsil etme gücünde olması, duyguların örgütler alanındaki önemini göstermektedir.

Hochschild (1983), duygu yönetiminin profesyonel bir yaklaşımla, belirli kurallar ve kalıplar içerisinde gayret göstererek yapılması gerektiğini belirtmektedir. Buradan hareketle çalışanların duygu yönetimleri üzerine ortaya koymaları gereken davranışları “yüzeysel davranışlar” ve “derin davranışlar” olarak iki gruba ayırmaktadır. Hochschild’a göre yüzeysel davranış; çalışanın hissettiği duyguyu değiştirmeden sadece verdiği/vereceği tepkiyi daha uyumlu hale getirmesidir (Hochschild, 1983: 36-38). Çalışan burada bir aktör gibi rol yapar ve hissettiği duygular

yerine önceden kendisine öğretilen kurumsal duyguları sergiler. Çalışan, gerçekte hissetmediği duyguları bir aktör gibi hissedencesine yaparak hizmet alanlara karşı sahneler (Hochschild, 1983: 37). Ashforth ve Humphrey (1993: 93), yüzeysel davranışları kısaca; “çalışanların jest, mimik, yüz ifadesi ve ses tonu gibi sözel ve sözel olmayan belirtileri dikkatli bir şekilde sunmasıyla elde edilen ve gerçekte hissedilmeyen duyguları taklit etmeyi içerir”, şeklinde tanımlamıştır. Derin davranış ise; hizmet alan kişinin duygu ve tavırlarının detaylı bir şekilde düşünülerek gözden geçirilmesi ve çalışanın bu duyguyu anlayıp, yaşamaya çalışması ve empati kurarak karşılık vermesidir (Hochschild, 1983: 38). Derin davranış yüzeysel davranıştan ayıran en temel fark, hizmet gören ve hizmet alan arasındaki uyumun sadece davranışlarda değil, duygularda da aranmasıdır (Oral ve Köse, 2011: 473). Daha yalın bir ifade ile çalışanların rol yapmak (yüzeysel) yerine, empati yaparak hizmet alan kişinin duygularını anlaması ve samimi bir şekilde (derinlemesine) tutum ve davranış sergilemesidir.

Hochschild (1983), meslek gruplarını kendi içerisinde “duygusal emek gerektirenler” ve “duygusal emek gerektirmeyenler” diye ikiye ayırmaktadır. Buna rağmen, her meslek grubunun kendine özgü ve derece duygu alışverişi yaşaması ve dolayısıyla da duygusal emeğin tamamen mevcut olmayacağı bir hizmet kolunun olmayacağı düşüncesiyle bu yaklaşım birçok araştırmacı tarafından eleştirilmiştir (Gosserand, 2003: 36).

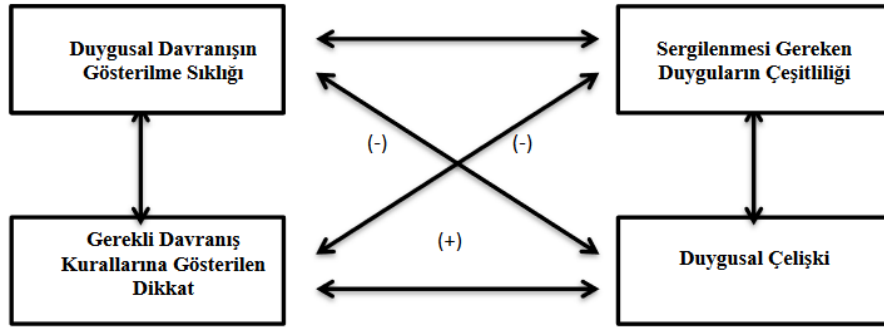
Duygusal emek ile ilgili ikinci yaklaşım Ashforth ve Humphrey tarafından geliştirilmiştir. Ashforth ve Humphrey (1993: 90), duygusal emeğin çalışanlarda uyandırdığı hislerden çok, bu duyguların hizmet alan karşı taraf üzerindeki etkisi üzerinde durmuşlardır. Bir başka ifadeyle işletmenin dış yüzü ve temsilcisi olan çalışanların, hizmet alanlara (müşterilere) olan davranışlarında anlık duyguları dikkate almayıp, ortaya koydukları tutum ve davranışları esas almışlardır. Ashforth ve Humphrey’e göre duygusal emek; “hizmet alanların (müşterilerin) işletme ve çalışanlar ile ilgili kararlarını etkileyebilen ve herkesçe gözlemlenebilen doğru (uygun) duyguların çalışanlar tarafından sergilenmesi”, olarak ifade edilmektedir (Ashforth ve Humphrey, 1993: 89-90).

Ashforth ve Humphrey, duygusal emek ile sosyal kimlik teorisi arasında ilişki kurarak duygu yönetiminde “samimi davranış” ölçütünü geliştirmiştir. Hochschild tarafından ortaya konulan “yüzeysel davranış boyutu” ve “derinlemesine davranış boyutu” ayrımı yerine, çalışanlar tarafından hizmet alanlara karşı “samimi davranış boyutu” esas alınmaktadır. Samimi davranış; “işletmenin/kurumun belirlediği duygusal davranış kuralları ile çalışanların gerçek duygularının uyum göstermesi” (Ashforth ve Humphrey, 1993: 90), şeklinde açıklamışlardır. Yazarlara göre çalışanların samimi davranışları, hizmet alanlar tarafından da ne kadar samimi olarak algılanırsa başarı seviyesi ve iş tatmin düzeyi o derece artmaktadır. Bu durumda çalışanlar ile hizmet alanlar arasında gerçekleşebilecek olası sorunların daha en baştan önleneyeceği, çalışanların görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirmelerinde önemli kolaylıklar sağlayacağı, bu sebeple de çalışanların öz yeterlilik düzeylerinin artacağı iddia edilmiştir (Ashforth ve Humphrey, 1993: 94-97).

1.1.1. Duygusal Emek Boyutları

Morris ve Feldman (1996) tarafından kaleme alınan “Duygusal Emeğin Boyutları, Öncülleri ve Sonuçları” adlı çalışma duygusal emek konusunda geliştirilen üçüncü temel yaklaşımı ortaya koymuştur. Bu yaklaşımda duygusal emek kavramı; çevre etkileşimi ve sosyal normlar ile birlikte ele alınarak, diğerlerinden farklı olarak “süreç” ön plana çıkarılmış ve duygusal emeğin sonuçlarına odaklanılmıştır. Yazarlar duygusal emeği; “kişiler arası işlemler sırasında örgütsel açıdan arzulanan duyguları ifade etmek için gereken çaba, planlama ve kontrol” olarak tanımlamışlardır (Morris ve Feldman, 1996: 987). Morris ve Feldman (1996: 993), duygusal emeği bütüncül bir şekilde ele almak yerine, değişen koşullara göre şekillenecek i) duygusal davranışın gösterilme sıklığı, ii) gerekli davranış kurallarına gösterilen dikkat, iii) sergilenmesi gereken duyguların çeşitliliği ve iv) duygusal çelişki olmak üzere dört farklı alt boyutta ele almışlardır. Söz konusu alt boyutlar ve aralarındaki ilişki Şekil 1’de gösterilmektedir. Bu modele göre duygusal emek çok yönlüdür ve değişkenlik özelliğine sahiptir. Değişen ortam, koşul ve durumlara göre duygusal emeğin boyutu ve tanımı da değişmektedir. Ekman (1973) tarafından “gösterim kuralları” olarak tanımlanan bu tür “uygun duygusal gösterim normları”, ortaya çıkan hangi durumda, hangi duyguların, ne şekilde sergileneceğini belirtmektedir (Morris ve Feldman, 1996:988). Görüldüğü gibi insana ait duyguların deterministik dünya kavrayışına uygun düşmemesinden dolayı, duyguların yönetim sürecinin nesnesi haline dönüştürülmesi çabasında arzu edilmeyen sonuçlar yaşanabilmektedir.

Şekil 1. Duygusal Emek Alt Boyutları

Kaynak: Morris ve Feldman (1996: 993)

Grandey (2000:97) duygusal emek ile ilgili daha önce ortaya konan her üç yaklaşımı da değerlendirerek kavrama yeni bir boyut (duygu düzenleme) ve yaklaşım getirmiştir. Yazar duygusal emek kavramını; “*örgütsel hedefler için hem duyguları hem de ifadeleri düzenleme süreci*” olarak tanımlamıştır. Grandey (2000:95), duygusal düzenlemeyi, duygusal emeğin işleyişini anlamak için yol gösterici bir unsur olarak ele alarak, çalışanların kurumsal kurallar çerçevesinde duygularını ortaya koyma biçimlerini ayarlayabileceklerini (düzenleyebileceklerini) belirtmiştir. Bu bağlamda “yüzeysel duygusal emek” davranışın kontrolü, “derinlemesine duygusal emek” ise hislerin kontrolünü kapsamaktadır.

Duygu düzenleme, gelişimsel psikoloji disiplini, özellikle bilişsel davranışçı terapi alanında üzerinde önemle durulan konulardan biridir. Gross (1998:275) duygu düzenlemeyi, “*bireylerin sahip oldukları hangi duygulara, hangi etkilenimler neticesinde, ne zaman sahip olduklarını ve bu duyguları nasıl deneyimlediklerini ve ifade ettiklerini belirten süreçler*” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanıma dayanarak, duygu düzenlemede bilindik hedeflerin olumsuz duyguları bastırma ve olumlu duyguları artırma şeklinde karşımıza çıktığını belirten Gross (1998:286), bunun tam tersinin de aynı ölçüde geçerli olduğunu savunmaktadır. Buna göre, anlık örgütsel ihtiyaçlar doğrultusunda, olumlu olan duyguların da gizlenmesi ve/veya bastırılması gerekli olabilmektedir. Örneğin, nasıl ki düğün için organizasyon hizmetleri veren bir kuruluştaki çalışanın olumsuz duygularını düğün esnasında dışa vurması uygunsuz karşılanacaktır; cenaze hizmetleri sunan bir işletme çalışanın, o anki duygu durumu neşeli olsa dahi bunu cenaze hizmetinin alıcısı konumunda bulunan kişilere göstermesi aynı oranda uygunsuz karşılanacaktır.

Verili örgütsel hedefler ile çalışanın ihtiyaç anındaki duygu durumu arasındaki açıklık, çalışanın belirli bir oranda “*Rol Yapma*” gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Rol yapma davranışının boyutlarını “yüzeysel rol yapma” (*deep acting*) ve “derinlemesine rol yapma” (*surface acting*) ayrımını getirerek inceleyen Hochschild derinlemesine rol yapmayı “*kendini başkalarını aldatmak kadar aldatmak*”; yüzeysel rol yapmayı ise “*gerçekte hissettiklerimiz hakkında diğerlerini aldatmak ama kendini aldatmamak*” (Hochschild, 1983:36-38) olarak tanımlamıştır. Verili örgütsel hedefler ile çalışanın ihtiyaç anındaki duygu durumu arasında uyum olması halinde ise söz konusu olan rol yapma değil, doğal davranıştır. Rol yapma davranışının üçüncü boyutu olarak görülen doğal davranış, Asforth ve Humhrey (1993)’in, Hochschild’in yüzeysel ve derin rol yapma boyutuna getirdikleri eleştiri kapsamında literatüre kazandırılmıştır. Rol yapma davranışında, verili örgütsel durumun yüzeysel ya da derinlemesine rol yapma davranışını gerektirmesinin yanı sıra, çalışanın rol yapma davranışını hangi sıklıkla ve ne sürede sürdüreceği de ayrıca dikkate alınmalıdır. Çalışanların hizmet alıcıları ile etkileşim sıklığı ve süresi bu noktada rol yapma davranışının etkileşimi ve süresini belirlemektedir. Etkileşim süresi ve sıklığı arttığında rol yapma davranışı da artacağı için daha fazla duygusal emek sarf edilecektir. Benzer şekilde sergilenmesi gereken duyguların çeşitliliği arttıkça, ortaya konulması gereken duygusal emek de artacaktır.

Duygusal emeğin gerek kurumlar ve gerekse de çalışanlar üzerinde hem olumlu hem de olumsuz sonuçları ortaya çıkabilmektedir. Bu açıdan duygusal emek insan kaynağı açısından çalışanların motivasyon, performans, kurumsal bağlılıkları, iş tatmini, tükenmişlik ve rol çatışması düzeylerine doğrudan etki etmektedir. Bu bağlamda duygusal emeğin çalışanlar açısından ortaya çıkan olumsuz yönlerinin önlenmesi, ortadan kaldırılması ya da en düşük düzeye

indirgenmesi kurumların etkin ve verimli bir şekilde sürekliliklerini devam ettirebilmeleri için hayati önem taşımaktadır.

1.2. İş Tatmini

Örgütler alanında çalışılmış olan ilk duygu olma özelliğini taşıyan iş tatmini konusu, duygusal emeğin uzun dönemli sonuçları arasında sayılmaktadır (bkz. Gradney, 2000). Genel olarak tatmin, bireyin beklentileri ile elde ettiği sonuçları karşılaştırdığında bilinçli ya da bilinçsiz olarak sergilediği pozitif tutum olarak tanımlanabilir. Bu durumda iş tatmini, bireyin yaptığı iş ve işi yaptığı örgütsel çevreye yönelik beklentileri ile elde ettiği sonuçları karşılaştırdığında ortaya çıkan olumlu duygu durumu olarak kavramsallaştırılabilir. Bu kavramsallaştırmamıza dayanarak iş, örgütsel çevre ve birey üçlüsünün etkileşiminden doğan sayısız faktörün iş tatmini duygusunu ortaya çıkarmada beraberce etki ettiğini söylemek mümkündür. Altunoğlu ve Karaman (2005: 86), sayısız faktörün yanı sıra örgütsel yapıdaki davranışsal, yapısal ve demografik faktörlerin iş tatmini üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır.

Bu olumlu duygunun yokluğunda ortaya çıkan örgütsel sonuç ise iş tatminsizliği olarak karşımıza çıkmaktadır. İş tatmini yüksek olan çalışanların bir işi başarmaya yönelik motivasyonlarının yüksek, işi tamamlama süresinin kısa, örgütsel vatandaşlık olarak kavramsallaştırılan aidiyet duygusunun yüksek ve dolayısıyla işten ayrılma niyetinin düşük olduğu gözlemlenmektedir. Liderlik ve yönetim yapısı, iletişim ağları, sosyal networkler, personel güçlendirme gibi insan kaynakları ve örgüt politikaları, örgütün stratejik amaçları ile çalışanın kişiliği arasındaki uyumun yüksek olduğu durumlarda iş tatmini yüksek olacaktır. Diğer taraftan iş doyumunun olmadığı ya da son derece düşük olduğu durumlarda işin tamamlanması için geçen sürenin uzadığı, örgütsel amaçlardan uzaklaşarak amaçlarda bireyselleşmeye doğru gidildiği, örgütsel aidiyet duygusu ile beraber sosyal yaşam ve aile yaşamındaki iyi oluş halinin zayıfladığı ve hayatın tümüne yayılan duygusal çökkünlüğün baş gösterdiği görülmektedir. Yönetim felsefesi ve örgüt kültürünün çalışanla örtüşmediği durumlarda birey ve örgüt arasındaki örtük ya da açık çatışmalar iş tatminsizliğinin temel kaynağı olarak anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra bireyin içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevre ile örgüt çevresinin örtüşmemesi; bireyin potansiyel gelişiminin yaptığı işin doğası gereği ortaya çıkamaması, bireyin yaptığı işin yöneticilerin ve meslektaşlarının gözünde takdir görmemesi ya da değersizleştirilmesi benzer şekilde çalışan açısından iş tatminsizliği ile sonuçlanacaktır.

Temel insan ihtiyaçlarını başarma ve bu başarı sonucunda elde edilen psikolojik gelişmeye dayalı olarak Herzberg (1987) iş tatminini etkileyen faktörleri içsel ve dışsal faktörler olarak ikiye ayırmıştır (Karaman ve Altunoğlu, 2007: 110). İçsel iş tatmininin yordayıcıları daha çok bireyin kendi psiko-sosyal faktörleri ile yaptığı iş arasındaki etkileşimlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin yaptığı işteki özerklik derecesi, kişisel potansiyelini ortaya çıkarma kapasitesi, başarı ve ödüllendirilme algısı, sorumluluk almada isteklilik duyma düzeyi gibi unsurlar içsel tatmini etkileyen unsurlardır. Diğer taraftan, bireyin kontrol gücünün son derece sınırlı olduğu örgütün iç ve dış çevresine ilişkin unsurlar, bireyin dışsal iş tatmini üzerinde etkili olabilmektedir. Örgütün benimsemiş olduğu ücretlendirme, atama ve yükseltme, yönetim felsefesi, iş teminatı gibi konulardaki politikalar; fiziksel ve sosyal çalışma koşulları, sosyal güvence kapsamı türünden faktörler, bireyin dışsal iş tatmini üzerinde etkili olabilmektedir.

2. Literatür Taraması ve Araştırmanın Hipotezleri

Literatürde iş tatmini ve duygusal emek üzerine yapılan erken araştırmalarda, duygusal emeğin genel olarak çalışan üzerinde yıkıcı sonuçları olduğu ve dolayısı ile iş tatminini olumsuz yönde etkilediği kanısı bulunmaktaydı. İzleyen yıllarda ise bu konudaki araştırmaların çoğalmasıyla iş tatmini ile duygusal emek arasında negatif yönde ilişkilerin varlığını ortaya koyan çalışmalar olduğu gibi pozitif yönde ilişkilerin varlığını ortaya koyan çalışmalara da rastlanmaktadır.

Duygusal emeğin literatürde öncüsü olan Hochschild (1983) tarafından bir havayolu şirketinde yapılan araştırmada, işletmenin, çalışanlarının duygusal emeğini maddi kazanç sağlayan bir değer olarak görmesi nedeniyle, çalışanların işten kendini soyutlama, tükenmişlik ve yabancılaşmaya dayalı iş tatminsizliği yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bulan, Erickson ve Wharton (1997) hizmet sektörü çalışanları üzerinde yaptıkları araştırmada, duygusal emeğin iş tatminini olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Duygusal emeği izlenim yönetimi kapsamında duyguların yönetimi olarak ele alan Parkinson (1991), kuaför çırakları üzerinde yapmış olduğu araştırmada duygusal emeğin iş tatminini olumsuz etkilediğini bulgulamıştır. Orta ölçekteki devlet üniversitelerindeki çalışanlar üzerinde yaptıkları araştırmada, Pugliesi ve Shook (1997) benzer şekilde duygusal emek ile iş tatmini arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu öne sürmüştür. Pugliesi (1999) tarafından yapılan bir diğer araştırmada da duygusal emeğin, sıkıntı ve iş stresi algılarını arttırması

nedeniyle iş tatminini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Morris ve Feldman (1997), bir önceki çalışmalarında tanımlamış oldukları duygusal emeğin dört boyutu üzerinden, askerler, hemşireler ve borç tahsilat şirketi çalışanları olarak farklı hizmet sektörü çalışanları ile duygusal emeğin sonuçlarını araştırdıkları çalışmada, duygusal emek ile iş tatmini arasında olumsuz bir ilişkinin olduğunu bulgulamışlardır. Kaur ve Malodia (2017)'nin Punjab (Hindistan) hastanelerinde çalışan kişiler üzerinde yaptığı araştırmada duygusal emek ve iş tatmini arasında negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Konu ile ilgili diğer literatür çalışmaları da detaylı incelendiğinde, yapılan araştırmalarda yine duygusal emek ile iş tatmini arasında negatif bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Gosserand, 2003; Grandey, 2000; Yalçın, 2012; Karakaş ve Gökmen, 2018; Dündar, 2019). Temel olarak, araştırmalar yüzeysel eylemde bulunan ve sonuç olarak duygusal uyumsuzluk yaşayan çalışanlar için duygusal emek ve iş tatmini arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan, sayıca az olmakla birlikte; bu bulguların tam tersinin de geçerli olduğunu ortaya koyan araştırmalar mevcuttur. Örneğin, Wharton (1993) hastane ve banka çalışanları üzerinde yapmış olduğu araştırmada, duygusal emek ile iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Benzer şekilde Lu, Shih ve Chen (2013) otel çalışanları üzerinde yaptıkları araştırmada yoğun duygusal emek kullanımının daha yüksek iş tatmini ile sonuçlandığını göstermektedir. Söylemezoğlu (2019) tarafından İstanbul'da banka çalışanları üzerinde yapılan araştırmada duygusal emek ve iş tatmini arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Yine Tolich (1993), Adelman (1995), Savaş (2012) ile Sy, Tram ve O'Hara (2006) tarafından yapılan araştırmalarda da duygusal emek ve iş tatmini arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu çalışmalar, duygusal emek ile iş tatmini arasında genel anlamda pozitif korelasyon olduğunu bulgulayan literatürdeki ender çalışmalardandır.

Literatürde duygusal emek ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda çalışan davranışının boyutunun (yüzeysel – derinlemesine) iş tatminine olan etkiyi farklılaştırdığı görülmüştür. Johnson (2007) ile Ghalandari ve Jogh (2012)'un hizmet sektörü çalışanları üzerinde yaptıkları araştırmalarda, Rutter ve Fielding (1988)'in hapisane çalışanları üzerinde yaptığı araştırmada, Özbıngöl (2013)'ün Türkiye'deki 12 üniversiteden akademisyenler üzerinde yaptığı araştırmada, Zhang ve Zhu (2008)'nun 10 Çin üniversitesinde görev yapan İngilizce öğretmenleri üzerinde yaptığı araştırmada, Apsara ve Arachchige (2016)'in Sri Lanka'nın Kolombo bölgesinde görev yapan öğretmenler üzerinde yaptığı araştırmada, Mengenci (2015)'nin Yalova'da görev yapan öğretmenler üzerinde yaptığı araştırmada, Bulgurcu Gürel ve Çetinkaya Bozkurt (2016)'un Aydın Nazilli'de görev yapan öğretmenler üzerinde yaptığı araştırmada, Pala ve Tepeci (2014), Genç ve Gümüş (2017) ile Kınır, Bilen ve Karakaş (2015)'in otel çalışanları üzerinde yaptığı araştırmalarda yüzeysel davranışın iş tatmini ile negatif yönlü ve anlamlı, derinlemesine davranışın ise iş tatmini ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Davranış boyutunun (yüzeysel – derinlemesine) iş tatminine olan etkisinin yukarıdaki gibi tespit edilemediği, kısmen ilişki kurulabildiği araştırma sonuçlarına da rastlanılmaktadır. Yang ve Chang (2008)'in Tayvan'da hemşireler üzerinde yaptığı araştırmada, Yalçın (2010)'in Türkiye'de garsonlar üzerinde yaptığı araştırmada, Torland (2011)'in Avustralya'da turistik tur liderleri üzerinde yaptığı araştırmada, Yeşil ve Mavi (2018)'nin Kahramanmaraş'ta belediye çalışanları üzerinde yaptığı araştırmada ve Kolbaşı (2019)'nin Denizli'de özel okul öğretmenleri üzerinde yaptığı araştırmada yüzeysel davranış ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki kurulamamış, sadece derinlemesine davranışın iş tatmini ile anlamlı ve pozitif ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Oral ve Köse (2011)'nin Manisa'da hekimler üzerinde yaptığı araştırma ile Bağcı ve Akbaş (2019)'in bir özel bankanın beş ildeki şubelerindeki çalışanlar üzerinde yaptığı araştırmada derinlemesine davranış ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki kurulamamış, yalnızca yüzeysel davranışın iş tatmini ile anlamlı ve negatif ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cheung, Tang ve Tang (2011)'in Çin'de öğretmenler üzerindeki yaptığı araştırmada ise hem yüzeysel hem de derinlemesine davranış ile iş tatmini arasında bir ilişki kurulamamıştır. Bunlara rağmen, samimi davranış ile iş tatmini arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Johnson ve Spector (2007) tarafından yapılan araştırmada da her iki davranış boyutunun iş tatmini ile ilişkisi saptanamamıştır.

Çalışanların davranış boyutu (yüzeysel- derinlemesine) ile iş tatmini arasındaki ilişkinin tespitinde literatürde genel çıkarımla uyum olmayan az sayıda sonuçlarla da karşılaşmıştır. Pandey ve Singh (2016)'in Hindistan'da kadın toplum sağlığı çalışanları üzerinde yaptığı araştırmada yüzeysel davranışın iş tatmini ile pozitif yönlü ve anlamlı, derinlemesine davranışın ise iş tatmini ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca Gürsoy, Boylu ve Avcı (2011)'nin turizm öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada her iki davranış biçimi ile iş tatmini arasında negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Bununla birlikte Çelik ve Topsakal (2016)'in Antalya'da otel

çalışanları üzerinde yaptığı ve Yin (2012)'in Çin'de öğretmenler üzerinde yaptığı araştırmalarda da her iki davranış şeklinin iş tatmini ile pozitif bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte literatürde duygusal emek ile iş tatmini arasında herhangi bir ilişkiye rastlamayan çalışmalar da bulunmaktadır. Özen ve Yüceler (2019) sağlık çalışanları üzerinde yaptıkları araştırmada duygusal emek ile iş tatmini arasında herhangi bir ilişkiye rastlamazken, duygusal emeğin alt boyutlarından olan doğal duyguların ifadesi ile iş tatmininin alt boyutları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğunu bulgulamışlardır. Bıçkes, Yılmaz, Demirtaş ve Uğur (2014), öğretmenler üzerinde yaptıkları araştırmada, duygusal emek ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişkiye rastlayamamıştır.

Duygusal emek ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürdeki kavramsal ve ampirik çalışmaların ışığında araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi geliştirilmiştir:

Hipotez 1 (H1): Yüzeysel rol yapma ile iş tatmini arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 2 (H2): Derinden rol yapma ile iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 3 (H3): Doğal duygular ile iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

3. İzmir Balçova ve Narlıdere Belediyelerinde Alan Araştırması

Duygusal emeğin iş tatmini üzerindeki etkisinin ölçülmesi, üretilen hizmetin kalite ve etkinliğinin değerlendirilebilmesi açısından oldukça önemlidir. Çalışma ile bu etkinin kamu çalışanları açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu araştırmada İzmir İli Balçova ve Narlıdere İlçelerinde görev yapan belediye çalışanları örnekleminde duygusal emeğin iş tatmini üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Duygusal emeğin iş tatmini üzerindeki etkisini kamu çalışanları özelinde ve yine İzmir İli içerisinde yer alan Balçova ve Narlıdere belediyeleri örnekleminde incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle konu ile ilgili akademik yazında yer alan çalışmalar ve elde edilen sonuçlarına kısaca değinilmiştir. Sonrasında ise araştırmanın metodolojisi, analiz ve bulgularına yer verilmiştir.

3.1. Materyal ve Metot

Bu araştırma, duygusal emek ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi inceleyen tanımlayıcı türde bir çalışmadır. Çalışmanın konusuna uygun olarak, araştırmanın evreni İzmir Balçova ve Narlıdere İlçe Belediye Başkanlıklarında istihdam edilen tüm kamu çalışanlarıdır. Örneklem ise burada görev yapan, kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiş 232 kamu çalışanıdır. Araştırmada betimsel tarama modeline başvurulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçeklerin basıklık ve çarpıklık değerlerine dayanarak normal dağılım gösterdiği bulgusundan yola çıkılarak, araştırma hipotezlerinin test edilmesinde tek yönlü varyans analizi, Pearson korelasyon analizi ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Araştırma bulgularının değerlendirilmesinde %95 güven aralığı dikkate alınmış olup; araştırma kapsamında kullanılan ölçekler ve bu ölçeklere ilişkin alt boyutlarının iç tutarlılığının tespit edilmesinde Cronbach Alpha katsayısı dikkate alınmıştır.

3.2. Veri toplama Aracı ve Kullanılan Ölçekler

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket, demografik özelliklerin tespitine yönelik 8 soru, duygusal emek ölçeği ile ilgili 14 soru ve iş tatmini ölçeği ile ilgili 20 soru olmak üzere toplam 42 adet sorudan oluşmaktadır. Anketin uygulanmasına yönelik gerekli izinler yetkili makamlardan alınmıştır.

- 3.2.1. *İş Tatmini Ölçeği* ($\alpha=.84$): Weiss vd. (1967) tarafından geliştirilmiş olan Minnesota İş Tatmini Ölçeği'nin, Türkiye'de en sık kullanılan Türkçe uyarlama olan Baycan (1985) tarafından çevirisi yapılan ve orijinalinde 100 soru olmasına karşın kısa formunda 20 soru bulunan versiyonu kullanılmıştır. 5'li Likert tipi ölçeğin bir örneği olan bu ölçekte içsel iş tatmini ve dışsal iş tatmini olmak üzere iki farklı alt boyut yer almaktadır. İçsel iş tatmini puanı 1-4 ve 7-11 arası (4 ve 11 dahil) ile 15, 16 ve 20 numaralı sorular olmak üzere toplam 12 soruyla değerlendirilirken; dışsal iş tatmini puanı 5-14 arası (14 dahil) ve 17-19 arası (19 dahil) numaralı sorular olmak üzere toplam 8 soruyla değerlendirilmektedir. Genel iş tatmini düzeyinin hesaplanabilmesi için ölçekten alınan toplam puanın 20'ye bölünmesi gerekirken; alt boyutlarındaki tatmin düzeyinin hesaplanması için yine alt boyutları

oluşturan sorulardan alınan toplam puanların soru sayılarına bölünmesi gerekmektedir. 0-25 puan arası düşük iş tatminini, 26 – 74 puan arası normal iş tatminini, 75 ve üzeri puan yüksek iş tatminini göstermektedir (Tüzün, 2002). Ölçeğin bütün olarak Cronbach Alpha katsayısı $\alpha = 0.84$ olarak hesaplanırken alt boyutlarından içsel iş tatmini boyutu için $\alpha = 0.79$; dışsal iş tatmini boyutu için ise $\alpha = 0.87$ olarak hesaplanmıştır.

3.2.2. Duygusal Emek Ölçeği ($\alpha = .89$): Belediye çalışanlarının duygusal emek düzeylerinin tespit edilmesine yönelik kullanılmış olan Duygusal Emek Ölçeği, Diefendorff vd. (2005) tarafından geliştirilmiş olup, Türkçeye uyarlaması ile geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Basım ve Beğenirbaş (2012) tarafından yapılmıştır. Ölçek; yüzeysel rol yapma, derinden rol yapma ve doğal duyguların ifadesi olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Toplamda 14 sorudan oluşan bu ölçekteki 1 ile 7 arasında numaralandırılmış maddeler yüzeysel rol yapma davranış alt boyutunu; 8, 9, 10 ve 11 numaralı maddeler derinden rol yapma davranışı alt boyutunu 12-14 arasında bulunan maddeler ise doğal duyguların ifade edilmesini ölçmektedir. Bütün olarak ölçeğin bu çalışmadaki Cronbach Alpha katsayısı 0,89; yüzeysel rol yapma davranışı alt boyutu için $\alpha = .92$, derinden rol yapma davranışı alt boyutu için $\alpha = .78$, doğal davranış alt boyutu için ise $\alpha = .94$ olarak hesaplanmıştır.

3.3. Analiz ve Bulgular

Verilerin analizi SPSS paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada belediye çalışanlarının demografik ve iş süreci ile ilgili durumlarının dağılımları yüzde ve frekans değerleri ile ele alınmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1’de paylaşılmıştır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bulgular

	Özellikler	N	%
Cinsiyet	Kadın	71	57,7
	Erkek	52	42,3
Yaş	18-25	18	14,6
	26-35	85	69,1
	36-50	20	16,3
Medeni Durumu	Evli	57	46,3
	Bekar	66	53,7
Eğitim	Lise ve altı	25	20,3
	Ön lisans	38	30,9
	Lisans	47	38,2
	Lisansüstü	13	10,6
Gelir	2500 TL ve altı	23	18,7
	2501 TL-3500 TL	60	48,8
	3501 TL-5000 TL	27	22,0
	5001 TL ve üzeri	13	10,6
Kıdem	1-3 yıl	50	40,7
	3-5 yıl	24	19,5
	5-10 yıl	30	24,4
	10 yıl üzeri	19	15,4
Mevcut Şirketteki Çalışma Yılı	1-3 yıl	96	78,0
	3-5 yıl	12	9,8
	5-10 yıl	10	8,1
	10 yıl üzeri	5	4,1
Unvan	Çalışan	110	89,4
	Yönetici	13	10,6

Sonuçlar incelendiğinde belediye çalışanlarının önemli bir bölümünün 26-35 yaş arasında olduğu ve mevcut kurumunda 3 yıldan daha az süredir çalıştığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte belediye çalışanlarının yarısından fazlası kadın ve bekarıdır. Ayrıca belediye çalışanlarının %38,2'si lisans mezuniyetine, %40,7'si 1-3 yıl arası kıdeme ve %48,8'i 2501 TL-3500 TL arası gelire sahiptir.

Tablo 2. Duygusal Emek ile İş Tatmini Arasındaki İlişkinin Gösterilmesinde Kullanılan Parametreler Arasındaki İlişkilere ait Pearson Korelasyon Katsayıları (r)

	İş tatmini	İçsel iş tatmini	Dışsal iş tatmini	Yüzeysel rol yapma	Derinden rol yapma	Doğal duyguların ifadesi
İş tatmini	1	0,935**	0,891**	-0,325**	0,167*	0,479**
İçsel iş tatmini		1	0,673**	-0,361**	0,107	0,554**
Dışsal iş tatmini			1	-0,216**	0,213**	0,291**
Yüzeysel rol yapma				1	0,279**	-0,219**
Derinden rol yapma					1	0,208**
Doğal duyguların ifadesi						1

** : Korelasyon 0,01 düzeyinde önemlidir.

* : Korelasyon 0,05 düzeyinde önemlidir.

N: 232

Tablo 2'de korelasyon analizi ile duygusal emek ile iş tatmini ve alt boyutları arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Yapılan analizler sonucunda; iş tatmini ile, içsel tatmin ($r=0,935$), dışsal tatmin ($r=0,891$) ve duygusal emeğin alt boyutları olan doğal davranış ($r=0,479$) ($P<0,01$) ve derin davranış ($r=0,167$) arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunurken ($P<0,05$), yüzeysel davranış ($r=-0,325$) ile negatif yönde korelasyon bulunmaktadır ($P<0,01$).

İş tatmininin alt boyutlarından olan içsel tatmin ile; dışsal tatmin ($r=0,673$) ve duygusal emeğin alt boyutlarından olan doğal davranış ($r=0,554$) arasında pozitif yönde yüzeysel davranış ($r=-0,361$) ile negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır ($P<0,01$), derin davranış arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($P>0,05$).

İş tatmininin bir diğer alt boyutu olan dışsal tatmin ile; iş tatmini ($r=0,891$) ve içsel tatmin ($r=0,73$) arasında anlamlı bir ilişki bulunurken; duygusal emeğin bütün alt boyutları ile (yüzeysel davranış ($r=-0,216$), derin davranış ($r=0,213$), doğal davranış ($r=0,291$) benzer şekilde anlamlı bir ilişkinin bulunduğu anlaşılmakta olup, bu ilişkilerden sadece yüzeysel davranışın negatif yönde olduğu belirlenmiştir ($P<0,01$).

Duygusal emeğin alt boyutlarından yüzeysel davranış ile; iş tatmini ($r=-0,325$), içsel tatmin ($r=-0,361$), dışsal tatmin ($r=-0,216$) ile duygusal emeğin diğer alt boyutları olan derin davranış ($r=0,279$) ve doğal davranış ($r=-0,291$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığı bulgulanmıştır. Yüzeysel davranış boyutu ile iş tatmini ve alt boyutları olan içsel ve dışsal tatmin arasındaki ilişkinin negatif yönlü; aynı şekilde yüzeysel davranış ile doğal davranış arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu gözlemlenirken; derin davranış ile arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir ($P<0,001$).

Yine duygusal emeğin bir diğer alt boyutu olan derin davranış ile; dışsal tatmin ($r=0,213$), yüzeysel davranış ($r=0,279$), doğal davranış ($r=0,208$) ($P<0,001$) ile anlamlı ve pozitif yönde ve ayrıca benzer şekilde derin davranış ile iş tatmini ($r=0,167$) arasında anlamlı ve pozitif yönde bir korelasyon ($P<0,05$) bulgulanırken; içsel tatmin ile ($r=0,107$) istatistiksel olarak önemli bir ilişkinin varlığına rastlanılmamaktadır.

Duygusal emeğin son alt boyutu olan doğal davranış ile; iş tatmini ($r=0,479$) ve alt boyutları olan içsel tatmin ($r=0,554$) ile dışsal tatmin ($r=0,291$) arasında ve ayrıca duygusal emeğin diğer alt boyutları olan yüzeysel davranış ($r=-0,219$) ile derin davranış arasında ($r=0,208$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu anlaşılmaktadır ($P<0,01$). Doğal davranış ile yüzeysel davranış arasında negatif bir korelasyon gözlenirken ele alınan tüm diğer

boyutlar ile pozitif korelasyon gözlemlenmiştir. Söz konusu bulgulara dayanarak, analiz sonuçlarının araştırma hipotezlerinin tamamını (H1, H2, H3) desteklediği görülmektedir.

Tablo 3.1. Duygusal Emeğin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi

ANOVA ^a						
Model	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F Değeri	Önem Derecesi	
1	Regresyon	24,226	3	8,075	33,247	0,000 ^b
	Atık	55,378	228	0,243		
	Toplam	79,604	231			

a. Bağımlı Değişken: İş Tatmini

b. Tahmin Edici Değişken: Doğal duyguların ifadesi, Derinden rol yapma, Yüzeysel rol yapma

Tablo 3.1'de yer alan Anova analizi sonuçlarından da anlaşılacağı üzere, duygusal emeğin iş tatmini üzerindeki etkisini gösteren bu model istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. İş tatmininin duygusal emek (doğal davranış, derin davranış ve yüzeysel davranış) ile arasındaki bağlantıyı açıklamada bu model önemli bir modeldir (F(3,228)=33,247; P<0,001**). Yapılan regresyon analizi neticesinde regresyon denklemi;

İş tatmini=2,61-0,227. Yüzeysel davranış+0,143. Derin davranış+0,254. Doğal davranış

şeklinde oluşturulmuştur. Bu modelde yüzeysel davranış, doğal davranış ve derin davranış değişkenlerinin katsayısı önemli (P<0,001) bulunmuştur.

Tablo 3.2. Duygusal Emeğin İçsel Tatmin Üzerindeki Etkisi

ANOVA ^a						
Model	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F Değeri	Önem Derecesi	
1	Regresyon	31,111	3	10,370	45,317	0,000 ^b
	Atık	52,176	228	0,229		
	Toplam	83,286	231			

a. Bağımlı Değişken: İçsel İş Tatmini

b. Tahmin Edici Değişken: Doğal duyguların ifadesi, Derinden rol yapma, Yüzeysel rol yapma

Tablo 3.2. içsel tatmin ile duygusal emek arasında kurulan modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. İçsel tatminin duygusal emek (doğal, derin, yüzeysel) ile arasındaki bağlantıyı açıklamada bu model önemli bir modeldir (F(3,228)=45,317 P<0,001). Yapılan regresyon analizi sonucunda elde edilen verilere dayalı olarak oluşturulan regresyon denklemi;

İçsel tatmin= 2,65-0,227. Yüzeysel davranış+0,075. Derin davranış+0,323. Doğal davranış

şeklinde. Bu modelde yüzeysel ve doğal davranış değişkenlerinin katsayısı önemli (P<0,001), derin davranış değişkeninin katsayısı önemsiz bulunmuştur (P>0,05).

Tablo 3.3. Duygusal Emeğin Dışsal Tatmin Üzerindeki Etkisi

ANOVA ^a						
Model	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Ortalama Kare	F Değeri	Önem Derecesi	
1	Regresyon	17,990	3	5,997	14,294	0,000 ^b
	Atık	95,651	228	0,420		
	Toplam	113,641	231			

a. Bağımlı Değişken: Dışsal İş Tatmini

b. Tahmin Edici Değişken: Doğal duyguların ifadesi, Derinden rol yapma, Yüzeysel rol yapma

Tablo 3.3. dışsal tatmin ile duygusal emek arasında kurulan modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Dışsal tatminin duygusal emek (doğal, derin, yüzeysel) ile arasındaki bağlantıyı açıklamada bu model önemli bir modeldir (F(3,228)=14,294 P<0,001). Yapılan regresyon analizi sonucunda elde edilen verilere dayalı olarak regresyon denklemi;

$$\text{Dışsal tatmin} = 2,56 - 0,228 \cdot \text{Yüzeysel davranış} + 0,244 \cdot \text{Derin davranış} + 0,150 \cdot \text{Doğal davranış}$$

şeklinde oluşturulmuştur. Bu modelde Yüzeysel, doğal ve derin değişkeni katsayısı önemli (P<0,001) bulunmuştur.

SONUÇ:

Kamu çalışanlarında duygusal emeğin iş tatmini üzerindeki etkisini sorunsallaştıran bu çalışmanın bulguları, duygusal emek ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında yapılmış olan analizler, genel olarak iş tatmininin duygusal emeğin doğal davranış ve derin rol yapma davranış boyutları ile pozitif; yüzeysel rol yapma davranışı ile negatif yönde ilişkide olduğunu ortaya koymaktadır. İş tatminin içsel ve dışsal tatmin alt boyutları için de söz konusu ilişkilerin aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. İş tatminin alt boyutlarından içsel tatmin üzerinde duygusal emeğin etkisinin çok daha fazla olduğu anlaşılrken; dışsal tatmin söz konusu olduğunda bu oranın düşmekle birlikte hala yüksek bir açıklama gücü taşıdığı anlaşılmaktadır.

Analizlerden çıkarılan bu sonuçlar, kamu çalışanlarının doğal davranışlarını sergileyebildikleri çalışma ortamına sahip olduklarında iş tatminin olumlu yönde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Literatürde Hochschild (1983)'in duygusal emeğe getirmiş olduğu yüzeysel rol davranışı ve derinlemesine rol davranışı olmak üzere ikili ayrımı yaygın kabul gördüğünden, doğal davranış ile iş tatmini arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Chueng, Tang ve Tang (2011), öğretmenler üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında; doğal duyguların gösteriminin iş tatminine olumlu yönde katkıda bulunduğu sonucuna ulaşırken, Zhang ve Zhu (2008), benzer şekilde öğretmenler ile gerçekleştirdikleri çalışmada, doğal duyguların sahnelenmesinin iş tatminine olumlu etkilerde bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalardaki bulguların, mevcut çalışmadaki araştırma bulgularıyla uyum içinde olduğu anlaşılmaktadır. Uzun yıllar örgüt kültürü ve iş performansı açısından bir 'negativite' olarak kabul edilip profesyonellik etiketi altında iş yaşamından uzak tutulmaya çalışılan insana ilişkin doğal duyguların iş tatmini üzerindeki olumlu etkileri göz önüne alındığında, çalışanların gerçek hislerinin örgüt içerisine buyur edilmesinin örgüt performansı açısından önemli sonuçlar doğurabileceği anlaşılmaktadır. Çalışanların ister özel yaşamı isterse iş yaşamından kaynaklanan bütün duygularının örgüt açısından bir duygusal sermaye rolü oynadığı aşıkardır. Olumsuz duyguların da en az olumlu duygular kadar insanı harekete zorlayan güçlü bir dinamo rolü üstlendiği uzun yıllardır bilinmektedir. Örgütsel alanların, bu insani duyguların üzerine yansıtılabildiği bir perde işlevini görebilmesi; özellikle söz konusu duygular örgütsel amaçlara doğru yönlendirilebildiğinde oldukça yapıcı sonuçlar elde edilebilmesi bakımından önemlidir.

Diğer yandan yaşamın ilk yıllarından itibaren benimsemeye başladığımız toplumsal normlar, duyguların bütün çıplaklığı ile sergilendiği hallerde öznenin bir takım sosyal yaptırımlara maruz kalabileceğini öngörmektedir. Bundan dolayı herhangi bir toplumun içerisine doğan özne, bilişsel yetileri bakımından yeterli olgunluğa ulaştığında, gerek kullandığı dil üzerinde sansür uygulamak gerekse jest ve mimikleri manipülatif amaçlarla kullanmak yoluyla bir anlamda rol yapmaya başlamaktadır. Sahip olunan duyguların çıplak hali ile onların -dil ve/veya jest ve mimikler aracılığıyla- sansürlenmiş dışı vurumu arasında kalan boşluk, öznenin rol yapma davranışının ortaya çıktığı açıklıktır. Özne rol yapma davranışını ortaya koyduğu bu açıklıkta yasal, toplumsal ve sosyal ilişkilerini düzenlemekte ve kendisini toplumun geri kalanı için 'normal' yapan mesafeyi almaktadır. Bu işlevsel yönü ile rol yapma davranışı öznenin kişisel tarihinde ve toplumların kolektif belleğinde oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. Bundan dolayıdır ki; duygusal emek ile ilgili alanyazının erken dönemlerinde rastlanılan rol davranışının olumsuz etkilere sahip olduğu ve çalışan üzerinde yıkıcı etkilerde bulunduğu kanısının toplumsal yaşamda herhangi bir karşılığının bulunmadığı söylenebilir.

Araştırmanın sonuçları, kamu çalışanlarının derinlemesine rol yapma davranışını sergilediği durumlarda iş tatminlerinin olumlu yönde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Araştırmaya ilişkin bu sonuç, Lee ve Chelladurai (2018)'nin ABD'de yüksekokul koçları örneklemini üzerinden yürüttükleri çalışmada derinlemesine rol davranışının iş tatmini üzerinde olumlu etkide bulunduğu yönündeki bulguları ile örtüşmektedir. Literatürde, farklı örneklem grupları üzerinde yapılmış olan araştırmaların benzer sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Ghalandari ve Jogh (2012),

hizmet sektörü çalışanları üzerinde yaptıkları araştırmada derinden rol yapma ile iş tatmini arasında olumlu bir ilişkinin varlığını saptamışlardır. Torland (2011), tur liderleri üzerinde yaptığı araştırmada derinlemesine davranışın iş tatminini olumlu etkilediği sonucuna varmıştır. Chen vd. (2012) otel çalışanları örnekleminde yaptıkları araştırmada, derinlemesine rol yapma davranışının iş tatminine olumlu yönde katkıda bulunduğu sonucuna varmışlardır. Cheung, Tang ve Tang (2011) okul öğretmenleri ile gerçekleştirdikleri araştırmada derinlemesine rol davranışının iş tatminine olumlu etkilerini bulgulamıştır. Yang ve Chang (2008), klinik hemşireler örnekleminde gerçekleştirdikleri araştırmada, derinlemesine rol davranışının iş tatmini üzerinde olumlu etkide bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Derinlemesine rol yapma davranışının “kendini başkalarını aldatmak kadar aldatmak” şeklindeki tanımı göz önünde bulundurulduğuna, öznenin kendisinin sahip olduğu kandırma kapasitesinin nesnesi olduğu ve aynı zamanda kendisi ile ötekini aynı mesafede tuttuğu şeklinde iki temel kaniya ulaşılabilir. Özellikle uzun süre aynı rolü sürdüren bireylerin, sürdürdükleri rolün zaman içerisinde gerçekliklerinin bir parçası ve hatta gerçekliklerinin kendisi halini alması toplumsal düzlemde sıklıkla rastlanılan bir durumdur. İş yaşamında aktif olarak yer alan her bir çalışanın, toplumsallaşma süreçleri zarfında, verili en az bir rolü üstlenerek ve bunu sürdürerek ilgili noktaya geldiği düşünüldüğünde; çalışma ortamı içerisinde üstlenilen örgütsel rollerin söz konusu çalışanın gerçekliğine dönüşmesi son derece doğaldır. Bu bakımdan, derinlemesine rol yapma davranışında bir noktadan sonra söz konusu olan rol yapma davranışı değil, gerçekliğin kendisidir. Verili ve/veya edinilmiş rollerini toplumsal hayatta ustalıklarla sürdürebilmiş her özne, sürdürdüğü toplumsal roller ile büyük bir çatışma içinde olmadığı müddetçe örgütsel rolleri de ustalıklarla benimseyebilecek ve kendi gerçekliğinin bir parçası haline dönüşürebilecektir.

Derinlemesine rol yapma davranışını duygular ve duygusal emek özelinde ele alındığında; hissedilmeyen ve gerçekte herhangi bir kaynaktan doğmamış olan duyguların sergilenmesinin, duygunun kendisini ortaya çıkarabileceği gerçeği, psikoloji ve nöroloji başta olmak üzere farklı disiplinlerce ortaya konulmuştur. Genel itibariyle öznel iyi oluşu hedeflediğini söyleyebileceğimiz bir tedavi yaklaşımı olan Bilişsel Davranışçı Terapi gibi farklı terapötik yaklaşımlar, öznenin kurtulmak istediği olumsuz duyguları olumlu duygularla yer değiştirmek için kelimeler ile jest ve mimikleri etkili bir araç olarak kullanmaktadır. Hedef duyguyu imleyen kelimeler ile jest ve mimiklerin seçilip sıklıkla kullanılarak öznenin gündelik hayatına adapte edilmesi sonucunda, duygunun gerçekliği özne tarafından hissedilebilir hale gelmektedir. Bu yolla, öznenin duyguları konusunda kendisini ‘başkaları kadar aldatması’ mümkün olabilmektedir. Çalışma ortamında, verili örgütsel rollerin sergilemeyi gereksindiği duygular çoğunlukla olumlu duygular olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışanlar tarafından söz konusu örgütsel rollerin derinlemesine benimsendiği durumlarda, günün önemli bir bölümünü ilgili duygu durumuna bürünerek sürdüren çalışan açısından gerçeklik, bu duygunun kendisi olacaktır. Nitekim bu mevcut çalışmanın araştırma sonuçlarına bakıldığında, kamu çalışanları açısından derinlemesine rol yapma davranışı şeklinde ortaya konulan duygusal emeğin iş tatmininin bütünü ve özellikle işsel tatmin üzerinde önemli ölçüde olumlu etkilerde bulunmasının nedeninin de bu olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın bir diğer sonucu, kamu çalışanlarında yüzeysel rol yapma şeklinde sergilenen duygusal emeğin, iş tatmininin bütününde ve alt boyutları üzerinde olumsuz yönde etkide bulunduğu yönündedir. Lee ve Chelladurai (2018) ABD’de yüksekokul koçları örneklemini üzerinden yürüttükleri araştırmada yüzeysel rol davranışının iş tatmini üzerinde olumsuz etkide bulunduğu bulgusunu paylaşmışlardır. Chen vd. (2012) otel çalışanları örnekleminde yaptıkları araştırmada, yüzeysel rol yapma davranışının iş tatminini olumsuz etkilediği sonucuna varmışlardır. Oral ve Köse (2011) hekimler üzerinde yapmış oldukları araştırmada, yüzeysel rol yapma biçiminde sergilenen duygusal emeğin iş tatmini üzerinde olumsuz etkide bulunduğu sonucuna ulaşırken; Ghalandari ve Jogh (2012), hizmet sektörü çalışanlarında yüzeysel rol yapma davranışının benzer şekilde iş tatminine olumsuz etki ettiği bulgusunu paylaşmışlardır. Diğer taraftan, Torland (2011)’ın tur liderleri üzerinde yaptığı araştırmada ulaştığı bulgular, yüzeysel rol yapma davranışı ile iş tatmini arasında herhangi bir anlamlı ilişkinin bulunmadığı yönünde olmuştur. Yine Yang ve Chang (2008)’ın klinik hemşireler örnekleminde gerçekleştirdikleri araştırma sonuçlarında yüzeysel rol davranışı ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişkinin varlığına rastlanmamıştır. Örgütsel rollerin içselleştirilemediği durumlarda örgütsel rolün gereksinim duyduğu duygu durumuna bürünmenin büyük bir çaba gerektirmesinden kaynaklı olarak, çalışanlar duygusal enerjilerini işin gerektirdiği fonksiyonel rollerle birlikte aynı zamanda bu sahte duygusal rolleri sahnelemeye kanalize etmek durumunda kalmaktadır. Diğer taraftan yüzeysel rol yapmaya ilişkin “gerçekte hissettiklerimiz hakkında diğerlerini aldatmak ama kendini aldatmamak” şeklindeki tanımını düşündüğümüzde, öznenin derinden rol yapma davranışında başarılı bir şekilde kullandığı ‘öz-aldanma’ kapasitesini burada kullanmadığı anlaşılmaktadır. Çalışanların müşteriler ya da hizmet alıcılarla giriştiği etkileşimlerde örgütsel rolleri gereği sergilemek durumunda kaldıkları bu sahte duygulanımlara aldanamamaları, günün sonunda duygusal iç çatışmaları arttırmaktadır. Bu türden duygusal iç çatışmaların uzun vadede çalışanlar açısından zihinsel ve ruhsal pek çok sorunu beraberinde getirdiği bilinmektedir. Örgütsel açıdan doğurduğu sonuçlar ise, işe yabancılaşma, örgütsel

tükenmişlik, verimsiz çalışma saatleri, motivasyon kaybı ve tüm bunların sonucunda örgütsel performansta radikal bir düşüşün gözlemlenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Mevcut araştırmanın, sonuçları bakımından literatürde yapılmış olan benzer çalışmaların sonuçları ile örtüştüğü görülmektedir. Her ne kadar ortaya çıkan bir duygunun hangi uyarana cevap olarak doğduğu kültürel bakımdan farklılar gösterse de duyguların iş yaşamında özgür bir biçimde ve aslına en yakın şekilde sahnelenebilir olmasının işe yönelik memnuniyet duygusunu beslediği gerçeği neredeyse evrenseldir. Yukarıda paylaşılan araştırmaların farklı meslek kollarında, farklı örneklemeler üzerinde ve farklı kültürlerde yapılmış olmasına karşın ulaştıkları sonuçlar bakımından büyük ölçüde benzerlik taşımalarının sebebinin bu olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın literatüre sağladığı önemli katkılardan biri, kamu –belediye- çalışanları özelinde, işten memnuniyet duygusunun oluşması, sürdürülmesi ve artmasında duygusal emeğin oynadığı rolün oldukça büyük olduğunu ortaya koymuş olmasıdır. İş tatmini literatüründe rahatlıkla karşılaşılabileceği üzere, çalışma ortamının fiziksel ve sosyal koşullarından, işin kendi koşullarına; iş koşulları ile çalışma ortamı koşullarının kombinasyonundan bu kombinasyonun çalışanın bireysel özellikleri ile etkileşimine varana dek sayısız faktör tarafından etkilenen iş tatmini için, duygusal emeğin çok önemli bir yordayıcı olduğu anlaşılmıştır.

Bu sonuç, araştırmanın taşıdığı sınırlılıklar bakımından elbette araştırma evreninin bütününe genellenebilir değildir. Araştırmanın örneklem grubu olan belediye çalışanları özelinde kamu çalışanları açısından bir değerlendirme yapıldığında, duygusal emeğin iş yaşamında, çalışanların iş doyumunu açısından oldukça önemli ve büyük bir rol oynadığını söylemek mümkündür. İşten edinilen doyumun çalışanların hayatının bütününe etki etme gücü vasıtasıyla bir sinerji ortaya çıkarıp, çalışanın bütünsel iş performansında uzun vadede olumlu sonuçlar yansıttığı bilinmektedir. Bundan dolayı derinlemesine ve doğal duyguların sahnelenebileceği kamusal çalışma alanlarının teşvik edilmesinin, uzun vadede kamu çalışanlarının performans ve iş doyumlarına olumlu etki edeceği öngörülmektedir. Duygusal emeğin beşerî sermayeye bu şekilde dâhil eden örgütlerin, örgütsel vatandaşlık davranışını teşvik edebilecek olması ve bu şekilde iş rotasyonlarına bağlı personel maliyetlerini azaltması yine yaygın örgütsel amaçlardandır. Bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik hazırlanacak insan kaynakları politikaları, duygusal emeğin olumlu sonuçlarından örgütün ve ona bağlı paydaşlarının fayda sağlamasına yardımcı olacak ve örgüte ciddi anlamda bir rekabet avantajı sağlayacaktır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, iş tatmini ve duygusal emek arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların çoğunlukla özel sektöre dikkat kesilmiş olmasıdır. Rekabetin yoğunluğu ve şiddeti bakımından ele alındığında özel kesim işletmeleri açısından duygusal emek ve iş tatmini konularının daha büyük ehemmiyet taşıması anlaşılabilir bir durumdur ki her iki konunun da örgüt açısından geri dönüşü kârlılıktır. Özellikle müşteri ile ön planda bire bir yoğun etkileşimlerde bulunan hizmet sektörü çalışanlarının duygusal emeklerini sergileyebilmesi yalnızca çalışanların iş tatmini ile sonuçlanmamakta aynı zamanda müşterilerin de memnuniyet düzeylerini belirlemektedir. Çalışanların samimi duygularıyla etkileşim kuran müşterilerin örgüt ile kendisi arasında bağ oluşmasına zemin hazırlamakta ve neticede örgütün marka adına sadık bir müşteri havuzu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan kamu kesimi çalışanlarının temasta bulunduğu insanlar bu defa müşteriler değil vatandaşlardır. Bir ülkenin vatandaşı olarak insanların devlet ile en çok temas ettikleri örgütler olan belediyelerin çalışanları açısından duygusal emek ve iş tatmini konularının araştırılması bu bakımdan önemlidir. Bu çalışmanın literatüre önemli bir katkı sunma potansiyeli barındırmasının bir diğer nedeninin de bu olduğu düşünülmektedir. Yerli ve yabancı literatürde belediyeler örneklemine iş tatmini ve duygusal emek konusundaki çalışmaların sayıca çok yeterli olmadığı görülmüştür. Oysa devletin görünen yüzleri olan belediyeler ve belediyelerin de görünen yüzleri olan çalışanların duygusal emeklerini iş ortamına dahil ederek memnuniyet düzeylerinin artması, etkileşimde buldukları kitle düşünüldüğünde, daha güçlü vatandaşlık bağlarının oluşumuna zemin hazırlayacaktır.

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

KAYNAKÇA

- ADELMANN, P. K. (1995). Emotional Labor as a Potential Source of Job Stress .In (Eds.) S. L. Sauter, L. R. Murphy *Organizational Risk Factors for Job Stress* (p.p. 371-381). Washington D. C. (US): American Psychological Association Publisher.
- ALTUNOĞLU, A. E. & KARAMAN, F. (2005). İş Tatmini ve Organizasyon Yapısı: Kamu Üniversitelerine Yönelik Bir İnceleme. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 83-97.
- ASHFORTH, B. E. & HUMPHREY, R. H. (1993). Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy of Management Review*, 18, 88-115.
- BAĞCI, Z. & AKBAŞ, T. T. (2019). Duygusal Emek ile İş Tatmini Arasındaki İlişkiyi İncelemeye Yönelik Bir Araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 367-379.
- BASIM, N. & BEĞENİRBAŞ, M. (2012). Çalışma Yaşamında Duygusal Emek: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 19(1), 77-90.
- BAYCAN, A. (1985). *Analysis of Several Aspects of Job Satisfaction Between Different Occupational Groups*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- BİÇKES, D. M., YILMAZ, C., DEMİRTAŞ, Ö. & UĞUR, A. (2014). Duygusal Emek ile İş Tatmini Arasındaki İlişkide Psikolojik Sermayenin Aracılık Rolü: Bir Alan Çalışması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9 (2), 97-121.
- BULAN, H. F., ERICKSON, R. J. & WHARTON, A. S. (1997). Doing for Others on the job: The Affective Requirements of Service Work, Gender and Emotional Well-being. *Social Problems*, 44 (2), 235-256.
- BULGURCU GÜREL, E. B. & ÇETİNKAYA BOZKURT, Ö. (2016). Duyguların Yönetilmesinin İş Tatmini ve Duygusal Tükenmişlik Düzeyi Üzerine Etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(14), 133-147.
- BURRELL, G. (1997). *Pandemonium: Towards a Retro-Organization Theory*. London: Sage Books.
- CHEN, Z., SUN, H., LAM, W., HU, Q., HUO, Y. & ZHONG, J. A. (2012). Chinese Hotel Employees in the Smiling Masks: Roles of Job Satisfaction, Burnout, and Supervisory Support in Relationships Between Emotional Labor and Performance. *The International Journal of Human Resource Management*, 23(4), 826-845.
- CHU, K. H. (2002). *The Effects of Emotional Labor on Employee Work Outcomes*. Unpublished Doctoral Thesis, Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia (US).
- CHUENG, F., TANG, C. S. & TANG, S. (2011). Psychological Capital as a Moderator Between Emotional Labor, Burnout, and Job Satisfaction Among School Teachers in China. *International Journal of Stress Management*, 18(4), 348-371.
- ÇELİK, P. & TOPSAKAL, Y. (2016). Duygusal Emegin İş Tatmini ve Duygusal Tükenme ile İlişkisi: Antalya Destinasyonu Otel Çalışanları Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 202-218.
- DIEFENDORFF, J. M., CROYLE, M. H. & GOSSERAND, R. H. (2005). The Dimensionality and Antecedents of Emotional Labor Strategies. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 339-357.
- DÜNDAR, G. (2019). *Duygusal Emek Davranışının İş Görenlerin Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- EKMAN, P. (1973). Cross-Cultural Studies of Facial Expressions', Darwin and Facial Expression: A Century of Research. In Review (Ed. P. Ekman), *Academic Press Published* (pp.169-222), New York (US).
- FINEMAN, S. (1993). *Emotion in organizations*. University of California Press, London: Sage.
- GENÇ, V. & GÜMÜŞ, M. (2017). Otel İşletmelerinde İş Tatmininin Arttırılması: Çalışanların Duygusal Zekâları ve Duygusal Emeklerinin Rolü. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(4), 43-52.

- GHALANDARI, K. & M. G. G. JOGH (2012). The Effect of Emotional Labor Strategies (Surface Acting and Deep Acting) on Job Satisfaction and Job Burnout in Iranian Organizations: The Role of Emotional Intelligence. *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, 1(12), 24-31.
- GOSSERAND, R. H. (2003). *An Examination of Individual and Organizational Factors Related to Emotional Labor*. Unpublished Doctor's Thesis, Louisiana State University, Louisiana.
- GRANDEY, A. A. (2000). Emotion Regulation in the Workplace: A New Way to Conceptualize Emotional Labor. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5 (1), 95-110.
- GROSS, J. J. (1998). The Emerging Field of Emotion Regulation: An Integrative Review. *Review of General Psychology*, 2(3), 271-299.
- GÜRSOY, D., BOYLU, Y. & AVCI, U. (2011). Identifying the Complex Relationships among Emotional Labor and Its Correlates. *International Journal of Hospitality Management*, 30(4), 783-794.
- HARTEL, C., ZARBE, W. Z. & ASHKANASY, N. (2005). Organizational Behavior: An Emotions Perspective. In (Eds.) *Emotions in Organizational Behavior*, Mahwah, New Jersey London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- HOCHSCHILD, A. R. (1983). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*, Berkeley (CA): University of California Press.
- JOHNSON, H-A. M. (2007). *Service With a Smile: Antecedents and Consequences of Emotional Labor Strategies*. Unpublished Doctoral Thesis, University of South Florida, Florida (US).
- JOHNSON, H-A. M. & SPECTOR, P. E. (2007). Service With a Smile: Do Emotional Intelligence, Gender and Autonomy Moderate the Emotional Labor Process. *Journal of Occupational Health Psychology*, 12(4), 319-333.
- KARAKAŞ, A. & GÖKMEN, G. (2018). Kamu Çalışanlarında İş Tatmini, Duygusal Emek ve İş Stresi: Konya'da Bir Araştırma. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3), 99-127.
- KARAMAN, F. & ALTUNOĞLU, A. E. (2007). Kamu Üniversiteleri Öğretim Üyelerinin İş Tatminini Etkileyen Faktörler. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(1), 109-120.
- KAUR, S. & MALODIA, L. (2017). Influence of Emotional Labour on Job Satisfaction Among Employees of Private Hospitals. *Journal of Health Management*, 19(3), 1-18.
- KINGIR, S., BİLEN A. & KARAKAŞ A. (2015). Duygusal Emekğin İş Tatminine Etkisi: Otel İşletmesi Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 9-26.
- KOLBAŞI, E. (2019). *Duygusal Emek ve İş Tatmini Arasındaki İlişki: Denizli'deki Özel Okul Öğretmenleri Üzerinde Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- KRUMML, S. M. & GEDDES, D. (2000). Exploring the Dimensions of Emotional Labor: The Heart of Hochschild's Work. *Management Communication Quarterly*, 14(1), 8-49.
- LEE, Y. H. & CHELLADURAI, P. (2018). Emotional Intelligence, Emotional Labor, Coach Burnout, Job Satisfaction, and Turnover İntention in Sport Leadership. *European Sport Management Quarterly*, 18(4), 393-412.
- LU, C., SHIH, Y. & CHEN, Y. (2013). Effects Of Emotional Labor And Job Satisfaction On Organizational Citizenship Behaviors: A Case Study On Business Hotel Chains. *The International Journal of Organizational Innovation*, 5(4), 165-176.
- MENGENCİ, C. (2015). İş Tatmini, Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkilerinin Belirlenmesi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 15(1), 127-139.
- MORRIS, J. A. & FELDMAN, D. C. (1996). The Dimensions, Antecedents, and Consequences of Emotional Labor. *Academy Of Management Review*, 21(4), 986-1010.

- MORRIS, J. A. & FELDMAN, D. C. (1997). Managing Emotions in The Workplace. *Journal of Manegerial Issues*, 9(3), 257-274.
- MUMBY, D. K. & PUTNAM, L. A. (1992). The Politics of Emotion: A Feminist Reading Of Bounded Rationality. *Academy of Management Review*, 17(3), 465-486.
- ORAL, L. & KÖSE, S. (2011). Hekimlerin Duygusal Emek Kullanımı ile İş Doymu ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 463-492.
- ÖZEN, M. Y. & YÜCELER, A. (2019). Sağlık Çalışanlarında Duygusal Emek, Tükenmişlik ve İş tatmini İlişkisinin İncelenmesi: Konya İlinde Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1941, 194-209.
- PALA, T. & TEPECİ, M. (2014). Otel İşletmelerinde Çalışanların Duygusal Emek Boyutlarının Belirlenmesi ve Duygusal Emek Boyutlarının İş Tatmini ve İşte Kalma Niyeti Üzerine Etkisi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(1), 21-37.
- PANDEY, J. & SINGH, M. (2016). Donning The Mask: Effects of Emotional Labour Strategies on Burnout and Job Satisfaction in Community Healthcare. *Health Policy and Planning*, 31, 551-562.
- PARKINSON, B. (1991). Emotional Stylists: Strategies Of Expressive Management Among Trainee Hairdressers. *Cognition and Emotion*, 5(5-6), 419-434.
- PEKRUN, R. & FRESE, M. (1992). Emotions In Work And Achievement. *International Review of Industrial and Organizational Psychology*, 7, 153-200.
- PUGLIESI, K. (1999). The Consequences of Emotional Labor: Effects on Work Stress, Job Satisfaction and Well-Being. *Motivation and Emotion*, 23(2), 125-154.
- PUGLIESI, K. & SHOOK, S. L. (1997). Gender, Jobs and Emotional Labor in a Complex Organization. *Social Perspectives on Emotion*, 4, 283-316.
- RUTTER, D. R. & FIELDING, P. J. (1988). Sources of Occupational Stress: an Examination of British Prison Officers. *Work and Stress*, 2(4), 292-299.
- SAVAŞ, C. A. (2012). *İlköğretim Okul Müdürlerinin Duygusal Zekâ ve Duygusal Emek Yeterliklerinin Öğretmenlerin İş Doymuna Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- SIMON, H. A. (1976). From 'Bounded' to 'Procedural' Rationality. In Spiro Latsis (Ed.) 1976. *Method and Appraisal in Economics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SÖYLEMEZOĞLU, A. (2019). *İş Doymunun Duygusal Emek Üzerine Etkisi: Bahçeşehir ve Esenyurt Bölgesindeki Mevduat Bankaları Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- SY, T., TRAM, S. & O'HARA, L. A. (2006). Relation of Employee and Manager Emotional Intelligence to Job Satisfaction and Performance. *Journal of Vocational Behavior*, 68(3), 461-473.
- TOLICH, M. B. (1993). Alienation and Liberating Emotions at Work. *Journal of Contemporary Ethnography*, 22(3), 361-381.
- TORLAND, M. (2011). Emotional labour and job satisfaction of adventure tour leaders: Does gender matter? *Annals of Leisure Research*, 14(4), 369-389.
- TÜZÜN, B. (2002). *Çalışanların İş Memnuniyetlerindeki Yetersizliklerin İşe Olumsuz Etkileri ve Bunun Saptanması için Bir Ölçek Geliştirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- WEISS, D. J., DAWIS, R. V., ENGLAND, G. W. & LOFQUIST, L. H. (1967). Manual for the Minnesota Satisfaction Questionnaire. Minneapolis, MN: University of Minnesota.
- WHARTON, A. S. (1993). The affective consequences of service work. *Work and Occupations*, 20, 205-232.

- YALÇIN, A. (2010). *Emotinal Labor: Dispositional Antecedents and The Role Of Affective Events*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YALÇIN, R. C. (2012). *Bazı Öncülleri ve Sonuçları ile Duygusal Emek: Görgül Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- YANG, F. H., & CHANG, C. C. (2008). Emotional Labour, Job Satisfaction and Organizational Commitment Amongst Clinical Nurses: A Questionnaire Survey. *International Journal of Nursing Studies*, 45, 879-887.
- YEŞİL, S. & MAVİ, Y. (2018). Duygusal Emeğin Etkilediği Faktörler Üzerine Bir Alan Araştırması. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1, 29-44.
- YIN, H. (2012). Adaptation and Validation of the Teacher Emotional Labour Strategy Scale in China. *Educational Psychology: An International Journal of Experimental Educational Psychology*, 32(4), 451-465.
- ZHANG, Q. ve ZHU, W. (2008). Exploring Emotion in Teaching: Emotional Labor, Burnout and Satisfaction in Chinese Higher Education. *Communication Education*, 57(1), 105-112.

Article Info		RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ
Title of Article	Difficulties Preventing Turkish Officers from Working on Cruise Ships and Suggestions for Solution		
Corresponding Author	İlterişhan Çağrı KOLÇAK Piri Reis Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü, ickolcak@pirireis.edu.tr		
Received Date	17.07.2021		
Accepted Date	08.09.2021		
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.972824		
Author / Authors	İlterişhan Çağrı KOLÇAK Murat Selçuk SOLMAZ	ORCID: 0000-0002-1686-3068 ORCID: 0000-0002-8528-2865	
How to Cite	Kolçak, İ.Ç. and Solmaz, M.S. (2021). Difficulties Preventing Turkish Officers from Working on Cruise Ships and Suggestions for Solution , Kent Akademisi, Volume 14, Issue 3 Pages 842-852		

Türk Vardiya Zabitlerinin Kruvaziyer Gemilerde Çalışmasını Önleyen Zorluklar ve Çözüm Önerileri

İlterişhan Çağrı KOLÇAK¹
Murat Selçuk SOLMAZ²

ABSTRACT:

The cruise industry has experienced remarkable growth over the past two decades as can be seen from increasing numbers of passengers and cruise ships. Investments in the industry can show that continuous growth is expected for the future. It can be considered that the growing industry would create more employment opportunities for officers. On the other hand, although the number of Turkish officers has been increasing in recent years, it can be observed that Turkish officers almost never work on cruise ships. Aim of this study is to investigate the difficulties that prevent Turkish officers from working on cruise ships and to propose solutions to overcome these difficulties. In the study, literature and legal regulations were examined and a survey was conducted to obtain data on the employment procedures of companies. As a result of the study, various factors were identified in the fields of education, language and manning, which made it difficult for Turkish officers to work on cruise ships at national and international levels. Suggestions were made at the level of individuals, educational institutions, and governments to overcome these difficulties.

KEYWORDS: Cruise ships, Cruise industry, Maritime management, Maritime employment, Watchkeeping Officers

ÖZ:

Kruvaziyer gemi sektörü, artan gemi ve yolcu sayılarından da görülebileceği üzere özellikle son yirmi yılda dikkate değer bir büyüme göstermiştir. Sektördeki yatırımlar da gelecekte büyümenin devam edeceğinin beklendiğini gösterebilir. Gelişen sektörün zabitler için daha fazla istihdam fırsatı yaratacağı düşünülmektedir. Öte yandan, son yıllarda Türk zabitlerin sayısının artmakta olduğu görülse de zabitlerin kruvaziyer gemilerde neredeyse hiç çalışmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türk zabitlerin kruvaziyer gemilerinde çalışmasını engelleyen zorlukları

¹ Piri Reis University, Maritime Faculty, Maritime Transportation Management Engineering, ickolcak@pirireis.edu.tr

² Piri Reis University, Maritime Faculty, Maritime Transportation Management Engineering, mssolmaz@pirireis.edu.tr

araştırmak ve bu zorlukların üstesinden gelmek için çözümler önermektir. Çalışmada öncelikle ilgili literatür ve konu ile ilgili mevzuat incelenmiş ve şirketlerin istihdam prosedürlerine ilişkin verilerin elde edilmesi için bir anket uygulanmıştır. Çalışma sonucunda hem ulusal hem uluslararası seviyede olmak üzere eğitim, dil ve gemilerin personel ile donatılması gibi alanlarda Türk zabitelerin kruvaziyer gemilerde çalışmasını zorlaştıran çeşitli faktörler tespit edilmiştir. Bu zorlukların aşılması için bireyler, eğitim kurumları ve devler kurumları düzeyinde önerilerde bulunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Kruvaziyer gemiler, kruvaziyer sektörü, Deniz işletmeciliği, Denizcilik istihdamı, Vardiya zabıtları

“Difficulties Preventing Turkish Officers from Working on Cruise Ships and Suggestions for Solution”

INTRODUCTION:

Demand for cruise tourism has increased steadily especially in recent years. Accordingly, significant growth has been experienced in the cruise industry by means of numbers of passengers, destinations, and cruise ships. It is also estimated that the industry would keep the increasing trend in near future. Depending on the increase in the number of cruise ships, it can be considered that the demand for officers on cruise ships would increase. Because of the nature of cruise ships, officers working onboard are required to have more skills than officers working onboard cargo ships, particularly in emergency operations. On the other hand, although Turkey is one of the countries that provide the most officers to the global maritime industry, it can be observed that there are almost no Turkish officers working onboard cruise ships comparing the total number of Turkish officers. The aim of this study is to investigate the difficulties that prevent Turkish officers from working on cruise ships and to propose solutions to overcome these difficulties.

The study was started by reviewing the literature on directly and indirectly related subjects as shown in Figure 1. Research subjects were determined as the cruise industry, cruise ships, seafarers, employment of seafarers and maritime education and training. For this purpose, the literature review was started by examining M.Sc. and Ph.D. thesis in the Turkish national database. It is followed by research on academic studies published in Turkey. Then, academic studies in international databases were researched. The reviewing of literature was followed by an examination of international organizations, associations and both national and international legislation on seafarers and maritime education and training. To achieve reasonable and beneficial conclusions a survey targeting cruise lines was conducted to obtain data on employment processes, internal training programs and requirements from officers. Also, online research was made on official websites, career and internal training pages of cruise lines to obtain assistive information.

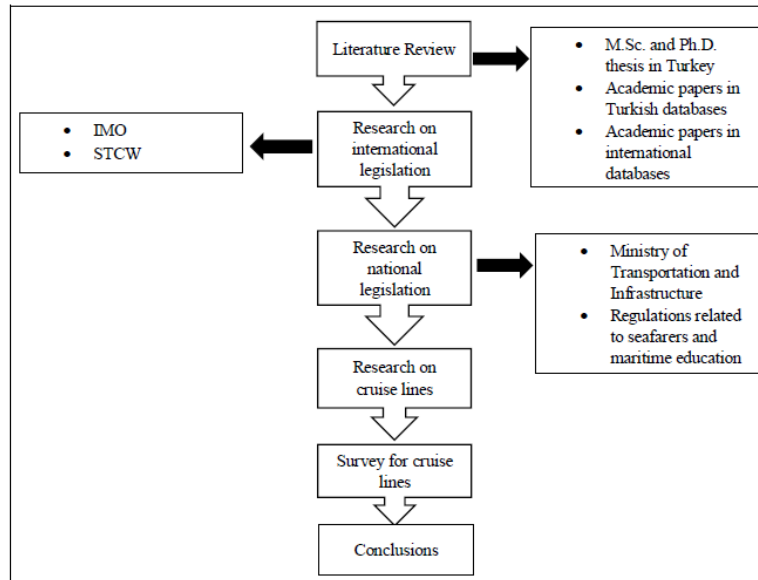

Figure 1. Research Methodology of Study

As a result of reviewing literature in predefined subjects, the research particularly covering these subjects could not be found. Researches in the cruise industry have been conducted mostly in the fields of tourism and economics and discussed the topics of cruise destinations, economic impact, port efficiency and passenger behaviors. Although there are several studies mentioning the crew of cruise ships, there are only a few studies discussing marine operations and officers of cruise ships. Zhao (2002) mostly studied on the crew in hotel departments and did not mention officers in detail. He researched living and working conditions; gender, nationality and ethnicity distribution; labor process and their satisfaction using statistical data and interviews. Wiscombe (2011) studied current staff shortage and future scenarios and solutions: Current employment challenges and driving forces. Mileski et. al. (2014) studied on cruise ship incidents and regulations related to safety. Incidents were categorized in the study based on their types and main causes were examined while statistical data was stated. Veronneau (2011) studied marine operations of cruise ships, significantly on crewing policies, training policies, international framework regulations, onboard departments and safety. Vukonic et. al. (2016) studied on organizational structure, management of emergency situations, training and communication on cruise ships through the crowd management aspect.

1. Overview of Cruise Industry

The cruise industry has continued to be one of the brightest segments of the maritime sector with strong expansion, high investments, and the increase in demand in recent years. The number of passengers travelled are one of the main indicators of this development. According to Cruise Lines International Association [CLIA] (2020), the number of cruise passengers has experienced 68,5% increase in the last ten years and reached 30 million in 2019 while it was 17,8 million in 2009. Passengers are mainly originated from North America with a percentage of 50% and are followed by European passengers with a percentage of 25%. To meet increasing demand, cruise ship fleet has also grown in recent years. The number of cruise ships reached nearly 450 by 2020 while it was approximately 250 in 2000. Also, current order-book of cruise ships indicates that increasing trend would continue in near-future. According to Cruise Industry News (2020), the launching of 125 cruise ships is fixed until 2027. When destinations are examined, the Caribbean is the leading region that was visited by 34,4% of total passengers in 2018. The Caribbean is followed by the Mediterranean with a percentage of 17,3% of total passengers were hosted (Florida-Caribbean Cruise Association [FCCA], 2020). It is reported by FCCA that the total economic impact of the cruise industry was 134 billion USD in 2018.

2. Comparison of Maritime Education and Training in Turkey with Global Standards

As the maritime industry is one of the industries that require most international interactions, it was required to establish an internationally recognized organization to set regulations. International Maritime Organization [IMO],

which was founded in 1959, sets the minimum standards in the maritime industry regarding the safety of life, the safety of the marine environment, training and certification of seafarers by issuing codes and conventions by acceptance of member states. The International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW) is one of the main international conventions of IMO concerning seafarers. STCW defines the departments and ranks onboard which are shown in Figure 2, competencies and levels of seafarers, functions and minimum standards of maritime training and certification for different ranks and levels. Along with the other regulations of IMO, executive and jurisdiction organ of STCW is national authorities of member states.

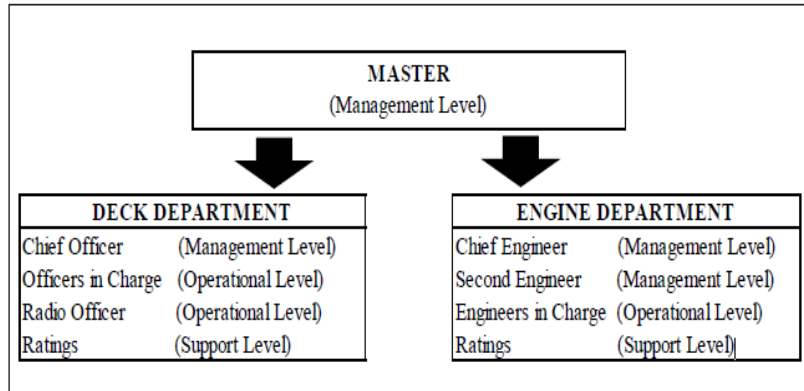

Figure 2. Levels and Ranks of Seafarers Defined in STCW (Source: IMO, 2010)

When related directives of national authority in Turkey are examined, it is seen that certification and training standards are in compliance with STCW. Besides, there are several additional training and certification subjects for Turkish seafarers in national directives (Turkish Republic Ministry of Transportation and Infrastructure, 2018). Since the implementation of STCW is executed by national authorities, maritime training institutions in Turkey can provide maritime training after approval of programs, curriculums, and technical facilities by the authority.

Maritime training in Turkey is provided by faculties, vocational schools of higher educations, high schools and training courses. By 2020, there are a total of 96 maritime training institutions in Turkey (Turkish Ministry of Transportation and Infrastructure, 2020). 11 of these are faculties, 10 are vocational schools for higher education, 42 are high schools and 33 are training courses. As shown in Table 1, graduates of the faculties who have a 4-year program have the right to take the oceangoing watchkeeping officer examination organized by the national administration. Graduates of faculties also have a Bachelor of Science in maritime transportation and management. Vocational schools have a two-year maritime program and a certificate of competence that graduates can have is a watchkeeping officer degree. For the students who will be trained at faculties and vocational schools, one-year English preparatory education before the program is required by the national administration.

A remarkable increase has been experienced in the number of maritime faculties especially after 2008. While there were only 4 faculties until 2008; as of 2019, 12 faculties provide maritime training. When the curriculums of maritime training institutions are examined, it is seen that institutions are in compliance with national directives and the latest version of the STCW Convention after the 2010 amendments. While only 5 of these 12 faculties provide English as the main training language, all vocational schools, high schools and private courses' training language are Turkish. There is no requirement for training language in STCW; however, as Koca (2016) stated, the maritime industry is an international industry and foreign language knowledge of officers is a key employment factor.

Table 1. Training Periods and Provided Certificates of Maritime Training Institutions in Turkey (Source: Turkish Republic Ministry of Transportation and Infrastructure, 2018)

Training Institution	Period of Training	Certificate that graduates can have
Faculties	4 years after 1 year English preparatory program	Oceangoing Watchkeeping Officer
Vocational Schools for Higher Educations	2 years	Watchkeeping Officer
High Schools	4 years	Restricted Watchkeeping Officer
Maritime Courses	2 years	Watchkeeping Officer and Restricted Watchkeeping Officer

Based on the increasing number of faculties, the number of students who start training at Maritime Transportation and Management programs that graduate deck department officers has been increasing. While 202 students started training in 1996, the number of them has been continuously over 600 in recent years. (Çelik, 2014) (Higher Educational Council, 2019) Depending upon this, the number of both engine and deck department officers have also been increased. The number of active officers considerably increased from 29.310 to 47.310 in 2018 (Çelik, 2014). According to Yılmaz (2018), 42, 6% of Turkish seafarers work on general cargo ships. It is followed by tankers with 24,1% and dry bulk carriers with 9,4%. In the sample of the survey, there is not a Turkish seafarer working on a cruise ship. In a study of Nas (2017), bulk carriers, tankers and container ships were defined as 3 ship types on which Turkish officers work.

Although Turkey is one of the countries that supply most officers in quantity to the global labor market for officers, according to Ellis and Sampson (2003) Turkish officers are mostly dependent on Turkish owned ships. In their research, it was found that 69,8% of Turkish officers are employed only on Turkish ships. Gönel (2013) examined the supply of seafarers and demand for seafarers in Turkey. According to Gönel, there is a surplus of officers in the deck department and the negative effects of this surplus will be experienced in the maritime industry of Turkey in near future. Koca (2016) also predicted that there would be excess supply in the employment of maritime faculty graduates in the future. Muslu (2018) stated that the maritime industry has the most globalized workforce; however, Turkish seafarers have difficulties in employment in the global seafarer labor market because of the lack of both language competency and crewing agencies working for providing new opportunities in the global seafarer market. Another problem for Turkish officers to be employed on foreign ships is the non-acceptance of certificates issued by the Turkish national administration by other administrations. Although maritime training is standardized globally by IMO by means of the STCW Convention, party states have the right to not accept certificates issued by other states and it makes difficult the employment of Turkish officers internationally. According to the report of European Maritime Safety Agency [EMSA] (2016), only 4874 Turkish officers hold a certificate accepted by EU member states.

In 1999, IMO decided that training especially on crowd management and crisis management is essential for personnel on passenger ships in addition to other mandatory competences. Under STCW, IMO set new mandatory pieces of training which are “Crowd Management” and “Crisis Management and Human Behavior” for personnel working onboard passenger ships involved in international voyages. Although new requirements are mandatory for personnel working onboard ships on only international voyages, national administrations have the authority to apply these requirements on domestic voyages. Relevant seafarers for crowd management training are defined as Personnel designated on muster lists to assist passengers in emergency situations and training consists of awareness of life-saving appliance and control plans, ability to assist passengers and mustering procedures. Relevant seafarers for crisis management and human behavior training are defined as masters, chief officers, chief engineers, second engineers and any person having responsibility for the safety of passengers in emergency situations. Training consists of human

behavior and responses, optimizing the use of resources, development of emergency plans, stress handling, leadership, and communication. In Turkey, both pieces of training are provided under one curriculum defined by national administration, and it is specified that 24 class hours are sufficient for curriculum. Despite the fact that the content and duration of the curriculum is sufficient to issue a certificate to seafarers in compliance with STCW, it can be considered that they do not provide adequate knowledge and for watchkeeping officers to be competent for working on cruise ships. According to Vukonic et. al. (2016), it is wrong to assume that attendance of crowd management control courses in maritime training institutions is enough to perform efficiently duties during emergency situations on cruise ships and officers must be additionally trained.

3. Onboard Organization of Cruise Ships

In the scope of IMO, there is no specified category for cruise ships, and they are classified in passenger ships. While a passenger ship can be defined as a ship carrying people who only want the transportation service from a point to another, the main purpose of passengers on a cruise ship is vacation onboard by visiting a series of ports.

During the operation onboard cruise ships, the general process works based on hierarchical structures such as cargo ships. However, due to the nature of cruise ships, different ranks and departments can be seen in the shipboard organization. Figure 3 outlines a general structure of cruise ships that can naturally differentiate due to ship size, number of passengers, company regulations, etc. In general, there are three main departments on cruise ships. While deck and engine departments can also be found on cargo ships, the hotel department is unique for cruise ships.

The hotel department, which cannot be found on cargo ships, is the biggest department on a cruise ship with regards to the number of personnel that can reach up to 1000 on some cruise ships. The hotel department has sub-departments such as entertainment, catering, or medical depending on the company procedures. The problem with personnel in the hotel department is that despite working onboard a ship, their profession is not seamanship actually.

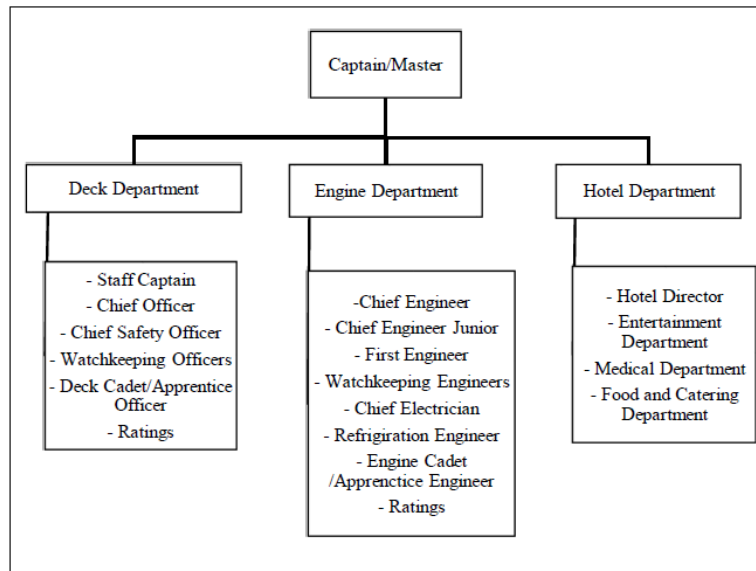

Figure 3. Organizational Structure on Cruise Ships (Source: Compiled by author from multiple sources)

Although there is no such rank on cargo ships, the staff captain is the head of the deck department and reports to the master. Also, while the master is the highest rank above all departments on cruise ships, the staff captain acts as a traditional master for marine operations of deck and engine departments. The staff captain does not have own navigational watch except maneuvering of the ship and works as a supervisor to ensure the safe operation of the deck department is maintained. The staff captain is followed by the chief officer in a hierarchical structure. A chief officer on cargo ships ordinarily has navigational watch 2 times in a 24-hour period and is responsible for handling and stowage of cargo, planned maintenance and organizing personnel management. However, the main duty of a chief

officer on cruise ships is to ensure that maintaining the overall safety of ships and to carry out safety training for crew and safety drills for crew and passengers. While the number of watchkeeping officers on cargo ships is generally 2 or 3, cruise ships can be manned with 6 watchkeeping officers on an average. Their main duty is to ensure safe navigation of ship their navigational watches. Apart from that, each officer may have other specific duties such as security of the ship, preparing navigation plans, documentation on the bridge, assisting the chief officer in safety-related works or maintenance and operation of radio communication equipment. (Veronneau, 2011; Vukonic et. al., 2016)

Responsibility of the engine department on cruise ships mostly similar to cargo ships but it is quite intense because of the size, a number of passengers and crew, complexity and frequent need for maneuvering. Maintenance and repairing of all mechanical and electronic equipment such as the main engine, auxiliary engine, generator and electronic/mechanical equipment in passenger spaces, cuisines and deck machinery on cruise ships are the responsibility of engine department. Due to the complex structure of cruise ships, there are also specialized engineers who are not required on cargo ships such as refrigeration engineers, air conditioning engineers or electrical engineers specialized in niche operations. The number of engineers in the engine department may be up to 60 depending on the size of the ship.

3.1. Manning of Cruise Ships

Due to the number of people onboard and the value of cruise ships, manning can be considered as one of the vital parts of cruise line management. In addition, in a negative situation that may happen to cruise lines, financial loss may be greater due to the public recognition of cruise lines and the bad advertisement that may occur. Mileski et. al. (2014) reported that 26% of cruise ship incidents are caused by direct human error by the crew while 60% of them are caused by lack of maintenance.

Even though IMO has standardized maritime education and training globally, due to similar communication traditions and ship handling styles, cruise companies tend to hire officers from the same nations as far as possible. Veronneau (2011) states that “in order to obviate problems resulting from poor hiring, a company typically works with a few specific nations to fill officer positions, establishing links with local hiring partners and more or less hiring only those nationals”. Chin (2008) states that seafarers from Global North hold higher positions on cruise ships and especially seafarers from North American and Western European countries are mostly employed in senior officer positions. Chin also noted that cruise officers are the highest-paid officers in the maritime industry. Wu (2005) remarks that more than 75% of senior officers and more than 60% of junior officers working on cruise ships are provided from countries of advanced economies. On the other hand, advanced economies provide only 15% of ratings and 85% of ratings on cruise ships are from Asia, Latin America and Eastern Europe. Zhao (2002) also expressed that the senior officers are almost exclusively employed from Western Europe or North America or other developed countries while ratings and junior officers are, in contrast, recruited from Asia, Eastern Europe, Latin America and other developing countries. As the qualifications and skills required by the position to be worked increase, it can be said that the seafarers working in these positions are more preferred from advanced economies by cruise lines.

3.2. Importance of Training of Officers on Cruise Ships

Vukonic et. al. (2016) indicated that most of the cruise companies sustain their own onboard and onshore education and training courses. Some of these courses are refresher pieces of training on the qualifications defined in the STCW Convention. However, these courses include pieces of training that are not mandatory by IMO but to provide awareness and proper knowledge on the subjects arises from different natures of cruise ships. By this means, cruise companies aim to reduce human error effect in undesirable cases on board.

Because of the greater number of crew and passengers on cruise ships, the potential impact of emergency cases on cruise ships is also expected to be greater than cargo ships. Contrary of the crew on cargo ships, the majority of them on cruise ships are employed in the hotel department. Wu (2015) indicated that 85% on average the crew is employed in the hotel department and 15% on average of the crew is employed in deck and engine departments. Although the profession of the crew in the hotel department is not seamanship primarily, they have a role in muster list of ships and they must help passengers by way of directing, motivating and leading them to ensure safe operation. Because the

onboard training of crew in the hotel department is handled by officers in the deck department, it is not enough for officers to have proper knowledge they should also have skills to train and the crew.

Communication, which may refer to both verbal and non-verbal communication, also good leadership, good self-presentation and decisive attitude, maybe the most important part of managing emergency situations with clear cooperation among officers, crew members and passengers. Considering the fact that the passengers hosted on cruise ships will especially come from the countries that provide the highest number of passengers to the cruise industry and from the countries in the region that ship sails in, it can be said that having the languages of these countries would be distinctive for officers and can increase the efficiency in daily operations of the multinational crew. When career pages at official websites of various cruise companies are examined, it is apparent that additional languages other than English are required for officers to apply for positions in the deck department. According to Akduman et al. (2018), in addition to the communication of officers with each other, on cruise ships, it is important for them to communicate with passengers in a friendly, understanding, and positive manner when meeting their requests, especially about safety. They should be psychologically strong and empathetic in performing their risky and stressful duties. Developing these skills of all officers working on cruise ships and have interaction with passengers is one of the most important issues in the aviation industry. Vukonic et. al. (2016) states that mutual trust is a key element in interaction between passengers and officers, especially in emergency cases, mutual trust has to be based on communication.

According to report of Italian Ministry of Infrastructures and Transports [IMIT] (2012) on the accident of cruise ship Costa Concordia, handling of emergency evacuation procedures played a role in number of casualties. IMIT also stated that choosing a more widespread, known and international language as official working language onboard is fundamental for creating more effective communication among officers and between officers and passengers. Communication problems prevented effective interaction among officers and between officers and passengers resulting individual efforts apart from efficient and organized emergency management. According to IMIT, it may be the result of unequal training and background of officers and carrying out of officer recruitment by external crewing agencies.

4. Survey and Results

To conclude the study with beneficial results, a survey was prepared for cruise lines which are the principal decision-makers in the employment of watchkeeping officers on cruise ships. It is aimed to obtain data about the officer employment process of cruise lines with questions focusing on language requirements, internal training programs, internship, and manning policies. The survey was conducted between January 2019 and May 2019. As a result of reviewing literature related to the cruise industry, international associations of the cruise industry, and reports benefitted there were 55 active cruises lines. Hence, the size of the universal set is accepted as 55. At the end of the period, 16 of these cruise lines responded survey which was directly sent to crew departments of them in electronic media. 13 of these 16 are ocean cruise lines and 3 of them are river cruise lines. Data collected via survey was processed using IBM SPSS Statistics 22 software. The following findings have been reached in consequence of the survey:

- 87,5% of the cruise companies in the sample use English as a common language onboard. It should be noted that English is a common language for all ocean cruises. Common language on river cruises may vary due to the origins of companies and passengers.
- 68,8% of the cruise companies in the sample require one additional language and 18,8% require two additional languages from officers. Spanish and Italian are the most preferred and required languages by cruise companies.
- 87,5% of the cruise companies in the sample have internal training programs for officers and it should be noted that all ocean cruise companies in the sample have internal training programs. Internal training programs of companies are mostly focused on safety and security-related subjects, language and watchkeeping. Also, 43,8% of companies that have internal training programs provide training on communication skills and human behavior for officers.
- 43,8% of the cruise companies in the sample have internship and scholarship agreements with maritime training institutions to provide cadet and officer positions of graduates. 68,8% of companies work with crewing agencies for the manning of their ships.

- 50% of the cruise companies in the sample employ cadets while they are still students in maritime training institutions and 50% of them only employ cadets after graduation. In addition, 68,8% of cruise lines employ watchkeeping officers as apprentices/trainee officers when they work on a cruise ship the first time. Also, 18,8% employ them as watchkeeping officer in charge of navigation and 12,5% employ them as a radio officer for their first time.

CONCLUSION:

The cruise industry has been growing in recent years and will continue to grow according to projections. The growing industry would create more employment opportunities for officers in the future. Also, it is observed that number of active Turkish officers has significantly increased lately, so it may result in an officer surplus and difficulty in employment for Turkish officers when considering that Turkish officers also have difficulty in finding jobs in foreign shipping companies. When it is considered that Turkish officers mostly work on general cargo, dry bulk, tanker and container ships, directing them to cruise ships would also help to overcome this potential surplus. However, the number of Turkish officers working on cruise ships is almost non-existent today. In this study, difficulties that prevent Turkish officers from working on cruise ships were identified and solutions were proposed to overcome these difficulties.

It was seen that language is one of the key elements for officers on cruise ships. Most cruise companies use English as a common language onboard and require additional languages from officers. Crew and passengers forming a multinational group of up to 3000 on some ships emphasize the importance of language. On the other side, in Turkey, few training institutions use English as the main training language. Increasing the use of English as a training language and providing lectures for other languages preferred by cruise companies can be considered beneficial for Turkish officers.

Maritime training in Turkey follows international standards defined by STCW. In addition to this training, officers working on cruise ships are required to have knowledge and skills on communication, public relations, handling of stress, understanding human behaviors, leadership and managing a crowd. It can be considered that additional elective social lectures in programs of maritime faculties focusing on these skills can facilitate the opportunities of Turkish officers to work on cruise ships.

Officer positions on cruise ships are mostly occupied by officers from North America and Western Europe. In the manning of ships, cruise companies tend to cooperate with crewing agencies and maritime training institutions through internship agreements. Lack of crewing agencies in Turkey is already one of the problems for Turkish officers to work in foreign shipping companies. Encouraging maritime training institutions to make internship agreements and establishing crewing agencies would help Turkish officers to work on cruise ships.

The other problem with this subject is that the seafarer certificates issued by Turkey are not accepted by other countries. For this reason, Turkish officers cannot work onboard ships of other countries. Other countries suggest various procedures to seafarers for recognizing the seafarer certificates given by Turkey. That's why the number of Turkish officers who had certificates recognized by EU member states is very low comparing the total number of active officers. Considering that cruise companies are mostly based on Europe and North America, proposals by governments to reach agreement on recognition of Turkish certificates by these countries would be beneficial for Turkish officers to work on both cruise ships and foreign shipping companies.

Since the maritime profession is of an international character, it would be beneficial to provide education in English for the maritime training institutions providing maritime training and education at all levels, as well as to teach an additional foreign language preferred by cruise companies, to add the necessary training for cruise ships to the curriculum, and to make cadet employment agreements with the cruise companies by the training institutions; and it is also considered that an attempt to have the certificates of Turkish seafarers recognized by all countries may increase the chance of Turkish seafarers to work on cruise ships.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: The authors declare that for this article they have no actual, potential, or perceived conflict of interests.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Acknowledgments: This article was produced from İlterişhan Çağrı Kolçak's master's thesis titled “Additional acquisitions for Turkish watchkeeping officers to be employed onboard cruise ships” written at Pîrî Reis University, Institute of Social Sciences.

REFERENCES

Akduman, G., Karahan, G. and Solmaz, M. S. (2018). The effect of empathy and psychological resilience on communication skills. (İletişim becerileri üstünde empati ve psikolojik sağlamlığın etkisi). *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (FESA)*, 3 (4), 765-775. DOI: 10.29106/fesa.494713

Chin C. B. N. (2008). Labour Flexibilization at Sea. *International Feminist Journal of Politics*, 10(1), 1-18. DOI: 10.1080/14616740701747584

Cruise Industry News. (2020). Cruise Ship Orderbook. Retrieved 2 February 2020 from <https://www.cruiseindustrynews.com/cruise-news/cruise-ship-orderbook.html>

Cruise Lines International Association [CLIA]. (2020). Cruise Industry Annual Report of 2019. Retrieved 2 February 2020 from <https://cruising.org/news-and-research/research/2018/december/2019-state-of-the-industry>

Çelik, B. (2014). Human Resource Planning in Maritime Industry: A Research on Turkish Seafarers. Dokuz Eylül University, İzmir, Turkey

Ellis, N. and Sampson, H. (2003). The Global Labour Market for Seafarers Working Aboard Merchant Cargo Ships. Cardiff: Seafarers International Research Center. Retrieved 2 February 2020 <http://orca.mwe.cf.ac.uk/27448/1/GLM%20for%20Seafarers.pdf>

European Maritime Safety Agency [EMSA] (2016). Seafarer Statistics in the EU – Statistical Review, Retrieved 12 January 2020 from <http://emsa.europa.eu/implementation-tasks/visits-and-inspections/129-certification-seafarers/3321-seafarer-statistics-in-the-eu-statistical-review-2016-data-stcw-is.html>

Florida-Caribbean Cruise Association [FCCA] (2020) Cruise Industry Overview 2019. Retrieved 2 February 2020 from <http://www.f-cca.com/research.html>

Gönel, O. (2013). Planning Future Employment and Training by Analyzing Seafarer Supply and Demand. İstanbul Technical University, İstanbul, Turkey.

International Maritime Organization [IMO]. (2010) STCW 1978: International Convention on Standards of Training, Certification, and Watchkeeping for Seafarers. London: International Maritime Organization.

Italian Ministry of Infrastructures and Transports [IMIT] (2012). Cruise Ship Costa Concordia Marine Casualty Report on the Safety Technical Investigation. Retrieved 15 April 2020 from https://www.mitma.gob.es/recursos_mfom/2012costaconcordia.pdf

Koca, Y. (2016). An Evaluation on Maritime Education in Turkey (Türkiye’de Denizcilik Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme). *Global Approaches to Social and Humanities (Sosyal ve Beşeri Bilimlere Küresel Yaklaşımlar)*, 1, 366-383.

Mileski, J. P., Wang, G. and Lamar Beacham, L. (2014). Understanding the Causes of Recent Cruise Ship Mishaps and Disasters. *Transportation Business and Management*, 13, 65–70. DOI: 10.1016/j.rtbm.2014.12.001

Muslu, A. (2018). Importance of Private Crew Management Companies for Employment of Turkish Seafarer to Replace In International Maritime Labor Market. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(1), 291-302. DOI: 10.21547/jss.345040

Nas, S , Fışkın, R , Çakır, E . (2017). The Current Profile of Merchant Marine Officers' Manpower in Turkey. *Dokuz Eylül University Maritime Faculty Journal*, 9 (1), 1-23. DOI: 10.18613/deudfd.321569

Turkish Republic Ministry of Transportation and Infrastructure (2018). Directive for Education, Training and Examination of Seafarers and Marine Pilots. Retrieved 20 December 2019 from <https://denizmevzuat.uab.gov.tr/uploads/pages/yonerge/gkkes.pdf>

Turkish Ministry of Infrastructure, Seafarers Training and Education Information System. Retrieved 20 December 2020 from <https://gbs.uab.gov.tr/gaebs/public/kurumbilgi.aspx>

Veronneau, S. (2011). Cruise ship marine operations. *The Business and Management of Ocean Cruises* (pp.239) Chapter: Cruise Ship Marine Operations, DOI: 10.1079/9781845938451.0239

Vukonic, D., Bielic, T. and Russo, A. (2016). Organizational factors in management of “Mega Cruise Ships” from Crowd Management Control Aspect. *Pomorstvo*, 30 (1), 58–66. DOI: 10.31217/p.30.1.8

Wiscombe, C., McGirl, J., Piontek M. (2011) Staffing the Cruise Industry in 2020: Exploring Solutions. *Cruise Sector Challenges* (pp. 179-198). DOI: 10.1007/978-3-8349-6871-5_11

Wu, B. (2005). *The World Cruise Industry: A Profile of the Global Labour Market*. Cardiff: Seafarers International Research Center. Retrieved 20 December 2019 from <https://www.sirc.cf.ac.uk/uploads/publications/WorldCruiseIndustry.pdf>

Yılmaz, F. (2018). A Research on Views of Turkish Seafarers on Maritime Education/Training and Job Satisfaction at Sea. *Dokuz Eylül University Maritime Faculty Journal*, 10 (2), 211-231. DOI: 10.18613/deudfd.495812

Zhao, M. (2002). *Emotional Labour in a Globalised Labour Market: Seafarers on Cruise Ships*. Cardiff: Seafarers International Research Center, 1872330681

Article Info	REVIEW ARTICLE	DERLEME MAKALESİ	
Title of Article	Evaluation of Stormwater Pollutant Removal Efficiency of Bioretention Systems within the Scope of Green Infrastructure Applications		
Corresponding Author	Gökçen BAYRAK Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Edirne gokcenbayrak@trakya.edu.tr		
Received Date	03.07.2021		
Accepted Date	14.09.2021		
DOI number	https://doi.org/10.35674/kent.961967		
Author / Authors	Gökçen BAYRAK Cansu KÜP	ORCID: 0000-0002-0423-4731 ORCID: 0000-0002-1370-7545	
How to Cite	Bayrak, G. and Küp, C. (2021). Yeşil Altyapı Uygulamaları Kapsamında Biyotutma Sistemlerinin Yağmur Suyu Kirletici Giderim Verimlerinin Değerlendirilmesi, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages.,853-866.		

Yeşil Altyapı Uygulamaları Kapsamında Biyotutma Sistemlerinin Yağmur Suyu Kirletici Giderim Verimlerinin Değerlendirilmesi

Gökçen BAYRAK¹
Cansu KÜP²

ABSTRACT:

The effects of climate change are seen as excessive rainfall, erosion, floods, air pollution, water scarcity and drought in cities. Green infrastructure applications are used to reduce the effects of climate change in urban areas and to ensure environmental sustainability. With green infrastructure applications, by using bioretention systems as an ecological solution instead of structural solutions, both the treatment of stormwater from pollutants and the urban hydrological cycle are provided. Depending on the different land uses, various organic and inorganic substances carried by stormwater deteriorate the surface water quality. Bioretention systems reduce the amount of stormwater while at the same time reducing the pollutants in the water through physical, chemical and biological processes. In this study, the removal efficiencies of nitrogen, phosphorus and some heavy metals obtained in field studies were examined by considering the removal processes of various bioretention systems. It has been seen that removal efficiency varies depending on the pollutant type and concentration, types of land use, soil mixture prepared as a bioretention medium and the amount of precipitation. In this study, the removal efficiencies of nitrogen, phosphorus and some heavy metals obtained in field studies were examined by considering the removal processes of various bioretention systems. It has been seen that removal efficiency varies depending on the pollutant type and concentration, types of land use, soil mixture prepared as a bioretention medium and the amount of precipitation.

KEYWORDS: Bioretention, green infrastructure, pollutant removal efficiency, urban stormwater, diffuse pollution.

¹ Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Edirne, gokcenbayrak@trakya.edu.tr

² Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Uygulamalı Bilimler ve Teknoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Edirne, cansukup3009@gmail.com

ÖZ:

İklim değişikliğinin etkileri kentlerde aşırı yağışlar, erozyon, seller, hava kirliliği, su kıtlığı, kuraklık olarak görülmektedir. İklim değişikliğinin kentsel alanlarda etkilerini azaltmak ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için yeşil altyapı uygulamaları karşımıza çıkmaktadır. Yeşil altyapı uygulamaları ile, yapısal çözümler yerine ekolojik çözüm olarak biyotutma sistemlerinin kullanılması ile hem yağmur suyunun kirleticilerden arıtılması hem de kentsel hidrolojik döngü sağlanmaktadır. Farklı alan kullanımına bağlı olarak yağmur suyuyla taşınan çeşitli organik ve inorganik maddeler yüzey suyu kalitesini bozmaktadır. Biyotutma sistemleri, akışa geçen yağmur suyu miktarını azaltırken aynı zamanda sudaki kirleticileri fiziksel, kimyasal ve biyolojik süreçlerle azaltmaktadır. Bu çalışmada, çeşitli biyotutma sistemlerinin giderim süreçleri göz önünde bulundurularak saha çalışmalarında elde edilen azot, fosfor ve bazı ağır metallerin giderim verimleri incelenmiştir. Giderim veriminin; kirleticinin tür ve konsantrasyonu, arazi kullanım çeşitleri, biyotutma ortamı olarak hazırlanan toprak karışımı ve yağış miktarına bağlı olarak değiştiği görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELELER: Biyotutma, yeşil altyapı, kirleticinin giderim verimi, kentsel yağmur suyu, yayılı kirlilik.

GİRİŞ:

Nüfusun hızlı bir şekilde artması ile özellikle kentsel alanlarda, çevre sorunları artmakta, habitatlar zarar görmekte ve arazi parçalanmaları ile ekolojik fonksiyonlar ve süreçlerde bozulmalar görülmektedir. Ayrıca, içme ve kullanma suyu ihtiyacı artarken, doğal su döngüsünü sağlayacak ortamlar geçirimsiz hale getirilmektedir. Su kaynaklarının artan nüfus ve kullanım kısıtlarını karşılayabilmesi için su kaynakları yönetimi gerekmektedir (Shakouri, 2016). Su kaynakları yönetimi, doğal döngüdeki suyun insanlar tarafından ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar sağlayarak en verimli ve sistematik kullanımı anlamına gelmektedir (EEA, 2020). Su yönetimi ile suyun çok amaçlı kullanımının yanı sıra sürekli bir kaynak olması sağlanmaktadır. Doğal kaynaklardaki ve faaliyetler sonucu kirlenmiş suların yeniden kullanılabilmesi, yani sürdürülebilir olması için “bütünleşik su yönetimi” yapılması, su havzalarında bulunan her türlü arazi kullanımının belirlenerek “ortamlar arası izleme” yöntemiyle kontrol edilmesi gerekmektedir (Bayrak, 2011).

Kentsel yağmur suyu yönetimi, bütünleşik su yönetiminin önemli bir bileşenidir. Amaç, yağmur suyunun kentsel alanlara zarar vermeden uzaklaştırılmasını sağlamaktır (Demir, 2012). Kentlerde geleneksel yağmur suyu toplama sistemleri, yağmur sularını ayırık veya birleşik kanalizasyon sistemi ile hızlı bir şekilde ortamdaki uzaklaştırmaktadır. Bu durum, özellikle yağmur sularının deşarj olduğu alıcı suların kirlenmesine ve yeraltı su kaynaklarının yeteri kadar beslenememesine neden olmaktadır (Bayrak ve ark., 2019).

Geleneksel yağmursuyu yönetiminin ekonomik ve ekolojik kısıtları nedeniyle, günümüzde yağmur suyu yönetimi için yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar sonucu gri ve yeşil altyapının bütünleştirilmesi, özellikle kentsel alanlarda yapılan planlamaların sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir araç haline gelmiştir. Yeşil altyapı; çevre, toplumsal refah ve ekonomik sürdürülebilirlik için gerekli olan ekolojik bir çerçevedir. Ekosistem özellikleri bakımından değerli doğal alanları kapsayan, habitatları koruyan ve geliştiren, kentsel yaşama destek veren bütüncül bir sistemdir (Benedict ve McMahon, 2002; Gülgün ve Yazıcı, 2016). Yeşil altyapı temelli stratejik planlama yaklaşımları, bölgesel ve kentsel planlama süreçlerine entegre olan, doğal ve kültürel ekosistem değerlerini koruyup geliştiren ve planlama süreçlerinde yapısal çözümlerinin tamamlayıcısı olan bütünleşik bir planlama aracıdır (Ely ve Pitman, 2014).

Son otuz yıldır yeşil altyapı terimi, yağmur suyu yönetim sistemlerinde ekolojik temelli tüm yaklaşımlar için kullanılmaktadır. Yeşil altyapı, doğal ve yarı doğal alanların, kırsal ve kentsel alanların ve yeşil alanların, ekosistem sağlığını ve esnekliğini geliştiren, biyoçeşitliliğin korunmasına katkıda bulunan ve insan topluluklarına fayda sağlayan karasal, tatlı su, kıyı ve deniz alanlarının ağıdır (Ely ve Pitman, 2014). Genel prensip, toprak ve bitki örtüsünü kullanarak yağmur suyunun geri dönüşümünü sağlamaktır. Yağmur suyunun toplanması ve yeniden kullanılması sağlanırken, ekolojik olarak hassas peyzajların korunması, yaban yaşam habitatlarının desteklenmesi, su kalitesinin iyileştirilmesi ve rekreasyonel faaliyetlere imkân sağlanması mümkün olmaktadır (Fisch, 2014). Kentler sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmaya çalışırken yeşil altyapı, yatırım için hayati bir alan olarak görülmektedir.

Sürdürülebilir yağmur suyu yönetimi için yeşil altyapılar şu uygulamaları içermektedir (Ely ve Pitman, 2014; Yang ve Lusk, 2018):

- Yağmur bahçeleri ve biyotutma alanları,
- Yeşil çatılar,
- Yeşil duvarlar,
- Yağmur suyu toplama ve yeniden kullanım sistemleri,
- Biyolojik yağmur hendekleri,
- Oluklarla toplanan yağmur suyunun atıksu kanalından ayrılması,
- Yağmur suyu göletleri,
- Kurakçıl peyzaj ve sulama,
- Geçirgen kaplama kullanmak (geçirgen asfalt, beton ve kaplama sistemleri).

Yeşil altyapı ağına katkıda bulunan öğeler ise (Ely ve Pitman, 2014):

- Kent parkları, açık alan rezervleri, mezarlıklar ve kamu parkları ve bahçeleri,
- Nehir ve dere koridorları, bisiklet yolları ve ana ulaşım yolları (karayolu, demiryolu ve tramvay) koridorları dahil olmak üzere yeşil yollar,
- Golf sahaları, okul ve diğer kurumsal oyun alanları ve diğer büyük parklar dahil olmak üzere spor ve eğlence tesisleri,
- Özel/yarı özel bahçeler, apartmanlar, arka bahçeler, balkonlar,
- Ulusal parklar ve doğa rezervleri, sulak alanlar ve kıyı kenarları dahil olmak üzere doğal yeşil alanlar,
- Taş ocakları, havaalanları ve büyük kurumsal ve üretim sahaları dahil olmak üzere kullanım alanları,
- Üzüm bağları, sebze bahçeleri, meyve bahçeleri ve çiftlikler dahil olmak üzere tarım arazileridir.

Yağmur bahçeleri ve biyotutma alanları, hemen hemen her geçirimli alana kurulabilen çok yönlü bahçelerdir. Biyotutma alanı olarak da bilinen bahçeler, çatılardan, kaldırımlardan ve sokaklardan akan suları toplayan ve infiltre eden bitki kaplı havzalardır. Bu uygulamada yağmur suyu, infiltrasyon, evapotranspirasyon gibi süreçlerle tutulur ve uzaklaştırılır. Yağmur bahçesi tasarımının esas fonksiyonu; yağmur suyunun infiltrasyonunu sağlayarak doğal ekosistem için su kalitesini yükseltmektir (Zhang ve ark., 2021).

Bu çalışmada, biyotutma alanları ve yağmur bahçelerinin saha uygulamalarında, yayılı kirletici kaynaklardan taşınan toplam azot (TN), amonyum azotu (NH₄-N), nitrat azotu (NO₃-N), nitrit azotu (NO₂-N), toplam fosfor (TP) ve ağır metal (Pb, Zn, Cu) giderim verimleri incelenmiştir.

1. Yeşil Altyapı Teknikleri ile Kirletici Giderimi

1.1. Kentsel Yağmursuyu Kirleticileri

Kentsel alanlardaki yollar, otoparklar ve yapıları alanlar gibi geçirimsiz yüzeylerden gelen ve yüzeysel akışa geçen yağmur suyu, birçok kirleticiyi de alıcı ortamlara taşımaktadır. Yayılı kirletici kaynaklardan yağmur suyu akışı ile taşınan kirlilik, yüzey suyu kalitesi üzerindeki önemli etkisiyle artan bir soruna neden olmaktadır. Yağmur suyu kirleticileri, bitki artıkları, kâğıt, plastik parçalarını içeren büyük kirleticiler ve besi maddeleri, ağır metaller ve hidrokarbonlar gibi çözülmüş kirleticiler olarak iki grupta incelenmektedir. Hayvansal atıklar ve atıksu toplama sistemlerinden bakteri ve virüsler; otomobil ve çatı kaplamalarından metaller, tarım alanları, bahçeler ve atmosferik birikimden besi maddeleri ve pestisitler; otomobillerden yağ ve gres, inşaat alanları ve yollardan sediman; endüstriyel alanlar ve otomobillerden toksik metaller ve tüm alanlardan organik maddeler ve katı maddeler kaynaklanmaktadır (Kloss ve ark., 2006; Zhang ve ark., 2021; Yang ve Lusk, 2018).

Yağmur suyunda bulunan en yaygın kirleticiler, toplam askıda katı maddeler (TSS), toplam azot (TN), toplam fosfor (TP)'dur (Zhang ve ark., 2021). Yağmur suyu akışında hem N hem de P, inorganik veya organik formların yanı sıra çözülmüş veya partikül formlarda da bulunur. Jeoloji, arazi kullanımı ve hidrolojik koşullara bağlı olarak yağmur suyu akışındaki besi maddelerinin organik inorganik formların nispi oranı değişmektedir. N'nin inorganik formları nitrat azotu (NO₃-N), amonyum azotu (NH₄-N) ve nitrit azotu (NO₂-N) iken, organik formları çözülmüş organik N (DON) ve partikül organik N (PON)'dur. Yağmur suyu akışında, P ya çözülmüş formlar (örn., organik P ve ortofosfat, PO₄-P) halinde bulunmakta ya da ince partiküllerce (örn. P, kil ve organik madde) tutulmaktadır. Besi maddesi formlarındaki

farklılıklar, mikrobiyal dönüşümleri ve iyonik formdaki besi maddelerinin tutulmasını etkileyebileceğinden, yağmur suyu akışındaki N ve P türlerinin belirlenmesi önemlidir (Yang ve Lusk, 2018).

Kentsel havzadan gelen yağmur suyu kalitesinin değerlendirilmesi genellikle “anlık ortalama konsantrasyon–event mean concentration (EMC)” değerleri kullanılarak yapılmaktadır. EMC değerleri, yağış ve saha özelliklerine bağlı olarak büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. EMC, konsantrasyonun akış ağırlıklı ortalamasıdır ve litre başına miligram (mg/L) birimleri olarak ifade edilmektedir. Bir yağış sırasında toplam kütle (M) toplam hacme (V) bölünmesi olarak tanımlanmaktadır. EMC daha sonra, tanımlanan yağış sırasında toplanan numunelerin "ortalama" veya "medyan" konsantrasyonunu temsil eden tek bir konsantrasyon olarak kabul edilmektedir (Bartley ve ark., 2012; Davis ve McCuen, 2005).

Örnekleme sırasında belirli akış koşulları hakkında bilgi olmadan konsantrasyon verilerinin toplanması, anlık ve toplam akış arasında niceliksel olarak ayırım yapmayı zorlaştırmaktadır. Literatür incelendiğinde, konsantrasyon verilerinin bazı çalışmalarda “aritmetik ortalama”, bazı çalışmalarda ise "medyan" değerleri olarak verildiği görülmektedir. Verilerdeki değer farklılıklarının etkisini azaltmak için genellikle ortalama değerler yerine medyan kullanılması önerilmektedir (Bartley ve ark., 2012).

Yüzeysel akış suyundaki ağır metal konsantrasyonları Tablo 1’de, azot ve fosfor formlarına ait değerler ise Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Yağmur suyundaki ağır metal konsantrasyonları (Zhang ve ark., 2021; Bannerman ve ark., 1993)

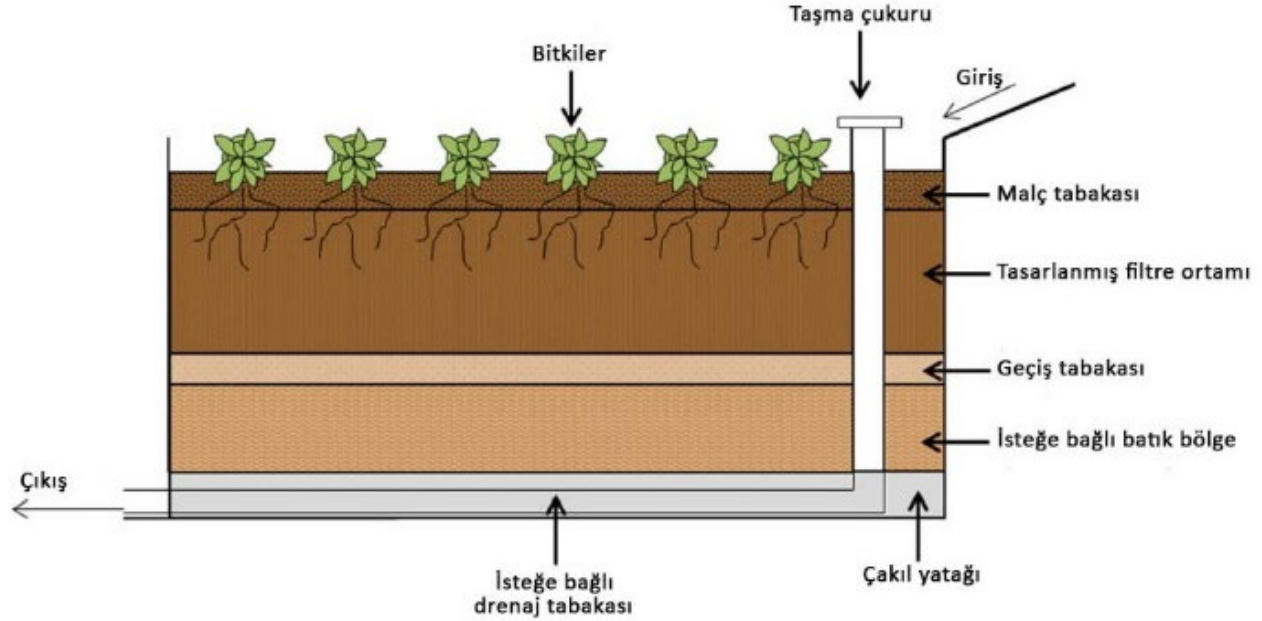
Kirletici (mg/L)	Çim alanlar	Çatılar	Sokaklar	Araç yolları	Caddeler
T Pb	-	21	33	17	55
T Zn	59	149	220	107	339
T Cu	13	15	24	17	56
T Cd	-	-	0,8	0,5	1,4
T Cr	-	-	5	2	12

Tablo 2. Yağmur suyundaki kirletici konsantrasyonları

Kirletici (mg/L)	Yerleşim Alanı	Ticari Alan	Kaynak
NO ₃ -N	0,9	0,93	(Chow ve ark., 2013)
	2,4	2,8	(Nazahiyah, 2005)
	0,736	0,572	(Van der Tak & Edwards, 2001)
	0,23	0,26	(Van der Tak & Edwards, 2001)
NO ₂ -N	0,011	0,006	(Chow ve ark., 2013)
	0,10	0,43	(Nazahiyah, 2005)
NH ₄ -N	0,19	0,71	(Chow ve ark., 2013)
	3,50	3,80	(Nazahiyah, 2005)
TN	2,53	1,82	(Van der Tak & Edwards, 2001)
	0,50-18,30		(Göbel ve ark., 2007)
TP	0,38	0,69	(Chow ve ark., 2013)
	0,35		(Francey ve ark., 2010)
	0,53		(McLeod ve ark., 2006)
		0,15	(Francey ve ark., 2010)
		0,45	(McLeod ve ark., 2006)
	0,23-0,34		(Göbel ve ark., 2007)
	0,383	0,201	(Van der Tak & Edwards, 2001)
	0,57	0,32	(Van der Tak & Edwards, 2001)
263	201	(Stephan & Endreny, 2016)	

1.2. Kirlenici Giderim Süreçleri

Biyotutma sistemleri ve yağmur bahçeleri, yüzeysel akışla kirleniciyi taşıyan yağmur suyunu infiltre ederken aynı zamanda filtrelemekte, adsorbe etmekte, bitki kökleriyle tutmaktadır. Şekil 1'de biyotutma sistemi bileşenleri gösterilmektedir.

Şekil 1. Biyotutma sistemi bileşenleri (Goh ve ark., 2019)

Biyotutma, kullanılan toprak karışımı ve bitkiler ile kirlenici arasında gerçekleşen bir süreçler bütünüdür. Bunlar (PGCM, 2007; Chow ve ark., 2013):

Tutma: Yağmur suyuyla gelen akışın bitkiler ve toprak tarafından tutulmasıdır.

Sedimentasyon: Partiküler maddenin sudan uzaklaştırılması için birincil mekanizmadır. Akıntının yavaşlamasıyla askıda katı maddelerin çökmesidir. Bu işlem, biyotutma tesisinin yüzeyinde meydana gelmekte ve filtre ortamına girmeden önce ön işlem sağlamaktadır. Yüksek yoğunluklu partiküller, sedimentasyon yoluyla etkin bir şekilde uzaklaştırılmaktadır.

Evaporasyon: Suyun buharlaşmasıdır.

Transpirasyon: Yapraklarda gerçekleşen terleme olayıdır. Bir bitkinin kökleriyle alınan suyun %90'ından fazlası su buharı olarak havaya geri dönmektedir.

Evapotranspirasyon: Bitkinin su tüketimi (terleme) ve buharlaşma ile birlikte su toplamıdır. Biyotutma tesisi tasarımı, bu işlemin gerçekleşme potansiyelini en üst düzeye çıkarmaktadır.

İnfiltrasyon: Suyun toprağın boşluklarından aşağı doğru geçişidir.

Termal Azalma: Akış suyu sıcaklığının toprakta azalmasıdır.

Filtrasyon: Partiküllerin malç ve topraktan geçerken akıştan filtrelenmesi olayıdır. Biyotutma tesislerinde, filtrasyon çoğu partikülü akıştan uzaklaştırmaktadır. Sahada uygulanan biyotutma sistemlerinde askıda katıların mükemmel şekilde uzaklaştırıldığı kaydedilmiştir.

Adsorpsiyon: Kil ya da humusun dış yüzeyindeki negatif yük nedeniyle sıvı, gaz veya çözülmüş bir maddeyi tutmasıdır. Malç ve bitki maddesinin parçalanmasıyla biyotutma tesislerinde bulunabilen humus, metalleri, nitratları ve ortofosfatları adsorbe etmektedir.

Absorpsiyon: Suyun bitki kök kılları ve mantarlar tarafından alınmasıdır.

Volatilizasyon: Bir maddenin daha uçucu buhar formuna dönüştürülmesidir.

Asimilasyon: Canlıların dış ortamdan aldıkları inorganik maddelerden organik maddeleri üretmeleridir. Bitki kökleri doğrudan çözülmüş inorganik azotu asimile etmekte ve mikroorganizmaların zenginleşmesine katkıda bulunmaktadır. Belirli türdeki kirleticiler için biyotutma tesislerinde uygun bitkiler seçilmelidir. Metal tutulumunun ve birikiminin olduğu bitkilerin hasat edilmesi, kirleticinin yeniden ortama ulaşmasını engellemektedir.

Degradasyon: Organik bileşiklerin toprak ortamındaki mikroorganizmalar tarafından ayrıştırılmasıdır. Fizikokimyasal süreçlere kıyasla genellikle yavaştır. Degradasyonun gerçekleşebilmesi için uygun nem ve sıcaklık koşullarının sağlanması gerekmektedir.

Nitrifikasyon: Amonyak ve amonyum iyonlarının bakteriler tarafından önce nitrite (NO₂) sonra da nitrate (NO₃) oksidasyonudur. Bu işlem iki grup ototrofik bakteri tarafından gerçekleştirilir. NH₃'ten 'ye kadar olan ilk adım, NH₃ oksitleyiciler tarafından katalize edilir ve 'den 'ye kadar olan ikinci adım, oksitleyiciler tarafından gerçekleştirilir. İlk grubun en iyi çalışılmış üyesi *Nitrosomonas europaea*'dır ve *Nitrobacter winogradskyi* oksitleyicilerin bir temsilcisidir (Wrage ve ark., 2001).

Denitrifikasyon: Nitratın kademeli olarak mikrobiyal indirgenmesidir. Reaksiyonlar, *Pseudomonas*, *Bacillus*, *Thiobacillus*, *Propionibacterium* dahil olmak üzere bakteri taksonlarında yaygın olarak bulunan denitrifiye ediciler tarafından gerçekleştirilir. Sonuçta ya N₂ ya da N₂O gaz halinde açığa çıkar. Denitrifikasyon, suya doygun, anaerobik ortamlarda gerçekleşmektedir (Wrage ve ark., 2001).

1.3. Kirletici Giderim Verimleri

Yağmur suyu yönetimi için yaygın olarak bir dizi arıtma tekniği kullanılmaktadır. Matematiksel olarak kirletici tutma verimi, bir arıtma ortamı tarafından tutulan kirletici miktarının girişteki miktara oranıdır. Çıkıştaki kirletici miktarını ölçmek, tutulan miktarı ölçmekten daha kolay olduğundan, kütle dengesi ilkeleri kullanılarak tutma verimi TE, şu şekilde verilir:

$$TE = 1 - C_{\text{çıkış}}/C_{\text{giriş}} \quad (1)$$

TE, giderim verimi; C_{çıkış}, biyotutma alanından çıkan yağmur suyundaki kirletici konsantrasyonu; C_{giriş}, biyotutma alanına gelen çıkan yağmur suyundaki kirletici konsantrasyonudur (Davis ve McCuen,2005).

Kirletici giderim verimlerinin değerlendirilmesinde, sadece yüzdeye veya kısmi giderime odaklanmak, zamanla değişen bir süreci yeterli şekilde açıklamamaktadır. Yağış olaylarının dinamik doğası nedeniyle, kararlı bir durumdan söz edilememektedir. Bir kirletici giderimi uygulaması için hem yüzeysel akışla gelen yağmur suyu miktarının hem de kirletici konsantrasyonlarının girdi ve çıktı oranları bir olayın zamanına göre ve her olayda değişmektedir. Bu nedenle, giderimler de EMC'de bir değişiklik olarak sunulmalı ve tartışılmalıdır (Davis ve McCuen,2005).

Kimyasal ve biyolojik süreçler sonucu bir kirletici formu başka bir forma dönüşebilmekte, bu da giderime ya da negatif giderime neden olmaktadır. Biyotutma alanlarında yüzey akışından kirletici madde uzaklaştırılması, kirletici maddelerin ortamda birikmesine, sonraki yağış olayı sırasında bu kirleticilerin yıkanması ile çıkış değerlerinin giriş konsantrasyonlarından daha yüksek olmasına neden olmaktadır. Bu olay "negatif giderim" olarak adlandırılmaktadır. Bu durum azot bileşiklerinde yaygın olarak görülmektedir (Ahiablame ve ark., 2012).

Biyotutma sistemlerinde kirletici giderim verimlerinin belirlenmesi amacıyla birçok saha ve laboratuvar çalışması yapıldığı görülmektedir. Tablo 3'te bazı ağır metal giderim verimleri, Tablo 4'te sahada uygulanan biyotutma sistemlerinde N ve P giderim verimleri gösterilmektedir.

Tablo 3. Sahada uygulanan biyotutma sistemlerinde ağır metal giderim verimleri (%)

Pb	Zn	Cu	Kaynak
31-98	62-99	43-99	(Ahiablame ve ark., 2012)
74-99	73-99	20-99	(Ahiablame ve ark., 2012)
75	68-93		(Ahiablame ve ark., 2012)
	54-99		(Davis ve ark., 2009)
70-95	64-95	-43-97	(Davis ve ark., 2003)
70-100	64-100	43-99	(Dietz, 2007)
>90	>90	>90	(Dietz, 2007)
81	98	99	(Hunt ve ark., 2006)
76,10	71,30		(Raspati ve ark., 2017)
31-100	50-99	-9-99	(LeFevre ve ark., 2015)
32-100	60-99	65-98	(Liu ve ark., 2014)
91,80	85,10		(Macnamara ve Derry, 2017)
>95	99	97	(Roseen ve ark., 2006)

Tablo 4. Sahada uygulanan biyotutma sistemlerinde azot ve fosfor giderim verimleri (%)

NO _x -N	NH ₄ -N	TN	TP	Kaynak
1-83	-65-82	32-99		(Ahiablame ve ark., 2012)
		14-61	-3-99	(Ahiablame ve ark., 2012)
-209	82	21		(Brown ve Hunt III, 2011)
-477	74	75		(Brown ve Hunt III, 2011)
		19,9-90,8	-2-19	(Carpenter ve Hallam, 2010)
43	72	20		(Chen ve ark., 2013)
		90-95	31,4	(Davis, 2007)
		49-59	77-79	(Davis ve ark., 2006)
		30-99	24-99	(Davis ve ark., 2009)
15-16		4-99		(Davis ve ark., 2003)
87	79	79	-240-99	(De Rozarj ve ark., 2018)
13-75	-1-86	40-59	10-78	(Dietz, 2007)
24	87		70-85	(Dietz, 2007)
67	82	51		(Dietz ve ark., 2006)
		58,6	86	(Geronimo ve ark., 2013)
		37	36,42-75,33	(Hatt ve ark., 2009)
		40	65-87	(Hunt ve ark., 2006)
13-75	-1-86	40	-108	(Hunt ve ark., 2006)
		32,2	76,9-97,2	(Hunt ve ark., 2008)
4,9	70,6	32,1		(Hunt ve ark., 2008)
-3,3	-1,9	72,5		(Jiang ve ark., 2017)
		39,8-76,67	65-87	(Jiang ve ark., 2017)
42,3	64,6	50,7		(Jiang ve ark., 2018)
		29,5	46	(LeFevre ve ark., 2015)
-766-96	-136-96		-240-87	(LeFevre ve ark., 2015)
		56	55,1	(Li ve Davis, 2014)
-120		4,3		(Li ve Davis, 2014)
		41		(Liu ve Davis, 2014)
		-3-99		(Liu ve ark., 2014)
		89,00	61,10	(Macnamara ve Derry, 2017)
		38,70-47,93	-65-240	(Mangangka ve ark., 2015)
33	70	54		(Passeport ve ark., 2009)
8	84	54		(Peterson, 2016)
78,5	82,4	72,5		(Peterson, 2016)
16-27		49	-240-65	(Roseen ve ark., 2006)
32,1	82,9	68,1		(Roseen ve ark., 2006)
-97	-	33		(Singh ve ark., 2019)
19	47	34		(Wan ve ark., 2018)
		25	74,1	(Wang ve ark., 2017)
3,2	10	25		(Wang ve ark., 2017)
16,7	86	34		(Zhou ve ark., 2017)

1.4. Kirletici Giderimini Etkileyen Etmenler

Kirletici maddelerin etkili bir şekilde giderildiği ve akış hacminin azaltıldığı biyotutma sisteminin performansı, farklı bölgelerin farklı akış özelliklerine, yağış rejimlerine, nüfus yoğunluğuna ve arazi kullanımına bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Goh ve ark., 2019).

Biyotutma alanları ve yağmur bahçelerinde, yağmur suyunu tutma, kirleticiyi giderme ve bitki yetiştirme ortamı olarak hazırlanan ve yeterli geçirgenliği olan toprak karışımı, biyotutmanın çok önemli bir parçasıdır. Toprağın hidrolik iletkenliği, gözeneklerin boyutuna bağlı olup geçirgenliğin artırılması için 75-120 cm derinliğinde kumlu karışım önerilmektedir (Zhang ve ark., 2021; Goh ve ark., 2019).

Biyotutma alanlarının tasarımında bitki türlerinin seçimi için ana kriterler, yerel peyzaj ve ekoloji için uygunluk, aşırı koşullar altında hayatta kalma yeteneği ve hızlı ancak istilacı olmayan gelişimdir. Kirleticileri tür ve miktarına uygun bitki ve türler seçilmelidir (Goh ve ark., 2019).

Yeşil altyapı uygulamaları yapan birçok ülkede (Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Malezya), biyotutma sistemlerinde standardizasyon için kılavuzlar hazırlanmıştır. Kılavuzlarda, farklı konumdaki alanların toprak ve iklim özelliklerine göre değişen farklı toprak kompozisyonları önerilmektedir. Kum, yüksek oranda hidrolik iletkenlik sağlar, üst topraktaki yumuşak kil, özellikle ağır metaller olmak üzere yüksek düzeyde kirleticiyi adsorbe eder ve organik maddeler (kompost) mikrobiyal gelişim ve bitki örtüsü için gereklidir. Çeşitli kılavuzlarda, biyotutma alanlarının genellikle TSS için %75-97, TN için %30-66 ve TP için %35-85 giderim verimi sağlanacak şekilde tasarlanması önerilmektedir (Goh ve ark., 2019).

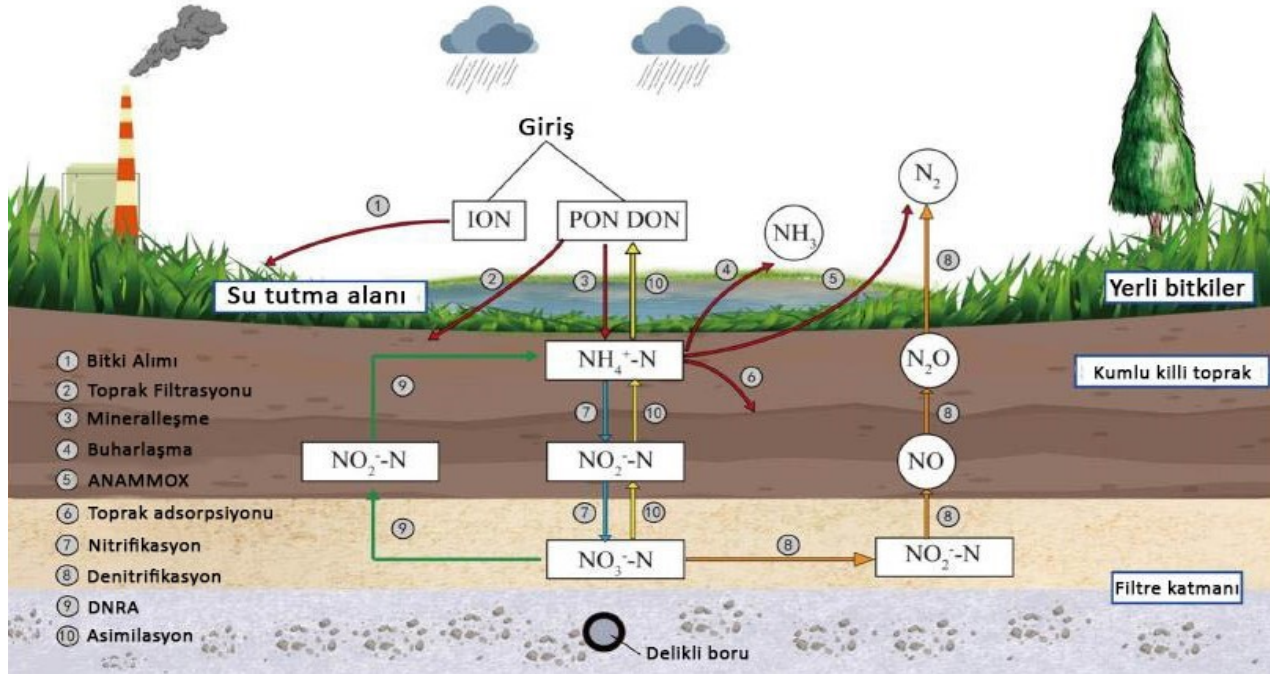
Kirletici gideriminde ortamın giderim kapasitesi, adsorpsiyonun gücüne ve gelen kirleticilerin konsantrasyonuna bağlıdır. Metaller ve hidrokarbonlar için ortamın giderim kapasitesi uzun yıllar devam ederken fosfor için birkaç yıl veya daha kısa bir zaman diliminde tükenmektedir (Chow ve ark., 2013).

Biyotutma sistemindeki azot giderimi, organik, inorganik, partikül ve çözünmüş azot dahil olmak üzere çeşitli azot formlarının farklı kimyasal özellikleri ve azot dönüşümü için mevcut biyotutma sisteminin sınırlamaları nedeniyle değişkendir. Biyotutma sistemini tasarlamadan önce yağmur suyu akışındaki azot kirleticilerinin bileşiminin ve oranının belirlenmesi gerekmektedir (Zhang ve ark., 2021; Li ve Davis, 2014). Biyotutma için toprak karışımı kritiktir, temel olarak, iyi geçirgenliği ve stabil bir çalışma koşulunu korumak için yarıdan fazla kum içermelidir. Diğer dolgu malzemeleri azot giderimi üzerinde farklı etkilere sahiptir. Örneğin, talaş, gazete ve biyokömür azot giderimini arttırmakta, yalnızca kum ve toprak karışımı zayıf bir performans göstermektedir. Kirletici giderme verimi, farklı iklim koşulları, kirletici yükleri ve toprak özelliklerine bağlı olarak birlikte yüzeyde bitkilerin kullanılması azot giderimini arttırmaktadır. Aerobik koşullar altında biyotutma üst katmanında organik ve inorganik azotun bazı dönüşüm ve uzaklaştırma süreçleri bulunmaktadır.

Biyotutma sistemindeki azot giderimi ve dönüşümünün ana süreçleri şunları içermektedir (Zhang ve ark., 2021):

1. PON sedimantasyonu/filtrasyonu,
2. Organik azotun mineralizasyonu,
3. NH_4^+ -N fiksasyonu (iyon değişimi),
4. Mikrobiyal azot alımı,
5. Mikrobiyal azot dönüşümü (yani nitrifikasyon ve denitrifikasyon).

Şekil 2'de biyotutma sistemlerinde azot giderim süreçleri gösterilmektedir.

Şekil 2. Biyotutma sistemlerinde azot giderim süreçleri (Zhang ve ark., 2021)

PON, toprak filtrasyonu ile uzaklaştırılmakta ve yağmur suyu akışındaki DON, mikrobiyal mineralizasyon yoluyla $\text{NH}_4^+\text{-N}$ 'e dönüştürülmektedir. $\text{NH}_4^+\text{-N}$, negatif yüklü toprak kolloidleri tarafından adsorbe edilmekte; $\text{NH}_4^+\text{-N}$ ve $\text{NO}_3\text{-N}$ bitkiler tarafından absorblanmakta ve asimile edilmektedir. Asimilasyon, $\text{NH}_4^+\text{-N}$ ve $\text{NO}_3\text{-N}$ 'nin mikrobiyal hücre kütlelerine veya bitki biyokütlesine dönüştürüldüğü, burada geçici olarak PON, toprak filtrasyonu ile uzaklaştırılmakta ve yağmur suyu akışındaki DON, mikrobiyal mineralizasyon yoluyla $\text{NH}_4^+\text{-N}$ 'e dönüştürülmektedir. $\text{NH}_4^+\text{-N}$, negatif yüklü toprak kolloidleri tarafından adsorbe edilmekte; $\text{NH}_4^+\text{-N}$ ve $\text{NO}_3\text{-N}$ bitkiler tarafından absorblanmakta ve asimile edilmektedir. Asimilasyon, $\text{NH}_4^+\text{-N}$ ve $\text{NO}_3\text{-N}$ 'nin mikrobiyal hücre kütlelerine veya bitki biyokütlesine dönüştürüldüğü, burada geçici olarak organik azot olarak depolandığı bir süreçtir. $\text{NH}_4^+\text{-N}$, biyotutma sisteminden mikrobiyal nitrifikasyon ile uzaklaştırılmaktadır. Bunun için $\text{NH}_4^+\text{-N}$, aerobik koşullar altında önce $\text{NO}_2\text{-N}$ 'a ve ardından $\text{NO}_3\text{-N}$ 'a dönüştürülmektedir. Mikroorganizmalar tarafından asimilasyon veya adsorpsiyon yoluyla azot tutulumu, kalıcı uzaklaştırmadan ziyade geçici azot uzaklaştırılmasına neden olmakta ve koşulların değişmesiyle azotun geri salımı gerçekleşmektedir. $\text{NH}_4^+\text{-N}$ 'nden farklı olarak $\text{NO}_x\text{-N}$ negatif yüklü olup toprak parçacıkları tarafından adsorbe edilmemekte, biyotutma sisteminde hareketli hale gelmektedir. Nitrat, biyotutma sisteminde denitrifikasyon yoluyla N_2 formunda kalıcı olarak uzaklaştırılmaktadır. Denitrifikasyon anoksik veya anaerobik koşullar altında oluşmakta, organik karbon kaynağı, kükürt veya demir gibi substratlar gerektirmektedir (Zhang ve ark., 2021).

Li ve Davis (2014), 16 yağış olayı sırasında konvansiyonel biyotutma alanında TN, PON, $\text{NO}_3\text{-N}$, $\text{NO}_2\text{-N}$, $\text{NH}_3\text{-N}$ ve DON analiz etmişlerdir. PON'un sedimantasyon/filtrasyon, $\text{NH}_3\text{-N}$ 'nin iyon değişimi/sorpsiyon ve $\text{NO}_2\text{-N}$ 'nin oksidasyon yoluyla etkin bir şekilde uzaklaştırıldığını, ancak, biyotutma hüresinden önemli miktarda DON ve $\text{NO}_3\text{-N}$ 'nin filtrasyonu ile TN konsantrasyonda sadece %9 azalma sağlandığını belirtmişlerdir. Biyotutma hüresinde tutulan PON ve bitki artıkları, DON olarak süzülme veya $\text{NO}_3\text{-N}$ 'ye mineralize edilmektedir. Azotun çıkış formlarına $\text{NO}_3\text{-N}$ (%46) ve DON (%42) hakimdir. Bu nedenle biyotutma sistemlerinde etkili azot giderimi için, $\text{NO}_3\text{-N}$ için denitrifikasyon koşullarının yaratılmasına ek olarak, DON sızıntısının önlenmesi gerekmektedir (Li ve Davis, 2014).

İklimsel koşullar, biyotutma sistemindeki azot giderme verimini etkilemekte; bu etki, biyotutma sistemindeki mikrobiyal büyüme ve nitrifikasyon/denitrifikasyon süreçleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olan sıcaklık değişimi ile gerçekleşmektedir. Uygun bir aralıkta sıcaklık artışı ile denitrifikasyon verimi, bitki büyümesi ve bitkiler tarafından besin alımı artmaktadır. Kurak dönemlerden sonra gerçekleşen yağışlı dönemlerde, toprakta azot ve fosfor içeren besin maddeleri yeniden ortama salınmaktadır. Kuru ve havalandırılmış topraklarda organik azotun mineralleşme oranını ve inorganik azot içeriği artmaktadır. Ayrıca, havada kurutmanın neden olduğu kuruma ile mikrobiyal ölüm

gerçekleşmekte ve azot içeren kimyasallar salınmaktadır. Biyotutma sistemi kuruma sürecine girdikçe denitrifikasyon verimi düşmekte ve yüksek çözünürlüğe ve hareketliliğe sahip nitrat birikimi gerçekleşmektedir (Zhang ve ark., 2021). Ayrıca, biyotutma sistemine giren azot konsantrasyonu da azot giderme verimliliği üzerinde etkilidir. Düşük giriş konsantrasyonu ile giderim veriminin yüksek giriş konsantrasyonuna göre daha yüksek olduğu gösterilmiştir (Goh ve ark., 2019).

Ortam reaksiyonu incelendiğinde; pH 7,5-8 aralığında optimum giderim gerçekleştiği, pH 6,5 ve altındaysa sürecin inhibe olduğu ve pH yükseldikçe nitrit gideriminin arttığı belirtilmektedir. Hidrolik kalma süresi (HRT), azot biyotransformasyonunu etkilemektedir (Zhang ve ark., 2021).

TP'nin uzaklaştırılması, filtreleme, adsorpsiyon ve mikrobiyal aktivite süreçleriyle gerçekleşmektedir. TP giderimini etkileyen faktörler arasında bitkilerin varlığı, filtre ortamı karışım oranları ve toprak iletkenliği yer almaktadır. TP giderimi, bitki kullanılan biyotutma ortamlarında bitkisiz ortamlara göre daha yüksektir ve düşük sıcaklıkta yüksek oranda gerçekleşmektedir. Tanecik boyutu büyüdükçe tutulumun azalmakta, ayrıca, fosfor içeriği yüksek toprakların kullanıldığı biyotutma sistemlerinde çıkış suyunda TP artışı gerçekleşmektedir (Goh ve ark., 2019).

Kluge vd. (2018), uzun süreli biyotutma sistemlerinde (11-22 yıl) metal birikimini incelemişlerdir. Toprağın üst tabakasında (0-20 cm) önemli miktarda metal birikimi görülmüştür, tüm metallerin ortalama konsantrasyonları toprak yüzeyinde (0-10 cm) en yüksek değerlere ulaşırken, artan derinlikte metal konsantrasyonlarının azaldığı gözlenmiştir. Akan suyun giriş noktalarında yüksek metal konsantrasyonları bulunmuştur. Giriş noktasından 1,5 m' den daha fazla bir mesafede, metal konsantrasyonları, başlangıçtaki toprak konsantrasyonlarına kıyasla az miktarda artmıştır. Sızdırmazlık testleri ile biyotutma toprak ortamında biriken metallerin çoğunun suda az çözünür olduğunu belirlemişlerdir (Kluge ve ark., 2018).

SONUÇ:

Bu çalışmada, biyotutma alanları ve yağmur bahçelerinin saha uygulamalarında, yayılı kirletici kaynaklardan taşınan TN, NH₄-N, NO₃-N, NO₂-N, TP ve Pb, Zn ve Cu giderim verimlerinin değerlendirilmesi için öncelikle yağmursuyu kirleticileri, biyotutma alanlarının bileşenleri ve biyotutma süreçleri incelenmiştir.

Değerlendirme sonucunda; yağmur suyunda bulunan en yaygın kirleticilerin, TSS, TN, TP ve ağır metaller olduğu, yağmur suyu akışında hem N hem de P'nin inorganik veya organik formlarının yanı sıra çözünmüş veya partikül formlarda bulunduğu belirlenmiştir.

Tablo 3 ve Tablo 4 incelendiğinde, biyotutma sistemlerinin yağmur suyu akışındaki kirletici maddeleri değişken oranlarda (NO_x-N %-477 ile 96, NH₄-N %-136 ile 96, TN %-3 ile 99, TP %-240 ile 99, Pb %31-100, Zn %50-99, Cu %20-99) azalttığı görülmektedir. Söz konusu kirleticilerin bazı uygulamalarda neredeyse tamamı giderilirken, negatif giderim oranları da dikkat çekicidir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde biyotutma sisteminin performansını;

- Yağış rejimlerine,
- Nüfus yoğunluğuna,
- Arazi kullanımına,
- Yeterli geçirgenliği olan toprak karışımına,
- Biyotutma alanlarında kullanılan bitki türlerine,
- Kirletici giriş konsantrasyonuna,

Azot giderimi için;

- Yağmur suyundaki azot formları ve oranlarına,
- Biyotutma alanlarında kullanılan karbon kaynaklarının (pamuk, gazete kâğıdı vb.) varlığına,
- Denitrifikasyon sürecini etkileyen faktörlerin iyileştirilmesine,
- Sıcaklık değişimine,
- Ortam reaksiyonuna,
- Hidrolik kalma süresine,

Fosfor giderimi için;

- Tanecik boyutuna,
- Sıcaklığa,
- Toprak karışımına,

Bağlı olduğu ortaya konmaktadır. Ayrıca, kirletici giderim verimlerinin değerlendirilmesinde, sadece giderim oranının dikkate alınmasının zamanla değişen bir süreci yeterli şekilde açıklamayacağı, yağış olaylarının dinamik doğası nedeniyle, kararlı bir durumdan söz edilemeyeceği, giderim miktarlarının EMC'de bir değişiklik olarak sunulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, kentsel alanlarda yüzeysel akışla taşınan kirleticilerin, yapısal çözümler yerine ekolojik olarak giderildiği biyotutma sistemlerinin, alıcı su kaynaklarının su kalitesinde bozulmaları azaltacak, kanalizasyon sistemi ve arıtma tesisi su ve kirletici yükünü azaltacak, çevresel faydası yüksek olan uygulamalar olduğu düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma, Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (TÜBAP, Proje Numarası: 2020/76) tarafından desteklenen yüksek lisans tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA:

Ahiablame, L. M., Engel, B. A., Chaubey, I. (2012). Effectiveness of low impact development practices: literature review and suggestions for future research. *Water, Air, & Soil Pollution*, 223(7), 4253-4273.

Bannerman, R. T., Owens, D. W., Dodds, R. B., Hornewer, N. J. (1993). Sources of pollutants in Wisconsin stormwater. *Water Science and Technology*, 28(3-5), 241-259.

Bartley, R., Speirs, W. J., Ellis, T. W., Waters, D. K. (2012). A review of sediment and nutrient concentration data from Australia for use in catchment water quality models. *Marine pollution bulletin*, 65(4-9), 101-116.

Bayrak Yılmaz, G. (2011). *Yüzey Sularında Uzun Süreli Besi Yüklerinin Etkisinin Belirlenmesi: Ergene Havzası Örneği*. Doktora Tezi, 168s İstanbul Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bayrak, G., Keleş, E., Ölmez, Z. (2019). *Investigation of Green Infrastructure Applicationability in Edirne City Center*. XIth International Sinan Symposium Proceedings Book, 11-12 April 2019, Trakya University Faculty of Architecture, Edirne.

Benedict, M. A., McMahon, E. T. (2002). Green infrastructure: smart conservation for the 21st century. *Renewable resources journal*, 20(3), 12-17.

Brown, R. A., Hunt III, W. F. (2011). Impacts of media depth on effluent water quality and hydrologic performance of undersized bioretention cells. *Journal of Irrigation and Drainage Engineering*, 137(3), 132-143.

Carpenter, D. D., Hallam, L. (2010). Influence of planting soil mix characteristics on bioretention cell design and performance. *Journal of Hydrologic Engineering*, 15(6), 404-416.

Center for Neighborhood Technology (CNT) (2010). *The Value of Green Infrastructure A Guide to Recognizing Its Economic, Environmental and Social Benefits*. 14.04.2021 tarihinde https://www.cnt.org/sites/default/files/publications/CNT_Value-of-Green-Infrastructure.pdf adresinden erişildi.

Chen, X., Peltier, E., Sturm, B. S., & Young, C. B. (2013). Nitrogen removal and nitrifying and denitrifying bacteria quantification in a stormwater bioretention system. *Water Research*, 47(4), 1691-1700.

- Chow, M. F., Yusop, Z., Shirazi, S. M. (2013). Storm runoff quality and pollutant loading from commercial, residential, and industrial catchments in the tropic. *Environmental monitoring and assessment*, 185(10), 8321-8331.
- Davis A.P., McCuen R.H. (2005). *Stormwater Management for Smart Growth*, Springer US. Boston, MA. P368.
- Davis, A. P. (2007). Field performance of bioretention: Water quality. *Environmental Engineering Science*, 24(8), 1048-1064.
- Davis, A. P., Hunt, W. F., Traver, R. G., Clar, M. (2009). Bioretention technology: Overview of current practice and future needs. *Journal of environmental engineering*, 135(3), 109-117.
- Davis, A. P., Shokouhian, M., Sharma, H., Minami, C. (2006). Water quality improvement through bioretention media: Nitrogen and phosphorus removal. *Water Environment Research*, 78(3), 284-293.
- Davis, A. P., Shokouhian, M., Sharma, H., Minami, C., Winogradoff, D. (2003). Water quality improvement through bioretention: Lead, copper, and zinc removal. *Water Environment Research*, 75(1), 73-82.
- De Rozari, P., Greenway, M., El Hanandeh, A. (2018). Nitrogen removal from sewage and septage in constructed wetland mesocosms using sand media amended with biochar. *Ecological Engineering*, 111, 1-10.
- Demir D. (2012). *Konvansiyonel Yağmursuyu Yönetim Sistemleri ile Sürdürülebilir Yağmursuyu Yönetim Sistemlerinin Karşılaştırılması: İTÜ Ayazağa Yerleşkesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, 2s, İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dietz, M. E. (2007). Low impact development practices: A review of current research and recommendations for future directions. *Water, air, and soil pollution*, 186(1), 351-363.
- Dietz, M. E., Clausen, J. C. (2006). Saturation to improve pollutant retention in a rain garden. *Environmental science & technology*, 40(4), 1335-1340.
- EEA (2020). 11.12.2020 tarihinde <https://www.eea.europa.eu/themes/water/european-waters/water-use-and-environmental-pressures> adresinden erişildi.
- Ely, M., Pitman, S. D. (2014). *Green Infrastructure: Life support for human habitats*. The Compelling Evidence for Incorporating Nature into Urban Environments, Green Infrastructure project, Department of Environment, Water and Natural Resources, Botanic Gardens of South Australia.
- Fisch, J. (2014). *Green Infrastructure and the Sustainability Concept: A Case Study of the Greater New Orleans Urban Water Plan*. Master's thesis: University of New Orleans.
- Francey, M., Fletcher, T. D., Deletic, A., Duncan, H. (2010). New insights into the quality of urban storm water in Southeastern Australia. *Journal of Environmental Engineering*, 136(4), 381-390.
- Geronimo, F. K. F., Maniquiz-Redillas, M. C., Kim, L. H. (2013). Treatment of parking lot runoff by a tree box filter. *Desalination and water treatment*, 51(19-21), 4044-4049.
- Göbel, P., Dierkes, C., Coldewey, W. G. (2007). Storm water runoff concentration matrix for urban areas. *Journal of contaminant hydrology*, 91(1-2), 26-42.
- Goh, H. W., Lem, K. S., Azizan, N. A., Chang, C. K., Talei, A., Leow, C. S., Zakaria, N. A. (2019). A review of bioretention components and nutrient removal under different climates—future directions for tropics. *Environmental Science and Pollution Research*, 26(15), 14904-14919.
- Gülgün, B., Yazıcı, K. (2016). Yeşil Altyapı Sistemlerinde Mevcut Uygulamalar. *Ziraat Mühendisleri Dergisi*, (363), 33-39.
- Hatt, B. E., Fletcher, T. D., Deletic, A. (2009). Hydrologic and pollutant removal performance of stormwater biofiltration systems at the field scale. *Journal of Hydrology*, 365(3-4), 310-321.
- Hunt, W. F., Jarrett, A. R., Smith, J. T., Sharkey, L. J. (2006). Evaluating bioretention hydrology and nutrient removal at three field sites in North Carolina. *Journal of Irrigation and Drainage Engineering*, 132(6), 600-608.
- Hunt, W. F., Smith, J. T., Jadlocki, S. J., Hathaway, J. M., Eubanks, P. R. (2008). Pollutant removal and peak flow mitigation by a bioretention cell in urban Charlotte, NC. *Journal of Environmental Engineering*, 134(5), 403-408.

- Jiang, C. B., Li, J. K., Zhang, B. H., Ruan, T. S., Li, H. E., Dong, W. (2018). Design parameters and treatment efficiency of a retrofit bioretention system on runoff nitrogen removal. *Environmental Science and Pollution Research*, 25(33), 33298-33308.
- Jiang, C., Li, J., Li, H., Li, Y., Chen, L. (2017). Field performance of bioretention systems for runoff quantity regulation and pollutant removal. *Water, Air, & Soil Pollution*, 228(12), 1-13.
- Jotte, L., Raspati, G. Azrague, K. (2017). *Review of stormwater management practices*. Klima 2050 Report 7. Trondheim, 2017. ISBN: 978-82-536-1545-5
- Kloss, C., Calarusse, C., Stoner, N. (2006). *Rooftops to rivers: Green strategies for controlling stormwater and combined sewer overflows*. Natural Resources Defense Council, Washington D.C.
- Kluge, B., Markert, A., Facklam, M., Sommer, H., Kaiser, M., Pallasch, M., Wessolek, G. (2018). Metal accumulation and hydraulic performance of bioretention systems after long-term operation. *Journal of soils and sediments*, 18(2), 431-441.
- LeFevre, G. H., Paus, K. H., Natarajan, P., Gulliver, J. S., Novak, P. J., Hozalski, R. M. (2015). Review of dissolved pollutants in urban storm water and their removal and fate in bioretention cells. *Journal of Environmental Engineering*, 141(1), 04014050.
- Li, L., Davis, A. P. (2014). Urban stormwater runoff nitrogen composition and fate in bioretention systems. *Environmental science & technology*, 48(6), 3403-3410.
- Liu, J., Davis, A. P. (2014). Phosphorus speciation and treatment using enhanced phosphorus removal bioretention. *Environmental science & technology*, 48(1), 607-614.
- Liu, J., Sample, D. J., Bell, C., Guan, Y. (2014). Review and research needs of bioretention used for the treatment of urban stormwater. *Water*, 6(4), 1069-1099.
- Macnamara, J., Derry, C. (2017). Pollution removal performance of laboratory simulations of Sydney's street stormwater biofilters. *Water*, 9(11), 907.
- Mangangka, I. R., Liu, A., Egodawatta, P., Goonetilleke, A. (2015). Performance characterisation of a stormwater treatment bioretention basin. *Journal of environmental management*, 150, 173-178.
- McLeod, S. M., Kells, J. A., Putz, G. J. (2006). Urban runoff quality characterization and load estimation in Saskatoon, Canada. *Journal of environmental engineering*, 132(11), 1470-1481.
- Nazahiyah, R. (2005). *Modeling of non-point source pollution from residential and commercial catchments in Skudai, Johor*. Master Thesis, University Technology Malaysia, Malaysia.
- Passeport, E., Hunt, W. F., Line, D. E., Smith, R. A., Brown, R. A. (2009). Field study of the ability of two grassed bioretention cells to reduce storm-water runoff pollution. *Journal of Irrigation and Drainage Engineering*, 135(4), 505-510.
- Peterson, M. A. (2016). *The effect of the antecedent dry conditions on nitrogen removal for a modified bioretention system*. Doctoral dissertation, University of South Florida.
- Prince George's County, Maryland (PGCM). (2007). *Bioretention Manual*. Environmental Services Division; Department of Environmental Resources, Prince George's County: Upper Marlboro, MD, USA. Available online: https://www.princegeorgescountymd.gov/Government/AgencyIndex/DER/ESG/Bioretention/pdf/Bioretention%20Manual_2009%20Version.pdf.
- Roseen, R. M., Ballesterro, T. P., Houle, J. J., Avelleneda, P., Wildey, R., Briggs, J. (2006). Storm water low-impact development, conventional structural, and manufactured treatment strategies for parking lot runoff: Performance evaluations under varied mass loading conditions. *Transportation research record*, 1984(1), 135-147.
- Shakouri N. (2016). *Kentlerde Yağmursuyu Yönetimi Kapsamında Yeşil Altyapı peyzaj Planlama ve Tasarım Yaklaşımı: Sakarya-Hendek Örneği*. Doktora Tezi, 27s. Ankara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Singh, R. P., Zhao, F., Ji, Q., Saravanan, J., Fu, D. (2019). Design and performance characterization of roadside bioretention systems. *Sustainability*, 11(7), 2040.

- Stephan, E. A., Endreny, T. A. (2016). Weighting nitrogen and phosphorus pixel pollutant loads to represent runoff and buffering likelihoods. *JAWRA Journal of the American Water Resources Association*, 52(2), 336-349.
- Van der Tak, L., Edwards, C. (2001). An ArcView GIS tool to calculate nonpoint sources of pollution in watershed and stormwater projects. USEPA: Washington, DC, USA.
- Wan, Z., Li, T., Liu, Y. (2018). Effective nitrogen removal during different periods of a field-scale bioretention system. *Environmental Science and Pollution Research*, 25(18), 17855-17861.
- Wang, J., Chua, L. H., Shanahan, P. (2017). Evaluation of pollutant removal efficiency of a bioretention basin and implications for stormwater management in tropical cities. *Environmental Science: Water Research & Technology*, 3(1), 78-91.
- Wrage, N., Velthof, G.L., van Beusichem, M.L., Oenema, O. (2001). Role of nitrifier denitrification in the production of nitrous oxide, *Soil Biology and Biochemistry*, 33(12-13), 1723-1732, ISSN 0038-0717, [https://doi.org/10.1016/S0038-0717\(01\)00096-7](https://doi.org/10.1016/S0038-0717(01)00096-7).
- Yang, Y. Y., & Lusk, M. G. (2018). Nutrients in urban stormwater runoff: Current state of the science and potential mitigation options. *Current Pollution Reports*, 4(2), 112-127.
- Zhang H, Ahmad Z, Shao Y, Yang Z, Jia Y, Zhong H. (2021). Bioretention for removal of nitrogen: processes, operational conditions, and strategies for improvement. *Environmental Science and Pollution Research*; 28(9):10519-10535. doi: 10.1007/s11356-020-12319-1. Epub 2021 Jan 14. PMID: 33443738.
- Zhou, Z., Li, H., Song, C., Cao, X., Zhou, Y. (2017). Prevalence of ammonia-oxidizing bacteria over ammonia-oxidizing archaea in sediments as related to nutrient loading in Chinese aquaculture ponds. *Journal of Soils and Sediments*, 17(7), 1928-1938.

Article Info		REVIEW ARTICLE	DERLEME MAKALESİ
Title of Article	International Migration and After: Multiculturalism from Theory to Practice		
Corresponding Author	Mehmet KOCA Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mehmetkoca@odu.edu.tr		
Received Date	30.06.2021		
Accepted Date	14.09.2021		
DOI Number	https://doi.org/10.35674/kent.960260		
Author / Authors	Mehmet KOCA	ORCID: 0000-0003-1930-121X	
How to Cite	KOCA, M (2021). Uluslararası Göç ve Sonrası: Teoriden Pratiğe Çokkültürlülük, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages, 867-878		

Uluslararası Göç ve Sonrası: Teoriden Pratiğe Çokkültürlülük

Mehmet KOCA¹

ABSTRACT:

The world of yesterday and today has witnessed the international migration of many people from many societies with different languages, beliefs, colors, customs and traditions. This situation has led to the encounter of different cultures in a society and the formation of more multicultural social structures in that society than before. People with different cultures in the same society can affect not only themselves and the groups they belong to, but also the society they live in, causing them to change and take new forms. In order for these changes to be as smooth as possible, many discourses, models and policies have been put forward from theory to practice. One of them has been multiculturalism as it takes into account differences and approaches them with 'tolerance'. However, multiculturalism, like other discourses and models, has neither a universal generalization nor an absolute validity that can satisfy both sides. Moreover, with the recent increase in international migration, this situation has become much more complex. Therefore, this study aimed to examine the social reflections of multiculturalism in theory and practice based on the literature.

KEYWORDS: International migration, multiculturalism, assimilation, integration, diversity.

¹ Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mehmetkoca@odu.edu.tr

ÖZ:

İnsanlık tarihi farklı dilleri, inançları, renkleri, gelenek ve göreneklere sahip olan birçok toplumdaki birçok insanın uluslararası göçlerine tanık olmuş ve olmaktadır. Bu durum bir toplumda farklı kültürlerin karşılaşmasına ve o toplumda öncekinden daha fazla çokkültürlü toplum yapılarının oluşmasına yol açmıştır. Farklı kültürlerle sahip olan ve bir toplumda bir araya gelen insanlar, sadece kendilerini ve dahil oldukları grupları değil içinde yaşadıkları toplumu da etkileyerek değişmesine ve yeni biçimler almasına neden olabilmektedir. Bu değişmelerin olabildiğince sorunsuz olması için geçmişten günümüze teoriden pratiğe birçok söylem, model ve politika ileri sürülmüştür. Bunlardan birisi de farklılıkları dikkate alması ve onlara ‘hoşgörü’ ile yaklaşılması nedeniyle çokkültürlülük olmuştur. Ancak çokkültürlülük de diğer söylem ve modeller gibi her iki tarafı memnun edebilecek ne evrensel bir genellemeye ne de mutlak bir geçerliliğe sahip olabilmiş değildir. Üstelik son zamanlarda uluslararası göçlerde yaşanan artışlarla bu durum çok daha karmaşık bir hâl alabilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada, literatürden hareketle çokkültürlülüğün teorideki ve pratikteki toplumsal yansımaları irdelenmeye çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Uluslararası göç, çokkültürlülük, asimilasyon, entegrasyon, çeşitlilik

“Uluslararası Göç ve Sonrası: Teoriden Pratiğe Çokkültürlülük”

GİRİŞ:

İmparatorlukların son bulması, katı yönetim biçimlerinin kalkması, kolonilerden ve sömürge ülkelerinden emperyalist ülkelere yönelik göç hareketliliklerinin olması ve bütün bunlara endüstrileşme yarışıyla emek göçlerinin eklenmesi birçok toplumda çeşitliliklerin artmasına ve eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmıştır. Uluslararası göçler aracılığı ile oluşan bu toplum inşasını düzenlemek, çözümlenmek ve her şeyden önce bütün parçaları uyumlu hale getirmek amaç olmuştur. Bu amaçla da birçok politika, söylem ve model sunulmuştur. Tüm detaylar bir kenara bırakılırsa ve toplumlarda daha fazla tercih edilme durumu göz önüne alınırsa bunlardan birincisi asimilasyon diğeri ise çokkültürlülük olmuştur.

Asimilasyondan dilleri, kültürleri ve hatta dinleri güçlü bir tehdit altına alması nedeniyle vazgeçilmiş, farklılıkların tanınmasına ve daha eşit ve kapsayıcı bir topluma götürebilecek alternatif bir çözüm için çokkültürlülük benimsenmiştir. Ancak bu çözümde son zamanlarda ciddi eleştiriler almış hem söylemde hem de pratikte değişmiş, birçok ülkede de terk edilmiştir. Zira ‘azınlık’, ‘çoğunluk’, ‘biz’ ‘öteki’ ayrışmasının son bulması için dillendirilen ve politik bir zeminde gelişen çokkültürlülük hem bu ayrışmaları ortadan kaldıramamış hem de ‘yabancılaştırma’, ‘marjinalleştirme’, ‘damgalama’ gibi dışlamaları arttırdığı iddiasıyla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca ırkçılığın yeniden yükselişine tanık olduğumuz ve bu eksenindeki saldırganlıkların, çatışmaların giderek arttığı şu günlerde bu iddialar daha güçlü bir çerçeveye kavuşmuştur. Özellikle uluslararası göçlerin farklı bir boyut kazanması ve son zamanlarda giderek artması alıcı ülkelerdeki çeşitliliklere yenilerinin eklenmesine yol açmıştır. Ortada Vertovec (2007)’in ileri sürdüğü gibi bir “süper çeşitlilik” durumu meydana gelmişti.

Touraine (2008: 19), önceleri sınıf çatışmaları ve siyasal özgürlük çeşitli toplumlarda hâkim olmuş ise içinde bulunduğumuz dönemde de farklılıkların ölçülebilir eşitsizliklerinin hâkim olduğunu ileri sürer. Ona göre, farklılıklar konusunda var olan soruların iki temel yanıtı vardır. Bunlardan birincisi, farklılıkların sınırının olmadığı ve bireylerin kendi kendilerini bir ya da daha fazla topluluğa hapsedmesi, kimliği ve halkının saflığı ile takıntılı olduğudur. Bu yola bir kez girildiğinde kaçınılmaz bir şekilde S. Huntington’ın medeniyetler çatışması tezine varılır ve bu tez eleştirilse dahi yeni din ya da etnik savaşların oluşmasına yol açacağına dair güçlü kanıtlar olduğu söylenebilir. İkincisi ise, davranışların birliğinin artık bir kültürün ya da toplum tikelliği değil, herkesin hem evrensel haklara sahip olduğu hem de tikel olan özne olarak inşası tarafından dayatılması olduğudur. Bu iki yanıt arasındaki karşıtlıkları her yerde görmek mümkündür.

Çeşitlilik, güvenli etnik kimliklerin ve olumlu öz-duyguların gelişimi için arzu edilir ve gerekli olarak kabul edilir ancak aynı zamanda eşitsizlik ve sosyal uyum için bir tehdit olduğu için de sorgulanır (Verkuyten, 2006: 148). Farklılıkların bir toplumda tek vücut bulması bulamıyorsa da düzensizliklere, çatışmalara özellikle de sosyal, kültürel ve ekonomik eşitsizliklere en az şekilde yol açması, herkes tarafından arzu edilen bir gerçekliktir. Bu nedenle bu

çalışmada farklılıklarla birlikte yaşamak için benimsenen çokkültürlülüğe yönelik teorik bakış açılarına, daha önceleri çokkültürlülük üzerine düşünülenlerin ne olduğuna ve bunun pratikteki yansımalarına, çokkültürlülükte gerçekte ne olduğuna yer verilerek ardından artan uluslararası göçlerle birlikte yaşanan değişim ve dönüşümler ele alınacaktır.

1. Çokkültürlülük Üzerine Ne Düşünüldü?

Göçmenler için gelişmiş toplumlar, kendileri ve özellikle de çocukları için birçok fırsat sunmakta, bu da uluslararası göçün temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Özellikle iş, eğitim ve kendini ifade etme fırsatlarını yakalayabilirlerse hem kendileri hem de çocukları topluma entegre olmaktan mutluluk duyarlar. Ancak bu umut boşa çıkarsa, daha ödüllendirici iş ve eğitime giden yol engellenirse, alıcı topluma karşı bir yabancılaşma ve düşmanlık duygusu gelişebilir ve hatta ana akımın ve onun etiğinin reddedilmesine neden olabilir (Taylor, 2012: 414). Çokkültürlü toplumlarda yaşam biçimlerinin eşit haklarla birlikte var olması, bireylere bir kültürel miras dünyası içinde büyüme ve çocuklarını bu yüzden herhangi bir ayrımla karşı karşıya kalmadan aynı dünya içinde büyütme olanaklarını sağlamak anlamına gelir (Habermas, 2018: 147).

Bu eksende uluslararası göçlerle ortaya çıkan farklılıkların bir toplumda tek vücut bulması, bulamıyorsa da düzensizliklere, çatışmalara özellikle de sosyal, kültürel ve ekonomik bütün eşitsizlikleri olabildiğince en aza indirmesi herkes tarafından arzu edilen bir durumdur. Göçmenlerin entegrasyonuna yönelik birçok politika, söylem ve model ortaya atılmış ancak bunlar her iki taraf açısından da istenilen düzeyde bir memnuniyet oluşturamamıştır. Bir çözüm ya da yol olarak düşünülen asimilasyonun bir süre uygulanmasından sonra ise çokkültürlülük hâkim model, söylem ve politika olmayı başarmıştır.

Günümüzde kullanılan entegrasyon kavramı başta İngilizce ve Fransızca olmak üzere birçok dilde baskın ve neredeyse evrensel kullanıma sahip olmakla birlikte, göç literatüründe bu kavrama karşılık gelen pek çok alternatif kavram ortaya çıkmıştır. Bunlar: asimilasyon, kültürleşme, eklenme/katılma/kaynaşma, adaptasyon, uyum, barındırma ve çokkültürlülüktür. Bu bağlamda burada belirtilmesi gereken husus bu kavramlarından her birinin nesnel ve herkes tarafından kabul edilen bir tanımının olmadığıdır. Bunlar da entegrasyon kavramı gibi, kullanıldıkları bağlama son derece bağımlı olarak ve kendilerini kullanan kişinin amaç ve görüşlerine göre politik anlamlar kazanarak varlık bulmuşlardır (Unutulmaz, 2012: 139). Diğer bir ifade ile uluslararası göçe ilişkin tartışmaların merkezinde yer alan belirli bazı kavramlar vardır ve bu kavramlar: Kültürel çoğulçuluk, kültürel görecilik, sivil toplum ve çokkültürlülüktür. İlk bakışta bu kavramların tamamı demokrasinin özü sayılan eşitliğin yeniden paylaşımı iddiası etrafında toplandığı görülmektedir. Geçmişte yasa karşısında eşit sayılan tüm bireyler, gerçek yaşamda çeşitli kültürlere sahip oldukları için dışlanmaktaydı. Çokkültürlülük gibi politikalar bunun gibi toplumsal ayrımcılığı düzeltme aracı olarak kullanılmıştır (Abadan-Unat, 2006: 344).

Uluslararası göçün küresel niteliği, gittikçe farklılaşan fiziki ve kültürel ortamlardan gelen insanların birbirlerine karışmaları ve birlikte yaşamalarıyla sonuçlanır. Entegrasyon sorunlarının boyutları oldukça çeşitlidir. Bazı durumlarda, kamu yetkilileri entegrasyonu kolaylaştıracak politikaları geliştirmeyi gereksiz bularak, bu sorunları görmezden gelebilir. Bununla birlikte, çoğu durumda, çatışmalara yol açabilecek sosyoekonomik, kültürel ve siyasal bölünmelerin gelişmesini engellemek için özel ve seçici önlemlerin alınması gerekir. Bu noktada, başta Avustralya, İsveç ve Kanada gibi birçok ülkede geliştirilen çokkültürlülük modelleri dikkatli bir incelemeyi gerektirir. Bunların ortak tutumu, kültürel çeşitliliğin ve göçmenlerin yol açtığı sosyal değişimlerin kabul edilmesidir. Göçmenler egemen kültüre veya dilsel modele uymaya zorlanmak yerine, tercih etmeleri durumunda anadillerini ve kültürel yaşamlarını koruyabilirler. Göçmenlerin neden olduğu çeşitlilik hâkim kültüre yönelik bir tehdit olarak değil, bir zenginlik olarak görülür (Castles ve Miller, 2008: 409-410).

Farklı sosyal kültürlerin çatışmadan bir arada yaşadığı toplum türünü ifade eden (Adıgüzel, 2016: 165) çokkültürlülük, kavram olarak 1941'de bir ulusun diğerlerine göre üstünlüğünü ima eden bir milliyetçilik fikrinin karşı görüşü olarak ortaya çıkmıştır. Kavramın daha yakın zamanda kullanımı ise giderek daha çeşitli bir toplumda adalet ve eşitlik gibi demokratik ilkeleri sürdürme girişimi olarak tasarlanan ve 1971'de Kanada'da resmi olarak uygulanmaya başlanan çokkültürlülük politikası olmuştur. Bu politikaya göre, çokkültürlülüğü onaylamak, bütün uluslara ve halklara saygı duyulduğu anlamına gelir. Günümüzde etnik köken, ırk ve din açısından çeşitliliği yönetmek için küresel olarak yaygın bir şekilde kullanılmasına rağmen, terimin kavramsal olarak anlaşılması, onu hararetli bir şekilde tartışılan bir konu haline getirmiştir. Ne olursa olsun, daha önce homojen olan Batı toplumlarındaki statükoyu altüst ettiği için, kavram özellikle çeşitli göçmen nüfusa sahip ülkelerde çok tartışılmalı hale gelmiştir (Ghoshy, 2018: 17). Bu tartışmaların sonucu olarak çokkültürlülüğün "radikal çokkültürlülük" veya "çok

merkezli çokkültürlülük”, “isyancı çokkültürlülük”, “kamusal alan çokkültürlülüğü”, “farklılık çokkültürlülüğü” ve “eleştirel çokkültürlülük” gibi birçok türü ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda G. Delanty çokkültürlülüğün dokuz türünü tanımlarken, Vertovec çokkültürlülüğün en az sekiz farklı yorumundan bahsetmiştir (Vertovec, 2010: 85). Elbette bu türlerin ve yorumlamaların hepsine bu çalışmada yer verilmeyecektir. Bunun yerine çokkültürlülüğe genel bir çerçevede değinilecektir.

Raz (1998: 195), çokkültürlülüğün, her ne kadar yeni bir kelime olsa da ne yeni bir etik fikir ne de yeni bir sosyal ve politik gerçekliğe yanıt olduğu noktasında muğlak bir kavram olduğunu belirtmiştir. Ona göre, sonuçta insanlar tarihlerinin büyük bir kısmında çokkültürlü olan toplumlarda yaşamışlardır. Fikrin ayırt edici özelliği, kültürel, etnik ve dini toplulukların tek bir siyasi toplum, tek bir devlet içinde bir arada yaşaması, Avrupa ülkelerinin kendilerini Avrupalı olarak tanımlarından çok öncelerin koşulu olmuştur. Bir ülkeden diğerine büyük ölçekli göç, tarihin daha düzensiz bir yönüdür, ancak yeni değildir. Özellikle 19. yüzyılda, bugün olan kitlesel göçleri tam olarak karşılamasa da Avrupa’da ve ağırlıklı olarak Avrupa’nın dışında, Arjantin, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Güney Afrika vb. ülkelere kitlesel insan hareketleri olmuştur. Ancak bu, çokkültürlülüğün neden daha önce değil de 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığını açıklamaya yetmemektedir. Sözcüğün yeni olmadığını, milliyetçiliğin ve ideolojisinin yüz elli yıl önceki zaferinden önceki halimize bir dönüş olduğu söylenebilir. Bu çerçevede çokkültürlülük, milliyetçilikle alınanların bir kısmını geri vermeye çalışan modern siyasi düşüncenin kollarından biridir.

Raz (1998: 197), çokkültürlülüğü öncelikle etik veya politik bir teori olarak değil, insanların günümüzün politik gerçekliğinde karşılaştıkları belirli konulara ve belirli ihtiyaçlara karşı yenilenmiş bir duyarlılığı, artan bir farkındalığı işaretlemenin bir yolu olarak düşünmemiz gerektiğini ileri sürmüştür. Ona göre, çokkültürlülük en başta farklı kimliklerini sürdürmek isteyen ve prensipte bunu sürdürebilen çok sayıda büyük kültürel grubun aynı siyasi toplum içinde bir arada yaşaması anlamına gelir. Doğduğu yer olan Kanada’da çokkültürlülüğün üç biçimi vardır: Birincisi, yerli halkın bir arada yaşaması: Eskimolar ve çeşitli Amerikan Kızılderili uluslarının yanı sıra Avrupa kökenli “eski göçmenler”. İkincisi, “eski göçmenlerin” İngilizce ve Fransızca konuşan topluluklarının bir arada yaşaması. Üçüncüsü, çoğunlukla “eski göçmenler” olan Batı Avrupa kökenli göçmenlerin, Asya ve Güney Avrupa’dan gelen yeni göçmenlerle bir arada yaşaması. Britanya’da durum çok daha farklıdır. Ağırlıklı olarak iki çokkültürlülük biçimi vardır: Bir tarafta Birleşik Krallığı meydana getiren İskoçyalılar, Gallerliler, İrlandalılar ve İngilizler diğer tarafta onlarla yaşamaya çalışan yeni göçmen toplulukları. Yani başta Afro-Karayıpler, Hindu-Hint olmak üzere Afrikalı, Pakistanlı, Bangladeşli, Hintli ve diğer Müslüman topluluklar.

Castles ve Miller (2008: 364)’a göre, çokkültürlü bir ülkede, göçmen olarak gelmeye müsaade edilmesiyle başlayan, sivil toplum üyeliği devlete ve millete tam katılıma yol açmalıdır. İki temel değişik şekli vardır. ABD’de tipik olan bırakınız yapınlar (laissez-faire) yaklaşımında, kültürel farklılık ve etnik cemaatlerin varlığı kabul edilir, ancak sosyal adaleti ya da etnik kültürlerin devamını sağlamak devletin görevi olarak görülmemektedir. İkinci şekil, hem Kanada, Avusturya ve İsveç’te hem de diğer ülkelerin belli politik alanlarında olduğu gibi, çokkültürlülüğü bir devlet politikası olarak görmektedir. Burada çokkültürlülük, hem çoğunluğu oluşturan grubun kültürel farklılığı kabul etmeye gönüllü olması hem de azınlıklara eşit hakları garanti eden devlet faaliyeti anlamına gelir.

Yalcın (2002) gibi çokkültürlülük yerine çokkültürcülüğü tercih eden Canatan (2007), onu çok kültürlü bir toplumsal ortamda daha çok azınlık kültürlerin varlığını kabul etmek ve onları yaşatabilmek için ortaya çıktığını ileri sürer. Çünkü çokkültürlülüğün günümüzde ciddi tehlikelerle karşı karşıya kaldığını ve bu tehditten ulus devlet ve onun ideolojisi olan milliyetçiliğin toplum içindeki bir kesimin kültürünü yüceltip diğer kesimlerin kültürünü kendi potasında eriterek yok etmek istediğinden kaynaklı olduğunu söyler. Zira ona göre ulusal bir kültür inşa etmek milli devletin ve milliyetçiliğin en önemli amacıdır. Haliyle çokkültürlülük bu amaca ulaşmak için engellemelere yol açmaktadır. Bunun için azınlık kültürler var olma mücadelesi vermek zorunda kalmışlardır. Çokkültürcülük bu var olma mücadelesinin anlamlandırılması ve milliyetçilik karşısında güçlendirilmesi çabasıdır.

Abadan-Unat (2006: 245), çokkültürlülüğü demokratik çoğulculuğun bir ön aşaması olarak görür ve onu, bir toplumda farklı kültürlerin bir arada yaşamasını kabul eden “tanıma politikası”nın bir yansıtıcısı olarak tanımlar. Bu bağlamda kapsamlı olan bu kavramın iki ögesi vardır: Bunlardan birincisi, bireyin kendi kültürel mirasını anlaması ve değerli bulması, ikincisi kendi grubundan başka gruplara ait kültürel mirasa karşı saygı ve ilgi göstermesi. Çokkültürlülükte biraz daha ileri gidildiğinde demokratik bir boyut kazanır birey ve gruplara siyasetin yapıldığı kamusal alanlarda yer açılmasını sağlar. Çokkültürlülüğün bu aşaması artık demokratik çoğulculuktur.

Kymlicka (2021: 631) ise çokkültürlülüğü, “çokkültürlü bir toplumda, vatandaşları, geleneklerin, göreneklerin, müzik ve yemeklerin farkında olmaya ve onları kucaklamaya cesaretlendiren etnik-kültürel çeşitliliğin iyi hissettiren bir takdiri olarak...” nitelendirmiştir. Diğer yandan Ghoshy (2018: 17), çokkültürlülüğün, bütün bireylerin ve grupların sadece kanun önünde eşit haklara sahip olmasını değil, aynı zamanda bu hakları kullanmada eşit fırsatlara sahip olunması gerektiğini ileri sürmüştür. Ghoshy, çağdaş çokkültürlü demokrasiler için, “çeşitlilikle başa çıkmak ve “adil” toplumlar inşa etmek için nasıl etkili eşitlikçi politikalar tasarlayabilir?” ve “çeşitlilikle başa çıkmak ve eşitlik olabilir mi?” sorularını sorarak, bir “çokkültürlü toplum”un toplumdaki çeşitliliğe atıfta bulunduğunu, ancak çokkültürlülük kavramının ise genellikle, görünüşte “adil toplum” oluşturmak için toplumdaki çeşitlilikle ilgilenen bir ideoloji veya politikaya atıfta bulunduğunu ileri sürmüştür. Ona göre burada bizim için ve diğeri için hem toplumsal uyumu sürdürmek hem de toplumsal huzursuzluğu önlemek için üçüncü bir alan vardır. Bu da politika olarak, devletin nüfustaki sosyal çeşitlilik gerçeğini herkes için adaletle uzlaştırma girişimidir. Buna karşılık aynı zamanda ideoloji bir paradigma kaymasını temsil eder. Çünkü spektrumun bir ucunda asimilasyon veya homojenlik yer alırken, diğer uçunda heterojenlik ve birçok kültürün kaynaşmasına kadar radikal bir şekilde yeni bir düşünme biçimi vardır. Yine de çokkültürlü politikalar devlet inisiyatifindedir ve tepeden eklenir. Gerçekte sosyal tutumları değiştirmek kolay değildir.

Vertovec (2010: 84)’e göre, birçok ülkede çokkültürlülük farklı şekillerde bazı alanlarda eylemleri gerektirmiştir. Bu alanlardan birincisi, halkın tanınmasıdır. Bu alan etnik azınlık örgütlerini, tesislerini ve faaliyetlerini desteklemeyi ve bu tür örgütleri içeren kamu danışma kurumlarını oluşturmayı içerir. İkincisi eğitimidir: Genellikle kıyafet, cinsiyet ve belirli etnik ve dini azınlıkların değerlerine duyarlı diğer konuları ele alır; etnik azınlık öğrencilerinin geçmişlerini yansıtan müfredat oluşturma; anadil öğretimi ve dil desteği sunmak ve kamu tarafından finanse edilen veya edilmeyen kendi okullarını kurmaktır. Üçüncüsü kültürel açıdan hassas uygulamalardır: Sosyal hizmetler bünyesinde ve sağlık hizmeti sunucuları, polis ve mahkemeler arasında oluşturulan eğitim ve bilgileri içerir. Dördüncüsü halka açık materyallerdir: Birden çok dilde halka açık materyaller (sağlığı geliştirme kampanyaları gibi) sağlamak. Beşincisi yasadır: Yasalara kültürel istisnaların tanınması; İncil’den başka kutsal kitaplar üzerine yemin edilmesine izin verilmesi; diğer evlilik, boşanma ve miras geleneklerini tanımak; kültürel uygulamaları ayrımcılıktan ve nefrete teşvikten korumak. Altıncısı dini barınmadır: İbadethanelerin, mezarlıkların ve cenaze törenlerinin kurulmasına izin verme ve destekleme; ibadet yapılabilmesi için iş yerinde izin verilmesi. Yedincisi yiyecek: Kurban kesmek gibi dinsel ritüellere izin vermek; kamu kurumlarında yasaklanmış yiyeceklerin (helal, koşer, vejetaryen) sağlanmasıdır. Son olarak sekizincisi ise yayıncılık ve medyadır: Ayrımcılık yapılmamasını sağlamak veya klişelerden kaçınmak için grup görüntülerinin izlenmesi; azınlık grupları için kendi medya olanaklarını sağlamak.

Touraine (2002: 253-254), göçmenlerin bütünleşmesi konusunda birbirine karşı iki çözüm önerisi getirilebileceğini ve bu ikisinin çokkültürlü toplum düşüncesine eşit ölçüde uzak olduğunu ileri sürmüştür. İlk çözüm önerisi asimilasyondur. Bu ilk çözüm önerisini eğitim dizgesindeki birlik, bütünleştiricilik ve kitle tüketimi ile kolaylaştırmıştır. Ancak hem Amerika’da hem de Fransa gibi birçok ülkede olumsuz tepkilere ve ırkçı önyargıları da beraberinde getirmiştir. Touraine’ye göre asimilasyon ancak kültürel bakımdan yakın ülkelerden gelenlerin göçmen olduğu ülkelerde yaygınlaşan bir çözümdür. Örneğin eritme potası (melting-pot) ülkesi olan Arjantin’de ülkeye gelen İspanyollar, İtalyanlar ve başka uluslardan insanlar genelde devlet okulları sayesinde hızlı bir şekilde bütünleştirilmiş ve Birinci Dünya savaşından sonra Arjantin vatandaşı olmuşlardır. Diğer çözüm önerisi göçmen nüfusun toplumdaki ayrı bir konumda yaşamasını sağlamak ya da belirli bölgelerde türdeş ve kendi kendini denetleyen gruplar içinde örgütlenmelerine izin vermek. Bu duruma örnek olarak Almanya’daki Türkler, Amerika’daki ve Fransa’daki “Çin mahalleleri” verilebilir. İngiliz ya da Hollanda politikasında etnisitenin tanımlanması da bu duruma örnek gösterilebilir. Topluluğu bireyle içine girdiği toplum arasında bir aracı konumuna getirdiği için biraz daha elverişli olarak yorumlanabilir. Çünkü topluluk aracılığı ile bunalımları ve tepkileri hafifletir, fakat topluluklar arasında bunalımlara yol açma riski taşıdığı içinde olumsuzlukları vardır.

Asimilasyon göç ile gelenleri, evrensel kültürle özdeşleştirilen ulusal bir kültürün birliği içinde eritmek ister. Diğeri, toplulukların çoğunluğuna saygı duyar ancak topluluklar arasında etkileşim kurulmasının önüne geçer. Çok daha önemlisi azınlık topluluklarının ya da en yoksullardan, en niteliksizlerden oluşmuş toplulukların zararına gelişen eşitsizlik ve ayrımcılık ilişkilerine karşı herhangi bir çözüm sunmaz. Touraine’nin bu iki çözümün dışında geliştirdiği önerisi: Çokkültürlü toplum, kültürlerin ve grupların karşılaşması olarak algılandıkça, göç olgusu ile birlikte tehlikeli sonuçlar doğabilecek kültürel çatışmaların yaşanma olasılığı da artar. Tersine, farklı kültürler, bireylerin yaşam deneyimlerinde ve yaşam tasarımlarında yeniden birleştirme yolları arandıkça başarı olasılığı artacaktır (Touraine, 2002: 254-255).

Bu öneriler ve gelişmelerin ışığında, Avrupa’da çokkültürlülük karşıtı söylemler artmıştır. Batı’nın zengin liberal demokrasisinin politik etiğinin göç dinamiklerine yönelik varsayımı; kültürel farklılıkların çok fazla olumlu bir şekilde tanınmasının gettoları geri çekilmeyi ve liberal demokrasinin politik etiğini kabul etmeyi reddetmeyi teşvik edeceği şeklindedir. Göçmen gruplarının dinamikleri hakkında çok fazla deneyime sahip olmayan politikacıların ilk tercihi bu hızlı kapanma konusunda göçmenleri vazgeçirmektir. Ancak bu göçmenler arasında zorunluluk gibi bir şeydir. Göçmenler arasındaki en yaygın eğilim, her zaman ilk başta benzer kökenlere ve geçmişe sahip insanlarla kümelenmedir. Yeni ortamda hayatta kalmak ve hayatlarını sürdürmek için ihtiyaç duydukları ağları başka nasıl bulabilirler? Bu kümelenmeyi, yeni gelenlerin aynı eyaletten veya köyden insanları aradığı Bombay (Mumbai) gibi küreselleşmiş şehirlerde de görmektedir. Avrupa’nın çokkültürlülüğe yönelik saldırısının altında entegrasyonu teşvik etmek ve ayrımcılıkla mücadelede yerel başarısızlıkların üstünü örtmek için göçmenlerin gettolaştığı ve yabancılaştığı gibi suçlamalar yatmaktadır (Taylor, 2012: 414).

Sonuç olarak herhangi bir çatışma, kargaşa ve düzensizlikle karşılaşmamak için öne sürülen çokkültürlülük, birçok toplum tarafından benimsenmiş, farklılıklarla bir arada yaşayabilmenin anahtarı olarak işlev görmesi için uğraş verilmiştir. Ancak başta ekonomik olmak üzere birçok alanda sürekli değişen koşullar çokkültürlülüğün temeli olan “hoşgörü anlayışı”nın toplumsal ve politik alandaki karşılığını çoğu kez tartışmaların odağı haline getirmiştir.

2. Çokkültürlülük Gerçekte Ne Oldu?

Ana akımlaştırmaya rağmen, azınlıklara yönelik saygı ve hoşgörünün artması sınırlı görünüyordu: Ayrımcılığın ve ırkçılığın devam ettiğine dair kanıtlar yaygındı ve Avrupa, Avustralya, Kanada ve başka yerlerde, popülist, göçmen karşıtı politik partiler arasında aşırı sağ görüş ve onun başarıları görünürde bir yükselişine tanık oldu. Birçok ülkede yapılan nüfus sayımları ve diğer toplumsal araştırmalar, etnik azınlıklar arasında (şimdiye kadar ilk göçmenlerden sonra ikinci veya üçüncü nesilde olan) derin ve sürekli eşitsizlik kalıpları gösterdi: Düşük eğitim düzeyi, yüksek işsizlik, belirli bir nitelik gerektirmeyen işler, düşük gelir, kısıtlı sosyal hareketlilik, yetersiz barınma ve sağlık koşulları. Birleşik Krallık’ta, Almanya’da ve başka yerlerde, raporlar yerlilerin ve göçmenlerin veya etnik azınlıkların konut ayrımı, etkili bir şekilde ayrı okullar, farklı ibadet yerleri, farklı topluluk dernekleri, ayrı sosyal ağlar ve farklı boş zaman yerleri ile dikkat çekici bir şekilde paralel yaşamlar sürdürdüğünü ileri sürdü (Vertovec, 2010: 85-86).

Bu eksenle, Touraine (2002: 260)’nin çokkültürlü politikaların bir getirisi olan etnik grup oluşumu ve sonuçlarının Fransa’daki durumu ve Fransız kamuoyu için söyledikleri dikkat çekicidir. Ona göre, kamuoyu gün geçtikçe işsizlikle, yoksullukla, aykırılıkla, şiddetle, bütünleşmecilikle, saldırılarla çalkalanmaya başlamıştı. Zira Fransa, ulusal toplumun etkin ve şiddetli bir biçimde yadsınmasına neden olan ekonomik krizlerin sonuçlarını yaşıyor gibiydi. Açık ve cömert cumhuriyet düşü göçmenlerin dışlanmasına dönüşmüştü. Özellikle ekonomik gelişme sayesinde orta sınıfa mensup olmayı başarmış geniş bir zümrenin yaşadığı ekonomik belirsizlik ve artan işsizlik oranı bu durumu desteklemişti. Öyle ki bu sınıflar işsizlikle mücadele etmek için kendilerinin üstünde bulunan toplumsal zümreler ve onlarla birlikte içlerine almak istemedikleri azınlıkları, özellikle de göçmenleri kendilerinden olabildiğince uzak tutmak istediler. Örneğin çocuklarının göçmen çocuklarının etkisi ile bozulacağını düşünen aileler, fırsat eşitliği düşüncesinden yola çıkarak çocuklarını devlet okullarından alıp, özel okullara kaydettirdiler. Bu tutum sonuçta Fransa’da ayrımcılığın artmasına yol açtı.

Topluma entegre olma konusunda gerekli politikalar geç geldiği zaman göçmen çocukları, kendilerini başarıya ulaşmak için gerekli olan dil ve diğer yeteneklerin daha az olduğu bir alt sınıfta bulabilirler. Ayrıca onlar, batı toplumlarında yaşayan ev sahibi toplumların deneyimlerinden kültürel olarak da daha da uzaklaşabilirler. Özellikle göçmen topluluklarındaki genç insanlar arasında artan bir yabancılaşma duygusu, polis ve diğer yetkililer tarafından hoş karşılanmadıkları, eşit muamele görmedikleri, işe girişlerde ve iş hayatında ayrımcılığa uğradıklarına dair bir kanaat olabilir. Bu yabancılaşma duygusu 2005 sonbaharında Fransa’nın banliyölerinde meydana gelen çalkantılı olaylar nedeniyle belirgin bir şekilde isyana ve ev sahibi toplumun reddi şekline dönüşebilir. Ve bu tür hareketler açıkça çoğunluğun korkularını ve tarihi kültürün tehdit altında olduğu hissini artırıyor. Nitekim göçmen yabancılaşması ve ev sahibi toplumun kültürel korkusu, karşılıklı yoğunlaşma ilişkisi içindedir. Korkular, göçmenlere yönelik düşmanlığı körükliyor ve katı, hatta cezalandırıcı asimilasyon önlemleri veya daha radikal bir şekilde göçün sona erdirilmesi, hatta halihazırda mevcut olanların ülkelere geri gönderilmesi taleplerini yoğunlaştırıyor. Bu düşmanlık daha sonra göçmenlerin yabancılaşmasını pekiştirmekte, daha fazla öfke ifadesine yol açmakta ve bu şekilde devam ederek, tehlikeli bir sarmalın içine girmektedir (Taylor, 2012: 421).

Batılı göç ülkelerinin hepsinde olmasa da çoğunda dikkate değer ölçüde ortak bir kamu söylemi ortaya çıktı: Bir “entegrasyon başarısızlığı” vardı ve büyük ölçüde bunun sorumlusu da uygulamada olan çokkültürlük politikaları. Politik sağda, önceden var olan eleştirilerin çoğu yeniden dile getirildi: Çokkültürlülük, etnik azınlıkları farklı tutuyor ve ortak değerleri ve ulusal kimliği yıkıyordu. Aynı şekilde politik soldan da yeni eleştiriler duyulmaya başlandı: Çokkültürlülük, bazılarını göre insanların karşılıklı yükümlülük duygusunu ve refah devletine katkıda bulunma istekliliğini yıkıyordu. Tüm bu söylemleri birbirine bağlayan varsayımlardan ilki; çokkültürlülüğün vurgulanan veya korunan kültürel farklılıkları beslediği; ikincisi de bu tür farklılıkların toplumsal ayrılığa yol açtığı; üçüncüsü ise ayrılık, sırasıyla, sosyoekonomik hareketliliğin eksikliği, sosyal ilişkilerin çöküşünü, çatışma zeminlerini ve aşırılıkları hatta terörizm potansiyelini beraberinde getirdiği. Bu tür söylem veya düşüncelerde mevcut olan çokkültürlülük eleştirisi, göçmenlerin ve etnik azınlıkların kendilerinin de eleştirisini gerektirir. Bu düşünce devam ederken, tüm bu olumsuz sonuçlara yol açan şey, çokkültürlülüğün kültürel gelenekleri ve farklı kimlikleri destekleme arzusu. Bu arada, çeşitli yapısal koşullar, kurumsal engeller veya politik başarısızlıklar, göçmenlerin ve etnik azınlıkların zayıf sosyoekonomik statüsünün yeniden üretilmesini zorlaştırmaktadır (Vertovec, 2010: 86).

Kısacası, asimilasyon siyasi bir amaç olarak reddedilmiştir. Beyazlar/beyaz olmayanlar ayrımı yerine toplumsal gerçeklere daha fazla önem veren ve daha çoğulcu bakış açısı dikkate alınır olmuştur. Bu bakış açısı çokkültürlülük olmakla birlikte bugün az da olsa bunu benimseyen ve entegrasyon kavramını reddeden kesimler bulunmaktadır. Her ne kadar 1980 ve 1990’larda oldukça yaygınlaşan ve popüler hale gelen çokkültürlü politikaların sistemdeki etkisi kendisini bugün hala göstermektedir. Fakat hem söylem düzeyinde hem de göçmenlerle ve azınlıklarla ilgili politikaların belirlenmesinde artık öne çıkan söylem olmaktan çıkmıştır (Unutulmaz, 2016: 153). Çünkü Hollanda, Birleşik Krallık, Avustralya ve Kanada gibi belirli ülkelerde çokkültürlülük bir düşünüşün içine girerek gerilemiş ve krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Kymlicka (2021: 630)’da bu krizlerin altında yatan nedenleri şu şekilde sıralamıştır:

- a- 1970’lerden 1990’lı yılların ortasına kadar batılı demokrasilerde çokkültürlülük politikalarına ve azınlık haklarına yönelik bir dizi uygulamalar vardı ve bu dönemlerde çeşitliliğin tanınmasına ve kendine yer bulmasına yönelik yükselen bir akım oluştu. Bu politikalar ve uygulamalar birçok ülkede gerek yerel düzeyde gerekse de uluslararası organizasyonlar tarafından desteklendi ve önceki üniter ve homojen ulus düşüncesinin etkisini sildi.
- b- Ancak, 1990’ların ortalarından itibaren çokkültürlülüğün geri adımlar atılarak, ulus inşası, ortak değerler ve kimlik, üniter vatandaşlık, hatta asimilasyon gibi bazı fikirlerin canlanmaya başladığı bir geri dönüş sürecine tekrar girildi.
- c- Bu geri dönüşte çoğunluk gruplarının, çeşitliliğin tanınmasının çok ileri gittiği ve yaşam tarzlarını tehdit ettiği korkularının kısmen de olsa payı vardır. Bu korku kendini çoğunlukla “Danimarka Danimarkalılarını” şeklindeki eski düşünceleri savunan Danimarkalı Halkların Partisi gibi yerlilerin hak ve çıkarlarını savunan popülist sağ-kanat politik hareketlerde ortaya koyar.
- d- Sağ-kanat politik hareketlerin dışında merkez sol arasında da çokkültürlülüğün hedeflenen faydalanıcılarına (özellikle azınlıkların kendilerine) yardımcı olma konusunda başarısız olduğuna yönelik inanç yaygındır. Çünkü bu politik görüşe göre, çokkültürlülük, bunların toplumsal, ekonomik ve politik dışlanmalarının altında yatan nedenlerine değinmekte başarısız olmuş, istemeden de olsa bunların sosyal dışlanmalarına yol açmıştır.

Castles (2011: 25-26)’e göre, homojen kimliklere dönme özlemi, çifte bir yanılgıya dayanmaktadır. Birincisi, çoğu göç ülkesinde homojen nüfus hiçbir zaman gerçekte var olmamıştır: Neredeyse tüm Avrupa ülkeleri tarihsel genişleme, azınlıkların katılımı ve geçmiş göçlerin sonucudur. Amerika ve Okyanusya’da, yerli halklar mülksüzleştirildi ve göç aracılığı ile ulus inşası yaratıldı. Son zamanlarda farklılıklar daha da arttı. Asya ve Afrika toplumlarının büyük çoğunluğu, farklı dillere ve geleneklere sahip halkların birleşmelerine dayanmaktadır. Japonya ve Kore gibi tarihsel homojenlik iddiasında bulunanlar bile, yeni göçmenlerin yanı sıra uzun süredir devam eden azınlıklara sahiptir. Her halükârda, uzun süredir devam eden sınıf ve statü ayrımları, homojenlik iddiasını şüpheli kılmaktadır. Geri dönüş hayali bir yanılsamadır, çünkü şimdi yeniden diriltilebilecek bir birliğin altın çağı asla olmamıştır. İkincisi ve belki de daha önemlisi, son 60 yılın küresel göçleri o kadar yüksek düzeyde çeşitliliğe yol açmıştır ki, çağdaş toplumları çokkültürlü olmaktan başka bir şey olarak düşünmek zordur. Geçmişin eritme potansiyeli, anında iletişim ve ucuz ulaşım çağında başarılı olamaz. Liberal kozmopolitik (seçkinler için) ile azınlıklara (diğer herkes için) ulusal kimlikler dayatma girişimleri arasındaki çelişki, geçerli olamayacak kadar kabadır. Asimilasyon, bir zamanlar göç dalgaları yaşayan statik toplumlarda bir şansa sahip olabilirdi ancak sürekli hareketli bir dünyada çeşitlilikle yaşamaktan başka seçenek yoktur.

Castles (2011: 26), toplumların bir ikileme karşı karşıya kaldıklarını ileri sürer. Bu ikileme, göçmen toplumlarının çeşitliliği kucaklamaya ve çokkültürlü birlikte yaşama biçimleri inşa etmeye çalışırken, küresel ve ekonomik stresin baskısı altında, bu tür girişimlerin başarısız ilan edilmesi ve bunların yerini, hiçbir zaman var olmayan homojenlik ve birlik durumlarına duyulan nostaljinin almasıdır. Ona göre, nostalji politikası başarılı olamaz, fakat onun yerini alacak olan nedir? Çokkültürlülük ileriye doğru atılmış büyük bir adımdı, ancak en azından (içerik değilse bile) terim kurtarılamayacak durumdadır. Açık ve hızlı değişen toplumlarda sosyal ilişkiler kurmak için yeni bir farklılık politikasına ve yeni fikirlere ihtiyaç vardır. Bu tür fikirlerin teorik yansımadan gelmesi muhtemel değildir, ancak belki de çok ırklı şehirlerde birlikte yaşamının günlük pratiğinden ortaya çıkabilir.

Sonuç olarak, birkaç farklı ulusal sitelerde bu yollarla, ortaya çıkan sosyal koşullar, öne çıkan olaylar ve tepkisel kamu söylemleri, çokkültürlülüğün (oldukça karikatürize edilmiş olsa da) tamamen zarar verici olmasa da oldukça onaylamayan bir resmini bir araya getirdi. Bu önemli eğilime ek olarak, son zamanlardaki küresel göç kalıpları ve göçmenlerin kendi aralarında gelişen belirli uygulamalar da çokkültürlülüğün belirli yönlerini yeniden düşünme ihtiyacına katkıda bulunan faktörleri ortaya koydu (Vertovec, 2010: 86). Özellikle de bu duruma uluslararası göçlerde yaşanan değişimler çanak tuttu ve çokkültürlülük popüler söylem, hâkim model ve politik yönelim olmaktan uzaklaştı.

3. Değişen Göçler ve Dönüşen Söylemler

Ev sahibi ülkelerdeki devletlerin ve halkların göçmenlerin katılımına yönelik yaklaşımları önemli ölçüde değiştirmiştir. 1990'lardan başlayarak (özellikle de 2000'lerin başından itibaren), göçmenlerin ve azınlıkların dahil edilmesine ilişkin politikalar sorgulanmış ve yenilenmiştir. Kalıcı çözümün kaçınılmaz gerçekliği, Almanya'da farklılıkları dışlayıcı yaklaşımın terk edilmesine yol açmıştır. Göçmenlik ve vatandaşlık yasaları yeniden düzenlenmiştir. Çokkültürlülük ulusal düzeyde giderek daha fazla reddedilirken, azınlıklar için yerel anlamda özel sosyal ve eğitim hizmetlerinin sağlanması yaygınlaşmıştır. Ancak, değişimin sınırları var: Almanya hala çifte vatandaşlığı reddediyor ve zorunlu entegrasyon önlemleri alıyor. Avusturya ve İsviçre, yerel entegrasyon çabalarıyla değiştirilmelerine rağmen, hâlâ dışlayıcı politikalara bağlı kalıyor. Bununla birlikte, Asya ve Körfez'deki birçok yeni sanayi ülkesinde yabancı işçilere yönelik farklı dışlama baskın yaklaşım olmaya devam ediyor (Castles et al., 2014: 293).

Bu kapsamlarda çokkültürlülüğe karşı yaygın bir tepkinin varlığı ortadadır. Kanada çokkültürlü ilkelerini korudu, ancak uygulamaların içeriğini boşalttı ve Avustralya bu yönde daha da ileri gitti. İsveç, Hollanda ve Birleşik Krallığın tüm politikaları 'entegrasyon', 'sosyal uyum' ve 'temel ulusal değerlere çok daha fazla vurgu yaparak yeniden şekillendi. Hollanda belki de en dramatik geri dönüşü yaşadı ve yeni bir asimilasyon yoluna girdi (Castles et al., 2014: 293). Çünkü farklılığı kurumsallaştıran ve yüksek düzeyde 'hoşgörü' ile tanınan Hollanda, çokkültürlü politikalarla zorlayıcı ve asimilasyonist olarak algılanabilecek politikalara ve kamu söylemlerine geçti. Diğer bir değişle son derece "liberal" ve "hoşgörülü" bir toplum olan Hollanda, farklı bir yöne giderek göçmenlere karşı uyum, zorlama ve görünüşte demokratik olmayan yaptırımlar talep etmeye başladı (Vasta, 2007: 714).

Kanada, Avustralya, ABD ve Birleşik Krallık gibi daha önce çokkültürlülüğü benimseyen hükümetler ile gerek çokkültürlülüğü şeklen tercih eden "seçme özgürlüğü" ile İsveç, "azınlıklar politikası" ile Hollanda gerekse de isteksiz örtük ve sınırlı yönleri ile şehirlerdeki 'yabancı vatandaşlar için ofisleri' ile Almanya hatta "şehir politikası" ile Fransa şimdi söylem değişikliğine giderek, 'entegrasyon'u, 'seçici göçü' ve 'sosyal dayanışma'yı konuşmaya başladı. Yeni mekanizmalar, vatandaşlık testlerini, entegrasyon sözleşmelerini, "ulusal değerler" üzerine zorunlu kursları ve uygunluk taleplerini içermektedir (Castles, 2011: 25). Örneğin Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, Hollanda, Singapur ve Avustralya gibi ülkelerde hükümet göçmenler için vatandaşlık kursları, testleri uygulayan politikalar ve programlar oluşturmuştur. Bunlar, ulusal yurttaşlık bilgisi, baskın kültürel normlar ve değerler hakkında bilgi edinmeyi gerektirir. Bu kursları ve testleri geçen uygun göçmenler, kendileri sembolik olarak ulusal aidiyet amblemleri olarak hizmet etmesi amaçlanan vatandaşlık törenleri ile ödüllendirilir (Vertovec, 2010: 91).

Öz itibarıyla çokkültürlülük politikalarını adeta merkezi haline getiren ve savunan Avrupa'daki sosyal demokratik partiler gibi merkez-sol politik hareketleri çokkültürlülüğün geri çekilmiş ve entegrasyonu, sosyal dayanışmayı, ortak değerler ve paylaşılan vatandaşlık gibi söylemleri dillendirmeye yönelmişlerdir (Kymlicka, 2021: 630).

Castles ve Arkadaşlarına (2014: 293) göre, çokkültürlülüğe karşı tepkinin birkaç nedeni vardır ve bunlardan ilki, özellikle Avrupa kökenli olmayan birçok göçmen grubunun kalıcı sosyal dezavantajı ve marjinalleşmesi konusundaki artan farkındalıktır. Yaygın bir resmi yaklaşım, etnik azınlıkların bir araya gelerek ve bütünleşmeyi reddederek yanlış davranışını iddia etmektedir. Diğer bir faktör ise artan İslam ve terör korkusudur. 11 Eylül, Madrid ve Londra'daki

bombalamalar ve film yapımcısı Theo van Gogh'un 2004'te Hollanda'da aşırı İslamcılar tarafından öldürülmesi gibi olaylar, bazı kesimlerin modern Avrupa toplumlarıyla Müslüman değerlerinin uyuşmadığı yönünde kanıtlar olarak gösterildi.

Yine onlara göre, göçmenlerin dahil edilmesine yönelik değişen politik yaklaşımların tümü bu nedenle sorunlu görünmektedir: Yerleşim gerçekleşikten sonra farklılıkları dışlamak yararsızdır; çok kültürlülük ayrılıkçılığa yol açarken, asimilasyon marjinalleşmeyi ve çatışmayı sürdürülebilir. Bu durum aslında ev sahibi toplumların iki meseleyi ele almaktaki isteksizliğini yansıtır. Birincisi, sömürgecilik, emperyalizm, anti-Semitizm ve diğer hoşgörüsüzlük biçimlerinin mirası olan köklü ırkçılık kültürleridir. Ekonomik yeniden yapılanma, durgunluk veya uluslararası çatışma gibi stres zamanlarında ırkçılık, sosyal dışlanmayı, ayrımcılığı ve azınlıklara yönelik şiddeti güçlendirebilmektedir. İkinci konu, küreselleşme, ekonomik yeniden yapılanma, kuralsızlaştırma ve özelleştirmeden kaynaklanan daha büyük eşitsizlik eğilimidir. Artan uluslararası rekabet, istihdam, çalışma koşulları ve refah sistemleri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Zamanında neo-liberal ekonomi politikaları daha büyük ücret farklılıklarını teşvik eder ve devletlerin yoksulluğu ve sosyal dezavantajı hafifletmek için yeniden dağıtma kapasitesini ve istekliliğini azaltır (Castles et al. 2014: 294).

Bu eksende önemli belirlemelerden birini de Vertovec yapmıştır. Vertovec (2007)'e göre, son zamanlarda uluslararası göçlerin artması ile toplumlarda "süper çeşitlilik" yaşanmaktadır. Bu nedenle çağdaş göçe dayalı çeşitliliğin karmaşık doğasını daha iyi anlamak ve tam olarak ele almak için sosyal bilimciler, politika yapımcılar, uygulayıcılar ve halk tarafından ek değişkenlerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu değişkenlerin etkileşimi, "süper çeşitlilik" kavramıyla kastedilen şeydir.

Yirminci yüzyılda, savaş sonrası göç, gerçekte, düşük veya yarı vasıflı işgücü sağlamak için belirli işe alımlar veya diğer düzenlenmiş planlar yoluyla uluslararası olarak hareket eden önemli sayıdaki kişiden oluşuyordu. Çoğu yerde, 1960'larda zirveye ulaşan bu göçler, özellikle Türkiye'deki belirli yerlerden Almanya'ya, Cezayir'den Fransa'ya, Meksika'dan ABD'ye ve Pakistan'dan İngiltere'ye göçü içeriyordu. Aileler 1970'lerde göçmen işçi nüfusuna katılıp onları genişlettikçe, açık veya örtük çokkültürlü politikalar ve yapılar, giderek büyüyen, giderek daha iyi organize olmuş ve yerleşik toplulukları meşgul etmek için ortaya çıktı (Vertovec, 2010: 86). Ancak bu durum günümüzde oldukça farklılaşmıştır. Genel olarak, tahmini uluslararası göçmen sayısı son elli yılda artmıştır. 2019'da doğdukları ülkeler dışında bir ülkede yaşayan tahmini 272 milyon insan, 153 milyon olarak tahmin edilen 1990'dakinden 119 milyon daha fazladır ve 84 milyon olarak tahmin edilen 1970'teki sayısında üç katından fazladır. Dünyada her ne kadar insanların büyük çoğunluğu doğdukları yerlerde yaşamaya devam etse de küresel anlamda uluslararası göçmenlerin oranı her geçen gün artmaktadır (IOM, 2020: 21).

1950-1970'lerin göçlerini temsil eden büyük göçmen gruplarıyla karşılaştırıldığında, bugün daha yeni, daha küçük, geçici, daha sosyal olarak tabakalaşmış, daha az örgütlü ve yasal olarak daha farklı göçmen grupları küresel göç akımlarını oluşturmaktadır. Bu tür karmaşık sosyal oluşumlar, hala büyük ölçüde önceki göç akışlarının modellerine dayanan kamu gündeminde çok az dikkat çekmiş veya yer almamıştır. Yine de son yıllarda göçmen alan ülkelerin sosyal manzarasını kökten değiştiren şey, tam da bu yeni göçmen çeşitlerinin büyümesidir. Çağdaş çeşitliliğin doğasını- sosyal bilimsel çalışmalarda olduğu kadar politikada da- yeniden değerlendirmenin zamanı gelmiştir. Çeşitliliğin yeni karmaşıklıklarının yeniden çalışılmış bir anlayışıyla, çeşitlilikle diğer bir değişle çokkültürlülükle başa çıkmayı amaçlayan yapılar ve politikalar da yeniden işlenmelidir (Vertovec, 2010: 86).

Küreselleşen dünyada, insanların ve iş hayatının ülkeler arası hareket etmesi uluslararası göçe neden oldu. Böylece büyük ölçekli göç, mültecilerin yeniden yerleştirilmesi ve seyahat toplumları çok çeşitli hale getirdi. İnsanlar farklı kültürlere, dillere, dinlere, mutfaklara ve giyim tarzlarına maruz kaldı. İnsanların sınır ötesi hareketi aynı zamanda, akışkan, değişken ve hatta karma veya çoklu kimlikler lehine tek ulusal kültürlerin statik kavramlarına meydan okuyan kültürlerin birbirine karışması anlamına gelir. Kültürel farklılığın yeni siyaseti, demokratik temsilin anlamının merkezinde yer alan tek yönlü kültürleri ve siyasi kimlikleri farklılıklara tolerans gösteren çok yönlü biçimlerine dönüştürmeye odaklanır (West'den akt. Ghoshy, 2018: 18-19). Kültürlerin kaynaşmasıyla çokkültürlülük kavramı, bundan böyle homojen kültürlerin bir araya gelmesinden öteye taşınıyor. İnsanların artık birden fazla kimliği vardır ve onlar aynı anda yerel, ulusal ve küresel bağlılıklara sahip olabilirler. Bu çokkültürlülük (çeşitlilik) kavramının teorik olarak, farklılıkların dahil edildiği ulusal bir kimliğin gelişimini engellemediği anlamına geliyor (Ghoshy, 2018: 19).

Süper çeşitlilik, göçmen alan birçok ülkenin daha önce deneyimlediği her şeyi aşan bir düzeyde ve türde karmaşıklığı yakalamayı amaçlayan bir terimdir. Göçmen süper çeşitliliği, kaynak ülkeleri (etnik köken, dil(ler), dini gelenek,

bölgesel ve yerel kimlikler, kültürel değerler ve pratikler gibi çeşitli olası alt küme özelliklerini içeren), göç kanalları (genellikle yüksek düzeyde cinsiyete dayalı akışlar, belirli sosyal ağlar ve işgücü piyasasındaki belirli konumlarla ilgili) ve yasal statüleri (bir yetki ve kısıtlama hiyerarşisini belirleyen sayısız kategori dahil) içeren değişkenlerin dinamik bir etkileşimi ile ayırt edilir. Bu değişkenler, göçmenlerin beşeri sermayesini (özellikle eğitim geçmişlerini), istihdama erişimini (göçmenlerin kendi ellerinde olabilir veya olmayabilir), yerelliği (özellikle sadece maddi koşullarıyla değil, aynı zamanda diğer göçmen ve etnik azınlıkların varlığıyla da ilişkili) ve yerel yetkililer, hizmet sağlayıcılar ve yerel sakinler tarafından (genellikle göçmenler ve etnik azınlıklarla olan önceki deneyimlere dayanan varsayımlar yoluyla işleme eğilimindedir) genellikle kontrol edilen yanıtları çevreleyen faktörlerle birlikte entegrasyon sonuçlarını birlikte koşullandırır (Vertovec, 2010: 87). Son araştırmalar, eğitim, dini uygulama, medya, çifte vatandaşlık, azınlık kültürel faaliyetleri, iki dilli eğitim ve pozitif ayrımcılık gibi belirli politika alanlarını inceleyerek çokkültürlülüğü bir endeks olarak ölçer (Banting et al. 2006, 56–57).

Sonuçta yirmi birinci yüzyılda uluslararası göç, yalnızca iç farklılaşma eksenlerini daha karmaşık hale getirmekle kalmaz, aynı zamanda bir ulus-devleti diğerinden ayıran sınırların belirginliğine de meydan okur. Büyük ölçekli göç devam ederse her türden sosyal bilimcinin, vatandaşlık kavramı tarafından ele geçirilen statü kavramları, hakların dağılımı, küresel ve çoklu yerel toplumlara katılım ve aidiyet duyguları için göçün yansımalarını dikkate alması gerekecektir (Bloemraad, et al. 2008: 170). Uluslararası göç, aksi taktirde dikkate alınmaz ise, uyumsuzluk, çatışma ve suçlamalara varan ayrımcılıklar son bulmayacak, artarak devam edecektir.

SONUÇ:

Bu çalışmada, farklı inançlara, dillere, renklere, gelenek ve göreneklere sahip bireylerin bu farklılıkları koruyarak içinde yaşadıkları toplumla uyum içinde bir arada yaşayabilmeleri için öne sürülen çokkültürlülük ele alınmıştır. Göçmenlerin entegrasyonu konusunda ilk çözüm önerisi olan asimilasyondan bireylerin değerlerini dikkate almadığı hatta onları yok ettiği gerekçesi ile vazgeçilmiş, çokkültürlülük birçok toplum tarafından benimsenmiştir. Farklılıkları dikkate alması ve onlara hoşgörü ile yaklaşılması nedeniyle toplumsal alanda geniş yer edinmiştir. Özellikle birlikte ve uyum içinde yaşama konusunda politik alanda umutları yeşertecek hâkim söylem ve model haline gelmiştir. Ancak başta mekânsal olmak üzere toplumsal alandaki ayrılıkların kaynağı olarak görülmüş ve entegrasyondaki başarısızlıkların suçlusu ilan edilmiştir.

Çoğunluğun azınlık karşısındaki tutumunun bir sonucu olan asimilasyon gibi çokkültürlülükte aynı tutumun sarmalı içine girmiştir. Günümüz toplumlarında başta iktisadi ve politik olmak üzere toplumun her alanında farklılığa yönelik tecritlerin (yabancılaştırarak ve ötekileştirerek) artması ‘marjinalleşme’, ‘damgalanma’ gibi dışlanmaları ve dışlamaları daha fazla pratikleştirmiştir. Gruplar arası etkileşim (uzun vadede olmasa da) sekteye uğramıştır. Ayrıca farklılığa olan korku ve güvensizlik duygularının yükselmesi ve bu korku ve güvensizliğin değerlerle karakterize edilmesi her geçen gün yeni bir çatışma ve şiddetin yaşanmasına davet çıkarmıştır. Bu nedenle azınlık çoğunluk ilişkilerinde var olan göçmenlerin entegrasyon sorununa çözüm için önerilen çokkültürlülük yerini; dayanışma, uyum, ortak değerler, paylaşılan vatandaşlık gibi söylemlere ve politikalara bırakmıştır.

Castles ve Miller’in ifade ettiği gibi “göçler çağı”nda yaşıyoruz. Gelişen teknoloji ile bilginin kitle iletişim araçlarıyla daha hızlı ve daha geniş kesimlere ulaşması uluslararası göçleri arttırmıştır. Her ne kadar alıcı ülkeler geçmiş dönemlerle kıyaslandığında göçmen kabulü konusunda katı kurallar yürürlüğe koymuş olsa da akışkan zeminde hareketlilik sınır tanımamakta, var olan çeşitlilik iyice harmanlanmaktadır. Vertovec’in belirttiği gibi “süper çeşitlilik” toplumlarda yaygınlaşmıştır. Bu bağlamda farklılıkların bir toplumda tek vücut bulması bulamıyorsa da düzensizliklere, çatışmalara özellikle de sosyal, kültürel ve ekonomik eşitsizliklere en az şekilde yol açmasını sağlayacak çözümler bulunmalıdır. Elbette iyi yönetilen bir çokkültürlülüğün kazandıracığı zenginlikler de ortadadır. Göçmen entegrasyonu konusunda geçmiş deneyimlerin iyi yönleri ile günün gerçekleri dikkate alınabilirse her kesimi kapsayacak model ancak o zaman bulunabilir. Ayrıca dikkate alınması gereken diğer önemli bir husus da günümüzde adaletsizlik ve her türlü eşitsizliğin artmasıyla birlikte, bazı birey ve grupların bu durumdan güç devşirmeye çalışmasıdır. Zira aksi olsaydı, ayrımcılıkların yabancılaştırmaların ve damgalamaya varan dışlamaların özellikle ekonomik zorlukların yaşandığı zamanlarda bu denli artışına tanık olmazdık.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur

KAYNAKÇA:

Abadan-Unat, N. (2017). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa, (Üçüncü Baskı), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi, Ankara: Nobel Yayınları.

Banting K., Johnston R., Kymlicka W., & Soroka S. (2006). Do Multiculturalism Policies Erode The Welfare State? An Empirical Analysis. In Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies, ed. K Banting, W Kymlicka, pp. 49–90. Oxford: Oxford Univ. Press.

Bloemraad, I., Korteweg, A., & Yurdakul, G. (2008). “Citizenship and Immigration: Multiculturalism, Assimilation, and Challenges to the Nation-State”, The Annual Review of Sociology, 34, pp. 153–179.

Canatan, K. (2007). “Milli Devlet ve Milliyetçiliğin Ortaya Çıkardığı Bir Sorun Alanı Olarak Çok Kültürlülük Çok Kültürcülük”. Eskiye / 6, ss. 41-48.

Castles S., De Hass H., & Miller, M. J. (2014). The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, Palgrave Macmillan, US. New York.

Castles, S. (2011), “Globalization, Ethnic Identity and the İntegration Crisis”, Ethnicities 11(1), pp. 23-26.

Castles, S., ve Miller, J. M. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, (Çev: B. U. Bal ve İ. Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ghosh, R. (2018). “Multiculturalism in a Comparative Perspective: Australia, Canada and India”, Canadian Ethnic Studies, 50 (1), pp. 15-36.

Habermas, J., (2018). “Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı”, A. Gutmann (Ed.) Çokkültürcülük: Tanınma Politikası, içinde (ss. 125-161), İstanbul: YKY Yayınları.

IOM (2019). World Migration Report 2020, International Organization for Migration, Geneva.

Kymlicka, W. (2021). “Çokkültürlülüğün Düşüşü Mü Yükselişi mi?”, (Çev. E. K. Kaya), P. Kivisto (Ed.), Sosyal Teori: Kökler ve Dallar, içinde (ss. 629-644), İstanbul: İslık Yayınları.

Raz, J., (1998). "Multiculturalism", Ratio Juris, 11(3), pp. 193-205.

Taylor, C. (2012). “Interculturalism or Multiculturalism?”, Philosophy and Social Criticism, 38 (4-5), pp. 413–423.

Touraine A. (2002). Eşitsizliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz? (Çev. Olcay Kunal) İstanbul: YKY Yayınları.

Unutulmaz, K. O., (2012). “Gündemdeki Kavram Göçmen Entegrasyonu, Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği”, der. Öner I.G., Öner Ş. A., (2012), Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 135-159.

Vasta, E. (2007). “From Ethnic Minorities to Ethnic Majority Policy: Multiculturalism and the Shift to Assimilationism in the Netherlands”, *Ethnic and Racial Studies*, 30:5, pp. 713-740.

Verkuyten, M., (2006). “Multicultural Recognition and Ethnic Minority Rights: A Social Identity Perspective”, *European Review Of Social Psychology*, 17 (1), pp. 148 – 184.

Vertovec, S. (2010). “Towards Post-multiculturalism? Changing Communities, Conditions And Contexts of Diversity”, Blackwell Publishing.

Vertovec, S., (2007). “Super-Diversity and its Implications”, *Ethnic and Racial Studies*, 29 (6), pp. 1024–1054.

Yalçın, C., (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Photographed by Osman YILAMZ

www.kentakademisi.com